THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LOS ANGELES

THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LOS ANGELES

PERSIAN HISTORICAL TEXTS, Vol. III.

FARÍDU'DDÍN ʿAṬṬÁR'S

TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ

(PART I)

EDITED BY

REYNOLD A. NICHOLSON, M.A.

PART I OF

THE

TADHKIRATU 'L-AWLIYÁ

("MEMOIRS OF THE SAINTS")

OF

MUḤAMMAD IBN IBRÁHÍM

FARÍDU'DDÍN ʿAṬṬÁR

EDITED IN THE ORIGINAL PERSIAN, WITH PREFACE, INDICES AND VARIANTS,

BY

REYNOLD A. NICHOLSON, M. A.

Lecturer in Persian in the University of Cambridge, and some time Fellow of Trinity College, Cambridge.

WITH A

CRITICAL INTRODUCTION

BY

MÍRZÁ MUḤAMMAD

B. ʿABDU 'L-WAHHÁB-I QAZWÍNÍ.

LONDON:
46, Great Russell Street,
LUZAC & Co.

LEIDE:
LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE
ci-devant
E. J. BRILL.

1905.

PRINTED BY E. J. BRILL. — LEYDEN (Holland).

PK
6451
A88t
1905
v.1

PREFACE.

Mysticism is so congenial to the Persian race, and its influence has been so great in almost every department of their life and thought, that some knowledge of the history and doctrines of the Ṣúfís, as the Muḥammadan mystics call themselves, is absolutely indispensable to the student of Persian literature. Apart from this general consideration, the inclusion of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* in the present Series seems to be justified by the fact that it is the oldest work of the kind in Persian [1] and that, although deficient in dates and biographical details of any sort, it contains a large amount of material which is not to be found in the later Biographies or, so far as I know, anywhere else. Its value as a source for the history of Ṣúfiism can hardly be overestimated. Compared with Jámí's *Nafaḥátu 'l-Uns*, it has this immense advantage, that its articles being much fewer

[1] The *Kashfu 'l-Maḥjúb* composed probably about a century and a half earlier by ᶜAlí b. ᶜUthmán al-Jullábí al-Hujvírí (see Rieu's *Persian Catalogue*, p. 343) cannot be classed among the *Tadhkiras* in respect of its form and arrangement. Another work of the same period as the *Kashfu 'l-Maḥjúb*, *viz.* the *Ṭabaqátu 'ṣ-Ṣúfiyya* by ᶜAbdullah b. Muḥammad al-Anṣárí al-Harawí († 481), is no longer extant, though we have a modernised and enlarged recension of it in Jámí's *Nafaḥátu 'l-Uns*. By an oversight I have included it (p. 18 *infra*) among the *Arabic* works which ᶜAṭṭár may have used. It was, indeed, derived from the Arabic *Ṭabaqátu 'ṣ-Ṣúfiyya* of Abú ᶜAbdu 'r-Raḥmán as-Sulamí († 412), but was itself written, as Jámí expressly states, in 'the ancient dialect of Herát', *i. e.* in archaic Persian.

1112185

in number are far more exhaustive; where Jámí gives only a rapid sketch ᶜAṭṭár draws a full-length picture: thus (to take three of the most important Shaykhs noticed in this volume) the articles on Dhu 'n-Nún, Báyazíd of Bisṭám, and Sarí as-Saqaṭí, whom Jámí dismisses in six and a half pages, occupy about seventy-five in the present edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*. One can readily perceive that without such fullness of treatment the task of tracing the development of Ṣúfí doctrine, and of determining what was contributed thereto by individual theosophists, would be extremely difficult and precarious, if not altogether impracticable. From a literary point of view, moreover, the *Tadhkiratu l'-Awliyá* is not unworthy of attention as an excellent example of early Persian prose, plain, terse, and dignified. These characteristics are no doubt largely due to the Arabic originals from which, as ᶜAṭṭár acknowledges, the great bulk of the work is compiled. It has preserved many archaic forms, of which I propose to give a complete list in the Preface to Part II. The following are especially remarkable.

(1) In the Past Conditional instead of the usual کردی (2nd Person Singular), کردیمی, and کردیدی we find کردتی, کردمانی, and کردتانی. The origin of these forms must be referred to the Pahlaví construction of the Past Tense (which also occurs in some Persian dialects) [1] by means of the verb-stem and the pronominal suffixes, *e. g.* ... ت کرد 'thou didst', ... مان کرد 'we did', and so on. In the forms which we are now considering the pronominal suffix is attached to the verbal stem — not, as is generally the case in Pahlaví, to some preceding word — and the یای استمراری is appended. The forms in مانی are by far the commonest and appear

---

[1] See for example, the poem of Saᶜdí printed in Prof. Browne's *Notes on the Poetry of the Persian Dialects*, J. R. A. S. (1895) p. 795 sqq., especially the 6th verse and the commentary *ad loc.*

with varying frequency in almost all the manuscripts that I have used; in one MS. (C.) they have, unless I am mistaken, entirely displaced the regular form. کردتی, for which we also find کردئی, is comparatively rare, while I have not been able to discover more than a single example of the second person plural with تانی.

(2) یت for ید in the second person plural. This is probably a dialectical peculiarity, as it occurs only in the Leyden manuscript.[1]

(3) چی, which I take to be a dialectical form of چین, is sometimes used adverbially in the sense of 'just', 'precisely'; *e. g.* چی جون در ماند (p. ۷۹, l. ۹), چی وقت سحر (p. ۱۳۸, l. ۲۴). Through not understanding this usage I have wrongly ejected it from the text in one or two instances which are recorded in the list of variants.

Most MSS. of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* with which I am acquainted consist of seventy-two biographies or less[2]; but several copies have also a Supplement or Appendix containing usually from twenty to twenty-five additional articles on illustrious Shaykhs of a later period. As this Supplement is undoubtedly old and includes much interesting matter, I have decided to incorporate it in the present edition and shall therefore leave the question of its genuineness, the MSS. on which its text is founded, and other points that may suggest themselves concerning it, to be discussed in the Preface to Part II. For the sake of clearness, I shall apply the name *Tadhkiratu 'l-Awliyá* solely to the main

---

[1] The same form occurs in the British Museum MS. Or. 249 (see Rieu's *Persian Catalogue*, p. 342) and is noted, as Prof. Browne has informed me, by Shukovski on p. 8 of his edition of the *Asráru 't-tawhid fí maqámáti 'l-Shaykh Abí Saʿíd* (St Petersburg, 1899), which is the second work contained in the above-mentioned MS.

[2] Ḥájji Khalífa (II, 258 in Fluegel's edition) says that it contains the biographies of seventy Shaykhs.

body of the work, i. e. to the 72 biographies beginning with Jaᶜfar-i Ṣádiq and ending with Ḥusayn b. Manṣúr al-Ḥalláj.

Six manuscripts have been used in preparing this edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá:*

(1) N° 929 (Cod. 281 Warn.) in the *Catalogue* of the Leyden University Library (Vol. III, pp. 17—19); denoted by the abbrevation **L.**

Thanks to the kind offices of Professor M. J. de Goeje this old aud splendid MS., which forms the basis of my edition, was sent to me in London during the autumn of 1900 and I was allowed to retain it until I completed the transcription on the 25th of January, 1901.

(2) Add. 19,806 in the British Museum, described at p. 344 of Rieu's *Catalogue* (**M**).

This is a fine manuscript of the 14th century. My acquaintance with it dates from May, 1899, when I began work on the *Tadhkiratu 'l-Awliyá.* The copy which I took in order to provide myself with a text for purposes of collation was finished on December 20 in the same year.

(3) N° 578 in Pertsch's *Verzeichniss der Pers. Handschr. d. Königl. Bibliothek zu Berlin,* where it is described at p. 548 (**B**).

I collated this old but somewhat imperfect MS. with the text of **M.** during a visit to Berlin in the summer of 1900.

(4) A MS. in the Bibliothèque Nationale which at present bears the number *Supplément persan* 1108 and which will be described in M. Blochet's forthcoming Catalogue under the heading *Persan* 403 (**P**).[1]

[1] Having mislaid my note of the number and description of **P.**, I asked Mr. A. G. Ellis of the British Museum whether he could enable me to identify it, and he suggested that it might be N°. 1108 *Supplément persan*, which is mentioned by Pavet de Courteille in the Preface to his *Tezkereh-i-Evliâ ... traduit sur le MS. ouïgour de la Bibliothèque Nationale* (Paris, 1889), informing me at the same time that M. Blochet was actually at work upon a

In June 1901 this MS. was deposited for my use in the Library of King's College, Aberdeen, where I collated about half of it with the text of **L.** My sincere thanks are due to M. Léopold Delisle and the Authorities of the Bibliothèque Nationale for the prompt courtesy with which they granted the loan, as well as to Mr. P. J. Anderson M. A., LL. B., the Librarian of King's College, who gave me every facility for working in the Library at whatever times I found most convenient.

All the foregoing MSS. are ancient and, with the exception of **M.**, write ه for ة at the end of a syllable in words of Persian origin.

(5) N° 1051 in Ethé's *Catalogue* (1903) *of Persian Manuscripts in the Library of the India Office* (**I**).

This valuable MS., which the Administration with its accustomed liberality permitted me to borrow for a lengthy period, contains the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* together with the Supplement (97 biographies in all). It is comparatively modern (dated the 25th of Jumáda 'th-thání, 1091 A.H. = July 23d, 1680), and the archaic forms have often been corrected by another hand.

(6) A beautifully written MS. which was generously placed at my disposal by my friend and colleague, Professor E. G. Browne, for whom it was copied in Constantinople by ᶜAbdu 'l-Ḥusayn Kirmání. It is dated the 1st of Dhu 'l-Ḥijja, 1309 A. H. (**C**).

On the whole this is the best of all the MSS. that I have examined. It is more correct than **L.** with which as a rule it agrees very closely, so that the labour of making a fresh

---

Catalogue of the Persian MSS. in the Paris Library. I therefore communicated with M. Blochet, who very kindly identified the MS. and sent me a full description, from which I have extracted the details given above. M. Blochet adds: L'écriture est un bon neskhi persan avec encadrements et frontispices de la fin du VIIIe ou plutôt des premières années du VIIIe siècle de l'hégire.

collation — for it did not come into my hands until shortly before I received the first sheets of the text from the printers — has been amply repaid.

Besides these six manuscripts, I was able to borrow from the Library of the India Office and consult at leisure

(7) The lithographed edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* (Lahore, 1889) which I denote by the abbreviation **H.** [1]

The Lahore edition, though not always easy to read, offers a full and tolerably correct text which includes the Supplement already mentioned. Its principal defect, apart from the absence of indices, is the modern character of the language compared with that of the older MSS. — a circumstance which deprives the work of its philological value and also, to a great extent, of its literary charm. The collation of **H.** and the final correction of the text was completed on the 12th of June, 1902.

Without attempting to define exactly the relation of these texts to each other, I may state the general conclusions at which I have arrived. The MSS. fall into two families, viz. **L C B.** and **P M I.** Of the former, which is probably the older, family **L.** and **C.** are superior to **B**, which is disfigured by many errors and lacunae. Between **L.** and **C.** there is little to choose. The language of **L.** is slightly more archaic, but the difference is not nearly so marked as the modern orthography of **C.** (which writes پ, چ, ذ instead of ب, ج, ذ) might lead a casual observer to suppose; and it would be of interest to know whether these letters are distinguished in the archetype of **C.** or whether the distinction was introduced by the copyist, ᶜAbdu 'l-Ḥusayn Kirmání. In point

[1] I have recently acquired an edition lithographed in Bombay and dated 1321 A. H. = 1903—4, which contains 96 biographies.

of correctness, as I have said, **C.** has a considerable advantage over its rival. With regard to the second family, **P M I.**, the first-named, to judge from the orthography and language, is the most ancient; **M.**, old as it is, distinguishes ڭ and ڭ and is less rich in archaic forms; while we have seen that **I.** belongs to the 17th century. The texts of **P.** and **I.** are strikingly similar and generally much closer to **L C B.** than is that of **M.**, which sometimes appears to exhibit an independent recension: indeed I am not sure that it should not be placed in a class by itself. The text of the lithograph (**H**) may be described as a blend of the two families; but as I have not gone exhaustively into the matter, I cannot say to which of them it is related more nearly.

Although in the Leyden *Catalogue* (Vol. III, p. 17) the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* is called "liber rarissimus", many manuscripts of the work in addition to those which I have consulted are preserved in English and European libraries. The British Museum possesses three (Rieu's *Catalogue*, p. 344); the India Office four, of which one is incomplete (Nos 1051—1054 in Ethé's *Catalogue*); the Bodleian four (Nos 622—625 in Ethé's *Catalogue*), three of which contain the Supplement; the Königliche Bibliothek at Berlin six (Nos 578—583 in Pertsch's *Verzeichniss*); while in M. Schefer's collection recently acquired by the Bibliothèque Nationale there are two copies (Nos 1381 and 1466 in Blochet's *Catalogue*) the former of which is an MS. of the 13th century. I enumerate these for the benefit of any one who may be more sanguine than myself as to the probable results of further collation; for personally I am convinced that while the text now published is capable of being considerably improved, it is mainly to the *Arabic* sources of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* that we must turn for assistance. ᶜAṭṭár does not name the works from which he drew his material, and the authorities whom he cites are probably in most cases quoted

at second hand, but doubtless many sayings and anecdotes in the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* are to be found in such Arabic works, for example, as the *Ḥilyatu 'l-Awliyá* of Abú Nuᶜaym al-Iṣfahání (see the Leyden *Catalogue*, Vol. V, p. 209 sqq.). My efforts in this direction have been confined to the famous *Risála* of Abu 'l-Qásim al-Qushayrí († 465 A. H.) and the *Lawáqiḥu 'l-Anwár* of ᶜAbdu 'l-Wahháb ash-Shaᶜrání († 973 A. H.): for more extensive and prolonged research I have at present neither the time nor the inclination. [1]

A few words may be added concerning the author and the motives which led him to compile his 'Memoirs of the Saints'.

Muḥammad b. Ibráhím Farídu'ddín al-ᶜAṭṭár was born in 513 A. H. = 1119—20 A. D. [2] at Kadkan (according to others at Shádyákh), a village near Níshápúr. His father, Ibráhím b. Isḥáq Kadkaní, was a highly respectable druggist, and on his death Farídu'ddín at first followed the same profession; hence the surname (al-ᶜAṭṭár) by which he is generally known. The story of his conversion to Ṣúfiism as told by Jámí and Dawlatsháh may or may not be true: similar tales of 'repentance' (*tawba*) occur in almost every one of ᶜAṭṭár's biographies. [3] At all events he embraced the contemplative life, studied under Shaykh Ruknu'ddín Akkáf and Shaykh Majdu'ddín Baghdádí, and became profoundly versed in mystical learning. ᶜAṭṭár is the second of the great Ṣúfí poets: the successor of Saná'í and the precursor of Jalálu'ddín Rúmí. His poetical works comprise a Díwán and many *math-*

[1] Al-Qushayrí's work contains a great number of the Sayings and Anecdotes (the latter often abridged) which ᶜAṭṭár has translated into Persian. In the next volume I hope to give a Comparative Table for purposes of reference.

[2] This date given by Dawlatsháh is almost certainly too ancient.

[3] Jámí, *Nafaḥátu 'l-Uns*, p. 698; Dawlatsháh, ed. by E. G. Browne, p. 187 seq. Ouseley, *Notices of Persian Poets*, p. 236 seq. Noteworthy in this connection are the words of ᶜAṭṭár himself (p. ٥, l. ٢٣ *infra*): بی سببی از کودکی باز دوستی این طایفه در دلم موج می زد (or باز).

nawís, of which the best known are the *Manṭiqu 'ṭṭayr* or 'Speech of the Birds', and the *Pandnáma* or 'Book of Counsel'. Dawlatsháh tells us that towards the end of his life ᶜAṭṭár ceased to write poetry except *rubáᶜiyát* (quatrains); and this statement appears to be supported by the fact that very few Persian verses are found in the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*, and of these all that have good MS. authority are, I think, *rubáᶜís*. ᶜAṭṭár is said to have been slain by the Mongols in 627 A. H. = 1229—30 A. D.

In his Preface the author declares that after the Koran and the Traditions of the Prophet — on whom be peace! — nothing surpasses the Sayings of the Saints; and that accordingly he made this collection for his friends and himself and for any one who has a mind to read it. He will not explain the Sayings (*a*) for brevity's sake (*b*) because he does not wish to mix his own words with those of the Saints except in order to defend them from attack by 'outsiders', [1] (*c*) because the Sayings should explain themselves (*d*) because there are many different kinds of Saints, and it is impossible to discuss such topics without running to great length. The following motives induced him to compose the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*:

1. He was begged to do so by his religious brethren.

2. He hoped that some of those who read the work would bless the author and thus, possibly, secure his welfare beyond the grave.

3. He believes that the words of the Saints are profitable even to those who cannot put them into practice, inasmuch as they strengthen aspiration and destroy self-conceit.

4. Junayd said: '*Their sayings are one of the armies of*

---

[1] The author finds occasion to intervene for this purpose in several passages of his work.

Almighty God whereby He confirms and reinforces the disciple, if his heart be dejected'.

5. According to the Prophet, '*Mercy descends at the mention of the pious*': peradventure, if one spreads a table on which Mercy falls like rain, he will not be turned away portionless.

6. ᶜAṭṭár trusts that the blessed influence of the Saints may be vouchsafed to him and bring him into happiness before he dies.

7. He busied himself with their sayings in the hope that he might make himself to resemble them, for *man tashabbaha bi-qawmin fa-huwa minhum.*

8. The Koran and the Traditions cannot be understood without knowledge of Arabic, wherefore most people are unable to profit by them; and the Sayings of the Saints, which form a commentary on the Koran and the Traditions, were likewise uttered, for the most part, in Arabic. Consequently the author has translated them into Persian, in order that they may become accessible to all.

9. Since an idle word (*sukhun-i báṭil*) often excites keen resentment, the word of Truth (*sukhun-i ḥaqq*) is capable of having a thousandfold effect even though you are unconscious thereof. Similarly, ᶜAbdu 'r-raḥmán Iskáf said that the reading of the Koran was effectual, although the reader might not understand it, just as a potion of which the ingredients are unknown.

10. Spiritual words alone appeal to the author. Hence he composed this 'daily task' (*waẓífa*) for his contemporaries, hoping to find some persons to share the meal which he has provided.

11. The Imám Yúsuf Hamadhání advised some people, who asked him what they should do when the Saints had passed away from the earth, to read eight pages of their Sayings every day. ᶜAṭṭár felt that it was incumbent upon him to supply this desideratum.

12. From his childhood he had a predilection for the Ṣúfís and took delight in their sayings. Now, when such words are spoken only by impostors and when true spiritualists have become as rare as the philosopher's stone, he is resolved to popularise literature of this kind so far as lies in his power.

13. In the present age the best men are bad, and holy men have been forgotten. The *Tadhkiratu 'l-Awliyá* is designed to remedy this state of things.

14. The Sayings of the Saints dispose men to renounce the world, meditate on the future life, love God, and set about preparing for their last journey. "One may say that there does not exist in all creation a better book than this, for their words are a commentary on the Koran and Traditions, which are the best of all words .... Any one who reads it properly will perceive what passion must have been in the souls of those men to bring forth such deeds and words as they have done and said".

15. A further motive was the hope of obtaining their intercession hereafter and of being pardoned, like the dog of the Seven Sleepers which, though it be all skin and bone, will nevertheless be admitted to Paradise.

This volume, entitled Part I of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá*, contains forty of the seventy-two biographies. Oddly enough it begins, after the Preface, with articles on the Imám Jaᶜfar-i Ṣádiq and Uways-i Qaraní; then follows the list of Ṣúfí Shaykhs headed by Ḥasan of Baṣra and brought to a close by Manṣúr-i ᶜAmmár. Among the longest and most important notices I may mention those of Rábiᶜa (pp. ٥٩—٧٣), Ibráhím b. Adham (pp. ٨٥—١٠٩), Dhu 'n-Nún-i Miṣrí (pp. ١١٤—١٣٤), Báyazíd-i Bisṭámí (pp. ١٣٤—١٧٩), Sahl b. ᶜAbdullah at-Tustarí (pp. ٢٥١—٢٦٨), Sarí as-Saqaṭí (pp. ٢٧٤—٢٨٤), and Yaḥyá b. Muᶜádh ar-Rází (pp. ٢٩٨—٣١٢). The arrangement is

not chronological — at least not strictly so — and if the author was guided by any other principle, I have failed to detect it.

As regards textual matters the reader will find further information in the introductory note to the list of variants.

Finally, it is my pleasant duty to express in the warmest terms my gratitude to my friend and colleague, Professor E. G. Browne, with whose help I first trod the thorny paths of Ṣúfiism, and whose generous encouragement and support have enabled me to publish the result of my labours in the Series of Persian Historical Texts which his unflagging energy and enthusiasm have so successfully inaugurated. I had expected to be further indebted to him for a Persian Preface as abundant in matter and charming in style as those which have appeared in former volumes of the Series. So little, however, was known of ʿAṭṭár's personal history that it seemed desirable to try whether any fresh facts could be gleaned from a careful examination of his poetical works: for, in this respect, the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* is barren. At Professor Browne's suggestion the task was undertaken by a native scholar of rare learning and judgement, Mírzá Muḥammad b. ʿAbdu 'l-Wahháb-i Qazwíní, whose critical introduction may safely be left to speak for itself. Would that we had more such monographs on the great Persian authors, to say nothing of the lesser luminaries!

REYNOLD A. NICHOLSON.

CAMBRIDGE, October 12, 1904.

VARIANTS.

Some account of the MSS. which I have used in preparing this edition of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* will be found in the Preface to the present volume. I have carefully collated the Leyden MS. (L.), which forms the basis of my text, with the MSS. of the British Museum and the India Office (M. and I.), with the excellent MS. in the possession of Professor E. G. Browne (C.), and with the edition published at Lahore in 1889 (H.); also, as regards the greater part of the work, with two MSS. preserved in the Royal Library at Berlin and in the Bibliothèque Nationale (B. and P.). The contents of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* include (1) Sayings of the Saints (2) Legends and Anecdotes relating to these personages. So far as the former class is concerned, the MSS. are generally in close agreement; but the various readings deserve attentive consideration, and all of any importance have been noted. The narratives, on the other hand, while virtually identical in substance, exhibit astonishing differences of form. As I have had occasion to observe elsewhere, it is no exaggeration to say that two versions of an anecdote often agree just as might be expected if we knew that they had been written down, after a long interval of time, by two individuals to whom they had been dictated simultaneously. Variations of this sweeping character defy the collator; if they are to be recorded at all, the parallel versions must be transcribed in full — a wasteful and unprofitable method which has not been adopted in the following pages. I have not attempted to utilise systematically the Arabic sources from which ʿAṭṭár compiled his work. What these are can only be conjectured, as he himself gives no precise indication, but probably he had at hand such well-known works as the *Ḥilyatu*

'l-Awliyá by Abú Nuʿaym al-Iṣfahání († 430 A. H.), the *Risála* of of Abu 'l-Qásim al-Qushayrí († 465 A.H.) and the *Ṭabaqátu 's-Ṣúfiyya* by ʿAbdullah al-Anṣárí al-Harawí († 481 A. H.), on which Jámí founded his *Nafaḥátu l-Uns*. Besides the compositions of Qushayrí (ed. by Ibráhím ʿAbdu 'l-Ghaffár ad-Dasúqí, Cairo, 1287 A.H.) and Jámí (Calcutta, 1859) I have made use of the *Lawáqiḥu 'l-Anwár* by ʿAbdu 'l-Wahháb ash-Shaʿráni (Cairo, 1299 A. H.).

As already stated, it is the text of the Leyden MS. of the *Tadhkiratu 'l-Awliyá* that is now edited with the necessary corrections; and nearly all divergences from this text, however trivial, are mentioned in the following list. Some omissions evidently due to the copyist have been supplied, and I have occasionally added a few words which, though wanting in L., appear in all or most of the remaining MSS. Peculiarities of language, spelling, etc. have usually been left untouched. Besides selected variants a number of corrections will be found below, which were made too late to be inserted in the text; and these, I hope, will be duly noted by the critical reader.

1, 1. After الرحيم L. adds وبه نستعين. — 3. ذُرّى is an emendation for ذوى, the reading of H. and of all the MSS. except C, which has ذى. Possibly, however, ذوى is correct. B. has اعناق for اعماق. — 4. H. الثناء for السناء. — 6. IM. المخترقين; B. المتحرّقين. — 7. M. المنعمين for المنغمسين; H. المغتمسين. For المتغلغلين, the reading of C., the other MSS. have المتعلّقين, which recalls Dante's *Sospesi* and is perhaps admissible; H. has المتعمّقين. — 9. H. والتوفيق والاولاهم; C. للحميد for للمحمد. — 10. B. inserts معمورين after فصاروا; CP. مغمورين. L. عن الاهواء الاهواء. L. رجال. — 11. L. بغناء القدس ومودعين عن تخائل الاضلال وتمايل; C. مودعين للاخلاء; text H. L. فناء الفنا الافناء. — 12. L. عن for في. IM. الاشياء for الانشاء; after الانشاء L. adds نشكره على سوابق جزيل النعماء ونستعينه على تتابع عميم الآلاء. — 13. L. نادانا بقلبه وآذانا بفيه. — 19. LBMH. يرفع; I. ترفع; text as in C. — 20. L. وقلّ بحده; M. وقُل بحده; P. وقل نحمد; B. وقد نحمده; H. وقل يجد; text C. — 21. L. بهدايه; BIM. بهدية انوار; H. بهداية انوار; text C. LBI. لاقناء. — 22. L. التين for النبيّين. — 23. L. عبادهم for اتباعهم. L. نقصوا.

2, 1. P. شواهب. L. بها for بما. — 2. M. لواحب for نواجم; I.

نواجب; B. تراجم. L. و ببلغ. — 3. L. دفع (supplied) for واقتنع; H. امتنع. C. بما for ممّا. — 4. L. ايات الغمم . . : the first word is illegible owing to a rift in the paper; M. غايات النعم; IH. غايات الغم; CP. غيابات الغمم; B. عنايات العمم. L. omits بما يستملكه; M. يستهلكهم; C. يستحلّه; IH. يستحلله; text BP. M. الوان for انوار. L. الجلال (last letter supplied) for الجلايا. — 8. C. تغلغل. — 12. L. مقالست. B. افكار for تكرار. — 14. BM. have علم instead of عالم before اتبنى. B. جهل for عالم before علّمنى; PH. جهان. — 15. After انبيا اند C. adds: عليهم السلم بعضى بدل آدم بعضى بدل ابراهيم بعضى بدل موسى بعضى بدل عيسى بعضى بدل محمّد صلوات الله عليهم اجمعين. — 24. L. انجاى for اينجا.

3, 1. LH. بجوامع. C. لى for فى. — 3. L. اضافات و حكايات. — 5. M. سخن خودرا. — 11. C. همه اهلند. — 12. L. يكديگررا for يك يكرا. — 14. L. كتاب for زبان. — 23. The form جى is in L. only.

4, 6. C. ننگ او بدو نمايد. — 7. After مشاهده كنند B. proceeds: جنانك شيخ ذو النون رحمة الله عليه ميفرمايد لا تزن الخ. — 8. I. الموفقين; C. المراقبين. — 9. IC. مردان راه. — 15. L. omits the words beginning with ديگر باعث and ending with نگردانند (l. 18). Text from P. — 16. C. تنزيل for تنزّل. — 24. L. omits را after ايشان.

5, 1. L. omits را after اخبار. — 3. Read بتازى. — 4. M. فايده for شامل. BC. ظاهررا. — 6 B. نكته for كينه. — 8. L. اثر for خبر. Instead of اسكاف C. has آكاف; P. اكاف; B. عكاف; M. المكاف; I. om., text LH. — 9—10. The form جى occurs in L. only. — 15. M. سينا for سياه; H. سيّاح. After سياه B. has اصفهانى *suppl. in marg.* L. om. سخنى از. — 18. After شنود I. proceeds: و آن صاحب چه خوش گفته است بيت

روزى كه نه بينمت كسى بنشانم * تا نام تو ميگويد و من مى شنوم

19. C. adds after بيزارست,

من هيچ كسم ولى كسى بنشانم * تا او ز تو مى گويد و من مى شنوم

Dele ابو with BMH. His correct name is ابو يعقوب يوسف همذانى; see Jámí's *Nafaḥátu l'-Uns*, p. 428. — 23. LP. باز for باذ.

6, 6. I. الخير. — 8. L. روزگاررا. — 11. CL. om. اين. — 13. B. آرند for آيند; CP. آورد. — 17. BIMH. مرد فرد for فرد; C. فرد مرد. — 18. After فردانرا the next four pages in L. have been supplied by a later hand. IMPH. insert و جگونه عين درد نگردانند after درد كنند. — 20. CPH. و ازين شيوه. — 21. P. امام احمد خوارى. In Jámí's *Nafaḥát* where this passage in cited (p. 697, sixth line from foot)

the reading is مجد الدين بغدادى. — 22. P. اسفهسالاران. — 24. I. نظاره‌گيان; BC. نظارگان. — 25. BMH. قسمتى.

7, 2. L. ديگر for نقلست. — 6. LBM. omit the passage beginning سگى قدمى چند and ending دوستى دوستان تو مى كنم; text from P. — 8. LB. سخنها. After سخن‌را B. has هيچ كسم و از هيچ كسانم; I. هيچكس نيم و همه ايشان اند. Instead of امّا محبّ ايشانم C. has امّا اگر مارا پرسند شما كيانيد گوئيم ما هيچ كسان پادشاهيم امّا همه ايشانند. — 11. L. اين اسامى.

8, 8. L. دارائى, which appears to have been the form used by ʿAṭṭár, as it occurs in rhyme (p. 229, l. 8 *infra*) Qushayrí (p. 17, l. 23) has دارانى which he derives from داران, a village near Damascus. — 20. L. خفيف for خبيق.

9, 4. L. سلمان for سمنون. — 6. L. omits the name of محمّد بن فضل. — 8. L. omits the names of ابو الخير اقطع and عبد الله روعدى. The latter *nisba* is corrupt and should, I think, be written تُرُوغْبَذى (cf. *Marásidu 'l-Iṭṭilá*ʿ, p. 203, last line, and Qushayrí p. 126, l. 2, where the same person is called Abú ʿAbdullah التروغندى). — 10. L. omits the name of عبد الله منازل. — 21. B. آن جگرگوشهٔ مصطفى; H. ins. سيّد before انبيا. — 22. BIPH. ins. ابو محمّد before جعفر. L. om. اگر. — 24. L. om. امّا الخ down to بوذه است.

10, 2. L. om. و روايت الخ down to آمذه است, but the words are suppl. in marg. — 4. L. om. امام. — 7. L. قبلهٔ for قدوهٔ. — 8. L. ايشانرا for الهيانرا; P. عاميانرا; BC. omit the clause; text IH. — 10. Here the original hand resumes in L. — 13. L. om. بحقيقت. — 14. L. باطن. — 18. CIH. omit the Arabic distich, but in I. it is suppl. in marg. — 21. L. بس اى فضول. L. كه for اگر. L. ندانى. — 22. L. آخرت‌را. — 24. L. om. باك. — 25. H. انكار for كار.

11, 13. The words دواج بر are in LC. only. In L. فرّاج is written below دواج. — 14. MIH. بهوش باز آمذ; text LB. — 15. Read ازدهائى. L. كى آن لبى. L. يكى for لبى. — 20. L. om. به. — 21. BC. همه‌را; M. بهمه; H. همه تو بر for همه بر تو. — 23. M. بنيّت صحيح. — 25. LH. اهل for اصل.

12, 11. LB. محارب. — 12. C. الصفا. — 13. L. جيزى for خزّى. H. has زى اهل گرانمايه with variant زرى. The *Lawáqiḥ* (p. 42, l. 20) has جبّة من خزّ.

13, 7. CIH. دستهٔ. — 9. نقلست الخ. M. omits this anecdote. —

11. L. om. امّا. — 12. B. لا اعبد. — 20. BPH. با قرار. — 22. C. باز او دادم for بذو بردم.

14, 1. L. om. هر. — 3. L. طاعتی. C. om. from از وی to با خدای. — 7. L. om. را. — 10. B. حبّ for جنب. — 15. LIP om. from برای نفس to با نفس. — 20. L. معاینهٔ معامله. — 21. و گفت از نیکبختی الخ. IM. omit this saying. — 24. L. دیگر for جهارم.

15, 1. L. دیگر for بنجم. After بفروشد H has و بکمتر لقمه طمع کند; so IP. — 2. IMPH omit from گفتند to طمع در آن. — 4. Read دوزخ. — 6. L. بایستی for بآسیه. — 7. C. پسر نوح و زن لوطرا. — 11. L. رابعین. — 13. Read أُوَيْش. — 18. L. بیافریذ. — 23. قبائی for قبائی occurs in BC. only.

16, 3. BMPH. omit from گویذ الٰهی to ترا جرا بیند. After ترا جرا ای محمّد ترا از بهر ما میدیدند کسی که مارا تواند دیدن ترا بچه بیند دیدن تو بی ما چه سود دارد دیدن ما بی تو چه زیان آرد C. adds: بیت

آنرا که تو نیستی چه سود از هستی * و آنرا که تو هستی چه زیان از نستی

— 7. L. om. دو. — 13. H. and the MSS. except L. have شتربانی or اشتربانی. — 19. IMP. الاولیاء for العباد. — 24. C. بکروهی بکوهی for بکوفه.

17, 6. L. عزنة; C. عرفه; I. عرفه; P. غرنه; MH. عرنه. I have not been able to ascertain the correct reading, but that in the text seems to be inadmissible. عُرَنَة (Bakrí, p. 655) is the name of a valley near Mecca, wheras the reference here is to some place in Najd, possibly to one of the thirteen localities which Yáqút (*Mushtarik*, p. 306) mentions under عُرْفَة. — 17. After رسانیذه است, H. adds: و مرقع خود بتو فرستاده و وصیّت کرد که امّتان الخ. — 21. L. لعل غیری به بنگر; C. لعله غیری یکون نیك بنگر. The reading به بنگر (به = نیك) should be restored in the text.

18, 11. H. فاروق را .... دل بگرفت; so M; CP. فاروق .... دل بر گرفت. L. این کیست. — 20. C. بیوه for ببر. — 22. دیذیت. This form of the second person plural occurs frequently in L. but is not found in the other MSS. L. om. بلی.

19, 4. P. وقت خوش آمذ for رقّت جوش آورد; so I. — 5. CMH. آمذ for آورد. L. om. که. M. که منصب ادب بلند است. B. که منصب ادب دوستیست. H. که منصب ادب منصب دیگرست. L. کسی for کی. — 17. Read زاد. — 18. P. بازدیذار for بدیذ. — 23. L. باز داشتم for بشناختم.

20, 3. L. om. من و. — 5. C. ارواح. — 6. C. باشند. — 18. M.

بخسبی. -- 22. The Arabic is in CL. only. L. لهذا. — 23. L. المواعظة. P. شرك for شك.

21. 5. BIMH. om. فرا. — 7. BMH. om. باى. — 12. IPH. om. نیزش; text LB. — 21—22. L. has in every case هذا for هذه. — 25. After روز آیذ M. has a lacuna extending to او همسایگان (p. 23, l. 18).

22, 4. C. شبانگاهرا. — 5. C. زاداه. — 8. Read باشی with LBCH. P. نباشی. — 16. C. القبر والکفن. — 17. H. حجاب for بت.

23, 2. LC. محمدت. — 6. B. نا شنسنده است. IPH. om. from دیگر to فرو نگرذ. — 12. CH. یفرّ for ابعد; P. نفر. — 14. L. om. و سخن اوست. — 17. After الزهد H. adds: و طلبت الاستغناء فوجدته فی التوکّل. — 18. BC. شمردمانی. — 25. BIMH. om. عجبا .... بر آیذ

24, 8. LBIPH. حجرهٔ; text CM.

25, 7. CMH. بحسن بن علی. — 8. The archaic باز is in L. only. After کرده است H. proceeds: و در تحفه آورده است که ارادت حسن بعلی بود و خرقه ازو گرفت. — 9. I. لولوفروش; P. لولوی فروش; BMH. لولوئی. — 12. L. حسن گفت after تراست.

26, 5. CP. کردمانی. — 6. L. om. از دست کسی است. — 7. L. om. کرد. — 10. CP. کردمانی. C. گفتمانی. — 11. L. عاجز ان. — 13. BCP. کردمانی. — 14. C. نگذاشتمانی. — 18. BCP. کردمانی. C. بدادمانی. C. نگذاشتمانی. — 22. L. از فیلسوفان.

27. 3. M. بجانب مصر شد for سوی بصره آمد. — 18. CIP. آه جگر for اخگر. — 19. H. جماعتی انبوه. — 22. ازو سؤال الخ. In the story as told by Qushayrí (p. 63, third line from foot and foll.) Ḥasan is the interrogator and the answers here attributed to him are put in the mouth of a youth descended from ʿAlí.

28, 3. BMPH. بی علمی for عمل. After ندارذ C. adds یعنی بی علمی من. — 4. C. کاش. — After نمی یابذ C. has the following distich:

ای دوست خدا زبان بدگویان‌را
بر خود چو نبست بر کسی چون بندد

— 17. C. چون حسد for جو. CH. بیفگند; M. نمیکنیذ. — 22. H. om. و اینجا .... از شیطانست. IP. عام for غالب.

29, 4. L. انظر. — 24. نقلست الخ. LB. omit this anecdote. Text from P. — 25. P. قوصی; I. قرمطی; M. قرطی; C. قرضی; H. قرطبی.

30, 1. C. هشتاد for جندین; M. هزار. — 3. L. تا حدّی for نقلست. — 5. After آیذ M. adds: از امّت من بعد از هشتاد هزار سال. — 8. L. om. یا سخنی بزبان. — 16. L. نکرده. — 25. IMPH. آمیخته for تعبیه.

31. 1. BCM. هم for بیم. — 3. L. om. وقتی. — 6. L. یار تست for با تو است. LBI om. با تو نیست .... بیم. — 7. P. حسن‌را نامه نوشت. — 9. After گیر B. has: که دنیا خوذ هرگز نبوذه است و آخرت همیشه بوذست; so C. — 10. L. om. می شنوم کی. — 12. L. om. بوذن. — 13. C. خیررا; B. بو سعید بو الخیررا. — 16. IP. بعاریت. — 18. جی in L. only. — 23. B. بریان نصیبین; C. نصیبی. — 25. نقلست الخ. IP. omit this anecdote.

32, 5. C. ندانستید.

33, 13. L. om. را. — 15. L. گفت. — 20. C. گوئید حقتعالی‌را دیدنی است. — 24. L. آورذ. L. نسوزذ.

34, 17. L. رفتم. L. دیذم. — 21. L. در حق من بوذ فرموذ. — 23. L. om. دیذ.

35, 15. C. برین سگ بر دار. — 17. After از صذ جون من به H. inserts the following anecdote (cf. Qushayrí, p. 86, l. 20 sqq.): نقلست که بسمع حسن رحه رسانیدند که فلان کس ترا غیبت کرده است طبقی رطب بنزدیك آورد تحفه فرستاد بر سبیل عذر و گفت بلغنی انك اهدیت الیّ حسناتك فأردت ان أکافیك علیها فاعذرنی فانّی لا اقدر ان اکافیك علی الاتمام بمن رسید که حسنات خویش‌را بجریدهٔ اعمال من نقل کردهٔ خواستم که مکافاتی نمایم معذور دار که مکافات چنین مبرّتی بر سبیل کمال اقامت نتوان کرد. — 22. IMPH. omit the Arabic. L. یزول for تنزل; text C. — 23. L. om. ثابت. M. گردان for کردهٔ. H. دار.

36, 3. C. خشم. — 6. C. گشاده‌روئی من ندیدی. C. proceeds: صاحب اسرار جهان بود امّا ورع‌را و زهدرا پردهٔ خویش ساخته بود. — 8. L. یار for باز. C. ننشر. — 10. After گفت BC. insert ما اشبهکم باصحاب رسول الله جون. — 12. L. om. و اگر .... شمارا. — 14. وزنده in B. only. — 19. LM. ای عرب. — 21. C. بر بلا و پای در طاعت. — 22. C. بترس.

37, 1. L. بوذ for بایذ. — 3. LB. جکنذ. — 5. BM. همنشین. — 9. L. نسبت for نیّت. — 11. BM. نیست for مست. — 12. و گفت فکر الخ. B omits this saying. Read سیّئات. — 14. BCIH. هم for بر. C. سهو for شهوت. M. عزّت for عبرت. — 19. CIMH. اهل عقل. خاموشی is in H. only. — 24. H. هزار سال نماز.

38, 3. L. از جمله. — 5. IMPH. omit the Arabic. — 10. C. بسرائی. — 22. BC. ستوری سرکش. P. ستوری بذلگام تر از نفس.

39, 3. BMH. و باز نامهٔ دنیا. — 5. و گفت الخ. B omits this saying. — 8. C. om. را. I. او صحبت‌را لایق نباشد.

40, 1. After مسلمانان BC. add حسن بصری. — 7. L. روزی. — 18.

After الموت C. has: شدّد علیه فقد بقی علیة ذنب. — 20. BMPH. بودند. — 24. L. چگی for متمکّن. After دین C. adds: آن محرم اسرار آن مقدّم ابرار.

41, 2. C. مولد. — 8. L. چی هرجه. Elsewhere (p. 76, l. 6 and p. 138, l. 24) L. offers further examples of this peculiar use of چی. Cf. Preface, p. 7. — 8. LMH. ده for دو. — 13. PH. بنا کرده. — 16. PH. انت منافق. — 19. Read تتوب. — 25. L. مساجدها خلل.

42, 11. L. om. ثلاثه. B. ثلاث‌را. — 12. نقلست الخ. M. omits this anecdote. — 15. L. om. رفتم. — 16. L. آنك for آنکه. — 18. کردتی in L. only. — 19. L. بخوردی. L. کردند. — 20. Read شکر.

43, 2. After کرد C. inserts: آنك دست بر دست مالك می نهد اورا آتش نمی سوزد آنکه قدم بر قدم مصطفی نهد صلّی الله علیه و سلّم اگر آتش دوزخ اورا هیچ نسوزد عجیب و غریب نبود. After کرد P. proceeds: که اگر دهری دست تنها در آتش نهادی دیدی کی جه بر وی آمدی. This construction, instead of the unusual نهاذندی, is adopted by H. and all the MSS. except C., which has باید نهاد for نهاذندی. — 3. After بدیذی I. has the following lines written on the margin by a later hand: آنگاه مالك بیامد و دهرئی‌را طلب کرد باز اتّفاق کردند که جدا جدا دست در آتش در آرند مالك اوّل دست خود در آتش نهاد آتش بگریخت و دست مالك‌را نسوخت چون دهرئی خواست که دست در آتش در آرد آتش شعله زد و دست دهری در گرفت بهمه ظاهر شد که دهری بر باطل است آن دهری بر گشت از مذهب باطل و مذهب اهل حق گرفت. و از مالك عذرها خواست. — 5. B. کسی ندانست; text LC. — 6. C. زودتر. L. om. زذ .... آهسته; text P. — 23. C. بعالم عشق. — 24. C. خیالی. — 25. After رفتم بر دوست P. adds: و هرجه رضاء دوست است آن طلب کنم و می دانم کی رضاء دوست در طاعت اوست توبه کردم که دگر در وی عاصی نشوم; so MH. in almost the same words.

44, 1. L. بر در for برابر; text C. — 2. C. جهوذ باز داشت. — 3. L. در for و. — 7. CPH. تغاری. 10. P. اترشی. — 14. L. ده روز جند صبر. — 16. L. om. و گفت.

45, 8. L. بشب. — 10. L. آخر. — 14. L. om. جه. — 15. C. جهودانند. — 16. C. ببیند. — 17. C. بندارد. — 19. The form زفان is in L. only. — 20. L. بدارذ for بدادی. C. دادی. H. نهادی. — 24. CIH. المخففون.

46, 4. BPH. بربا for بسلف; M. بربوا. — 12. BIMPH. بیاسای for بخفت. — 13. L. om. قهر. B. مرگ. Qushayrí (p. 207, l. 16) has simply انّ اباك یخاف البیات. — 15. BCMH. اگر و گفت. L. کسی

for کی. — 16. PMH. خویشتن بیرون نیفگند مگر من; C. نیفگند. BIM. عبد الله مبارک. — 18. IM. گفتند for گفتست; P. گفته اند; H. گفته آید; C. که گفته است آن است. — 22. LB. نکوهیده. — 25. IMH. پالوده for خوردنی. IMH. برنـك نیکـو for ببوی خـوش. B. omits و گفت الخ.

47, 1. B. ازین بیچاره. — 9. L. هذا متین; H. مُبیّن, translated in marg. by ظاهر. C. فاوغلوا. B. omits و گفت الخ and the next saying. — 17. BMH. که هر for کیما. — 19. Qushayrí (p. 79, l. 8) has یفرق الشیطان من ظلّه for which ʿAṭṭár evidently read یفرغ الشیطان من طلبه. — 21. MP. که او کار تو می سازد; so C. — 23. L. سبب. L. om. حسن.

48, 3. L. om. امّا. — 18. خفتند for the more usual خسبند occurs in IL. only. — 21. L. نوعی بادشاهی. — 22. The words .... که جنین آخرت باشد are in LC. only. — 24. L. دنیا for دینار. M. مسلم که والی خراسان بود.

49, 2. PH. have امّا for نه کی after زعد; C. چانا. — 3. IMH بسر خودرا. — 12. L. بذو for برو. L. om. و گفت. — 13. L. تا بدانند که H. ازو بیمناك. L. بیمناك بوذ. — 14. L. آنك for بذانك. — 17. B. قربت for غیرت. — 19. IPH. شامل. — 20. MH. معاملت. C. معاملات.

50, 3. L. نیك دارفتم; C. اینك من رفتم; the other MSS. and H. have بروم. Perhaps نیك دار رفتم is a more likely emendation than that which I have adopted. — 19. Read بایست. — 23. After دیدم P. proceeds: اثر آن در دلهای دوستان خوذ بدیذ آوردی; so H.

51, 12. جی in L. only. — 14. CIH. مسلوخ گوشت. — 15. بوذند .... و توابل in LC. only. C. حوایج. — 24. Read بگوی.

52, 6. L. om. گفت دو درم دارم. — 13. IMH. یك ماهه راه بیك روز for جهل فرسنگ. After بلقیس IMH. بطرفة العین بسلیمان.

53, 9. CH. اقامت. — 14. Read کردنی according to L. — 23. BC. شذمانی.

54, 3. After رفت L. has کسی دیذ می آمذ حبیب الخ. — 14. After فرمان M. continues: آمد مصطفی را علیه السلام وقُلْ رَبِّ زدنی علمًا; so BH. Instead of وقُلْ الخ I. has فاعلم انّه لا اله الّا الله. — 15. C. adds after علم: چنانکه فرمان آمد رسول اکرم را وقل ربّ زدنی علمًا. — 19. L. در باذ هوا. — 20. باز این for با آن is given by BCL. — 21. باز in L. only. — 22. نقلست الخ. In the story as told by Qushayrí (p. 212, l. 11 sqq.) Shaybán ar-Rá'í takes the place of Ḥabíb-i ʿAjamí.

55, 1. IMPH. omit the Arabic. — 2. Read این دل کسی with CIMPH. — 11. After گفتی C. inserts هرکرا با تو خوش نیست هرگز خوش مباد; so BIMH. BIMH. om. هرگزش .... بیند. — 13. با یزدان (C.); پایندان ثقة (L.); باینداں ثقت is an erroneous emendation of ثقة. That باینداں = کفیل is correct appears from Qushayrí (p. 93, l. 9 seq.): وجدتُ الکفیل ثقةً. B. has با اینان نفقه. The words are omitted in IMPH. — 19. C. جوانرا.

56, 2. BCMH. مقتدی for مهتدی. — 3. After بوذ L. proceeds: و بیشوای مشایخ بوذ و بو عمرو عثمان در یافته بوذ و سخن الخ. — 7. BMPH. om. بدانی .... و بو. — 9. L. انس و مالك. — 10. L. عنه. — 11. B. درین روزگار. M. در کار خلافت. — 21. L. بسیار. — 22. L. ه.

57, 7. L. بزمان for زمان (1); text BC.; IMPH. have امان throughout. For ترا زمان دم الخ Qushayrí (p. 87, 6th line from foot) has انا أُنْظُرُكَ فقال نفسی احسنُ نظرةً لی منك. — 8. C. خودرا بسته for خوذ آراسته. L. استخوانهات بهلو. — 14. IMPH. بن الغلام. — 17. L. om. بصری — 18. L. om. عتبه .... گفت.

58, 2. B. خرد for آرد. — 4. BM. یکبار بیش; so H. — 5. After دیذند P. adds: در سرماء سرد با یك بیرهن; so IMH. — 7. L. بشوئیذ. — 8. Qushayrí (p. 61, last line) has ولم استحلّ من صاحبه for اگرچه بحلّی خواسته ام. CIMPH. om. بن. — 17. L. که سبب میان.

59. 4. LM. نفخةً. — 5. کردتی in L. only. C. گزیدمانی. — 6. BMH. رابعه العدویّه; CIP. رابعه عدویّه. — 7. P. مخدورةً; H. gives مخدومةً as a variant. L. ستر و اخلاص. — 9. L. و صفیّه. — 11. Instead of الحدیث H. has: ولکن ینظر الی قلوبکم, adding in marg. و نیّاتکم. — 14. B. عبّاس. — 18. BCMH. حقیقی. H. به نسبت for نیست. — 21. L. در بس وی نبوذ ولایت. Read همچنین.

60, 9. L. رادان.

61, 12. After آمذ C. proceeds: و در ویرانهٔ آمد که هیچ کس ندانست که او کجاست و بعبادت مشغول شد و هر شبانروزی هزار رکعت نماز بگزاردی و گاه گاه بمجلس حسن رفتی و تولّا بدو کردی و گروهی گویند; در مطربی افتاد انگاه بر دست حسن توبه کرد و در ویرانه ساکن گشت so MH. — 22. L. مرا ترا هم اینجا می باید; B. مرا تو می باید; C. مرا .... می باید که بینمی; text MH.

62, 1. L. استقبال ترا. — 4. After سلوك کرد H. continues: تا بکعبه رسید و گفت دیگران اینراه بقدم رفته اند من بدیده روم پس دو رکعت نماز میکرد و قدمی می نهاد; so M. — 7. H. ابرهیم از. — 8. BMH.

آمد عصا زنان. — 20. CMH. مدّعیه. — 21. LH. بگذاری. — 24. L. ما وصال. BCH. خواهد. — 25. MH. جمله for حجب.

63, 5. MH. یک صفت for یکی. — 12. After گشت C. has و بمصره آمد و در صومعه معتکف شد و بعبادت مشغول گشت; so MH. نقلست الخ. In CIMH. this and the following anecdote change places. — 13. P. نی for حصیر; I. بوریا پاره. — 21. نقلست الخ. P. omits this anecdote. — 23. L. om. حلال.

64, 13. C. پیه و پیازی; BH. بیه بیاز; PIM. بیه آبهٔ. — 20. Read ۀی ناگاه with L. and cf. note on **41**, 8.

65, 2. L. بگریست — 8. L. خودرا در بازار آخرت آن عرضه الخ; MH. جون در بازار. BC. آخریان. — 10. PIH. تا از جشم خلق بوشیده‌تر باشی. — 17. B. مخلصی. — 19. H. تف کرد. L. دو for در. — 23. LH. درجة النبوّة. — 25. C. inserts: و ۀچنانکه پیغمبران‌را معجزه بود اولیارا نیز کرامت است after نبوّت. نقلست الخ. M. omits this anecdote.

66, 2. C. پیوستکاری. — 3 After باشی IPH. have جون موئی باش تا کارت باطل نشود. L. om. نقلست. — 6. L. او for ازو. — 9. L. om. نقلست. — 10. After بوذه C. continues: باشد و نه بشنوده بلکه بیواسطهٔ خلق بدل تو فرود آمده بود الخ; so IMPH. BH. کلاوهٔ; M. کلافهٔ; C. کلاپهٔ. — 12. L. در یک گیرم. — 21. After یا نه C. has گفتند ما می ندانیم; H. گفتند خدایتعالی داند.

67, 3. C. رباطوانرا and رباطوانم. — 4. BPH. سازم for نیارم. — 5. L. ویرا for و بروذ. — 12. وا for با in L. only. — 14. L. om. نقلست. — 17. L. آنک for که آنگاه. BMPH. شاکر for شاذ. After نعمت P. has گفتند بنده کی راضی شوذ گفت آنگاه که خودرا از میان بر دارذ. — 21. CIH. سکان for ساکنان; M. سران; B. رسمکان. — 23. IP. با یار.

68, 3. LP. دوستی for در ستر. L. مُرتی; M. مروی. — 4. BIMPH. عاقبت for زوذ. Qushayrí (p. 141, 6th line from foot) has یوشک ان یفتح له. L. تا که گوئی. Read تا کی with CIMH. (Qushayrí: الی متی). — 7. P. وای نی اندوها; so BH. (Qushayrí, p. 76, last line: وا قلّة حزناه). — 8. زنی in L. only. — 10. P. سیه for سی. — 19. BCIMH. الصنع for المصنوع.

69, 4. وا برم occurs in L. only. — 9. MH. باز پسین. After بوذ IMH. have أُصلّی صلوة الموتع. — 16. L. می نمانیم که ازین کوته اند. — 21. After خدایرا C. proceeds: اگر طمع بهشت نیست و خوف دوزخ نیست گفت پرستش من بطمع بهشت و خوف دوزخ نیست.

70. 8. After است BCMH. تو این لاف از کجا میزنی. — 11. Qushayrí (p. 136, l. 22) gives Rábi'a's answer as follows: نظرت بقلبی الی الجنّة

فادّبنی فله العتبی لا اعود. — 15. L. ار for اگر. — 18. IMPH. omit the Arabic. L. نیشبه. C. افلا. — 21. BIMPH. مال کسی که. — 24. After ندارد I inserts the following anecdote: بزرگی بزیارت رابعه آمد خانهٔ ویرا دید خراب هزار دینار فرستاد و گفت سرائی دارم ملکی بتو دادم چون در سرای آمد و بنشست دلش بهر چیزی مشغول شد هزار دینار زر باز فرستاد و کاید سرای گفت بگیر که من از این مشغولی بر کار آن جهان بیم دارم ولی مائیم [و] بی نوائی و خدمت او. — 25. L. این عامر. B. برم. C. بیمارپرسش for عیادت of the other MSS. and H. L. هیبت سخن او.

71, 2. L. om. نه. — 3. L. گفتم بلی. — 11. توان for توانم in LC. only. — 12. CIPH. آنستی. — 16. L. om. با. — 21. L. om. را after توانگران. — 24. H. و در صدق سخن میرفت for و او رنجور بود; so IM.

72, 2. The passage beginning نیس بصادق and ending مالک دینار گفت is wanting in L.; text from I. — 8. L. بر مشاهدهٔ. — 10. L. بر for در. C. بعید نبود. — 12. BMPH. نداشتی for نمی داری. — 13. LIP. om. نکردتی ..... که شکنندهٔ; text from M. B. بوذتی. — 14. نکردتی in M. only. — 15 C. مستمع for حسن; BMH. حسن بصری. 20. H. از for با. — 22. L. نماز for بیمار. C. بیمار بر خاسته‌را چنین دیک می باید و سازند; so IM. — 25. After داریم C. has: و اورا مناجات است; so IMH.

73, 8. L. om. بما. — 11. L. om. آخرت. — 13. After آمذ P. continues: بزرگان بر بالین او حاضر بوذند و گفت بر خیزید و خالی کنید برای رسولان حق تعالی و بعد از ان بر خاستند و بیرون آمذند و در فراز انج; so. H. — 17. LMC. بذان درجه رسید. — 23. B. نعمان. L. om. طوطوسی; P. طوسی. — 24. P. ای آنک لافها می زذی; so IMH. — 25. رسیدم is in L. only; the other MSS. and H. have نوشم باذ.

74, 3. L. آن کی از دو. — 4. L. om. قوم. — 5. L. بیانی for شانی. — 11. L. om. از. — 13. L. مردی و او از دزدان شنوذه دزدان‌را بدیذ الخ. — 22. L. بذو for بدزد.

75, 10. L. om. نماز و. — 14. L. om. مال او .... نبردی. — 15. L. om. میل. — 23. L. آن وقت. C. کلیوه. — 24. LC. om. آنجا فرود آمذه.

76, 4. C. تلّی نیک بزرگ. — 6. After انداخت P. continues: و می گفت تا خوذ حال بکجا رسذ چون الخ; text LC., but می is in L. only. — 7. L. جهوذ یک روز متحیّر شذ. — 9. C. نهالین and so in ll. 11 and 16. — 17. Instead of القصّه H. and the MSS. except L. have نقلست. — 22. L. گفتند که اورا بکشته است.

77, 11. C. طاق و ضرم; B. طاق و طوم; IPH. طمطراق.

78, 5. LC. بك نفسك; M. عليك بنفسك; text B. — 7. Read الندامة. — 10. L. گفتند اين‌ار. L. شناسيم. — 11. L. om. يكى. —17. After شوذ H. proceeds: و زشت گردد و گفت كم من وجهٍ صبيحٍ فى النار قبيحٌ وكم من اميرٍ هناك اسيرٌ گفت زيادت كن و بهاى هاى ميگريست فصيل رحمه الله گفت بترس الخ; so IM.

79, 6. L. بيشه. — 10. L. تملك; text C. PIMH. have مرد for ملك. The words و صولت الخ are in LC. only. — 13. C. بر روى وى. — 18. After داذ I. adds: و ميگفت نعم الواعظ انت يا بُنَىَّ. C. ان همه خلقرا مى نگريست, which seems the better reading. — 21. C. چگويد.

80, 1. BC. بينيم. C. بودتانى for بوذى. — 2. For و ماتم زده الخ Qushayrí (p. 70, l. 18) has وانّ الثكلى فى تحبّ ان ترى الثكلى. — 10. IMPH. گفت تبع باش متبوع مباش. 14. L. گفت اينك مبارك. — 17. B. نشستهٔ دوش. — 21. L. مبارك عبد الله; so B. — 25. L. الّا آنك.

81, 2. After ديذ C. adds كه السلامة فى الوحدة. L. توانند. L. در خانقاه. — 3. L. شوند. — 9. PIMH. از عمل خوذ گويذ. C. om. در. PM. آنچ; IH. آنجه. — 10. After بوذ C. adds مگر آنك اورا بكار آيد. — LC. om. from و ازينست to الاحزان. — 17. و گفت الخ. M. omits this saying. — 18. C. اميختگى for قساوة. — 19. — L. جيزى بيكبار بر زفان الخ. — 20. C. نگردد for نگذرذ. C. بسوزاندن. — 22. LMP. om. و هرك to بترسذ.

82, 2. L. om. بى. — 3. L. بذ for ننگ داريذ. — 4. L. om. كليذ آن to دنيادوستى. — 9. After باقى بوذى C. adds و از زر فانى دور بودندى. — 15. H. گستاخ با يكديگر توانند زيست. — 17. After گفت C. proceeds: كه با موسى تواضع كرد پرسيدند از تواضع گفت حقرا فروتنى الخ; so B. — 18. For و عرج الخ Qushayrí (p. 81, l. 11) has وتقبله ممّن قاله. — 19. و گفت الخ. B. omits this saying. — 21. L. om. و بى علم .... و بى عمل بمانيذ. CMH. و بى عالم.

83, 1. P. و از گور كورش بر انگيزذ. B. omits و گفت الخ. — 2. L. om. ريا مى كنند. P. has زيان for ريا in both cases. IMPH. دوست داشتن عمل. — 6. L. om. زهد. — 7. و گفت الخ. CM. omit this saying. L. om. و گفت .... معرفت. — 8. L. كنيذ. PH. طاعت. C. آزار برادران. — 11. LC. دانذ. H. ظاهر و باطن در تسليم آرد. — 21. L. om. اگر.

84, 1. L. فصيحت. After كنيذ I. has و خود بر آن عمل نمى كنيد. — 3. H. من ترا فراموش نكنم. I. من ترا ياد كنم. —. 5. LB. om. و گفت. — 6. L. om. كه اگر .... بيذيرم. — 7. L. همه عقوبت. — 8. LH. ارباب.

— 9. سخت for سنجید in L. only. — 11. و یکبار الخ. Qushayrí (p. 173, l. 4 seq.) tells this story of Fuḍayl himself. — 14. L. الٓهی گر مرا. — 22. L. خواهند کرد. — 24. و نزاد is in L. only.

85. 1. LC. omit from نقلست to جان بداد (l. 4); text from P. — 3. P. بر خوانی. — 4. P. اتّفاق. — 6. L. بر و روی. — 25. L. om. بیش.

86, 3. و ابتداء حال او الخ. The following narrative in related so differently in the MSS. that for the most part collation is impossible. The texts of L. and C., however, agree very closely. — 10. L. بصفهٔ بار شد; text C. — 19. L. om. گفت after بمردند. — 24. C. شب for از.

87, 16. Read مغرّق with CMH.

88. 10. L. او افتاده. — 16. IMPH. ابو سعید ابو الخیر. — 22. BPH. الیاس for داود. — 24. L. اوّلش‌را. P. که اورا درین کار کشیده بود; so IMH.

89, 13. L. بتیغ عبرت. 19. LCM. omit this rubáí, and it is supplied in the margin of P.; text from B. — 21. C. om. در before قطع. MH. بادیه قطع کرد.

90, 6. P. بازدیذار for بدیذ. C. از کسب دست. — 7. After خوردی P. proceeds: و گاه گاه هیزم‌کشی کردی و گاه بالیزبانی; so IMH. C. دروگری و پالیزبانی. — 11. Read بذرش. — 13. C. میزوانی.

91, 12. C. om. بوذند. — 25. C. و خود بدام زن و کودك در آویزی; MH. و تو در زن و فرزند آویزی.

92, 10. L. الٓهی اللهم. — 19. IM. و استهزا. — 21. IMPH. بگذاشتی. — 24. After گفت P. has: از آنکه مرا می بوسیذند و برسیذند که دوش جون بوذی و امروز جونی; so IMH. L. شنیذند.

93, 3. P. بر فتراك خوذ جون بندم; so MSS. and H. — 7. BIH. بندارم; CM. بنداری. — 8. L. om. بلخ. — 12. After بیش C. proceeds: آمد آن بود که بهر جائی که بر آمدمی مرا نشناختندی بر نفسم دشوار آمدی که جرا مرا نمی شناسند و جون خلق مرا بشناختی مشغول کردندی آنکاه مرا از آنجا ببایستی گریختن. — 20. C. ملك خراسانتان. — 21. L. اخلاص و صدق به نیّت است. — 24. L. om و گفت. C. بیشتر خموشی او از تفکّر بود و عبرت.

94, 3. L. om بر گردانیذم .... افگنده; text from B. — 6. C. مطالعهٔ کتب for مفارقت کتاب. C. فرمودند که بکن. — 19. After بدانست P. has که از خلق هیچ نیابذ. LIH. خلق. — 21. L. جوانرا گفت. — 22. باشیذ, which occurs in L. only, is perhaps a mistake for بایستاد

(C.). The other MSS. and H. have بوذ or ببوذ. After کرد L. proceeds: زیادت از آن بوذ و معلوم شذ که زیادت از آنك گفته بوذند.

95, 2. L. تا ﻫ. — 4. L. تحبّس for بحث. L. کردند. — 5. L. ناب for باز; C. بآب. — 6. MH. سه روز. C. بنان for جوان. — 9. After برفت C. adds: روز بودی که آفتاب خواستی بر آمدن که او بر خاستی یا فریضه بدشواری توانستی گزارد. — 11. C. ﻫ نمودی شیطان بود; B. ﻫ شیطان بوذ. — 12 C. بلقمهٔ اصل کارت دیده آمد. L. om. حدیث; H. خدمت; C. کار; text M. — 13. نقلست الخ. B. omits this anecdote. M. نشناسذ. — 14. L. بدل. — 15. C. عقل for یقین. — 16. L. om. از خلق. — 18. L. حمّالی, and so apparently all the texts except C., which reads حمّای, i. e. حُمّائی, one who has a fever (حُمّی). I am not satisfied, however, that this is the true reading. L. تا for یا. — 23. C. خواب را چگونه جای بود.

96, 1. After نیافت L. proceeds: شب سوم گفت تا شب هفتمین الخ. — 6. L. om. گفت. — 8. P. سیه تن. — 11. L. بروایت باسناد. — 12. L. om. در سفری. — 15. L. om. بفروخت و. — 25. BIPH om. .... شب بوذی. C. در گشته بوذی. M. نماز شام گذشته بوذی.

97, 1. Read بخوریم. — 4. L. بوذند. L. کرده. — 11. L. حدیث کنم.

98, 1. C. کارگران. L. om. را. — 2. H. om. نقلست .... باشم. — 3. BIMPH. نقلست که for تا روزی. — 6. CH. الغنیّ غنیّ القلب. — 9. L. om. راه and شاذی. — 11. L. که اهل آن کشتی. — 14. L. بذان شاذی نفس خوذرا. — 16. L. om. یکی. — 24. BIH. بجائی for در حالی.

99, 1. BP. جهندهٔ; M. گزندهٔ; C. شپش. — 7. L. om. کی بوذ. — 16. C. ندیذ پای گرد کرده. — 20. *Dele* بر after این. — 22. CMH. که اگر گویم. — 24. L. om. نه.

100, 1. L. omits from و جون معصیتی to باز روم (l. 4); text from C. Instead of و جون معصیتی الخ I. has: و چون علمی بدیذ آید بر مرکب عمل نشینم و استقبال کنم. — 6. L. om. که after حرف. — 12. BCIM. ترك عمل سرای. — 14. H. خداوند خودرا یار خود دار; so C. — 17. تا از شش عقبه الخ. None of the texts is complete here except I., which omits در ذلّ بگشائی .... و در عزّ and adds, after در ساختگی پنجم در جاه بر خود ببندی و در خواری بگشائی — : مرگ بگشائی ششم در محبّت خلق ببندی و در محبّت حق بگشائی. — 18. C. راحت for عزّ. The Arabic text is given by Qushayrí (p. 9, l. 22 sqq. and p. 57, l. 9 sqq.). — 19. C. جهد for ذلّ. L. om. .... و در خواب بیذاری بگشائی. — 20. After در امل ببندی C. continues: و در فراغت

و در آراسته بودن الخ omitting در بندی و در رنج و زحمت بر گشائی. — 21. L. om. و before در ساختگی.

101, 1. After خوری L. proceeds: و سا تن بلاد او باشی (line 7); text P. — 8. Read جدّی. — 16. After سبب جیست P. has که فرمود ; so BI. — 17. BP. خوانید for دانید. — 18. L. دانید for دارید in both instances. — 25. L. om. و از عیب .... دارید.

102, 3. L. گفت و for گفتند تا. L. om. کرد جه. — 6. L. جگونه تخریم. — 8. C. دیررو; BP. او گرانجانی است و دیر آید; so IH. Since Qushayrí (p. 86, l. 8) has انّه ثقیل, we must read دیررو; otherwise تیزرو (used ironically) might have been retained. — 9. After خورند P. proceeds: قوله تعالی ایحسب احدکم ان یاکل لحم اخیه میّتا و آورده اند که از انجا بیرون آمد و بکفّارة آن استماع سه روز روزه بداشت; so I. — 12. C. با دست تهی for بی طاعت.

103, 9. C. با امید for اومید. — 10. L. om. گفت. — 13. L. om. و جهل تن .... بوشیده. — 20. Read خواست. — 21. C. بدین نازکیست.

104, 3. After خذای L. proceeds: و این خلق باستقبال وی بیرون آمدند and repeats the words ادهم است .... جون جنان دیدند. — 6. L. inserts گفت after کردم. — 9. C. omits from یکی to از آنست (l. 12). — 10. L. آن گفت for گفتند. — 12. Read نقلست. — 18. C. صوری for صنوبری; BM. صوفی; H. محمّد مبارك صوفی. The correct reading is صوری who is cited as the authority for this story by Qushayrí (p. 194, l. 23) and is noticed by Abú Nu'aym Iṣfahání in his حلیة الاولیا (see *Catalogus Codicum Orientalium Bibliothecae Acad. Lugduno-Batavae*, Vol. V. p. 214) under the name of ابو عبد الله محمّد بن المبارك الصوری. — 23. L. باز کرد for بر کند. L. بخورد من داد.

105, 4. L. om. در حال .... آمد. — 6. C. ابو رجا; B. زجاج. — 8. L. می ترسیت. — 17. L. om. کسی .... یافتی; text C.

106, 8. BC. کردمانی C. سلام نماز باز داد. — 12. B. بیقین for بتعیین; M. یقین; H. معیّن. — 21. Read میدان. CIP. مجاهد for مجاعز; M. مجاور. — 22. For صوفی BCIPH. have مالك ممالك; M. ملك ممالك.

107, 1. L. om. آن بود .... مونه; text C. — 2. C. پشولیده. L. om. بود. — 5. L. تحلت و. Most of the MSS. omit the diacritical points; H. has تجلت with the gloss بزرگ کردی. Read بتجلّت and فبتجلّنك. — 6. C. omits the passage beginning آن بزرگ and ending بدل وی

برسیذی. (l. 14). — 15. L. نرسیذی. — 16. L. om. با او گفتند جرا. — 25. L. نور for بنور.

108, 7. C. omits from و متحیّر to باز آمذ (l. 11). — 8. در خانه برفت: thus pointed in L. — 12. L. om. در before خاطرم. — 21. IH. om. ابو. — 22. I. عبارت which appears to be the correct reading (cf. Qushayrí, p. 13, l. 19 and *Nafaḥát*, p. 36, l. 3 seq.). — 24. L. گفت for هفت. CIPH. قطره.

109, 1. M. تخم گندم در بغداد. — 3. L. om. می اشامم. — 7. After کن C. adds: پس گفت بلطف در گرسنگی بردن چون کسی بود که در راه خدای بخون میگردد. — 9. B. باقلو; C. باقلی. MH. سلطانیان. — 11. L. النضر. — 14. L. om. غیر. — 16. After یاذ کنم PI. have: که اورا دانذ تا بذان جه رسذ که اورا ندانذ. — 17. IPH. المطیّب; B. المنطیق. Qushayrí (p. 198, l. 17) has الهیثم for ابرهیم. — 19. L. گفت. — 20. L. داشت. — 25. L. om. بوذند.

110, 3. L. حاجت for جاهت. Read آنچ. — 5. The *Lawáqiḥ* (p. 95, l. 18) has من الغیر for از غیب. — 9. L. ابتدا for که آنند. L. بکنند. — 10. C. از قوم اوسط اند; IPH. قوم وسط اند. — 11. After نشینند C. adds در حظیرهٔ قدس; so BIMH. The following words differ somewhat from the Arabic version (cf. Qushayrí, p. 93, l. 8 seq. and *Lawáqiḥ*, p. 95, l. 21). — 14. M. به بن علی جورجانی (read جوزجانی). — 18. IMH. از لحدت بخوانند. — 21. C. با خویشتن for و ناخواستن.

111, 8. CIMP. بناوجه; B. بناحف. — 11. P. جنانک جماعتی کی قسمت کنند جیزی; so H. — 18. L. خدمت. — 20. نقلست الخ. P. omits this anecdote.

112, 2. BIP. بمهمانی. M. مرو ناخوانده. — 3. و گفت الخ. LI. omit this saying; text B. — 4. H. بجز از عزّت زندگانی. P. om. و گفت الخ. — 5. C. ترا زاهد دانند. — 10. L. om. و گفت. — 11. L. حالی for جائی. — 12. C. has. و صبر الی القبر یعنی شکیبا شدن تا هنگام مردن. — 13. H. علی الفقر. LI. om. و گفت اگر الخ. CM. خاصگیان. C. صوفیان اند. — 14. C. صوفیان for عارفان. C. که ایشانرا نشناسند مگر بخدای. — 17. H. بدوست نداشتن. I. om. و گفت ادب الخ. — 19. PMH. از ادب دست داشتن; so C. — 20. L. یقین شذ. — 21. BCP. ننشستمانی. M. omits from و گفت to معصیتش مکن (l. 23). و گفت الخ: IP. omit. L. om. مرگ. — 22. I. om. و گفت الخ.

113, 1. H. از چیزی. LCH. om. از سخن گفتن. — 3. L. اگر عمر دنیا.

— 4. L. ان for ازل. H. حدیث تو با دوستان. — 11. L. بر آوردند. — 13. L. om. در and روث. — 19. L. om. ... برای ما بیاشام. — 22. L. has کردّتی (with *sukún* of the *dál*). P. نکردتی for نگزاردی.

114, 2. C. پیچ for باره دوك. — 10. رغبت is the reading of BC.; the other texts have رعیّت. — 11. B. کاری for سفر. — 12. L. om. رحمت الله علیه. — 13. B. مرتبت تجرید; CH. موهبت و تجرید, which seems to be the best reading. — 15. C. صعلوکان. — 16. L. ریاضت. — 21. C. مسارعت.

115, 4. BMH. عظیم for هول. — 12. L. om. ام. — 23. IP. سکوره.

116, 2. M. خمیرهٔ; B. خبزهٔ. — 14. L. om. ... عارفی ... بس; text I. — 15. M. نکردیی. — 17. M. تنبیهی بود مرا.

117, 3. L. علیهم. — 8. C. کوههای شام. — 10. L. om. ... هر سال; در صومعه; text M. C. شفیاب شوند. — 12. Read هیبت.

118, 2. L. om. ... از دوزخ بس; text M. — 24. نقلست الخ. C. omits this story. — 25. L. آنك for جنانك.

119, 2. L. قوتی. — 11. L. می کرد. — 24. The form انگشتریی is in L. only. L. om. ... جوان بر خاست.

120, 1. P. سکوائی; BH. سکباج. — 2. L. om. نفس before گفت. — 10. C. نمی آید. — 22. After گفت C. has نگر ازین مرد که ترا الخ; so MH. — 23. C. نترسیا.

121, 5. L. om. آن جهل. — 7. H. طبعش. — 8. C. زندانیان. — 16. Qushayrí (p. 193, l. 11) has عنبر for عبیر. Instead of توئی ... شوی BI. have: بوئی که نزدیك ملوك سوزند جنین سوزند.

122, 2. L. آمده for مانده. LC. و آن. — 3. L. شنوده. L. om. صبر. — 4. M. داناتی; I. معالجت دانی. — 21. C. خود دانست. — 25. Read امر بوذ with LC.

123, 1. نقلست الخ. I. omits this story. — 10. نقلست الخ. BIMP. omit this story. — 12. L. آن دوست for ذو النون. — 16. IM. دانستئی. — 17. IM. نمردئی. — 17. نقلست الخ. L. omits this anecdote; text from C. — 18. C. آرد. — 21. C. بصحرا بیرون.

124, 3. L. بهشت for بهشت; CH. بهشتی. — 6. L. om. گفت. — 14. C. بر گیرد; C. تکبیر بستی. — 18. CPH. حجت for حجب in both instances. — 19. L. جیزها for حجابها. — 20. L. om. بی. — 21. و گفت الخ. CP. omit this saying. — 23. I. om. و گفت الخ.

125, 2. I. om. و گفت الخ. L. om. بر. — 4. MH. بر مراد. — 5. PMH. گرو شیطان; I. گرد شیطان; B. کرد ایشان کرد شیطان است. — 7.

L. om. باشند after گزیده. After باشند کرده M. adds: و ترك سنّت رسول الله; so CIPH. and Qushayrí, p. 58, 6th line from foot. — 9. L. اگر در جه for اگرچه کژ. — 13. H. بچیزی for بجائی. — 14. خذای for مولی in L. only. B. om. و گفت الخ. — 15. P. بعیب for بتغیّر. — 19. LC. سنت. — 21. C. شیطان for دشمن. — 22. L. سخن گوید. L. om. دنیا. — 24. و گفت الخ. B. omits this and the next saying.

126, 1. L. om. و ذلیل الخ. — 2. L. نیکوتر از شهوات. — 3. LC. om. باس. C. نگه داشتن. — 9. M. قدم در راه نداری; so BIPH. — 10. MH. مجد for محمّد. — 14. LC. om. انجامد و گفت. — 15. L. بمنزلت آبست. که یك قطره. — 16. L. جیزی دیگر گزیده‌تر; B. دل گزنده‌تر. — 18. L. om. جون. Read بگوید. LC. بیان نطقش. — 19. LC. معنی for معبّر.

127, 1. L. اگر بوذی خایف نبوذی. — 3. L. بمعرفت مؤدّب. — 7. L. om. نگرداند .... آنچ. C. عالمان. — 9. *Dele* که which is in C. only. — 10. LM. omit from دیگر معنی to بدیذ می آئی. — 16. BPM. که گوئی من عارفم یا او گویذ; so I. — 19. After نبوذ BIH. insert this couplet:

نزدیکان‌را بیشتر بوذ حیرانی * کایشان دانند سیاست سلطانی

(B. reads سیادت). L. در صفت. L. om. برسیذند گفت and و بی عین. — 20. L. عبرة for خبر. — 21. C. خود for کی. — 23. L. و for بر. — 25. L. om. جون.

128, 3. L. om. و عارفان الخ. — 6. L. om. جیزها .... سوم. — 7. L. نگرد, followed by سوم آنك در جیزها فهم الخ. — 9. L. om. جنانك الخ. — 10. L. om. و عمل .... عمل موجود است. — 11. L. بعلم مقصود for مفقود. — 12. L. مقصود. — 13. L. om. و گفت. — 15. BIMH. om. کرم. — 18. BIMH. بمنالی. — 20 L. om. و گفت before خوف. — 22. L. نه بر زفان. L. om. و گفت. B. omits this and the next three sayings. — 24. LM. om. و ثنا بر او شراب جان منست.

129, 2. C. یاد کردنیها; M. کردها. Qushayrí (p. 115, l. 19) has مع وحشة ما سبق منك الی ربك تعالی. C. فرا سخن. — 3. BIMP. بمعارضها, which agrees with Qushayrí, p. 61, l. 11. — 4. و گفت الخ. B. om. this and the next two sayings. — 7. C. زبان مخزون است. — 8. C. بتر. BIMPH. ایثار کنی. If we keep the reading in the text, بهتر must be taken to mean 'better for yourself'. — 9. H. ذرّهٔ عجب. — 11. BCMH. از عمل خویش. — 13. C. om. و گفت وجد الخ. — 16 C. شبهات for سببها. The latter is correct (Qushayrí, p. 90, l. 9). — 17. L. om. و گفت الخ; text from B. — 18. دست بداشتن for ترك in LC. only. — 21. L. om. جون. — 22. L. om. در بهشت.

130, 2. After آنست B. has که با خلق انس نگیرند و گفت مفتاح

الخ; so IMPH. — 3. C. رهیدگان for رسیدن. — 6. L. اختیار تست. — 7. C. خوش بودن for جوش زدن. — 8. L. بر نفس. — 10. L. صبر بذو; BC. درو; so IP. Qushayrí, p. 112, l. 7 has علیه. — 11. L. از طاعت دشمن. — 13. BCIMH. ندانند. — 14. I. om. و گفت هیجیز الخ. B. om. و گفت هرجه الخ. — 15. L. بیند. L. om. با. L. بدانند. — 18. L. om. امل دعوت کنند .... بکوتاهی. — 23. C. نکنند. — 24. بترك for ترك in L. only. L. om. گردن.

131, 1. B. برباط. BIMPH. فرعونیان. — 3. L. هرك. C. و بس. — 5. H. حق for خویش. — 8. L. بون. — 11. L. om. from قناعت to و هرك. — 13. L. بگذارد; H. دلش حقرا نگذارد. — 15. L. کوده است با عظیم. — 16. PIMH. نشناسد. LH. بدل for بذل; BM. بدل باید جست; so IP. — 19. و گفت اندوه الخ. H. and all the MSS. except LC. omit this.

132, 3. PM. در وحشت غیبت اند. MH. om. غیبت بون .... و ذکر. — 5. BIMP. برذ for دهذ; H. جوید. — 6. L. om. اورا .... هیچ. — 11. و بار in L. only. C. has روباه‌بازی for گشتن. — 12. L. om. در. L. انتظار. H. and the other MSS. have در سرّ و علانیه. L. در سرّا و ضرّا. — 13. L. om. و and کردن. — L. جنایت نند. — 14. H. خوف خدا. — 15. وا for با in L. only. — 16. BIMH. نگاه دارد. — 17. I. om. بار دیگر الخ. — 20. B. om. و گفتند الخ. — 22. BCMP. ندانند و نیاموزد. So Qushayrí, p. 10, l. 7: لا یعرف .... ولا یتعرّفه.

133, 2. BI. سگ for مشرك. — 4. BIMPH. بر حق گمار. — 10. L. نقد وقت‌را کار باش; C. نقد وقت کاررا باش. Possibly we might read نقد وقت‌را کاز باش, i. e. "Clip the coin of the Present". — 13. L. قدمت. — 16. برسیذند الخ. L. omits this saying: text CH. — 20. BIP. قرب for حیرت; M. معرفت; H. حیات; text LC. L. با نظر حق. — 23. L. تعبیهٔ for نصیبهٔ; BI. بقیه.

134, 2. BIMP. om. و تأیید و تشدید. L. تسدید. — 6. For اصفدنی (an emendation for which I am responsible) L. has اصبانی with the gloss مرا اسیر کرد; BPH. اضنانی; C. قتّلنی; the readings of I. and M. are evidently corruptions of اضنانی. I have rejected اضنانی, which gives an excellent sense, on purely metrical grounds (the occurrence of a spondee as the second foot of *Basíṭ* being, so far as I know, unexampled). The emendation اصفدنی was suggested by the gloss in L.; Prof. Bevan proposed to read افندنی. — 14. B. الصادق for مات. — 15. B. omits from چون جنازه اش to the end of the article. — 16. MPH. بافتند for گذاشتند. — 19. L. om. جنازه. — 20. L. تشویش. — 24. CMH. begin: آن سلطان العارفین آن برهان المحقّقین. PH. علامهٔ.

135, 4. C. ناقد; H. ثاقب. — 5. IMH. آتش for انس و. — 7. BCMH. گفتند for و توان گفت. — 8. BMH. چه for نخست. — 10. LH. دوانند; BCIP. در آیند. — 13. BIMH. بشگفد for در رسد; so P. L. بن ابو. — 15. Read حق. — 16. M. چراد; P. چراه. — 18. BMH. او for تو.

136, 3. L. بجه مکر آمدی هدیه الخ. — 11. Read یکی. C. حضرت امام جعفر صادق. — 18. H. قدمی. — 19. LC. om. مسجدرا ... نقلست; text H. P. آب دهن for خیو; so BIM. — 23. BIM. بیغمبررا for اورا. — 24. L. om. جذاگانه .... احرام.

137, 3. بخوذ for بن in LC. only. — 9. B. بسر صوفی می ماند; so PH. — 15. LIH. مرد for مرید. — 20. BIMPH. راه حج. — 23. بذست for دست is in BC. only. — 24. L. بوذ.

138, 7. I. بمسلهٔ شرعی که کار نبستم. — 21. L. om. from گفت to حاضر نباشم; text I. — 22. IH. آن یك نیمه در فراز کن; so M; C. آن دررا نیمه کن. — 23. C. می پیمودم. — 24. چی in LC. only. — 25. L. om. بهمذان رسیذ. For تخم معصفر Qushayrí (p. 61, l. 23) has حبّ القرطم.

139, 1. بسر آمذ in LC. only. It translates the Arabic فصّل. — 4. C. بدین غایت. — 10. LC. om. و before از اعتماد. — 13. L. om. خلق. C. om. نقلست الخ. — 17. One would expect نقص for نقص, but the only variants are فسخ (BH.) and مسخ (M). — 20. L. om. نقلست که گفت. — 22. M. صاحب علمم. — 23. Read بلند.

140, 7. BMH. نقلست که for بیر عمر گویذ. — 12. BIMH. شیخ آن صورت خود می شد. — 21. C. کارگر for کردر پیدا. — 22. C. و می شد. LBM. جنذ for جون. — 24. C. نزه الجبار علی الخ.

141, 1. LC. می گرفت; BMIH. می سوذ. — 5. L. شوی for بشری. — 6. L. om. شرح. — 10. Read بگذشت. — 11. L. om. عظیم. — 15. L. om. اثر. — 16. بخشك in L. only; C. بر زمین خشك. — 21. B. omits from که نقلست to جائی دیگر بوذ (p. 142, l. 1). After مجاور بوذ L. proceeds: خانه در خانه خذا داشتی و از خانهٔ خذا و از طهارت جای جذا نشذی. — 25. H. بیش نبود.

142, 1. و گفت الخ. H. omits this saying. L. دربان for دیذه‌بان. — 10. C. نفس مرا می برد. The words وادیذ آمذ .... و بوسیذند are in LC. only. — 14. Read شیخ. L. om. بر آورد. — 15. L. با خوذ. I. کشتن for کشش. L. om. داریذ.

143, 20. C. فرا رفت. — 21. L. شمرند. — 25. L. غایت for غیرت.

144, 1. C. معرفت او او بود. — 4. Read نصیبی. — 11. CIMH. نماز.

الخ; so IMPH. — 3. C. رهیدگان for رسیذن. — 6. L. اختیار تست. — 7. C. خویش بودن for جوش زذن. — 8. L. بر نفس. — 10. L. صبر بذو; BC. درو; so IP. Qushayrí, p. 112, l. 7 has علیه. — 11. L. از طاعت دشمن. — 13. BCIMH. نداند. — 14. I. om. و گفت هیهجیز الخ. B. om. و گفت هرچه الخ. — 15. L. بیند. L. om. با. L. بدانند. — 18. L. om. امل دعوت کنند .... بکوتاهی. — 23. C. نکند. — 24. بترك for ترك in L. only. L. om. گردد.

131, 1. B. برباط. BIMPH. فرعونیان. — 3. L. هرك. C. و بس. — 5. H. حق for خویش. — 8. L. بوذ. — 11. L. om. from قناعت to و هرك. — 13. L. بگذارد; H. دلش حقرا نگذارد. — 15. L. کرده است با عظیم. — 16. PIMH. نشناسد. LH. بدل for بذل; BM. بدل باید جست; so IP. — 19. و گفت اندوه الخ. H. and all the MSS. except LC. omit this.

132, 3. PM. در وحشت غیبت اند. MH. om. غیبت بوذ .... و ذکر. — 5. BIMP. برذ for دهذ; H. جوید. — 6. L. om. اورا .... هیچ. — 11. و بار in L. only. C. has روباه‌بازی for گشتن. — 12. L. om. در. L. در سرّا و ضرّا. H. and the other MSS. have در سرّ و علانیه. L. انتظار. — 13. L. om. و and کردن. — L. جنایت تنذ. — 14. H. خوف خدا. — 15. وا for با in L. only. — 16. BIMH. نگاه دارذ. — 17. I. om. بار دیگر الخ. — 20. B. om. و گفتند الخ. — 22. BCMP. نداند و نیاموزذ. So Qushayrí, p. 10, l. 7: لا یعرف .... ولا یتعرّفه.

133, 2. BI. سگ for مشرك. — 4. BIMPH. بر حق گمار. — 10. L. نقد وقت‌را کار باش; C. نقد وقت کاررا باش. Possibly we might read نقد وقت‌را کاز باش, i. e. "Clip the coin of the Present". — 13. L. قدمت. — 16. برسیذند الخ. L. omits this saying: text CH. — 20. BIP. قرب for حیوت; M. معرفت; H. حیات; text LC. L. با نظر حق. — 23. L. تعبیهٔ for نصیبهٔ; BI. بقیه.

134, 2. BIMP. om. و تأیید و تشدید. L. تسدید. — 6. For اصفدنی (an emendation for which I am responsible) L. has اصیانی with the gloss مرا اسیر کرد; BPH. اضنانی; C. قتّلنی; the readings of I. and M. are evidently corruptions of اضنانی. I have rejected اضنانی, which gives an excellent sense, on purely metrical grounds (the occurrence of a spondee as the second foot of *Basíṭ* being, so far as I know, unexampled). The emendation اصفدنی was suggested by the gloss in L.; Prof. Bevan proposed to read افندنی. — 14. B. الصادق for مات. — 15. B. omits from جون جنازه اش to the end of the article. — 16. MPH. بافتند for گذاشتند. — 19. L. om. جنازه. — 20. L. تشویش. — 24. CMH. begin: آن سلطان العارفین آن برهان المحققین. PH. علامهٔ.

135, 4. C. ناقد; H. ثاقب. — 5. IMH. آتش for انس و. — 7. BCMH. و توان گفت for گفتند. — 8. BMH. ﻫ for نخست. — 10. LH. دوانند; BCIP. در آیند. — 13. BIMH. بشگفد for در رسد; so P. L. بن ابو. — 15. Read حق. — 16. M. ﻫزاد; P. ﻫراه. — 18. BMH. او for تو.

136, 3. L. بجه مکر آمدی هدیه الخ. — 11. Read یکی. C. حضرت امام جعفر صادق. — 18. H. قدمی. — 19. LC. om. مسجدرا ... نقلست; text H. P. آب دهن for خیو; so BIM. — 23. BIM. بیغمبررا for اورا. — 24. L. om. جذاگانه .... احرام.

137, 3. بخوذ for بمن in LC. only. — 9. B. بسر صوفی می ماند; so PH. — 15. LIH. مرد for مرید. — 20. BIMPH. راه حج. — 23. بذست for دست is in BC. only. — 24. L. بوذ.

138, 7. I. بمسلهٔ شرعی که کار نبستم. — 21. L. om. from گفت to حاضر نباشم; text I. — 22. IH. آن یك نیمه در فراز کن; so M; C. آن دررا نیمه کن. — 23. C. می پیمودم. — 24. ﻫی in LC. only. — 25. L. om. بهمذان رسید. For تخم معصفر Qushayrí (p. 61, l. 23) has حبّ القرطم.

139, 1. بسر آمد in LC. only. It translates the Arabic فصَلَ. — 4. C. بدین غایت. — 10. LC. om. و before از اعتماد. — 13. L. om. خلق. C. om. نقلست الخ. — 17. One would expect نقض for نقص, but the only variants are فسخ (BH.) and مسخ (M). — 20. L. om. نقلست که گفت. — 22. M. صاحب علمم. — 23. Read بلند.

140, 7. BMH. نقلست که for پیر عمر گویذ. — 12. BIMH. شیخ آن صورت خود می شد. — 21. C. کارد پیدا for کارگر. — 22. C. و می شد. LBM. جند for جون. — 24. C. نزّه الجبّار علی الخ.

141, 1. LC. می گرفت; BMIH. می سوذ. — 5. L. شوی for بشری. — 6. L. om. شرح. — 10. Read بگذشت. — 11. L. om. عظیم. — 15. L. om. اثر. — 16. بخشك in L. only; C. بر زمین خشك. — 21. B. omits from نقلست که to جائی دیگر بوذ (p. 142, l. 1). After مجاور بوذ L. proceeds: خانه در خانه خذا داشتی و از خانهٔ خذا و از طهارت جای جذا نشذی. — 25. H. بیش نبود.

142, 1. و گفت الخ. H. omits this saying. L. دربان for دیذه‌بان. — 10. C. نفس مرا می بود. The words و بوسیذند .... وادیذ آمد are in LC. only. — 14. Read شیخ. L. om. بر آورد. — 15. L. با خوذ. I. کشتن for کشش. L. om. داریذ.

143, 20. C. فرا رفت. — 21. L. شمرند. — 25. L. غایت for غیرت.

144, 1. C. معرفت او او بود. — 4. Read نصیبی. — 11. CIMH. نماز.

— 12. BIMH. om. بو موسی گفت. BIMPH. مسندی بتکلّف for بالش نیکو. — 13. L. om. فرستاد .... شیخ. — 15. MH. مخلوق ننازد. — 20. Read انداخت. بر خاستم is in C. only. باز آن for با آن in L. only. — 24. بربطی: thus pointed in L.

145, 14. I. گفت السبق لمن سبق و در سبق الخ. — 15. BIMH. بوستین سگی. — 16. CH. العارفینی. سَر: thus pointed in L. BCIMH. have سرّ. — 20. Read بهفت. — 22. BIMH. مردود.

146, 1. L. بهترین خلعتی‌را. — 2. MH. شکّی for دلتنگی. — 8. MH. صاحب طبع. — 15. L. بسخن خویش.

147, 3. C. بر بسطام. — 9. C. هول for صعب.

148, 4. M. متحلّی; H. متجلّی. — 9. L. بیمون; C. بون; the other texts have شذ. — 13. L. om. مشاهدهٔ. — 17. Read جمع — 18. The words کی اصل اوست occur, I think, only in L. and C. Perhaps we should read کی اهل اوست. — 20. L. یتغیّر. — 21. C. نگردد LC. نپذیرد.

149, 1. All the MSS. with the possible exception of C. appear to read خوفی; H. has خون. — 14. نقلست الخ. LI. omit this anecdote; text from C. — 16. P. تا بوذ که وقت ما خوش گردذ; so BMH. — 20. L. نقلست که در همسایگی او گبری الخ. — 24. Qushayrí (p. 203, l. 2) and the *Lawáqiḥ* (p. 101, l. 19) read ابراهیم بن شیبة الهروی.

150, 1. H. شفاعت اوّلین بتو دهند و شفاعت آخرین بمن. — 16. BP. باز نه ایستاذ. — 18. L. om. و ان. — 19. BIPH. شیخ for مردان. — 21. زبر for زیر seems to be in C. only. C. پای از سر پنداری. — 22. C. بستید; M. بسته آید; H. بسته است.

151, 6. MH. بخدمت. — 9. نقلست الخ. M. omits this anecdote. — 15. BCIMP omit ابو. C. میخورانی; P. میخوارانی; H. میخورانی; B. مورنجانی. — 16. H. ابو سعید. — 17. BH. ولایت و کرامت. — 25. L. om. گلیم.

152, 3. C. گنجائی. — 4. دانستم for توانستم in L. only. — 6. B. خواستم. — 9. L. گفت باشم گفت for گفتم باشم گفت. — 25. The old man's staff was also fixed in the ground beside that of Báyazíd (Qushayrí, p. 61, l. 5 from foot).

153, 4. C. کسی از چین در امد. — 5. After شرم C adds و بعضی چنین گویند آنکس جنّی بود. L. لب for آب. — 6. L. عبره for غرّه. — 14. L. نماز گزارند. — 17. B. اعتبار; P. اعتبار و اعتماد. — 23. LM. بست for نیست; IH. پست; C. بمیرد; text B.

154, 2. LM. بگیرند and فرستند. — 4. H. رّ for بند. After دارذ C.

adds اورا با خدای رها کردم تا برستم. — 13. C. بر اسرار. — 18. After
C. proceeds: آن مرد خواست که بارنامهٔ کند گفت الخ. — 20. C.
بحضرة بخواند. — 22. After C. continues: مدّعیست
و شیخ المشایخ گوید
بایزید بجنازهٔ ما حاضر نشدی و بعیادت بیماران نرفتی گفتند بزرگان پیش
از تو این چه کرده اند تو نمیکنی گفت ایشان بعقل توانستندی کرد من
عقل ندارم
و شیخ پیوسته از قرّایان بسطام گله کردی و گفتی کاشکی چشم من هرگز
بر ایشان نیفتادی

155, 5. C. شباهنگام. — 9. C. باران عشق. — 10. MH. ببرف for
بگلزار. L. om. بای من. — 11. BP. om. تن. CH. گرسنگی شکم. — 12. B.
از فعل اوست. C. دلی و کلاتهٔ for هیچ. — 14. L. زوذ for می روذ. —
15. C. که نو در ارادت. C. مرا بعالمها. Instead of C. has برای الخ
بر پای او
شادمان ... نشست. H. بقدر فهم او for برای او با او. — 16. LBP. omit
سخن گفتی; text C. — 19. L. om. طاعتش کنذ .... شیخ گفت. —
20. After C. adds: چنانکه زنان مصر در جمال یوسف علیه السلام
بر جای ماندند. After BCIMPH. insert the passage beginning
نقلست که شیخ گفت (p. 156, l. 13) and ending فراموش می کنم
(p. 157, l. 5). — 23. C. نبود for نمود. BIPH. سوزی for شوری.

156, 1. BCMH. کارگاهی for کاهائی. C. تنها; H. بنهان; I. بنهانی. —
3. After L. has روئی نبود. — 18. After
M. adds: بدر خانهٔ بایزید شد بایزید گفت کرا [کسی] و یک بار دیگر
می طلبی گفت بایزیدرا گفت در خانه جز خدای نیست. C. has the
same anecdote after آنست که (l. 16 *supra*). — 22. L. کردم. 23. C.
gives the Arabic: ما تقول فی رجل تجابه الله. — 24. L. او خواست بوذ
یعنی. L. که هست است. — 25. L. ذات for دانش.

157, 10. C. بایزیدرا بنرخ یکی ازیشان بر گیر. — 12. L. تا کوزهٔ نو
که داری. — 23. L. om. رفتم after کی. — 24. BMH. شکم تهی.

158, 5. L. om. گفتند بخواه .... گفتم. — 6. L. گفت for گفتند.
— 9. L. نبوذ. — 13. H. در دو هزار. — 17. L. گفتم. — 21. Read قدم.
L. om. مشایخ; BIP. have شیخ. — 25. H. غلبان for غلبات.

159, 2. L. om. گفتی .... شیخرا; text C. 4. After C. inserts
the following anecdotes: و نقل است که یک روز با خود در سماعی بود
و طشتی آنجا نهاده بود کلمهٔ چند بگفت و انگشت بر طرف طشت نهاد
و بزد ذرّه ذرّه و پاره پاره شد و خون روان گشت و یک روز بیتی بشنود
در اشتیاق افتاد چندان بطپید که گوشت ساقش بدآن نهار (دها بار .C)

گرفت و خشك شد و خبرش نبود. — 7. H. در حق بگرفتم. — 8. BCMH. بلا for نیاز. H. بگرفتم. — 9. LCMH. دل for نلّ; B. صدق; P. نیستی. — 11. L. om. ده and رسیدم. — 12. و گفت الخ. MH. om. this saying. — 14. After انیك C. adds: گفتم که رسیدن بحضرت بچه حیلت توان یافت بکدام طاعت دست زنیم. L. om. ثمّ قل الله. — 15. L. om. از من. — 22. L. در در کلبهٔ ما; H. در بر کلبهٔ ما.

160, 1. C. جمال for دیدار. — 11. L. om. و گفت. — 13. BCMH. توان دید. — 15. C. حرف الله. — 18. L. om. آینهٔ and حق است. — 19. و گفت الخ. P. omits this saying. — 24. L. om. سباه. C. کنگ for گم.

161, 4. After کارست C. has the following rubáʿí:

گفتم دل من بمن ده ای بدر منیر * تا باز رهد دل من از رنج زحیر
افزون ز هزار دل بروییم بر زد * کآن تو کدامست بجوی و بر گیر

— 10. CH. دعوی من است for منم. — 14. P. شورش. P. om. و گفت. — 18. C. ببقا و لطف. — 21. C. جهل. — 23. B. کنذ که علم الخ. After بوذ C. adds: و گفت اوّل مقام توحید آنست که حقرا شایذ هرچه گوید بعلم گوید و هرچه شنود بعلم شنود.

162, 2. After اعلی C. adds: و گفت توبهٔ خلق از گناه است و توبهٔ بایزید از قول لا اله الّا الله است. یعنی هرچه میگوییم شرك بود. — 5. C. زند. B. omits و گفت الخ. CH. خدای شناسانرا ثواب بهشت است. L. و بود. — 9. After مشاهده H. has نقد در نقد است; BM. نقد فقد است; C. نقدست. After نقد است C. adds: و گفت جان بی جانان آبادان است بر راه ویران. — 11. C. که جز با معروف خود سخن نگوید. 12. LM. طلب ابد کنذ و سر بر ندارذ. B. طلب ادب. — 13. H. امید for انس. — 17. C. سیل عشق. — 23. B. om. و گفت این الخ.

163, 10. C. دنیا و آخرت. — 14. C. هنوز سرمایه در باید. — 19. C. وجود معرفت. — 21. BCM. و عالم با علم خود نشینند; so I. — 22. C. باز این. — 24. MH. طالب مطلوب.

164, 5. BH. حق for خاص. — 6. BCMH. om. کی. C. بدانندی. — 9. L. عمر تو نگریستی; C. عمر تو نگریستی; MH. عمر تو بگذشتی; P. عمر توانگر باشی; text B. Possibly the reading of C. is correct (نه گریستی = نگریستی). — 13. After لقا خواهند C. adds: و گفت اگر استاد مریدرا کاری فرماید و او مؤذّنرا بیند که بانگ نماز میکند بر در مسجد با خویش گوید نخست نماز کنم آنگه بطلب کار استاد روم و نماز از وقت بنخواهد رفت در چاهی افتد که هرگز قعر آن پیدا نیاید

و گفت پیری بدست کن برای او بروی به از آنکه برای خویش. — 16. L. سکوت; BMH. سکون; text C. — 20. L. دیدن نه فعل خویش.

165, 1. و گفت الخ. B. omits this and the next saying. — 2. After بر آیند CH. add و هیچ بدست ندارند. After گفت C. has روش بر درویشان غفلت است که. — 4. After دیگر: M. بر جای بر آرد; H. بجی آرد. — 7. After عارف است C. adds: و گفت ایمان آورد غیب در غیب از غیب بغیب یعنی در حقیقت چه یکی است. After سیّار C. adds و عالم عیّار. — 9. C. بهشت اورا. — 13. IH. نبری. — 16. This saying occurs in Qushayrí, p. 138, l. 5 from foot and in the *Lawáqiḥ*, p. 101, l. 9. LBIMPH اوّل for اولیا; text C. LBIMP. از for در. LBIMP. جهل for جهار. — 17. L. فرق. — 19. After نگران‌تر بود the words ... و هرکرا نگران بود are apparently wanting in all the texts except C. C. و هرکه حظّ وی. — 20. C. از باطن. — 23. با for تا in LC. only. These words look like a gloss on بمستقبل. — 24. LBIP. طاعت. C. در جوال شما.

166, 1. C. جوال. — 4. L. ببیند. BM. اورا هیچ. — 10. C. جوی for حوضی; M. خر. — 11. H. بُر درد. — 16. B. در نفس. — 17. H. ذوق for رزق. — 20. M. رجا; H. هجران. — 21. L. غذاء; C. غصنًا.

167, 1. H. omits و گفت الخ. — 4. PH. باران حکمت. After نباراند C. adds و شومترین خصلتی از سیریست که از گرسنه یاد نیارد. — 8. L. که در قندیلی. — 9. L. بل for باك. — 10. CMH. خلق for خوف; P. مود. — 11. L. نادانستن. — 12. L. موالی. — 19. L. om. از. — 21. After یافتی C. has و پرسیدند که کمال رضای بنده از خدا چیست گفت که کمال‌را نتوانم گفت ولیکن از صفت خویش چیزی بگویم رضای من الخ. B. om. و گفت الخ. — 24. L. om. بر.

168, 6. CM. از بهر صفا. — 7. H. و معامله; B. معاملت می کنند; so I. C. از بهر صفای منیّت. H. محبّت for منّت. C. آمیخته بکرده اند. — 8. C. و پاك پاك‌را, omitting نکنند. B. می گویند for باك نکنند C. om. و ما. L. می گوئی for و من می گویم. — 9. BH. تو و تو. — 13. گفتند الخ. Qushayrí (p. 157, l. 12) refers this saying to Dhu 'n-Nún. B. omits from گفتند to می کنم (l. 17). CMH. با آنك. — 16. L. مکوّن for ملکوت; P. مکوّنات. — 18. C. در تو می نگرد for از تو می گریزد — 19. BCMH. حظایر, which is the better reading. — 20. LH. om. انس. After خواب C. has: جز خدارا نه بیند و اندر بیداری جز خدارا نه بیند; so Qushayrí, p. 167. l. 19. — 22. B. گفت ولایتی باشد.

169, 4. C. سهل بن عبد الله تستری. — 5. CM. نیفتاده. — 17. L. om. حق. — 18. L. و بیوسته. — 22. LC. نه بیند.

170, 1. C. بعد از آن چه مجاهدها. — 12. C. تو for برّ; M. عنایت. — 14. I. چه خلق من کویند و من حق کویم لاجرم الخ. — 16. H. تعلّم. — 18. H. کفتند for کفتم. — 21. L. om. یکی. L. شذ. — 22. C. شدم. L. تا با سختریں. If this is not a slip of the copyist, با سخت must = با سنگ, 'heavy', سخت and سنگ being related in the same way as سختن and شنجیدن.

171, 1. I. نخواهم. — 8. PIMH. از با کی. — 6. H. بدترین کناهست. — 9. L. om. و از ما الخ. — 10. B. om. و کفت الخ. — 19. C. کفت میکویند for کفتند. — 20. CIMH. عیسی و محمّد. — 21. CMH. اسرافیل و عزرائیل. — 23. C. بنور for نبوذ.

172, 6. After بوذ C. adds قدرت من در مقام قدرت حق عجز نمود. — 7. L. نابیذا شذ عین for عین بندار شذ; BIH. نابیذا شذ. — 8. L. اینها. H. نور for بوذ. — 10. After کرد C. has قائم دیدك ازو یافت; so M; H نور او در قالبم تافت. — 14. L. جیزی ننمایذ. The following words which I have printed according to the text of L. do not yield a satisfactory sense. Read with MH. از واسطهٔ دیذن و از من دیذن بر دوخت. — 16. C. فنی for باقی. — 17. BP. om. حق before مرا. — 19. C. کوشش بمالیدم. LCI. apparently have زبان for نیاز; H. زبان (and so the Bombay edition); BP. omit. نیاز is my correction (M. has نیام), but زبان gives an equally good sense and has more authority. — 21. CPH. وصول for اصول.

173, 6. PH. من for رهی. — 11. L. om. او. — 17. C. نخست تو پسندیدی تا من پسندیدم و بر تو ثناها الخ. — 21. L. شذم.

174, 4. L. om. قدرت. — 6. Read باتش. — 10. LC. اعانت for علّت. — 11. LM. فرح. — 17. L. مکدّر; BCM. مکرّر; text H. — 18. C. کردانید و پیش خود بیستانید.

175, 2. B. جسم. — 3. C. بی چکونکی; so M. and I. (corr. in marg.). This reading seems to be required by the sense of the passage. — 5. CIMH. تشنکی ذ در او. — 7. After آمذ C. adds از پوست بیامدم. — 8. H. بنهایت درجهٔ اولیا. — 20. L. om. بحق. — 22. CH. صدر for حرم. — 25 L. تا منی مرا بتو رهست; so BIMP; text CH.

176, 10. C. عیب. — 11. IMH. have این کس once only. — 13. L. om. بوذ. — 23. L. om. نمی بایذ . . . و فرّائی. H. اهل خیر.

177, 1. Read نیکوست. — 6. C. اکنون که می ترسم با تو چنین الخ; so IM.; H. از تو می ترسیدم اکنون بتو شدم.

178, 4. Read داشتند. — 6. C. فراموش شده بود همی ناکاه شیخ را الخ.

For this use of چی see Preface, p. 7. — 12. L. است. — 17. After آمد C. inserts بر زبان برفت بسهو که دوش شیر خوردم شکم درد خاست. — 18. PH. در کار; C. بکار. — 24. BCPH. ولیّ الله. M. adds یعنی بایزید دوست ماست.

179, 3. L. بخت for محنت; M. محبّت. — 5. H. باز جوید. — 8. C. ذو الجهاد دین. — 10. C. و در وجود (sic) نظیر نداشت. — 14. After بینهما C. adds the Persian translation: بیا ای مرد مشرق فضیل گفت ای پسر. — 20. C. و مرد مغرب نیز و آنچه در میان مشرق و مغرب است مبارك نامبارك که یکشب تا روز الخ. — 22. C. بطلب علم for بعبادت.

180, 4. C. و یك نیم طویق رای داشتندی. — 7. CMH. اهل رای. — 9. B. نفقه کردی. — 15. IH. طفیلی ایند. L. om. درویش گفت. — 18. After خواست C. adds: که الفقراء عیالی وانّما الصدقات للفقراء. — 21. L. ویرا.

181, 2. L. om. می سوخت. — 5. L. نبوذ. The form دوتاه is in L. only. — 6. L. om. گفت آری. — 10. C. بسنجاب for در سنجاب. — 11. L. گفت. — 13. BCI. از آن سوی آب. — 25. L. ده for دو.

182, 1. C. سیصد. — 19. Read بارهٔ.

183, 22. C. omits from و نیز to خوار شذی (p. 184, l. 1).

184, 6. بوذتی for بوذی in L. only. — 17. CM. می پرستم; H. من چون پرستم. — 22. L. om. بت. — 23. After ترسیذم read که کاری بذین عظیمی و جوبی بذین سختی می خوری; the words بذین .... عظیمی have been omitted by inadvertence. L. has جوری for جوبی.

185, 5. L. om. نماز کنذ .... جون. — 9. After مسئولًا C. has وفای عهد بجای آر که فردا از وفای الخ.

186, 5. Instead of آیذ ... خلل C. has اورا از سنّتها محروم گردانند. — 8. I. که چون بود; so H. BP. omit و گفت الخ. — 10. I. عمل for ادب. — 14. BMH. om. از before آنچ. C. یك درم از شبهت. — 18. BPM. عبارت بود در H. اگر این for و این. IH. تفویض توکّل H. تفویض توکّل; کسب; so the Bombay edition. — 19. CMH. om. با. L. قومی for قوّتی; CM. قوتی; H. قوی; text B. — 21. C. نچشیده. — 22. L. و درویشی. — 23. P. در خواجگی ذوق.

187, 1. C. عزّ و مال for غزو. — 3. LC. om. و گفت. — 4. L. om. و گفت. — 6. L. om. و گفت. — 9. L. om. و گفت. — 10. L. om. نقلست. — 12. CM. بحسنات من. Qushayrí (p. 86, l. 19) has بحسناتی. — 14. For زنا الخ C. has بمادر خود در حرم جمع آمده ام. — 15. After

کردهٔ I. has the following collection of traditions relating to غیبت written on the margin:

گفت یا امام غیبت غلیظ‌تر از ریاست گفت آری رسول صلّی الله علیه وسلّم فرموده است الغیبت اشدّ من الزناء دیگر گفت زنا بتو بیامرزند امّا غیبت نیامرزند تا آنکس عفو نکند که غایب بود و هرکرا غیبت کنند یکنیمهٔ گناه وی بیامرزند و گفت روز قیامت نامهٔ اعمال بدست بنده دهند در نامه نیکیهارا نه بیند گوید خداوندا مرا نیکیها بود فرمان آید آنهمه بغیبت کردن تو رفت شیخ حسن بصری گفت هرکه مسلمانی‌را غیبت کرد چهل روز نمازش نپذیرند و وهب بن منبّه گوید در بنی اسرائیل مردی بود گفت یا بار خدایا مرا مال نیست تا صدقه کنم تن خودرا صدقه کردم تا هر مسلمانی مرا غیبت کند ازو عفو کنم وحی آمد بپیغمبر آن قوم که فلان‌را بیامرزیدم نقلست که رسول صلّی الله علیه و سلّم فرمود که در شب معراج بقومی در گذشتم که ناخنان داشتند از مس و روئین و گوشت از تن خود میکندند پرسیدم که اینها کیانند جبریل گفت یا رسول الله اینها کسانی اند که غیبت کرده اند و طعن بر مسلمانان زده اند گفتم غیبت چیست گفت آنکه یاد کنی برادر مسلمانرا بدانچه بشنیدن کراهیت دارد و آنچه گوئی تا در وی باشد غیبت بود و گر نباشد بهتان بود. — 17. L. om. نقلست. After داد CMP. omit from وقتی to زبان نکند (l. 24).

188, 4. L. کار for کارش. — 13. L. om. دین. — 17. BI. ابرهیم ادهم. — 24. B. om. from چون آن آواز to تواند گفت (p. 189. l. 5).

189, 4. L. جه غایت. — 11. C. چون رگوی نمازی. — 14. L. om. من. — 15. L. om. کنار ... بزرگی. — 17. H. کنیم ; C. اورا بیاگاهانیم. — 19. C. آویز.

190, 14. After شائی C. has: پس گفت کلمهٔ شهادت تلقین کردم. C. om. نگفت و بی ایمان از دنیا بیرون رفت. — 16. For و گویند الخ and تنصر H. and the MSS. except L. give Persian equivalents, viz. H. گبر شد ; IM. مجوسی شد ; I. نصرانی ; MH. ترسا.

191, 2. C. دائمی که وا بنه گویند. — 4. کردتی in L. only. — 9. H. مقصورهٔ جامع. C. نشستی روز آدینه ; so M. — 13. After بگذاشت C. adds: و سفیان‌را گفتند که بجنازهٔ حمّاد بن سلیمان نماز نگفتی و او از علماء کوفه بود گفت اگر نیّت بودی ; so H., which reads اگر نیّت بودی کردمی کردمی.

192, 4. H. گناهان من در حضرت حق و در ظلال رحمت و سعت لطف حق اندازهٔ کاه برگی ندارد. L. قیمت نباشد. — 5. Read. تا خود. L., however, has یا. After و گفت H. has: عارفان بجناب قدس و خطاب انس مشغول شدند قربت ایشان بیفزود و دیگران الخ (is an خطاب انس).

emendation for خطاب‌را پس). — 22. C. گیری به لهذا. After البیوت C. adds وقناعة القوت.

193, 2. C. یا در کهنی یا در نوی; so H. — 3. L. om. حدیث. L. عن الشین نتن; B. عن الشین. — 6. C. خاموشی است for خلوتست. — 9. C. gives this saying as follows: گناه‌را اگر گندی بودی و گفت الخ. C. کسی از گند آن بنزد ما وا نه ایستدی. — 15. C. کند for شوذ. B. om. خلق حسن for حسن ادب. C. and also the next saying و گفت الخ آدمی. — 17. C. فرزندان مارا. — 18. CMH. دوستر for دوستر. H. om. and the next saying و گفت الخ. After نگیرذ C. adds و هرکرا بدشمنی گرفت هرگز بدوستی نگیرد. — 19. L. om. معاینه حرام ... و در مکاشفه است.

194, 1. L. این. — 5. M. کفر for جهل. — 11. L. om. مرگ. — 12. C. و گفت هی مرگ الخ. For هی cf. note on **178**, 6 *supra*. — 14. L. om. او. — 20. C. حاکمی, M. امارت بصره. — 24. C. عبد الله مهتری.

195, 6. L. تن خوذرا. — 7. L. نبوذ; C. نیافت. Most of the other texts have نبوذ .... ابلیس‌را. — 10. After نبوذ C. adds هرچه نفس طلب کردی گفتمی تن زن اینك زر بر میان دارم. C. omits from و گویند to بصدقه داذ (l. 15). — 16. After گفتند C. has کیف تصبر مع وحشة القبر قال انّ قبری روضة من ریاض الجنّة.

196, 5. CMH. قلاوز for دلاور. — 11. H. رضای for راه. — 13. C. آن بود که توانگر زاده بود. — 14. After می برستیذ C. adds و سر و ریش هه ستره بود و جامهٔ سرخ ارغوانی پوشیده (so Qushayrí, p. 15, l. 12 seq.). — 20. L. om. تا قیامت ... کرده اند; text H. — 24. L. علی عیسی.

198, 1. نقلست الخ. M. omits this story. — 5. L. و سخن گویذ سخن الخ. — 7. C. پاك بداریم. L. om. تو. — 9. Instead of اطلبها C. has اخذها اینما وجدها. — 11. C. omits from و اگر کافریذ to the end of the saying and has instead و اگر عاقلی داد خود از خود بستان. — 12. L. بستان. — 16. L. نگیری. — 17. روا نبوذ.

199, 1. L. om. نیم. After نیم I. has in the margin a story of Shaqíq and Hárún ar-Rashíd which is told below (p. 251, l. 16 sqq.) of Ḥátim-i Aṣamm and a Caliph whose name is not mentioned. — 3. L. omits from و بجای فاروق to جنانك از وی. — 11. I. شرع (supplied) after دستوری; H. خویشان وی. — 18. L. om. قیمتش.

200. 6. PIM. بر خذای نبوذ. — 9. BMH. آیذ for آمذه; so C. — 16. P. om. و گفت الخ. — 17. M. اضطراب. — 24. IH. فقرست.

201, 3. MH. از آنك اورا جیزی دهی. — 6. CMH. om. و مزد الخ. —

14. Instead of بفرستادن Qushayrí (p. 16. l. 1) has فى أَخْذِهِ which suggests the emendation بفرا ستدن, but this does not occur in any of the texts. — 15. C. ویراست for دین است. — 17. L. و دیگر یعنی. — 18. LBP. امر او. — 19. LBCP. آوردی. LBP. بس for یعنی. C. دور بودی. — 20. L. سخن.

202, 8. L. om. و twice. LC. عثمان. — 13. CM. omit from و در فراست to یاد کردیم (p. 203, l. 2); H. from the same point to من رأى (l. 23). — 24. L. جزا for جزء; P. حرا; H. عبد الله الزبعرى.

203, 1. L. وایله. — 2. B. مقدّمست. — 3. C. علم او. — 4. CMH. om. و عبد الله بن مبارك. — 16. L. شریطی را; M. شروطی را.

204, 2. H. و این جواب را قضا از تو ستدن اولیتر. — 4. *Dele* و before اتفاق; it occurs in L. only. — 5. H. شریح. L. مشعر بن حزام: this name is corrupt in all the texts. — 13. L. om. نه. After عرب M. adds بلك از موالی ایشان; so CH. — 14. M. جعفر برمکی; I. خلیفه. جعفر is probably an abbreviation for ابو جعفر, the *kunya* of Manṣúr.

205, 2. L. om. از. — 19. نخفتم for نخسبم in L. only. — 24. H. مال for ایمان.

206, 3. After ندید C. adds تا وقت موی روی او بر آمدن. — 9. L. om. بوذ. — 14. After مکنید M. has و بتقلید من ظاهر خودرا ممانید; so CH. (H. تحقیق for ظاهر). — 15. CMH. om. from با آنك to نشانه بوذ. — 21. L. om. نه. — 24. LCM. فلسفی.

207, 4. C. بیزار گردد. — 6. L. om. با. — 9. H. استقصا. — 17. After رنجیذم C. proceeds: و نقل است که چون روزی چند بر آمد یکی بیامد و آن درست زر بیاورد و بدو باز داد و ابو حنیفه عظیم شاد شد گفت سبب چیست گفت نه اختیار ما چنین افتاد نه این درست بسر آمد ﷺ اولیتر بود بتو باز دادیم

و نقل است که روزی در بازار میرفت گاوی می آمد او راه بگردنید گفتند خواجه این پرهیز کردن تو از چیست گفت از جهة آنکه من عقل دارم و او سرو. — 18. B. نه سره for بشیز; H. ناسره. — 22. C. نیم‌تا. After نهاذ P. adds و خوذ از بهر شبانگاه نانی نگذاشت.

208, 1. C. از عمر. — 3. L. om. یعنی .... می فرمایذ. — 6. IM. om. ابو. — 7. P. الجلال; H. الجلالی (so the Bombay edition); M. الجلانی; B. الحلاوی; I. الحلوائی; C. حلانی. — 11. L. om. بر. — 12. M. omits from نقلست to گرفته بوذم (l. 22). After علیه C. proceeds: و امام ابو حنیفه گفت چون نوفل بن حیّان‌را وفات رسید من بخواب دیدم الخ. — 16. CI. سر و موی. — 23. L. گفت. L. اطلب. L. عنده. L. ابو. M.

omits the Arabic and has instead: یا رسول الله ترا کجا طلبم فرمود که بنزدیك علم ابو حنیفه.

209. 2. LBIMP. om. و طریقت. — 3. H. انوار for اطوار. — 4. L. om. نیست. — 5. After اوست C. adds و بر دین از دل خاندان با قدر اوست. — 9. All the texts have قدّموا القریش. — 14. L. om. و بیست. B. بنجده سالهٔ (a correction). — 16. L. او for از. MH. om. و before اخبار. L. om. و before آیات. — 20. After شافعی‌را C. adds تا بحدّی که بهر نمازی گفتی اللهمّ اغفر لی ولوالدیّ ولمحمّد بن ادریس C. adds شافعی‌را الشافعی. — 24. After آموزاند C. adds در صد اوّل عمر بن عبد العزیز بود و در صد دوم شافعی مطّلبی رضی الله عنه. After گفت C. adds اگر حقتعالی بشافعی بر من منّت ننهادی من بخدا گمراه بودمی مزنی گفت اگر عقل الخ.

210, 3. C. در هیچ سور و عروسی نرفتی الّا آن سور ماتم شدی. — 6. L. om. او. 22. L. متوکّل. — 24. L. سال.

211, 14. C. چیره for قادر. — 16. Read که. — 20. After بود C. Inserts the following anecdotes: و یکی از مشایخ کبار روایت کند که شبی پیغامبررا صلّی الله علیه وسلّم در خواب دیدم گفتم یا رسول الله از تو بمن روایت رسید که خدای‌را عزّ وجلّ در زمین اوتادند اولیا و ابرار گفت آن راوی از من بتو این خبر راست رسانید گفتم یا رسول الله تا چه باید کرد که من یکی‌را ازیشان بدانم گفت محمّد بن ادریس یکی ازیشانست

و نقل است که چندین بار بادیه پیاده بگذشت و در همه عمر خود یك لقمه حرام در دهان ننهاد

و نقل است که یکبار پیش لشکری بپای خاسته بود چهل شب بنماز ایستاد و از پای ننشست کفّارت آنرا

The last two of these anecdotes are also in H. — 23. CH. نخیزم; so M.

و نقل است که در ابتداء جوانی در مکّه بوده است After نخیزی C. adds: مدّتی مقیم و عظیم درویش حال بوده است وقتی اورا دیدند در حرم بماهتاب نشسته بود و جزوی (جزوی کتاب H.) مطالعه میکرد و بنزدیك کعبه شمع می سوختند اورا گفتند چرا بروشنائی شمع مطالعه نکنی گفت آن شمع برای کعبه در گرفته اند مطالعه نتوانم کردن; so I. (in the margin) and H.

212, 3. L. بوذ for بزذ. — 5. C. مال کزیت. — 6. L. بدانند; H. بهتر دانند. C. مال کزیت. — 7. Instead of مرد C. has و کس از رهبانیه. — 16. C. امامتش. — 17. After میخواند M. has شب عید. — 20. B. om. و بمذهب الخ. کبود سی جزو قران یاد گرفته بود. — 21. L. om. را after کفار. — 23. L. om. از کافر. — 24. M. و ازین نوع سخن;

so H. C. adds و حل و شهادت after جواب. — 25. BPH. برخصت.

213, 2. C. هرکه بناشایست علم دو جهان آموزد. — 6. L. دیگر for یکی. — 14. C. نیماید; H. نباید از دست بشود. — 15. M. بو سعید بو الخیر. — 18. MH. ربیع خثیم.

214, 5. B. عفصد هزار بار; so CMH. After داد C. adds: واباح لی النظر الی وجهه و مباحم کرد تا در روی او می نگرم تا وقتی که خلق بر خیزند و سر باری تعالی گفت هرکه ترا دوست دارد فردا در قیامت آزادش کنم و در آن امام ... بی جوار خود فرود آورم رحمة الله علیه رحمة واسعة. — 8. LC. om. بدل. C. has instead: آن لسان عنایت ازل آن کاشف دقایق علل. — 9. CMH. صاحب تیغ. — 14. C. افترا for اقرار. — 16. After بیدهٔ M. adds اربعین صباحًا. — 18. LBC. om. بشر حافی ... و سری سقطی. — 21. After سری سقطی C. proceeds: هر وقتی چیزی فرستادی و احمد نستدی گفت یا احمد حذر کن از روز ردّ کردن گفت بار دیگر بگو و او پیوسته الخ. — 22. C. وفات نیز در مانده است.

215, 9. L. om. بر. — 10. C. مزمن. — 22. L. از آن امام‌را. — 23. تازه in L. only.

216, 8. After نبینی C. adds: احمد گفت از خواب در آمدم اعرابی‌را هیچ جائی ندیدم. — 13. BCH. om. بی در.

217, 3. L. om. گفت نه .... گفت جامهٔ. — 5. C. استار. L. om. تا after بنج گز. — 6. L. احمد شاگردی‌را. — 20. Read جه.

218, 4. Read جیست. — 5. BIP. بخدای. — 6. Before آنك C. has تسلیم الامور الی الله. — 10. CMH. om. که. — 13. After بیش نبوذ C. adds: گفتند بر می خیزند و رقص میکنند گفت دست ازیشان بدارید تا ساعتی با خدای خوش باشند.

219, 1. L. دعائی for دو دعا. — 3. L. om. دو. — 5. L. حرمه; B. حرده; M. حزیه; I. حرم; C. حریمه; text H. and so Qushayrí, p. 142, l. 6. Qushayrí has یتبختر for می لنکیذی. — 6. C. خادمان for من; Qushayrí, الخُدّام. — 7. C. نعلین زرّین. — 9. C. بدان نامها. H. has: بدآن دعاهائی که بتو رسیده است از سفیان ثوری من بخواندم که یا ربّ کلّ شیء بقدرتك وانت قادر علی کلّ شیء اغفرْ لی کلّ شیء ولا تسئلْنی عن شیء فقال تعالی وتقدس یا احمد هذه الجنّة ادخلْها فدخلتها. So Qushayrí, p. 142, l. 10 sqq. — 16. C. خوفی for حزنی. — 18. This verse is more or less corrupt in the MSS. It is cited (without vowel-points) in Qushayrí's *Risála*, p. 14, in the form which I have adopted. The Persian rendering, however, does not agree with this reading. LBI. ای for باقی. L. تبد; M. بیبد; H. تُبْدِی. H. وباقی.

L. اذا لا ساره; MH. اذا سالا. — 19. L. روی وی; C. کدام سوی رویت. C. ریخته شد. CH. کدام چشمت. — 20. C. ریخته شد.

220, 6. After نگفت C. adds: و نقل است که چون مسئله فرا رسیدی درونش از آرزوی گفتن آن جوش میزدی که از ﻫ به توانستی گفتن و محتاج تر از آن بودی که تشنه بآب میان آشامیدن تا خائیدن. — 16. L. عباس; CI. عبّاس.

221, 6. H. مؤنت اورا در گردن. — 7. L. om. بر. — 9. M. om. نقلست الخ. — 12. C. بدینجا که انداخت. — 14. The form اشتاب is in L. only. — 15. L. om. باز. — 16. After داشتی L. has بیماری سبب; M. بیماری‌را. — 21. L. روا می دارم; B. روا ندارم; text H. — 22. After بغداد C. has آن محلّها و بازارها و چیزهای ناشایست. The spelling باغداد is of course incorrect, though it is in keeping with the popular derivation from باغ and داد. — 25. L. آه for آلهی.

222, 4. After جیست C. has: فقال سقانی البارحة وقت السحر شراب انسه فجعلت اليوم عيدًا. — 8. BH. عن for فی. — 17. M. om. و گفت الخ. — 18. C. از پس. C. که پیگاری کند. — 20. C. بمرگ for بترك. — 24. — After ام ندیده H. has: یعنی چنانکه فضول در سخن مکروهست ﻫ چنان نظر بر غیر ما لا بدّ حرام است. CM. omit the Arabic.

223, 3. B. ظلم. — 4. C. باشنان بشویم. — 5. L. فقورا. گفت should be omitted, since according to Qushayrí (p. 14, l. 4 from foot) Junayd was the name of the barber. — 7. CM. omit the Arabic. L. om. له. — 9. تا دانی in L. only. — 10. CI. محمّد حسن; BM. محمّد بن حسین. — L. om. ابو.

224, 6. Read یوسف. — 7. CMH. ده درم. — 14. L. وقت نماز رسیده وفات کرده بوذ for بوذ.

225, 2. BIM. معتبران and مفتخران. — 3. C. و عالم بود بعلوم. — 4. I think النفْس is the better reading here. The Bombay edition has جمله, which points to the reading الناس. — 10. LP. شرط. After دارذ H. has: مولد او در عهد حسن بصری بود وفات الخ. P. ابو عبد الله. — 12. و دیگرانرا الخ. Qushayrí (p. 14, l. 6) has والباقون سَلَّمُوا لهم حالهم, for which ʿAṭṭár evidently read سَلِّمُوا لهم حالكم. — 13. BM. محمّد رویم. — 20. H. القدريّة. — 21. After فرمود C. has (read يتوارث) لا يوارث اهل الملّتين شيئًا.

226, 9. که after خانهٔ in L. only. — 12. LIP. om. from پس to نشنید; text M. — 16. C. محاسبهٔ نفس. — 18. L. شریعت for شریف. — 19. Read بقوّت. — 21. L. محجوب است. — 23. After کنی C. adds

چه در هزل و چه در جد. — 25. Instead of باشد .... اگرچه C. has و موری‌را نیازاری. After بنجم C. proceeds: که هیچ آفریدهٔ‌را اگرچه بر تو ظلم کرده باشد.

227, 2. L. om. بر. — 6. H. از آن مستغنی. — 11. L. مراقب. — 12. L. بحث. — 13. C. اشیا. — 19. C. که من این حرکت با خود خواهم برد. — 21. C. متفرّد.

228, 3. C. فلا تکن. — 5. C. نگردانیده. C. ننمایند. — 10. B. عامل. CH. در خندق; BI. بخندق. — 12. C. از آن بهتر نیابند. — 13. C. روی for دوستی (so Qushayrí, p. 129, l. 16: خُشْنُ الوَجْه). After با صیانت C. has: آوازش با دیانت دوستی با وفا و شفقت (cf. Qushayrí, p. 180, l. 6). L. گفت for نقلست. — 19. C. یا. CH. بگذارد. — 21. C. بسی کتاب for کسی. B. که حق حق; P. که حق آن خواهد; I. که آن حق خواهد. C. بنخواهد. C. om. در. — 22. L. om. ترك.

229, 2. CIH. have حق only twice. BI. تصنیف نکرد; C. کتاب ترك کرد. — 6. L. om. ابو. PM. دارانی (so Qushayrí). Cf. note on **8**, 8 *supra*. — 8. BCM. om. درّ. — 10. C. شانی شگرف. — 11. C. بندار الخافقین. — 13. MH. اشارانی; so C. — 14. H. شام for دمشق. — 16. L. خلوت for خلق. — 20. C. فرا خواب شدم after رسید.

230, 10. LPH. خوانی. — 11. و گفت الخ. M. omits this saying. — 12. C. دانستم که بکشند. — 14. IM. مردی. (so Qushayrí, p. 91, l. 6 from foot). — 18. After نگفتی C. adds: تا یك میل بوفتند او بیهوش افتاد چون با هوش باز آمد گفتند چرا لبّیك نگوئی. — 21. LBCI. فیما یدیك. — 22. C. سورهٔ القارعة عذاب for آیت. — 24. L. om. از بسیاری گناه بود.

231, 5. C. نمی ترسم. — 6. C. از for آن. C. تا for یا. C. چون for او. — 11. L. om. را after حواری. — 19. L. در for نور; BP. om. نور. — 20. B. از آن جهت کی علامت; so PH. — 22. C. بازداشت. — 23. After شوذ C. adds: و اورا کسالت فرا گیرد. — 24. L. مسجد.

232, 2. LBI. om. جمله .... گرسنه باشد. — 3. L. اورا for او از. — 4. L. شهوات. — 7. C. حلقرا. — 12. C. و کسی گفت خواجه دل من بصلاح کی تواند آمدن گفت تا صبر الخ. C. omits this saying. — 17. Read یابد. — 18. H. اندکست; so CIMP. — 20 H. نامی for باقی. C. باقی کذب گشت بزبان. — 21. CH. مطیّعهٔ.

233, 3. C. om. بودن و رضا; M. بودن برضا. After که از C. proceeds: شهوات بیرون آمد و رضا آنست که از خدا الخ. — 9. و گفت الخ. B. omits this and the next saying. — 12. C. بند بر ندهد for نداند. —

14. C. om. علامت and در تو. — 18. C. در سیم. C. om. در دل. — 21. MP. توکّل for تفکّر. — 22. C. ثمرهٔ وی حکمت. H. عبرت for غیرت. — 23. After شود C. adds: و از ذکر محبّت زیادت شود. LB. om. و از تفکّر خوف. — 24. C. با آن بمعصیت.

234, 4. H. دل‌را فارغ گرداند از فکر او و مشغول بود بخدمت او. — 7. L. کردند. — 12. LB. و روی; I. او روی. — 13. L. برکار. — 15. L. om. در دنیا .... آنرا. — 16. LB. خواهی. C. جزائی نخواهی. BP. آنجا. — 21. C. عارفان for ایشان. BIH. از سختی; C. بسختی.

235, 6. L. om. و انس راحت او. — 13. C. چیزی. — 14. After بلا C. adds و گفت نفس خائنست مانع از دولت. L. om. خدمت. C. دین. — 16. CH. om. و اگر الخ. — 21. C. om. دنیارا منوّر شد.

236, 1. L. غیبهاء. After گردانم C. adds: و موضعهائی که تو بر وی گناه کردی بر آن بقعه فراموش گردانم. — 2. C. از امّ الکتاب. H. استقصا. — 10. L. خدمتگار کار. — 11. Instead of نجات الخ H. has از معصیت الهی ترا پسنده است از ثواب تو نجات از عذاب تو. After تو C. adds: عذاب تو. — 13. L. و غفور. — 20. BH. واعظ قران.

237, 1. H. از بسیاری شرف. H. حق for شریفترین. — 6. C. اگر for تا اکنون. L. عالمان. — 7. L. عالمان. — 12. CIM. خدای‌را. — 13. CIM. میجوئید. — 25. M. آن آب روی نیست چنانکه; so H.

238, 3. CIMH. بن اسلم. — 5. C. قدّوسی. — 7. L. om. را. LB. و سنّت. — 8. L. و سکنات. — 9. BI. کجاوه; M. کژاوه; P. هم کجاوه بوذند. — 10. L. اسحاق براهیه. M. alone has the name correctly. — 21. After طاهر M. adds: که از دست مامون خلیفه والی شهر نشابور بود برسید; so H. — 24. According to MH. the *istiqbál* lasted for only three days.

239, 5. L. گفتند جارهٔ. After آیذ C. proceeds: گفت چکند گفت می آید گفتند جارهٔ نیست در وقت احمد حرب بر پایش نخاست.

240, 8. CM. بو علی; so H. — 21. IPH. مبین. H. زبدهٔ for زاهد. — BMPH. فضائل. — 24. H. که چون من وفات کنم سر من الخ.

241, 10. L. نوشت. — 11. L. نویسذ. — 12. H. اقامت. — 19. C. اتّفاق نیفتاد. — 21. M. adds و استفراغ کرد after است خورده; H. و ق خواهد کرد. — 24. L. افگندی.

242, 3. L. گفت آنکس. — 4. P. omits from نقلست to نخورم (line 11). C. om. یکی از بزرگان. — 5. C. مبتدی for احمد حرب. After C. proceeds: رفت و در دل من نقش افتاد و چهل سال است تا در آن ماندهٔ ام و میکوشم تا آن‌را از دل خود محو کنم هنوز نشده است. — 7. MH. om. انگور نخورم .... و احمد. — 10. C. om. نمی. — 25. C. گبرکی.

243, 5. C. دین گبرکی بجاست. — 20. C. تا اورا بیگانگی بشناسند. — 24. L. om. شیخ before نعرهٔ.

244, 1. C. گبرکی. — 5. Read آیذش. — 7. After فرستاذمی CH. تا چون کار من می کند; so IMP. — 12. C. از دنیا. — 14. PM. و پیر خضرویه بوذ; C. و پیر خضرویه دیبائی بود دوزویه. — 15. L. گفت for توان گفت که. — 18. L. زمانیان; H. زمان ماست. L. om. و معرفت رعونات نفس. — 19. IH. نکته. — 22. After جگوئیذ P. has: گفتند شما فرمائیذ گفت بگوئیذ که دو جیز الخ; so BCMH. — 23. L. om. از.

245, 20. C. سعید; MPH. om. سعد بن. — 24. L. جواهرد here, and so often. MPH. مواسا.

246, 6. L. بکنم یکی گفت. — 12. C. دیگ پایه; PH. تابهٔ آهنین. — 17. MPH. باز for بمن. — 19. H. (correctly) ثمّ لتسئلنّ.

247, 5. LIMH. om. گفت در شکم .... می آمذ; text B. — 6. MH. om. به; C. ببستر باز بحسب. — 7. MH. گهوارستان. BI. om. استان; C. ببستر باز. — 9. C. می دروی و می ستوی. — 10. LIM. om. from گفت بزمین to مور شوم برسذ; text H. — 19. L. om. from بس از to گویذ وقت گویذ. — 21. L. om. جرا.

248, 4. L. روزی for زن وی.

249, 4. C. بخدمت. — 8. M. حسرت دیگینهٔ; H. حسرت دریغروز. — 10. C. دیگر غنیمت کردن امروزین. — 13. C. و عبادت; H. (in marg.) در عبادت. — 14. BPH. om. در کار. C. پس از نومیدی. — 15. Instead of و نجات الخ C. has: و حلاوت طاعت پس از سردی دل از دنیا نهاده است. L. با مطیع وی امیذ. — 19. L. نخورذ. — 22. C. بجایگاه نیك غرّه الخ. — 23. C. ببسیاری عمل. — 24. C. بلعم باعور.

250, 1. L. ابلیس‌را. — 4. C. چهارگانه for سه. — 6. After الاجر C. proceeds: و آن عمل بود بر مخالفت هوا ۴ موت الاخضر و آن مرقّع داشتن بود (so *Nafaḥátu 'l-Uns*, p. 71 and Qushayrí, p. 18, l. 10 from foot *et seqq.*). L. توقّع for مرقّع. — 7. C. با سخن for حکایات; H. و حکایات. — 9. LH. منقبه; M. منقّبه; P. متبقه; I. معقبه; B. معسه; C. متنبّه. C. omits from دل مرده to the end of the saying. — 10. LM. دل بی برخوردارست; P. دلی بر خوار; I. دل بی خوردارانست corrected in marg. to پر خوارانست; H. دل شکم خوارانست; text B. — 12. L. om. که. H. جبّار for ذو الجلال. — 21. M. بشکر. — 22. C. بریا for در معصیت.

251, 4. LC. عزّ و اسلام. — 8. L. ان لا. After تخافوا C. adds و گفت ترسناك و اندوهگین‌را گو مترس و اندوهگین مباش. — 9. M. بستایند; P.

راه دهند. — 14. LBCI. om. گفت .... یکبار. — 10. After گفت L. has عزّ خویش بر ذلّ او. — 17. M. خلیفه گفت زاهد خراسان توئی حاتم گفت من زاهد نیم بلک زاهد توئی خلیفه گفت چگونه حاتم گفت حق تعالی الخ; so B. — 23. C. دریای for بیداء. C. درهای for دریای. — 24. CPH. خواطر.

252, 5. M. مقالات. — 6. C. گویند که هو اجمع بین الشریعة و الحقیقة. — 8. C. شجر او for مغز آن. — 10. BMH. om. بیش از طفلی باز. — 13. Read سوّار. After سوار M. has من می گریستم; H. ھمی نگریستی. — 14. BH. که اورا قیام شب بودی; so I. — 16. After عرش BMH. add. گفت تا کی گفتم تا ابد. — 19. L. معینی for معی. — 21. L. حالتی. — 25. After سهل C. has: من کان الله معه وهو ناظر الیه و شاهد بعصیه ایّاك والمعصیة.

253, 11. C. بسایدندی for آس کردندی. — 14. C. بیست و پنج. — 15. C. چهار. — 20. H. بیشتر فصل شعبان در اخبار آمده است. — 21. C. آمده است. — 22. After گفت C. has التوبة فریضة علی العبد من کلّ نفس خاص او عام او مطیع او عاص.

254, 1. H. بمخالفت شرع. — 3. C. شور for سوز. — 11. M. حرّاسی. BMIH. بسته بود. — 15. CI. از من for ازین. — 17. L. بایستند for بسیار. — 18. L. دراز for گرد. — 20. After گفت C. proceeds: هیچ نرسید ھمی ناگاه درد خاست چهار ماه است این درویش بمصر الخ. — 25. L. om. را.

255, 2. M. translates the Arabic: بپرسید از من آنچ شمارا بدید آمدست. — 6. L. بفرمان و حکم. — 10 M. امانت for انابت. — 13. I. بودمانی for بوذیم, but it has been corrected. — 19. L. صبرست for مبرسیت; I. از من وقت صبرست (suppl. in marg.); H. مپرسید.

256, 2. BM. شاه شجاع کرمانی. — 5. CMH. که بر روی زمین است for دیگر جز خدای. — 12. L. نماند; so C. The other texts have بماند. — 13. L. جای. — 17. After نشدی C. adds: چنانکه مریدی داشت بشب غایب می شد شیخ پرسید که تو بشب کجا می شوی مگر آن جوانمرد جواب شافی نمی داد شیخ بانگ کرد او گفت من هر شب خداوند می بینم بر عرش بچشم سر خویش شیخ متغیّر شد و گفت امشب برو آب دهن در آن عرش انداز مرید برفت و ھمچنان کرد عرش نابدید گشت و آنجمله ایوان که میدید بظلمت مبدل گشت و نیز بعد از آن هیچ ندید و مرید از آن تشویر عمری باستغفار مشغول شد.

257, 5. P. خلیطهٔ. — 8. After نانوا گفت C. has (Qushayrí, p. 177, l. 6: استصغرتنی) اتّك استصرعتنی فلا تنتفع بکلامی. — 9. نقلست الخ. Qushayrí (p. 91, l. 23) tells this story عن بعضهم. — 13. After گفت

C. has انت اخذت من الجیب وانا اخذت من الغیب. — 14. C. حسرت. — 19. L. کردیم. — 21. C. برود مرقان for بزیر آب. C. om. اخی.

258, 2. CIMH. از هر جائی; so P. — 3. L. om. بر. — 8. C. گفتند سوء الحکمة. — 12. C. اشیا for انبیا. — 15. C. رهات کنم. L. گفت بیا. — 19. L. om. بود. C. سی. — 21. C. با ثواب جملهٔ اعمال خلق برابر کردند بنفروخت که به می ارزید; so MH. — 22. I. طعام حرام. — 25. I. طعام حرام. CMH. فضول.

259, 2. CM. حلال خوردن (so Qushayrí, p. 59, l. 3 from foot). — 3. خورد for خوردن in L. only. C. صادقانست. — 5. H. که چهار چیز در پیش گیرد. M. سه چیز. Qushayrí (p. 106, l. 9 from foot *et seqq.*) names these four things: الجوع والعری والفقر والذلّ. — 6. CM. om. و دیگر قناعت. — 11. M. و در توفیق و خیر بر وی بسته نبود. — 13. L. om. را. — 16. CM. خلق for خذای. — 17. M. بمشورة; B. بمشیة. — 20. LB. ببیند. — 22. LBI. علایق for غلاف. — 23. After عمل او C. proceeds: بخشیت نرسد و فعل او بورع و ورع او الخ. — 24. After مشاهده C. has و مشاهدهٔ او به تبرّا کردن از الخ.

260, 2. BIMP. برسد; so C. In C. the next saying runs: هر مخلصی واقف ریا نتواند بود. — 3. P. omits و گفت الخ. L. om. بدیذ آمذند. MH. حرکت for مرکب. — 4. C. نه پیوستند. — 5. L. om. from کی to بر دلی که; text P. — 9. Read از دیذ باکی. LI. از جند باکی; H. از دیدن پاکی; C. از دیدار پاکی; M. از دیدناکی; text B. — 10. P. om. و گفت الخ. After بنفسی BM. proceed: بی ذکر خالق خود ضایع گردد; so H; C. که ذکر نکند حال خود ضایع کرد. — 11. CMH. om. و. — 12. BCMP. تا. P. نگردد. After گردد L. adds و اورا کرامت بدیذ آیذ. H. omits from بدیذ آیذ to و گفت اگر الخ (l. 13). — 15. After آنچ خواهذ C. adds آنجا که خواهذ. — 17. H. om. دل وی. — 18. L. اورا. — 22. L. om. و گفت. — 23. After هیچ کس C. has: بر روی زمین که نه بخداوند جاعل بود مگر آنك ویرا بر گزینند; so MH. L. خذای ترا. H. بتن.

261, 1. L. محبوها; BI. محبوبها; I. (in marg.) مخبران; M. مخبرها; C. مجرها; P. مجنونان; H. فخرها بفقرا (and so the Bombay edition). P. که ایشان محبوبان حق اند. — 2. L. om. جیست. LIM. بتصوّف. — 3. L. بتابذ. — 7. بگزارد for بگزاردن in L. only. — 14. L. om. که. — 17. M. کرامات for مقامات. BCMP. کنی.

262, 2. MH. نیاید از هرکه. LBIP. omit from کنذ to مداهنت کنذ; text M. C. خودرا و غیر خودرا (so Qushayrí, p. 113, l. 5 from foot). — 4. C. حلاوت سنّت. L. در روزی مستدعی. — 5. H. مال for

حلال. CPM. om. از. — 7. After بلا C. proceeds: همچنین هرکه بر جادهٔ سنّت طعن کرد بر سنّت طعن کرده است و هرکه بر سنت طعن کرده است در توکّل طعن کرده است و هرکه در توکّل طعن کرده است الخ. — 9. Qushayrí (p. 90, l. 2 from foot) has فی الحرکة for در کسب. — 11. H. om. نه. L. om. درست. — 15. BIPH. تا. — 19. After نیابد L. adds مگر گفته است که راه نیابد در آن نفس. — 23. After نهادی C. adds: و گفت عرش دل من است و کرسی سینهٔ من.

263, 2. برین بنج جیز الخ. This saying appears to be incomplete; C. has برین رنج. — 7. L. om. اگر راز نگوئیت. After نکنید C. proceeds: از من سماع کنید و اگر نکنید بدرگاه من باشید و اگر این نکنید حاجت از من خواهید (so Qushayrí, p. 139, l. 8 from foot). — 8. L. هرکه بنفس. — 9. C. om. آمدهٔ .... و بر. — 11. C. خیانت. — 12. C. سخن for ساختن. — 13. CIMH. هوای نفس. و گفت الخ. I give this saying as it stands in C.; apparently all the other texts have هرکه نفس خودرا بشناسد خداوند خویش‌را بشناسد, to which L. adds برای نفس خویش. — 14. Read برای. و گفت is in C. only. — 15. B. شاذی و عافیت. B. om. و گفت الخ. — 17. C. یعنی خطرات از ضعف. — 18. L. om. اند. — 19. PH. هه بنشان اورا شناسند. L. امد for او.

264, 5. After بیغمبرانست C. adds و کسب کردن سنّت پیغامبرانست (so Qushayrí, p. 90, l. 16). C. ولی for بیغمبر. — 10. After بدیذ آیذ C. proceeds: وا نزند و چون فرا گیرد باز نگذارد (cf. Qushayrí, p. 89, l. 2). — 11. M. عینی for غیبی. — 12. MI. om. و گفت الخ. — 14. P. شاکر. — 15. C. علاقتی و علّتی. L. رویتی. — 16. L. رویت. — 17. L. آشنا. — 19. L. بنعمت. — 23. BP. om. و گفت هرکه الخ. I. طاعتش for عیش او. — 24. One would expect علمارا for علمارا, but the latter seems to be in all the texts.

265, 2. PH. آخرت نترسی. P. omits from و فرزند to توبه آنست (p. 267, l. 1). — 8. L. بشناختهٔ; C. بنشناختهٔ. — 10. In B. گفته اند has been stroked out and the following words written above: فرمود امیر مومنان علی ابن ابی طالب کرّم الله وجهه. — 11. سه in H. only; C. چهار; the other texts have پنج. After جیز است H. continues: اوّل آن در مطعومات و آخر آن بمزبله خواهد رسید و دوم در ملبوس که مدروس و ناچیز خواهد گشت و زهد در برادران الخ. — 12. After رسید C. adds: و در مطعوم که آخر آن بنجاست خواهد کشید; so I. (in marg.) C. مال for برادران. — 14. L. بنفس خودرا. — 15. L. صعبتر. — 16. C. سرّها, which appears to be the correct reading. — 17. C. سرّها. — 19. L.

بداز; so H. — 20. LBC. قوت for قرب. I. بکار .و فوت داشتن یقین .L for نگاه.

266, 3. C. اوّل ترك. — 11. C. بدآن توان رسید گفت بدآنکه بروز چنانت نکنند. — 12. L. om. گفتند. — 16. After خوری C. adds: پرسیدند از زنان گفت صبر ازیشان بهتر ازآنکه صبر بریشان و صبر بریشان ناکردن و بر ستمکار رحمت آوردن و اورا .صبر بر آتش بهتر از آنکه — 18. C. الخ. After بخشودن C. proceeds: و پرسیدند که روی آوردن بندگان بخدای بزهدست و لطف خدای بچه چیز روی آورد به بنده. — 19. MH. چه چیز. MH. حق for خوذ. — 20. C. گفت بگرسنگی و بیماری و .بلا الّا الخ. L. om. و بیماری. — 23. C. جوع قوّت. — 24. C. موضع .سراقست. برسیدند الخ. Qushayrí (p. 55, l. 3) tells this anecdote of Sarí as-Saqaṭí and Junayd. According to the same authority (*ibid.* l. 8) Sahl said, التوبة ان لا تنسی ذنبك, and Junayd, التوبة ان تنسی ذنبك.

267, 3. L. om. یکی. — 4. C. ناخورائی. — 5. After داری P. has گفت با خداوند گفت اکنون الخ; so BCMH. — 7. C. درویشی کرا .شاید گفت انرا که خودرا جز از آن وقت الخ. — 9. C. با صوفیان. — 10. H. آنرا. P. باریك for تاویلی. — 13. H. ناکس‌تر کس. — 14. L. حقیقتی. C. بسبب سخن او. — 19. L. و for او.

268, 6. L. om. نصیحت کرد و. — 11. جلبه is an emendation for غلبه (L.). — 20. L. بحق آنك خداوند ترا.

269, 2. BCMH. حریم جلال. — 6. BIH. فتوی و تقوی. — 8. L. ورا. L. فرستاذندش. — 9. CH. ثالث ثلاثة. — 13. کردمانی is in LBCI., but in I. it has been altered to کردیمی. — 14. After شذ M. adds و مدّتی در خدمت او بود.

270, 14. CIH. رسد. — 22. C. حالم از اوّل دیگرگون شد. — 24. Read نماز. — 25. L. om. جرا.

271, 6. H. om. بدرویش; C. بدو. — 7. L. او for خوذرا. L. بوسید. — 13. BCIMH. جوانمردی. — 14. L. بی حود; MH. بی جود; text BCIP. If any emendation is needed, I would suggest بی جاحود. BCMPH. omit و گفت الخ. — 16. H. گرفتن; C. مکر; B. دوشمنی. — 20. LB. جیزی; so H. (in marg.) — 23. PH. om. سرّ; B. مرد. — 24. B. om. آفت; H. و آفت. H. om. و گفت الخ.

272, 1. LBI. جیزی. — 4. BH. گفتن دقایق. — 6. C. راه کوتاه. H. بخدای نزدیکتر از آنکه. — 8. CPH. و اگر. M. چه از بری ماده باشد; P. چه خوذ از برای بری ماذه بوذ. H. یا مادهٔ. — 10. C. حبّ دنیا. — 16. M.

بزرگی for ابرهیم; H. کسی; I. ابرهیم ادهم. — 20. C. بدآنکه. — 23. I. شارهٔ for شیوهٔ; H. زمرهٔ.

273, 1. L. نقلست که سی و یك روز الخ. — 6. C. بغدادیان خاك اورا مستجاب الدعوه تربت پاك مجرّب الخ. — 15. Read بخورد. — 17. LBI. عاشقان for دعاء سقا; H. دعاء شفا. — 18. LBI. omit. .... محمّد بیامرزید; text M. C. الحسن. — 20. M. ابن سمّاك. After بجملگی C. proceeds: از خدای بر گردد خدا نیز بجملگی ازو بر گردد و هرکه با خدای گردد بدل خدای عزّ وجلّ برحمت با او گردد so Qushayrí (p. 11, l. 17).

274, 6. BPH. لا یقطی; M. لا یعطی; C. لا تقنطی. — 10. C. مریدان. — 13. BCMH. هزار for جندین. IM. کوه لبنان. — 18. M. از ده دینار نیم دینار سود بیش طمع نداشتی; so H.

275, 4. I. جزاك الله. C. آن روز که. — 5. L. کوذکی می بینم که با او هواه است. — 11. MH. کرز; H. (in margr.) گرده. Qushayrí, (p. 84, l. 15) has أن أغمِسَ جَزَرَةً فی دِبْس. — 13. C. گفت هر اندوه که بر دل الخ. — 14. C. om. از اندوه تا الخ. — 17. L. om. زهد اورا.

276, 1. C. بشناختی. — 11. C. که ایشان‌را بجبرئیل نمایند پس ایشان‌را بابلیس کی نماید. — 15. C. برنائی از جنّیان.

277, 2. BC. نوذ و نه. — 3. BC. نوذ و نه. — 5. CMH. برادررا for اورا. — 8. After آورد C. adds و الله یتولّی السرائر and the following anecdote: و نقلست که یك روز بمیان سماعی در رفت قوّال بیتی میگفت بر پای جست چنانکه باشد گفت ندائی شنیدم اجئتنا بالحقّ ام انت من اللاعبین ثمّ جلس واستغفر. — 10. C. از حضرت گرفتاری هست and از حضرت محبّت بر کمالست; so BM. — 15. L. om. بر ده for بردهٔ. H. گرسنگی تو. After بوذه است C. adds: که جامه داشتی و گرسنگی بردی. — 17. After علیك C. gives the Arabic: من انت قال هو قال ایش تصنع قال هو قال ایش تاکل قال هو قال تزید بهذه اللفظة الله فشهق الرجل شهقة ومات. — 23. C. برخاست.

278, 1. C. چیزی for خبر; H. خبری نبود. C. om. تا. C. معلوم شد after آشکارا شد. — 16. MH. om. from کی اگر to از آدمی (l. 18). — 25. C. om. from مرا to بیرون آمد (p. 279, l. 5).

279, 11. L. om. جز. — 20. L. می کردند. — 24. C. پذیرفته بودم که ترا بنمایم بوی; so H. C. om. from احمد بس to گشاده کن (p. 280, l. 5).

280, 4. L. ربوذ و گفت. — 15. After شوذیزیّه L. has: رو سری نفس وی جنین بوذ الخ; text P. — 16. C. مبارك و حسن for جنین. — 25. I. غلامان for علمان, but corrected in marg.; B. علمان و امیران; P. علمان که با امیران نشینند; C. علمان امیر.

281, 3. C. نانی که شکمت سیر کند. — 9. BCH. om. برگ. — 10. L. جمعی که وصف کنند صفت را. C. ادب کردن غیری. C. و آنکس. — 14. C. امّا الخ. — 15. L. om. فعل after موافق. C. صفت for گفت. — 22. L. تا for با. L. om. و.

282, 8. I. om. و گفت الخ. — 9. BMH om. دل. — 10. BC. تدبیر. — 12. After امتحان را P. has a lacuna extending to جنین بوذ که گفتم (p. 287, l. 4). — 13. I. صدق for شوق. — 15. L. om. گفت. — 16. L. om. گفت. — 16. L. om. بر تو and from من عشق to اینجا. — 17. C. صوفی for عارف. — 20. و گفت تصوّف الخ. LI. omit this saying; text B. C. نور معرفتش; so Qushayrí (p. 12, l. 2.) — 21. C. فرو نکشد. M. در طلب باطن. — 23. BCMH. زهد. L. بذانچ گرسنگی بروذ ازو; so MH; text B.

283, 1. L. غلّ for خلق. — 4. LBM. خوش نبوذ. H. معزول. — 6. BMH. از نظر حق. Qushayrí (p. 112, l. 23) has من عین الله. — 7. L. om. خلق را. — 10. L. om. و گفت. — 18. M. بکبر for بلهو. C. om. گشاده. — 20. After افتذ BCM. add جنید گفت; so H. — 21. M. بادزن; C. مروحهٔ. — 23. L. عبد مملوك.

284, 1. The form گفتنی is in L. only. L. om. سری. سبری is probably a copyist's error for سرد; the MSS. vary greatly here, but I. has نفسش سرد شد. — 6. L. om. from و عالی to بغایت بوذ. — 8. L. om. بر. — 9. LI. omit from وقتی to بکلّی (l. 12); text M. — 10. After کلیذها C. has در شکوهٔ بر خود بسته می داری. — 13. BCMH om. بین. IM. الجلا. — 18. L. گفت for گفتند. I. شیری (partially supplied over an erasure). L. om. و می گویذ. — 19. I. نزدند for نزد او بردند. — 23. L. om. جیزی. L. ندیذم جیزی after تواضع. L. جز for بر. — 24. LI. بفرمای.

285, 3. L. خواجه for خانهٔ من. — 5. L. و for بوذ. — 6. After گفت C. adds the Arabic: لو کان لی عند الله منزلة کافیتك علی هذا ثمّ قال یموت الرجل علی ما عاش علیه. — 8. After خاموش شذ C. has the following anecdote: و نقل است که فتح پنج عیال داشت بزیر یک گلیم روزی میگریست و میگفت در آن تفکّر میکنم که پنج کس از عیالان فتح شب در زیر گلیم گرسنه خسبند تا فتح این منزلت بچه یافت. — 11. After باخلاص C. adds the following anecdote: و نقل است که یک روز بیفتاد ناخن وی بشکست می خندید گفتند دردت نمیکند گفت شادی میکنم که ثواب این مرا از درد غافل گردانید. — 15. C. کودکان for خلق; so Qushayrí (p. 216, l. 22). L. om. و گفت. — 16. I. خود for بیمار. —

19. L. اهل حرفت. — 21. L. om. هرکه. C. بشادی بمحبوب. — 22. LI. om. from هرکه و to بدید آید; text H.

286, 1. LI. om. from جرا to فرمود که; text M. — 7. L. علوم فنون. — 11. L. سخن او. — 16. I. دلیلرا چه قیمت. L. om. را after راه. — 24. L. om. بخواب.

287, 2. C. توبهٔ بنده ثابت نبود. — 3. L. om. بدل. — 4. C. و تا. — 5. LBIPH. om. و از توکّل استقامت بر خیزد. — 6. After معرفت بر خیزد C. adds: و از معرفت ذکر بر خیزد و از ذکر حلاوت و لذّت بر خیزد پس بعد از لذّت انس بود الخ. — 8. L. و از خوف. — 11. L. بر خدای. L. om. بود ... و هرکه. — 12. Instead of زود بمنزل رسد C. has از خدای ترسناکتر بود. — 14. BCIPH. در موافقت for بر وجه (so Qushayrí, p. 19, 6th line from foot); M. موافق شرع. — 16. L. و جمع. — 18. C. و سیر. IMH. و باز. LB. شناسد. — 21. H. om. و گفت الخ. — 24. B. بجیزی.

288, 2. L. om. هرکه. — 5. CMH. حقیقت. — 6. M. سخی for شیخی. — 8. B. فرق. — 11. L. ابو ایّوب. — 12. After بود دیده C. adds که بنشابور آمد بزیارت وی. H. inserts علی همّت before کرا; so M. — 18. M. دانستم که راه حق بزنی; so H.

289, 12. L. جه بکار باید. — 13. L. خواج; I. حودج (حویج) with marginal correction چراغ. — 18. L. om. و نفس. — C. این مکرست گفتم مگر آنست الخ; so MH. — 23. M. می خفتند. — 24. L. om. روا.

290, 1. C. بویرانی. — 5. C. در همه جهان; so M. (supplied). آواره is an emendation for آوازه (H. پیر آوازه). I. شنوند for شوذ. — 13. C. صدید for جیزی. — 15. اشکیل for اشکال in L. only. In the brief dialogue which follows C. gives the Arabic as well as the Persian, *viz*: یا مشرك اختیاری — ترکت اختیاری باختیاره — ما فعلت بالاشکال. — 18. C. بود. C. گفت استر عزّ فقرك. — 22. Instead of ما این الخ C. has ویا اغنیارا اهل عزّ فقرا دارد.

291, 18. C. کم داشت for کمی; BIMH. حقارت.

292, 16. BCMH. مهتر for موکّلان. — 17. L. om. مهتر. — 19. C. خویشان for از خیل.

293, 3. M. صبررا. — 4. M. الصابرین. The words انّ الله مع الصابرین occur in the Koran (II. 148), but not, I think, the quotation as it stands in the text. H. gives in marg. و دونوا for انّ الله (Kor. IX. 120). — 5. L. om. و گفت. L. زاده. B. زاد زاهدانست. — 7. L. غیر است. — 9. CMH. جون for جز. — 14. L. بوذ for بیند. — 17. C. او از for انوار.

C. om. و هرگاه الخ. — 21. LI. در ارادت است; B. در ادب است. — 22. B. آخرت for دین. L. om. و گفت. P. om. و گفت الخ. — 23. L. ستوده for داعی شنونده. Apparently we should read شنوانیده or شنوانده, since the Arabic original (*Nafaḥátu 'l-Uns*, p. 61, l. 7) has والداعی قد أسمع. — 24. I. علم.

294, 3. B. بمیر از نفس. — The Arabic version (*Nafaḥát*, p. 61, l. 6) has حتّی تحییها for تا زنده گردانندش. 12. C. میدان عنا. — 13. L. om. حق. B. حق النبی; so H. After نبی C. adds: آن متابع و از سیّاحان .... طایفه شریعت گویندهٔ ابیت عند ربّی. — 14. LI. om. بوذ. — 18. H. سجده‌گاه; so C. — 21. L. بشویذ.

295, 2. A glance at the map will show that Baghdád is out of place here. We must read بنباج with Qushayrí (p. 20, l. 22 and p. 78, l. 11). According to the *Marásidu 'l-Iṭṭilá'* Nibáj is a village in the desert of Baṣra half way between Baṣra and Mecca. — 5. L. om. دیذی and داشتی. — 8. C. خواند پیش مردمان. — 12. CH. آرزورا; in BI. را has been supplied. Instead of نبوذه, which is in all the texts, we might read نبرده, but I am not sure that any change is necessary. — 13. L. کردم for گرم. — 21. L. وفا سلام.

296, 1. After نخواهذ بوذ C. has the following anecdote: و نقل است که بو تراب یکبار عزم حج کرد بجیحون آمد تا بگذرد جیحون فراهم آمد همچون جوی خرد شد پای بر گرفت تا آن سوی شود با خود آمد پای بر کشید گفت بعزّت تو جز بکشتی نگذرم. — 4. After بوذ C. adds که وقت نماز بود نباید که وقت نمازش فوت شود. — 7. C. شیرمی; B. سرمی; I. شبرمی; M. سیّاری; H. om. As Abú Turáb died in 245 A.H., Abu 'l-'Abbás Sayyárí whose death took place in 342 A.H. cannot be meant. The true reading الشرقی is preserved by Qushayrí, p. 199, l. 2. — 10. L. ویرا. — 14. After گفتند C. inserts لا بدّ من قوت قل لا بدّ ممّن لا بدّ له. L. om. from از قوت to گزیر نیست. — 25. L. om. و اگر الخ. C. و اگر نمی ستدم ازو نمی ستدم.

297, 5. IM. اطلاف. LBIMH. جبّاران for عبارات. — 9. H. inserts عبادت before حلاوت. — 12. C. مال از آن وارثان است. — 14. L. ادناء او. — 17. C. صوفی‌را. — 18. C. دل آن است. — 20. M. عفیت for عبادات. LBCI. صلاح. C. خواطر دل نفس‌را. — 22. L. om. بر وی.

298, 1. B. محتاج تر. LB. از هرکه. — 4. L. باید; H. بیاید. — 12. CH. مرید مراد, which is no doubt the correct reading. — 14. C. محبّت

گشاده بود. — 16. L. om. from بلطایف و to موصوف. — 17. C. نفس کریم. — 18. After گفته اند C. inserts: که اگر کسی بودی که خدای‌را بسخن راست توانستی نهاد این یحیی بن معاذ الرازی بودی و حصبری گوید (sic). — 20. C. مدّعیان for صدّیقان. — 22. M. بزرگی گفت. — 23. CH. هرگز اورا جاعلیّت نبود; so M. — 24. MH. ورزش آن; C. پرورش آن. C. om. از خذای. CMH. جدّی for خطری.

299, 2. P. دو فایدهٔ. — 6. MH. هیچ for نخست and بر منبر نشد مگر او after راشدین. — 14. Read آرزوی. — 21. LC. om. از in both instances. — 22. MH. صفات for مقام.

300, 9. استغن is written over استغنی in L. CMH. have اکتفی. — 10. After گفت C. adds: علیك بقربة الطعام وعلینا بهدیة الاجسام. — 11. BIMH. ندهیم. — 16. L. om. از. — 18. CH. نیستی; BIM. نبوذی. — 19. BCMH. نیرزیذی. L. om. الی. — 25. L. بر بندند for بزنند; C. بنهند.

301, 16. CIMP. om. کرم. — 18. L. om. حیاء before کرم. — 20. LIM. جون کسی نبوذ. — 21. L. بس اورا از for بس او ازآن; BPH. اورا از آن. — 24. C. که زود بود که اورا.

302, 1. LBI. معیوب for مغبون. — 3. C. بمیراند خودرا. — 5. L. اعتبار نگیرذ. — 10. Qushayrí, p. 77, l. 2 from foot, has الجوع instead of مرگ. — 13. Read کنند. — 14. The *Lawáqiḥ*, penultimate line, reads حلیم for حکیم. — 15. LBIM. ضدّ for حسد. — 16. C. سوم آنکه بچشم عبرت بچیزها نگرد نه بچشم غفلت. — 17. C. omits و گفت الخ. — 18. C. ندهد. 19. C. نیامرزد. Read اندك. — 20. After گوئیذ C. adds مکر دل شمارا خدای به بیند. L. آداب; B. ارادت. — 24. C. تظهیر; P. تطهّر; B. اگر نعمت داری.

303, 1. C. موحّد در دوزخ که زبانهٔ او چگونه بنمی سوزد آتش‌را. — 2. PH. ایشان for او. — 3. و گفت الخ. M. omits this and the next saying. L. علمی. L. نازیذ. — 13. L. om. که. — 19. C. اشتغال است, followed by و عقبی محلّ اهوال. H. مشغولی امید و بیم. — 21. C. غم یکساعتهٔ آخرت نیوفتد. — 22. L. om. ازو. — 23. H. و دین از تو بعوض باز ستاند: so P.

304, 5. BMH. میکنید. CH. پسندد for بوشیذه. — 13. C. خلق اوّلین. — 14. After مرگ بوذ P. adds بندهٔرا که مال دارد; so MH. — 20. C. عادتهاتان for عمارتهاتان. — 21. After است C. adds اخلاقتان نمرودیست. L. ای همت تان. — 22. L. ذلّ و. L. عزّ و. — 24. C. است (which is the better reading) for اوست. H. انکه طاعت زیادت اظهار کند

for خداوند نافله. Instead of خداوند الخ Qushayrí (p. 90, 5th line from foot) has صحبة القوافل تعرّض.

305, 1. L. نشانهارا. نشانها is a translation of علامات, but Qushayrí reads علاقات. — 2. L. گمان for بمال. — 5. L. کفافی. — 6. Read توکّل. — 8. H. points پر خوردن. — 9. LI. om. گفت. LI. سر. After شر M. has نیمه در دست شیطان و نیمه در دست نفس. — 10. BCMH. om. را after مرید. — 12. L. از آتش. — 13. Read نسوزد. C. alone has the plural. — 14. C. نبرّد. L. om. و گفت. — 15. After تنهاء C. proceeds: مریدان بدآن سیر شود و حکمت لشکر خدایست در زمین که دلهای صادقان الخ. — 16. L. مریدرا. — 17. C. کرامت. — 18. MH. الوان for لون بلون; CI. گوناگون. — 19. C. انسانان for ایشان; M. این طایفه; H. om. — 25. L. تعلّق وی.

306, 1. C. مریدرا بآخرت; — 3. All the texts have کسی for کی. — 5. Instead of اضداد M. has صحبت داشتن با کسی که خلاف هم‌نشینی او باشد. — 8. M. هم‌نشینی. — 9. L. خلایق. LIP. رضای وی. — 10. LM. امروزرا. — 11. L. امروزرا. — 13. B. خردل دانه. — 15. C. منیت for نیّت. — 16. MH. om. بصدق. MH. بتوکّل. B. بصدق و توکّل. M. استدراج. L. جرا. — 17. P. گذرانیذ. L. ولیمان for ایمان.

307. 2. C. خایفان واصلان H. (in marg.) رجاست for حیاست; I. بلاست. L. om. و گفت. Qushayrí (p. 71, l. 3) attributes this saying to Ḥátim al-Aṣamm. — 3. C. خوف فقیر. — 4. C. اخلاص جدا وا کردن عمل الخ. L. seems originally to have had جذا وا for خذای را. — 5. M. نگاه داشت for باك کردن; so H. M. غیرت for عیوب. After عیوب C. adds چنانکه جدا باز کنند شیررا از فرث و دم. — 7. C. پشولیده بود for بسوزانذ. — 9. L. و for نور. — 11. L. هرکه; H. از محو هرچه. LB. و هم‌چنین. — 13. L. om. حدّ. C. تاویل و تامّل. — 14. C. om. در before دلت. — 15. C. نیابد. — 17. After روح L. adds و گفت زهد آنست که ترك دنیا کند. CIH. زاهد. — 18. MH. بر ترك. L. om. حرص.

308, 1. C. عفو خدای for ذکر او. — 3. BIM. ردّ. L. om. و ودّ او. — 9. I. معصیت. L. رداء از بر; C. om. از; the other texts have رداء زهد, which is the correct reading (see Qushayrí, p. 66, l. 19). — 16. P. آنکش هست الخ. هست نیست translates دائن بائن (Qushayrí, p. 167, 5th line from foot). — 17. MH. نقلست for مگر. IP. om. کی. — 21. LI. شوذ. — 23. L. om. قبول جگونه. — 24. L. غیب.

309, 1. C. بتر از for سزای. — 3. PH. با جون اوئی. — 6. MH. نمی یابم; L. می نمایم. As the negative seems to be required, read می نیابم. — 7. C. باقامت for بآفات. On the margin of M. (180*b*.) the following

words are written: المنافق فی المسجد کمثل الطیر فی القفس و منافق در مزکت مانند مرغ در قفس است. For the form مزکت see Browne's *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Cambridge University Library*, p. 19. — 18. After قلّه L. inserts عشر امثالها.

310, 8. After تراست L. has بسبب بذکرداری. — 12. L. نخوانم. — 13. BMPH. om. الهی.

311. 15. After نشذ C. adds: چند مجلس بداشت در مسجد مرّه بدر معمر چون بنگشاد عزم الخ.

312, 5. C. ببلطم. — 11. *Dele* the *tashdíd* in معمر. — 14. P. سالکان سبیل; so I. (marginal correction). — 15. P. مراة الحکّام. — 23. I. ندیذتی corrected to ندیدی.

313, 24. L. بر روزی.

314, 8. After والسلام C. adds: وقتی بو عثمان حیری نامهٔ نوشت که همین بود که ترك کتاب وحشت است و درازی عتاب فرقت والسلام. — 9. L. نیك مردم for در یك. — 15. L. om. ولایت‌را. C. ولاینست بر همه. L. نبینذ. — 16. L. دیذ. — 25. Read مریدان. PH. have مردان.

315, 2. C. خدمت for حقوق. MPH. om. و گفت الخ. — 3. L. om. گفت. — 6. Qushayrí (p. 73, l. 15) reads حسن الطاعة. — 10. H. در فراست. — 15. MH. سیرجانی. — 23. C. بسبب. C. دیدنی آنچ دیدنی است.

316, 4. MH. اجلّهٔ for جملهٔ. BCMH. متقدّمان. — 6. MH. پیر اعلی ری. CH. ری و کوهستان. PMH. om. و شیوخ. — 14. C. نخفت. — 17. L. بس گفتم. — 24. After گفت C. has: انظر یا یوسف فانّك تهمّ وهو لا یهمّ.

317, 13. L. گفتم. — 20. L. رفتم.

318, 2. L. om. from ترا to خود; text M. — 10. L. شهری for رَیْ.

319, 3. L. om. بوذ. — 7. CIMH. کسی که. — 9. LM. اتّفاق. — 11. IM. چنان. — 14. C. پیوسته از پی وی می دویدند که مادر و پدر فرزند ناخلف‌را دوستر دارند. — 15. L. ناخلف.

320, 13. L. رسیذم and دیذم. — 24. After دانست M. has: که هرکه بصلاح مشهورست در کار او دکی از ملامت می باید; so CPH. — 25. CH. خواهرش for خواص ابرهیم.

321, 2. C. بر پای بایستد. — 3. C. عبارت, which gives a better sense. C. با شما for بآسانی. — 5. L. تکبّر. — 10. L. om. امّت. — 11. C. رفق. و گفت الخ: C. gives this saying as follows: بهترین صوفیان بهترین خلقند پس ایشان شرم میدارند از نظر حق بدیشان که رعایت

چیزی کنند جز از وی. L. om. اند. — 13. P. منهیات for مهابت. M. خلاف for جز از آن. — 18. L. گفت for بپسندند. — 20. C. علامت صاحب انس. — 21. C. متحبّس بود بدل for دور باشد. — 22. H. داشتن for دارد. — 23. LH. توحّد خاص; P. وجد خاص; BM. توحید خالص. LM. در وجد for در توحید. — 24. C. بتدبیر.

322, 3. C. بحر توحید and so Qushayrí, p. 159, 9th line from foot. — 7. L. om. که. — 8. LBM. طلب مقصود. C. om. موجود .... نکند. — 9. C. نگذارند followed by: و گفت هرکه خویشتن در بندگی تواند بشناخت بفکر اورا. L. om. دید هرگز ایثار ازو درست نیاید. — 10. L. بدل. — 11. H. صادق صابر. — 13. L. بر نصیحت خلق خویش; P. بحقیقت فعل خویش. — 23. L. om. بو.

323, 1. M. آمد بنشابور. — 2. After عاشق بود M. has a lacuna extending to روی خود می زد (p. 324, l. 13). — 8. L. جیزی. — 10. H. بر کناری. — 15. C. کلندان; B. کلبهٔ. — 16. C. درویزه. — 22. BI. تفیذه; H. تافته.

324, 3. BC. کارها کنیم; so I. — 4. After بستد B. has a lacuna extending to تواند بود (p. 328, l. 12). H. نداشتم. — 6. IP. هسایهٔ. — 10. C. احسن. — 16. I. also has کردمانی, but in marg. کردیمی. — 20. L. تنکی for نیکی. C. om. نقلست الخ.

325, 1. The form میویز for مویز is in L. only, although it seems to have stood originally in I. Cf. مویزه and میویزه. — 5. C. بیگانگی حق. LM. بر هوای او; so I; H. در هوس آنم; text C. — 7. LI. بو حنیفه; text H. — 12. III. om. علم; C. علم. — 13. L. om. گفتم .... تا جه حدّست. — 16. MH. و دیگر باید.

326, 7. C. امّی; H. عجمی. — 16. After ناطلبیدن است C. proceeds: پس گفت در عمل آرید که بسخن راست الخ. — 17. LM. سخن. — 20. After گویند H. adds: ما خود در راه جوانمردی نبوده ایم. L. و بهیبت. — 23. L. بوذ. After گفت C. has: ادبت اصحابك آداب السلاطین یعنی.

327, 5. L. om. گفت آری .... و گفت; text I. — 12. I. خوی for فتری; H. فرعی; text LC. — 14. Read که. — 15. Qushayrí (p. 97, l. 12) reads ابو جعفر الحدّاد for ابو حفص. — 18. C. یار آن for از آن یکی دیگر. — 20. CIH. روزگار for کار.

328, 4. H. عذر او for عذررا; I. om. را. — 6. L. om. اگر. — 8. CI. کافر for گاو; H. (in marg.) کاه. — 15. LH. و مکلّف.

329, 3. M. اقوال for احوال; I. احوال و اقوال. — 5. CMH. یا سخن

گفتن. In the passage which follows C. uses the Present Conditional (داندی، تواندی etc.) throughout. — 6. Qushayrí (p. 69, l. 12) reads آفة الصمت for راحت خاموشی and in the next line حتّی ینطق for تا نگویند. — 7. C. گویدی. — 10. Read حاصل. — 11. Read توبه. B. در قبول توبه. — 12. B. بذست for تراست. — 14. I. نشان دوستی. — 16. After تجرید C. adds: گفتند فلانی از مریدان تو بسی در سماع میکردد و میگرید گفت غرقه شده دست در هه چیزی زند بر امید نجات. — 18. BM. خلاص. — 21. L. بر کسی.

330, 3. C. کسی در فقر. — 5. CH. نستاند. — 6. C. بستاند; so H. — 10. L. om. from و هرك بدهد to در آنچ کند. — 14. M. نشستی for بشتی; C. has: خدای‌را نه سری بود. After بشتی I. has یا معبود بود; H. تا معبود معهود بود, which gives the best sense. — 17. MH. بلیام; C. بلثام. CMH. شوق. — 19. C. از علم و مقارنت نکند با قبول. The Bombay edition has و مفارقت بکند با قبول. — 20. LBI. کند. — 24. C. تب for زهر.

331, 3. Instead of و گفت الخ P. has: و گفت هرکه دل او خبر دهد که من ایمان دارم نشان آن بود که او بتواضع نزدیك بود و کرد صالحان گردد و خدمت ایشان ملازمت کند. — 5. BCH. است for اوست. — 6. B. اخلاص نفس for حلال محض; P. (sic) اخلاص محو. — 9. L. om. باشیا. — 12. B. محمس; I. مخمش; C. و ترکی; text LH. According to my MS. of the *Shadharátu 'l-Dhahab* (see J. R. A. S. for 1899, p. 911), I 208, this name should be pointed مَخْمِش. — 17. C. همه دل for بهمه حال. PIH. بجه for بر جه. — 19. C. عبد الرحمن. P. عبد الله اسلم. — 22. P. سر for بیر.

332, 3. H. سفیان ثوری. — 9. L. خیرة; H. جیزة; BCP. om.; M. seems to have حیرة, and so the *Nafaḥátu 'l-Uns*. Sha'ráni (p. 110) has في مقبرة الحمد (read الحيرة). Al-Ḥíra was one of the quarters of Nishápúr. — 10. L. بفنون; C. بقوت. — 12. P. معاملت موقع بوشان. — 14. LCM. موقعه. — 23. C. بگوید for بگوید. — 24. LIM. om. from جون همان to سخن گوید.

333, 7. L. points عَلَم, which is perhaps a mistake for عَمَل. — 14. B. اعراض for احتمال. — 15. P. عذر روا بود. — 18. L. نکند for بیند. — 19. BM. طفلی. — 20. P. خواهد for تواند. — 22. L. بکرما for نگر تا; M. بکرم; H. بکره with variant دگر اما.

334, 1. L. omits from صفت ملامت to ملامتش می کنند (l. 4); text C. H. صفت ملامتی. — 10. After گفت C. inserts الکیاسة تورث

العجب. — 12. B. همه تن for دين. — 14. C. تا در چشم تو بزرگ ننماید اهل دنیا الخ. — 15. All the texts have عبد الله مبارك, who died in 181 or 182 A.H. nearly a hundred years before the death of Ḥamdún. The error is due to a not infrequent confusion between مبارك and منازل. ʿAbdullah b. Munázil, on whose authority this saying is related by Qushayrí (p. 21, l. 20), consorted with Ḥamdún and afterwards became Shaykh of the Malámatís. He died at Níshápúr in 329 or 330 A.H. — 16. In P. بجز حق is written over نپرستند; M. has بترسد; H. خودرا نپرستند with marginal variant حق‌را پرستند. — 18. C. نباشی. — 24. CIMH. om. مومنی.

335, 1. Read عبد الله منازل. — 4. L. om. مرا. H. در میان زمان. — 6. M. سبقت. — 7. I. منشور اسرار. — 13. After نوشته بود P. has a long lacuna extending to صریغ هوان (Part II. p. 13, l. 13). — 14. M. adds که گفتند ای منصور after دید. — 23. L. om. آنك after سوم.

336, 11. L. om. فرماید. — 12. L. om. ای. — 17. L. om. در after تو. — 20. L. نشنودم.

337, 7. B. دیدهٔ; H. بدیگر. — 10. L. om. بحق. — 11. BMII. تفصیل. — 19. C. شکّی for دنیا.

338, 4. LBM. قافیه.

فهرست الکُتُب،

تذکرة الاولیا ۶،۷
نورٰیت ۱۵،۲۷ ۱۰،۹،۴۷ ۱۵،۷۶ ۱۸،۲۰۲

شرح القلب ۲۱،۲

قران ۱۰،۲ ۱۵،۳ ۲۱،۲۰،۴ ۱۰،۹،۱،۵ ۱۶،۶ ۱۸،۲۸
۹،۸،۴۳ ۲،۴۰ ۴،۵۱ ۱۵،۱۴،۵۵ ۱۸،۱۱،۷۵
۱۷،۶،۹۱ ۲۳،۹۳ ۱۹،۱۰۱ ۳،۱۳۰ ۲۰،۱۵۴ ۱۲،۱۷۷
۲۵،۲۰۵ ۱۶،۲۱۱ ۱۸،۱۷،۱۵،۲۱۲ ۲۳،۲۱۴ ۴،۲۱۵
۳،۲۱۸ ۸،۲۱۹ ۱۵،۲۲۰ ۱۵،۲۲۴ ۸،۲۳۵ ۱۷،۲۳۸
۱۴،۲۴۸ ۷،۲۵۰ ۴،۲۵۳ ۱۰،۲۸۳ ۸،۲۹۵ ۷،۴۱۹،۴
۱۹،۴۳۰

کشف الاسرار ۲۱،۲

مرآة الحکما ۱۵،۲۱۲
معرفة النفس والربّ ۲۲،۲

مُضَر ٦، ١٦ ١٧، ١٨
مقام ابرهیم ١، ٢٤٩
مکّه ٢٤، ٤٣ ٥، ٤٦ ١٢، ٥٧ ٢٥، ٦١ ١٠، ٦٣ ٣، ١، ٧٧
١٦، ٨٨ ٢٢، ٨٩ ٣٢، ١٤، ٦، ٢، ٩٠ ٢١، ١٩، ٩٦ ٢٥، ١٢٨
١، ١٨٠ ١٤، ١٨٥ ١، ١٩٣ ٢٠، ١٩٩ ٢، ٢٠٠ ٨، ٢٠٨
٢٢، ٢١١ ٣، ٢، ٢١٢ ٢٤، ٢١٦ ١٥، ٢٢٠ ١١، ٢٥٤
٢٢، ٢٦٩ ١٢، ٢٩٠ ١، ٢٩٥ ١١، ٢٩٦ ٩، ٢٩٩ ٢٠، ٢٢٧
موصل ١٠، ٢١٦

نجد ٢٤، ١٦
نشابور ٢٤، ٨٧ ٤، ٨٨ ١٩، ١٨٥ ٢٢، ١٠، ٩، ٢٢٨ ٢٢، ٢٢٩
١٢، ٩، ٢٤٠ ٥، ٢٤١ ١٦، ٢٤٢ ١١ — ٩، ٢٨٩ ٩، ٨، ٢١١
١٧، ٨، ٢١٢ ٢٤، ٢٢، ٢١٩ ٢، ٢٢٢ ١٩، ١٤، ٢٢٨
١٧، ١٠، ٥، ٢٢٢
نیل ١٥، ٢١٧ ٢٠، ٢٢٤

هری (هرا) ٢٢، ٢ ٢٠، ١٩، ٢١١ ٤، ٢١٢
همذان ٢٥، ١٢٨ ٢، ١٢٩
هند ٢٥، ١٦٩

یمن ١٥، ١٥ ٢١، ١٦ ١٥، ١١، ٨٥

عبّادان ۸، ۲۵۴
عراق ۱۰، ۲۷٤ ٦، ۴۲۰
عرفات ۱٤، ۵۲ ۱۹، ٦۲ ۲٤، ۱۸، ۷۹ ۲۵، ۱۵۱ ۱٤، ۹، ۷، ۱۸۱
۱٦، ۱۹۱ ۱۵، ۲۵۷
عُرَنَه ٦، ۱۷

فرات ۲۲، ۱۹ ۲، ۵۱

قاف ۱۸، ۸۵
بو قُبَیْس ٦، ۵۸
قرن ۲۵، ۹، ۱٦ ۱۸، ۱۸
قُرَیْش ۹، ۲۰۹

کرمان ۹، ۵۲ ۱۱، ۲۱۴ ۲۵، ۴۳۳
کعبه ۲۵، ۲۱ ۱۷، ۷، ۴، ۲، ٦۳ ۱۷، ۱٦، ۸۴ ۷، ۵، ۹۳
۲۲، ۲۰، ۱۲٦ ۲۰، ۱۲۹ ۱۲، ۱٦٤ ۲٤، ۱٦۹ ۱۷، ۱۵، ۱۸۵
۲٤، ۱۹۸ ۱٦، ۲۵٤ ۱۸، ۱۷، ۱۵، ۲۵۷ ۱۱، ۲۹۸
کوفه ۲٤، ۱٦ ۲۲، ۱۹، ۱۸، ۱۹ ۱۱، ۹، ۲۵٤ ۲۰، ۲۷۴

لکام ۱۵، ۱۴، ۲۷٤

مدینه ۷، ۴۳ ۲۴، ۱۴٦ ۲، ۱۴۸
مرو ٦، ۷٤ ۲۰، ۸۷ ۱، ۱۰۷ ۲۲، ۲، ۱، ۱۸۰ ۱۱، ۹، ۱۸۱
۲۰، ۲۱۱ ۱۲، ۴۴۵
مصر ۹، ۷۳ ۱۷، ۱۱٤ ۱٦، ۱۲۰ ۲۰، ۱۲٤ ۲، ۱٤۴ ۲۴، ۲۱۴
۲۱، ۲۵٤ ٦، ۲۱۷

دمشق ۱۲، ٤۱، ۹، ۸، ٦، ۱۸۲، ۱٤، ۲۲۹

ذات العرق ۲۵، ۸۸

ربیعه ۵، ۱۲، ۱۷، ۱۸
روم ۱۱، ۱۰، ۲۵، ۱٤، ٤۲، ۱٤، ۱۵٤، ۲۱، ۱۸٤، ۱٤، ۱۲، ۵، ۲۱۲، ۲٤، ۲۲۹
ری ٦، ۲۱٦، ۱۰، ۲۱۷، ۹، ۲۱۸، ۱۱، ٦، ۵، ۲۲۰

زمزم ۲۲، ۹٦، ۱۱، ۱٤۲، ۱۵، ۲۲۰، ۲۲، ۲٦۹

سمرقند ۹، ۱۹۸
سنجاب ۱۰، ۱۸۱

شام ۲۱، ۲۰، ۱۲، ۱۰٦، ۲۰، ۱۱۰، ۹، ۱۲٦، ۲۲، ۱۸۰، ۷، ۲۰۸، ۱۰، ۹، ۲۸٦
شامات ۹، ۱۲٦
شونیزیّه ۲٤، ۲۷۵، ۱۵، ۲۸۰

صفّین ٦، ۲٤
صنعا ۲، ۲۱۲

طبرستان ۱۰، ۱۵۰
طور سینا ۱۷، ۸۲
طوس ۱۹، ۱٦، ۲۲۹

بلهم ۵، ۲۱۲
بنو اسرائیل ۲۲، ۶ ۱۷، ۸، ۱۰
بنی هاشم ۲۱، ۲۴۲
بوشنگ ۱۲، ۲۳۵
بیت السباع ۱۰، ۲۵۶
بیت العصا ۱۵، ۱۴۸
بیت المقدّس ۱۰، ۱۰۲ ۱۸، ۱۰۴

تریاك مجرّب ۶، ۲۷۳
تستر ۲۲، ۱۰، ۲۵۳ ۱۷، ۲۵۴ ۱، ۲۵۵
تیه بنی اسرائیل ۱۶، ۱۰۸

جیحون ۱۰، ۱۸۱

حجاز ۱۶، ۱۳۹ ۷، ۱۸۰ ۷، ۲۵۴

خراسان ۲۴، ۹۳ ۱۵، ۱۰۴ ۱۲، ۱۴۱ ۱۶، ۱۵۴ ۲۱، ۷، ۲۳۸
۲۲، ۲۴۰ ۱۳، ۲۴۴ ۱۷، ۲۵۱ ۷، ۲۸۸ ۱۵، ۲۹۴ ۴، ۳۱۱
۸، ۳۳۶ ۱۱، ۳۳۵
خیف ۱۴، ۳۳

دارا ۱۴، ۳۲۹
دجله ۱۳، ۱۳ ۲، ۳۵ ۱، ۵۴ ۱۵، ۶۸ ۱۶، ۱ ۵، ۱۵۳
۱۹، ۲۰۷ ۹، ۸، ۲۱۲ ۲۲، ۲۱، ۲۱۶ ۶، ۲۷۰ ۱۰، ۲۷۱
دماوند ۲۵، ۱۶۱

فهرست الاماکن و القبایل،

اصفهان ۱۸، ۱۲، ۲۱۶

باب بنی شیبه ۸، ۸، ۲۰

باب الطشت ۱۸، ۲۹

باورد ۶، ۷۴، ۲، ۷۶، ۵، ۷۷

بخارا ۱۲–۱۱، ۱۹۵

بسطام ۱۶، ۱۲۵، ۱۵، ۱۲۶، ۸، ۸، ۴، ۳، ۱۲۸، ۱، ۱۲۹، ۲۴، ۱۹، ۱۲۹، ۱۸، ۹، ۱۴۱، ۲۲، ۱۴۲، ۸، ۱۴۶، ۲۱، ۴، ۳، ۱۴۷، ۱، ۱۴۹، ۱، ۱۵۲، ۲۲، ۱۵۵، ۱۴، ۲۹۰

بصره ۲، ۲۷، ۲۲، ۱۹، ۱۱، ۲۹، ۲، ۲۳، ۹، ۲۴، ۷، ۴۲، ۲۵، ۲۴، ۴۴، ۲۱، ۴۵، ۲۰، ۴۹، ۱۷–۱۴، ۵۲، ۱۹، ۹، ۶۰، ۱۶، ۶۲، ۱۴، ۷۰، ۷، ۷۱، ۱۱، ۷۲، ۱۸، ۱۵۲، ۱۹، ۱۹۴، ۷، ۶، ۲۵۲، ۵، ۴، ۲۵۷، ۲، ۲۹۵، ۶، ۲۹۸، ۱۲، ۲۴۵

بغداذ ۱۲، ۶، ۱۰۶، ۱، ۱۰۷، ۱۲، ۱۰۸، ۱، ۱۰۹، ۱۲، ۹، ۱۱۲، ۱۸، ۱۲۰، ۱، ۱۸۰، ۲۴، ۱۹۸، ۲، ۲۰۰، ۱۶، ۲۰۲، ۵، ۲۱۱، ۸، ۲۱۲، ۲۲، ۲۱۴، ۹، ۲۱۶، ۲۲، ۲۲۱، ۱۰، ۷، ۲۲۵، ۱۶، ۲۵۱، ۱۹، ۲۶۹، ۲۲، ۱۲، ۹، ۲۷۴، ۲۱، ۲۸۰، ۱۹، ۲۸۲، ۲، ۲۹۵، ۱، ۳۲۲، ۱۱، ۷، ۳۲۶، ۲۴، ۳۲۷، ۱، ۳۲۹

بلخ ۴، ۸۶، ۹، ۷، ۹۰، ۱۰–۲، ۹۱، ۸، ۹۳، ۲، ۹۸، ۱۷، ۱۲۱، ۱۴، ۱۴۷، ۲۴، ۲۲، ۱۸، ۱۹۶، ۷، ۱۹۷، ۲۴، ۱۹۹، ۱۲، ۲۴۴، ۱۲، ۲۴۵، ۱۶، ۲۸۸، ۱۱، ۲۸۹، ۱۷، ۱۵، ۲۱۱

یحیی عمّار ۲،۲۲
یحیی معاذ رازی ۲۵–۱۴۲،۴ ۱۴۴،۲ ۲۰۸،۲۲ ۲۴۰،۲۴
۲۸۹،۱ ۲۱۲،۹–۲۹۸،۱۰ ۲۱۲،۱۶ ۲۱۴،۹
یحیی بن یحیی ۲۴۲،۷
یعقوب ۲۷۷،۸
یوسف ۲۸،۱۶ ۱۴۲،۲ ۲۷۷،۹ ۲۱۶،۱۸
ابو یوسف ۲۰۲،۱۸ ۲۰۶،۱۴ ۲۱، ۲۲۲،۱۰
یوسف بن الحُسَین ۱۲۲،۲۲ ۱۴۴،۷ ۲۲۲،۱۶–۲۱۶،۱
یوسف همذانی ۵،۲۰

موسی ۱۰، ۱۳ ۲۵، ۲۰ ۵، ۴۷ ۲۳، ۶۱ ۲۱، ۶۵ ۱۷، ۸۳
۵، ۱۴۴ ۱۵، ۱۵۳ ۱۳، ۱۶۵ ۲۰، ۱۷۱ ۱۸، ۲۳۰ ۹، ۳۰۹
ابو موسی ۷، ۱۴۳ ۱۳، ۱۴۴ ۴، ۱۵۵ ۱، ۱۷۸
میکائیل ۱۳، ۴۷ ۱۸، ۱۶۳ ۲۱، ۱۷۱

ابو نصر قُشَیْری ۷، ۱۵۶
نعمان بن ثابت ۱۷، ۲۰۳، رجوع کن به ابو حنیفه
نعمی طرطوسی ۲۳، ۷۳
نکیر ۱۹، ۷۳ ۱۳، ۱۵۱ ۷، ۱۷۸
نوح (پیغمبر) ۷، ۱۵ ۲۵، ۲۰ ۱۴، ۱۵۳ ۶، ۳۳۹
نوح (عیّار) ۱۰، ۳۳۳
نوفل بن حیّان ۱۳، ۲۰۸

هامان ۲۳، ۷۸
هُرون ۹، ۳۰۹
هُرون الرشید ۱۰، ۷۷ ۲۴، ۱۹۸ ۳، ۲۱۱ ۱۴، ۵، ۲۱۳ ۳۰، ۲۳۳
۲۳، ۲۳۶ ۲۳، ۲۳۶
هرم بن حیّان ۲۰، ۱۹
ابو هُرَیره ۱۰، ۵۶
هشام بن عبد الملك ۱۰، ۵۶
هُنّاد ۴، ۳۰

واثله بن الاسقع ۱، ۲۰۳

یحیی زکریّا ۲۳، ۱۹، ۲۹۸

محمّد اسلم الطوسى ٢٢، ٧٣ ١٩، ٢٤٠–٢، ٢٣٨
محمّد بن حسن ١٥، ١، ٢٠٦ ١٥، ١٠، ٢٢٢
محمّد بن الحُسَيْن ١٨، ٢٧٣
محمّد بن خُزَيْمه ٥، ٢١٩
محمّد بن سمّاك ٢٢، ٥٨ ٢، ٢٢٨–١٩، ٢٣٦
محمّد بن سُوار ١٢، ٢٥٢
محمّد بن كعب قرظى ٢٥، ٢٩ ٩، ٧٨
محمّد بن منصور الطوسي ١٨، ٢٦٩
محمّد واسع ١، ٤٨ ١٥، ٤٩ ٧، ٤٨
مَحِمش ١٢، ٢٢١
مرتضى ١٥، ١٦ ٩، ١٧ ٢١ ١، ١٨ ١٤، ٢١ ١١، ٢٩ ٢١، ١١١
٥، ١٩٩ ١٢، ٢١٠، رجوع كن به على
مريم ٢٢، ٥٨ ١٦، ٨، ٥٩ ٥، ١٤١
ابن مسروق ٢، ٢٢٩
مِسْعَر بن كِدام ١٩، ٥، ٢٠٤
مصطفى، رجوع كن به محمّد النبى
معاذ جبل ١٢، ٢٢٦
معاويه ١٢، ٤١
معتصم ٢٢، ٩٧
معروف كرخى ١٧، ١٠٩ ٧، ٢٢٢ ١، ٢٢٢ ٢٢، ٢٢٦
٢، ٢٧٤–١، ٢٦٩ ١١، ٢٧٤ ٥، ٢٧٥
معمر ٩، ٢١٢
منصور ١٠–٢، ١١ ٢٢–٢، ٢٠٤
منصور عمّار ١٢، ٢٢٨–٥، ٢٢٥
منكر ١٩، ٧٣ ١٢، ١٠١ ٨، ١٧٨

لوط ۷، ۱۵ ۱٤، ۱۰٦

ماذر علی ۱۸، ۱۷۸
مالك ۲۲، ۲۱۰
مالك (دربان دوزخ) ۲، ۲۰۱
مالك انس ۱۹، ۲۰۲
مالك دینار ۱۷، ۲۱ ٦، ٤۸–۲۲، ٤۰ ۲۲، ٤۸ ۲٤، ۱۵، ۷۱
ابن مبارك ۱٦، ٤٦، رجوع کن به عبد الله مبارك
متوکّل ۱۷، ۱۲۰
مجد الدین خوارزمی ۲۱، ٦
محمّد النبی ۱۸، ۱ ۲۵، ۲ ۱۵، ۲ ۱٦، ۱٤، ٤ ٤، ۷
۲۱، ۹ ۱٤، ۱۰ ۱۸، ۱۱ ۱۱، ٤، ۱۲ ۲٤–۱۲، ۱۵
۲۱، ۱۸، ٤، ۱٦ ۲۵، ۱٦، ۱۷ ۲۵–۸، ۱۸ ۵، ۱۹ ۷، ۲۰
۱، ۲۱ ۲٤–۹، ۲٤ ۱، ۲۵ ۱٤، ۲۹ ۱۰، ۲٦ ۱۲، ٤۷
۱۱، ۵۷ ۱، ۵۹ ۱٤، ٦۰ ٦، ٦۰ ۲۲، ٦۵ ۸، ٦۷ ٤، ۷۸
۱۵، ۸۱ ۱۸، ۱۰۱ ۲۲، ۱۰۷ ۱۵، ۱۱۱ ۱۱، ۱۲۰ ۸، ۱۲۲
۱۸، ۱٦، ۱۲۵ ۱۲، ۱۲٦ ۱۰، ۱۲۷ ۲٤، ۱۲۱ ۲٤، ۱ ۱۲۲
۱۲، ۱۲٤ ۵، ۱٤٤ ۸، ۱٤۸ ۱٤، ۱۵۲ ۹، ۱۵۲ ٤، ۱۵٦
۱۲، ۱٦۵ ۲۲–۱۵، ۱۷۵ ۱٦–۲، ۱۷٦ ۲۲–۱٤، ۱۸۲
۱، ۱۸٤ ٦، ۱۸۹ ۲، ۱۹٤ ۸، ۱۹۸ ۲۲، ۱٦، ۲۰۲
۱۲–۲۰۲، ۵ ۱، ۲۰٤ ۸، ۲۰۵ ۲۲، ۲۰٦ ۲۱، ۲۰۷
۲۲، ۱٤، ۸، ۲۰۸ ۲۲، ۲، ۲۰۹ ۸، ۲۱۰ ۲۲، ۲۱۱
۲۱، ۱۹، ۲۲۵ ٦، ۲۲۸ ۲۲، ۲٤۲ ۲۵، ۲٤۷ ۲، ۲۵۰
۹، ۲۵۸ ۸، ۵، ۲٦۱ ۱، ۲٦۲ ۵، ۲٦۸ ۱۵، ۲٦۹ ۱، ۲۷۷
۱۲، ۲۹٤ ۲، ۳۱۱ ۹، ۳۲٤ ۹، ۳۳۸

علی بن موسی الرضا ۹، ۲۲۸ ۱۲، ۲٦۹ ۲۲، ۲۷۲
علی بن موفّق ٦، ۱۸۲
عمر ۱٤، ۱۷ ۱، ۲۱ ۲، ۲٥ ۱۰، ۲۱٦
عمر بن عبد العزیز ۳، ۲۱ ۸، ۷۸
ابو عمرو امام القُرّاء ۸، ۲۲
ابو عمرو بن عثمان مکّی ٤، ٥٦ ۱۲، ۲۲٥
عمرو لیث ٤، ۲٥٥
عیسی ٥، ۱٤٤ ۱٥، ۱٥۲ ۱۲، ۱٦٥ ۲۰، ۱۷۱
عیسی بسطامی ۱۰، ۱٤۰
عیسی زاذان ۹، ٦۰

فاروق ۲، ۱۱ ۲۲، ۱٦ ۱٤، ۲۱ ۳، ۱۹۹، رجوع کن به عمر،
فاطمه (بنت رسول الله) ۲، ۱۱
فاطمه (زن احمد خضرویه) ۱٥، ۲۸۸
فتح موصلی ۳، ۲۸٦–۳، ۲۸٤
فرعون ٦، ۱٥ ۲٥، ۷۸ ۱، ۱۲۱ ۲۰، ۱٦۹ ۱۷، ۲٦٥ ۹، ۳۰۹
۲۰، ۳۲٤ ۲۱، ۳۳۳
فضل برمکی ۱۰، ۷۷ ۲۱، ۷۸
فُضَیل عیاض ۱٦، ۸٥–۱، ۷٤ ۲۲، ۱۰٦ ۱٤، ۱۷۹ ۳، ۳۰۳
۱٥، ۲۱۹ ۲۱، ۲۲۲ ۲۲، ۲۳۰

ابو القسم گرگانی ۳، ۳۳
قتیبه بن مسلم ۲٤، ٤۸

لقمان ۲۲، ۱۲٥ ۱۳، ۲۳۱

عبد الله طاهر ۲۱، ۳۳۸
عبد الله مبارك ۲۱، ۸۰ ۱٦، ۸۵ ۱۲، ۹٦ ۹، ۱۸۸—۷، ۱۷۹
٤، ۲۰۳ ۱۷، ۲۱۷ ٤، ۳۳۳ ۱۵، ۳۳٤ ۱، ۳۳۵
عبد الله مهدی ۲٤، ۱۹٤
عبد الواحد بن زید ۸، ۵۸
عبد الواحد زید ۱۳، ۳۱۹
عبد الواحد عامر ۲٤، ۷۰
عتبة الغلام ۵، ۵۹—۱٤، ۵۷
عثمان ۲، ۱۱ ۱۸، ۲۰٦
بو عثمان حیری ۲۵، ۳۱۹ ۲۵، ۳۳۳ ۲۵، ۳۳٤ ۱۱، ۷، ۳۳۵
۷، ۳۳۰
عزرائیل ۳۳، ۱۹٤
عطاء سلمی ۱۸، ۱۱، ۹٦
ابن عطا ۱۳، ۲۳۵
عطّار ۱۸، ۳
علی ۲، ۱۱ ٦، ۲٤ ۷، ۲۵ ۲۲، ۲۰۳ ۱۳، ۲۱۰ ۲۲، ۲۸٤
بو علی ثقفی ۲، ۳۳۹
علی جرجانی ۱٤، ۱۱۰
علی بن حشرم ۲٤، ۱۰٦
ابو علی دقّاق ۲، ٤ ۲٤، ۲۵۵
ابو علی سیاه ۱٤، ۵
علی سیرگانی ۱۵، ۳۱۵
ابو علی بن عثمان الجلا ٦، ۲۰۸
علی بن عیسی بن هامان ۲٤، ۱۹٦
ابو علی فارمذی ۱۹، ۵۹ ۱۸، ٦۳ ۸، ۲٤۰

شقیق بلخی ۲٤، ۷۱ ۱۵، ۹۵ ۲، ۱٤۷ ۱۸، ۱۵۲ ٦، ۲۰۲–٤، ۱۹٦
۱٤، ۲٤٤
شمعون ۱٤، ۲۲

صالح بن احمد ۱۱، ۲۱٦
صالح عبد الکریم ۱، ۲۲۱
صالح مُرّی ۲، ٦۸
صدّیق ۱، ۱۱ ۱٤، ۱٦ ۱٤، ۱۸ ۱٦، ۱۲۵ ۱٤، ۱۲۷ ۲۱، ۱٤۲
۲، ۱۹۹ ۲۱، ۲۰۸، رجوع کن به ابو بکر،
صنوبری (صوری؟) ۱۸، ۱۰٤

ابو طلحه بن مالك ۱٤، ۲٦۸
طیفور ۲، ۱۲٦ ۱۲، ۱۲۸

عایشه ۲، ۱۱ ۱۲، ۵۹
عایشه بنت عجرد ۱، ۲۰۲
ابو العبّاس سیری (؟) ۷، ۲۹٦
عبّاسهٔ طوسی ۱٤، ۵۹
عبد الرحمن إسکاف ۸، ۵
عبد الله انصاری ۲۲، ۲ ۵، ۲۱۰
عبد الله بن ابی اوفی ۱، ۲۰۲
عبد الله بن جزء الزبیدی ۲٤، ۲۰۲
ابو عبد الله جلا ۲۱، ۱۰۸ ۱۲، ۲۸٤
عبد الله خفیف ۱٦، ۱۰، ۲۲۵
عبد الله سلمی ۱۹، ۲۲۱

سعید جُبَیْر ۱۲، ۲۱
ابو سعید خرّاز ۷، ۲۱٦
سعید راعی ۱٦، ۱۵۱
ابو سعید منجورانی ۱۵، ۱۵۱
سفیان ۱۲، ۹۵
سفیان ثوری ۷، ۱۲ ۲٤، ۷۰ ۱۲، ۸۰ ۱۲، ۱۷۹ ٦، ۱۸۸
۲، ۱۹٦ — ۱۰، ۱۸۸
سفیان عُیَیْنه ۱۲، ۷۷ ۱۵، ۱۸۹ ٤، ۲۰٤ ۲٤، ۲۱٦ ۱۱، ۲۸٦
سلیم راعی ٤، ۲۱۰
سلیمان ۱۲، ۵۲ ۱۷، ٥٤
ابو سلیمان دارائی ۱۸، ۲۲٦ — ٦، ۲۲۹ ۱۷، ۱۰، ۲۸٦
سمّاك ۲۰، ۲۷۲
سهل بن ابرهیم ۱٤، ۹٦
سهل بن عبد الله ۲۲، ۱۰۸ ٤، ۱٦۹
سهل بن عبد الله التستری ۲٤، ۲٦۸ — ۲۲، ۲۵۱
سهل بن عبد الله مروزی ۷، ۱۸٤
سهلگی ۱۲، ۱٤۰
ابن سیرین ۱، ۸۲ ۱۰، ۲۰۲

شاذدل ۱۷، ۲٦۷
شافعی ۱۵، ۱۰ ۲۲، ٥٤ ۱۹، ۱۰۸ ۲۱، ۲۰۲ ٦، ۲۱٤ — ۱، ۲۰۹
شاه شجاع کرمانی ۲، ۲۵٦ ۲۲، ۲۱۵ — ۱۰، ۲۱۲ ۲۵، ۲۲۲
شبلی ۲، ٦ ۱۲، ۲۲۸
شریك ۲۱، ۵، ۲۰٤
شعبی ۱٤، ۲۰۲

ذو النورَين ٤، ۱۹۹، رجوع کن به عثمان،
ذو النون ۲۲، ٥۸، ۲۱، ۱۰۸، ۲۲، ۱۳٤ — ۱۲، ۱۱٤، ۱۲، ۱۳۷، ۱۰، ۱٤٤، ۱۸، ۱٥٦، ۱۸، ۲۱٤، ۸، ۲٥۲، ۱۷، ۲٥٤، ۲، ۲٥٥، ۷، ۲۱٦، ٤، ۲۱۷

رابعه ۱۷، ۱۲، ۲۷، ۱٥، ۲۱، ۲۲، ٥۸، ۲٥، ۷۳، ٦، ٥۹
ربیع ۱۸، ۲۱۲
ربیع خثیم ۱٤، ۲۱
ربیع بن سلیمان ۲، ۲۱٤
ابو ربیع واسطی ۷، ۲۲۲
رجا ٦، ۱۰٥
رجا ابن حیوة ۸، ۷۸
رضا ۲، ۲۷۲
رضوان ۲٤، ۲۱، ۲۹٤
رُوَیم ۱۲، ۲۲٥

زُبَیْده ۲، ۲۱۱
زلیخا ۱، ۲۱۷

سالم بن عبد الله ۸، ۷۸
سری سقطی ۲۱، ۱۸، ۲۱٤، ۱٥، ۲۷۰، ۲۲، ۲۷۲، ۲، ۲۷۲، ۲، ۲۸٤ — ٤، ۲۷٤، ۱۲، ۲۸٤
سعد بن محمّد الرازی ۲۰، ۲٤٥
ابو سعید ۱٦، ۸۸، ۱٥، ۲۱۲
ابو سعید ابو الخیر ۱۲، ۱۲٥، ٤، ۱۷۹

حامد لفاف ١٦، ١، ٢٤٨
حبیت بن حمزه ٨، ٢٥٢
حبیب راعی ١٥، ٢١٩ ٩، ٢٢٠ ١١، ٢٧٤ ٢، ٢٧٥
حبیب عجمی ٢٥، ٢١ ٢٢، ٥٥—١٦، ٤٩
حجّاج ٢٤، ٢٨ ١٧، ٥٢
حسن بصری ٢٢، ٤٠—١٢، ٢٤ ٢٥، ٤٠ ١٦، ٤٨ ١٦، ٥٠
٢، ٥١ ٢٥، ١٩، ٥٢ ١٧، ٩، ٥٢ ١، ٥٤ ١٧، ٥٧ ١، ٥٨
١٧، ٥٩ ٢٥، ٢٠، ٦٤ ٢٥، ١٧، ١٤، ٦٥ ١٢، ٩، ٢، ٦٦
١٢، ٧٠ ٢٤، ٧١ ١٥، ٧٢
ابو الحسن شعرانی ٥، ٢٢٨
ابو حفص حدّاد ١٤، ١١، ٢٨٨ ١٧، ٢١٢ ١، ٢١٤ ٤، ٢٢٠
٢٠، ٢٢١—١٧، ٢٢٢
حمدون قصّار ٤، ٢٢٥—٢١، ٢٢١
ابو حنیفه ٢٥، ١٠ ٢٠، ١٢ ٢، ٧٧ ٢٤، ٢٢، ٨٥ ٢٤، ٢٠٨—
٧، ٢٠٢ ٢١، ٢١٩ ١٩، ٢٢٢
حوّا ٢٥، ٢٠
خضر ٢٠، ٨٦ ٢٢، ٢١، ٨٨ ٨، ٨٩ ١٨، ١٠٨ ٢، ١١١ ٢٥، ١٢٢
١١، ١٥٠ ٢، ٢١٠ ١٧، ٢٢٧ ١٠، ٢١٩
خلیل ٢٤، ٢٢، ١٢٢، رجوع کن به ابرهیم خلیل الله،
داود ٢٥، ٢٠ ٢٢، ٨٨
داود طائی ١٨، ١١ ٤، ٢٠٢ ٤، ٢٠٦ ٢٢، ٢٠٧ ٢٥، ٢٢٤—
١٠، ٢١٩ ١٦، ٢٦٩
دینار ١، ٤١

ابو تراب نخشبی ١٦،١٤٢ ١٨،١٥٢ ٢٤،١٧٥ ١١،٢٨٨
٩،٢٩٨–١١،٢٩٤ ١٦،٢١٢ ٦،٢١٦ ١٥،٢٢٧ ٤،٢٢٢

ثابت بنّانی ٩،٢١ ٨،٤٢،
ثعلبه ٢٤،١٠٧ ٢،٢٥٠
ثوری ٢٤،٢٠٩ ٢،٢٢٢، رجوع کن به سفیان ثوری،

جابر بن عبد الله ٢٤،٢٠٢
جبرئیل ١٢،٤٧ ٥،١٠٢ ٩،١٢٥ ٤،١،١٤١ ٤،١٤٤ ١٨،١٦٢
٢١،١٧١
جعفر ١٤،٢٠٤
بو جعفر اعور ١٠،١١٩
جعفر سلیمان ٤،٤٦
جعفر الصادق ١٨،٩ ٩،١٥–١٩،٩ ١١،١٢٦ ٢،٢٠٢
ابن جلا ٢،١،٢٩٥
جمال موصلی ٢،٧
جُنَید ٢٢،١٠،٤ ٢،٦ ٢٢،٨٥ ٨،١٢٥ ٥،٢٢٢ ١٢،٢٢٥
١،٢٢٦ ٦،٢٢٦ ١٧،٢٤٤ ١١،٢٧٤ ٢٢،١٨ ٩،٢٧٥
١٤،١١،٢٧٦ ٢٠،٢٧٧ ١٧،٢٨٠ ١٨،٢٨٢ ١٠،٢٨٦
٧،٢٢١ ٢٢،٩،٢٢٦ ٢٤،١٠،٢٢٧

حاتم اصمّ ٢٤،١٥٢ ٤،١٩٤ ٨،١٩٦ ١٥،١٩٧ ٢،٢٠٢
٢١،٢٥١–١١،٢٤٤ ١١،٢٨٨
حارث محاسبی ٥،٢٢٩–١،٢٢٥
ابو حازم مکّی ١٢،٥٧–١،٥٦

احمد یزید کاتب ۱۱، ۲۷۸
اخی ابرهیم ۲۱، ۲۵۷
آدم ۲۵، ۲۰. ۲۵. ۱٤۰. ٤، ۱٤٤، ۱٦، ۱٦۳، ۱۸، ۲۱۳، ۱۰. ۲۲۷
۲۲، ۲٤۹، ۹، ۲۵۸، ۸، ۲۸۱، ۱۸، ۲۲٦
اسحاق بن راهویه الحنظلی ۱۰، ۲۲۸
اسرافیل ۱۳، ۱٦۲، ۲۱، ۱۷۱
اسیه ٦، ۱۵
اُمّ سلمه ۲٤—۱۷، ۲٤، ٤، ۳۵
امام الحرمَیْن ۹، ۲٤۰
انس بن مالك ۹، ۵٦، ۲٤، ۱۵، ۲۰۲
اُوَیس القرنی ۱۲، ۲٤—۱۰، ۱۵

باقر ۱۰، ۱۰
بایزید بسطامی ٦، ۱۷۹—۲۲، ۱۲٤، ۲۰، ۲۸۸، ۱۵، ۲۹۰
بتول ۱، ۱۲، رجوع کن به فاطمه بنت رسول الله،
بشر حافی ۱۱، ۸۰، ۱۱، ۱۱٤—۲۰، ۱۰٦، ۳، ۱۲۱، ٤، ۲۰۳
۱۹، ۱۸، ۲۱٤، ۱۰۷، ۲۱۸، ۱٦، ۲۷۵
ابو بکر ۱، ۲۱، ۲۱، ۲۰۸
ابو بکر حنیفه ۷، ۲۲۵
ابو بکر عیّاش ۱٦، ۲۲۰
بلال خواصّ ۱٦، ۱۰۸، ۲۲، ۲۰۷، ۷، ۲۰۸، ۱، ۲۱۰
بلعم ۲٤، ۲٤۹
بلقیس ۱۳، ۵۲
بهرام ۲۱، ۲٤۲
بیر عمر ۷، ۱٤۰

فهرست الرجال،

ابرهیم (خلیل الله) ۲۵، ۲۰، ۹۲، ۴، ۱۴۴، ۴، ۱۵۲، ۱۴، ۱۶۵، ۱۲
۱۷۱، ۲۰، ۱۸۳، ۱۵، ۲۰۸، ۲۰، ۲۴۹، ۱
ابرهیم ۱۸۸، ۱۷، ۲۷۲، ۱۶
ابرهیم بن ادهم ۶۳، ۲، ۱۰۶، ۱۹ – ۸۵، ۱۷، ۱۹۶، ۹، ۱۹۹، ۲۲
۲۰۳، ۲، ۲۱۹، ۱۵
ابرهیم خواصّ ۲۱۸، ۱۷، ۲۲۰، ۲۵
ابرهیم هروی ۱۴۹، ۲۴
ابلیس ۶۳، ۱۸، ۱۴۸، ۲۴، ۱۵۸، ۱۰، ۱۹۵، ۷، ۲۱۸، ۱۸، ۲۲۹، ۲۴
۲۴۸، ۲، ۲۵۰، ۱، ۲۵۸، ۱۲، ۱۴، ۲۷۶، ۲، ۲۸۱، ۷، ۲۲۴، ۲۲
۲۲۶، ۱۶
احمد بن ابرهیم المتطیّب ۱۰۹، ۱۷
احمد بازرگان ۲۴۱، ۶، ۱۴
احمد حرب ۱۴۴، ۷، ۲۲۹، ۳، ۲۴۴، ۱۰ – ۲۴۰، ۲۰
احمد حنبل ۵۴، ۲۲، ۸۰، ۸، ۱۵۷، ۲۵، ۱۰۸، ۱۹، ۱۱۲، ۲۵
۲۰۹، ۱۱، ۲۲ – ۲۰۹، ۱۸، ۲۱۲، ۲۰، ۲۱۹، ۹ – ۲۱۴، ۷
۲۴۷، ۱۷
احمد حواری ۳۲۹، ۱۴، ۲۲۰، ۱۷، ۲۲۱، ۱۱، ۲۲۶، ۵، ۲۲۷، ۷
۲۸۸، ۴ – ۲۸۶، ۴
احمد خضرویه ۱۶، ۱۰۰، ۱۰، ۱۴۸، ۱۶، ۱۵۲، ۱۶، ۱۶۹، ۱۸، ۱۷۸
۲۴۴، ۱۴، ۲۹۴، ۱۰ – ۲۸۸، ۴
احمد سلی ۱۲۱، ۱۴

دنیارا ترك آر تا از غم راحت یابی و زبان نگاه دار تا از عذر خواستن برهی و گفت شادی تو بمعصیت در آن ساعت که توانی و دست یابی بتّرست از معصیت کردن تو و گفت هر جا کی رسی سنگی بر آهن می زن باشذ که سوختهٔ در میان باشذ اگر بسوزذ گو معذور دار که بر راه‌گذر قافله
٥ افتاذه بوذی جون منصور وفات کرد ابو الحسن شعرانی اورا بخواب دیذ گفت خذای با تو جه کرد گفت فرموذ که منصور عمّار توئی گفتم بلی گفت تو بوذی که مردمانرا بزهد می فرموذی و خوذ بذآن کار نمی کردی. گفتم خذاوندا جنین است که میفرمائی امّا هرگز مجلس نگفتم الاّ کی نخست ثناء باك تو گفتم آنگاه بر یغمبر تو صلوات فرستاذم آنگاه خلق‌را نصیحت کردم
١٠ حق تعالی فرموذ که صدقْتَ راست گفتی بس فریشتگانرا فرموذ که اورا کرسی نهیذ در آسمان تا در میان فریشتگان مرا ثنا گویذ جنانك در زمین در میان آدمیان می گفت رحمة الله علیه

خاست و بیرون آمد بس هم از راه باز گشت گفت یا امیر المؤمنین جواب
بشنو عالم‌ترین خلق مطیع ترسناك است و جاهل‌ترین خلق عاصی ایمن
است و گفت باکست آن خذائی که دل عارفانرا محلّ ذکر خوذ گردانیذ
و دل زاهدانرا موضع توکّل گردانیذ و دل متوکّلانرا منبع رضا و دل
۵ درویشان‌را جای قناعت و دل اهل دنیارا وطن طمع گردانیذ و گفت
مردمان بر دو گونه اند یکی نیازمندان بخذای و این درجهٔ بزرگترین
است بحکم ظاهر شریعت و یکی آنك دیذ افتقارش نباشذ از آنك می
داند که حق تعالی آنچ قسمت کرد در ازل از خلق و رزق و اجل و
حیوة و سعادت و شقاوت جز آن نباشذ بس این کس در عین افتقارست
۱۰ بحق و در عین استغنا است از غیر حق و گفت حکمت سخن گویذ در
دل عارفان بزبان تصدیق و در دل زاهدان بزبان تفضیل و در دل
عابدان بزبان توفیق و در دل مریدان بزبان تفکّر و در دل عالمان بزبان
تذکّر و گفت خنك آنکسی کی بامداذ کی بر خیزذ عبادت حرفت او
بوذ و درویشی آرزوی وی بوذ و عزلت شهوت او بوذ و آخرت همّت
۱۵ او بوذ و در مرگ فکرت او بوذ و توبه کردن عزم او بوذ و قبول توبه
و رحمت امّیذ او بوذ و گفت مردمان بر دو قسم انـد یا بخوذ عارف
اند یا بحق آنك بخوذ عارف بوذ شغلش مجاهده و ریاضت بوذ و آنك
بحق عارف بوذ شغلش عبادت و طالب رضا بوذ و گفت دلهاء بندگان
جمله روحانی صفت اند بس جون دنیا بذآن دل راه یافت روحی که
۲۰ بذآن دلها می رسیذ در حجاب شوذ و گفت نیکوترین لباسی بنده‌را تواضع
و شکستگی است و نیکوترین لباسی عارفانرا تقوی است و گفت هرکه
مشغول ذکر خلق شذ از ذکر حق باز مانـذ و گفت سلامت نفس در
مخالفت اوست و بلاء تو در متابعت نفس است و گفت هرکه جزع کذ
۲۴ در مصایب دنیا زوذ بوذ که در مصایب دین افتذ و گفت آرزوی

رفت خواجه گفت کجا بوذی و چه آوردی گفت بمجلس منصور عمّار
بوذم و جهار دعا خریذم بذآن جهار درم خواجه گفت کذام دعاست غلام
حال باز گفت خواجه گفت ترا آزاذ کردم و توبه کردم خذایرا که هرگز
خمر نخورم و بعوض جهار درم جهار صذ درم بخشیذم باقی آن جهارم بمن
٥ تعلّق ندارذ آنج بدست من بوذ کردم شبانه بخواب دیذ که هاتفی گفت
آنج بدست تو بوذ با لئیمی خویش کردی آنج حواله بماست بکریمی خویش
ما نیز کردیم بر تو و غلام و بر منصور و مجلسیان رحمت کردیم نقلست
که روزی مجلس می گفت یکی رقعهٔ بوی داذ این بیت بر آن نوشته بوذ

بیت

١٠ وَغَيْرُ تَقِيٍّ يَأْمُرُ ٱلنَّاسَ بِٱلتُّقَى * طَبِيبٌ يُدَاوِي ٱلنَّاسَ وَهْوَ مَرِيضُ

یعنی کسی متّقی نیست و خلق‌را تقوی فرمایذ همچون طبیبی است که علاج
دیگران کنذ و او از همه بیمارتر بوذ منصور جواب داذ که ای مرد تو
بقول من عمل کن که قول و علم من ترا سوذ دارذ و تقصیر من در
عمل ترا زیان ندارذ و گفت شبی بیرون آمذم بدر خانهٔ رسیذم یکی
١٥ مناجات می کرد که خذایا این گناه بر من رفت از آن نبوذ تا فرمان ترا
خلاف کنم بل که از نفس من بوذ که راه من بزذ و ابلیس مدد کرد
لاجرم در گناه افتاذم اگر تو دستم نگیری که گیرذ و اگر تو در نگذاری
که در گذارذ جون این شنیذم آغاز کردم أَعوذُ بٱللّه من ٱلشيطان ٱلرجيم
وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ ٱللّهَ مَا أَمَرَهُمْ
٢٠ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ بس آوازی شنوذم بامداذ بدر آن خانه می گذشتم
خروشی شنیذم گفتم جه حالست بیرزنی آنجا بوذ گفت فرزندم دوش از
بیم حق تعالی بمرده است که در کوی آیتی بر خواندند نعرهٔ بزذ و جان
بداذ منصوز گفت من خواندم و من کشتم اورا نقلست که هرون الرشید
اورا گفت از تو سؤالی کنم و سه روز مهلت دهم در جواب آن گفت
٢٥ بگوی گفت عالم‌ترین خلق کیست و جاهل‌ترین خلق کیست منصور بر

و دوم آنك بر کفر بمیرذ سوم از دلی که در وی بیم درویشی بوذ عبد الله مبارك گفت حمدون بیمار شذ اورا گفتند فرزندانرا وصیّتی کن گفت من بر ایشان از توانگری بیش می ترسم کی از درویشی و عبد اللهرا گفت در حال نزع که مرا در میان زنان مگذار رحمة الله علیه

ذکر منصور عمّار قدّس الله روحه العزیز

آن سابق راه معنی آن ناقد نقد تقوی آن نگین خاتم هدایت آن امین عالم ولایت آن مشهور اسرار منصور عمّار رحمة الله علیه از حکماء مشایخ بوذ و از سادات این طایفه بوذ و در موعظه کلماتی عالی داشت جنانك در وعظ کسی نیکوتر ازو سخن نگفت و بیانی شافی داشت و در انواع علوم کامل بوذ و در معاملت و معرفت تمام و بعضی متصوّفه در کار او مبالغت کنند و او از اصحاب عراقیان بوذ و مقبول اهل خراسان و از مرو بوذ و گویند کی از بوشنگ بوذ و در بصره مقیم شذ سبب توبهٔ او آن بوذ که در راه کاغذی یافت بسم الله الرحمن الرحیم بر وی نوشته بوذ بر داشت و جائی نیافت که آنرا بنهاذی بخورد بخواب دیذ که بحرمتی که داشتی آن رقعه‌را در حکمت بر تو گشاذه کردیم بس مدّتی ریاضت کشیذ و مجلس آغاز کرد نقلست کی جوانی بمجلس فساد مشغول بوذ جهار درم بغلامی داذ کی نُقل مجلس خرذ غلام در راه بمجلس منصور عمّار بر گذشت گفت ساعتی توقّف کنم تا جه می گویذ منصور از برای درویشی جیزی میخواست گفت کیست که جهار درم بدهذ تا جهار دعا کنم اورا غلام گفت هیج بهتر ازین نیست که این جهار درم بذو دهم تا آن دعا مرا کنذ بس آن جهار درم بداذ منصور گفت اکنون جه دعا می خواهی گفت اوّل آنك آزاذ گردم دوم آنك حق تعالی خواجهٔ مرا توبه دهذ سوم آنك عوض جهار درم باز دهذ جهارم آنك بر من و بر خواجه و بر تو و بر مجلسیان رحمت کنذ منصور عمّار دعا کرد غلام باز خانه

و مُغلَق امّا طرفی بگویم رجاء مُرْجیان و خوف قدریان صفت ملامت بوذ
یعنی در رجا جندان برفته باشذ که مرجیان تا بذآن سبب همه کسی ملامتش
می کنند و در خوف جندان سلوك کرده باشذ که قدریان تا از آن جهت
همه خلق ملامتش می کنند تا او در همه حال نشانهٔ تیر ملامت بوذ و گفت
۵ من نیکخوئی‌را ندانم مگر در سخاوت و بذخوئی‌را نشناسم الاّ در بخل و گفت
هرکه خوذرا ملکی داند بخیل بوذ و گفت حال فقیر در تواضع بوذ جون
بفقر خویش تکبّر کند بر جملهٔ اغنیا در تکبّر زیادت آیذ و گفت تواضع
آن باشذ که کس‌را بخوذ محتاج نه بینی نه درین جهان و نه در آن جهان
و گفت منصب حق فقیررا جندان بوذ که او متواضع بوذ هرگاه کی تواضع
۱۰ ترك کرد جملهٔ خیرات ترك کرد و گفت میراث زیرکی عُجْب است و از
آنست که مشایخ و بزرگان بیشتر زیرکانرا ازین طریق دور داشته اند
و گفت اصل همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار خوردن
و گفت هرکرا مشغول گردانند بطلب دنیا از آخرت ذلیل و خوار گشت
یا در دنیا یا در آخرت و گفت خوار دار دنیارا تا بزرگ نمائی در جشم
۱۵ اهل دنیا و دنیادار و عبد الله مبارك گفت حمدون مرا وصیّت کرد که
تا توانی از بهر دنیا خشم مگیر برسیذند کی بنده کیست گفت آنك نبرستذ
و دوست ندارذ که اورا برستند گفتند زهد جیست گفت نزدیك من
زهد آنست که بذآنج در دست تست ساکن‌دل‌تر باشی از آنج در ضمان
خذاوندست برسیذند از توکّل گفت توکّل آنست که اگر ده هزار درم ترا
۲۰ وام بوذ جشم بر هیج نداری نومیذ نباشی از حق تعالی بگزاردن آن و گفت
توکّل دست بخذای زذن است و گفت اگر توانی که کار خوذ بخذای باز
گذاری بهتر از آنك بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزغ نکند در
مصیبت مگر کسی که خذایرا متّهم داشته بوذ و گفت ابلیس و یاران او
۲٤ بهیج جیز جنان شاذ نشوند که بسه جیز یکی آنك مومنی مومنی‌را بکشذ

آن بوذ گفتند نشان صلاحیّت آن جیست گفت آنك هر سخن کی گفته
باشذ هرگزش حاجت نباشذ بار دیگر گفتن و در وی تدبیر آن نبوذ که
بعد ازین جه خواهم گفت و سخن او از غیب بوذ جندانك از غیب برو
می آیذ می گویذ و خوذرا در میانه نه بینذ برسیذند که جرا سخن سلف
۵ نافع‌تر است دلهارا گفت بجهت آنك ایشان سخن از برای عزّ اسلام می
گفتند و از جهت نجاة نفس و از بهر رضاء حق ما از بهر عزّ نفس و
طلب دنیا و قبول خلق می گوئیم و گفت بایذ که علم حق تعالی بتو
نیکوتر از آن باشذ که علم خلق یعنی با حق در خلا معاملت بهتر از آن
کنی که در ملا و گفت هرکه محقّق بوذ در حال خوذ از حال خوذ خبر
۱۰ نتواند داذ و گفت فاش مگردان بر هیجکس آنجه واجب است که از تو
نیز بنهان بوذ و گفت هرجه خواهی که بوشیذه بوذ بر کس آشکارا مکن
و گفت در هرکه خصلتی بینی از خیر ازو جذائی مجوی که زوذ بوذ که
از برکات او خیری بتو رسذ و گفت من شمارا بدو جیز وصیّت میکنم
صحبت علما و احتمال کردن از جُهّال و گفت صحبت با صوفیان کنیذ که
۱۵ زشتیهارا بنزدیك ایشان عذرها بوذ و نیکی‌را بس خطری نباشذ تا ترا
بذآن بزرگ دارند تا تو بذآن در غلط افتی و گفت هرکه در سیرتهاء
سلف نظر کنذ تقصیر خوذ بداند و باز بس ماندن خویش از درجهٔ مردان
بینذ و گفت بسنده است آنج بتو می رساند بآسانی بی رنجی امّا رنج که
هست در طلب زیادت است و گفت شکر نعمت آنست که خوذرا طُفَیلی
۲۰ بینی و گفت هرکه تواند که کور نبوذ از دیذن نقصان نفس گو کور
مباش و گفت هرکه بندارذ که نفس او بهترست از نفس فرعون کبر
آشکارا کرده است و گفت هرگاه کی مستی‌را بینی که می خسبذ نگر تا ویرا
ملامت نکنی که نبایذ کی بهمآن بلا مبتلا گردی و گفت ملامت ترك
۲۴ سلامت است و برسیذند از ملامت گفت راه این بر خلق دشوار است

و موصوف بوذ بورع و تقوی و در فقه و علم حدیث درجهٔ عالی داشت
و در عیوب نفس دیذن صاحب نظری عجب بوذ و مجاهده و معاملهٔ
بغایت داشت و کلامی در دلها مؤثّر و عالی و مذهب ثوری داشت و
مرید بو تراب بوذ و بیر عبد الله مبارك بوذ و بملامت خلق مبتلا بوذ
۵ و مذهب ملامتیان در نشابور ازو منتشر شذ و در طریقت مجتهد و صاحب
مذهب است و جمعی ازین طایفه بذو تولّی کنند و ایشانرا قصّاریان
گویند و در تقوی جنان بوذ که شبی بر بالین دوستی بوذ در حالت نزع
جون آن دوست وفات کرد جراغ بنشاند و گفت این ساعت این جراغ
وارث راست مارا روا نباشذ سوختن آن و گفت روزی در جویبار حیرهٔ
۱۰ نشابور می رفتم عیّاری بوذ بفتوّت معروف نوح نام بیش آمذ گفتم یا نوح
جوانمردی جیست گفت جوانمردی من یا جوانمردی تو گفتم هر دو گفت
جوانمردی من آنست که قبا بیرون کنم و مرقّع در بوشم و معاملت مرقّع
بیش گیرم تا صوفی شوم و از شرم خلق در آن جامه از معصیت برهیز کنم
و جوانمردی تو آنست که مرقّع بیرون کنی تا تو بخلق و خلق بتو فریفته
۱۵ نگردند بس جوانمردی من حفظ شریعت بوذ بر اظهار و آن تو حفظ
حقیقت بر اسرار و این اصلی عظیم است نقلست که جون کار او عالی
شذ و کلمات او منتشر شذ ایمّه و اکابر نشابور بیامذند و ویرا گفتند
که ترا سخن بایذ گفت که سخن تو فایدهٔ دلها بوذ گفت مرا سخن گفتن
روا نیست گفتند جرا گفت از آنك دل من هنوز در دنیا و جاه بسته
۲۰ است سخن من فایدهٔ ندهذ و در دلها اثر نکند و سخنی که در دلها مؤثّر
نبوذ گفتن آن بر علم استهزا کردن بوذ و بر شریعت استخفاف کردن بوذ
و سخن گفتن آنکس‌را مسلّم بوذ که بخاموشی او دین باطل شوذ و جون
بگویذ خلل بر خیزذ و گفت نشایذ هیج کس‌را کی در علم سخن گویذ
جون همان سخن کسی دیگر گویذ و نیابت می دارذ و روا نبوذ که سخن
۲۵ گویذ تا نه بینذ که فرضی واجب است بر وی سخن گفتن تا اورا صلاحیّت

بر خواهند انگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب نمایذ و
از مخالفات روی نگرداند یقین است که از سرّ خوذ خبر می دهذ که من
ایمان ندارم به بعث و حساب و گفت هرك دوست دارذ که دل او
متواضع شوذ گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشانرا ملازم و گفت
۵ روشنی تنها بخدمت اوست و روشنی جانها باستقامت و گفت تقوی در
حلال محض است و بس و گفت تصوّف همه ادب است و گفت بنده
در توبه بر هیچ کار نیست زیراکه توبه آنست که بذو آیذ نه آنك ازو
آیذ و گفت هر عمل که شایسته بوذ آنرا برند و بر تو فراموش کنند
و گفت نابینا آنست که خذایرا باشیا بیند و نه بیند اشیارا بخذا و بینا
۱۰ آنست که از خذای بوذ نظر او بمکوّنات نقلست که یکی ازو وصیّت
خواست گفت یا اخی لازم یك در باش تا همه درها بر تو گشایند و
لازم یك سیّد باش تا همه سادات ترا گردن نهند محمش گفت بیست و
دو سال با ابو حفص صحبت داشتم ندیذم کی هرگز با غفلت و انبساط
خذایرا یاذ کرد کی جون خذایرا یاذ کردی بر سبیل حضور و تعظیم و
۱۵ حرمت یاذ کردی و در آن حال متغیّر شذی جنانك حاضران آنرا
بدیذندی و سخن اوست که گفت در وقت نزع که شکسته دل بایذ بوذ
بهمه حال در تقصیرهاء خویش ازو برسیذند که بر جه روی بخذای
آورده گفت فقیر که روی بغنی آرذ بجه آرذ الاّ بفقر و فروماندگی و
وصیّت عبد الله سلی آن بوذ که جون وفات کنم سر من بر بای ابو حفص
۲۰ نهیذ رحمة الله علیه

ذکر حمدون قصّار قدّس الله روحه العزیز

آن یگانهٔ قیامت آن نشانهٔ ملامت آن بیر ارباب ذوق آن شیخ اصحاب
۲۲ شوق آن موزون ابرار حمدون قصّار رحمة الله علیه از کبار مشایخ بوذ

همه وقتها و همه حالتها و مخالفت خوذ نکند مغرور بوذ و هرك بعین رضا
بخوذ نگرست هلاك شذ و گفت خوف جراغ دل بوذ و آنج در دل بوذ
از خیر و شرّ بذان جراغ توان دیذ و گفت کسی‌را فقر درست نیایذ تا
داذن دوستر از گرفتن ندارذ و گفت کس‌را نرسذ که دعوی فراست کند
۵ ولکن از فراست دیگران بباید ترسیذ و گفت هرکه بدهذ و بستانذ او
مردی است و هرکه بدهذ و نستانذ او نیم مردی است و هرك ندهذ و
بستانذ او مگسی است نه کسی است در وی هیچ خیر نیست بو عثمان
حیری گفت معنی این سخن ازو برسیذند گفت هرك از خذای بستانذ
و بدهذ بخذای او مردی است زیراکه او درین حال خوذرا نمی بینذ در
۱۰ آنج کند و هرك بدهذ و نستانذ او نیم مردیست زیراکه خوذرا می بینذ
در آنج کند کی ناستذن فضلیست و هرك ندهذ و بستانذ او هیچ کسی
است زیراکه گمان او جنانست که دهنده و ستاننده اوست نه خذای
و گفت هرك در همه حال فضل خذای می بینذ بر خویشتن امّیذ می دارم
که از هالکان نباشذ و گفت مباذا که عبادت خذای ترا بشتی بوذ تا
۱۵ معبود معبود بوذ و گفت فاضلترین جیزی اهل اعمال‌را مراقبت خویش
است با خذای و گفت جه نیکوست استغنا بخذای و جه زشت است
استغنا بانام و گفت هرکه جرعهٔ از شراب ذوق جشیذ بیهوش شذ بصفتی
که بهوش نتواند آمذ مگر در وقت لقا و مشاهده و گفت حال مفارقت
نکند از عالم و مفارقت نکند با قبول و گفت خلق خبر می دهند از وصول
۲۰ و از قرب و از مقامات عالی و مرا همه آرزوی آنست که دلالت کنند
مرا براهی که آن بحق بوذ و اگر همه یك لحظه بوذ و گفت عبادات در
ظاهر سرور است و در حقیقت غرور از آنك مقدور سبقت گرفته است
و اصل آنست که کس بفعل خوذ شاذ نشوذ مگر مغروری و گفت معاصی
۲۴ برید کفر است جنانك زهر برید مرگ است و گفت هرکه دانذ که اورا

هرجه در بغداذ کردی برای من کردی و من اینج کردم برای خذای کردم
لاجرم آن تکلّف باشذ و این نه بو علی ثقفی گویذ که بو حفص گفت
هرك افعال و احوال خوذ بهر وقتی نسنجذ بمیزان کتاب و سنّت و خواطر
خوذرا متّهم ندارذ اورا از جملهٔ مردان مشمر برسیذند که ولیرا خاموشی
۵ به یا سخن گفت اگر سخن‌گوی آفت سخن دانـذ هرجند تواند خاموش
باشذ اگرجه بعمر نوح بوذ و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خذای
در خواهذ تا دو جند عمر نوح دهذش تا سخن نگویذ گفتند جرا دنیارا
دشمن داری گفت از آنك سرائی است که هر ساعت بندهرا در گناهی
دیگر می اندازذ گفتند اگر دنیا بذست توبه نیکست و توبـه هم در دنیا
۱۰ حاصل شوذ گفت جنین است امّا بگناهی که در دنیا کرده می آیذ یقینم
و در یقین تونه بشكّ و بر خطریم گفتند عبودیّت جیست گفت آنك
ترك هرجه تراست بگوئی و ملازم باشی جیزیرا که ترا بذآن فرموذه اند
گفتند درویشی جیست گفت بحضرت خذای شکستگی عرضه کردن گفتند
نشان دوستان جیست گفت آنك روزی کی بمیرذ دوستان شاذ شونـد
۱۵ یعنی جنان مجرّد از دنیا بیرون روذ که از وی جیزی نماند که آن خلاف
دعوی او بوذ در تجرید گفتند ولی کیست گفت آنك اورا قوّت کرامات
داذه باشند و اورا از آن غایب گردانیذه گفتند عاقل کیست گفت آنك
از نفس خویش اخلاص طلبذ گفتند بخل جیست گفت آنك ایثار ترك
کنذ در وقتی که بذآن محتاج بوذ و گفت ایثار آنست که مقدّم داری
۲۰ نصیب براذران بر نصیب خوذ در کارهاء دنیا و آخرت و گفت کرم
انداختن دنیا است برای کسی که بذآن محتاج است و روی آوردنست
بر خذای بسبب احتیاجی که تراست بحق و گفت نیکوترین وسیلتی که
بنده بذو تقرّب کنذ بخذای دوام فقر است بهمه حالها و ملازم گرفتن سنّت
۲۴ در همه فعلها و طلب قوت حلال و گفت هرك خوذرا متّهم ندارذ در

جُنَیْد گفت ای شیخ راه آورد ما جه آوردهٔ بو حفص گفت مگر یکی از
اصحاب ما جنانك می بایست زندگانی نمی توانست کرد اینم فتوح بوذ که
گفتم اگر از براذری ترك ادبی بینیذ آنرا عذری از خوذ بر انگیزیذ و بی
او آن عذررا از خوذ بخواهیذ اگر بذآن عذر غبار بر نخیزذ و حق بدست
۵ تو بوذ عذر بهتر بر انگیز و بی او عذری دیگر از خوذ بخواه اگر بذین
همه غبار بر نخیزذ عذری دیگر انگیز تا جهل بار اگر بعد از آن غبار بر
نخیزذ و حق بجانب تو باشذ و آن جهل عذر در مقابلهٔ آن جرم نیفتذ
بنشین و با خوذ بگوی که زهی گاونفس زهی گران و تاریك زهی خوذرای
بی ادب زهی ناجوانمرد جافی که توئی براذری برای جرمی جهل عذر از
۱۰ تو خواست و تو یکی قبول نکردی و همجنان بر سر کار خوذی من دست
از تو شستم تو دانی جنانك خواهی می کن جُنَیْد جون این بشنیذ تعجّب کرد
یعنی این قوّت کرا تواند بوذ نقلست که شبلی جهار ماه بو حفص‌را مهمانی
کرد و هر روز جند لون طعام و جند گونه حلوا آوردی آخر جون
بوداع او رفت گفت یا شبلی اگر وقتی بنشابور آئی میزبانی و جوانمردی
۱۵ بتو آموزم گفت یا ابا حفص جکردم گفت تکلّف کردی و متکلّف جوانمرد
نبوذ مهمانرا جنان بایذ داشت که خوذرا بآمذن مهمانی گرانی نیایذت
و برفتن شاذی نبوذت و جون تکلّف کنی آمذن او بر تو گران بوذ و
رفتن آسان و هرکرا با مهمان حال این بوذ ناجوانمردی بوذ بس جون
شبلی بنشابور آمذ بیش ابو حفص فرو آمذ و جهل تن بوذند بو حفص
۲۰ شبانه جهل و یك جراغ بر گرفت شبلی گفت نه گفته بوذی که تکلّف
نبایذ کرد بو حفص گفت بر خیز و بنشان شبلی بر خاست و هرجند جهد
کرد یك جراغ بیش نتوانست نشاند بس گفت یا شیخ این جه حالست
گفت شما جهل تن بوذیت فرستاذهٔ حق که مهمان فرستاذهٔ حق بوذ لاجرم
بنام هر یکی جراغی گرفتم برای خذای و یکی برای خوذ آن جهل که برای
۲۵ خذای بوذ نتوانستی نشاند امّا آن یکی کی از برای من بوذ نشاندی تو

بسازند جُنَیْد اشارت کرد بمریدی تا بسازذ جون بیاورد ابو حفص گفت
بر سر حمّالی نهید تا می برذ جندانك خسته گردذ آنجا بر در هر خانهٔ کی
رسیذه باشذ آواز دهذ و هرك بیرون آیذ بوی دهذ حمّال جنان کرد
و می رفت تا خسته شذ و طاقت نماند بنهاذ بر در خانه آواز داذ بیری
۵ خذاوند خانه بوذ گفت اگر زیره‌با و حلوا آوردهٔ تا در بگشایم گفت
آری در بگشاذ و گفت در آر حمّال گفت عجب داشتم از بیر برسیذم
که این جه حالست و تو جه دانستی که ما زیره‌با و حلوا آورده ایم گفت
دوش در مناجات این بر خاطرم بگذشت که مدّتی است که فرزندان
من از من این می طلبند دانم که بر زمین نیفتاذه باشذ نقلست که مریدی
۱۰ بوذ در خدمت بو حفص سخت با ادب جُنَیْد جند بار در وی نگرست
ازآنك او خوش آمذش سؤال کرد که جند سالست تا در خدمت شماست
ابو حفص گفت ده سالست گفت ادبی تمام دارذ و فرّی عجب و شایسته
جوانی است ابو حفص گفت آری هفده هزار دینار در راه ما باخته است
و هفده هزرا دیگر وام کرده و در باخته هنوز زهرهٔ آن ندارذ که از ما
۱۵ سخنی برسذ بس ابو حفص روی ببادیه نهاذ گفت ابو تراب‌را دیذم در
بادیه و من شانزده روز هیج نخورده بوذم بر کنار حوضي رفتم تا آب خورم
بفکری فرو رفتم ابو تراب گفت ترا جه نشانده است اینجا گفتم میان علم
و یقین انتظار می کنم تا غلبه کذام‌را بوذ تا یار آن دیگر باشم که غالب
باشذ یعنی اگر غلبه علم‌را بوذ آب خورم و اگر یقین‌را بوذ بروم بو تراب
۲۰ گفت کار تو بزرگ شوذ بس جون بمکّه رسیذ جماعتی مساکین‌را دیذ
مضطرّ و فرو مانده خواست که در حق ایشان انعامی کند گرم گشت
حالتی بر وی ظاهر شذ دست فرو کرد و سنگی بر داشت و گفت بعزّة
تو کی اگر جیزی بمن ندهی جمله قنادیل مسجد بشکنم این بگفت و در طواف
آمذ در حال یکی بیامذ و صرّهٔ زر بیاورد و بذو داذ تا بر درویشان
۲۴ خرج کرد جون حجّ بگزارد و ببغداذ آمذ اصحاب جُنَیْد استقبال کردند

بیش آمذ او در حال بیفتاذ و بیهوش شذ جون بهوش آمذ ازو سؤال
کردند گفت مردی‌را دیذم لباس عدل بوشیذه و خوذرا دیذم لباس فضل
بوشیذه ترسیذم که نباید کی لباس فضل از سر من بر کشند و در آن
جهوذ بوشند و لباس عدل از وی بر کشند و در من بوشند و گفت
۵ سی سال جنان بوذم کی حق‌را خشم‌گن می دیذم که در من نگریست
سبحان الله آن جه سوز و بیم بوذه باشذ اورا در آن حال نقلست که ابو
حفص‌را عزم حجّ افتاذ و او عامّی بوذ و تازی نمی دانست جون ببغداذ
رسیذ مریدان باهم گفتند که شَیْنی عظیم باشذ که شیخ الشیوخ خراسان‌را
ترجمانی باید تا زبان ایشانرا بداند بس جُنَیْد مریدانرا باستقبال فرستاذ
۱۰ و شیخ بدانست که اصحابنا جه می اندیشند در حال تازی گفتن آغاز کرد
جنانك اهل بغداذ در فصاحت او عجب ماندند و جماعتی از اکابر
بیش او جمع آمذند و از فتوّت سؤال کردند بو حفص گفت عبارت
شمارا است شما گوئیذ جُنَیْد گفت فتوّت نزدیك من آنست که فتوّت از
خوذ نه بینی و آنج کرده باشی آنرا بخوذ نسبت ندهی که این من کرده ام
۱۵ بو حفص گفت نیکوست آنج گفتی امّا فتوّت نزدیك من انصاف داذن
و انصاف ناطلبیذن است جُنَیْد گفت در عمل آریذ اصحابنا بو حفص
گفت این بسخن راست نیاید جُنَیْد جون این بشنیذ گفت بر خیزیذ ای
اصحابنا که زیادت آورد بو حفص بر آدم و ذرّیّت او در جوانمردی یعنی
خطّی گرد اولاد آدم بکشیذ در جوانمردی اگر جوانمردی اینست که او
۲۰ می گویذ و بو حفص اصحاب خویش‌را عظیم بهیبت و ادب داشتی و هیج
مریدرا زهره نبوذی که در بیش او بنشستی و جشم بر روی او نیارستی
انداخت و بیش او همه بر بای بوذندی و بی امر او ننشستندی بو حفص
سلطان‌وار نشسته بوذی جُنَیْد گفت اصحاب‌را ادب سلاطین آموخته بو
حفص گفت تو عنوان نامه بیش نمی بینی امّا از عنوان دلیل توان ساخت
۲۵ که در نامه جیست بس ابو حفص گفت دیگی زیره‌با و حلوا فرمای تا

حفص می رفتم میویزی جند دیذم بیش او نهاذه یکی بر داشتم و در دهان
نهاذم حلق مرا بگرفت و گفت ای خاین میویز من بخوردی از جه وجه
گفتم من از دل تو دانم و بر تو اعتماد دارم و نیز دانستم که هرجه داری
ایثار کنی گفت ای جاهل من بر دل خویش اعتماد ندارم تو بر دل من
۵ جون اعتماد داری بباکی حق که عمریست تا بر هراس او می زیم و نمی
دانم که از من جه خواهذ آمذ کسی درون خویش نداند دیگری درون
او جه داند وهم ابو عثمان گویذ کبا ابو حفص بخانهٔ ابو بکر حینه بوذم
و جمعی اصحاب آنجا بوذند از درویشی یاذ می کردند گفتم کاجکی حاضر
بوذی شیخ گفت اگر کاغذی بوذی رقعهٔ نوشتمی تا بیامذی گفتم اینجا
۱۰ کاغذ هست گفت خذاوند خانه ببازار رفته است اگر مرده باشذ و کاغذ
وارث‌را شذه باشذ نشایذ برین کاغذ جیزی نوشتن بو عثمان گفت بو
حفص‌را گفتم که مرا جنان روشن شذه است که مجلس علم گویم گفت ترا
جه بذین آورده است گفتم شفقت بر خلق گفت شفقت تو بر خلق تا
جه حدّست گفتم تا بذآن حدّ که اگر حق تعالی مرا بعوض همه عاصیان
۱۵ در دوزخ کنذ و عذاب کنذ روا دارم گفت اگر جنین است بسم الله
امّا جون مجلس گوئی اوّل دل خوذرا بند ده و تن خوذرا و دیگر که
جمع آمذن مردم ترا غرّه نکنذ که ایشان ظاهر ترا مراقبت کنند و حق
تعالی باطن ترا بس من بر تخت بر آمذم بو حفص بنهان در گوشهٔ بنشست
جون مجلس بآخر آمذ سایلی بر خاست و بیراهنی خواست. در حال بیراهن
۲۰ خوذ بیرون کردم و بوی داذم ابو حفص گفت یا کذّابُ آنزِلْ من المنبر
فروذ آی ای دروغ‌زن از منبر گفتم جه دروغ گفتم گفت دعوی کردی
که شفقت من بر خلق بیش از آنست که بر خوذ و بصدقه داذن سبقت
کردی تا فضل سابقان ترا باشذ خوذرا بهتر خواستی اگر دعوی تو راست
بوذی زمانی درنگ کردی تا فضل سابقان دیگری‌را باشذ بس تو کذّابی
۲۵ و منبر نه جای کذّابانست نقلست که یك روز در بازار می رفت جهوذی

تافته در دست خوذ دیذ و این سخن بشنیذ که جون باك شذ بر کجا زنیم
نعره بزذ و آهن از دست بیفگند و دکّانرا بغارت داذ و گفت ما جندین
گاه خواستیم بتکلّف که این کار رها کنیم و نکردیم تا آنگاه کی این حدیث
حمله آورد و مارا از ما بستذ و اگرجه من دست از کار می داشتم تا
٥ کار دست از من نداشت فایده نبوذ پس روی بریاضت سخت نهاذ و
عزلت و مراقبت بیش گرفت جنانك نقلست که در همسایگی او احادیث
استماع می کردند گفتند آخر جرا نیائی تا سماع احادیث کنی گفت من سی
سالست تا میخواهم که داذ یك حدیث بدهم نمی توانم داذ سماع دیگر حدیث
جون کنم گفتند آن حدیث کذامست گفت آنك می فرمایذ رسول صلّی
١٠ الله علیه وعلی آله و سلّم من حُسْنِ اسلام المرْءِ تَرْکُهُ ما لا یعنیه از نیکوئی
اسلام مرد آنست که ترك کند جیزی که بکارش نیایذ نقلست کی با یاران
بصحرا رفته بوذ و سخن گفت وقت ایشان خوش گشت آهوئی از کوه
بیامذ و سر بر کنار ابو حفص نهاذ ابو حفص طبانجه بر روی خوذ می زذ
و فریاذ می کرد آهو برفت شیخ بحال خوذ باز آمذ اصحاب سؤال کردند
١٥ که این جه بوذ گفت که جون وقت ما خوش شذ در خاطرم آمذ که
کاشکی گوسفندی بوذی تا بریان کردمانی و یاران امشب براگنده نشذندی
جون در خاطرم بگذشت آهوئی بیامذ مریدان گفتند یا شیخ کسی‌را با حق
جنین حالی بوذ فریاذ کردن و طبانجه زذن جه معنی دارذ شیخ گفت نمی
دانیذ که مراد در کنار نهاذن از در بیرون کردن است اگر خذای تعالی
٢٠ بفرعون نیکی خواستی بر مراد او نیل‌را روان نکردی نقلست که هر وقت
که در خشم شذی سخن در خُلق نیکو گفتی تا خشم او ساکن شذی آنگه
بسخنی دیگر شذی نقلست که یك روز می گذشت یکی‌را دیذ متحیّر و گریان
گفت ترا جه بوذه است گفت خری داشتم گم شذه است و جز آن هیج
نداشتم شیخ توقّف کرد و گفت بعزّت تو که گام بر ندارم تا خر بذو باز
٢٥ نرسذ در حال بدیذ آمذ ابو عثمان حیری گویذ که روزی در بیش ابو

آمد و در صحبت او ببغداذ شد بزیارت مشایخ و ابتداء او آن بوذ که
بر کنیزکی عاشق بوذ جنانك قرار نداشت اورا گفتند که در شارستان
نشابور جهوذی جاذوست تدبیر کار تو او کند ابو حفص بیش او رفت
و حال بگفت او گفت ترا جهل روز نماز نبایذ کرد و هیچ طاعت و عمل
۵ نیکو نبایذ کرد و نام خذای بر زبان نشایذ راند و نیت نیکو نبایذ کرد
تا من حیلت کنم و ترا بسحر بمقصود رسانم بو حفص جهل روز جنان
کرد بعد از آن جهوذ آن طلسم بکرد و مراد حاصل نشذ جهوذ گفت
بی شكّ از تو خیری در وجود آمده است و اگر نه مرا یقین است که
این مقصود حاصل شذی بو حفص گفت من هیجیزی نکردم الاّ در راه
۱۰ که می آمذم سنگی از راه ببای باز کناره افگندم تا کسی برو نیفتذ جهوذ
گفت میازار خذاوندی‌را که تو جهل روز فرمان او ضایع کنی و او از
کرم این مقدار رنج تو ضایع نکرد آتشی ازین سخن در دل ابو حفص
بدیذ آمذ و جندان قوّت کرد که بو حفص بدست جهوذ توبه کرد و
همآن آهنگری می کرد و واقعهٔ خوذ نهان می داشت و هر روز یك دینار
۱۵ کسب می کرد و شب بدرویشان داذی و در کلیذدان بیوه‌زنان انداختی
جنانك ندانستندی و نماز خفتن دریوزه کردی و روزه بذآن گشاذی
وقت بوذی که در حوضی که ترّه شستندی بقایاء آن بر جیذی و نان
خورش ساختی و مدّتی بذین روزگار گذاشتی یك روز نابینائی در بازار
می گذشت این آیت می خواند که أَعوذُ بِاللّٰه من ٱلشَّیْطان ٱلرَّجیم بسْمِ ٱللّٰه
۲۰ ٱلرَّحْمٰن ٱلرَّحیم وَبَدَا لَهُمْ مِنَ ٱللّٰهِ مَا لَمْ یَکُونُوا یَحْتَسِبُونَ دلش بذین آیت
مشغول شذ و جیزی بر وی در آمذ و بیخوذ گشت بجای انبر دست در
کوره کرد و آهن تفسیذه بیرون کرد و بر سندان نهاذ شاگردان بُتك
بزذند نگاه کردند آهن در دست او دیذند که می گردانیذ گفتند ای
استاذ این جه حالست او بانگ بر شاگردان زذ که بزنیذ گفتند ای
۲۵ استاذ بر کجا زنیم جون آهن باك شذ بس بو حفص بخوذ باز آمذ آهن

قدرت او در دریاهاء توحید او و از خویشتن فانی شده و اورا خبر نه
اکنون که هست همچنان است که بیش ازین بوذ در جریان حکم او
و گفت هرکه در بحر تجرید افتاذ هر روز تشنه‌تر بوذ و هرگز سیراب
نگردذ زیراکه تشنگی حقیقت دارذ و آن جز بحق ساکن نگردذ و گفت
۵ عزیزترین چیزی در دنیا اخلاص است که هرجند جهد کنم تا ریا از
دل خویش بیرون کنم بلونی دیگر از دل من برویذ و گفت اگر خذایرا
بینم با جمله معاصی دوستر از آن دارم که با ذرّهٔ تصنّع بینم و گفت از
علامت زهد آنست که طلب مفقود نکنذ تا وقتی که موجود خوذرا مفقود
نگرداند و گفت غایت عبودیّت آنست که بندهٔ او باشی در همه چیزی
۱۰ و گفت هرك بشناخت اورا بفکر عبادت کرد اورا بدل و گفت ذلیل‌ترین
مردمان طمّاع است جنانك شریف‌ترین ایشان درویش صادق بوذ
و جون وفاتش نزدیك آمذ گفت بار خذایا تو می دانی که نصیحت کردم
خلق‌را قولاً و نصیحت کردم نفس‌را فعلاً و خیانت نفس من بنصیحت خلق
خویش بخش و بعد از وفات اورا بخواب دیذند گفتند خذای با تو جه
۱۵ کرد گفت بیامرزیذ گفتند بجه سبب گفت ببرکت آنك هرگز هزل‌را با
جدّ نیامیختم رحمة الله علیه

ذکر ابو حفص حدّاد قدّس الله روحه العزیز

آن قدوهٔ رجال آن نقطهٔ کمال آن عابد صادق آن زاهد عاشق آن سلطان
اوتاد قطب عالم ابو حفص حدّاد رحمة الله علیه باذشاه مشایخ بوذ علی
۲۰ الاطلاق خلیفهٔ حق بوذ باستحقاق و از محتشمان این طایفه بوذ و کسی
ببزرگی او نبوذ در وقت وی و در ریاضت و کرامت و مروّت و فتوّت
بی نظیر بوذ و در کشف و بیان یگانه و معلّم و ملقّن او بی واسطه خذای
۲۲ بوذ عز وجلّ و بیر بو عثمان حیری بوذ و شاه شجاع از کرمان بزیارت او

برسیذند که عبادت او جگونه است گفت جون از نماز خفتن فارغ شوذ
تا روز بر بای باشذ نه رکوع کنذ و نه سجود کنذ بس از یوسف برسیذند
که تا روز ایستاذن جه عبادت باشذ گفت نماز فریضه بآسانی می گزارم
امّا می خواهم که نماز شب گزارم همجنین ایستاذه باشم امکان آن نبوذ که
۵ تکبیر توانم کرد از عظمت او ناگاه جیزی بمن در آیذ و مرا همجنان می
دارذ تا وقت صبح جون صبح بر آیذ فریضه گزارم نقلست که وقتی
جُنَیْد نامهٔ نوشت که خذای ترا طعم نفس تو مجشاناذ که اگر این طعم
بجشانذ بس ازین هیج نه بینی و گفت هر امّتی‌را صفوت است که ایشان
ودیعت خذای اند که ایشانرا از خلق خویش بنهان می دارذ اگر ایشان
۱۰ درین امّت هستند صوفیان اند و گفت آفت صوفیان در صحبت کوذکان
است و در معاشرت اضداد و در رفیقی زنان و گفت قومی اند که دانند
که خذای ایشانرا می بینذ بس ایشان شرم دارند از نظر حق که از
مهابت جیزی کنند جز از آن وی و هرکه بحقیقت ذکر خذای یاذ کنذ
ذکر غیر فراموش کنذ در یاذ کرد او و هرکه فراموش کنذ ذکر اشیا در
۱۵ ذکر حق همه جیز بذو نگاه دارند از بهر آنك خذای اورا عوض بوذ از
همه جیز و گفت اشارت خلق بر قدر یافت خلق است و یافت خلق بر
قدر شناخت خلقست و شناخت خلق بر قدر محبّت خلق است و هیج
حال نیست بنزدیك خذای تعالی دوستر از محبّت بندهٔ خذایرا و برسیذند
از محبّت گفت هرك خذایرا دوستر دارذ خواری و ذلّ او سخت‌تر بوذ
۲۰ و شفقت او و نصیحت او خلق خذایرا بیشتر بوذ و گفت علامت شناخت
انس آنست که دور باشذ از هرجه قاطع او آیذ از ذکر دوست و گفت
علامت صادق دو جیز است تنهائی دوست دارذ و نهان داشتن طاعت
و گفت توحید خاصّ آنست که در سرّ و دل در توحید جنان بندارذ
۲۴ که بیش حضرت او ایستاذه است تدبیر او برو می روذ در احکام و

عثمان قبول نمی کرد شفاعت بسیار کرد و گفت در حرم خوذ اورا راه
ده که هرجه زوذتر باز آیم القصّه قبول کرد آن بازرگان برفت بو عثمان‌را
بی اختیار نظر بر آن کنیزك افتاذ و عاشق او شذ جنانك بی طاقت گشت
ندانست که جکند بر خاست و بیش شیخ خوذ ابو حفص حدّاد رفت ابو
۵ حفص اورا گفت ترا برَیْ می بایذ شذ بیش یوسف بن الحسین بو عثمان
در حال عزم عراق کرد جون برَیْ رسیذ مقام یوسف حسین برسیذ گفتند
آن زندیق مباحی‌را جکنی تو اهل صلاح می نمائی ترا صحبت او زیان دارذ
ازین نوع جندی بگفتند بو عثمان از آمذن بشیمان شذ باز گشت جون
بنشابور آمذ بو حفص گفت یوسف حسین‌را دیذی گفت نه گفت جرا
۱۰ حال باز گفت که شنیذم که او مردی جنین و جنین است نرفتم و باز
آمذم بو حفص گفت باز گرد و اورا ببین بو عثمان باز گشت و برَیْ آمذ
و خانهٔ او برسیذ صذ جندان دیگر بگفتند او گفت مرا مهمّی است بیش
او تا نشان داذند جون بدر خانهٔ او رسیذ پیری دیذ نشسته بسری امرد
در بیش او صاحب جمال و صراحی و پیالهٔ بیش او نهاذه و نور از روی
۱۵ او می ریخت در آمذ و سلام کرد و بنشست شیخ یوسف در سخن آمذ و
جندان کلمات عالی بگفت که بو عثمان متحیّر شذ بس گفت ای خواجه از
برای خذای با جنین کلماتی و جنین مشاهدهٔ این جه حالست که تو داری
خمر و امرد یو سف گفت این امرد بسر من است و کم کس داند که او
بسر من است و قرانش می آموزم و درین گلخن صراحی افتاذه بوذ بر
۲۰ داشتم و باك بشستم و بُر آب کردم که هرکه آب خواهذ باز خورذ که
کوزه نداشتیم بو عثمان گفت از برای خدای جرا جنین می کنی تا مردمان
میگویند آنج میگویند یوسف گفت از برای آن می کنم تا هیج کس کنیزك
ترك بمعتمدی بخانهٔ من نفرستذ بو عثمان جون این بشنیذ در بای شیخ افتاذ
و دانست که این مرد درجهٔ بلند دارذ نقلست که در جشم یوسف بن
۲۵ الحسین سرخی بوذ ظاهر و فتوری از غایت بی‌خوابی از ابرهیم خواص

مرا بدید گفت هیچ بیت یاذ داری گفتم دارم بیتی تازی یاذ داشتم بگفتم
اورا وقت خوش شذ بر خاست و دیری بر پای بوذ و آب از چشمش
روان شذ چنانك با خون آمیخته بوذ پس روی بمن کرد و گفت از بامداذ
تا اکنون بیش من قران می خواندند یك قطره آب از چشم من نیامذ
۵ بذین یك بیت که گفتی چنین حالتی ظاهر شذ طوفان از چشم من روان
شذ مردمان راست میگویند که او زندیق است و از حضرت خطاب
راست می آیذ که او از راندگانست کسی از بیتی چنین شوذ و از قران
بر جای بماند رانده بوذ ابرهیم گفت من متحیّر شذم در کار او و اعتقاد
من سستی گرفت ترسیذم و بر خاستم و روی در بادیه نهاذم اتّفاقا با
۱۰ خضر افتاذم فرموذ که یوسف حسین زخم خوردهٔ حق است ولکن جای
او اعلی علّیّین است که در راه حق چندان قدم بایذ زذ که اگر دست
ردّ به بیشانی تو باز نهند هنوز اعلی علّیّین جای تو باشذ که هرکه درین
راه از باذشاهی بیفتذ از وزارت نیفتذ نقلست که عبد الواحد زید مردی
شطّار بوذ ماذر و بذرش بیوسته از وی در زحمت بوذندی که بغایت
۱۵ ناخلف بوذ روزی بمجلس یوسف حسین بگذشت او این کلمه می گفت
دعاهم بلُطْفه کانّه محتاجٌ إِلَیهم حق تعالی بندهٔ عاصی‌را میخواند بلطف خویش
چنانك کسی‌را بکسی حاجت بوذ عبد الواحد جامه بینداخت و نعرهٔ بزذ
و بگورستان رفت سه شبانروز بماند اوّل شب یوسف بن الحسین اورا
بخواب دیذ که خطابی شنیذی أَدْرِكِ ٱلشَّابَّ ٱلتَّایبَ آن جوان تایب‌را در
۲۰ یاب یوسف می گردیذ تا در آن گورستان بوی رسیذ سر وی بر کنار نهاذ
او چشم باز کرد و گفت سه شبانروز است تا ترا فرستاذه اند اکنون می
آئی این بگفت و جان بداذ نقلست که در نشابور بازرگانی کنیزکی تُرك
داشت بهزار دینار خریذه و غریمی داشت در شهری دیگر خواست که
بتعجیل بروذ و مال خوذ از وی بستاند و در نشابور بر کس اعتماد نداشت
۲۵ که کنیزك‌را بوی سپارذ بیش بو عثمان حیری آمذ و حال باز نموذ بو

جون بیازموذم جنان بوذ اکنون بشهر خوذ باز رو تا وقت آیذ یوسف
گفت مرا وصیّتی کن گفت ترا سه وصیّت می کنم یکی بزرگ و یکی میانه
و یکی خرد وصیّت بزرگ آنست که هرجه خوانده فراموش کنی و هرجه
نبشته بشوئی تا حجاب بر خیزذ یوسف گفت این نتوانم بس گفت میانه
۵ آنست که مرا فراموش کنی و نام من با کسی نگوئی که بیر من جنین گفته
است و شیخ من جنان فرموذه است که این همه خویشتن‌ستائی است گفت
این هم نتوانم کردن بس گفت وصیّت خرد آنست که خلق‌را نصیحت
کنی و بخذای خوانی گفت این بتوانم إن شاء الله گفت امّا بشرطی نصیحت
کنی که خلق‌را در میان نه بینی گفت جنان کنم بس بَرّی آمذ و او
۱۰ بزرگ‌زاذهٔ رَیْ بوذ اهل شهر استقبال کردند جون مجلس آغاز کرد سخن
حقایق بیان کرد اهل ظاهر بخصمی بر خاستند که در آن وقت بجز علم
صورت علمی دیگر نبوذ و او نیز در ملامت رفتی تا جنان شذ که کس
بمجلس او نیامذی روزی در آمذ که مجلس بگویذ کسی‌را ندیذ خواست
که باز گردذ بیرزنی آواز داذ که نه با ذو النون عهد کرده بوذی که
۱۵ خلق‌را در میان نه بینی در نصیحت گفتن و از برای خذای گوئی جون
این بشنیذ متحیّر شذ و سخن آغاز کرد اگر کسی بوذی و اگر نه بنجاه سال
بذین حال بگذرانیذ و ابرهیم خواص مرید او شذ و حال او قوی گشت
ابرهیم از برکت صحبت او بجائی رسیذ که بادیه‌را بی زاد و راحله قطع می
کرد تا ابرهیم گفت شبی ندائی شنیذم که برو و یوسف حسین‌را بگوی که
۲۰ تو از راندگانی ابرهیم گفت مرا این سخن جنان سخت آمذ که اگر کوهی بر
سر من زذندی آسان‌تر از آن بوذی که این سخن با وی گویم شب دیگر
بتهدیدتر از آن شنیذم که باو بگوی که تو از راندگانی بر خاستم و غسلی
کردم و استغفار کردم و متفکّر بنشستم تا شب سوم همان آواز شنیذم که با
او بگوی که تو از راندگانی و اگر نگوئی زخمی خوری جنانك بر نخیزی بر
۲۵ خاستم و باندوهی تمام در مسجد شذم اورا دیذم در محراب نشسته جون

آن یوسفی که قصد کردی بزلیخا تا دفع کنی اورا و او آن یوسف است
که قصد نکرد بدختر شاه عرب و بگریخت مرا با این فریشتگان بزیارت
تو فرستاذ و بشارت داذ که تو از گزیذگان حقّی بس گفت در هر عهدی
نشانهٔ باشذ و درین عهد نشانهٔ ذو النون مصری است و نام اعظم اورا
۵ داذند بیش او رو یوسف جون بیذار شذ جمله نهاذش درد گرفت و
شوق برو غالب شذ و روی بمصر نهاذ و در آرزوی نام بزرگ خذای
تعالی می بوذ جون بمسجد ذو النون رسیذ سلام کرد و بنشست ذو النون
جواب سلام داذ یوسف یکسال در گوشهٔ مسجدی بنشست که زهره نداشت
کی از ذو النون جیزی برسذ و بعد از یك سال ذو النون گفت این
۱۰ جوانمرد از کجاست گفت از رَیْ یك سال دیگر هیج نگفت و یوسف هم
در آن گوشه مقیم شذ جون یك سال دیگر بگذشت ذو النون گفت این
جوان بجه کار آمذه است گفت بزیارت شما یك سال دیگر هیج نگفت
بعد از آن گفت هیج حاجتی هست گفت بذآن آمذه ام که تا اسم اعظم بمن
آموزی یك سال دیگر هیج نگفت بعد از آن کاسهٔ جوبین سربوشیذه بذو
۱۵ داذ و گفت از روذ نیل بگذر در فلان جایگاه بیری است این کاسه
بذو ده و هرجه با تو گویذ یاذ گیر یوسف کاسه بر داشت و روان شذ
جون بارهٔ راه برفت وسوسهٔ در وی بیذا شذ که درین کاسه جه باشذ
که می جنبذ سر کاسه بگشاذ موشی برون جست و برفت یوسف متحیّر شذ
گفت اکنون کجا روم بیش این شیخ روم یا بیش ذو النون عاقبت بیش
۲۰ آن شیخ رفت با کاسه تهی شیخ جون اورا بدیذ تبسّمی بکرد و گفت نام
بزرگ خذای ازو در خواسته گفت آری گفت ذو النون بی‌صبری تو می
دیذ موشی بتو داذ سبحان الله موشی گوش نمی توانی داشت نام اعظم جون
نگاه داری یوسف خجل شذ و با مسجد ذو النون باز آمذ ذو النون گفت
دوش هفت بار از حق اجازت خواستم تا نام اعظم بتو آموزم دستوری
۲۵ نداذ یعنی هنوز وقت نیست بس حق تعالی فرموذ که اورا بموشی بیازمای

ذکر یوسف بن الحسین قدّس الله روحه العزیز

آن معتکف حضرت دایم آن حجّت ولایت وَلاَ یَخَافُونَ لَوْمَةَ لاَئِمٍ آن آفتاب
نهانی آن در ظلمت آب زندگانی آن شاه‌باز کونَیْن قطب وقت یوسف بن
الحسین رحمة الله علیه از جملهٔ مشایخ بوذ و از مقدّمان اولیاء عالم بوذ و
۵ بانواع علوم ظاهر و باطن و زبانی داشت در بیان معارف و اسرار و
بیر رَیْ بوذ و بسیار مشایخ و شیوخ‌را دیذه بوذ و با ابو تراب صحبت
داشته و از رفیقان ابو سعید خرّاز بوذ و مرید ذو النون مصری بوذ و
عمری دراز یافته بوذ و پیوسته در کار جدّی تمام کرده است و در ادب
آیتی بوذه است و او خوذ ادیب بوذ و ریاضاتی و کراماتی داشت و در
۱۰ ملامت قدمی محکم داشت و همّتی بلند و ابتداء حال او آن بوذ که در
عرب با جمعی بقبیلهٔ برسیذ دختر امیر عرب چون اورا بدیذ فتنهٔ او شذ
که عظیم صاحب جمال بوذ آن دختر ناگاه فرصت جست و خوذرا پیش
او انداخت او بلرزیذ و اورا بگذاشت و بقبیلهٔ دورتر رفت و آن شب
بخفت سر بر زانو نهاذه بوذ در خواب شذ موضعی که مثل آن ندیذه بوذ
۱۵ بدیذ و جمعی سبز پوشان و یکی بر تختی نشسته باذشاه‌وار یوسف‌را آرزو
کرد که بداند که ایشان که اند خوذرا بنزدیك ایشان افگند ایشان اورا
راه داذند و تعظیم کردند پس گفت شما کیانیذ گفتند فریشتگانیم و این
که بر تخت است یوسف پیغامبر علیه السلام بزیارت یوسف بن الحسین
آمذه است گفت مرا گریه آمذ گفتم من که باشم کی پیغامبر خذای بزیارت
۲۰ من آیذ درین بوذم که یوسف علیه السلام از تخت فروذ آمذ و مرا در
کنار گرفت و بر تخت نشاند گفتم یا نبیّ الله من که باشم کبا من این
لطف کنی گفت درآن ساعت که آن دختر با غایت جمال خوذرا در پیش
تو افگند و تو خوذرا بحق تعالی سپردی و پناه بذو جستی حق تعالی ترا
۲٤ بر من و ملایکه عرضه کرد و جلوه فرموذ و گفت بنگر ای یوسف تو

ترسگاری اندوه دایم است و گفت خوف واجب آنست که دانی که تقصیر
کردهٔ در حقوق خذای تعالی و گفت علامت خوش خوئی رنج خوذ از
خلق بر داشتن است و رنج خلق کشیذن و گفت علامت تقوی ورع
است و علامت ورع از شبهات باز ایستاذن و گفت عُشّاق بعشق مرده
۵ در آمذند از آن بوذ که جون بوصالی رسیذند از خیالی بخذاوندی دعوی
کردند و گفت علامت رجا حسن ظاهرست و گفت علامت صبر سه
جیز است ترك شکایت و صدق رضا و قبول قضا بدلخوشی و گفت
هرکه جشم نگـاه دارذ از حرام و تن از شهوات و باطن آباذان دارذ
بمراقبت دایم و ظاهـر آراسته دارذ بمتابعت سنّت و عادت کنذ بجلال
۱۰ خوردن فراست او خطا نشوذ نقلست که روزی یارانرا گفت که از دروغ
گفتن و خیانت کردن و غیبت کردن دور باشیذ باقی هرجه خواهیذ کنیذ
و گفت دنیا بگذار و توبـه کردی و هواء نفس بگذار و بمراد رسیذی
ازو برسیذند که بشب جونی گفت مرغی‌را کـه بر باب‌زن زذه باشند و
بآتش می گردانند حاجت نبوذ ازو برسیذن که جونی نقلست که خواجه
۱۵ علی سیرگانی بر سر تربت شاه نان می داذ یك روز طعام در بیش نهاذ
و گفت خذاوندا مهمان فرست ناگاه سگی در آمذ خواجه علی بانگ بر
وی زذ سگ برفت هاتفی آواز داذ از سر تربت شاه کی مهمان خواهی
جون بفرستیم باز گردانی در حال بر خاست و بیرون دویذ و گرد محلّتها
می گشت سگ‌را ندیذ بصحرا رفت اورا دیذ در گوشهٔ خفته ماحضری که
۲۰ داشت بیش او نهاذ سگ هیج التفات نکرد خواجه علی خجل شذ و در
مقام استغفار بایستاذ و دستار بر گرفت و گفت توبـه کردم سگ گفت
أَحسنْتَ ای خواجه علی مهمان خوانی جون بیایذ برانی ترا جشم بایذ اگر
۲۲ نه سبب شاه بوذی دیذی آنج دیذی رحمة الله علیه

که درین خانه یا من باشم یا نان خشك نقلست که وقتی ابو حفص بشاه
نامهٔ نوشت گفت نظر کردم در نفس خوذ و عمل خوذ و تقصیر خوذ
بس نا امیذ شذم والسلام شاه جواب نوشت که نامهٔ ترا آینهٔ دل خویش
گردانیذم اگر خالص بوذ مرا نا امیذی از نفس خویش امیذم بخذای صافی
٥ شوذ و اگر صافی شوذ امیذ من بخذای صافی شوذ خوف من از خذای
آنگه ناامیذ شوم از نفس خویش و اگر ناامیذ شوم از نفس خویش آنگاه
خذایرا یاذ توانم کرد و اگر خذایرا یاذ کنم خذا مرا یاذ کند و اگر خذا
مرا یاذ کند نجاة یابم از مخلوقات و بیوسته شوم بجملهٔ محبوبات والسلام
نقلست که میان شاه و یحیی معاذ دوستی بوذ در یك شهر جمع شذند و
١٠ شاه بمجلس یحیی حاضر نشذی گفتند جرا نیائی گفت صواب در آنست
الحاح کردند تا یك روز برفت و در گوشهٔ بنشست سخن بر یحیی بسته
شذ گفت کسی حاضر است که بسخن گفتن از من اولیترست شاه گفت
من گفتم کی آمذن من مصلحت نیست و گفت اهل فضل‌را فضل باشذ
بر همه تا آنگاه کی فضل خوذ نه بینند جون فضل خوذ دیذند دیگرشان
١٥ فضل نباشذ و اهل ولایت‌را ولایتست تا آنگاه که ولایت نبینند جون
ولایت دیذند دیگر ولایت نباشذ و گفت فقر سرّ حق است نزدیك بنده
جون فقر نهان دارذ امین بوذ و جون ظاهر گرداند اسم فقر ازو بر خاست
و گفت علامت صدق سه جیز است اوّل آنك قدر دنیا از دل تو
بروذ جنانك زر و سیم بیش تو جون خاك بوذ تا هرگاه که سیم و زر
٢٠ بدست تو افتذ دست از وی جنان فشانی که از خاك دوم آنك دیذن
خلق از دل تو بیفتذ جنانك مدح و ذمّ بیش تو یکی بوذ که نه از مدح
زیادت شوی و نه از ذمّ ناقص گردی سوم آنك راندن شهوت از دل
تو بیفتذ تا جنان شوی از شاذی گرسنگی و ترك شهوات که اهل دنیا شاذ
شوند از سیر خوردن و راندن شهوات بس هرگاه که جنین باشی ملازمت
٢٥ طریق مریدن کن و اگر جنین نهٔی ترا با این سخن جه کار و گفت

دیگر جنان خواب بینم عاشق خواب خوذ شذه بوذ و گفتی یك ذرّه ازین
خواب خوذ به بیذاری همه عالم ندهم نقلست که شاه‌را بسری بوذ بخطّی
سبز بر سینهٔ او الله نبشته بوذ جون جوانی بر وی غالب شذ بتماشا مشغول
شذ و رباب می زذ و آوازی خوش داشت و رباب می زذ و می گریست
۵ شبی مست بیرون آمذ رباب زنان و سروذ گویان بمحلّتی فرو شذ عروسی
از کنار شوهر بر خاست و بنظارهٔ او آمذ مرد بیذار شذ زن‌را ندیذ بر
خاست و آن حال مشاهده کرد آواز داذ که ای بسر هنوز وقت توبه
نیست این سخن بر دل او آمذ و گفت آمذ آمذ و جامه بدریذ و رباب
بشکست و در خانهٔ نشست و جهل روز هیج نخورد بس بیرون آمذ و
۱۰ برفت شاه گفت آنج مارا بجهل سال داذند اورا بجهل روز داذند نقلست
که شاه‌را دختری بوذ باذشاهان کرمان میخواستند سه روز مهلت خواست
و در آن سه روز در مساجد می گشت تا درویشی‌را دیذ که نماز نیکو می
کرد شاه صبر می کرد تا از نماز فارغ شذ گفت ای درویش اهل داری
گفت نه گفت زنی قران‌خوان خواهی گفت مرا جنین زن که دهذ که سه
۱۵ درم بیش ندارم گفت من دهم دختر خوذ بتو این سه درم که داری یکی
بنان ده و یکی بعطر و عقد نکاح بند بس جنان کردند و همان شب
دختر بخانه فرستاذ دختر جون در خانهٔ درویش آمذ نانی خشك دیذ بر
سر کوزهٔ آب نهاذه گفت این نان جیست گفت دوش باز مانده بوذ
بجهت امشب گذاشتم دختر قصد کرد که بیرون آیذ درویش گفت دانستم
۲۰ که دختر شاه با من نتواند بوذ و تن در بی‌برگی من ندهذ دختر گفت
ای جوان من نه از بی‌نوائی تو می روم که از ضعف ایمان و یقین تو
می روم که از دوش باز نانی نهاذهٔ فردارا اعتماد بر رزق نداری و لکن
عجب از بذر خوذ دارم که بیست سال مرا در خانه داشت و گفت ترا
بپرهیزگاری خواهم داذ آنکه بکسی داذ که آنکس بروزی خوذ اعتماد بر
۲۵ خذای ندارذ درویش گفت این گناه‌را عذری هست گفت عذر آنست

کردم و لکن یك حاجت دارم و آن آنست که جهار روز دیگر مجلس
بگوئی یحیی جهار روز مجلس بگفت روز اوّل ده جنازه بر گرفتند و روز
دوم بیست و بنج جنازه بر گرفتند و روز سیُم جهل جنازه و روز جهارم
هفتاذ جنازه و بس روز بنجم از هری برفت با هفت شتروار نقره جون
۵ ببلهم رسیذ بسر با او بوذ و آن مال می آورد گفت نبایذ که جون بشهر
رسذ حالی بغرما و فقرا دهذ و مرا بی نصیب بگذارذ هنگام سحر مناجاة
می کرد سر بسجده نهاذ ناگاه سنگی بر سر او آمذ یحیی گفت مال‌را بغریمان
دهیذ و جان بداذ اهل طریقت اورا بر گردن نهاذند و بنشابور آوردند
و بگورستان معمّر دفن کردند رحمة الله علیه

۱۰ ذکر شاه شجاع کرمانی قدّس الله روحه

آن تیزجشم بصیرت آن شاه‌باز صورت و سیرت آن صدیق معرفت آن
مخلص بی صفت آن نور جراغ روحانی شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
بزرگ عهد بوذ و محتشم روزگار و از عیّاران طریقت و از صعلوکان سبیل
حقیقت و تیزفراست و فراست او البتّه خطا نیوفتاذی و از ابناء ملوك
۱۵ بوذ و صاحب تصنیف و او کتابی ساخته است نام او مرآة الحکما و بسیار
مشایخ‌را دیذه بوذ جون بو تراب و یحیی معاذ و غیر ایشان و او قبا
بوشیذی جون بنشابور آمذ بو حفص حدّاد با عظمهٔ خوذ جون اورا دیذ
خاست و بیش او آمذ و گفت وجدتُ فی القباء ما طلبتُ فی العباء
یافتیم در قبا آنج در گلیم می طلبیذیم نقلست که جهل سال نخفت و نمك
۲۰ در جشم می کرد تا جشمهاء او جون دو قدح خون شذه بوذ بعد از جهل
سال شبی بخفت خذایرا بخواب دیذ گفت بار خذایا من ترا به بیذاری می
جستم در خواب یافتم فرموذ که ای شاه مارا در خواب از آن بیذاریها
یافتی اگر آن بیذاری نبوذی جنین خوابی ندیذی بعد از آن اورا دیذندی
۲۴ که هر جا کی رفتی بالشی می نهاذی و می خفتی و گفتی باشذ که یکبار

درم وام داشت بر غازیان و حاجیان و فقرا و علما و صوفیان صرف کرده
بوذ و غرما تقاضا می کردند ودل او بذآن مشغول بوذ شب آذینه پیغمبررا
صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم بخواب دیذ که گفت ای یحیی دل‌تنگ مشو که
از دل‌تنگی تو من رنجورم بر خیز و بخراسان رو که آن صذ هزار درم که
۵ تو وام داری آن جایگه زنی از بهر تو سیصذ هزار درم که تو وام داری نهاذه
است گفت یا رسول الله آن شهر کذام و آن شخص کیست گفت شهر بشهر
می رو و سخن میگوی که سخن تو شفای دلهاست که من خوذ جنانك بخواب
تو آمذه ام بخواب آنکس روم بس یحیی بنشابور آمذ و اورا در پیش
طاق منبر نهاذند گفت ای مردمان نشابور من اینجا باشارت پیغامبر علیه
۱۰ السلام آمذه ام که فرموذه است که وام تو یك کس بگزارذ و من صذ
هزار درم نقره وام دارم و بدانیذ که سخن مارا بهر وقت جمالی بوذ اکنون
این وام حجاب آمذ یکی گفت من پنجاه هزار درم بدهم دیگری گفت جهل
هزار درم بدهم یحیی نگرفت و گفت سیّد علیه السلام بیك کس اشارة
کرده است بس در سخن آمذ روز اوّل هفت جنازه از مجلس او بر داشتند
۱۵ بس جون در نشابور وام گزارده نشذ عزم بلخ کرد جون آنجا رسیذ مدّتی
باز داشتند تا سخن گفت و توانگری‌را فضل نهاذ بر درویشی صذ هزار
درمش بداذند شیخی در آن ناحیت بوذ مگر این سخن خوش نیامذ توانگری‌را
فضل نهاذن گفت خدای برکت مکناذ بر وی جون از بلخ بیرون آمذ
راهش بزذند و مال ببردند گفتند اثر دعاء آن پیر بوذ بس عزم هرا کرد
۲۰ و گویند که بمرو رفت بس بهرا آمذ و خواب باز گفت دختر امیر هرا
در مجلس بوذ کس فرستاذ که ای امام دل از وام فارغ دار که آن شب
که سیّد عالم علیه السلام در خواب بتو گفت با من نیز گفت گفتم یا
رسول الله من پیش او روم فرموذ که او خوذ آیذ و من انتظار تو می
کردم جون بذر مرا بشوهر داذ آنجه دیگرانرا روی و مس باشذ مرا از
۲۵ نقره و زر ساخت آنجه نقره است سیصذ هزار درم است جمله بتو ایثار

دیدار تو و گفت الهی جگونه امتناع نمایم بسبب گناه از دعا که نمی بینم
ترا که امتناع نمائی بسبب گناه من از عطا اگرجه گناه می کنم تو همچنان
عطا می دهی بس من نیز اگرجه گناه می کنم از دعا باز نتوانم ایستاد و گفت
الهی اگر من نتوانم که از گناه باز ایستم تو می توانی که گناهم بیامرزی
۵ و گفت الهی هر گناه که از من در وجود می آید دو روی دارد یکی روی
بلطف تو دارد و یکی روی بضعف من یا بدآن روی گناهم عفو کن
که بلطف تو دارد یا بدآن روی بیامرز که بضعف من دارد و گفت
الهی ببذکرداری که مراست از تو می ترسم و بفضلی که تراست بتو امید
می دارم بس از من باز مدار فضلی که تراست بسبب بذکرداری کی مراست
۱۰ و گفت الهی بر من بخشای زیراکی من ز آن تو ام و گفت الهی جگونه
ترسم از تو و تو کریمی و جگونه نترسم از تو و تو عزیزی و گفت الهی
جگونه خوانم ترا و من بندهٔ عاصی و جگونه نخوانم ترا و تو خداوند کریم
و گفت الهی زهی خداوند پاك که بنده گناه کند و ترا شرم کرم بوذ
و گفت الهی ترسم از تو زیراکی بنده ام و اومیذ می دارم بتو زیراکه تو
۱۵ خداوندی و گفت الهی تو دوست می داری که من ترا دوست دارم با
آنك بی نیازی از من بس من جگونه دوست ندارم که تو مرا دوست
داری با این همه احتیاج که بتو دارم و گفت الهی من غریبم و ذکر تو
غریب و من با ذکر تو الفت گرفته ام زیراکی غریب با غریب الفت
گیرذ و گفت الهی شیرین‌ترین عطاها در دل من رجای تست و خوشترین
۲۰ سخنان بر زبان من ثنای تست و دوسترین وقتها بر من وقت لقاء تست
و گفت الهی مرا عمل بهشت نیست و طاقت دوزخ ندارم اکنون کار با
فضل تو افتاذ و گفت اگر فردا مرا گویذ جه آوردی گویم خداوندا از
زندان موی بالینه و جامهٔ شوخگن و عالی اندوه و خجلت برهم بسته جه
۲۴ توان آورد مرا بشوی و خلعتی فرست و مبرس نقلست که یحیی صذ هزار

زیان ندارذ مرا آنج ایشان گویند و اگر نخواهذ آمرزید بس من سزای
آنم که ایشان میگویند گفتند تو جرا همه از رجا سخن میگوئی و همه از کرم
و لطف او شرح می دهی گفت لا بُدّ سخن جو منی با جوانمردی بجز از
کرم و لطف نبوذ و اورا مناجاتست و گفت خذاوندا اومیذ من بتو به
۵ سیّئات بیش از آنست که امیذ من بتو به حسنات از بهر آنك من خویشتن
جنان می یابم کی اعتماد کنم بر طاعت باخلاص و من جگونه طاعت
باخلاص توانم کرد و من بآفات معروف و لکن خوذرا در گناه جنان
می یابم که اعتماد دارم بر عفو تو و تو جگونه گناه من عفو نکنی و تو بجود
موصوف و گفت الهی مر موسی کلیم‌را و هرون عزیزرا بنزدیك فرعون
۱۰ طاغی باغی فرستاذی و گفتی سخن با او آهسته بگوئید الهی این لطف تو
است با کسی که دعوی خذائی می کند خوذ لطف تو جگونه بوذ با کسی
که بندگی ترا از میان جان میکند و گفت الهی لطف و حلم تو با کسی
که أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى گویذ اینست لطف و کرم تو با کسی که سُبْحَانَ
رَبِّيَ الْأَعْلَى گویذ که داند که جه خواهذ بوذ و گفت الهی در جمله مال
۱۵ و ملك من جز گلیمی کهنه نیست با این همه اگر کسی از من بخواهذ
اگرجه محتاجم ازو باز ندارم ترا جندین هزار رحمت است و بذرّهٔ محتاج
نهٔ و جندین در مانده رحمت از ایشان دریغ داشتن جون بوذ و گفت
الهی تو فرموذه‌ئی که مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا هرکه نیکوئی بما آرذ
بهتر از آن بذو باز دهم هیج نیکوتر از ایمان نیست که بما داذهٔ جه بهتر از
۲۰ آن بما دهی جز لقاء تو خذاوندا و گفت الهی جنانك تو بکس نمانی کارهاء
تو بکار کس نماند هرکسی که مر کسی‌را دوست دارذ همه راحت آنکس
جویذ تو جون مر کسی‌را دوست داری بلا بر سر او بارانی و گفت
خذاوندا هرجه از دنیا مرا خواهی داذ بکافران ده و هرجه از عقبی مرا
۲۴ خواهی داذ بمومنان ده که مرا بسنده است در دنیا یاذ کرد تو و در عقبی

و گفت ذکر او جمله گناه‌را غرقه گرداند خوذ رضاء او جگونه بوذ و
رضاء او غرقه گرداند آمال‌را خوذ حُبّ او جگونه بوذ و حُبّ او
در دهشت اندازذ عقول‌را خوذ ودّ او جگونه بوذ و ودّ او فراموش
گرداند هرجه دون اوست خوذ لطف او جگونه بوذ برسیذند که بجه
۵ توان شناخت که خذای تعالی از ما راضی است یا نی گفت اگر تو راضی
باشی ازو نشان است که او از تو راضی است گفتند آنگاه کسی بوذ که
ازو راضی نبوذ و دعوی معرفت او کند گفت آری هرك غافل ماند از
انعام او و در خشم بسبب مقدوری جه از نعمت و جه از محنت و جه از
مصیبت و کسی گفت کیْ بوذ که بمقام توکّل رسم و رداء آز بر افکنم و
۱۰ با زاهدان بنشینم گفت آنگاه که نفس‌را در سرّ ریاضت دهی تا آنگاه کی
اگر سه روز ترا حق روزی ندهذ ضعیف نگردی در نفس خوذ و اگر
بذین درجه نرسیذه باشی نشست تو بر بساط زاهدان جهل بوذ و از
فضیحت شذن تو ایمن نباشم گفتند فردا که ایمن‌تر بوذ گفت آنك امروز
بیشتر ترسذ گفتند مرد بتوکّل کی رسذ گفت آنگاه که خذای تعالی‌را بوکیلی
۱۵ رضا دهذ گفتند توانگری جه باشذ گفت ایمن بوذن بخذای گفتند عارف
کی باشذ گفت هست نیست بوذ گفتند درویشی جیست گفت آنك
بخذاوند خویش از جملهٔ کاینات توانگر شوی مگر کی یك روز در بیش
او سخن توانگری و درویشی می رفت گفت فردا نه توانگری وزنی خواهذ
داشت و نه درویشی صبر و شکر وزن خواهذ داشت بایذ که شکر آری
۲۰ و صبر کنی گفتند از خلق در زهد که ثابت‌قدم‌تر گفت آنك یقین او
بیشتر بوذ گفتند محبّت‌را نشان جیست گفت آنك بنکوئی زیادت نشوذ
و بجفا نقصان نگیرذ یکی گفتش مرا وصیّتی کن گفت سبحان الله جو نفس
من از من قبول نمی کند دیگری از من قبول جگونه کند گفتند جماعتی‌را
۲۵ می بینیم که ترا غیبت می کنند گفت اگر خذای مرا بخواهذ آمرزیذ هیج

اجتناب نماید و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
واصلان حیاست و گفت هر جیزی‌را زینتی است و زینت عبادت خوف
است و علامت خوف کوتاهی امل است و گفت علامت فقر خوف فقر
است و گفت بلندترین برهیزگاری تواضع است و گفت اخلاص خذای‌را
۵ باك کردن عمل است از عیوب و گفت علامت شوق آنست که جوارح
از شهوات نگاه داری و علامت شوق بخذای دوستی حیوتست با راحت
بهم یعنی جون حیوة بوذ و رنج نبوذ که بسوزاند شوقش زیادت شوذ
و گفت طاعت خزانهٔ خذای است و کلید آن دعا و گفت توحید نورست
و شرك نارست نور توحید جمله سیّئات موحّدانرا بسوزاند و نار شرك
۱۰ جمله حسنات مشرکانرا خاکستر گرداند و گفت جون توحید عاجز نیست
از هرجه در بیش رفته است از کفر و طغیان هم جنین نیز عاجز نبوذ که
محو گرداند هرجه بعد از آن رفته است از گناه و عصیان و گفت ورع
ایستادن بوذ بر حدّ علم بی تاویل و گفت ورع دو گونه باشذ ورعی بوذ
در ظاهر که نجنبذ مگر بخذای و ورعی بوذ در باطن و آن آن بوذ که در
۱۵ دلت بجز خذای در نیایذ و گفت زهد سه حرفست زا و ها و دال امّا
زا ترك زینت است و ها ترك هوا و دال ترك دنیا و گفت از زهد
سخاوت خیزذ بمُلك و از حُبّ سخاوت بنفس و روح و گفت زهد
آنست کی بترك دنیا حریص‌تر بوذ از حرص بر طلب دنیا و گفت زاهد
بظاهر صافی است و بباطن آمیخته و عارف بباطن صافی است و بظاهر
۲۰ آمیخته و گفت فوت سختر است از موت زیراکه موت انقطاع است از
خلق و فوت انقطاع است از حق تعالی و گفت هرك سخن گویذ بیش
از آنك بیندیشذ بشیمانیش بار آرذ و هرکه بیندیشذ بیش از آنك سخن
گویذ سلامت یابذ و گفت علامت توبهٔ نصوح سه جیز است کم خوردن
۲۴ از بهر روزه و کم خفتن از بهر نماز و کم گفتن از بهر ذکر خذای تعالی

ما دام که تو شکر می کنی شاکر نهٔی و غایت شکر تحیّر است و گفت مرید
آخرت‌را دل ساکن نشوذ مگر در جهار موضع یا گوشهٔ خانهٔ یا مسجدی یا
گورستانی یا موضعی که هیچ کس اورا نتواند دید بس با کی نشستن او
مگر با کسی که سیر نگردذ از ذکر خذای تعالی گفتند بر مرید جه سخت‌تر
۵ گفت همنشینی اضداد و گفت بنگر انس خویش بخلوت و انس بحق در
خلوت اگر انس تو بخلوت بوذ جون از خلوت بیرون آئی انس تو بروذ
و اگر انس تو بخذاوند بوذ همه جهان ترا یکی بوذ دشت و کوه و بیابان
و گفت تنهائی همنشین صدّیقانست و گفت در وقت نزول بلا حقایق
صبر آشکارا گردذ و در وقت مکاشفهٔ مقدور حقایق رضا روی نمایذ
۱۰ و گفت هرك امروز دوست دارذ آنج دشمن دارذ فردا از بس در آیذش
و هرك امروز دشمن دارذ آنج دوست دارذ فردا آن جیز بذو رسذ
و گفت ضایع شذن دین از طمع است و باقی ماندن دین در ورع و گفت
با خوی نیك معصیت زیان ندارذ و گفت مقدار یك سبندان‌دانه از
دوستی نزدیك من دوستر از آنست که هفتاذ ساله عبادت بی دوستی
۱۵ و گفت اعمال محتاج است بسه خصلت علم و نیّت و اخلاص و گفت
بصدق توکّل آزادی توان یافت از بندگی و باخلاص استخراج جزا توان
کرد و برضا داذن بقضا عیش‌را خوش توان گردانیذ و گفت ایمان سه
جیز است خوف و رجا و محبّت و در ضمن خوف ترك گناه تا از آتش
نجات یابی و در ضمن رجا در طاعت خوض کردن است تا بهشت یابی
۲۰ و در ضمن محبّت احتمال مکروهات کردن است تا رضاء حق بحاصل
آیذ و گفت عارف آن بوذ که هیجیز دوستر از ذکر خذای ندارذ و گفت
معرفت بدل تو راه نیابذ تا معرفت‌را بنزدیك تو حقّی مانده است تا
گزارده نگردذ و گفت خوف درختی است در دل و ثمرهٔ آن دعا و تضرّع
۲۴ است جون دل خایف گردذ جمله جوارح بطاعت اجابت کنذ و از معاصی

عرضه کننده است این همه نشانهاست و گفت هرکه در توکّل طعن کند
در ایمان طعن کرده است و گفت تکبّر کردن بر آنکس که بر تو بمال تکبّر
کند تواضع بوذ و گفت از بایگاه افتاذن مردان آن باشذ که در خویشتن
بغلط افتند و گفت مریدرا از سه جیز گریر نیست خانهٔ که در آنجا
۵ متواری بوذ و کفایتی که بذآن توان زیستن و عملی که بذآن حرفتی تواند
کرد و خانهٔ او خلوت است و کفایت او توّکل است و حرفت او عبادت
است و گفت جون مرید مبتلا گردذ به بسیار خوردن ملایکه برو بگریند
و هرکرا بحرص بر خوردن مبتلا کردند زوذ بوذ که بآتش شهوت سوخته
گردذ و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است جمله از شرّ و آن همه
۱۰ در دست شیطانست جون مریدرا گرسنه بوذ نفس‌را ریاضب دهذ آن
جمله اعضا خشك شوذ و بآتش گرسنگی جمله سوخته گردذ و گفت گرسنگی
نوری است و سیرخوردگی ناری است و شهوت هیزم آن که ازو آتش زایذ
آن آتش فرو ننشینذ تا خذاوند آنرا نسوزند و گفت هیج بنده سیر نخورذ که
خذاوند ازو نبرذ جیزی که هرگز بعد از آن آنرا نتواند یافت و گفت
۱۵ گرسنگی طعام خذای است در زمین که تنهاء صادقان بذآن قوّت یابذ
و گفت گرسنگی مریدانرا ریاضت است و تایبان‌را تجربت است و زاهدانرا
سیاست است و عارفانرا مکرمت است و گفت بناه می گیرم بخذای تعالی
از زاهدی که فاسد گرداند معدهٔ خوذرا از بسیار خوردن طعامهاء لون
بلون توانگران و گفت ایشان سه قوم اند زاهد و مشتاق و واصل زاهد
۲۰ معالجه بصبر کند و مشتاق معالجه بشکر و واصل معالجه بولایت کند
و گفت جون بینی که مرد اشارت بعمل کند بدانك طریقت او ورع
است و جون بینی که اشارت بآیات کند بدانك طریق او طریق ابدالست
و جون بینی که اشارت بآلا می کند بدانك طریق او طریق محبّان است
۲۴ و جون بینی که تعلّق بذکر کند بدانك طریق او طریق عارفانست و گفت

خذای روز قیامت در ندامت و خسران و گفت دنیا جون عروسیست
و جویندهٔ او جون مشّاطهٔ او و زاهد درو کسی بوذ کی روی وی سیاه کند
و موی او بکند و جامهٔ او بدرذ و گفت در دنیا اندیشه است و غم و
در آخرت عذاب و عقاب بس ازو راحت کئ خواهذ بوذ و گفت خذاوند
٥ می گویذ از من شکایت مکنیذ از غم دنیا شمارا این بوشیذه نیست که هر
دو جهان مراست و من شمارا و گفت در کسب کردن دنیا ذلّ نفوس
است و در کسب کردن بهشت عزّ نفوس است ای عجب از کسی که
اختیار کند خواری و مذلّت در طلب جیزی که جاویذ و باقی نخواهذ ماند
و گفت شومی دنیا ترا بذآن درجه است که آرزوی آن ترا از خذای
١٠ مشغول کند تا بیافت جه رسذ و گفت عاقل سه تن است یکی آنك ترك
دنیا کند بیش از آنك دنیا ترك وی کند و آنك گوررا عمارت کند بیش
از آنك در گور روذ و آنك خذایرا راضی گرداند بیش از آنك بذو
رسذ و گفت دو مصیبت است بنده‌را کی اوّلین و آخرین سختر از آن
نشنوذه اند و آن وقت مرگ بوذ گفتند آن کذام بوذ گفت یکی آنك مالی
١٥ جمع کرده است ازو بستانند دوم آنك از یك یك جیز از مال او سؤال
کنند و گفت دینار و درم کژدم است دست بذآن مکن تا افسون آن
نیاموزی و اگر نه زهر آن ترا هلاك کند گفتند افسون او جیست گفت
آنك دخل او از حلال بوذ و خرج او بحق بوذ و گفت طلب دنیا عاقل‌را
نیکوتر از ترك آوردن دنیا جاهل‌را و گفت ای خذاوندان علم و اعتقاد
٢٠ قصرهاتان قیصریست و خانهاتان کسروی است و عمارتهاتان شدّادی
است و کبرتان عادیست این همه‌تان هیج احمدی نیست و گفت جویندهٔ
این جهان همیشه در ذلّ معصیت است و جویندهٔ آن جهان همیشه در عزّ
طاعت است و جویندهٔ حق همیشه در رَوْح و راحت است و گفت صوف
٢٤ بوشیذن دکّانی است و سخن گفتن در زهد بیشهٔ اوست و خذاوند نافله

موحّدان در دوزخ زبانه زن که جگونه می سوزذ آتش از صدق توحید
او و گفت سبحان آن خذائی که بنده گناه می کند و حق شرم ازو دارذ
و گفت گناهی که ترا محتاج گرداند بذو دوستر دارم از عملی که بذو نازند
و گفت هرك خذای‌را دوست دارذ نفس‌را دشمن دارذ و گفت ولی مرائی
۵ و منافقی نکند و جنین کس‌را دوست کم بوذ و گفت بذ دوستی باشذ که
ترا حاجت آیذ جیزی ازو سؤال کردن یا اورا گفتن مرا بدعا یاذ دار
یا در زندگانی کبا او کنی حاجت آیذ مدارا کردن یا حاجت آیذ بعذر
خواستن از وی در زلّتی که از تو ظاهر شوذ و گفت نصیب مومن از تو
سه جیز بایذ که بوذ یکی آنك اگر منفعتی نتوانی رسانیذ مضرّتی نرسانی
۱۰ و اگر شاذش نتوانی گردانیذ باری اندوهگن نکنی و اگر مدحش نگوئی
باری نکوهش نکنی و گفت هیج حماقت بیش از آن نیست که تخم آتش می
اندازذ و بهشت طمع می دارذ و گفت یکی گناه بعد از توبه زشت‌تر بوذ
از هفتاذ گناه بیش از توبه و گفت گناه مومن که میان بیم و امیذ بوذ
جون روباهی بوذ میان دو شیر و گفت بسنده است شمارا از داروها ترك
۱۵ گناه و گفت عجب دارم از کسی که برهیز کند از طعام از بیم بیماری بس
جرا برهیز نکنذ از گناه از بیم عقوبت و گفت کرم خذای در آفریذن
دوزخ ظاهرتر است از آنك در آفریذن بهشت از بهر آنك هرجند
بهشت وعده کرده است اگر بیم دوزخ نبوذی یك تن بطاعت نباشذی
و گفت دنیا جایگاه اشغالست و بیوسته بنده میان مشغولی و بیم است تا
۲۰ بر جه قرار گیرذ إمّا بهشت وإمّا دوزخ و گفت جملهٔ دنیا از اوّل تا آخر
در برابر یك ساعت غم نیرزذ بس جگونه بوذ جمله عمر در غم بوذن ازو
با نصیب اندك ازو و گفت دنیا دکّان شیطانست زنهار که از دکّان او
جیزی ندزدی که از بس در آیذ و از تو باز ستانذ و گفت دنیا خمر
۲۴ شیطانست هرکه از آن مست شذ هرگز بهوش باز نیایذ مگر در میان لشکر

عمل نیکو گمان نیکو خیزذ و از عمل بذ گمان بذ و گفت مغبون آنکس
است که مُهمل گذارذ روزگار خویش ببطالت و مسلّط گرداند جوارح
خوذرا بر هلاکت و بیرذ بیش از آنك بهوش آیذ از جنایت و گفت
عبرت بخروارست و کسی که بعبرت نگرذ بمثقال و گفت هرکه اعتبار
۵ نگیرذ بمعاینه بند نبذیرذ بنصیحت و هرك اعتبار گیرذ بمعاینه مستغنی گردذ
از نصیحت و گفت دور باش از صحبت سه قوم یکی علماء غافل دوم قرّاء
مداهن سوم متصوّف جاهل و گفت تنهائی آرزوء صدّیقانست و انس گرفتن
بخلق وحشت ایشانست و گفت سه خصلت از صفت اولیاست اعتماد
کردن بر خذای در همه جیزها و بی نیاز بوذن بذو از همه جیزها و رجوع
۱۰ کردن بذو در همه جیزها و گفت اگر مرگ‌را در بازار فروختندی و بر
طبق نهاذندی سزاوار بوذی اهل آخرت‌را که هیجشان آرزو نیامذی و
نخریذندی جز مرگ و گفت اصحاب دنیارا خدمت برستاران و بندگان
کنذ و اصحاب آخرت‌را خدمت احرار و ابرار و زهّاد و بزرگواران
کنند و گفت مرد حکیم نبوذ تا جمع نبوذ درو سه خصلت یکی آنك بجشم
۱۵ نصیحت در توانگران نگرذ نه بجشم حسد دوم آنك بجشم شفقت در زنان
نگرذ نه بجشم شهوت سوم آنك بجشم تواضع در درویشان نگرذ نه بجشم
تکبّر و گفت هرك خیانت کنذ خذایرا در سِرّ خذای بردهٔ اورا بدرانذ
باشکارا و گفت جون بنده انصاف خذا بدهذ از نفس خویش خذای اورا
بیامرزذ و گفت با مردمان سخن اندل گوئیذ و با خذای سخن بسیار
۲۰ گوئیذ و گفت جون عارف با خذای دست از ادب بدارذ هلاك شوذ
با هلاك شذگان و گفت هرکرا توانائی بخذای بوذ همیشه توانگرست و
هرکرا توانگری بکسب خویش بوذ همیشه فقیر بوذ باوّل مجذوبانرا میخواهذ
و باخر مجاهدانرا جنانك گفت خذایرا در سرّا نعمت فضل است و در
۲۴ ضرّا نعمت تطهیر تو اگر بنده باشی در سرّا باش و گفت عجب دارم از آه

قعر دوزخ بر سریر ملکت نشینیم دستوری فرمائی تا یك نفس بزنیم از آن
آتش که در سرّ من ودیعت نهادهٔ تا مالك‌را و خَزَنهٔ دوزخ‌را با دوزخ
جمله‌را بیکبار بکتم عدم برم و اگر این حکایت‌را از نصّ مسندی خواهی
خبر یا مؤمن فانّ نورك أطْفأ لهبی تمامست و گفت اگر دوزخ مرا بخشند
۵ هرگز هیچ عاشق‌را نسوزم از بهر آنك عشق خوذ اورا صد بار سوخته است
سایلی گفت اگر آن عاشق‌را جرم بسیار بوذ اورا نسوزی گفت نی که آن
جرم باختیار نبوذه باشذ که کار عاشقان اضطراری بوذ نه اختیاری و گفت
هرکه شاذ شوذ بخدمت خذای عزّ وجلّ جملهٔ اشیا بخدمت او شاذ شوذ و
هرکرا چشم روشن بوذ بخذای جمله اشیا بنظر کردن درو روشن شوذ
۱۰ و گفت نیست کسی که در خذای متحیّر شوذ همچون کسی که متحیّر شوذ در
عجایبی که برو می گذرذ و گفت خذای تعالی از آن کریم‌تر است که
عارفانرا دعوت کند بطعام بهشت که ایشانرا همّتی است که جز بدیذار
خذای سر فرو نیارذ و گفت بر قدر آنك خذایرا دوست داری خلق
ترا دوست دارند و بر قدر آنك از خذای ترس داری خلق از تو ترس
۱۵ دارند و بر قدر آنك بخذای مشغول باشی خلق بکار تو مشغول باشند و
هرکه شرم داشته بوذ از خذای در حال طاعت خذای عزّ وجلّ شرم کرم
دارذ که اورا عذاب کند از بهر گناه و گفت حیاء بنده حیاء ندم بوذ و
حیاء خذای حیاء کرم بوذ و گفت گمان نیکوء بنده بخذای بر قدر معرفت
بوذ بکرم خذای و نبوذ هرگز کسی که ترك گناه کند برای نفس خویش
۲۰ که بر نفس خویش ترسذ جون کسی که ترك گناه کند از شرم خذای
که می داند که خذای اورا می بیند در جیزی که نهی کرده است بس او
از آن جهت اعراض کند نه از جهت خوذ و گفت گمان نیکو بخذای
نیکوترین گمانهاست جون باعمال شایسته و مراقبت بهم بوذ و امّا اگر با
۲۴ غفلت و معاصی بوذ آن آرزو بوذ که اورا در خطر اندازذ و گفت از

از من ترا چه سوذ نقلست که یکبار دوستی‌را نامهٔ نوشت که دنیا جون
خوابست و آخرت جون بیذاری هرکه بخواب بیند که می گرید تعبیرش
آن بوذ که در بیذاری بخندذ و شاذ گردذ و تو در خواب دنیا بگری تا
در بیذاری آخرت بخندی و شاذ باشی نقلست که یحیی دختری داشت روزی
۵ ماذررا گفت که مرا فلان جیز می بایذ ماذر گفت از خذای خواه گفت
ای ماذر شرم می دارم که بایست نفسانی خواهم از خذای بیا تو بده که آنج
دهی از آن او بوذ نقلست که یحیی با براذری بدر دهی بگذشت براذرش
گفت خوش دهیست یحیی گفت خوشتر ازین ده دل آنکس است که
ازین ده فارغ است استغنی بالمَلِكِ عن المُلْك نقلست کی یحیی‌را بدعوتی
۱۰ بردند او مردی بوذ که کم خوردی جیزی نمی خورد الحاح کردندش گفت
یك دم تازیانهٔ ریاضت از دست ننهیم کی این هوای نفس ما در کمین‌گاه
مکر خوذ نشسته است که اگر یك لحظه عنان بوی رها کنیم مارا در ورطهٔ
هلاك اندازذ شبی شمعی بیش او نهاذه بوذند باذی در آمذ و شمع‌را بنشاند
یحیی در گریستن آمذ گفتند جرا می گریی هم این ساعت باز گیریم گفت
۱۵ ازین نمی گریم از آن می گریم کی شمعهاء ایمان و جراغهاء توحید در سینهاء
ما افروخته اند می ترسم که نبایذ که از مَهَبّ بی نیازی باذی در آیذ
همجنین و آن همه‌را فرو نشانذ روزی به بیش او می گفتند که دنیا با
ملك الموت بحبّهٔ نیرزذ گفت غلط کرده ایذ اگر ملك الموت نیست
نیرزذی گفتند جرا گفت الموت جَسْرٌ یوصل الحبیب الی الحبیب گفت
۲۰ مرگ جسری است که دوسترا بدوست رسانذ و یك روز بذین آیت
برسیذ که آمَنَّا بِرَبِّ ٱلْعَالَمِينَ گفت ایمان یك ساعته از محو کردن کفر
دویست ساله عاجز نیامذ ایمان هفتاذ ساله از محو کردن گناه هفتاذ ساله
کیْ عاجز آیذ و گفت اگر خذای تعالی روز قیامت گویذ که جه جیز خواهی
گویم خذاوندا آن خواهم که مرا بقعر دوزخ فرستی و بفرمائی تا از بهر من
۲۵ سرابردهاء آتشین بزنند و در آن سرابرده تختی آتشین بنهند تا جون ما در

اصحاب او گفتند ای شیخ معاملت رجا و معاملت خایفان جیست گفت
بدانك ترك عبودیّت ضلالت بوذ و خوف و رجا دو قایمهٔ ایمانند محال
باشذ که کسی بورزش رکنی از ارکان ایمان بضلالت افتذ خایف عبادت
کنذ ترس قطیعت‌را و راجی امیذ دارذ وصلت‌را تا عبادت حاصل نباشذ
۵ نه خوف درست آیذ و نه رجا و جون عبادت حاصل بوذ بی خوف و
رجا نبوذ و نخست کس از مشایخ این طایفه از بس خلفاء راشدین که بر
منبر شذ او بوذ نقلست که یکی روز بر منبر آمذ جهار هزار مرد حاضر
بوذند بنگرست نیکو و از منبر فروذ آمذ گفت از برای آنکس که بر منبر
آمذیم حاضر نیست نقلست که براذری داشت بمکّه رفت و بمجاوری بنشست
۱۰ و بیحیی نامهٔ نوشت که مرا سه جیز آرزو بوذ دو یافتم یکی مانده است
دعا کن تا خذاوند آن یکی نیز کرامت کنذ مرا آرزو بوذ که آخر عمر
خویش ببقعهٔ فاضلتر بگذارم بحرم آمذم که فاضلتر بقاع است و دوم آرزو
بوذ که مرا خادمی باشذ تا مرا خدمت کنذ و آب وضوء من آماذه دارذ
کنیزکی شایسته خدای مرا عطا داذ سوم آرزوی من آنست که بیش از
۱۵ مرگ ترا بینم بوذ که خذاوند این روزی کنذ یحیی جواب نوشت که آنك
گفتی کی آرزوء بهترین بقعهٔ بوذ تو بهترین خلق باش و بهر بقعه کی خواهی
باش که بقعه بمردان عزیز است نه مردان ببقعه و امّا آنك گفتی مرا
خادمی آرزو بوذ یافتم اگر ترا مروّت بوذی و جوانمردی بوذی خادم
حق‌را خادم خویش نگردانیذی و از خدمت حق باز نداشتی و بخدمت
۲۰ خویش مشغول نکردی ترا خادم می بایذ بوذ مخدومی آرزو می کنی مخدومی
از صفات حق است و خادمی از صفات بنده بنده‌را بنده بایذ بوذن جون
بنده‌را مقام حق آرزو کرد فرعونی بوذ و امّا آنك گفتی مرا آرزوی دیذار
تست اگر ترا از خذای خبر بوذی از من ترا یاذ نیامذی با حق صحبت
جنان کن که ترا هیج جا از براذر یاذ نیایذ که آنجا فرزند قربان بایذ
۲۵ کرد تا به براذر جه رسذ اگر اورا یافتی من ترا بجه کار آیم و اگر نیافتی

آنست که محتاج باشی بهرکه مثل تست نقلست که کسی گفتش ترا هیچ حاجت هست بمن بر دار شیخ گفت مرا جون بتو و مثل تو حاجت بوذ که مرا بخذای حاجت نیست یعنی در مقام رضا ام راضی‌را با حاجت جه کار و گفت فقیر آنست که قوت او آن بوذ که بیابذ و لباس او آن ۵ بوذ که عورتی ببوشذ و مسکن او آن بوذ که در آنجا باشذ نقلست که وفات او در بادیهٔ بصره بوذ و از بس او بجندین سال جماعتی بذو رسیذند اورا دیذند بر بای ایستاذه و روی بقبله کرده و خشك شذه و رکوهٔ بیش نهاذه و عصا در دست گرفته و هیچ سباعی گرد او نگشتی رحمة الله علیه

ذکر یحیی معاذ رازی قدّس الله روحه العزیز

آن جشمهٔ روضهٔ رضا آن نقطهٔ کعبهٔ رجا آن ناطق حقایق آن واعظ خلایق آن مرد مُراد یحیی معاذ رحمة الله علیه لطیف روزگار بوذ و خُلقی عجب داشت و بسطی با قبض آمیخته و رجائی غالب کار خایفان بیش گرفته و زبان طریقت و محبّت بوذ و همّتی عالی داشت و گستاخ درگاه بوذ و ۱۵ وعظی شافی داشت جنانك اورا یحیی واعظ گفتندی و در علم و عمل قدمی راسخ اورا بوذ و بلطایف و حقایق مخصوص بوذ و بمجاهده و مشاهده موصوف و صاحب تصنیف بوذ و سخنی موزون و نَفَسی گیرا داشت تا بحدّی که مشایخ گفته اند خذاوندرا دو یحیی بوذ یکی از انبیا و یکی از اولیا یحیی زکریّا صلوات الله علیهما طریق خوف‌را جنان سبرد که همه ۲۰ صدّیقان بخوف او از فلاح خوذ نومیذ گشتند و یحیی معاذ طریق رجارا جنان سلوك کرد که دست همه مدّعیان رجارا در خاك مالیذ گفتند حال یحیی زکریّا معلوم است حال این یحیی جگونه بوذ گفت جنین رسیذه است که هرگز اورا در طاعت ملالت نبوذ و بر وی کبیرهٔ نرفت و در معاملت ۲٤ و ورزش از خذای خطری عظیم داشت که کس طاقت آن نداشتی از

عرضه کردند منع کردم جهارده روز گرسنه ماندم از شوی آنك منع کردم
و گفت هیچ نی دانم مریدرا مضرّتر از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ
فساد بمرید راه نیافت الاّ بسبب سفرهاء باطل و گفت حق تعالی فرموذه
است که دور باشیذ از کبایر و کبایر نیست الاّ دعوی فاسد و اشارت
۵ باطل و اطلاق کردن عبارات و الفاظ میان تهی بی حقیقت ثمّ قال قال
الله تعالی وَإِنَّ ٱلشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَاۤئِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ و گفت هرگز
هیچکس برضاء خذای نرسذ اگر یك ذرّه دنیارا در دل او مقدار بوذ و گفت
جون بنده صادق بوذ در عمل حلاوت یابذ بیش از آنك عمل کند و اگر
اخلاص بجای آورذ در آن حلاوت یابذ در آن وقت که آن عمل کند
۱۰ و گفت شما سه جیز دوست می دارید و از آن شما نیست نفس‌را دوست
می دارید و نفس از آن خذای است و روح‌را دوست می دارید و روح
از آن خذای است و مال‌را دوست می دارید و مال از آن خذای است
و دو جیز طلب می کنید و نمی یابید شاذی و راحت و این هر دو در
بهشت خواهذ بوذ و گفت سبب وصول بحق هفده درجه است ادناء آن
۱۵ اجابت است و اعلاء آن توکّل کردن بخذای تعالی بحقیقت و گفت توکّل
آنست که خویشتن‌را در دریاء عبودیّت افکنی دل در خذای بسته داری اگر
دهذ شکر گوئی و اگر باز گیرذ صبر کنی و گفت هیجیز عارف‌را تیره نکند و
همه تیرگیها بذو روشن شوذ و گفت از دلها دلیست که زنده است بنور فهم
از خذای و گفت قناعت گرفتن قوت است از خذای و گفت هیجیز نیست
۲۰ از عبادات نافع‌تر از اصلاح خواطر و گفت اندیشهٔ خویش‌را نگاه دار
زیراکی مقدّمهٔ همه جیزها است که هرکرا اندیشه درست شذ بعد از آن
هرجه بر وی بروذ از افعال و احوال همه درست بوذ و گفت حق تعالی
گویا گرداند علمارا در هر روزگاری مناسب اعمال اهل روزگار و گفت
۲۴ حقیقت غنا آنست که مستغنی باشی از هرك مثل تست و حقیقت فقر

هر آرزوئی که بر دل تو خواهذ گذشت بی دویست تازیانه نخواهذ بوذ
نقلست که بو تراب‌را جند بسر بوذ و در عهد او گرگ مردم‌خوار بدیذ
آمذه بوذ جند بسرش‌را بدریذ یك روز بسجّاده نشسته بوذ گرگ قصد او
کرد اورا خبر کردند همجنان می بوذ گرگ جون اورا بدیذ باز گشت
۵ نقلست که یکبار با مریدان در بادیه می رفت اصحاب تشنه شذند خواستند
که وضو سازند بشیخ مراجعت کردند شیخ خطّی بکشیذ آب بر جوشیذ و
وضو ساختند ابو العبّاس سیری گویذ کبا بو تراب در بادیه بوذم یکی از
یاران گفت مرا تشنه است بای بر زمین زذ جشمهٔ آب بدیذ آمذ مرد
گفت مرا جنان آرزوست که بقدح بخورم دست بر زمین زذ قدحی بر
۱۰ آمذ از آبگینهٔ سبیذ که از آن نیکوتر نباشذ وی از آن آب بخورد و
یاران‌را آب داذ و آن قدح تا بمکّه با ما بوذ بو تراب ابو العباس‌را
گفت اصحاب تو جه می گویند درین کارها که حق تعالی با اولیاء خویش
میکند از کرامات گفت هیجکس ندیذم کی بذین ایمان آورد الاّ اندکی گفت
هرکه ایمان نیارذ بذین کافر بوذ و یکبار مریدان گفتند گزیر نیست از
۱۵ قوت شیخ گفت گزیر نیست از آنك ازو گزیر نیست بو تراب گفت
شبی در بادیه می رفتم تنها شبی تاریك بوذ ناگاه سیاهی بیش من آمذ
جندانك منارهٔ ترسیذم جون اورا بدیذم گفتم تو بری یا آدمئی گفت تو
مسلمانی یا کافری گفتم مسلمان گفت مسلمان بدون خذای از جیز دیگر
نترسذ شیخ گفت دل من بمن باز آمذ دانستم که فرستاذهٔ غیب است
۲۰ تسلیم کردم و خوف از من برفت و گفت غلامی دیذم در بادیه بی زاد
و راحله گفتم اگر یقین نیستی با او هلاك شوذ بس گفتم یا غلام بجنین
جای می روی بی زاد گفت ای بیر سر بر دار تا جز خذای هیجکس‌را
بینی گفتم اکنون هرکجا خواهی برو و گفت مدّت بیست سال نه از کسی
جیزی گرفتم و نه کسی‌را جیزی داذم گفتند جگونه گفت اگر می گرفتم
۲۵ از وی گرفتم و اگر می داذم بذو می داذم و گفت روزی طعامی بر من

خوذ ببهشت فرو آیم گو خدمت کنیذ ابن جلا گویذ بو تراب در مکّه آمذ تازه‌روی بوذ گفتم طعام کجا خوردهٔ گفت ببصره و دیگر ببغداذ و دیگر اینجا و ابن جلا گویذ سیصذ پیررا دیذم در میان ایشان هیچ کس بزرگتر از جهار تن نبود اوّل ایشان بو تراب بوذ نقلست که جون از
۵ اصحاب خویش جیزی دیذی کی کراهیت داشتی خوذ توبه کردی و در مجاهـذه بینزوذی و گفتی این بیجاره بشوی من درین بلا افتاذست و اصحاب‌را گفتی هرك از شما مرقّعی بوشیذ سؤال کرد و هرك اندر خانقاه نشست سؤال کرد و هرك از مصحف قران خواند سؤال کرد یك روز یکی از اصحاب وی دست ببوست خربزهٔ دراز کرد و سـه روز بوذ تا
۱۰ جیزی نخورده بوذ گفت تو برو که تصوّف‌را نشائی ترا ببازار بایذ شذ و گفت میان من و میان خذای عهدیست که جون دست بحرام دراز کنم مرا از آن باز دارذ و گفت هیج آرزو بر دل من دست نبوذه است مگر وقتی در بادیه می آمذم آرزوء نان گرم و خایهٔ مرغ بر دلم گذر کرد اتّفاق افتاذ که راه گم کردم بقبیلهٔ افتاذم جمعی ایستاذه بوذنـد و
۱۵ مشغله می کردند جون مرا بدیذند در من آویختند و گفتند کالای ما بردهٔ و کسی آمذه بوذ و کالای ایشان برده بوذ شیخ‌را بگرفتند و دویست جوب بزذند در میان جوب زذن بیری از آن موضع بگذشت دیذ که یکی‌را می زذند بنزدیك او شذ بدانست کـه او کیست مرقّع بدریذ و فریاذ بر داشت و گفت شیخ الشیوخ طریقت است این جه بی‌حرمتی است این
۲۰ جه بی‌ادبی است کبا سیّد همه صدّیقان طریقت کردیذ آن مردمان فریاذ کردند و بشیمانی خوردند و عذر خواستند شیخ گفت ای براذران بحق وفاء اسلام که هرگز وقتی بر من گذر نکرد خوشتر ازین وقت و سالها بوذ تا می خواستم که این نفس بکام خویش بینم بذآن آرزو اکنون رسیذم بس بیر صوفی دست او بگرفت و اورا بخانقـاه برد و دستوری خواست تا
۲۵ طعامی بیاورذ برفت و نان گرم و خایهٔ مرغ بیاورد شیخ گفت ای نفس

است از التفات کردن بچیزی غیر الله و یك روز در بیش او بر خواندند
فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ گفت تعلیم می دهند بذآنك بهترین مفرّی درگاه خذای
است و کسی گفت مرا وصیّتی بکن گفت بمیران نفس‌را تا زنده گردانندش
جون اورا وفات نزدیك آمذ هفتصذ دینار وام داشت همه بمساکین و
۵ بمسافران داذه بوذ در نزع افتاذ غریمانش بیکبار بر بالین او آمذند احمد
در آن حال در مناجات آمذ گفت الهی مرا می بری و گرو ایشان جان
منست و من بگروم بنزدیك ایشان جون وثیقت ایشان می ستانی کسی‌را
بر گمار تا بحق ایشان قیام نمایذ آنگاه جان من بستان درین سخن بوذ که
کسی در بکوفت که غریمان شیخ بیرون آیند همه بیرون آمذند و زر خویش
۱۰ تمام بگرفتند جون وام گزارده شذ جان از احمد جذا شذ رحمة الله علیه،

ذکر ابو تراب نخشبی قدّس الله روحه

آن مبارز صفّ بلا آن عارف صدق و صفا آن مرد میدان معنی آن فرد
ایوان تقوی آن محقّق حق و نبی قطب وقت ابو تراب نخشبی رحمة الله
علیه از عیّاربیشگان طریقت بوذ و از مجرّدان راه بلا بوذ و از سیّاحان
۱۵ بادیهٔ فقر بوذ و از سیّدان این طایفه بوذ و از اکابر مشایخ خراسان
بوذ و در مجاهده و تقوی قدمی راسخ داشت و در اشارات و کلمات نفسی
عالی داشت جهل موقف ایستاذه بوذ و در جندین سال هرگز سر بر
بالین ننهاذه بوذ مگر در حرم یکبار در سحرگاه بخواب شذ قوی از حوران
خواستند که خویشتن برو عرضه کنند شیخ گفت مارا جندان بروائی هست
۲۰ بغفور که بروای حور ندارم حوران گفتند ای بزرگ هرجند جنین است
امّا یاران ما شماتت کنند کی بشنوند که مارا بیش تو قبولی نبوذ تا رضوان
جواب داذ کی ممکن نیست که این عزیزرا بروای شما بوذ بروید تا فردا
کی در بهشت قرار گیرذ و بر سریر مملکت نشینذ آنگاه بیائیذ و تقصیری
۲٤ که در خدمت رفته است بجای آریذ بو تراب گفت که ای رضوان اگر

زانو نهاده بوذم و می دانستم و گفت هرکه خدمت درویشان کند
بسه جیز مکرّم شوذ تواضع و حسن ادب و سخاوت و گفت هرکی خواهذ
که خذای تعالی با او بوذ گو صدق‌را ملازم باش که میفرمایذ إِنَّ ٱللَّهَ
مَعَ ٱلصَّادِقِينَ و گفت هرکه صبر کند بر صبر خویش او صابر بوذ نه
۵ آنك صبر کند و شکایت کند و گفت صبر زاد مضطرّانست و رضا
درجهٔ عارفانست و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری اورا
بدل و یاذ کنی اورا بزبان و همّت بریذه گردانی از هرجه غیر اوست
و گفت نزدیکترین کسی بخذای آنست که خُلق او بیشتر است و گفت
نیست کسی که حق اورا مطالبت کند بآلاء خویش جز کسی که اورا
۱۰ مطالبت کند بنعماء خویش و ازو سؤال کردند که علامت محبّت جیست
گفت آنك عظیم نبوذ هیجیز از دو کون در دل او از بهر آنك دل او
بُر بوذ از ذکر خذای و آنك هیج آرزوئی نبوذ اورا مگر خدمت او از
جهت آنك نه بیند عزّ دنیا و آخرت مگر در خدمت او و آنك نفس
خویش‌را غریب بیند و اگرجه در میان اهل خویش بوذ از جهت آنك
۱۵ هیجکس بآنج او در آنست موافق او نبوذ در خدمت دوست او و گفت
دلها رونده است تا گرد عرش گردذ یا گرد باکی و گفت دلها جایگاههاست
هرگاه از حق بُر شوذ بدیذ آورذ زیادتی انوار آن بر جوارح و هرگاه که
از باطل بُر شوذ بدیذ آورذ زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیج
خواب نیست گران‌تر از خواب غفلت و هیج مالك نیست بقوّت‌تر از
۲۰ شهوت و اگر گرانی غفلت نبوذ هرگز شهوت ظفر نیابذ و گفت تمامی بندگی
در آزاذی است و در تحقیق بندگی آزاذی تمام شوذ و گفت شمارا در
دنیا و دین در میان دو متضادّ زندگانی می بایذ کرد و گفت طریق
هویذا است و حق روشن است و داعی شنونده است بس بعد ازین تحیّری
۲۴ نیست الاّ از کوری برسیذند که کذام عمل فاضلتر گفت نگاه داشتن سرّ

بکنی گفت جنین کنم که شما می گوئید جند روز با ایشان می بوذ تا روزی
کاروانی برسیذند آن کاروانرا بزذند یکی‌را ازین کاروانیان که مال بسیار
بوذ اورا بیاوردند این نوبیشه‌را گفتند که این‌را گردن بزن این مرد
توقّفی کرد با خوذ گفت این میر دزدان جندین خلق کشته باشذ من
۵ اورا بکشم بهتر که این مرد بازرگانرا آن مرد اورا گفت اگر بکاری آمذهٔ
آن بایذ کرد که ما فرمائیم و اگر نی بس کاری دیگر رو گفت جون
فرمان می بایذ برد فرمان حق برم نه فرمان دزد شمشیر بگرفت و آن
بازرگانرا بگذاشت و آن میر دزدانرا سر از تن جذا کرد دزدان جون آن
بدیذند بگریختند و آن بارها بسلامت بماند و آن بازرگان خلاص یافت
۱۰ و اورا زر و سیم بسیار داذ جنانك مستغنی شذ نقلست که وقتی درویشی
بهمان احمد آمذ شیخ هفتاذ شمع بر افروخت درویش گفت مرا این هیچ
خوش نمی آیذ که تکلّف با تصوّف نسبت ندارذ احمد گفت برو و هرجه
نه از بهر خذای بر افروخته ام تو آنرا باز نشان آن شب آن درویش تا
بامداذ آب و خاك می ریخت که از آن هفتاذ شمع یکی‌را نتوانست کشت
۱۵ دیگر روز آن درویش‌را گفت این همه تعجّب جیست بر خیز تا عجایب
بینی می رفتند تا بدر کلیسائی موگّلان ترسایان نشسته بوذند جون احمدرا
بدیذند و اصحاب اورا مهتر گفت در آئیذ ایشان در رفتند خوانی بنهاذ
بس احمدرا گفت بخور گفت دوستان با دشمنان نخورند گفت اسلام
عرضه کن بس اسلام آورد و از خیل او هفتاذ تن اسلام آوردند آن
۲۰ شب بخفت بخواب دیذ که حق تعالی گفت ای احمد از برای ما هفتاذ
شمع بر افروختی ما از برای تو هفتاذ دل بنور شعاع ایمان بر افروختیم
نقلست که احمد گفت جمله خلق‌را دیذم که جون گاو و خر از یکی آخُر
علف می خوردند یکی گفت خواجه بس تو کجا بوذی گفت من نیز با
ایشان بوذم امّا فرق آن بوذ که ایشان می خوردند و می خندیذند و
۲۵ برهم می جستند و می ندانستند و من میخوردم و می گریستم و سر بر

خانهٔ ما باز نگردی برنا همچنین کرد جون روز شذ خواجهٔ صذ دینار
بیاورد و بشیخ داذ شیخ گفت بگیر این جزاء یك شبه نماز تست دزدرا
حالتی بدیذ آمذ لرزه بر اندام او افتاذ گریان شذ و گفت راه غلط کرده
بوذم یك شب از برای خذای کار کردم مرا جنین اکرام کرد توبه کرد
۵ و بخذای باز گشت و زررا قبول نکرد و از مریدان شیخ شذ نقلست که
یکی از بزرگان گفت احمد خضرویه‌را دیذم در گردونی نشسته بزنجیرهاء
زرّین آن گردون‌را فریشتگان می کشیذند در هوا گفتم شیخا بذین منزلت
بکجا می بری گفت بزیارت دوستی گفتم ترا با جنین مقامی بزیارت کسی می
بایذ رفت گفت اگر من نروم او بیایذ درجهٔ زایران اورا بوذ نه مرا
۱۰ نقلست که یکبار در خانقاهی می آمذ با جامهٔ خَلَقی و از رسم صوفیان فارغ
بوظایف حقیقت مشغول شذ اصحاب آن خانقاه بباطن با او انکار کردند
و با شیخ خوذ می گفتند که او اهل خانقاه نیست تا روزی احمد بسر جاه
آمذ دلوش در جاه افتاذ اورا برنجانیذند احمد بر شیخ آمذ و گفت فاتحهٔ
بخوان تا دلو از جاه بر آیذ شیخ متوقّف شذ که این جه التماس است احمد
۱۵ گفت اگر تو بر نمی خوانی اجازة ده تا من بر خوانم شیخ اجازت داذ احمد
فاتحه بر خواند دلو بسر جاه آمذ شیخ جون آن بدیذ کلاه بنهاذ و گفت
ای جوان تو کیستی که خرمن‌جاه من در برابر دانهٔ تو کاه شذ گفت
یارانرا بگوی تا بجشم کمی در مسافران نگاه نکنند که من خوذ رفتم نقلست
که مردی بنزدیك او آمذ گفت رنجورم و درویش مرا طریقی بیاموز تا
۲۰ ازین محنت برهم شیخ گفت نام هر بیشهٔ که هست بر کاغذ بنویس و در
توبرهٔ کن و نزدیك من آر آن مرد جمله بیشها بنوشت و بیاورد شیخ دست
بر توبره کرد یکی کاغذ بیرون کشیذ نام دزدی بر آنجا نوشته بوذ گفت
ترا دزدی بایذ کرد مرد در تعجّب بماند بس بر خاست بنزدیك جماعتی
رفت که بر سر راهی دزدی می کردند گفت مرا بذین کار رغبت است
۲۵ جون کنم ایشان گفتند این کاررا یك شرطست که هرجه ما بتو فرمائیم

بخلق انسی یابذ گفتم هرکجا ترا برم ترا بکرانهٔ فروذ آرم و با خلق ننشینم
گفت روا دارم عاجز آمذم و بتضرّع بحق باز گشتم تا از مکر وی مرا
آگاه کند یا اورا مُقرّ آورذ تا جنین گفت که تو مرا بخلافهاء مراد هر
روزی صذ بار هی کُشی و خلق آگاه نی آنجا باری در غزو بیکبار کُشته
۵ شوم و باز رهم و همه جهان آواره شوذ که زهی احمد خضرویه کی اورا
بکشتند و شهادت یافت گفت سبحان آن خذائی کی ننسی آفریذ بزندگانی
منافق و از بس مرگ هم منافق نه بذین جهان اسلام خواهذ آورد و نه
بذآن جهان بنداشتم که طاعت می جوئی ندانستم کی زنّار می بندی و خلاف
او کی میکردم زیادت کردم نقلست که گفت یکبار ببادیه بر توکّل براه
۱۰ حجّ در آمذم بارهٔ برفتم خار مغیلان در بایم شکست بیرون نکردم گفتم
توکّل باطل شوذ همجنان می رفتم بایم آماس گرفت هم بیرون نکردم همجنان
لنگان لنگان بمکّه رسیذم و حجّ بگزاردم و همجنان باز گشتم و جملهٔ راه از
وی جیزی بیرون می آمذ و من برنجی تمام می رفتم مردمان بدیذند و آن
خار از بایم بیرون کردند بایم مجروح شذ روی ببسطام نهاذم بنزدیك
۱۵ بایزید در آمذم بایریدرا جشم بر من افتاذ تبسّمی بکرد و گفت آن اشکیل
که بر بایت نهاذند جه کردی گفتم اختیار خویش باختیار او بگذاشتم شیخ
گفت ای مشرك اختیار من می گوئی یعنی ترا نیز وجودی و اختیاری
هست این شرك نبوذ نقلست که گفت عزّ درویشی خویش‌را بنهان دار
بس گفت درویشی در ماه رمضان یکی توانگری بخانه برد و در خانهٔ
۲۰ وی بجز نانی خشك نبوذ توانگر باز گشت صرّهٔ زر بذو فرستاذ درویش
آن زررا باز فرستاذ و گفت این سزای آنکس است که سرّ خویش با
جون توئی آشکارا کند ما این درویشی بهر دو جهان نفروشیم نقلست که
دزدی در خانهٔ او در آمذ بسیاری بگشت هیج نیافت خواست که نومیذ
باز گردذ احمد گفت ای برنا دلو بر گیر و آب بر کش از جاه و طهارت
۲۵ کن و بنماز مشغول شو تا جون جیزی برسذ بتو دهم تا تهی دست از

از تو بهوا برسم و از وی بخدای رسم و دلیل سخن اینست کی او از صحبت
من بی نیاز است و تو بمن محتاجی و بیوسته بایزید با فاطمه گستاخ می
بوذی تا روزی بایزیدرا جشم بردست فاطمه افتاذ کی حنّا بسته بوذ گفت
یا فاطمه از برای جه حنّا بسته گفت یا بایزید تا این غایت تو دست و
۵ حنّاء من ندیذه بوذی مرا بر تو انبساط بوذ اکنون کی جشم تو بر اینها
افتاذ صحبت ما با تو حرام شذ و اگر کسی‌را اینجا خیالی روذ بیش ازین
گفته ام بایزید گفت از خذاوند درخواست کرده ام تا زنانرا بر جشم
من جو دیوار گرداند و بر جشم من یکسان گردانیده است جون کسی
جنین بوذ او کجا زن بیند بس احمد و فاطمه از آنجا بنشابور آمذند و
۱۰ اهل نشابوررا با احمد خوش بوذ و جون یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه
بنشابور آمذ و قصد بلخ داشت احمد خواست که اورا دعوتی کند با
فاطمه مشورت کرد که دعوت یحیی‌را جه بایذ فاطمه گفت جندین
گاو و گوسفند و حوائج و جندین شمع و عطر و با این همه جند خر نیز
بباید احمد گفت باری کُشتن خر جرا گفت جون کریمی بمهمان آیذ بایذ
۱۵ که سگان محلّت‌را از آن نصیبی بوذ این فاطمه در فتوّت جنان بوذ لاجرم
بایزید گفت هرکه خواهذ که تا مردی بیند بنهان در لباس زنان گو در
فاطمه نگر نقلست که احمد گفت مدّتی مدید نفس خویش‌را قهر کردم
روزی جماعتی بغزا می رفتند رغبتی عظیم در من بدیذ آمذ و نفس
احادیثی که در بیان ثواب غزا بوذی به بیش می آورد عجب داشتم گفتم
۲۰ از نفس نشاط طاعت نیایذ این مگر آنست که اورا بیوسته در روزه می
دارم از گرسنگی طاقتش نمانده است میخواهذ تا روزه گشایذ گفتم بسفر
روزه نگشایم گفت روا دارم عجب داشتم گفتم مگر از بهر آن میگویذ که
من اورا بنماز شب فرمایم خواهذ که بسفر روذ تا بشب بخسبذ و بیاسایذ
گفتم تا روز بیذار دارمت گفت روا دارم عجب داشتم و تفکّر کردم که
۲۵ مگر از آن میگویذ تا با خلق بیامیزذ کی ملول گشته است در تنهائی تا

نیکوئی اورا یاذ کنند او مشرکست در عبادت خذای تعالی بنزدیك این طایفه از بهر آنك هرکه خذایرا بدوستی برستذ دوست ندارذ که خدمت اورا هیچ کس بیند جز مخدوم او والسلام

ذکر احمد خضرویه قدّس الله روحه العزیز

آن جوانمرد راه آن باکباز درگاه آن متصرّف طریقت ان متوکّل بحقیقت آن صاحب فتوّت شیخی احمد خضرویه بلخی رحمة الله علیه از معتبران مشایخ خراسان بوذ و از کاملان طریقت بوذ و از مشهوران فتوّت بوذ و از سلطانان ولایت و از مقبولان جمله فرقت بوذ و در ریاضت مشهور بوذ و در کلمات عالی مذکور بوذ و صاحب تصنیف بوذ و هزار مرید داشت که هر هزار بر آب می رفتند و بر هوا می بریذند و در ابتدا مرید حاتم اصمّ بوذ و با ابو تراب صحبت داشته بوذ و بو حفص‌را دیذه بوذ بو حفص‌را برسیذند کی ازین طایفه کرا دیذی گفت هیچ کس‌را ندیذم بلندهمّت‌تر و صادق احوال‌تر کی احمد خضرویه و هم ابو حفص گفت اگر احمد نبوذی فتوّت و مروّت بیذا نگشتی و احمد جامه برسم لشکریان بوشیذی و فاطمه کی عیال او بوذ اندر طریقت آیتی بوذ و از دختران امیر بلخ بوذ توبت کرد و بر احمد کس فرستاذ که مرا از بذر بخواه احمد اجابت نکرد دیگر بار کس فرستاذ کی ای احمد من ترا مردانه‌تر ازین دانستم راه‌بَر باش نه راه‌بُر احمد کس فرستاذ و از بذر بخواست بذر بحکم تبرّك اورا باحمد داذ فاطمه بترك شغل دنیا بگفت و بحکم عزلت با احمد بیارامیذ تا احمدرا قصد زیارت بایزید افتاذ فاطمه با وی برفت جون بیش بایزید اندر آمذند فاطمه نقاب از روی بر داشت و با ابو یزید سخن می گفت احمد از آن متغیّر شذ و غیرتی بر دلش مستولی شذ گفت ای فاطمه این جه گستاخی بوذ کبا بایزید کردی فاطمه گفت از آنك تو محرم طبیعت منی و بایزید محرم طریقت من

روئی نیکو داری گفت آری یا احمد آن شب که بگریستی من آن آب
دیدهٔ تو در روی خوذ مالیذم روی من جنین شذ و گفت بنده تایب
نبوذ تا بشیمان نبوذ بدل و استغفار نکند بزبان و از عهدهٔ مظالم بیرون
نیایذ تا جهد نکند در عبادت جون جنین بوذ که گفتم از توبه و اجتهاد
۵ زهد و صدق بر خیزذ و از صدق توکّل بر خیزذ و از توکّل استقامت
بر خیزذ و از استقامت معرفت بر خیزذ بعد از آن لذّت انس بوذ
بعد از انس حیا بوذ بعد از حیا خوف بوذ از مکر و استدراج و
در جمله این احوال از دل او مفارقت نکند از خوف آنك نیایذ که
این احوال برو زوال آیذ و از لقای حق باز ماند و گفت هرکه بشناسذ
۱۰ آنج ازو بایذ ترسیذ آسان شوذ بر وی دور بوذن از هرجه اورا نهی
کرده اند از آن و گفت هرك عاقل‌تر بوذ بخذای عارف‌تر بوذ و هرکه
بخذای عارف‌تر بوذ زوذ بمنزل رسذ و گفت رجا قوت خایفان است
و گفت فاضلترین گریستن گریستن بنده بوذ در فوت شذن اوقاتی که نه
بر وجه بوذه باشذ و گفت هرك بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی
۱۵ حق تعالی اورا نور فقر و زهد از دل او بیرون برذ و گفت دنیا جون
مزبلهٔ است و جایگاه جمع آمذن سگان است و کمتر از سگ باشذ آنك
بر سر معلوم دنیا نشینذ از آنك سگ از مزبله جون حاجت خوذ روا
کند سیر شوذ باز گردذ و گفت هرك نفس خویش‌را نشناسذ او در دین
خویش در غرور بوذ و گفت مبتلا نگرداند حق تعالی هیج بندهٔ‌را بجیزی
۲۰ سخت‌تر از غفلت و سخت‌دلی و گفت انبیا مرگ‌را کراهیت داشته اند
که از ذکر حق باز مانده اند و گفت دوستی خذای دوستی طاعت خذای
بوذ و گفت دوستی خذایرا نشانی هست و آن دوستی طاعب اوست و گفت
هیج دلیل نیست بر شناختن خذای جز خذای امّا دلیل طلب کردن برای
۲۴ آداب خدمتست و گفت هرکی دوست دارذ که اورا بخیر بشناسند یا

غذای با تو جکرد گفت خداوند تعالی فرموذ که جرا جندین گریستی
گفتم الهی از شرم گناهان فرموذ که یا فتح فریشتهٔ گناه ترا فرموذه بوذم
که تا جهل سال هیج گناه بر تو ننویسذ از بهر گریستن تو رحمة الله علیه

ذکر احمد حواری قدّس الله روحه

۵ آن شیخ کبیر آن امام خطیر آن زَیْن زمان آن رکن جهان آن ولی قبّهٔ
تواری قطب وقت احمد حواری رحمة الله علیه یگانهٔ وقت بوذ و در
جملهٔ فنون علوم عالم بوذ و در طریقت بیانی عالی داشت و در حقایق
معتبر بوذ و در روایات و احادیث مقتدا بوذ و رجوع اهل عهد در
واقعات بذو بوذ و از اکابر مشایخ شام بوذ و بهمه زبانها محمود بوذ تا
۱۰ بحدّی که جُنَیْد گفت احمد حواری ریحان شام است و از مریدان ابو
سلیمان دارائی بوذ و با سفیان عُیَیْنه صحبت داشته بوذ و سخن اورا در
دلها اثری عجب بوذ و در ابتدا بتحصیل علم مشغول بوذ تا در علم بدرجهٔ
کمال رسیذ آنگاه کُتُب‌را بر داشت و بدریا برد و گفت نیکو دلیل و
راه‌بری بوذی مارا امّا از بس رسیذن بمقصود مشغول بوذن بدلیل محال
۱۵ بوذ که دلیل تا آنگاه بایذ که مرید در راه بوذ جون بیشگاه بدیذ آمذ
درگاه و راه‌را جه قیمت بس کُتُب‌را بدریا رها کرد و بسبب آن رنجهاء
عظیم کشیذ و مشایخ گفتند آن در حال سکر بوذ نقلست که میان سلیمان
دارائی و احمد حواری عهد بوذ که بهیج جیز ویرا مخالفت نکنذ روزی
سخن می گفت ویرا گفت تنور تافته اند جه فرمائی ابو سلیمان جواب
۲۰ نداذ سه بار بگفت بو سلیمان گفت برو و در آنجا بنشین جون برین
حال ساعتی بر آمذ یاذ آمذش گفت احمدرا طلب کنیذ طلب کردند
نیافتند گفت که در تنور بنگریت کبا من عهد دارذ که بهیجیز مرا مخالفت
نکنذ جون بنگرستند در تنور بوذ موئی بر وی نسوخته بوذ نقلست که
۲۵ گفت حوری‌را بخواب دیذم نوری داشت که می درفشیذ گفتم ای حو

توانگران از غایت اعتماد که او دارذ بر حق نقلست که فتح گفت وقتی
در مسجد بوذم با یارن جوانی در آمذ با بیراهنی خَلَق و سلام کرد و گفت
غریبانرا خذای باشذ و بس فردا بفلان محلّت بیای و خانهٔ من نشان
خواه و من خفته باشم مرا بشوی و این بیراهن‌را کفن کن و بخاك دفن
۵ کن برفتم جنان بوذ اورا بشستم و آن بیراهن‌را کفن کردم و دفن کردم
می خواستم کی باز گردم دامنم بگرفت و گفت اگر مرا ای فتح بر حضرت
خذای منزلتی بوذ ترا مکافات کنم برین رنج کی دیذی بس گفت مرد
بر آن بیرذ که بر آن زیسته باشذ این بگفت و خاموش شذ نقلست که
یك روز می گریست اشکهاء خون‌آلوذ از دیذگان می بارید گفتند یا
۱۰ فتح جرا بیوسته گریانی گفت جون از گناه خوذ یاذ میکنم خون روان می
شوذ از دیذهٔ من کی نبایذ که گریستن من بریا بوذ نه باخلاص نقلست
که کسی فتح‌را بنجاه درم آورد گفت در خبر است که هرکرا بی سؤال جیزی
دهند و ردّ کند بر حق تعالی ردّ کرده است یك درم بگرفت و باقی باز
داذ و گفت با سی بیر صحبت داشتم که ایشان از جملهٔ ابدال بوذند همه
۱۵ گفتند که بیرهیز از صحبت خلق و همه بکم خوردن فرموذند و گفت ای
مردمان نه هرك طعام و شراب از بیمار باز گیرذ بیرذ گفتند بلی گفت همجنین
دل که از علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیرذ بیرذ و گفت وقتی سؤال
کردم از راهبی که راه بخذای جگونه است گفت جو روی براه وی آوردی
آنجاست و گفت اهل معرفت آن قوم اند که جون سخن گویند از خذای
۲۰ گویند و جون عمل کنند برای خذای کنند و جون طلب کنند از خذای
طلب کنند و گفت هرکه مداومت کند بر ذکر دل آنجا شاذی محبوب
بدیذ آیذ و هرکه خذایرا بر گزینذ بر هوای خویش از آنجا دوستی خذای
تعالی بدیذ آیذ و هرکی‌را آرزومندی بوذ بخذای روی بگرداند از هرجه
۲۴ جز اوست نقلست که جون فتح وفات کرد اورا بخواب دیذند گفتند

ازین گفتنی با تو نیز صحبت نداشتمی و نَفَس سری سِبَری شذ رحمة الله علیه رحمةً واسعةً

ذکر فتح موصلی قدّس الله روحه العزیز

آن عالم فرع و اصل آن حاکم وصل و فصل آن ستوذهٔ رجال آن ربوذهٔ
۵ جلال آن بحقیقت ولی شیخ وقت فتح موصلی رحمة الله علیه از بزرگان مشایخ بوذ و صاحب همّت بوذ و عالی قدر و در ورع و مجاهده بغایت بوذ و حزنی و خوفی غالب داشت و انقطاع از خلق و خوذرا بنهان می داشت از خلق تا حدّی که دستهٔ کلیذ برهم بسته بوذ بر شکل بازرگانان هر کجا رفتی در بیش سجّاده بنهاذی تا کسی ندانستی که او کیست وقتی
۱۰ دوستی از دوستان حق تعالی بذو رسیذ اورا گفت بذین کلیذها جه می گشائی که بر خوذ بستهٔ از بزرگی سؤال کردند که فتح‌را هیچ علم هست گفت اورا بسنده است علم که ترك دنیا کرده است بُکلّی ابو عبد الله بن جلا گویذ که در خانهٔ سری بوذم جون بارهٔ از شب بگذشت جامهاء باکیزه در بوشیذ و ردا بر افگند گفتم درین وقت کجا می
۱۵ روی گفت بعیادت فتح موصلی جون بیرون آمذ عسس بگرفتش و بزندان برد جون روز شذ فرموذند کی محبوسانرا جوب زنیذ جون جلّاد دست بر داشت تا اورا بزنذ دستش خشك شذ نتوانست جنبانیذن جلّادرا گفتند جرا نمی زنی گفت بیری برابر من ایستاذه است و می گویذ تا بر او نزنی دست من بی فرمان شذ بنگریستند فتح موصلی بوذ سری‌را نزد او
۲۰ بردند و رها کردند نقلست که روزی فتح‌را سؤال کردند از صدق دست در کورهٔ آهنگری کرد بارهٔ آهن تافته بیرون آورد و بر دست نهاذ و گفت صدق اینست فتح گفت امیر المؤمنین علی‌را بخواب دیذم گفتم مرا وصیّتی کن گفت ندیذم جیزی نیکوتر از تواضع که توانگر کند مرد درویش‌را بر
۲٤ امیذ ثواب حق گفتم بیفزای گفت نیکوتر ازین کبر درویش است بر

بوذن نفس است از فضول و برون کردن خلق از دل و گفت سرمایهٔ
عبادت زهد است در دنیا و سرمایهٔ فتوّت رغبت است در آخرت
و گفت عیش زاهد خوش نبوذ که وی بخوذ مشغول است و عیش عارف
خوش بوذ جون از خویشتن مشغول بوذ و گفت کارهاء زهد همه بر
۵ دست گرفتم هرجه خواستم ازو یافتم مگر زهد و گفت هرك بیاراید در
جشم خلق آنج درو نبوذ بیفتذ از ذکر حق و گفت هرك بسیار آمیخت با
خلق از اندکی صدق است و گفت حسن خُلق آنست که خلق‌را نرنجانی
و رنج خلق بکشی بی کینه و مکافات و گفت از هیج براذر بریذه مشو در
گمان و شكّ و دست از صحبت او باز مدار بی عتاب و گفت قوی
۱۰ ترین خلق آنست کبا خشم خویشتن بر آیذ و گفت ترك گناه گفتن سه
وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از رغبت بهشت و یکی از شرم
خذای و گفت بنده کامل نشوذ تا آنگاه که دین خوذرا بر شهوات اختیار
نکند نقلست که یکی روز در صبر سخن می گفت کژدمی جند بار اورا زخم
زذ آخر گفتند جرا اورا دفع نکردی گفت شرم داشتم جون در صبر سخن
۱۵ می گفتم و در مناجات گفته است الهی عظمت تو مرا باز برّیذ از مناجات
تو و شناخت من بتو مرا انس داذ با تو و گفت اگر نه آنستی که تو
فرموذهٔ که مرا یاذ کن بزبان و اگر نه یاذ نکردی یعنی تو در زبان نگنجی
و زبانی که بلهو آلوذه است بذکر تو جگونه گشاذه گردانم جنید گفت
که سری گفت نی خواهم که در بغداذ بمیرم از آنك ترسم که مرا زمین
۲۰ نبذیرذ و رسوا شوم و مردمان بمن گمان نیکو برده اند ایشانرا بذ افتذ
جون بیمار شذ بعیادت او در شذم باذبیزنی بوذ بر گرفتم و باذش می
کردم گفت ای جنید بنه کی آتش تیزتر شوذ جنید گفت حال جیست
گفت عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ گفتم وصیّتی بکن گفت مشغول مشو
۲۴ بسبب صحبت خلق از صحبت حق تعالی جنید گفت اگر این سخن‌را بیش

بهرجه فرو آئی کار بر تو ختم شوذ و ابرار آن قومی اند کی فرو آیند که
إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ بر نعمت فرو آیند لاجرم دلهاء ایشان معلّق خاتمت
بوذ امّا سابقان‌را که مقرّبان اند جشم در ازل بوذ لاجرم هرگز فرو نیایند
که هرگز بازل نتوان رسیذ ازین جهت جون بر هیج فرو نیایند ایشانرا
۵ بزنجیر بهشت بایذ کشیذ و گفت حیا و انس بدر دل آیند اگر در دلی
زهد و ورع باشذ فروذ آیند و اگرنه باز گردند و گفت بنج جیز است
که قرار نگیرذ در دل اگر در آن دل جیزی دیگر بوذ خوف از خذای
و رجا بخذای و دوستی خذای و حیا از خذای و انس بخذای و گفت
مقدار هر مردی در فهم خویش بر مقدار نزدیکی دل او بوذ بخذای و گفت
۱۰ فهم کننده‌ترین خلق آن بوذ که فهم کنذ اسرار قران و تدبّر کنذ در آن
اسرار و گفت صابرترین خلق کسی بوذ که بر خلق صبر توانذ کرد
و گفت فردا اُمّتان‌را بانبیا خوانند و لیکن دوستانرا بخذای باز خوانند
و گفت شوق برترین مقام عارفست و گفت عارف آنست که خوردن
وی خوردن بیماران بوذ و خفتن وی خفتن مارگزیذگان بوذ و عیش وی
۱۵ عیش غرقه شذگان بوذ و گفت در بعضی کُتُب مُنزل نوشته است که
خذاوند فرموذ که ای بندهٔ من جون ذکر من بر تو غالب شوذ من عاشق
تو شوم و عشق اینجا بمعنی محبّت بوذ و گفت عارف آفتاب صفت است
که بر همه عالم بتابذ و زمین‌شکل است که بار همه موجودات بکشذ و
آب‌نهاذست که زندگانی دلهاء همه بذو بوذ و آتش‌رنگست که عالم بذو
۲۰ روشن گردذ و گفت تصوّف نامیست سه معنی‌را یکی آنك معرفتش نور
ورع فرو نگیرد و در عالم باطن هیج نگویذ که نقض ظاهر کتاب بوذ و
کرامات اورا بذآن دارذ که مردم باز دارذ از محارم و گفت علامت
زاهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن است بذآنج از
۲۴ گرسنگی بروذ بر وی و راضی بوذن است بذآنج عورت‌بوشی بوذ و نفور

به سلامت بماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندك شوذ
غم او گو از خلق عزلت کن که اکنون زمان عزلت است و روزگار
تنهائی و گفت جملهٔ دنیا فضولست مگر پنج چیز نانی که سدّ رمق بوذ و
آبی که تشنگی ببرذ و جامهٔ کی عورت بپوشذ و خانهٔ که در آنجا تواند بوذ
۵ و علمی که بذآن کار می کنی و گفت هر معصیت که از سبب شهوت بوذ
اومیّذ توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت که آن بسبب کبر بوذ
اومیّذ نتوان داشت بآمرزش آن زیراکه معصیت ابلیس از کبر بوذ و
زلّت آدم از شهوت و گفت اگر کسی در بستانی بوذ کی درختان بسیار
باشذ بر هر برگ درختی مرغی نشسته و بزبانی فصیح می گویند السلام علیك
۱۰ یا ولیّ الله آنکس که نترسذ که آن مکر است و استدراج بر وی بباید
ترسیذ و گفت علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و گفت مکر
قولی است بی عمل و گفت ادب ترجمان دلست و گفت قوی‌ترین قوّتی
آنست که بر نفس خود غالب آئی و هرك عاجز آیذ از ادب نفس خویش
از ادب غیری عاجزتر بوذ هزار بار و گفت بسیار اند جمعی که گفت
۱۵ ایشان موافق فعل نیست امّا اندك است آنك فعل او موافق گفت
اوست و گفت هرك قدر نعمت نشناسذ زوال آیذش از آنجا که نداند
و گفت هرك مطیع شوذ آنرا که فوق اوست مطیع او شوذ آنك دون
اوست و گفت زبان تو ترجمان دل تست و روی تو آئینهٔ دل تست بر
روی تو بیذا شوذ آنچ در دل بنهان داری و گفت دلها سه قسم است
۲۰ دلی است مثل کوه کی آنرا هیچ از جای نتواند جنبانیذ و دلی است مثل
درخت بیخ او ثابت امّا باذ اورا گاه گاه حرکتی می دهذ و دلی است مثل
برّی که با باذ می روذ و بهر سوی می گردذ و گفت دلهاء ابرار معلّق به
خاتمت است و دلهاء مقرّبان معلّق بسابقت است معنی آنست کی حسنات
۲۴ ابرار سیّئات مقرّبان است وحسنه سیّئه از آن می شوذ که برو فرو می آیذ

من جکنم لاجرم بسررا با خوذ بر بایذ گرفت گفت جنین کنم فرزندرا
آن جامهٔ نیکو از وی بیرون کرد و بارهٔ گلیم بر وی انداخت و زنبیل
در دست او نهاذ و گفت روان شو ماذر جون آن حال بدیذ گفت من
طاقت این کار ندارم فرزندرا در ربوذ احمد زن‌را گفت ترا نیز وکیل
۵ خوذ کردم اگر خواهی بای مرا گشاذه کن بس احمد باز گشت و روی
بصحرا نهاذ تا سالی جند بر آمذ شبی نماز خفتن بوذ که کسی روی بخانقاه
سری نهاذ و در آمذ و گفت مرا احمد فرستاذه است می گویذ که کار
من تنگ در آمذه است مرا در باب شیخ برفت احمدرا دیذ در گورخانهٔ
بر خاك خفته و نفس بلب آمذه و زبان می جنبانیذ گوش داشت می
۱۰ گفت لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ ٱلْعَامِلُونَ سری سر وی بر داشت و از خاك باك
کرد و بر کنار خوذ نهاذ احمد جشم باز کرد شیخ‌را دیذ گفت ای استاذ
بوقت آمذی که کار من تنگ در آمذه است بس نفس منقطع شذ سری
گریان روی بشهر نهاذ تا کار او بسازذ خلقی‌را دیذ که از شهر بیرون می
آمذند گفت کجا می رویذ گفتند خبر نداری که دوش از آسمان ندائی آمذ
۱۵ که هرکه خواهذ که بر ولی خاص خذای نماز کنذ گو بگورستان شونیزیّه
رویذ و نَفَس وی جنین بوذ که مریدان جنین می خاستند و اگر خوذ از
وی جُنَیْد خاست تمام بوذ و سخن اوست که ای جوانان کار بجوانی کنیذ
بیش از آنك به بیری رسیذ که ضعیف شویذ و در تقصیر بمانیذ جنین
که من مانده ام و این وقت که این سخن گفت هیچ جوان طاقت عبادت
۲۰ او نداشت و گفت سی سالست که استغفار می کنم از یك شکر گفتن
گفتند جگونه گفت بازار بغداذ بسوخت امّا دکّان من نسوخت مرا خبر
داذند گفتم الحمد لله از شرم آنك خوذرا به از براذر مسلمان خواستم و
دنیارا حمد گفتم از آن استغفار می کنم و گفت اگر یك حرف از وردی
که مراست فوت شوذ هرگز آنرا قضا نیست و گفت دور باشیذ از
۲۵ همسایگان توانگر و قرّایان بازار و عالمان امیران و گفت هرکه خواهذ که

گفت راه طریقت خواهی یا راه شریعت راه عام خواهی یا راه خاص گفت
هر دورا بیان کن گفت راه عام آنست که پنج نماز بس امام نگاه داری
و زکوة بدهی اگر مال باشذ از بیست دینار نیم دینار و راه خاص آنست
که همه دنیارا بشت پای زنی و بهیچ از آرایش وی مشغول نشوی اگر
۵ بدهند قبول نکنی و تو دانی اینست این دو راه پس از آنجا برون آمذ
و روی بصحرائی نهاذ جون روزی جند بر آمذ پیرزنی موی کنده و روی
خراشیذه بیامذ بنزدیك سری و گفت ای امام مسلمانان فرزندکی داشتم
جوان و تازه‌روی روزی بمجلس تو آمذ خندان و خرامان و باز گشت
گریان و گذازان اکنون جند روزست تا غایب شذه است و نمی دانم کی
۱۰ کجاست دلم در فراق او بسوخت تدبیر این کار من بکن از بس زاری
که کرد سری‌را رحم آمذ گفت دل‌تنگی مکن که جز خیر نبوذ جون
بیایذ من ترا خبر دهم که وی ترك دنیا گفته است و اهل دنیارا مانده
تایب حقیقی شذه است جون مدّتی بر آمذ شبی احمد بیامذ سری خادم‌را
گفت برو و پیرزن‌را خبر ده پس سری احمدرا دیذ زردروی شذه و نزار
۱۵ گشته و بالای سروش دوتا گشته گفت ای استاذ مشفق جنانك مرا در
راحت افگندی و از ظلمات برهانیذی خذای ترا راحت دهاذ و راحت
دو جهانی ترا ارزانی داراذ ایشان درین سخن بوذند که ماذر احمد و
عیال او بیامذند و بسرکی خرد داشت و بیاوردند جون ماذررا جشم بر
احمد افتاذ بر آن حال بدیذ که ندیذه بوذ خویشتن در کنار او افگند
۲۰ و عیال نیز بیکسوی زاری می کرد و بسرك می گریست خروش از همه
بر آمذ سری گریان شذ بجهٔ خویشتن در پای او انداخت هر جند کوشیذند
تا اورا بخانه برند البتّه سوذ نداشت گفت ای امام مسلمانان جرا ایشانرا
خبر کردی که کار مرا بزیان بخواهند آورد گفت ماذرت بسیار زاری
کرده بوذ من از وی بذیرفته ام پس احمد خواست که باز گردذ زن گفت
۲۵ مرا بزندگی بیوه کردی و فرزندان یتیم کردی آن وقت که او ترا خواهذ

زنی خبر ندارذ و از آن خبر بوذ اندر دل من تا آنگاه کی آشکارا شذ
کی جنین است سری گفت جون خبر می یابم کی مردمان بر من می آیند
تا از من علم آموزند دعا گویم یا ربّ تو ایشانرا علی عطا کن کی مشغول
گرداند تا من ایشانرا بکار نیایم که من دوست ندارم کی ایشان سوی
۵ من آیند نقلست کی مردی سی سال بوذ تا در مجاهده ایستاذه بوذ گفتند
این بجه یافتی گفت بدعاء سری گفتند جگونه گفت روزی بدر سرای او
شذم و در بکوفتم او در خلوتی بوذ آواز داذ کی کیست گفتم آشنا گفت
اگر آشنا بوذی مشغول او بوذی و بروای مات نبوذی بس گفت خذاوندا
بخوذش مشغول کن جنانك بروای هیج کسش نبوذ همین که این دعا گفت
۱۰ جیزی بسینهٔ من فروذ آمذ و کار من بذین جای رسیذ نقلست کی یك
روز مجلس می گفت یکی از ندیمان خلیفه می گذشت نام او احمد یزید
کاتب بوذ با تجمّلی تمام و جمعی خادمان و غلامان گرد او در آمذه گفت
باش تا بمجلس این مرد رویم جند جائی رویم که نبایذ رفت بس دلم آنجا
بگرفت بس بمجلس سری رفت و بنشست و بر زبان سری رفت کی در
۱۵ هژده هزار عالم هیج کس نیست از آدمی ضعیف‌تر و هیج کس از انواع
خلق خذای در فرمان خذای جنان عاصی نشوذ که آدمی کی اگر نیکو شوذ
جنان نیکو شوذ کی فرشته رشك برذ از حالت او و اگر بذ شوذ جنان
بذ شوذ که دیورا ننگ آیذ از صحبت او عجب از آدمی بذین ضعیفی که
عاصی شوذ در خذای بذین بزرگی این تیری بوذ که از کمان سری جذا شذ
۲۰ بر جان احمد آمذ جندان بگریست که از هوش بشذ بس گریان بر
خاست و بخانه رفت و آن شب هیج نخورد و سخن نگفت دیگر روز بیاذه
بمجلس آمذ اندوهگن و زردروی جون مجلس بآخر رسیذ برفت بخانه روز
سوم بیاذه تنها بیامذ جون مجلس تمام شذ بیش سری آمذ و گفت ای
استاذ آن سخن تو مرا گرفته است و دنیارا بر دل من سرد گردانیذهٔ می
۲۵ خواهم کی از خلق عزلت گیرم و دنیارا فروگذارم مرا بیان کن راه سالکان

از سرّ این برسیذند گفت بیغامبر صلّی الله علیه و علی آله و سلّم گفته
است که هرك سلام کذ بر مسلمانی صذ رحمت فروذ آیذ نوذ آنکس‌را
بوذ که روی تازه دارذ من روی ترش کرده ام تا نوذ رحمت اورا بوذ
اگر کسی گویذ این ایثار بوذ و درجهٔ ایثار از آنج او کرد زیادت است
۵ بس جگونه اورا به از خوذ خواسته باشذ گویم نَحْنُ نَحْکُمُ بالظاهر روی
ترش کردن‌را بظاهر حکم توانیم کردن امّا بر ایثار حکم نی توان کردن یا
از سر صدق بوذ یا نبوذ از سر اخلاص بوذ یا نبوذ لاجرم آنج بظاهر
بدست او بوذ بجای آورد نقلست که یکبار یعقوب‌را علیه السلام بخواب
دیذ گفت ای بیغامبر خذای این جه شور است که از بهر یوسف در
۱۰ جهان انداختهٔ جون ترا بر حضرت بار هست حدیث یوسف‌را بباذ بر
ده ندائی بسرّ او رسیذ که یا سری دل نگاه دار و یوسف‌را بوی نموذند
نعرهٔ بزذ و بیهوش شذ و سیزده شبانروز بی عقل افتاذه بوذ جون بعقل
باز آمذ گفتند این جزای آنکس است که عاشقان درگاه مارا ملامت کذ
نقلست که کسی بیش سری طعامی آورد و گفت جند روز است تا نخوردهٔ
۱۵ گفت بنج روز گفت گرسنگی تو گرسنگی بخل بوذه است گرسنگی فقر
نبوذه است نقلست که سری خواست که یکی از اولیارا بیند بس باتّفاق
یکی‌را بر سر کوهی بدیذ جون بوی رسیذ گفت السلام علیك تو کیستی
گفت او گفت تو جه می کنی گفت او گفت تو جه می خوری گفت او
گفتم این که می گوئی او ازین خذایرا می خواهی این سخن بشنیذ نعرهٔ بزذ
۲۰ و جان بداذ نقلست که جُنَیْد گفت سری مرا روزی از محبّت برسیذ گفتم
کی گروهی گفتند موافقت است و گروهی گفتند اشارت است و جیزهاء
دیگر گفته است سری بوست دست خویش بگرفت و بکشیذ از دستش
بر نخاست گفت بعزّت او کی اگر گویم این بوست از دوستی او خشك
شذه است راست گویم و از هوش بشذ و روی او جون ماه گشت نقلست
۲۵ که سری گفت بنده بجائی برسذ در محبّت که اگر تیری یا شمشیری بر وی

مرا گفت یا جنید از من می ترسی گفتم آری گفت اگر خدایرا بسزا بشناختهٔ
جز از وی نترسیدی گفتم تو کیستی گفت ابلیس گفتم می بایست که ترا
دیدمی گفت آن ساعت که از من اندیشیدی از خدای غافل شدی و
ترا خبر نی مراد از دیدن من چه بود گفتم خواستم تا برسم که ترا بر
۵ فقرا هیچ دست باشد گفت نی گفتم چرا گفت چون خواهم کی بدنیا
بگیرمشان بعقبی گریزند و چون خواهم کی بعقبی بگیرمشان بمولی گریزند
و مرا آنجا راه نیست گفتم اگر بر ایشان دست نیابی ایشانرا هیچ بینی گفت
بینم آنگاه کی در سماع و وجد افتند بینمشان که از کجا می نالند این بگفت
و نابدید شد چون بمسجد در آمدم سری‌را دیدم سر بر زانو نهاده سر بر
۱۰ آورد و گفت دروغ می گویذ آن دشمن خدای که ایشان از آن عزیزتر
اند که ایشان بابلیس نمایند جُنَید گفت با سری بجماعتی مخنّثان بر گذشتم
بدل من در آمد که حال ایشان چون خواهد بود سری گفت هرگز بدل
من نگذشته است که مرا بر هیچ آفریده فضل است در کلّ عالم گفتم یا
شیخ نه بر مخنّثان خودرا فضل نهادهٔ گفت هرگز نی جُنَید گفت بنزدیك
۱۵ سری در شدم ویرا دیدم متغیّر گفتم چه بوده است گفت برئی از بریان
بر من آمد و سؤال کرد کی حیا چه باشد جواب دادم آن بری آب
گشت چنین که می بینی نقلست که سری خواهری داشت دستوری خواست
که این خانهٔ ترا برویم دستوری نداد گفت زندگانی من کراء این نکند
تا یك روز در آمد بیرزنی‌را دید که خانهٔ وی می رُفت گفت ای برادر
۲۰ مرا دستوری ندادی تا خدمت تو کردمی اکنون نامحرمی آوردهٔ گفت ای
خواهر دل مشغول مدار که این دنیا است که در عشق ما سوخته است
و از ما محروم بود اکنون از حق تعالی دستوری خواست تا از روزگار ما
نصیبی بود اورا جاروب حجرهٔ ما بدو دادند یکی از بزرگان میگوید
چندین مشایخ‌را دیدم هیچ کس‌را بر خلق خدای چنان مشفق نیافتم کی
۲۵ سری‌را نقلست که هرك سلامش کردی روی ترش کردی و جواب گفتی

دکّان او نسوخته بوذ جون آن جنان بدیذ آنج داشت بدرویشان داذ
و طریق تصوّف بیش گرفت ازو برسیذند که ابتداء حال تو جگونه بوذ
گفت روزی حبیب راعی بدکّان من بر گذشت من جیزی بذو داذم کی
بدرویشان ده گفت خیّرك الله آن روز این دعا بگفت دنیا بر دل من
۵ سرد شذ تا روز دیگر معروف کرخی می آمذ کوذکی یتیم با او همراه گفت
این‌را جامه کن من جامه کردم معروف گفت خذای تعالی دنیارا بر دل
تو دشمن گرداناذ و ترا ازین شغل راحت دهاذ من بیکبارگی از دنیا فارغ
آمذم از برکات دعای معروف و کس در ریاضت آن مبالغت نکرد که
او تا بحدّی که جُنَیْد گفت هیجکس‌را ندیذم در عبادت کاملتر از سری که
۱۰ نوذ و هشت سال بر او بگذشت که بهلو بر زمین ننهاذ مگر در بیماری
مرگ و گفت جهل سالست تا نفس از من گرر در انگبین می خواهذ و
من نداذمش و گفت هر روزی جند کرّت در ائینهٔ بنگرم از بیم آنك
نباید کی از شومی گناه رویم سیاه شذه باشذ و گفت خواهم که آنج بر دل
مردمان است بر دل منستی از اندوه تا ایشان فارغ بوذندی از اندوه
۱۵ و گفت اگر براذری بنزدیك من آیذ و من دست بمحاسن فروذ آرم
ترسم که نام‌را در جریدهٔ منافقان ثبت کنند و بشر حافی گفت من از هیج
کس سؤال نکردمی مگر از سری که زهد اورا دانسته بوذم که شاذ شوذ
که جیزی از دست وی بیرون شوذ جُنَیْد گفت یك روز بر سری رفتم
می گریست گفتم جه بوذه است گفت در خاطرم آمذ که امشب کوزهٔ‌را
۲۰ بر آویزم تا آب سرد شوذ در خواب شذم حوری‌را دیذم گفتم تو از آن
کیستی گفت از آن کسی که کوزه بر نیاویزذ تا آب خنك شوذ و آن
حور کوزهٔ مرا بر زمین زذ اینك بنگر جُنَیْد گفت سفالهاء شکسته دیذم تا
دیرگاه آن سفالها آنجا افتاذه بوذ جُنَیْد گفت شبی خفته بوذم بیذار شذم
۲۴ سرّ من تقاضا کرد که بمسجد شونیزیّه رو بس برفتم شخصی دیذم هایل بترسیذم

که این کیست گفتند بار خدایا تو داناتری فرمان آمد که معروفست که از دوستی ما مست واله گشته است و جز بدیدار ما بهوش باز نیاید و جز بلقاء ما از خود خبر نیابد رحمة الله علیه

ذکر سری سقطی قدّس الله روحه

۵ آن نفس کُشتهٔ مجاهده آن دل‌زندهٔ مشاهده آن سالك حضرت ملکوت آن شاهد عزّت جبروت آن نقطهٔ دایرهٔ لانَقطی شیخ وقت سَری سَقَطی رحمة الله علیه امام اهل تصوّف بوذ و در اصناف علم بکمال بوذ و دریاء اندوه و درد بوذ و کوه حلم و ثبات بوذ و خزانهٔ مروّت و شفقت بوذ و در رموز و اشارات اعجوبهٔ بوذ و اوّل کسی که در بغداذ سخن حقایق ۱۰ و توحید گفت او بوذ و بیشتر از مشایخ عراق مرید وی بوذند و خال جُنَیْد بوذ و مرید معروف کرخی بوذ و حبیب راعی‌را دیذه بوذ و در ابتدا در بغداذ نشستی دکّانی داشت و بردهٔ از در دکّان در آویخته در آمذی و نماز کردی هر روز جندین رکعت نماز کردی یکی از کوه لُکام بیامذ بزیارت وی و برده از آن در بر داشت و سلام گفت و سری‌را ۱۵ گفت فلان بیر از کوه لُکام ترا سلام گفت سری گفت وی در کوه ساکن شذه است بس کاری نباشذ مرد بایذ که در میان بازار بحق مشغول تواند بوذ جنانك یك لحظه از حق تعالی غایب نبوذ نقلست که در خریذ و فروخت جز ده نیم سوذ نخواستی یکبار بشصت دینار باذام خریذ باذام گران شذ دلاّل بیامذ و گفت بفروش گفت بجند گفت بشصت و سه ۲۰ دینار گفت بهاء باذام امروز نوذ دینار است گفت قرار من اینست که هر ده دینار نیم دینار بیش نستانم من عزم خوذ نقض نکنم دلاّل گفت من نیز روا ندارم که کالای تو بکم فروشم نه دلاّل فروخت و نه سری روا داشت در اوّل سقطفروشی کردی یك روز بازار بغداذ بسوخت اورا ۲٤ گفتند بازار بسوخت گفت من نیز فارغ شذم بعد از آن نگاه کردند و

کرخی که حاجت من روا کنی تا حالی اجابت افتد نقلست که شیعه یك
روز بر در رضا رضی الله عنه مزاحمت کردند و پهلوی معروف کرخی‌را
بشکستند بیمار شد سری سقطی گفت مرا وصیّتی کن گفت جون من بمیرم
بیراهن مرا بصدقه ده که من میخواهم که از دنیا بیرون روم برهنه باشم
۵ جنانك از ماذر برهنه آمده ام لاجرم در تجرید همتا نداشت و از قوّت
تجرید او بوذ که بعد از وفات او خاك اورا تریاك مجرّب می گویند بهر
حاجت که بخاك او روند حق تعالی روا گرداند بس جون وفات کرد
از غایت خُلق و تواضع او بوذ که همه ادیان در وی دعوی کردند
جهوذان و ترسایان و مومنان هر یك گروه گفتند که وی از ما است
۱۰ خادم گفت که او گفته است کی هرك جنازهٔ مرا از زمین بر تواند داشت
من از آن قوم ام ترسایان نتوانستند جهوذان نتوانستند بر داشت اهل
اسلام بیامذند و بر داشتند و نماز کردند و باز هم آنجا اورا بخاك کردند
نقلست که یك روز روزه‌دار بوذ و روز بنماز دیگر رسیذه بوذ در بازار
می رفت سقّائی می گفت که رَحِمَ اللّهُ مَنْ شَرِبَ خذای بر آنکس رحمت
۱۵ کناذ که ازین آب بخررذ بگرفت و بخورد گفتند نه کی روزه‌دار بوذی
گفت آری لکن بدعا رغبت کردم جون وفات کرد اورا بخواب دیذند
گفتند خذای با تو جه کرد گفت مرا در کار دعاء سقّا کرد و بیامرزید
محمّد بن الحسین رحمة الله علیه گفت معروف‌را بخواب دیذم گفتم خذای
با تو جه کرد گفت بیامرزید گفتم بزهد و ورع گفت نی بقبول یك سخن
۲۰ که از بسر سمّاك شنیذم بکوفه گفت هرکه بجهلگی بخذای باز گردذ خذای
برحمت بذو باز گردذ و همه خلق‌را بذو باز گرداند سخن او در دل من
افتاذ بخذای باز گشتم و از جملهٔ شغلها دست بداشتم مگر خدمت علی بن
موسی الرضا و این سخن اورا گفتم گفت اگر بند بذیری این ترا کفایت
است سری گفت معروف‌را بخواب دیذم در زیر عرش ایستاذه جشم فراخ
۲۵ و بهن باز کرده جون والهی مدهوش و از حق تعالی ندا می رسیذ بفریشتگان

خیری خواهـذ داذ برو بگشایذ در عمل و در بندذ بر وی در کسل
و گفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی نگاه‌داشت
سنّت نوعی است از غرور و امیذ داشتن رحمت در نافرمان‌برداری
جهلست و حماقت و گفتند تصوّف جیست گفت گرفتن حقایق و گفتن
۵ بدقایق و نومیذ شذن از آنچ هست در دست خلایق و گفت هرك عاشق
ریاست است هرگز فلاح نیابذ و گفت من راهی می دانم بخذای آنك از
کسی جیزی نخواهی و هیجت نبوذ که کسی از تو جیزی خواهذ و گفت جشم
فرو خوابانیذ اگر همه از نری بوذ و ماذهٔ و گفت زبان از مدح نگاه
دارید جنانك از ذمّ نگاه دارید و سؤال کردند که بجه جیز دست یابیم
۱۰ بر طاعت گفت بذآنك دنیا از دل خوذ بیرون کنیذ که اگر اندك جیزی
از دنیا در دل شما آیذ هر سجده که کنیذ آن جیزرا کنیذ و سؤال کردند
از محبّت گفت محبّت نـه از تعلیم خلق است کی محبّت از موهبت حق
است و از فضل او و گفت عارف‌را اگر هیج نعمتی نبوذ او خوذ در همه
نعمتی بوذ نقلست که یك روز طعامی خوش میخورد اورا گفتند جه میخوری
۱۵ گفت من مهمانم آنج مرا دهند آن خورم با این همه یك روز نفس‌را می
گفت ای نفس خلاص ده مرا تا تو نیز خلاص یابی و ابرهیم یکبار اورا
وصیّتی خواست گفت توکّل کن تا خذای با تو بهم بوذ و انیس تو
بوذ و بازگشت بوذ که از همـه برو شکایت کنی که جملهٔ خلق نـه ترا
منفعت توانند رسانیذ و نه مضرّت دفع توانند کرد و گفت التماسی که
۲۰ کنی از آنجا کن که جمله درمانها نزدیك اوست و بدانك هرجه بتو فرو
می آیذ رنجی یا بلائی یا فاقهٔ یقین می دان که فرج یافتن از آن در نهان
داشتن است و کسی دیگر گفت مرا وصیّتی بکن گفت حذر کن از آنك
خذای ترا می بیند و تو در شیوهٔ مساکین نباشی سری گفت معروف مرا
۲۴ گفت جون ترا بخذای حاجتی بوذ سوگندش بده بگوی یا ربّ بحقّ معروف

درویشیم و درویش‌را با تصرّف جه کار آن مسافررا جندان مراعات کرد
که صفت نتوان کرد نقلست که معروف‌را خالی بوذ که والی شهر بوذ روزی
بجائی خراب می گذشت معروف‌را دیذ آنجا نشسته و نان میخورد و سگی
در بیش وی و وی یك لقمه در دهان خوذ می نهاذ و یك لقمه در دهان
۵ سگ خال گفت شرم نمی داری کبا سگ نان می خوری گفت از شرم نان
می دهم بدرویش بس سر بر آورد و مرغی‌را از هوا بخوانـد مرغ فروذ
آمذ و بر دست وی نشست و به برّ خوذ سر و جشم خوذرا می بوشیذ
معروف گفت هرك از خذای شرم دارذ همه جیز ازو شرم دارذ در حال
خال خجل شذ نقلست که یکی روز طهارت بشکست در حال تیمّم کرد
۱۰ گفتند اینك دجله تیمّم جرا می کنی گفت تواند بوذ که تا آنجا برسم نمانده
باشم نقلست که یکبار شوق بر وی غالب شذ ستونی بوذ بر خاست و آن
ستون‌را در کنار گرفت و جندان بفشارد که بیم آن بوذ که آن ستون باره
شوذ و اورا کلماتی است عالی گفت علامت جوانمرد سه جیز است یکی
وفا بی خلاف دوم ستایش بی خوذ سوم عطائی بی سؤال و گفت علامت
۱۵ دوستی خذای آن بوذ که اورا مشغول دارذ بکاری که سعادت وی در
آن بوذ و نگاه دارذ از مشغولی که اورا بکار نیایذ و گفت علامت گرفت
خذای در حق کسی آن بوذ که اورا مشغول کند بکار نفس خویش بجیزی
که اورا بکار نیایذ و گفت علامت اولیای خذای سه جیز است اندیشهٔ
ایشان از خذای بوذ و قرار ایشان با خذای بوذ و شغل ایشان در
۲۰ خذای بوذ و گفت جون حق تعالی به بندهٔ خیری خواهذ داذ در عمل
خیر بر وی بگشایذ و در سخن بر وی ببندذ و سخن گفتن مرد در جیزی
که بکار نیایذ علامت خذلان است و جون بکسی شرّی خواهذ بر عکس
این بوذ و گفت حقیقت وفا بهوش آمذن سرّ است از خواب غفلت و
۲۴ فارغ شذن اندیشه است از فضول آفت و گفت جون خذای تعالی بکسی

گرفت و می رفت معروف از پی او می رفت تا بذو رسید با وی سخن
گفت سر در پیش افکند تا چشم بر وی نیفتد گفت هیچ بسرك قران‌خوان
داری گفت نی گفت مصحف بمن ده مصلّی ترا آن زن از حلم او بشگفت
ماند و هر دو آنجا بنهاذ معروف گفت مصلّی ترا حلال بگیر آن زن از
۵ شرم و خجالت آن بشتاب برفت نقلست کی یك روز با جمعی می رفت
جماعتی جوانان می آمذند و فساد می کردند تا بلب دجله رسیذند یاران
گفتند یا شیخ دعا کن تا حق تعالی این جمله‌را غرق کند تا شوی ایشان
از خلق منقطع شوذ معروف گفت دستها بر دارید بس گفت الهی جنانك
درین جهان عیش‌شان خوش داذی در آن جهان‌شان عیش خوش ده
۱۰ اصحاب بتعجّب بماندند گفتند خواجه ما سرّ این دعا نمی دانیم گفت آنکس
که با او می گویم می داند توقّف کنید که هم اکنون سرّ این بیذا آیذ آن
جمع جون شیخ بدیذند رباب بشکستند و خمر بریختند و لرزه بر ایشان
افتاذ و در دست و بای شیخ افتاذند و توبه کردند شیخ گفت دیذیت که
مراد جمله حاصل شذ بی غرق و بی آنك رنجی بکسی رسیذ نقلست که
۱۵ سری سقطی گفت روز عید معروف‌را دیذم که دانهٔ خرما بر می جیذ
گفتم این‌را جه می کنی گفت این کوذك‌را دیذم که می گریست گفتم جرا
می گریی گفت من یتیم نه بذر دارم و نه ماذر کوذکان دیگررا جامهاست
و من ندارم و ایشان جوز دارند و من ندارم این دانها از بهر آن می
جینم تا بفروشم و ویرا جوز خرم تا بروذ و بازی می کند سری گفت این
۲۰ کاررا من کفایت کنم و دل ترا فارغ کنم کوذك‌را بردم و جامه درو
بوشیذم و جوز خریذم و دل وی شاذ کردم در حال نوری دیذم که در
دلم بدیذ آمذ و حالم از لونی دیگر شذ نقلست که روزی معروف‌را
مسافری رسیذ در خانقاه و قبله‌را نمی دانست روی بسوئی دیگر کرد و
نماز کرد جون وقت نماز در آمذ اصحاب روی سوی قبله کردند و نماز
۲۵ کردند آن مسافر خجل شذ گفت آخر مرا جرا خبر نکردیذ شیخ گفت ما

ذکر معروف کرخی رحمة الله علیه

آن همدم نسیم وصال آن محرم حریم جمال آن مقتدای صدر طریقت آن
رهنمای راه حقیقت آن عارف اسرار شیخی قطب وقت معروف کرخی رحمة
الله علیه مقدّم طریقت بوذ و مقدّم طوایف بوذ و مخصوص بانواع لطایف
۵ بوذ و سیّد محبّان وقت بوذ وخلاصهٔ عارفان عهد بوذ بل که اگر عارف
نبودی معروف نگشتی کرامت و ریاضت او بسیار و در فتوّت و تقوی
آیتی بوذ و عظیم لطفی و قربی تمام داشته است و در مقام انس و شوق
بغایت بوذه است و ماذر و بذرش ترسا بوذند ویرا بر معلّم فرستاذند
استاذش گفت بگوی ثالث و ثلاثه گفت نی بل هو الله الواحد هرجند
۱۰ که می گفت که بگوی خذای سه است او می گفت یکی هر جند استاذ
بزذش سوذ نداشت یکبار سخت زذش معروف بگریخت و بیش نیافتندش
ماذر و بذرش گفتندی کاشکی بیامذی و هر دینی که او بخواستی ما
موافقت او کردمانی وی برفت و بر دست علی بن موسی الرضا مسلمان
شذ بعد از جند گاه روزی بدر خانهٔ بذر رفت در خانه بکوفت گفتند
۱۵ کیست گفت معروف گفتند بر کذام دینی گفت بر دین محمّد رسول الله
ماذر و بذرش در حال مسلمان شذند آنگاه بداؤد طائی افتاذ و بسیار
ریاضت کشیذ و بسی عبادت و مجاهده بجای آورد و جندان در صدق
قدم زذ که مُشار إِلَیْه گشت محمّد بن منصور الطوسی گویذ بنزدیك معروف
بوذم در بغداذ اثری بر روی او دیذم گفتم دی بنزدیك تو بوذم این
۲۰ نشان نبوذ این جیست گفت جیزی که ترا جاره است مبرس و برس از
جیزی که ترا بکار آیذ گفتم بحق معبود که بگوی گفت دوش نماز می کردم
و خواستم که بمکّه روم و طوافی کنم بسوی زمزم رفتم تا آب خورم بای
من بلغزیذ و روی بذآن در آمذ این نشان آنست نقلست که بدجله
۲٤ رفته بوذ بطهارت و مصحف و مصلاّ در مسجد بنهاذ بیرزنی در آمذ و بر

زناری بر میان بسته گفت مهتر شما مرا بشما رسول کرده است و مرا گفت
یا شاذدل گاه آن نیامذ که زنّار گبری ببرّی گفت اکنون برّیذم و کارد
بر نهاذ و زنّاررا ببرّیذ و گفته است که گاه آن نیامذ کی کلاه گبری از
سر بنهی گفت اینك نهاذم و گفت أَشْهَدُ ان لا اله الاّ الله وأَشْهَدُ انّ
٥ محمّدًا رسول الله بس گفت شیخ گفته است که بگوی که این که بیر شما
بوذ و استاذ شما بوذ نصیحت کرد و نصیحت استاذ خوذ بذرفتن شرط
هست اینك شاذدل زنّار ظاهر ببرّیذ اگر خواهیذ که مارا بقیامت به
بینیذ بجوانمردی بر شما کی همه زنّارهاء باطن‌را ببرّیذ این بگفت قیامتی از
آن قوم بر آمذ و حالاتی عجب ظاهر شذ نقلست که آن روز که جنازهٔ شیخ
١٠ بر داشتند خلق بسیار زحمت می کردند جهوذی بوذ هفتاذ ساله جون
بانگ و جَلَبه شنوذ بیرون آمذ تا جیست جون جنازه برسیذ آواز بر آورد
که ای مردمان آنج من می بینم شما می بینیذ فریشتگان از آسمان فرو می
آیند و خویشتن بر جنازهٔ او می مالند در حال کلمهٔ شهادت گفت و
مسلمان شذ ابو طلحه بن مالك گفت که سهل آن روز که در وجود آمذ
١٥ روزه‌دار بوذ و آن روز که برفت هم روزه‌دار بوذ و بحق رسیذ روزه
ناگشوذه نقلست که سهل روزی نشسته بوذ با یاران مردی آنجا بگذشت
سهل گفت این مرد سرّی دارذ تا بنگرستند مرد رفته بوذ جون سهل
وفات کرد مریدی بر سر گور وی نشسته بوذ آن مرد بگذشت مرید
گفت خواجه این بیر که درین خاکست گفته است که تو سرّی داری
٢٠ بحق آن خذاوند که ترا این سرّ داذه است که جیزی بما نمائی آن مرد
بگورستان سهل اشارت کرد که ای سهل بگوی سهل در گور بآواز بلند
بگفت لا اله الاّ الله وحده لا شریك له گفت میگویند که هرکه اهل لا
اله الاّ الله بوذ اورا تاریکی گور نبوذ راست است یا نه سهل از گور آواز
٢٤ داذ و گفت راست است رحمة الله علیه

جیست گفت آنك گناه فراموش کنی مرد گفت توبه آنست که گناه
فراموش نکنی سهل گفت جنین نیست که تو دانستهٔ که ذکر جنا در ایّام
وفا جنا بوذ یکی گفت مرا وصیّتی کن گفت رستکاری تو در جهار جیز
است ناخورانی و بی خوابی و تنهائی و خاموشی گفت خواهم کبا تو صحبت
٥ دارم گفت جون از ما یکی میرذ با کی صحبت داری اکنون خوذ با او دار
و گفت اگر تو از سباع می ترسی با من صحبت مدار گفتند میگویند شیر
بزیارت تو می آیذ گفت آری سگ بر سگ آیذ گفتند درویش کیْ بر
آسایذ گفت آنگاه که خوذرا جز آن وقت نه بینذ که در وی بوذ گفتند
از جمله خلایق با کذام قوم صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنك
١٠ ایشان هیجیزرا بسیار نشمرند و هر فعلی کی روذ آن بنزدیك ایشان تاویلی
بوذ لاجرم ترا در کلّ احوال معذور دارند مناجات اوست که گفت الهی
مرا یاذ کردی و من کس نه و اگر من ترا یاذ کنم جون من کس نه
مرا این شاذی بس نه و از من ناکس‌تر نه و سهل بن عبد الله واعظی
حقیقی بوذ و خلقی بسبب او براه باز امذند و آن روز که وفات او
١٥ نزدیك رسیذ جهار صذ مرد مرید داشت آن مردان‌مرد بر سر بالین
او بوذند گفتند بر جای تو که نشینذ و بر منبر تو کی سخن گویذ گبری
بوذ که اورا شاذدل گبر گفتندی بیر جشم باز کرد و گفت بر جای من
شاذدل نشینذ خلق گفتند مگر این بیررا عقل تفاوت کرده است کسی‌را
که جهار صذ مرد عالم دین‌دار شاگرد دارذ او گبری‌را بر جای خوذ
٢٠ نصب کنذ او گفت شور در باقی کنیذ برویذ و آن شاذدل‌را بنزد من
آریذ بیاوردند جون نظر شیخ بر شاذدل افتاذ گفت جون روز سوم از
وفات من گذرذ بعد از نماز دیگر بر منبر من رو و بجای من بنشین و
خلق‌را سخن گوی و وعظ کن شیخ این بگفت و در گذشت روز سوم
بعد از نماز دیگر جندان مردم جمع شذند شاذدل بیامذ و بر منبر شذ و
٢٥ خلق نظاره می کردند تا خوذ این جیست گبری و کلاه گبری بر سر و

و علم انس گیرد بـه بنده و بنده انس گیرد بخدای و برسیذند از ابتداء
احوال و نهایت آن گفت ورع اوّل زهد است و زهد اوّل توکّل و توکّل
اوّل درجهٔ عارف و معرفت اوّل قناعت است و قناعت ترك شهوات و
ترك شهوات اوّل رضاست و رضا اوّل موافقت است برسیذنـد جه جیز
٥ سخت‌تر بوذ بر نفس گفت اخلاص زیراکه نفس‌را در اخلاص هیچ نصیبی
نیست و گفت اخلاص اجابت است هرکرا اجابت نیست اخلاص نیست
برسیذند از اخلاص گفت اخلاص آنست که جنانك دین‌را از خذای
گرفتهٔ بهیچ کس دیگر ندهی جز بخذاونـد گفتند مارا وصف صادقان کن
گفت شما اسرار صادقان بیاریذ تا من شمارا خبر دهم از وصف صادقان
١٠ گفتند مشاهده جیست گفت عبودیّت گفتند عاصیانرا انس بوذ گفت نه
و نه هرکه اندیشهٔ معصیت کند گفتند بجه جیز بذآن ثواب رسذ گفت که
نماز شب کند بذآنك روز جنایت نکند گفتند مردی میگویذ که من همجون
درم حرکت نکنم تا وقت کـه مرا حرکت ندهند گفت این سخن نگویذ
مگر دو تن یا صدّیقی یا زندیقی گفتند در شبانروزی یکبار طعام خوردن
١٥ جگوئی گفت خوردن صدّیقان بوذ گفتند دو بار گفت خوردن مؤمنان
بوذ گفتند سه بار گفت بگو تا آخری بکنند تا جون ستور می خوری
برسیذند از خوی نیکو گفت کمترین حالش بارکشی و مکافات بذی
ناکردن و اورا آمرزش خواستن و برو بخشوذن و گفت روی آوردن
بندگان بخذای زهـد است برسیذند بجه جیز اثر لطف خوذ بینده آرذ
٢٠ گفت جون در گرسنگی و بیماری و بلا صبر کند الاّ ما شاء الله برسیذند
از کسی که روزهاء بسیار هیچ نمی خورذ کجا می شوذ آن آتش گرسنگی او
گفت آن ناررا نور بنشاند و گفت گرسنگی‌را سه منزل است یکی جوع
طبع و این موضع عقل است و جوع موت است و این موضع فساد
٢٤ است و جوع شهوت است و این موضع اسراف است برسیذند کی توبه

رضا دادن است بفعل خذای و گفت مراقبت آنست که از فوت دنیا
نترسی و از فوت آخرت ترسی و گفت خوف نر است و رجا ماده و
فرزند هر دو ایمانست و گفت در هر دل که کبر بوذ خوف و رجا در
آن قرار نگیرذ و گفت خوف دور بوذن است از نواهی و رجا شتافتن
٥ است باداء اوامر و علم رجا درست نیایذ الاّ خایف‌را و گفت بلندترین
مقام خوف آنست که بنده خایف بوذ تا در علم خذای تقدیر او بر جه
رفته است مردی دعوی خوف می کرد گفت در سرّ تو بیرون از خوف
قطیعت هیچ خوف هست گفت هست گفت تو خذایرا نشناختهٔ و از قطیعت
او نترسیذهٔ و گفت صبر انتظار فرج است از خذای تعالی و گفت مکاشفه
١٠ آنست که گفته اند لو کُشِفَ ٱلغطآء ما ٱزددتُ یقینًا و گفت فتوّت
متابعت سنّت است و گفت زهد در سه جیز است یکی در ملبوس که آخر
ان در مزبلها خواهذ رسیذ و زهد در براذران که آخر آن فراق خواهذ
بوذ و زهد در دنیا که آخر آن فنا خواهذ شذ و گفت ورع ترك دنیا
است و دنیا نفس است هرك نفس خوذرا گرفت دشمن خذای گرفته
١٥ است و گفت سفر کردن از نفس بخذای صعب است و گفت نفس از
سه صفت خالی نیست یا کافرست یا منافق یا مرائی و گفت نفس‌را شرّهاء
بسیار است یکی از آن شرّها آنست که بر فرعون آشکارا کرد و جز
بفرعونی آشکارا نکند و آن دعوی خذائیست و گفت انس بکسی گیر که
بنزدیك اوست هرجه ترا می بایذ و گفت حق تعالی قرب نداذ ابرار‌را
٢ بخیرات و قرب داذ بیقین و گفت روغن نگاه داریذ تا عقلتان زیادت
شوذ که هرگز خذایرا هیچ دلی ناقص عقل در نیافته است و گفت تجلّی بر
سه حال است تجلّی ذات و آن مکاشفه است و تجلّی صفات و آن موضع
نور است و تجلّی حکم ذات و آن آخرت است و ما فیها برسیذند از
٢٤ انس گفت انس آنست که اندامها انس گیرذ بعقل و عقل انس گیرذ بعلم

بوذ و انابت بدل و توبه بنيّت و استغفار از تقصير و گفت صوفى آن
بوذ كه صافى شوذ از كدر و بُر شوذ از فكر و در قرب خذاى منقطع
شوذ از بشر و يكسان شوذ در چشم او خاك و زر و گفت تصوّف اندك
خوردن است و با خذاى آرام گرفتن و از خلق گريختن و گفت توكّل
٥ حال بيغمبرانست هركه در توكّل حال بيغمبر دارذ گو سنّت او فرو مگذار
و گفت اوّل مقامى در توكّل آنست كه بيش قدرت جنان باشى كه مرده
بيش مرده‌شوى تا جنانك خواهذ اورا مى گرداند و اورا هيچ ارادت نبوذ
و حركت نباشذ و گفت توكّل درست نيايذ الاّ ببذل روح و بذل روح
نتوان كرد الاّ بترك تدبير و گفت نشان توكّل سه جيز است يكى آنك
١٠ سؤال نكند و جون بديذ آيذ نبذيرذ و جون نبذيرفت بگذارذ و گفت
اهل توكّل‌را سه جيز دهند حقيقت يقين و مكاشفهٔ غيبى و مشاهدهٔ قرب
حق تعالى و گفت توكّل آنست كه خذايرا متّهم نداری يعنى آنج گفته است
بتو رساند و گفت توكّل آنست كه اگر جيزى بوذ و اگر نبوذ در هر
دو حال ساكن بوذ و گفت توكّل دلرا بوذ كبا خذاى زندگانى كند بى
١٥ علاقتى و گفت جملهٔ احوال‌را روئى است و قنائى مگر توكّل‌را كه همه
روى است بى قنا معنى آنست كه زهد و تقوى از اجتناب دنيا بوذ
مجاهده در مخالفت نفس و هوا بوذ علم و معرفت در ديذ و دانش اشيا
بوذ خوف و رجا از لطف و كبريا بوذ تفويض و تسليم در رنج و عنا
بوذ رضا بقضا بوذ و شكر بر نعما بوذ و صبر بر بلا بوذ و توكّل بر خذا
٢٠ بوذ لاجرم توكّل همه روى بى قنا بوذ اگر كسى گويذ دوستى نيز همجنين
است كه توكّل بر خذاى است گوئيم دوستى بر خذاى نبوذ با خذاى بوذ
و گفت دوستى دست بگردن طاعت كردن بوذ و از مخالفت دور بوذن
و گفت هركه خذايرا دوست دارذ عيش او دارذ و گفت حيا بلندتر
٢٤ است از خوف كه حيا خاصگيانرا بوذ و خوف علمارا و گفت عبوديّت

نیست الّا رسول خدای و هیچ زاد نیست الّا تقوی و هیچ عمل نیست مگر
صبر برین پنج چیز که گفتیم و گفت هیچ روز نگذرد که نه حق تعالی ندا
کند که بندهٔ من انصاف نمی دهی ترا یاد می کنم و تو مرا فراموش می کنی
ترا بخود می خوانم و تو بدرگاه کسی دیگر می روی و من بلاهارا از تو
۵ باز می دارم و تو بر گناه معتکف می باشی یا فرزند آدم فردا که بقیامت
حاضر آئی چه عذر خواهی گفت و گفت خدای تعالی خلق‌را بیافرید گفت
با من راز گوئیت اگر راز نگوئیت بمن نگریت و اگر این نکنید حاجت
خواهید و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و گفت هرکه بر نفس
خویش مالك شد عزیز شد و بر دیگران نیز مالك شد چنانك گفته اند
۱۰ باذشاه تن خود باذشاه هر تنی خصم تو با تو بر نیاید چو تو با خود بر
آمدهٔ و هرکرا نفس او برو مالك شد ذلیل شد و اوّل جنایت صدّیقان
ساختن ایشان بود با نفس خویش و گفت خدایرا هیچ عبادت نکنند فاضلتر
از مخالفت هوا و نفس و گفت هرکه نفس خودرا نشناسد برای خداوند
خویش خداوند خویش‌را نشناسد بری نفس خویش و گفت هرکه خدایرا
۱۵ شناخت غرقه گشت در دریاء اندوه و شادی و گفت غایت معرفت
حیرت است و دهشت و گفت اوّل مقام معرفت آنست که بنده‌را یقین
دهد در سرّ وی و جمله جوارح وی بذآن یقین آرام گیرد یعنی خاطرهاء
بد از ضعف یقین بود و گفت اهل معرفت خدای اصحاب اعراف اند
همه‌را بنشان او شناسند و گفت صادق آن بود که خدای تعالی فریشتهٔ
۲۰ بر وی گمارد که جون وقت نماز در آید بندهٔ بر گمارد تا نماز کند و اگر
خفته باشد بیدار کند و گفت از توبهٔ قُرّا نومیدی بیش از آن بود که از
توبهٔ کُفّار و اهل معاصی و گفت لا اله الّا الله لازم است خلق‌را اعتقاد
بذآن بدل و اعتراف بذآن بزبان و وفا بذآن بفعل و گفت اوّل توبه
۲٤ اجابت است بس انابت است بس توبه است بس استغفار اجابت بفعل

و هرك خایف نبوذ امین نبوذ و هرك امین نبوذ اورا بر خزاین باذشاه
اطّلاع نبوذ و گفت بوی صدق نیابذ هرك مداهنت کند غیر خوذرا و
مداهنت با خوذ ریا بوذ و گفت هرکی با مبتدع مداهنت کند حق تعالی
سنّت ازو ببرذ و هرك در روی مبتدعی بخندذ حق تعالی نور ایمان
۵ ازو ببرذ و گفت هر حلال که از اهل معاصی خواهند که بر گیرند
آن بریشان حرام شوذ و گفت مثل سنّت در دنیا جون بهشتست در
عقبی هرکه در بهشت شذ ایمن شذ از خوف و بلا همجنین نیز هرك بر
جادّهٔ سنّت در عمل شذ ایمن شذ از بدعت و هوا و گفت هرك طعن
کند در کسب در سنّت طعن کرده است و هرکه در توکّل طعن کند در
۱۰ ایمان طعن کرده است و درست نیایذ کسب اهل توکّل‌را مگر بر جادّهٔ
سنّت و هرك نه اهل توکّل است درست نیست کسب او مگر بر نیّت
تعاون یعنی معاونت کند تا دل خلق از وی فارغ بوذ و گفت اگر توانی
که بر صبر نشینی جنان کن و از آن قوم مباش که صبر بر تو نشینذ
و گفت اصل جمله آفتها اندکی صبر است بر جیزها و غایت شکر عارف
۱۵ آنست که بدانذ که عاجز است از آنك شکر او تواند گزارد یا بجدّ
شکر تواند رسیذ و گفت خذایرا در هر روزی و هر ساعتی و هر شبی
عطاها است و بزرگترین عطا آنست که ذکر خویش ترا الهام کند و گفت
هیج معصیت نیست بتر از فراموشی حق و گفت هرکه بخواباند جشم خویش
از حرام کردهٔ خذای یك جشم زخم هرگز در جملهٔ عمر بذو راه نیابذ
۲۰ و گفت حق تعالی هیج مکانی نیافریذ از دل مؤمن عزیزتر از بهر آنك
هیج عطائی نداذ خلق‌را از معرفت عزیزتر و عزیزترین عطاها بعزیزترین
مکانها بنهند و اگر در عالم مکانی بوذی از دل مؤمن عزیزتر معرفت
خوذرا آنجا نهاذی و گفت عارف آنست که هرگز طعم وی نگردذ هر دم
۲۴ خوش‌بوی‌تر بوذ و گفت هیج یاری‌ده نیست الاّ خذای و هیج دلیل

نیست و گفت بذین مجنونها بچشم حقارت منگرید که ایشانر خلیفتان انبیا
گفتند کسی گفت علم شما جیست گفت این علم ما بتصرّف نه آید ولیکن
آن علمرا بتکلّف رها نتوان کرد جون این حدیث بیاید خوذ آن همه از
تو بستانذ و گفت اصول ما شش جیز است تمسّك بکتاب خذای و اقتدا
٥ بسنّت رسول صلّی الله علیه وعلی آله وسلّم و حلال خوردن و باز داشتن
دست از رنجانیذن خلق و اگرجه ترا برنجانند و دور بوذن از مناهی و
تعجیل کردن بگزارد حقوق و گفت اصول مذهب ما سه جیز است اقتدا
برسول در اخلاق و اقوال و افعال و خوردن حلال و اخلاص در
جمله اعمال و گفت اوّل جیزی که مبتدی‌را لازم آید توبه است و آن
١٠ ندامت است و شهوات از دل بر کندن و از حرکات مذمومه بحرکات
محموده نقل کردن و دست ندهذ بنده‌را توبه تا خاموشی لازم خوذ نگرداند
و خاموشی لازم او نگردذ تا خلوت نگیرذ و خلوت لازم او نشوذ تا حلال
نخورذ و خوردن حلال دست ندهذ تا حقّ خذای نگزارذ و حق خذای
گزاردن حاصل نگردذ مگر بحفظ جوارح و ازین همه که بر شمردیم هیچ میسّر
١٥ نشوذ تا یاری نخواهذ از خذای برین جمله و گفت اوّل مقام عبودیّت بر
خاستن از اختیار است و بیزار شذن از حول و قوّة خویش و گفت
بزرگترین مقامات آنست که خوی بذ خویش بخوی نیك بدل کند و گفت
آدمیانرا دو جیز هلاك گرداند طلب عزّ و خوف درویشی و گفت هرکه
دل وی خاشع‌تر بوذ دیو گرد وی نگردذ و گفت بنج جیز از گوهر نفس
٢٠ است درویشی که توانگری نمایذ و گرسنهٔ کی سیری نمایذ و اندوهگی که
شاذی نمایذ و مردی که ویرا با کسی دشمنی باشذ و دوستی نمایذ و مردی
که بشب نماز کند و بروز روزه دارذ و قوّت نمایذ از خوذ و گفت میان
خذای و بنده هیچ حجاب غلیظتر از حجاب دعوی نیست و هیچ راه نیست
٢٤ بخذای نزدیکتر از افتقار بخذای و گفت هرك مدّعی بوذ خایف نبوذ

از هرج دون خذای بوذ و گفت بهترین خایفان مخلصان اند و بهترین
مخلصان آن قوم اند که اخلاص ایشان تا بمرگ برساند و گفت جز مخلص
واقف ریا نبوذ و گفت آن قوم که بذین مقام بدیذ آمذند ایشانرا ببلا حرکت
داذند اگر بجنبند جذا مانند و اگر بیارامند بیوستند و گفت هرکه خذایرا نه
٥ برستذ باختیار خلقش بایذ برستیذن باضطرار و گفت حرامست بر دلی کی
بغیر خذای آرام تواند گرفت که هرگز بوی یقین بوی رسذ و گفت حرامست
بر دلی که درو جیزی بوذ که خذای بذآن راضی نباشذ که در آن دل
نوری راه یابذ و گفت هر وجدی که کتاب و سنّت گواه آن نبوذ باطل
بوذ و گفت فاضلترین اعمال آن بوذ که بنده باك گردذ از خبث باکی
١٠ خویش و گفت هرك نقل کند از نفسی بنفسی گه گه ذکر خالق خوذ ضایع
کرد و گفت همّت آنست که زیادت طلبذ جون تمام شوذ و بمقصود
برسذ یا منقطع گردذ و گفت اگر بلا نبوذی بحق راه نبوذی و گفت هرکه
جهل روز باخلاص بوذ در دنیا زاهد گردذ و اورا کرامت بدیذ آیذ
و اگر بدیذ نیایذ خلل از وی افتاذه باشذ اندر زهد گفتند جگونه بدیذ
١٥ آیذ اورا کرامت گفت بگیرذ آنج خواهذ جنانك خواهذ و گفت هر دل
کبا علم سخت گردذ از همه دلها سخت‌تر گردذ و علامت آن دل کبا علم
سخت گردذ آن بوذ که دل وی بتدبیرها و حیلتها بسته شوذ و تدبیر
خویش بخذاوند تسلیم نتواند کرد و هرکرا حق تعالی بتدبیر او باز گذارذ
هم بذین جهان و هم بذآن جهان اورا بدوزخ اندازذ و گفت علما سه قوم
٢٠ اند عالم است بعلم ظاهر علم خویش با اهل ظاهر می گویذ و عالم است
بعلم باطن که علم خویش‌را با اهل او می گویذ و عالمی است که علم او
میان او و میان خذای است آنرا با هیج کس نتواند گفت و گفت آفتاب
بر نیامد و فرو نشذ بر هیج کس نیکوتر از آنك خذای‌را بر گزیند بر تن
٢٤ و مال و دنیا و جان و آخرت و گفت هیج معصیت عظیم‌تر از جهل

بطلب آرزوهاء خوذ سر بر آرذ و گفت خلوت درست نیایذ مگر بحلال
خوردن و حلال درست نیایذ مگر بحق خذای داذن و گفت در شبانروزی
هرك یکبار خورذ این خورد صدّیقان است و گفت درست نبوذ عبادت
هیچ کس‌را و خالص نبوذ عملی که می کند تا مرد گرسنه نبوذ و گفت بایذ
۵ که از جهار جیز نگریزذ تا در عبادت درست آیذ گرسنگی و درلویشی و
دیگر خواری و دیگر قناعت و گفت هرك گرسنگی کشذ شیطان گرد او
نگردذ بفرمان خذای جون سیر بخوردیذ طلب گرسنگی کنیذ از آنك شمارا
مبتلا گردانیذه است بسیر خوردن و اگر جنین نکنید از حدّ در گذریذ و
طاغی شویذ و گفت سر همه آفتها سیر خوردن است و گفت هرك حرام
۱۰ خورذ هفت اندام وی در معصیت افتذ اگر خواهذ و گرنه ناجار معصیت
کنذ و هرك حلال خورذ هفت اندام وی در طاعت بوذ و توفیق خیر
بذو بیوسته بوذ و گفت حلال صافی آن بوذ که اندر وی خذایرا فراموش
نکنذ نقلست که شاگردی‌را گرسنگی بغایت رسیذ و جند روز بر آمذ گفت
یا استاذ ما القُوت قال ذِکْرُ الحیّ الّذی لا یموت و گفت خلق بر سه قسم
۱۵ اند گروهی انـد با خوذ بجنگ برای خذای تعالی و گروهی اند با خلق
بجنگ برای خذای و گروهی اند با حق بجنگ برای خوذ که جرا قضاء
تو برضاء ما نیست جرا مشیّت تو بمشاورت ما نیست و گفت هرکه خواهذ
کی تقوی وی درست آیذ گو از همه گناهان دست بدار و گفت هر عمل
که کنیذ که نه باقتداء مقتدا کنیذ جمله عذاب نفس خوذ دانیذ و گفت
۲۰ بنده‌را تعبّد درست نیایذ تا آنگاه که در عدم بر خویشتن اثر دوستی نبینذ
و در فنا اثر وجود و گفت بیرون رفتند علما و عبّاد و زهّاد از دنیا و
دلهاء ایشان هنوز در غلاف بوذ و گشاذه نشذ مگر دلهاء صدّیقان و
شهیدان و گفت ایمان مرد کامل نشوذ تا وقتی که عمل او بورع نبوذ و
۲۴ ورع او باخلاص نبوذ و اخلاص او بمشاهده و اخلاص تبرا کردن بوذ

قیامت‌را دیذم که در میان موقف ایستاذه بوذم ناگاه مرغی سپید دیذم
که از میان موقف از هر جانبی یکی می گرفت و در بهشت می برد گفتم
آیا این جه مرغیست که حق تعالی بر بندگان خوذ منّت نهاذه است ناگاه
کاغذی از هوا بدید آمذ باز کردم بر آنجا نوشته بوذ که این مرغیست
۵ که اورا ورع گویند هرك در دنیا با ورع بوذ حال وی در قیامت جنین
بوذ و گفت بخواب دیذم که مرا در بهشت بردند سیصذ تن‌را دیذم گفتم
السلام علیکم بس برسیذم که خوفناك‌ترین جیزی که خوف شما از آن
بیشتر شذ جه بوذ گفتند خوف خاتمت و گفت حق تعالی خواست که
روح در آدم دهذ روح‌را بنام محمّد درو دمیذ و گفت کُنیت او ابو محمّد
۱۰ کرد و در جمله بهشت یك برگ نیست که نام محمّد بر وی نوشته نیست
و درختی نیست در جملهٔ بهشت الاّ بنام او کشته اند و ابتداء جملهٔ اشیا
بنام او کرده اند و ختم جملهٔ انبیا بذو خواهذ بوذ لاجرم نام او خاتم
النبیّین آمذ و گفت ابلیس‌را بخواب دیذم گفتم بر تو جه سختر گفت اشارت
دلهاء بندگان بخذاوند جهان و گفت ابلیس‌را دیذم در میان قومی گفت
۱۵ بهمّتش بند کردم جون آن قوم برفتند گفتم رها نکنم بیا در توحید سخنی
بگوی گفت ابلیس در میان آمذ و فصلی بگفت در توحید که اگر عارفان
وقت حاضر بوذندی همه انگشت بدندان گرفتندی و گفت من کسی‌را
دیذم در شبی که عظیم گرسنه بوذ لقمه بیش او آوردند مگر شبهت‌آلوذ
بوذ ترك کرد و نخورد و آن شب از گرسنگی طاعت نتوانست کرد و سه
۲۰ سال بوذ تا بشب در طاعت بوذ آن شب مزد آن یك گرسنگی و دست
از طعام شبهت کشیذن‌را با آن سه ساله عبادت برابر کردند این زیادت
آمذ و گفت شکم من بُر خمر شوذ دوستر دارم که بُر از طعام حلال
گفتند جرا گفت از آنك جون شکم من بُر خمر شوذ عقل بیارامذ و
آتش شهوت بمیرذ و خلق از دست و زبان من ایمن شوند امّا جون از
۲۵ طعام حلال بُر شوذ فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردذ و نفس

از دو صفت یکی بحاصل نکند یا خلق از چشم وی بیفتد که جز خالق نه
بیند و یا نفس وی از چشم وی بیفتد و بهر صفت که خلق اورا بینند
باك ندارد یعنی همه حق بیند نقلست که در پیش مریدی حکایت می کرد
که در بصره نان‌بزی است که درجهٔ ولایت دارد مرید بر خاست و
۵ ببصره رفت آن نان‌بزرا دید خریطهٔ در محاسن خود کرده جنانك
عادت نانوایان باشد جون چشم مریـد بر وی افتاد بر خاطر او
بگذشت که اگر اورا درجهٔ ولایت بودی از آتش احتراز نکردی بس
سلام گفت و سؤالی کرد نانوا گفت جون بابتدا بجشم حقارت در من
نگرستی ترا سخن من فایده نبود نقلست که شیخ گفت وقتی در بادیه می
۱۰ رفتم مجرّد بیرزنی دیدم که می آمد عصابهٔ بر سر بسته و عصائی در دست
گرفته گفتم مگر از قافله باز مانده است دست بجیب بردم و جیزی بوی
دادم که ساختگی کن تا از مقصود باز نمانی بیرزن انگشت تعجّب در
دندان گرفت و دست در هوا کرد و مشتی زر بگرفت و گفت تو از جیب
می گیری من از غیب می گیرم این بگفت و نابدید شد من در حیرت
۱۵ آن می رفتم تا بعرفات رسیدم جون بطواف‌گاه شدم کعبه‌را دیدم گرد
یکی طواف می کرد آنجا رفتم آن بیرزن‌را دیدم گفت یا سهل هرکه قدم
بر گیرد تا جمال کعبه‌را بیند لا بُدّ اورا طواف باید کرد امّا هر کی قدم
از خودی خود بر گیرد تا جمال حق بیند کعبه گرد او طواف باید کرد
و گفت مردی از ابدال بر من رسید و با او صحبت کردم و از من مسایل
۲۰ می برسید از حقیقت و من جواب می گفتم تا وقتی که نماز بامداد بگزاردی
و بزیر آب فرو شدی و بزیر آب نشستی تا وقت زوال جون اخی ابرهیم
بانگ نماز کردی او از زیر آب بیرون آمدی یك سر موی بر وی تر
نشده بودی و نماز بیشین گزاردی بس بزیر آب در شدی و از آن آب
جز بوقت نماز بیرون نیامدی مدّتی با من بود هم بدین صفت که البته هیج
۲۵ نخورد و با هیج کس ننشست تا وقتی که برفت و گفت شبی در خواب

که یك روز در مسجد نشسته بوذ کبوتری بیفتاذ از گرما و رنج سهل
گفت شاه کرمانی بمرد جون نگاه کردند همجنان بوذ نقلست کی یکی
از بزرگان گفت که روز آذینه بیش از نماز نزدیك سهل شذم ماری دیذم
در آن خانه من ترسیذم گفت در آی گفتم می ترسم گفت کسی بحقیقت
۵ ایمان نرسذ تا از جیزی دیگر جز خذای بترسذ مرا گفت در نماز آذینه
جگوئی گفتم میان ما و مسجد یك شبانروز است دست من بگرفت بس
من نگاه کردم و خوذرا در مسجد آذینه دیذم نماز کردیم و بیرون آمذیم
من در آن مردمان می نگرستم گفت اهل لا اله الاّ الله بسیارند و مخلصان
اندکی نقلست که شیران و سباع بسیار بنزدیك او آمذندی و مر ایشانرا
۱۰ غذا داذی و مراعات کردی و امروز در تستر خانهٔ سهل‌را بیت السباع
گویند و از بس که قیام کرده و در ریاضت درد کشیذه بر جای خوذ
نماند و حرقت بول آورد جنانك در ساعتی جند بار حاجت آمذی و
بیوسته جامی با خوذ داشتی از بهر آنك نتوانستی نگاه داشت امّا جون
وقت نماز در آمذی انقطاع بذیرفتی و طهارت کردی و نماز کردی و آنگاه
۱۵ باز بر جای خوذ بماندی و جون بر منبر بر آمذی همه حرقتش برفتی و
منقطع شذی و همه درد بای زایل شذی و جون فروذ آمذی باز علّتش
بدیذ می آمذی امّا یك ذرّه از شریعت بر وی فوت نشذی نقلست که
مریدی‌را گفت جهد کن تا همه روز گوئی الله الله آن مرد می گفت تا بر
آن خوی کرد گفت اکنون شبها بر آن بیوند کن جنان کرد تا جنان شذ
۲۰ که اگر خوذرا بجای خواب دیذی همآن الله می گفتی در خواب تا اورا
گفتند ازین باز گرد و بیاذ داشت مشغول شو تا جنان شذ که همه
روزگارش مستغرق آن شذ وقتی در خانهٔ بوذ جوبی از بالا بیفتاذ و بر
سر او آمذ و بشکست و قطرات خون از سرش بر زمین آمذ و همه نقش
الله الله بدیذ آمذ نقلست که مریدی‌را کاری فرموذ گفت نتوانم از بیم
۲۵ زبان مردمان سهل روی باصحاب کرد و گفت بحقیقت این کار نرسذ تا

نقلست که روزی سهل در تستر بای گرد کرد و بشت بدیوار باز نهاذ
و گفت سلونی عمّا بدا لکم گفتند بیش ازین ازینها نکردی گفت تا استاذ
زنده بوذ شاگردرا بادب بایذ بوذ تاریخ نوشتند همآن وقت ذو النون در
گذشته بوذ نقلست که عمرو لیث بیمار شذ جنانك همه اطبّا از معالجت
۵ او عاجز شذند گفتند این کار کسی است که دعا کند گفتند سهل مستجاب
الدعوه است اورا طلب کردند و بحکم فرمان اولوا الامر اجابت کرد
جون در بیش او بنشست گفت دعا در حق کسی مستجاب شوذ که توبه
کند و ترا در زندان مظلومان باشند همه رها کرد و توبه کرد سهل گفت
خذاوندا جنانك ذلّ معصیت او باو نموذی عزّ طاعت من بذو نمای
۱۰ جنانك باطنش‌را لباس انابت بوشانیذی ظاهرش‌را لباس عافیت بوشان
جون این مناجات کرد عمرو لیث بنشست و صحّت یافت مال بسیار برو
عرضه کرد هیج قبول نکرد و از آنجا بیرون آمذ مریدی گفت اگر جیزی
قبول کردی تا در وجه اوام که کرده بوذیم بگزاردیمی به نبوذی مریدرا
گفت ترا زر می بایذ بنگر آن مرید بنگریذ همه دشت و صحرا دیذ جمله
۱۵ زر گشته و لعل شذه گفت کسی‌را که با خذای جنین حالی بوذ از مخلوق
جرا جیزی بگیرذ نقلست که جون سهل سماعی شنیذی اورا وجدی بدیذ
آمذی بیست و بنج روز در آن وجد ماندی و طعام نخوردی و اگر زمستان
بوذی عرق می کردی که بیراهنش تر شذی جون در آن حالت علما ازو
سوال کردندی گفتی از من مبرسیت که شمارا از من و از کلام من درین
۲۰ وقت هیج منفعت نباشذ نقلست که بر آب برفتی که قدمش تر نشذی یکی
گفت قومی گویند تو بر سر آب می روی گفت مؤذّن این مسجدرا بپرس
که او مردی راست‌گوی است گفت برسیذم مؤذّن گفت من آن ندیذم
لکن درین روزها در حوضی در آمذ تا غسل سازذ در حوض افتاذ که
اگر من نبوذمی در آنجا بمردی شیخ بو علی دقّاق جون این بشنیذ گفت
۲۵ اورا کرامات بسیارست لیکن خواست تا کرامات خوذرا بپوشانذ نقلست

در چشم عامّه بد گردانید و احوالش‌را بمخالفت منسوب کردند و تکفیر
کردندش بنزدیك عوامّ و بزرگان و او سر آن نداشت که با ایشان
مناظره کند تفرقه می داذندش سوز دین دامنش بگرفت و هرج داشت
از ضیاع و عقار و اسباب و فرش و اوانی و زر و سیم بر کاغذ نوشت
٥ و خلق‌را گرد کرد و آن کاغذبارها بر سر ایشان افشاند هر کس کاغذبارهٔ
بر داشتند هرج در آن کاغذ نوشته بوذ بایشان می داذ شکر آنرا که دنیا
ازو قبول کردند جون همه بداذ سفر حجاز بیش گرفت و با نفس گفت
ای نفس مفلس گشتم بیش از من هیج آرزو مخواه که نیابی نفس با او شرط
کرد کی نخواهم جون بکوفه رسیذ نفسش گفت تا اینجا از تو جیزی نخواستم
١٠ اکنون بارهٔ نان و ماهی آرزو کردم نفس گفت این مقدار مرا ده تا بخورم
و ترا بیش تا بمکّه نرنجانم بکوفه در آمذ خرآسی دیذ که اشتررا بسته بوذند
گفت این اشتررا روزی جند کرا دهیذ گفتند دو درم شیخ گفت اشتررا
بگشائیذ و مرا در بندیذ و تا نماز شام یکی درم دهیذ اشتررا بگشاذند و
شیخ‌را در خرآس بستند شبانگاه یك درم بداذند نان و ماهی خریذ و در
١٥ بیش نهاذ و گفت ای نفس هرگاه که ازین آرزوئی خواهی با خوذ قرار
ده که بامداذ تا شبانگاه کار ستوران کنی تا بآرزو رسی بس بکعبه رفت
و آنجا بسیار مشایخ‌را در یافت آنگاه بتستر آمذ و ذو النون‌را آنجا در
یافته بوذ هرگز بشت بدیوار باز ننهاذ و بای گرد نکرد و هیج سوال‌را
جواب نداذ و بر منبر نیامذ و جهار ماه انگشتان بای‌را بسته داشت
٢٠ درویشی از وی برسیذ که انگشت ترا جه رسیذه است گفت هیج نرسیذه
است آنگاه آن درویش بمصر رفت بنزدیك ذو النون اورا دیذ انگشت
بای بسته گفت جه افتاذه است گفت درد خاسته است گفت از کیْ باز
گفت از جهار ماه باز گفت حساب کردم دانستم کی سهل موافقت شیخ
ذو النون کرده است یعنی موافقت شرط است واقعه باز گفتم ذو النون
٢٥ گفت کسی است که اورا از درد ما آگاهی است و موافقت ما می کند

خذایرا بر تو باذ که معصیت نکنی بس من در خلوت شذم آنگاه مرا
بدبیرستان فرستاذند گفتم من می ترسم که همّت من براگنده شوذ با معلّم
شرط کنیذ که ساعتی بنزدیك وی باشم و چیزی بیاموزم و بکار خوذ باز
گردم بذین شرط بدبیرستان شذم و قران بیاموختم هفت ساله بوذم که
۵ روزه داشتمی بیوسته قوت من نان جوین بوذی بدوازده سالگی مرا مسئلهٔ
افتاذ که کس حلّ نمی توانست کرد در خواستم تا مرا ببصره فرستاذند تا
آن مسئله‌را ببرسم بیامذم و از علماء بصره ببرسیذم هیچ کس مرا جواب
نداذ بعبّاذان آمذم بنزدیك مردی که اورا حبیب بن حمزه گفتندی ویرا
برسیذم جواب داذ بنزدیك وی یکچندی ببوذم و مرا از وی بسی فواید
۱۰ بوذ بس بتستر آمذم و قوت خوذ بآن آوردم که مرا بیك درم جو
خریذندی و آس کردندی و نان بختندی هر شبی بوقت سحر بیك وقیّه
روزه گشاذمی بی نان خورش و بی نمك این درم مرا یك سال بسنده
بوذی بس عزم کردم که هر سه شبانروزی یکبار رروزه گشایم بس بپنج روز
رسانیذم بس بهفت روز بردم بس به بیست روز رسانیذم نقلست که گفت
۱۵ بهفتاذ روز رسانیذه بوذم و گفت گاه بوذی که در چهل شبانروز مغزی
باذام خوردمی و گفت چندین سال بیازموذم در سیری و گرسنگی در ابتدا
ضعف من از گرسنگی بوذ و قوّت من از سیری چون روزگار بر آمذ
قوّت من از گرسنگی بوذ و ضعف من از سیری آنگاه گفتم خذاوندا سهل‌را
دیذه از هر دو بر دوز تا سیری در گرسنگی و گرسنگی در سیری از تو
۲۰ بیند و بیشتر روزه در شعبان داشته است که بیشتر اخبار در شعبان
است و چون رمضان در آمذی یکبار چیزی خوردی و شب و روز در
قیام بوذی روزی گفت توبه فریضه است بر بنده بهر نفسی خواه خاصّ
خواه عامّ خواه مطیع باشی خواه عاصی مردی بوذ در تستر که نسبت بزهد
و علم کردی بر وی خروج کرد بذین سخن که وی میگویذ که از معصیت
۲۵ عاصی‌را توبه بایذ کرد و مطیع‌را از طاعت توبه بایذ کرد و روزگار او

علیه از محتشمان اهل تصوّف بوذ و از کبار این طایفه بوذ و درین شیوه
مجتهد بوذ و در وقت خوذ سلطان طریقت بوذ و برهان حقیقت بوذ و
براهین او بسیار است و در جوع و سهر شانی عالی داشت و از علماء
مشایخ بوذ و امام عهد و معتبر جمله بوذ و در ریاضات و کرامات بی
۵ نظیر بوذ و در معاملات و اشارات بی بدل بوذ و در حقایق و دقایق
بی همتا بوذ و علماء ظاهر جنان گویند که میان شریعت و حقیقت او
جمع کرده است و این عجب خوذ هر دو یکی است که حقیقت روغن
شریعت است و شریعت مغز آن بیر او ذو النون مصری بوذ در آن
سال که بحج رفته بوذ اورا در یافت و هیچ شیخی‌را از طفلی باز این واقعه
۱۰ ظاهر نبوذه است جنانك اورا بیش از طفلی باز جنانك ازو نقل کنند
که گفته است که یاذ دارم که حق تعالی می گفت أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ و من
گفتم بَلَی و جواب داذم و در شکم ماذر خویشتن‌را یاذ دارم و گفت سه
ساله بوذم که مرا قیام شب بوذی و اندر نماز خالم محمّد بن سُوار همی
گریستی که اورا قیام است گفتی یا سهل بحسب که دلم مشغول همی داری
۱۵ و من بنهان و آشکارا نظارهٔ او می کردم تا جنان شذم که خال‌را گفتم مرا
حالتی می باشذ صعب جنانك می بینم که سر من بسجود است بیش عرش
گفت یا کوذك نهان دار این حالت و با کس مگوی بس گفت بدل یاذ
کن آنگاه که در جامهٔ خواب ازین پهلو بذآن پهلو بگردی و زبانت بجنبذ
بگوی الله معی الله ناظری الله شاهدی گفت این‌را می گفتم اورا خبر
۲۰ داذم گفت هر شب هفت بار بگوی گفت بس اورا خبر داذم گفت
بانزده بار بگوی گفتم بس ازین حلاوتی در دلم بدیذ می آمذ جون یك
سال بر آمذ خالم گفت نگاه دار آنج ترا آموختم و دایم بر آن باش تا در
گور شوی که در دنیا و آخرت ترا ثمرهٔ آن خواهذ بوذ بس گفت سالها
بگذشت همآن می گفتم تا حلاوت آن در سرّ من بدیذ آمذ بس خالم گفت
۲۵ یا سهل هرکرا خذای با او بوذ و ویرا می بیند جگونه معصیت کند

جهادی در سِرّ با شیطان تا وقتی که شکسته شوذ و جهادی است در
علانیه در اداء فرایض تا وقتی که گزارده شوذ جنانك فرموذه اند نماز
فرض بجماعت آشکارا و زکوة آشکارا و جهادی است با اعداء دین در
غزو اسلام تا کشته شوذ یا بکشذ و گفت مردم‌را از همه احتمال بایذ
۵ کرد مگر از نفس خویش و گفت اوّل زهد اعتماد است بر خذای و میانهٔ
آن صبر است و آخر آن اخلاص است و گفت هر جیزی‌را زینتی است
زینت عبادت خوفست و علامت خوف کوتاهی امل است و این آیت
بر خوانذ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا و گفت اگر خواهی که دوست خذا
باشی راضی باش بهرج خذای کنذ و اگر خواهی که ترا در آسمانها بشناسند
۱۰ بر تو باذ بصدق وعده و گفت شتاب‌زذگی از شیطانست مگر در پنج
جیز طعام بیش مهمان نهاذن و تجهیز مردگان و نکاح دختران بالغه و
گزاردن وام و توبهٔ گناهان نقلست که حاتم‌را جیزی فرستاذندی قبول
نکردی گفتند جرا نمی گیری گفت اندر بذیرفتن ذلّ خویش دیذم و
اندر ناگرفتن عزّ خویش دیذم یکبار قبول کرد گفتند جه حکمت است
۱۵ گفت عزّ او بر عزّ خویش اختیار کردم و ذلّ خویش بر ذلّ او بر
گزیذم نقلست که جون حاتم ببغداذ آمذ خلیفه‌را خبر داذند که زاهد
خراسان آمذه است اورا طلب کرد جون حاتم از در در آمذ خلیفه‌را
گفت یا زاهد خلیفه گفت من زاهد نیم که همه دنیا زیر فرمان من است
زاهد توئی حاتم گفت نی که توئی زاهد که خذای تعالی می فرمایذ قُلْ مَتَاعُ
۲۰ الدُّنْيَا قَلِيلٌ و تو باندکی قناعت کردهٔ زاهد تو باشی نه من که بدنیا و
عقبی سر فرو نمی آورم جگونه زاهد باشم

ذکر سهل بن عبد الله التُستری قدّس الله روحه العزیز

آن سیّاح بیداء طریقت آن غوّاص دریاء حقیقت آن شرف اکابر آن
۲۴ مشرف خاطر آن مهدی راه و رهبری سهل بن عبد الله التستری رحمة الله

که ابلیس با آن همه طاعت دیذ انج دیذ دیگر بدیذن بارسایان و عالمان
غرّه مشو که هیچ کس بزرگتر از مصطفی نبوذ صلّی الله علیه وعلی آله و
سلّم ثعلبه در خدمت وی بوذ و خویشان وی ویرا می دیذند و خدمت
می کردند و هیچ سوذ نداشت و گفت هرکه درین مذهب آیذ سه مرگش
۵ بباید جشیذ موت الأَبْیَض و آن گرسنگی است و موت الأَسْوَد و آن احتمال
است و موت الأَحْمَر و آن مرقّع داشتن است و گفت هرك بمقدار یك
سبع از قران حکایات بارسایان در شبانروزی بر خوذ عرضه نکند دین
خویش بسلامت نتواند نگاه داشت و گفت دل بنج نوعست دلیست مرده
و دلیست بیمار و دلیست غافل و دلیست منتبه و دلیست صحیح دل مرده
۱۰ دل کافران است دل بیمار دل گناه‌کارانست دل غافل دل برخوردارست
دل منتبه دل جهوذ بذکارست قالوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ و دل صحیح دل هشیار
که در کار است و با طاعت بسیار است و با خوف از ملك ذو الجلال
است و گفت در سه وقت تعهّد نفس کن جون عمل کنی یاذ دار که
خذای ناظر است بتو و جون سخن گوئی یاذ دار که خذای می شنوذ آنج
۱۵ می گوئی و جون خاموش باشی یاذ دار که خذای می داند که جگونه خاموشی
و گفت شهوت سه قسم است شهوتی است در خوردن و شهوتی است در
گفتن و شهوتی است در نگریستن در خوردن اعتماد بر خذای نگاه دار
و در گفتن راستی نگاه دار و در نگرستن عبرت نگاه دار و گفت در
جهار موضع نفس خوذرا باز جوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بی
۲۰ طمع و در داذن بی منّت و در نگاه داشتن بی بخل و گفت منافق آنست
که آنج در دنیا بگیرذ بحرص گیرذ و اگر منع کند بشكّ منع کند و اگر
نفقه کند در معصیت نفقه کند و مؤمن آنج گیرذ بکم‌رغبتی و خوف گیرذ
و اگر نگاه دارذ بسختی نگاه دارذ یعنی سخت بوذ برو نگاه داشتن و اگر
۲۴ نفقه کند در طاعت بوذ خالصًا لوجه الله تعالی و گفت جهاد سه است

بمسجد در آیم و مسجد حرام‌را مشاهده کنم و مقام ابرهیم‌را در میان دو
ابرؤ خوذ بنهم و بهشت‌را بر راست خوذ و دوزخ بر جب خوذ و صراط
زیر قدم خوذ دارم و ملك الموت‌را بس بشت خوذ انگارم و دلرا بخذای
سبارم آنگاه تکبیر بگویم با تعظیم و قیامی بحرمت و قراءتی با هیبت و
۵ سجودی با تضرّع و رکوعی با تواضع و جلوسی بحلم و سلامی بشکر بگویم
نماز من این جنین بوذ نقلست که یك روز بجمعی از اهل علم بگذشت
و گفت اگر سه جیز در شماست و اگر نه دوزخ شمارا واجب است گفتند
آن سه جیز جیست گفت حسرت دینه که از شما گذشت و نتوانیذ در
آن طاعت زیادت کردن و نه گناهانرا عذر خواستن و اگر امروز بعذر
۱۰ دینه مشغول شوی حق امروز کئ گزاری دیگر امروزرا غنیمت شمردن و
در صلاح کار خویش کوشیذن بطاعت و خشنوذ کردن خصمان سوم
ترس و بیم آنك فردا بتو جه خواهذ رسیذ نجاة بوذ یا هلاك و گفت
خذای تعالی سه جیز در سه جیز نهاذه است فراغت عبادت بس از امن
مؤنت نهاذه است و اخلاص در کار در نومیذی از خلق نهاذه است
۱۵ و نجات از عذاب بآوردن طاعت نهاذه است تا مطیع اوئی امیذ نجات
است و گفت حذر کن از مرگ بسه حال که ترا بگیرذ کبر و حرص و
خرامیذن امّا متکبّررا خذای ازین جهان بیرون نبرذ تا نجشانذ خوارئی
از کمترین کس از اهل وی و امّا حریص‌را بیرون نبرذ ازین جهان مگر
گرسنه و تشنه گلوش‌را بگیرذ و گذر ندهذ تا جیزی بخورذ امّا خرامنده‌را
۲۰ بیرون نبرذ تا اورا نغلتانذ در بول و حدث و گفت اگر وزن کنیذ کبر
زاهدان روزگار مارا و علما و قُرّاء ایشانرا بسی زیادت آیذ از کبر امرا
و ملوك و گفت بخانه و باغ آراسته غرّه مشو که هیچ جای بهتر از بهشت
نیست آدم دیذ آنج دیذ دیگر ببسیاری کرامت و عبادت غرّه مشو که
بلعم با جندان کرامت و با نام بزرگ خذای که اورا داذه بوذ دیذ آنج
۲۵ دیذ خذای تعالی گفت فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ دیگر ببسیاری عمل غرّه مشو

علينا أن نعبده كما أَمَرَنا وعليه أن يرزقنا كما وَعَدَنا نقلست كه حامد لفاف
گفت كه حاتم گفت كه هر روزى بامداذ ابليس وسوسه كند كه امروز جه
خورى گويم مرگ گويذ جه بوشى گويم كفن گويذ كجا باشى گويم بگور گويذ
ناخوش مردى مرا ماند و رفت نقلست كه زن وى جنان بوذ كه گفت
٥ كه من بغزو مى روم زن‌را گفت ترا جندى نفقه مانم گفت جندانك
زندگانى بخواهى ماند گفت زندگانى بدست من نيست گفت روزى هم
بدست تو نيست جون حاتم رفت بيرزنى مر زن حاتم‌را گفت حاتم روزى
تو جه مانده است گفت حاتم روزى‌خواره بوذ روزى‌ده اينجاست نه رفته
است نقلست كه حاتم گفت جون بغزا بوذم تركى مرا بگرفت و بيفكند تا
١٠ بكشذ دلم هيج مشغول نشذ و نترسيذ منتظر مى بوذم تا جه خواهذ كرد كارد
مى جست ناگاه تيرى بر وى آمذ و از من بيفتاذ گفتم تو مرا كشتى يا
من ترا نقلست كه كسى بسفرى خواست رفت حاتم‌را گفت مرا وصيّتى كن
گفت اگر يار خواهى ترا خذاى بس و اگر همراه خواهى كرام الكاتبين بس
و اگر عبرت خواهى ترا دنيا بس و اگر مونس خواهى قران بس و اگر كار
١٥ خواهى عبادت خذاى ترا بس و اگر وعظ خواهى ترا مرگ بس و اگر اين
كه ياذ كردم ترا بسنده نيست دوزخ ترا بس نقلست كه حاتم روزى حامد
لفاف‌را گفت جگونه گفت بسلامت و عافيت او گفت سلامت بعد از
گذشتن صراط است و عافيت آنست كه در بهشت باشى گفتند ترا جه
آرزو كند گفت عافيت گفتند همه روز در عافيت نه گفت عافيت من
٢٠ آن روز است كه آن روز عاصى نباشم نقلست كه حاتم‌را گفتند فلان مال
بسيار جمع كرده است گفت زندگانى بآن جمع كرده است گفتند نه گفت
مرده‌را مال بجه كار آيذ يكى حاتم‌را گفت حاجتى هست گفت هست گفت
بخواه گفت حاجتم آنست كه نه تو مرا بينى و نه من ترا و يكى از مشايخ
حاتم‌را برسيذ كه نماز جگونه كنى گفت جون وقت در آيذ وضوء ظاهر كنم
٢٥ و وضوء باطن كنم گفت ظاهررا بآب باك كنم و باطن‌را بتوبه و آنگاه

گفت کاشکی تو از مسلمانان بودتی گفت حجّت می گوئی گفت خذای تعالی
روز قیامت از بنده حجّت خواهذ گفت این همه سخن است گفت خذای
تعالی سخن فرستاده است و ماذر بر بذر تو بسخن حلال شده است گفت
روزی شما از آسمان آیذ گفت روزی همه از آسمان آیذ وَفِي ٱلسَّمَآءِ رِزْقُكُمْ
٥ وَمَا تُوعَدُونَ گفت مگر از روزن خانهٔ شما فرو می آیذ گفت در شکم ماذر
بوذم آن روز نه روزی می آمذ گفت به ستان بخسب تا روزی بدهان
تو آیذ حاتم گفت دو سال در گهواره استان خفته بوذم و روزی بدهان
من در می آمذ گفت هیچ‌کس‌را دیذی که می دروذ ناکشته گفت موی
سرت که می دروی ناکشته است گفت در هوا رو تا روزی بتو رسذ
١٠ گفت جون مرغ شوم برسذ گفت بزمین فرو رو تا برسذ گفت اگر مور
شوم برسذ گفت بزیر آب شو و روزی بطلب گفت ماهی‌را روزی در
زیر آب می دهذ اگر بمن نیز رسذ عجب نبوذ آن مرد خاموش گشت و
توبه کرد گفت مرا بندی ده گفت طمع از خلق ببُر تا ایشان بخیلی از تو
ببرند و نهانی میان خویش با خذای نیکو کن تا خذای آشکارای ترا نیکو
١٥ گرداند و هر کجا باشی خالق‌را خدمت کن تا خلق ترا خدمت کنند و هم
اورا مردی گفت از کجا می خوری گفت وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ ٱلسَّمٰوَاتِ وَٱلْأَرْضِ
نقلست کی حاتم برسیذ مر احمد حنبل‌را که روزی‌را می جوئی گفت جویم
گفت بیش از وقت می جوئی یا بس از وقت یا در وقت می جوئی
احمد اندیشیذ که اگر گویم بیش از وقت گویذ جرا روزگار خوذ ضایع
٢٠ می کنی و اگر گویم بس از وقت گویذ جه جوئی جیزی که از تو در
گذشت و اگر گویم در وقت گویذ جرا مشغول شوی بجیزی که حاضر
خواهذ بوذ فرو ماند درین مسئله بزرگی گفت جواب جنین می بایست
نبشت که جستن بر ما نه فریضه است و نه واجب و نه سنّت جه جویم
جیزی‌را که ازین هر سه نیست و طلب کردن جیزی که وی خوذ ترا می
٢٥ جویذ بقول رسول علیه السلام او خوذ بر تو آیذ و جواب حاتم اینست

در میان بازار بُر زر شذ همه درست گفت هلا بر گیر حق خویش‌را و
زیادت بر مگیر که دستت خشك شوذ مرد زر بر جیذن گرفت تا حق
خویش بر گرفت نیز صبر نتوانست کرد دست دراز کرد تا دیگر بر دارذ
دستش در ساعت خشك شذ نقلست که یکی حاتم‌را بدعوت خواند گفت
٥ مرا عادت نیست به مهمان رفتن مرد الحاح کرد گفت اگر لا بدّ است
اجابت کردم سه کار ترا بایذ کرد گفت بکنم گفت آنجا نشینم که من
خواهم و آن کنی که من خواهم و آن خورم که من خواهم گفت نیك آیذ
بس برفت و در آمذ و بصفّ نعال بنشست گفتند این نه جای تست
گفت شرط کرده ام که آنجا نشینم که من خواهم جون سفره بنهاذند حاتم
١٠ قرصی جوین از آستین بیرون کرد و خوردن گرفت گفت یا شیخ از طعام
ما جیزی بخور گفت شرط کرده ام که آن خورم که من خواهم جون فارغ
شذند گفت آن سه‌پایه‌را در آتش بنه تا سرخ شوذ مرد جنان کرد گفت
اکنون بذین راه‌گذر بنه مرد جنان کرد بر خاست و پای بر سه‌پایه نهاذ
و گفت قرصی خوردم و بگذشت و گفت اگر شما می دانیذ که صراط
١٥ حق است و دوزخ حق است و از هرجه کرده باشیذ بر آن صراط
برسند انگاریذ که این سه‌پایه آن صراط است پای بر آنجا نهیذ و هرجه
امروز درین دعوت بخوردیت حساب بمن دهیذ گفتند یا حاتم مارا طاقت
ان نباشذ حاتم گفت بس فردا جون طاقت خواهیذ داشتن که از هرجه
کرده باشیذ در دنیا و خورده از همه باز برسند قال الله تعالی وَلَتُسْئَلُنَّ
٢٠ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ آن دعوت بر همه ماتم شذ نقلست که یك روز کسی بر
او آمذ گفت مال بسیار دارم و میخواهم که ازین مال ترا و یاران ترا بدهم
می گیری گفت از آن می ترسم که تو میری مرا بایذ گفت که روزی دهندهٔ
آسمان روزی دهندهٔ زمین بمرد مردی حاتم‌را گفت از کجا می خوری گفت
از خرمن‌گاه خذای که آن نه زیادت و نه نقصان بذیرذ آن مرد گفت
٢٥ مال مردمان بنسوس میخوری حاتم گفت از مال تو هیج می خورم گفت نی

شما می کشم باری هیچ کس جنانك می باید نشذه ایت یکی گفت فلان کس
جندین غزا کردست گفت مردی غازی بوذ مرا شایستهٔ می باید گفتند
فلان کسی بسی مال بذل کرده است گفت مردی سخی بوذ مرا شایستهٔ
می باید گفتند فلان کس بسی حج کرده است گفت مردی حاجی بوذ مرا
۵ شایستهٔ می باید گفتند ما نمی دانیم تو بیان کن که شایسته کیست گفت
آنك جز از خذای نترسذ و جز بخذای امیذ ندارذ و کرم اورا تا بحدّی
بوذ که روزی زنی بنزد او آمذ و مسئلهٔ برسیذ مگر بادی ازو رها شذ
حاتم گفت آواز بلندتر کن کی مرا گوش گران است تا بیرزن‌را خجالتی
نیایذ بیرزن آواز بلند کرد تا او آن مسئله‌را جواب داذ بعد از آن تا
۱۰ آن بیرزن زنده بوذ قرب بانجده سال خویشتن کرّ ساخت تا کسی با بیرزن
نگویذ که او نجنانست جون بیرزن وفات کرد آنگاه سخن آهسته‌را جواب
داذ که بیش از آن هرکه با او سخن گفتی گفتی بلندتر گوی بذین سبب
اصمّش نام نهاذند نقلست که روزی در بلخ مجلس می داشت می گفت الهی
هرکه امروز درین مجلس گناه‌کارترست و دیوان سیاه‌ترست و بر گناه
۱۵ دلیرتر است تو اورا بیامرز مردی بوذ نبّاشی کردی و بسیار گورهارا باز
کرده بوذ و کفن بر داشته در آن مجلس حاضر بوذ جون شب در آمذ
بعادت خویش بنبّاشی رفت جون خاك از سر گور بر داشت از لحد آوازی
شنوذ که شرم نداری که در مجلس اصمّ دی روز آمرزیذه گشتی دیگر
امشب بکار خوذ مشغول شوی نبّاش از خاك بر آمذ و بر حاتم رفت و
۲۰ قصّه باز گفت و توبه کرد سعد بن محمّد الرازی گویذ جند سال حاتم‌را
شاگردی کردم هرگز ندیذم که او در خشم شذ مگر وقتی ببازار آمذه بوذ
یکی‌را دیذ که شاگردی‌را از آن او گرفته بوذ و بانگ می کرد که جندین
گاهست که کالای من گرفته است و خورده و بهاء آن بمن نمی دهذ شیخ
گفت ای جوانمرد مواساتی بکن مرد گفت مواسا ندانم سیم خواهم هرجند
۲۵ گفت سوذ نداشت در خشم شذ و ردا از کتف بر گرفت و بر زمین زذ

سرّم ندا كردند كه احمد بهرام هفتاذ سال در گبرى بوذ ايمان آورد تو
هفتاذ سال در مسلمانى گذاشتهٔ تا عاقبت جه خواهى آورد نقلست كه احمد
در عمر خود شبى نخفته بوذ گفتند آخر لحظهٔ بياساى گفت كسى‌را كه
بهشت از بالا مى آرايند و دوزخ در نشيب او مى تابند و او نداند كه از
٥ اهل كذام است اين جايگاه جگونه خواب آيذش و سخن اوست كه كاشكى
كه بدانى كه مرا دشمن مى دارذ و كه غيبت مى كند و كه بذ مى گويذ تا
من اورا سيم و زر فرستاذى بآخر كار كه جون كار من مى كند از مال
من خرج كند و گفت از خداى بترسيذ جندانك بتوانيذ و طاعتش بداريذ
جندانك بتوانيذ و گوش داريذ تا دنيا شمارا فريفته نكند تا جنانك
١٠ گذشتگان ببلا مبتلا شذند شما نشويذ

ذكر حاتم اصمّ قدّس الله روحه

آن زاهد زمانه آن عابد يگانه آن معرض دنيا آن مقبل عقبى آن حاكم كرم
شيخ حاتم اصمّ رحمة الله عليه از بزرگان مشايخ بلخ بوذ و در خراسان بر
سر آمذه بوذ مريد شقيق بلخى بوذ و نيز خضرويه‌را ديذه بوذ و در زهد
١٥ و رياضت و ورع و ادب و صدق و احتياط بى بدل بوذ توان گفت كه
بعد از بلوغ يك نفس بى مراقبت و بى محاسبت از وى بر نيامذه بوذ و
يك قدم بى صدق و اخلاص بر نگرفته بوذ تا بجدّى كه جُنَيد گفت صدّيقُ
زماننا حاتم الاصمّ و اورا در سخت گرفتن نفس و دقايق مكر نفس و معرفت
رعونات نفس كلماتى عجب است و تصانيفى معتبر ونُكَت و حكمت او نظير
٢٠ ندارذ جنانك يكى روز ياران‌را گفت اگر مردمان شمارا برسند كه از حاتم
جه مى آموزيذ جه گوئيذ گفتند گوئيم علم گفت اگر گويند حاتم‌را علم
نيست گفتند بگوئيم حكمت گفت اگر گويند حكمت نيست جگوئيذ گفتند
بگوئيم دو جيز يكى خرسندى بذآنج در دست است دوم نوميذى از آنج
٢٤ در دست مردمانست يكى روز اصحاب‌را برسيذ كه عمريست تا من رنج

بوسه داذ بهرام‌را در خاطر آمذ که مگر گرسنه اند و نان تنگ است تا
سفره بنهم شیخ گفت خاطر نگاه دار که ما بذآن آمده ایم که تا غمخوارگی
کنیم که شنیذه ام که مال شما دزد برده است گبر گفت آری جنانست
امّا سه شکر واجبست که خذایرا بکنم یکی آنك از من بردند نه من از
۵ دیگری دوم آنك نیمهٔ بردند و نیمهٔ نه سوم آنك دین من با من است
دنیا خوذ آیذ و روذ احمدرا این سخن خوش آمذ گفت این‌را بنویسیذ
که ازین سه سخن بوی مسلمانی می آیذ بس شیخ روی ببهرام کرد گفت این
آتش‌را جرا می برستی گفت تا مرا نسوزذ دیگر آنك امروز جندین هیزم
بذو داذم فردا بی وفائی نکند تا مرا بخذای رساند شیخ گفت عظیم غلطی
۱۰ کردهٔ آتش ضعیف است و جاهل و بی وفا هر حساب که ازو بر گرفتهٔ
باطل است که اگر طفلی بارهٔ آب بذو ریزذ بمیرذ کسی که جنین ضعیف
بوذ ترا بجنان قوی کی تواند رسانیذ کسی که قوّت آن ندارذ که بارهٔ
خاك از خوذ دفع کند ترا بحق جگونه تواند رسانیذ دیگر آنك جاهل
است اگر مشك و نجاست در وی اندازی بسوزذ و ندانـذ که یکی بهتر
۱۵ است و از اینجاست که از نجاست و عود فرق نکند دیگر تو هفتاذ سالست
تا اورا می برستی و هرگز من نه برستیذه ام بیا تا هر دو دست در آتش
کنیم تا مشاهده کنی که هر دورا بسوزذ و وفاء تو نگاه ندارذ گبررا این
سخن در دل افتاذ گفت جهار مسئله ببرسم اگر جواب دهی ایمان آورم
بگوی که حق تعالی جرا خلق آفریذ و جون آفریذ جرا رزق داذ و جرا
۲۰ میرانیذ و جون میرانیذ جرا بر انگیزذ گفت بیافریذ تا اورا بنـده باشند
و رزق داذ تا اورا برزّاقی بشناسند و بمیرانیذ تا اورا بقهّاری بشناسند و
زنده گردانیذ تا اورا بقادری و عالمی بشناسند بهرام جون این بشنیذ گفت
أَشْهَدُ ان لا اله الاّ الله واشهد انّ محمدًا رسول الله جون وی مسلمان
گشت شیخ نعرهٔ بزذ و بیهوش شذ ساعتی بوذ بهوش باز آمذ گفتند یا شیخ
۲۵ سبب این جه بود گفت درین ساعت که انگشت شهادت بگشاذی در

خوذ بزیر روزن آمذ و گفت ای بار خذای نانم می بایذ و فلان چیز
در حال در آن روزن باو رسانیذند اهل خانه بیامذند ویرا دیذند
نشسته و جیزی میخورد گفتند این از کجا آوردی گفت از آنکس که هر
روز می داذ بدانستند که این طریق اورا مسلّم شذ نقلست که یکی از
۵ بزرگان گفت که بمجلس احمد حرب بگذشتم مسئلهٔ بر زبان وی رفت و
دل من روشن شذ جون آفتاب جهل سالست تا در آن ذوق مانده ام
و از دل من محو نمی شوذ و احمد مرید یحیی بن یحیی بوذ و او باغی
داشت یك روز اندکی انگور بخورد احمد گفت جرا می خوری گفت این
باغ ملك منست گفت درین دیه یك شبانروز آب وقف است و
۱۰ مردمان این‌را گوش نمی دارند یحیی بن یحیی توبه کرد که بیش از آن
باغ انگور نخورم نقلست که صومعهٔ داشت که هر وقت در آنجا رفتی
بعبادت تا خالی‌تر بوذی شبی بعبادت آنجا رفته بوذ که بارانی عظیم می
آمذ مگر اندکی دلش بخانه رفت که نبایذ که آب در خانه راه برذ و
کُتُب تر شوذ آوازی شنوذ که ای احمد خیز بخانه رو که آنج از تو بکار
۱۵ می آیذ بخانه فرستاذی تو اینجا جه می کنی و همان دم بدل توبه کرد نقلست
که روزی سادات نیشابور بسلام آمذه بوذند بسری داشت می خواره و
رباب می زذ از در در آمذ و بر ایشان بگذشت و ازین جماعت نه
اندیشیذ جمله متغیّر شذند احمد آن حال بدیذ ایشانرا گفت معذور
دارید که مارا شبی از خانهٔ همسایه جیزی آوردند بخوردیم شب مارا صحبت
۲۰ افتاذ وی در وجود آمذ تفحّص کردم و ماذرش بعروسی رفته بوذ بخانهٔ
سلطان و از آنجا جیزی آورد نقلست که احمد همسایهٔ گبر داشت بهرام
نام مگر شریکی بتجارت فرستاذه بوذ در راه آن مال‌را دزدان ببردند خبر
جون بشیخ رسیذ مریدانرا گفت بر خیزید که همسایهٔ مارا جنین جیزی
افتاذه است تا غمخوارگی کنیم اگرجه گبر است همسایه است جون بدر
۲۵ سرای او رسیذند بهرام آتش گبری می سوخت بیش باز دویذ آستین اورا

سر من بر بای او نهیذ و در تقوی تا بحدّی بوذ که در ابتدا ماذرش
مرغی بریان کرده بوذ گفت بخور که در خانهٔ خوذ برورده ام و درو
هیچ شبهت نیست احمد گفت روزی ببام همسایه بر شذ و از آن بام دانهٔ
جند بخورد و آن همسایه لشکری بوذ حلق مرا نشایذ و گفته اند که دو
٥ احمد بوذه اند در نشابور یکی همه در دین و یکی همه در دنیا یکی‌را احمد
حرب گفته اند و یکی‌را احمد بازرگان این احمد بصفتی بوذه است که
جندان ذکر بر وی غالب بوذ که مزیّن می خواست که موی لب او
راست کند او لب می جنبانیذ گفتش جندان توقّف کن که این مویت
راست کنم گفتی تو بشغل خویش مشغول باش تا هر باری جند جای از
١٠ لب او بریذه شذی وقتی کسی نامهٔ نوشت باو مدّتی دراز می خواست که
جواب نامه باز نویسذ وقت نمی یافت تا یك روز مؤذّن بانگ نماز می
گفت در میان قامت یکی‌را گفت جواب نامهٔ دوست باز نویس و بگوی
تا بیش نامه ننویسذ که مارا فراغت جواب نیست بنویس که بخذای
مشغول باش والسلام و احمد بازرگان جندان حبّ دنیا بر وی غالب
١٥ بوذ که از کنیزك خوذ طعامی خواست کنیزك طعامی ساخت و بنزدیك
وی آورد و بنهاذ و او حسابی می کرد تا بحدّی رسیذ که شبانگاه شذ و
خوابش ببرد تا بامداذ بیذار شذ برسیذ که ای کنیزك آن طعام نساختی
گفت ساختم تو بحساب مشغول بوذی بار دیگر بساخت و بنزدیك او
آورد هم فراغت نیافت که بخوردی بار سوم بساخت هم اتّفاق نیافت کنیزك
٢٠ برفت ویرا خفته یافت بارهٔ طعام بر لب وی مالیذ بیذار شذ گفت طشت
بیار بنداشت که طعام خورده است نقلست که احمد حرب فرزندی‌را بر
توکّل راست می کرد گفت هرگاه که طعامت بایذ یا جیزی دیگر بذین
روزن رو و بگوی بار خذایا مرا نان می بایذ بس هرگاه که کوذك بذآن
موضع رفتی جنان ساخته بوذند که آنج او خواستی در آن روزن افکندندی
٢٥ یك روز همه از خانه غایب بوذند کوذك‌را گرسنگی غالب شذ بر عادت

گفت این ساعت محمّد اسلم در متوضّا تنحنحی کرد من از بیم بانگ او انجا
افتادم و نزدیك بوذ که از بای در آیم نقلست که او بیوسته وام کردی
و بدرویشان دادی تا وقتی جهوذی بیامذ و گفت زری جند بتو داذه
ام باز ده محمّد اسلم هیچ نداشت آن ساعت قلم تراشیذه بوذ و تراشهٔ قلم
٥ در بیش نهاذه جهوذرا گفت بر خیز و آن تراشهٔ قلمرا بر گیر جهوذ
بر خاست می بیند که تراشهٔ قلم زر شذه بوذ بتعجّب بماند گفت هر
دینی که درو بنفس عزیزی تراشهٔ قلم زر شوذ آن دین باطل نبوذ ایمان
آورد و دو قبیله ایمان آوردند نقلست که یك روز شیخ علی فارمذی در
نشابور مجلس می گفت و امام الحَرَمَیْن حاضر بوذ یکی برسیذ که العُلَماء وَرَثَةُ
١٠ الانبیاء کذام اند گفت نه همانا که این گوینده بوذ و نه همانا کی این شنونده
بوذ یعنی امام الحرمین امّا این مرد بوذ که بر دروازه خفته است و اشارت
کرد بخاك محمّد اسلم نقلست که در نشابور بیمار شذ یکی از همسایگان اورا
بخواب دیذ که می گویذ که الحمد للّه کی خلاص یافتم و از بیماری بجستم
آن مرد بر خاست تا اورا خبر دهذ جون بدر خانهٔ وی رسیذ برسیذ که
١٥ حال خواجه جیست گفتند خذایت مزد دهاذ که او دوش در گذشت
جون جنازهٔ او بر داشتند خرقهٔ که اورا بوذی برو افگندند بارهٔ نمذ
کهنه که داشت که بر آنجا نشستی در زیر جنازه افگندند دو بیرزن بر
بام بوذند با یکدیگر می گفتند که محمّد اسلم ببرد و آنج داشت با خوذ برد
و هرگز دنیا اورا نتوانست فریفت رحمة الله علیه

ذکر احمد حرب قدّس الله روحه

٢٠

آن متین مقام مکنت آن امین و امام سنّت آن زاهد زهّاد آن قبلهٔ عبّاد
آن قدوهٔ شرق و غرب بیر خراسان احمد حرب رحمة الله علیه فضیلت
او بسیارست و در ورع همتا نداشت و در عبادت بی مثل بوذ و مُعْتَقَد
٢٤ فیه بوذ تا بجدّی که یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه وصیّت کرده بوذ که

درین شهر کی بسلام ما نیامده است گفتند همه آمده اند مگر دو تن گفت
ایشان کیانند گفتند احمد حرب و محمّد اسلم الطوسی رحمهما الله گفت
جرا بنزد ما نیامدند گفتند ایشان علماء ربّانی اند بسلام سلطانان نروند
گفت اگر ایشان بسلام ما نیایند ما بسلام ایشان رویم بنزدیك احمد
۵ حرب رفت یکی گفت عبد الله طاهر می آید گفت جارهٔ نیست در آمد
احمد بر بای خاست و سر در بیش افکنده می بوذ ساعتی تمام بس سر بر
آورد و در وی می نگریست گفت شنوده بوذم که مردی نیکوروئی ولیکن
منظر بیش از آنست نیکوروی‌تر از آنی که خبر داذند اکنون این روی
نیکورا بمعصیت و مخالفت امر خذای زشت مگردان از آنجا بیرون آمد
۱۰ بنزد محمّد اسلم شد اورا بار نداذ هرجند جهد کرد سوذ نداشت و روز
آذینه بوذ صبر کرد تا بنماز آذینه بیرون آمد و درو نگریست عاقبت
طاقتش برسید از ستور فروذ آمد و روی بر خاك قدم محمّد اسلم نهاذ
و گفت ای خذاوند عزیز او برای ترا که بندهٔ بذم مرا دشمن می دارذ و
من برای تو که بندهٔ نیکست اورا دوست می دارم و غلام او ام جون
۱۵ هر دو برای تست این بذرا در کار این نیك کن این بگفت و باز
گشت بس محمّد اسلم بعد از آن بطوس رفت و آنجا ساکن شد و اورا
آنجا مسجدی است که هرکه نابینا نبوذ جون آنجا رسذ به بینذ که آن جه
جایگاه است و او عربی بوذ جون آنجا نشست کرد بمحمّد اسلم الطوسی
مشهور شد و مدّتی مدید در طوس بوذ و بر در خانهٔ او آب روان بوذ
۲۰ هرگز کوزه از آنجا بر نگرفت گفت این آب از آن مردمانست روا نبوذ
که بر گیرند و مدّتی بر آب روانش میل بوذ سوذ نداشت جون عاقبت
میل او از حد بگذشت یك روز کوزهٔ آب از جاه بر کشیذ در آن جوی
ریخت و از آن جوی آب روان بر داشت بس بنشابور باز آمد نقلست
که از اکابر طریقت یکی گفت در روم بوذم در جمعیّتی ناگاه ابلیس‌را دیذم
۲۵ که از هوا در افتاذ گفتم ای لعین این جه حالتست و ترا جه رسیذه است

کسانی‌را که ایشان بار عیال کشیده اند و تن در رنج دبّه و زنبیل داده اند رحمة الله علیه

ذکر محمّد اسلم الطوسی قدّس الله روحه

آن قطب دین و دولت آن شمع جمع سنّت آن زمین کرده بتن مطهّر آن
۵ فلك کرده بجان منوّر آن متمکّن بساط قدسی محمّد بن اسلم الطوسی رحمة الله علیه یگانهٔ جهان بوذ و مقتدای مطلق بوذ و اورا لسان رسول گفته اند و شحنهٔ خراسان نوشته اند و کس‌را در متابعت سنّت آن قدم نبوذه است که اورا جمله عمر سکنات و حرکات او بر جادّهٔ سنّت یافته اند با علی بن موسی الرضی رضی الله عنه بنشابور آمذ هر دو بهم در کجابهٔ بوذند
۱۰ بر یك اشتر و اسحاق بن راهویه الحنظلی مهار شتر می کشیذ بنشابور رسیذند بمیان شهر بر آمذ کلاهی نمذین بر سر و بیراهنی از بشم در بر و خریطهٔ بُر کتاب بر کتف نهاذه مردمان جون اورا بدیذند بذان سیرت بگریستند او نیز بگریست گفتند ما ترا با این بیراهن و با این کلاه نمی توانیم دیذ نقلست که او مجلس داشتی و بمجلس او تنی جند معدود بیش
۱۵ نیامذندی و با این همه از برکات نفس او قرب بنجاه هزار آدمی براه راست باز آمذند و توبه کردند و دست از فساد بداشتند بس مدّت دو سال محبوس بوذ از جهت ظالمی که اورا می گفت بگوی که قران مخلوق است گفت نگویم در زندان کردند هر آذینه غسل کردی و سنّتها بجای آوردی و سجّاده بر گرفتی و می آمذی تا بدر زندان جون منعش کردندی
۲۰ باز گشتی و روی بر خاك نهاذی و گفتی بار خذایا آنج بر من بوذ کردم اکنون تو دانی جون اطلاقش کردند عبد الله طاهر امیر خراسان بوذ مردی صاحب جمال بوذ بغایت و نیکوسیرت و با علما نیکو بوذ بنشابور آمذ اعیان شهر همه باستقبال و سلام او آمذند روز دوم همجنان بسلام
۲۴ شذند و سیم و جهارم و بنجم و ششم عبد الله گفت هیج کس مانده است

است بسیاری از شرف تو و گفت شریفترین تواضع آنست که خویشتن‌را
بر هیچ کس فضل نه بینی و گفت بیش ازین مردمان دوائی بوذند که از
ایشان شفا می یافتند اکنون همه دردی شده اند که آنرا دوا نیست بس
طریق آنست که خذایرا مونس خوذ سازی و کتاب اورا همراز خوذ
٥ گردانی و گفت طمع رسنی است در گردن و بندی بر پای بینداز تا برهی
و گفت تا اکنون موعظت بر واعظان گران آمذی جنانك عمل بر عاملان
واعظان اندك بوذندی جنانك امروز عاملان اندك اند احمد حواری
گفت ابن سمّاك بیمار شذ تا آب او حاصل کردیم تا نزد طبیب بریم نصرانئی
که در وقت او بوذ در راه که می رفتیم مردی‌را دیذیم نیکوروی و خوش
١٠ بوی و باکیزه و جامهٔ باك بوشیذه بیش ما باز آمذ و گفت کجا می رویذ
گفتم بفلان طبیب ترسا خواهیم که ابن سمّاك‌را تجربت کند و آب می بریم
تا بر وی عرضه کنیم گفت سبحان الله دوست خذای از دشمن خذای
استعانت می جویذ و بنزدیك وی می رویذ باز گردیذ و بنزدیك ابن
سمّاك رویذ و بگوئیذ تا دست بر آن علّت نهذ و بر خواند أعوذُ بالله
١٥ من الشیطان الرجیم وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ الآیة ما باز گشتیم و حال
بذو نموذیم او جنان کرد که فرموذه بوذ در حال شفا یافت و گفت
بدانیذ که او خضر بوذ علیه السلام نقلست که جون وقت وفاتش آمذ
می گفت بار خذایا دانی که در آن وقت که معصیت می کردم اهل طاعت
ترا دوست می داشتم این‌را کفّارت آن گردان نقلست که او عزب بوذ
٢٠ اورا گفتند کذخذائی خواهی گفت نی گفتند جرا گفت از بهر آنك با
من شیطانی است یکی دیگر در آیذ و مرا طاقت آن نباشذ که دو شیطان
در خانهٔ من باشند گفتند جگونه گفت هر یکی‌را از ما شیطانی است یکی
مرا و یکی اورا دو شیطان در یکی خانه جگونه بوذ بعد از آن وفات
کرد اورا بخواب دیذند گفتند خذای با تو جه کرد گفت همه نواخت و
٢٥ خلعت و کرامت و اکرام بوذ و لکن آنجا هیج کس‌را آب روی نیست الاّ

که بندهٔ من اگر از من شرم داری عیبهاء ترا بر مردم بوشیذه گردانم و زلّتهاء ترا از لوح محفوظ محو گردانم و روز قیامت در شمار با تو استقصا نکنم و مریدی‌را گفت جون از دوستی خیانتی بینی عتاب مکن کباشذ که در عتاب سخنی شنوی که از آن سختر مرید گفت جون بیازموذم جنان
۵ بوذ احمد حواری گفت یك روز شیخ جامهٔ سفیذ بوشیذه بوذ گفت کاشکی دل من در میان دلها جون بیراهن من بوذی در میان جامها و شیخ جنید گویذ رحمة الله علیه کی احتیاط وی جنان بوذ که گفت بسیار بوذ که جیزی بر دلم آیذ از نکتهٔ این قوم بجند روز آنرا نبذیرم الاّ بدو گواه عدل از کتاب و سنّت و در مناجات گفتی الهی جگونه شایستهٔ خدمت
۱۰ تو بوذ آنك شایستهٔ خدمتکار تو نتواند بوذ یا جگونه امیذ دارذ برحمت تو آنك شرم نمی دارذ که نجات یابذ از عذاب تو نقلست که وی صاحب معاذ جبل بوذ و علم از وی گرفته بوذ جون وفاتش نزدیك آمذ اصحاب گفتند مارا بشارت ده که بحضرتی می روی که خذاوند غفور و رحمن است گفت جرا نمی گوئیذ که بحضرت خذاوندی می روی که او بصغیرهٔ
۱۵ حساب کند و بکبیرهٔ عذاب سخت کند بس جان بدذ دیگری بعد از وفات او بخوابش دیذ گفت خذای با تو جکرد گفت رحمت کرد و عنایت نموذ در حق من و لکن اشارات این قوم مرا عظیم زیان‌مند بوذ یعنی انگشت‌نمای بوذم میان اهل دین رحمة الله علیه

ذکر محمّد بن سمّاك قدّس الله روحه

۲۰ آن واعظ اقران آن حافظ اخوان آن زاهد متمکّن آن عابد متدیّن آن قطب افلاك محمّد بن سمّاك رحمة الله علیه در همه وقت امام بوذ و مقبول انام بوذ کلامی عالی و بیانی شافی داشت و در موعظت آیتی بوذ و معروف کرخی‌را گشایش از سخن او بوذ و هرون الرشید اورا جنان محترم داشت
۲۴ و تواضع کرد که گفت ای امیر المؤمنین تواضع تو در شرف شریف‌تر

چیزی که بذآن قربت جویند بخذای تعالی آنست که بدانی که خذای تعالی
بر دل تو مطّلع است از دل تو داند که از دنیا و آخرت نمی خواهی الاّ
اورا وگفت اگر معرفت‌را صورت کنند بر جائی هیچکس ننگرذ در وی الاّ
کی بیرذ از زیبائی و جمال او و از نیکوئی و از لطف او و تیره گردذ
۵ همه روشنیها در جنب نور او و گفت معرفت بخاموشی نزدیکترست که
بسخن گفتن و دل مومن روشن است بذکر او و ذکر او غذاء اوست و
انس راحت او و حسن معاملت او تجارت او و شب بازار او و مسجد
دکّان او و عبادت کسب او و قران بضاعت او و دنیا کشت‌زار او
و قیامت خرمن‌گاه او و ثواب حق تعالی ثمرهٔ رنج او و گفت بهترین
۱۰ روزگار ما صبر است و صبر دو قسم است صبری است بر آنج کاره آنی
در هرجه اوامر حق است و لازم است گزاردن و صبری است از آنج
طالب آنی در هرجه ترا هوا بر آن دعوت کند و حق ترا از آن نهی
کرده است و گفت خیری که درو شرّ نبوذ شکرست در نعمت و صبر
است در بلا و گفت هرکه نفس خوذرا قیمتی داند هرگز حلاوت خدمت
۱۵ نیابذ و گفت اگر مردم گرد آیند تا مرا خوار کنند جنانك من خوذرا
خوار گردانیذم نتوانند و اگر خواهند که مرا عزیز گردانند جنانك من
خوذرا نتوانند یعنی خواری من در معصیت است و عزّ من در طاعت
است و گفت هر جیزی‌را کاوینی است و کاوین بهشت ترك دنیا کردن
است و هرجه در دنیا است و گفت در هر دلی که دوستی دنیا قرار
۲۰ گرفت دوستی آخرت از آن دل رخت بر داشت و گفت جون حکیم ترك
دنیا کرد دنیارا بنور حکمت منوّر کرد و گفت دنیا نزدیك خذای کمتر است
از برّ بشّهٔ قیمت آن جه بوذ تا کسی در وی زاهد شوذ و گفت هرك
وسیلت جویذ بخذای بتلف کردن نفس خویش خذای نفس اورا بر وی
۲۴ نگاه دارذ و اورا از اهل جنّت گرداند و گفت خذای تعالی میفرمایذ

نیست و گفت عادت کنید جشم‌را بگریه و دلرا بفکرت و گفت اگر بنده
بهیچ نگرید مگر بر آنك ضایع کرده است از روزگار خویش تا این غایت
اورا این اندوه تمام است تا بوقت مرگ و گفت هرك خدایرا شناخت
دلرا فارغ دارد و بذکر او مشغول شوذ و بخدمت او و می گرید بر
۵ خطاهای خویش و گفت در بهشت صحراهاست جون بنده بذکر مشغول
شوذ درختان می کارند بنام او تا آنگاه کی بس کند آن فریشته‌را گویند
جرا بس کردید گویند وی بس کرد و گفت هرکه بند دهندهٔ می خواهذ
گو در اختلاف روز و شب نگر و گفت هرکه در روز نیکی کند در شب
مکافات یابذ و هرك در شب نیکی کند در روز مکافات یابذ و گفت
۱۰ هرکه بصدق از شهوت باز ایستذ حق تعالی از آن کریم‌ترست که اورا
عذاب کند و آن شهوات‌را از دل او ببرذ و گفت هرك بنکاح و سفر
و حدیث نوشتن مشغول شوذ روی بدنیا آورذ مگر زنی نیك که او از
دنیا نیست بلك از آخرت است یعنی ترا فارغ دارذ تا بکار آخرت
بردازی امّا هرکه ترا از حق باز دارذ از مال و اهل و فرزند شوم بوذ
۱۵ و گفت هر عمل که آنرا در دنیا بنقد ثواب نیابی بدانك آنرا در آخرت
نخواهی یافت یعنی راحت قبول آن طاعت بایذ که اینجا بتو رسذ و گفت
آن یك نفس سرد که از دل درویشی بر آیذ بوقت آرزوئی که از یافت
آن عاجز بوذ فاضلتر از هزار ساله طاعت و عبادت توانگر و گفت بهترین
سخاوت آنست که موافق حاجت بوذ و گفت آخر اقدام زاهدان اوّل
۲۰ اقدام متوکّلانست و گفت اگر غافلان بدانند که از ایشان جه فوت می
شوذ از آنج ایشان در آن اند جمله بمناجات سختی بمیرند و گفت حق
تعالی عارف‌را بر بستر خفته باشذ که بر وی سرّ بگشایذ و روشن کند آنج
هرگز نگشایذ ایستاذه‌را در نماز و گفت عارف‌را جون جشم دل گشاذه
۲٤ شذ جشم سرشان بسته شوذ جز او هیج نبینند جنانك هم او گفت نزدیکترین

کنند بصبر بس معاملت میکنند برضا یعنی در صبر کردن معنی آن بوذ
که من خوذ صبورم امّا در رضا هیچ نبوذ و جنانك دارذ جنان باشذ صبر
بتو تعلّق دارذ و رضا بذو و گفت راضی بوذن و رضا آنست که از
خذا بهشت نخواهی و از دوزخ بناه نه طلبی و گفت من نمی شناسم زهدرا
۵ حدّی و ورع‌را حدّی و رضارا حدّی و غایتی و لکن راهی ازو می دانم
و گفت از هر مقامی حالی بمن رسیذ مگر از رضا که بجز بوئی ازو بمن
نرسیذ با این همه اگر خلق همه عالم‌را بدوزخ برند و همه بکُرْه روند من
برضا روم زیراکه اگر رضاء من نیست در آمذن بدوزخ رضاء او هست
و گفت ما در رضا بجائی رسیذیم که اگر هفت طبقهٔ دوزخ در جشم راست
۱۰ ما نهند در خاطر ما نگذرذ که جرا در جشم جب ننهاذند و گفت تواضع
آنست که در عمل خویشت هیج عُجْب بدیذ نیایذ و گفت هرگز بنده تواضع
نکند تا وقتی که نفس خویش‌را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسذ که
دنیا هیج نیست و زهد آنست کی هرجه ترا از حق تعالی باز دارذ ترك
آن کنی و گفت علامت زهد آنست که اگر کسی صوفی در تو بوشذ که
۱۵ قیمت آن سه درم بوذ در دلت رغبت صوفی نبوذ که قیمتش بنج درم بوذ
و گفت بر هیج کس بزهد گواهی مده بجهت آنك او در دل غایب است
از تو و در ورع حاضر است و گفت ورع در زبان سختر از آنست که
سیم و زر در دل و گفت حصن حصین نگاه‌داشت زبانست و مغز عبادت
گرسنگی است و دوستی دنیا سر همه خطاها است و گفت تصوّف آنست
۲۰ که بر وی افعال می روذ که جز خذای نداند و بیوسته با خذای بوذ
جنانك جز خذای نداند و گفت تفکّر در دنیا حجاب آخرت است و
تفکّر در آخرت ثمرهٔ حکمت و زندگی دلهاست و گفت از غیرت علم زیادت
شود و از تفکّر خوف و در بیش او کسی ذکر معصیتی کرد او زار بگریست
۲۴ و گفت بخذای که در طاعت جندان آفت می بینم که بآن معصیت حاجت

گردذ و گفت جوع نزدیك خذای از خزانهٔ است مدّخر که ندهذ بکسی
الّا بذآن که اورا دوست دارذ و گفت جون آدمی سیر خورذ جمله اعضاء
او بشهوات گرسنه شوذ و جون گرسنه باشذ جمله اعضاء او از شهوات
سیر گردذ یعنی تا شکم سیر نبوذ هیج شهوت دیگر آرزو نکنذ و گفت
۵ گرسنگی کلیذ آخرتست و سیری کلیذ دنیا و گفت هرگاه که ترا حاجتی
بوذ از حوایج دنیا و آخرت هیج مخور تا آن وقت که آن حاجت روا بوذ
از بهر آنك خوردن عقل‌را متغیّر گردانـذ و حاجت خواستن از متغیّر
متغیّر بوذ بس بر تو باذ که بر جوع حرص کنی که جوع نفس‌را ذلیل
کنذ و دلرا رقیق کنذ و علم سماوی بر تو ریزذ و گفت اگر یك لقمه از
۱۰ حلال شبی کمتر خورم دوستر دارم از آنك تا روز نماز کنم زیراکه شب
آن وقت در آیذ که آفتاب فرو شوذ و شب دل مومنان آن وقت آیذ
که معده از طعام بُر شوذ و گفت صبر نکنذ از شهوات دنیا مگر نفسی که
در دل او نوری بوذ که بآخرتش مشغول می دارذ و گفت جون بنده صبر
نکنذ بر آنك دوستر دارذ جگونه صبر کنذ بر آنك دوست ندارذ و گفت
۱۵ باز نگشت آنك باز گشت الّا از راه که اگر برسیذی باز نگشتی ابدًا
و گفت خنك آنك در همه عمر خویش یك خطوه باخلاص دست داذش
و گفت هرگاه که بندهٔ خالص شوذ از بسیاری وسواس و ریا نجات یابذ
و گفت اعمال خالص اندکی است و گفت اگر صادقی خواهذ که صفت
کنذ آنج در دل او بوذ زبانش کار نکنذ و گفت صدق با زبان صادقان
۲۰ بهم برفت و باقی ماند بر زبان کاذبان و گفت هر جیزی‌را که بینی
زیوری است و زیور صدق خشوع است و گفت صدق‌را مظنّهٔ خویش
ساز و حق‌را همیشه شمشیر خویش ساز و خذایرا غایت طلب خویش دان
و گفت قناعت از رضا بجای ورع است از زهد این اوّل رضا است و
۲۴ آن اوّل زهد و گفت خذایرا بندگان اند که شرم می دارند کبا او معاملت

اندکی گناه نقلست که صالح عبد الکریم گفت رجا و خوف در دل دو
نورست با او گفتند که ازین هر دو کدام روشن‌تر گفت رجا این
سخن‌را ببو سلیمان رسانیذند گفت سبحان الله این جگونه سخنی است که
ما دیذه ایم که از خوف تقوی و صوم و صلوة و اعمال دیگر می خیزذ و
۵ از رجا نخیزذ بس جگونه رجا روشن‌تر بوذ و گفت من می ترسم از آتشی
که آن عقوبت خذا است یا می ترسم از خذائی که عقوبت او آتش است
و گفت اصل همه جیزها در دنیا و آخرت خوف است از حق تعالی
هرگاه که رجا بر خوف غالب آیذ دل فساد یابذ و هرگاه که خوف در
دل دایم بوذ خشوع بر دل ظاهر گردذ و اگر دایم نگردذ و گاه گاه بر
۱۰ دل خوفی می گذرذ هرگز دلرا خشوع حاصل نیایذ و گفت هرگز از دلی
خوف جذا نشوذ که نه آن دل خراب گردذ و یك روز احمد حواری‌را
گفت جون مردمانرا ببینی که برجا عمل می کنند اگر توانی که تو بر خوف
عمل کنی بکن لقمن بسر جوذرا گفت بترس از خذای ترسیذنی که درو
نا امیذ نشوی از رحمت او و امیذ دار بخذای امیذ داشتنی که درو ایمن
۱۵ نباشی از مکر او و گفت جون دل خوذرا در شوق اندازی بعد از آن
در خوف انداز تا آن شوق‌را خوف از راه بر گیرذ یعنی تو این ساعت
بخوف محتاج‌تری از آنك بشوق و گفت فاضلترین کارها خلاف رضاء
نفس است و هر جیزی‌را علامتی است علامت خذلان دست داشتن از
گریه است و هر جیزی‌را زنگاری است و زنگار نور دل سیر خوردن
۲۰ است و گفت احتلام عقوبت است از آن جهت می گویذ علامت سیریست
و گفت هرکه سیر خورذ شش جیز بوی در آیذ عبادت‌را حلاوت نیابذ
و حفظ وی در یاذداشت حکمت کم شوذ و از شفقت بر خلق محروم ماند
که بندارذ کی همه جهانیان سیر اند و عبادت بر وی گران شوذ و شهوات
۲۴ بروی زیادت گردند و همه مومنان گرد مساجد گردند و او گرد مزابل

ورد من فوت شذ حوری دیذم که مرا گفت خوش می خسبی بانصذ
سالست که مرا می آرایند در برده از بهر تو و گفت شبی حوری دیذم از
گوشهٔ که در من خندیذ و روشنی او بحدّی بوذ که وصف نتوان کرد
وصف زیبائی او بجائی که در عبارت نمی گنجذ گفتم این روشنی و جمال
۵ از کجا آوردی گفت شبی قطرهٔ جند از دیذه باریذی از آن روی
من شستند این همه از آنست که آب جشم شما گلگونهٔ رویهاء حورانست
هرجند بیشتر خوبتر و گفت مرا عادت بوذ بوقت نان خوردن نان و
نمك خوردمی شبی در آن نمك یك کنجذ بوذ که خورده آمذ یکسال وقت
خوذ گم کردم جائی که کنجذی نمی گنجذ صذ هزار شهوت با دل تو ندانم
۱۰ جه خواهذ کرد و گفت دوستی داشتم که هرجه خواستمی بداذی یکبار
جیزی خواستم گفت جند خواهی حلاوت دوستی از دلم برفت و گفت بر
خلیفه انکار کردم دانستم که سخن من شنوذ و از آن نه اندیشیذم لکن
مردمان بسیار بوذند ترسیذم که مرا بینند و صلابت آن بنظر خلق در
دل من شیرین شوذ آنگاه بی اخلاص گشته شوم و گفت مریدی دیذم
۱۵ بمکّه هیج نخوردی الاّ آب زمزم گفتم اگر این آب خشك شوذ جه خوری
بس بر خاست و گفت که جزاك الله خَیْرًا مرا راه نموذی که جندین سال
زمزم‌برست بوذم این بگفت و برفت احمد حواری گفت ابو سلیمان در
وقت احرام لبَّیْك نگفتی گفت حق تعالی بموسی علیه السلام وحی کرد که
ظالمان امّت خوذرا بگوی تا مرا یاذ نکنند که هرك ظالم بوذ و مرا یاذ
۲۰ کنذ من اورا بلعنت یاذ کنم بس گفت شنیذه ام که هرکی نفقهٔ حج از مال
شبهت کند آنگاه گویذ لبَّیْك اورا گویند لا لبَّیْك ولا سَعْدَیْك حتّی تَرُدَّ ما
فی یدَیْك نقلست که بسر فُضَیْل طاقت شنیذن آیت عذاب نداشتی از
فضیل برسیذند که بسر تو بدرجهٔ خوف بجه رسیذ گفت باندکی گناه این
۲۴ با سلیمان گفتند گفت کسی‌را خوف بیش بوذ از بسیاری گناه بوذ نه از

خواهذ گزارد هم حق حق خواهذ بوذ و بتوفیق او خواهذ بوذ بس بنده‌را حقّی که بوذ با حق حق حق گزارذ بس کتاب تصنیف کرد والله اعلم بالصواب ابن مسروق گفت که حارث آن وقت که وفات می کرد بدرمی محتاج بوذ و از بذرش ضیاع بسیار مانده بوذ و هیچ نگرفت و هم در آن ساعت که دست تنگ بوذ فرو شذ رحمة الله علیه رحمةً واسعةً

ذکر ابو سلیمان دارائی قدّس الله روحه

آن مجرّد باطن و ظاهر آن مسافر غایب و حاضر آن در ورع و معرفت عامل آن در صذ گونه صفت کامل آن درّ دریای دانائی ابو سلیمان دارائی رحمة الله علیه یگانهٔ وقت بوذ و از غایت لطف اورا ریحان ٱلقلوب گفته اند و در ریاضت صعب و جوع مفرط شانی نیکو داشت جنانك اورا بُنْدار ٱلجایعین گفتندی که هیچ کس ازین امّت بر جوع آن صبر نتوانست کرد که وی و در معرفت و حالات غُیوب قلب و آفات عُیوب نفس حظّی عظیم وافر داشت و اورا کلماتی است عالی و اشارتی لطیف و دیگر دارا دیهی است در دمشق او از آنجا بوذ احمد حواری که مرید او بوذ گفت شبی در خلوت نماز می کردم و در آن میانه راحتی عظیم یافتم دیگر روز با سلیمان گفتم گفت ضعیف مردی ای که ترا هنوز خلق در پیش است تا در خلا دیگر گونهٔ و در ملا دیگر گونه و در دو جهان هیچیزرا آن خطر نیست که بنده‌را از حق تواند باز داشت و ابو سلیمان گفت شبی در مسجد بوذم و از سرما آرام نبوذ در وقت دعا یك دست بنهان کردم راحتی عظیم از راه این دست بمن رسیذ هاتفی آواز داذ که یابا سلیمان آنج روزی آن دست بوذ که بیرون کرده بوذی داذیم اگر دست دیگر بیرون بوذی نصیب وی بداذمانی سوگند خوردم که هرگز دعا نکنم بسرما و گرما مگر هر دو دست بیرون کرده باشم بس گفت سبحان آن خذائی که لطف خوذ در بی‌کامی و بی‌مرادی تعبیه کرده است و گفت وقتی خفته ماندم

اعمال او به بینند و گفت در همه کارها از سستی عزم حذر کن که دشمن
درین وقت بر تو ظفر یابد و هرگاه که فتور عزم دیدی از خود هیچ آرام
مگیر و بخدای بناه جوی و درویشی‌را گفت کُنْ للّه والاّ لا تَکُنْ گفت
خدایرا باش و اگر نه خود مباش این نیکو سخنی است و گفت سزاوارست
۵ کسی‌را که نفس خودرا بریاضت مهذّب گردانیده است که اورا راه بنماید
بمقامات و گفت هرکه خواهد که لذّت اهل بهشت یابد گو در صحبت
درویشان صالح قانع باش و گفت هرکه باطن خودرا درست کند بمراقبت
و اخلاص خدای تعالی ظاهر او آراسته گردانـد بمجاهده و اتّباع سنّت
و گفت آنك بحرکات دل در محلّ غیب عالم بود بهتر ازآنك بحرکات
۱۰ جوارح عالم بود و گفت بپیوسته عارفان فرو می برند خندق رضا و غوّاصی
می کنند در بحر صفا و بیرون می آرند جواهر وفا تا لاجرم بخدای می رسند
در سرّ و خفا و گفت سه چیزست که اگر آنرا بیابند از آن بهره بر
دارند و ما نیافتیم دوستی نیکو با صیانت و با وفا و با شفقت و نقلست
که تصنیفی می کرد درویشی از وی برسید که معرفت حق حق است بر
۱۵ بنده یا حق بنده بر حق او بدین سخن ترك تصنیف کرد یعنی اگر گوئی
معرفت بنده بخود می شناسد و بجهد خود حاصل می کند بس بنده‌را حقّی
بود بر حق و این روا نبود و اگر معرفت حق حق بود بر بنده روا نبود
که حق‌را حقّی بباید گزارد اینجا متحیّر شد و ترك تصنیف کرد دیگر معنی
آنست که چون معرفت حق حق است تا از جهت کرم این حق بگزارم
۲۰ کتاب کردن در معرفت بچه کار آید حق خود آنچ حق بنده بود بذو دهد
که أَدّبنی ربّی اگر کسی بود که حق آن حق خواهد گزارد در معنی إِنَّكَ
لَا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ بود لاجرم ترك تصنیف کرد دیگر معنی آنست که
معرفت حق حق است بر بنده بذآن معنی که چون حق بنده‌را معرفت
۲۴ داد بنده‌را واجب است حق آن حق گزاردن چون هر حق که بنده بعبادت

بکردار و مکافات نجوئی و برای خذای تحمّل کنی و ششم بر هیچ کس گواهی
ندهی نه بکفر و نه بشرك و نه بنفاق که این برحمت بر خلق نزدیکترست
و از مقت خذای تعالی دورترست و هفتم آنك قصد معصیت نکنی نه
در ظاهر و نه در باطن و جوارح خودرا از همه باز داری و هشتم آنك
۵ رنج خود بر هیچ کس نینگنی و بار خود اندك و بسیار از همه کس بر
داری در آنچ بذآن محتاج باشی و در آنچ بذآن مستغنی باشی و نهم آنك
طمع از خلایق بریده گردانی و از همه ناامیذ شوی از آنچ دارند و دهم
آنك بلندی درجه و استکمال عزّت نزدیك خذای و نزدیك خلق بر آنچ
خواهذ در دنیا و آخرت بذآن سبب بدست توان کرد که هیچ کس‌را نه
۱۰ بینی از فرزندان آدم علیه السلام مگر که اورا از خود بهتر دانی و گفت
مراقبت علم دلست در قرب حق تعالی و گفت رضا آرام گرفتن است در
تحت مجاری احکام و گفت صبر نشانهٔ تیرهاء بلا شذن است و گفت
تفکّر اسباب‌را بحق قایم دیذن است و گفت تسلیم ثابت بوذن است در
وقت نزول بلا بی تغیّری در ظاهر و باطن و گفت حیا باز بوذن است
۱۵ از جملهٔ خوهاء بذ که خذاوند بذآن راضی نبوذ و گفت محبّت میل بوذ
بهمگی بچیزی بس آنرا ایثار کردن است بر خویشتن بتن و جان و مال
و موافقت کردن در نهان و آشکارا بس بدانستن که از تو همه تقصیر
است و گفت خوف آنست که البتّه یك حرکت نتواند کرد که نه گمان
او چنان بوذ که من بذین حرکت ماخوذ خواهم بوذ در آخرت و گفت
۲۰ علامت انس بحق وحشت است از خلق و گریز است از هرج خلق در
آنست و منفرد شذن بحلاوت ذکر حق تعالی بر قدر آنك انس حق در
دل جای می گیرذ بعد از آن انس بمخلوقات از دل رخت بر می گیرذ
و گفت صادق آن باشذ که اورا باك نبوذ اگرش نزدیك خلق هیچ مقدار
۲۴ نماند و جهت صلاح دل خویش داند و دوست ندارذ که مردمان ذرّهٔ

بوجه نیست جُنَیْد گفت روزی حارث بیش من آمذ در وی اثر گرسنگی
دیذم گفتم یا عمّ طعامی آرم گفت نیك آیذ در خانه شذم جیزی طلب
کردم شبانــه از عروسی جیزی آورده بوذند بیش او بردم انگشت او
مطاوعت نکرد لقمه در دهان نهاذ و هرجند که جهد کرد فرو نشذ در
۵ دهان می گردانیذ تا دیرگاه بر خاست و در بایان سرای افگند و بیرون
شذ بعد از آن گفت از آن حال برسیذم حارث گفت گرسنه بوذم خواستم
که دل تو نگاه دارم لکن مرا با خذاوند نشانی است که هر طعامی که در
وی شبهتی بوذ بحلق من فرو نروذ و انگشت من مطاوعت نکذ هر جند
که کوشیذم فرو نرفت آن طعام از کجا بوذ گفتم از خانهٔ که خویشاوند من
۱۰ بوذ بس گفتم امروز در خانهٔ من آئی گفت آیم در آمذیم و بارهٔ نان
خشك آوردم بس بخوردیم گفت جیزی که بیش درویشان آری جنین
بایذ و گفت سی سالست تا گوش من بجز از سرّ من هیج نشنیذه است بس
سی سال دیگر حال بر من بگردیذ که سرّ من بجز از خذای هیج نشنیذ
و گفت کسی‌را که در نماز می بینند و او بذآن شاذ شوذ متوقّف بوذم
۱۵ بذآن تا نماز او باطل شوذ یا نه اکنون غالب ظنّ من آنست که باطل
شوذ و در محاسبه مبالغتی تمـام داشت جنانك اورا محاسبی بذین جهت
گفتندی و گفت اهل محاسبه‌را جند خصلت است که بیازموذه اند در
سخن گفتن که جون قیام نموذه اند بتوفیق حق تعالی بمنازل شریف بیوسته
اند و همه جیزها یقوّت عزم دست دهذ و بقهر کردن هوا و نفس که هرکرا
۲۰ عزم قوی باشذ مخالفت هوا بر وی آسان باشذ بس عزم قوی دار و برین
خصلتها مواظبت نمای که این مجرَّب است اوّل خصلت آنست که بخذای
سوگند یاذ نکنی نه براست و نه بدروغ و نه بسهو و نه بعمد و دوم از
دروغ برهیز کنی و سوم وعدهٔ خلاف نکنی جون وفا توانی کرد و تا توانی
کس‌را وعده مده که این بصواب نزدیکست و جهارم آنك هیج کس‌را
۲۵ لعنت نکنی اگرجه ظلم کرده باشذ و بنجم دعاء بذ نکنی نه بگفتار و نــه

ذکر حارث مُحاسبی قدّس الله روحه

آن سیّد اولیا آن عمدهٔ اتقیا آن محتشم معتبر آن محترم مفتخر آن ختم کردهٔ ذو المناقبی شیخ عالم حارث محاسبی رحمة الله علیه از علماء مشایخ بوذ بعلوم ظاهر و باطن و در معاملات و اشارات مقبول اَلنَّفَس و رجوع اولیاء ۵ وقت در همه فن بذو بوذ و اورا تصانیف بسیار است در انواع علوم و سخت عالی همّت بوذ و بزرگوار بوذ و سخاوتی و مروّتی عجب داشت و در فراست و حذاقت نظیر نداشت و در وقت خوذ شیخ المشایخ بغداذ بوذ و بتجرید و توحید مخصوص بوذ و در مجاهده و مشاهده باقصی اَلغایه بوذ و در طریقت مجتهد و نزدیك او رضا از احوال است نه از مقامات و ۱۰ شرح این سخن طولی دارد بصری بوذ و وفات او در بغداذ بوذ و عبد الله خفیف گفت بر پنج کس از پیران ما اقتدا کنیذ و بحال ایشان متابعت نمائیذ و دیگرانرا تسلیم بایذ شذ اوّل حارث محاسبی دوم جُنَید بغداذی سوم رُوَیْم جهارم ابن عطا پنجم عمرو بن عثمان مکّی رحمهم الله زیراکه ایشان جمع کردند میان علم و حقیقت و میان طریقت و شریعت و هرکه جز ۱۵ این پنج اند اعتقادرا شایند امّا این پنجرا هم اعتقاد شایذ و هم اقتدا شایذ و بزرگان طریقت گفته اند که عبد الله خفیف ششم ایشان بوذ که هم اعتقادرا شایذ و هم اقتدارا شایذ امّا خویشتن ستوذن نه کار ایشانست نقلست که حارث‌را سی هزار دینار از بذر میراث ماند گفت به بیت المال بریذ تا سلطانرا باشذ گفتند جرا گفت پیغمبر فرموذه است و صحیح ۲۰ است که اَلقَدَریّ مَجُوس هذه الأُمّة قدری مذهب گبر این امّت است و بذر من قدری بوذ و پیغمبر علیه السلام فرموذ میراث نبرذ مسلمان از مغ و بذر من مغ و من مسلمان و عنایت حق تعالی در حفظ او چندان بوذ که چون دست بطعامی بردی که شبهت درو بوذی رگی در پشت انگشت ۲۴ او کشیذه شذی چنانك انگشت فرمان او نبردی او بدانستی که آن لقمه

مرا با ایشان جه کار بس بار داذ در آمذند و بنشستند داود وعظ
آغاز کرد هرون بسیار بگریست جون باز گشت مهری زر بنهاذ و گفت
حلال است داود گفت بر دار که مرا بذین حاجت نیست من خانهٔ
فروخته ام از میراث حلال و آنرا نفقه می کنم و از حق تعالی در خواسته
۵ ام جون آن نفقه تمام شوذ جان من بستاند تا مرا بکسی حاجت نبوذ امید
دارم که دعا اجابت کرده باشذ بس هر دو باز گشتند ابو یوست از
وکیل خرج او برسیذ که نفقات داود جند مانده است گفت دو درم و
هر روز دانگی سیم خرج کردی حساب کرد تا روز آخر ابو یوسف بشت
بمحراب باز داده بوذ گفت امروز داود وفات کرده است نگاه کردند
۱۰ همجنان بوذ گفتند جه دانستی گفت از نفقهٔ او حساب کردم که امروز
هیج نمانده است دانستم که دعاء او مستجاب باشذ و از ماذرش حال وفات
او برسیذند گفت همه شب نماز می کرد آخر شب سر بسجده نهاذ و بر
نداشت تا مرا دل مشغول شذ گفتم ای بسر وقت نماز است جون نگاه
کردم وفات کرده بوذ بزرگی گفت در حالت بیماری در آن دهلیز خراب
۱۵ خفته بوذ و گرمائی عظیم و خشتی زیر سر نهاذه و در نزع بوذ و قران
میخواند گفتم خواهی تا برین صحرات بیرون برم گفت شرم دارم که برای
نفس درخواستی کنم کی هرگز نفس‌را بر من دست نبوذ درین حال اولیتر
که نباشذ بس همآن شب وفات کرد داود وصیّت کرده بوذ که مرا در
بس دیواری دفن کنیذ تا کسی بیش روی من نگذرذ جنان کردند و
۲۰ امروز همجنان است و آن شب که از دنیا برفت از آسمان آواز آمذ که
ای اهل زمین داود طائی بحق رسیذ و حق سبحانه وتعالی از وی راضی
است بعد از آن بخوابش دیذند که داود در هوا می بریذ و می گفت
این ساعت از زندان خلاص یافتم آن شخص بیامذ تا خواب او بگویذ
وفات کرده بوذ و از بس مرگ او از آسمان آوازی آمذ که داود بمقصود
۲۵ رسیذ رحمة الله علیه

بگریز و معروف کرخی گویـذ که هیچ کس ندیذه ام که دنیارا خوارتر
داشت از داود که جملهٔ دنیا و اهل دنیارا در چشم او ذرّه مقدار نبوذی
اگر یکی‌را از ایشان بذیذی از ظلمت آن شکایت کردی تا لاجرم از راه
رسم جنان دور بوذ که گفت هرگاه که من بیراهن بشویم دل‌را متغیّر یابم
۵ امّا فقرارا عظیم معتقد بوذی و بچشم حرمت و مروّت نگریستی جُنَید گفت
حجّامی اورا حجامت می کرد دیناری بذو داذ گفتند اسراف کردی گفت
هرکرا مروّت نبوذ عبادت نباشذ لا دینَ لمن لا مروّةَ له نقلست که یکی
بیش او بوذ و در وی می نگریست گفت ندانی که جنانك بسیار گفتن
کراهیت است بسیار نگریستن هم کراهیت است تا دانی نقلست که جون
۱۰ محمّد و ابو یوسف‌را اختلاف افتاذی حکم او بوذی جون بیش او آمذندی
بشت بر ابو یوسف کردی و روی بمحمّد آوردی و با محمّد اختلاط
کردی با ابو یوسف سخنی نگفتی اگر قول قول محمّد بوذی گفتی اینست
که محمّد میگویذ و اگر قول قول ابو یوسف بوذی گفتی قول اینست و
نام او نبردی گفتند هر دو در علم بزرگ اند جرا یکی‌را عزیز می داری
۱۵ و یکی‌را در بیش خود نگذاری گفت بجهت آنك محمّد حسن از سر
نعمت بسیار و رفعت دنیا بر خاستست و بسر علم آمذه است و علم سبب
عزّ دینست و ذلّ دنیا و ابو یوسف از سر ذلّ و فاقه بعلم آمذه است
و علم‌را سبب عزّ و جاه خوذ گردانیذه بس هرگز محمّد جون او نبوذ که
استاذ مارا ابو حنیفه بتازیانه بزذند قضا قبول نکرد و ابو یوسف قبول
۲۰ کرد هرکه طریق استاذ خلاف کند من با او سخن نگویم نقلست که هرون
الرشید از ابو یوسف در خواست که مرا در بیش داود بر تا زیارت کنم
ابو یوسف بدر خانهٔ داود آمذ بار نیافت از ماذر او در خواست تا
شفاعت کرد که اورا راه ده قبول نمی‌کرد و گفت مرا با اهل دنیا و
ظالمان جه کار ماذر گفت بحق شیر من که راه دهی داود گفت الهی تو
۲۵ فرموذهٔ که حق ماذر نگاه دار که رضاء من در رضاء اوست و اگر نه

اندوه توام بر همه اندوهها غلبه کرد و خواب از من برد و گفتی از
اندوه کی بیرون آید آنك مصایب بر وی متواتر گردد و دیگر وقتی
درویشی گفت به پیش داود رفتم اورا خندان یافتم عجب داشتم گفتم یابا
سلیمان این خوش‌دلی از چیست گفت سحرگاه مرا شرابی دادند که آنرا
۵ شراب انس گویند امروز عید کردم و شاذی پیش گرفتم نقلست که نان
می خورد ترسائی بر وی بگذشت پارهٔ بدو داد تا بخورد آن شب آن ترسا
با حلال خود صحبت کرد معروف کرخی در وجود آمد ابو ربیع واسطی
گوید که داودرا گفتم مرا وصیّتی کن گفت صمْ عن ٱلدُّنیا وأَفْطِرْ فی
ٱلآخرة از دنیا روزه گیر و مرگرا عید ساز و از مردمان بگریز چنانك
۱۰ از شیر درّنده گریزند یکی دیگر وصیّت خواست گفت زبان نگه دار گفت
زیادت کن گفت تنها باش از خلق و اگر توانی دل از ایشان ببُر گفت
زیادت کن گفت ازین جهان باید که بسنده کنی بسلامت دین چنانك
اهل جهان بسنده کردند بسلامت دنیا دیگری وصیّت خواست گفت
جهدی که کنی در دنیا بقدر آن کن که ترا در دنیا مقام خواهد بود و
۱۵ در دنیا بکار خواهد آمد و جهدی که کنی برای آخرت چندان کن که
ترا در آخرت مقام خواهد بود و بقدر آنك ترا در آخرت بکار خواهد
آمد دیگری وصیّت خواست گفت مردگان منتظر تو اند و گفت آدمی
توبه و طاعت باز پس می افگند راست بذآن ماند که شکار می کند تا
منفعت آن دیگری‌را رسد مریدی‌را گفت اگر سلامت خواهی سلای بر
۲۰ دنیا کن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بر آخرت گوی بترك یعنی
از هر دو بگذر تا بحق توانی رسید نقلست که فُضَیْل در همه عمر دو بار
داودرا دید و بذآن فخر کردی یکبار در زیر سقفی رفته بود شکسته گفت
بر خیز که این سقف شکسته است و فرو خواهد افتاد گفت تا من درین
صفّه ام این سقف‌را ندیده ام کانوا یکرهون فُضول ٱلنظر کما یکرهون
۲۵ فُضول ٱلکلام دوم بار آن بود که گفت مرا بندی ده گفت از خلق

دیگر بیش او رفت و گفت سقف خانه شکسته است بخواهد افتاد گفت
بیست سالست تا این سقف‌را ندیده ام نقلست که گفتند جرا با خلق
ننشینی گفت با که نشینم اگر با خردتر از خود نشینم مرا بکار دین امر
نمی کنند و اگر با بزرگتر نشینم عیب من بر من نمی گویند و مرا در جشم
۵ من می آرایند بس صحبت خلق‌را جکنم گفتند جرا زن نخواهی گفت مومنه‌را
نتوانم فریفت گفتند جگونه گفت جون اورا بخواهم در گردن خود کرده
باشم که من بر کارهاء او قیام نمایم دینی و دنیائی جون نتوانم کرد بس
اورا فریفته باشم گفتند آخر محاسن‌را شانه کن گفت بس فارغ مانده باشم
که این کار کنم نقلست که شبی مهتاب بوذ بر بام آمذ و در آسمان می
۱۰ نگریست و در ملکوت تفکّر می کرد و می گریست تا بیخوذ شذ و بر بام
همسایه افتاذ همسایه بنداشت که دزد بر بام است با تیغی بر بام آمذ
داودرا دیذ دست او گرفت و گفت ترا که انداخت گفت نمی دانم من
بیخوذ بوذم مرا خبر نیست نقلست که اورا دیذند که بنماز می دویذ گفتند
جه اُشتاب است گفت این لشکر که بر در شهر است منتظر من اند گفتند
۱۵ کذام لشکر گفت مردگان گورستان و جون سلام نماز باز داذی جنان رفتی
که گوئی از کسی می گریزذ تا در خانه رفتی و غظیم کراهیت داشتی بنماز
شذن از سبب وحشت خلق تا حق تعالی آن مؤنت از وی کفایت کرد
جنانك نقلست که ماذرش روزی اورا دیذ در آفتاب نشسته و عرق از
وی روان شذه گفت جان ماذر گرمائی عظیم و تو صایم اَلدهری جباشذ
۲۰ اگر با سایه نشینی گفت ای ماذر از خذای شرم دارم که قدم برای موافقت
نفس و خوش‌آمذ بر دارم و من خوذ روائی ندارم ماذر گفت این جه
سخن است گفت ای ماذر جون در باغداذ حالها و ناشایستها بدیذم دعا
کردم تا حق تعالی روائی از من باز گرفت تا معذور باشم و بنماز جماعت
نروم تا آنها نبایذ دیذ اکنون شانزده سالست تا روائی ندارم و با تو
۲۵ نگفتم نقلست که دایم اندوهگن بوذی جون شب در آمذی گفتی الهی

از خلق اعراض کن داود روی از خلق بگردانید و در خانهٔ معتکف
شد جون مدّتی بر آمد امام ابو حنیفه بیش او رفت و گفت این کاری
نباشد که در خانه متواری شوی و سخن نگوئی کار آن باشد که در میان
ایمّه نشینی و سخن نامعلوم ایشان بشنوی و بر آن صبر کنی و هیچ نگوئی
۵ و آنگاه آن مسایل به از ایشان دانی داود دانست که جنانست که او می
گوید یك سال بدرس آمد و میان ایمّه بنشست و هیچ نگفت و هرجه
می گفتند صبر می کرد و جواب نمی داد و بر استماع بسنده می کرد جون
یك سال تمام شد گفت این صبر یك سالهٔ من کار سی ساله بوذ که کرده
شد بس بحبیب راعی افتاذ و گشایش او در این راه ازو بوذ و مردانه
۱۰ بای درین راه نهاذ و کتب‌را بآب فرو داذ و عزلت گرفت و امیذ از
خلق منقطع گردانید نقلست که بیست دینار بمیراث یافته بوذ در بیست
سال می خورد تا مشایخ بعضی گفتند که طریقت ایثار است نه نگاه داشتن
او گفت من این قدر از آن می دارم که سبب فراغت من است تا به
این می سازم تا بمیرم و هیچ از کار کردن نیاسوذ تا حدّی که نان در آب
۱۵ می نهاذی و بیاشامیذی گفتی میان این و خوردن بنجاه آیت از قران
بر می توان خواند روزگار جرا ضایع کنم ابو بکر عیاش گوید بحجرهٔ داود
رفتم اورا دیذم بارهٔ نان خشك در دست داشت و می گریست گفتم یا
داود جه بوذه است ترا گفت میخواهم که این بارهٔ نان بخورم و نمی دانم
که حلالست یا حرام یکی دیگر گفت بیش او رفتم سبوئی آب دیذم در
۲۰ آفتاب نهاذه گفتم جرا در سایه ننهی گفت جون آنجا بنهاذم سایه بوذ
اکنون از خذای شرم دارم که از بهر نفس تنعّم کنم نقلست که سرائی داشت
عظیم و در آنجا خانهٔ بسیار بوذ و تا آن ساعت در خانهٔ مقیم بوذی که
خراب شذی بس در خانهٔ دیگر شذی گفتند جرا عمارت خانه نکنی گفت
مرا با خذای عهدیست که دنیارا آباذان نکنم نقلست که همه سرای فرو
۲۵ افتاذ جز دهلیز نماند آن شب که وفات کرد دهلیز نیز فرو افتاذ یکی

برسیذند که نظر او در حیوة بیش بوذ یا در ممات گفت اورا دو دعا مستجاب بوذ یکی آنك گفتی بار خذایا هرکرا ایمان نداذهٔ بده و هرکرا ایمان داذهٔ باز مستان ازین دو دعا یکی در حال اجابت افتاذ تا هرکرا ایمان داذه بوذ باز نگرفت و دیگر در حال مرگ تا ایشانرا اسلام روزی کرد
۵ و محمّد بن خُزَیْمه گفت احمدرا بخواب دیذم بعد از وفات که می لنگیذی گفتم این چه رفتارست گفت رفتن من بدار السلام گفتم خذای با تو چه کرد گفت بیامرزیذ و تاج بر سر من نهاذ و نعلَیْن در پای من کرد گفت یا احمد این از برای آنست که گفتی قران مخلوق نیست بس فرموذ که مرا بخوان بذآن دعاها که بتو رسیذ رحمة الله علیه

۱۰ ذکر داؤد طائی قدّس الله روحه

آن شمع دانش و بینش آن چراغ آفرینش آن عامل طریقت آن عالم حقیقت آن مرد خذائی داود طائی رحمة الله علیه از اکابر این طایفه بوذ و سبّد القوم و در ورع بحدّ کمال بوذ و در انواع علوم بهرهٔ تمام داشت خاصّه در فقه که بر سر آمذه بوذ و متعیّن گشته و بیست سال ابو حنیفه‌را شاگردی
۱۵ کرده بوذ و فُضَیْل و ابرهیم ادهم‌را دیذه و بیر طریقت او حبیب راعی بوذ و از اوّل کار در اندرون او حزنی غالب بوذ و پیوسته از خلق رمیذه بوذ و سبب توبهٔ او این بوذ که نوحه‌گری این بیت می گفت شعر

بِأَیِّ خَدَّیْكَ تَبَدَّی ٱلْبِلَی * وَأَیُّ عَیْنَیْكَ إِذَا سَالَا

کذام موی و روی بوذ که در خاك ریخته نشذ و کذام چشم است که
۲۰ در زمین ریخته نگشت دردی عظیم ازین معنی بوی فروذ آمذ و قرار از وی برفت متحیّر گشت و همچنین بدرس امام ابو حنیفه رفت امام اورا برین حال دیذ گفت ترا چه بوذه است او واقعه باز گفت و گفت دلم از دنیا سرد شذه است و چیزی در من بدیذ آمذه است که راه بذآن نمی
۲۴ دانم و در هیچ کتاب معنی آن نمی یابم و بهیچ فتوی در نمی آیذ امام گفت

بوذی حوالت ببشر حافی کردی و گفت از خذای تعالی در خواستم تا دری
از خوف بر من بگشاذ تا جنان شذم که بیم آن بوذ که خرذ از من زایل
شوذ دعا کردم گفتم آلهی تقرّب بجه جیز فاضلتر گفت بکلام من قران
برسیذند که اخلاص جیسب گفت آنك از آفات اعمال خلاص یابی گفتند
۵ توکّل جیست گفت الثقة بالله باورداشت خذای در روزی گفتند رضا
جیست گفت آنك کارهاء خوذ بخذای سباری گفتند محبّت جیست گفت
این از بشر برسیذ که تا او زنده باشذ من این جواب نگویم گفتند زهد
جیست گفت زهد سه است ترك حرام و این زهد عوامّست و ترك افزونی
از حلال و این زهد خواصّ است و ترك هرجه ترا از حق مشغول کند
۱۰ و این زهد عارفانست گفتند این صوفیان که در مسجد آذینه نشسته اند
بر توکّل بی علم گفت غلط می کنیذ که ایشانرا علم نشانده است گفتند
همه همّت ایشان در نانی شکسته بسته است گفت من نمی دانم قومی‌را بر
روی زمین بزرگ‌همّت‌تر از آن قوم که همّت ایشان بارهٔ نان بیش نبوذ
و جون وفاتش نزدیك آمذ از آن زخم که گفتم که در درجهٔ شهدا بوذ
۱۵ در آن حالت بدست اشارت می کرد و بزبان می گفت نه هنوز بسرش
گفت ای بذر این جه حالست گفت وقتی با خطرست جه وقت جوابست
بدعا مددی کن از جملهٔ آن حاضران که بر بالین اند عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ
ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ یکی ابلیس است در برابر ایستاذه و خاك ادبار بر سر می
ریزذ و می گویذ ای احمد جان بردی از دست من من میگویم نه هنوز نه
۲۰ هنوز تا یك نفس مانده است جای خطر است نه جای امن و جون وفات
کرد و جنازهٔ او بر داشتند مرغان می آمذند و خوذرا بر جنازهٔ او می
زذند تا جهل و دو هزار گبر و جهوذ و ترسا مسلمان شذند و زنّارها می
انداختند و نعره می زذند و لا اله الاّ الله می گفتند و سبب آن بوذ که
حق تعالی گریه بر جهار قوم انداخت بافراط در آن روز یکی بر مغان
۲۵ و دیگر بر جهوذان و دیگر بر ترسایان و دیگر بر مسلمانان امّا از بزرگی

جامه بگازر داده بوذ و برهنه نشسته بوذ و نتوانست بیرون آمذن مردی
بر ایشان آمذ و گفت من جندین دینار بدهم تا در وجه خوذ نهی گفت
نه گفت جامهٔ خوذ عاریت دهم گفت نـه گفت باز نگردم تا تدبیر آن
نکنی گفت کتابی می نویسم از مزد آن کرباس بخر برای من گفت کتّان
۵ بخرم گفت نه آستر بستان ده گز تا بنج گز به بیراهن کنم و بنج گز بجهت
ایزاربای نقلست که احمدرا شاگردی مهمان آمذ آن شب کوزهٔ آب بیش
او برد بامداذ همجنان بُر بوذ احمد گفت جرا کوزهٔ آب همجنان بُر است
طالب علم گفت جکردی گفت طهارت و نماز شب و الّا این علم بجه می
آموزی نقلست که احمد مزدوری داشت نماز شام شاگردی‌را گفت تا
۱۰ زیادت از مزد جیزی بوی دهذ مزدور نگرفت جون برفت امام احمد
فرموذ کی بر عقب او ببر که بستانذ شاگرد گفت جگونه گفت آن وقت
در باطن خوذ طمع آن ندیذه باشذ این ساعت جون بیند بستانذ وقتی
شاگردی دیرینه‌را مهجور کرد بسبب آنك بیرون در خانه‌را بکاه‌گل بیندوذه
بوذ گفت یك ناخن از شاه‌راه مسلمانان گرفتهٔ ترا نشایذ علم آموجتن
۱۵ امام وقتی سطلی بگرو نهاذه بوذ جون باز می گرفت بقّال دو سطل آورد
گفت آن خوذ بر دار که من نمی شناسم که از آن تو کذامست امام احمد
سطل بوی رها کرد و برفت نقلست که مدّتی احمدرا آرزوی عبد الله
مبارك می کرد تا عبد الله آنجـا آمذ بسر احمد گفت ای بذر عبد الله
مبارك بدر خانه است که بدیذن تو آمذه است امام احمد راه نداذ بسرش
۲۰ گفت درین جه حکمت است که سالهاست تا در آرزوی او می سوختی
اکنون که دولتی جنین بدر خانهٔ تو آمذه است راه نمی دهی احمد گفت
جنین است که تو می گوئی امّا می ترسم که اگر اورا به بینم خوکردهٔ لطف
او شوم بعد از آن طاقت فراق او ندارم همجنین بر بوی او عمر می گذارم
تا آنجا بینم که فراق در بی نباشذ و اورا کلماتی عالی است در معاملات و
۲۵ هرکه ازو مسئهٔ برسیذی اگر معاملتی بوذی جواب داذی و اگر از حقایق

تو کهٔی که بخانهٔ خدای روی بروزی رسانیذن از خدای راضی نباشی
لاجرم راه گم کنی احمد گفت آتش غیرت در من افتاذ گفتم الهی ترا
در گوشها جندین بندگانند بوشیذه آن مرد گفت جه می اندیشی ای احمد
جه می اندیشی اورا بندگان اند که اگر بخدای تعالی سوگند دهند جملهٔ
۵ زمین و کوهها زر گردذ برای ایشان احمد گفت نگه کردم جملهٔ آن زمین
و کوه زر شذه بوذ از خوذ بشذم هاتفی آواز داذ که جرا دل نگاه نداری
ای احمد که او بندهٔ است مارا که اگر خواهذ از برای او آسمان بر زمین
زنیم و زمین بر آسمان و اورا بتو نموذیم امّا نیزش نبینی نقلست که احمد
در بغداذ نشستی امّا هرگز نان بغداذ نخوردی و گفتی این زمین‌را امیر
۱۰ المؤمنین عمر رضی الله عنه وقف کرده است بر غازیان و زر بموصل
فرستاذی تا از آنجا آرد آوردندی و از آن نان خوردی بسرش صالح بن
احمد یك سال در اصفهان قاضی بوذ و صایم ٱلدهْر و قایم ٱللیْل بوذ و
در شب دو ساعت بیش نخفتی و بر در سرای خوذ خانهٔ بی در ساخته بوذ
و شب آنجا نشستی که نبایذ که در شب کسی‌را مهمّی باشذ و در بسته
۱۵ یابذ این جنین قاضی بوذ یك روز برای امام احمد نان می بختند خمیر
مایه از آن صالح بستذند جون نان بیش احمد آوردند گفت این نان‌را
جه بوذه است گفتند خمیر مایه از آن صالح است گفت آخر او یك سال
قضاء اصفهان کرده است حلق مارا نشایذ گفتند بس این‌را جکنیم گفت
بنهیذ جون سایلی بیایذ بگوئیذ که خمیر از آن صالح است اگر میخواهیذ
۲۰ بستانیذ جهل روز در خانه بوذ که سایلی نیامذ که بستانذ آن نان بوی
گرفت و در دجله انداختند احمد گفت جه کردیذ آن نان گفتند
بدجله انداختیم احمد بعد از آن هرگز ماهی دجله نخورد و در تقوی تا
حدّی بوذ که گفت در جمعی اگر همه سُرمه‌دانی سیمین بوذ نبایذ نشستن
نقلست که یکبار بمکّه رفته بوذ بیش سفیان عُیَیْنه تا اخبار سماع کند یك
۲۵ روز نرفت کس فرستاذ تا بداند که جرا نیامذه است جون برفت احمد

ای امام زینهار تا مردانه باشی که وقتی دزدی کردم هزار جوبم بزدند مقرّ
نشذم تا عاقبت رهائی یافتم من بر باطل جنین صبر کردم تو که بر حقّی
اولیتر باشی احمد گفت آن سخن او یاری بوذ مرا بس اورا می بردند و
او بیر و ضعیف بوذ بر عُقابَیْن کشیذند و هزار تازیانه بزذند که قران‌را
۵ مخلوق گوی و نگفت و در آن میانه بند ایزارش گشاذه شذ و دستهاء
او بسته بوذند دو دست از غیب بدیذ آمذ و ببست جون این برهان
بدیذند رها کردند و هم در آن وفات کرد و در آخر کار قومی بیش او
آمذند و گفتند درین قوم که ترا رنجانیذند جگوئی گفت از برای خذای
مرا می زذند بنداشتند که بر باطل ام بمجرّد زخم جوب با ایشان بقیامت
۱۰ هیج خصومت ندارم نقلست کی جوانی ماذری بیمار داشت و زمن شذه روزی
گفت ای فرزند اگر خشنوذی من میخواهی بیش امام احمد رو و بگو تا
دعا کند برای من مگر حق تعالی صحّت دهذ که مرا دل ازین بیماری
بگرفت جوانی بدر خانهٔ امام احمد شذ و آواز داذ گفتند کیست گفت
محتاجی و حال باز گفت که ماذری بیمار دارم و از تو دعائی می طلبذ امام
۱۵ عظیم کراهیت داشت از آن معنی که مرا خوذ جرا می شناسذ بس امام
بر خاست و غسل کرد و بنماز مشغول شذ خادم امام گفت ای جوان تو
باز گرد که امام بکار تو مشغولست جوان باز گشت جون بدر خانه رسیذ
ماذرش بر خاست و در بگشاذ و صحت کلّی یافت بفرمان خذای تعالی
نقلست که بر لب آبی وضو می ساخت دیگری بالای او وضو می ساخت
۲۰ حرمت امام‌را بر خاست و زیر امام شذ و وضو ساخت جون آن مرد
وفات کرد اورا بخواب دیذند گفتند خذای با تو جه کرد گفت بر من
رحمت کرد بذآن حرمت‌داشت که آن امام‌را کردم در وضو ساختن
نقلست که احمد گفت ببادیه فرو شذم بتنها راه گم کردم اعرابئی‌را دیذم
بگوشهٔ نشسته تازه گفتم بروم و از وی راه برسم رفتم و برسیذم گفت مرا
۲۴ گرسنه است بارهٔ نان داشتم و بذو می داذم او در شوریذ گفت ای احمد

تذکره بیاوردند به پیش آن شخص که شافعی وصیّت کرده بوذ بعد از آن مرد در تذکره نگاه کرد و در آنجا نوشته بوذ که هزار درم وام دارم پس آن مرد وام او بگزارد و گفت شستن اورا این بوذ و ربیع بن سلیمان گفت شافعی‌را بخواب دیذم گفتم خذای با تو چه کرد گفت مرا بر کرسی ۵ نشاند زر و مرواریذ بر من نثار کرد و هفصذ بار جند دنیا بمن داذ رحمة الله علیه

ذکر امام احمد حنبل قدّس الله روحه

آن امام دین و سنّت آن مقتدای مذهب و ملّت آن جهان درایت و عمل آن مکان کفایت بی بدل آن صاحب تبع زمانه آن صاحب ورع یگانه آن ۱۰ سنّی آخر و اوّل امام بحق احمد حنبل رضی الله عنه شیخ سنّت و جماعت بوذ و امام دین و دولت و هیچ کس‌را در علم احادیث آن حق نیست که اورا و در ورع و تقوی و ریاضت و کرامت شانی عظیم داشت و صاحب فراست بوذ و مستجاب الدعوه و جملهٔ فِرَق اورا مبارك داشته اند از غایت انصاف و از آنچ برو اقرار کردند مقدّس و مبرّاست تا ۱۵ حدّی که بسرش یك روز معنی این حدیث می گفت که خَمَّرَ طِینَةَ آدَمَ بِیَدِهِ و درین معنی گفتن دست از آستین بیرون کرده بوذ احمد گفت جون سخن ید الله گوئی بدست اشارة مکن و بسی مشایخ کبار دیذه بوذ جون ذو النون و بشر حافی و سری سقطی و معروف کرخی و مانند ایشان و بشر حافی گفت احمدرا سه خصلت است که مرا نیست حلال ۲۰ طلب کردن هم برای خوذ و هم برای عیال و من برای خوذ طلب کنم پس سری سقطی گفت او پیوسته مضطرّ بوذ در حال حیوة از طعن معتزله و در حال وفات در خیال مشبّهه و او از همه بری نقلست که جو در بغداذ معتزله غلبه کردند گفتند اورا تکلیف بایذ کرد تا قران مخلوق ۲٤ گویذ پس اورا بسرای خلیفه بردند سرهنگی بر در سرای خلیفه بوذ گفت

مشغول گردذ بدانك ازو هیچ نیایذ و گفت من بندهٔ کسی ام که مرا یك
حرف از آداب تعلیم کرده است و گفت هرکه علم در جُهّال آموزذ حق
علم ضایع کرده باشذ و هرکه علم از کسی که شایسته باشذ باز دارذ ظلم
کرده است و گفت اگر دنیارا بگردهٔ نان بمن فروشند نخرم و گفت هرکرا
همّت آن بوذ که چیزی در شکم او شوذ قیمت او آن بوذ که از شکم او
بیرون آیذ وقتی یکی اورا گفت مرا بندی ده گفت چندان غبطت بر
بر زندگان که بر مردگان می بری یعنی هرگز نگوئی دریغا کی من نیز چندان
سیم جمع نکردم کی او کرد و بگذاشت بحسرت بل که غبطت بر آن بری
که چندان طاعت که او کرد باری من کردمی دیگر هیچ کس بر مرده
۱۰ حسد نبرذ بر زنده بایذ کی نبرذ که این زنده نیز زوذ خواهذ مرد نقلست
که شافعی روزی وقت خوذ گم کرد بهمه مقامها بگردیذ و بخرابات بر
گذشت و بمسجد و مدرسه و بازار بگذشت نیافت و بخانقاهی بر گذشت
جمعی صوفیان دیذ که نشسته بوذند یکی گفت وقت‌را عزیز داریذ که
وقت بیایذ شافعی روی بخادم کرد و گفت اینك وقت باز یافتم بشنو
۱۵ کی چه می گویند ابو سعید رحمة الله علیه نقل می کنذ که شافعی گفت که
علم همه عالم در علم من نرسیذ و علم من در علم صوفیان نرسیذ و علم
ایشان در علم یك سخن پیر ایشان نرسیذ که گفت الوقتُ سَیْفٌ قاطعٌ
و ربیع گفت در خواب دیذم پیش از مرگ شافعی که آدم علیه السلام
وفات کرده بوذی و خلق می خواستند که جنازه بیرون آرند چون بیذار
۲۰ شذم از معبّری پرسیذم گفت کسی که عالم‌ترین زمانه بوذ وفات کنذ که
علم خاصّیّت آدم است که وَعَلَّمَ آدَمَ ٱلْأَسْمَآءَ كُلَّهَا پس در آن نزدیکی
شافعی وفات کرد نقلست که وقت وفات وصیّت کرد که فلان بگوئیذ
تا مرا بشویذ و آن شخص بمصر بوذ چون باز آمذ با وی گفتند که شافعی
۲۴ چنین وصیّتی کرد که فلان بگوئیذ تا مرا بشویذ گفت تذکرهٔ او بیاریذ پس

متّقی دهید شافعی گفت مرا ازین مال نشاید گرفت من نه متّقی ام و
نگرفت نقلست که وقتی از صنعا بمکّه آمد و ده هزار دینار با وی گفتند
ضیاعی باید خرید یا گوسفند از بیرون مکّه خیمهٔ بزد و آن زر فرو ریخت
هرکه می آمد مشتی بوی می داد نماز بیشین هیچ نماند نقلست کی از بلاد
۵ روم هر سال مال بسیار می فرستادند بهرون الرشید یك سال رهبانی جند
بفرستادند تا با دانشمندان بحث کنند اگر ایشان به دانند مال بدهیم والاّ
از ما دگر مال مطلبید جهار صد مرد ترسا بیامدند خلیفه فرموذ تا منادی
کردند و جمله علماء بغداذ بر لب دجله حاضر شذند بس هرون شافعی‌را
طلبید و گفت جواب ایشان ترا می بایذ کرد جون همه بر لب دجله حاضر
۱۰ شذند شافعی سجّاده بر دوش انداخت و برفت و بر سر آب انداخت
و گفت هرکه با ما بحث می کند اینجا آیذ ترسایان جون آن بدیذند
جمله مسلمان شذند و خبر بقیصر روم رسیذ که ایشان مسلمان شذند بر
دست شافعی قیصر گفت الحمد للّه کی آن مرد اینجا نیامذ که اگر اینجا
آمذی در همه روم زنّارداری نماندی نقلست کی جماعتی با هارون گفتند
۱۵ که شافعی قران حفظ ندارذ و جنان بوذ لیکن قوّت حافظهٔ او جنان
بوذ که هرون خواست که امتحان کند ماه رمضان امامیش فرموذ شافعی
هر روز جزوی قران مطالعه می کرد و هر شب در تراویح بر میخواند
تا در ماه رمضان همه قران حفظ کرد و در عهد او زنی بوذ که دوروی
بوذ شافعی خواست که اورا بیند بصد دینار اورا عقد کرد و بدیذ بس
۲۰ طلاق داذ و بمذهب احمد حنبل هرکه یك نماز عمدًا رها کند کافر شوذ
و بمذهب شافعی نشوذ اورا عذابی کنند که کفّاررا نکنند شافعی احمدرا
گفت جون یکی ترك نماز کند و کافر شوذ جه کند تا مسلمان شوذ گفت
نماز کند شافعی احمدرا گفت نماز جون درست بوذ از کافر احمد خاموش
شذ ازین سخن که اسرار فقه است و سوال و جواب بسیار است امّا این
۲۵ کتاب جای این سخن نیست و گفت اگر عالمی‌را بینی که برُخَص و تاویلات

ازین احتیاط کن جون بدیذی حق بدست شافعی بوذی و مالك بذو ی
نازیذی و در آن وقت خلیفه هرون الرشید بوذ نقلست که هرون شبی با
زُبَیْدَه مناظره کرد زبیده هرون‌را گفت ای دوزخی هرون گفت اگر من
دوزخی ام فَأَنتِ طالِقٌ از یکدیگر جذا شذند و هرون زبیده‌را عظیم دوست
۵ ی داشت نفیر از جان او بر آمذ منادی فرموذ و علماء بغداذرا حاضر
کرد و این مسئله‌را فتوی کردند هیچ کس جواب ننوشت گفتند خذای
داند که هرون دوزخی است یا بهشتی است کوذکی از میان جمع بر
خاست و گفت من جواب دهم خلق تعجّب کردند گفتند مگر دیوانه است
جائی که جندین علماء فحول عاجز اند اورا جه مجال سخن بوذ هرون اورا
۱۰ بخواند و گفت جواب گوی گفت حاجت تراست بمن یا مرا بتو گفت مرا
بتو شافعی گفت بس از تخت فروذ آی که جای علما بلند است خلیفه
اورا بر تخت نشاند بس شافعی گفت اوّل تو مسئلهٔ مرا جواب ده تا
آنگاه من مسئلهٔ ترا جواب دهم هرون گفت سوال جیست گفت آنك
هرگز بر هیج معصیتی قادر شذهٔ و از بیم خذای باز ایستاذهٔ گفت بلی بخذای
۱۵ که جنین است گفت من حکم کردم که تو از اهل بهشتی علما آواز بر
آوردند که بجه دلیل و حجّت گفت بقران که حق تعالی میفرمایذ وَأَمَّا مَنْ
خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَى فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِيَ ٱلْمَأْوَى هرکه او قصد
معصیت کند و بیم خذای اورا از آن باز داشت بهشت جای اوست همه
فریاذ بر آوردند و گفتند در حال طفولیت جنین بوذ در شباب جون
۲۰ بوذ نقلست که یکبار در میان درس ده بار بر خاست و بنشست گفتند
جه حال است گفت علوی‌زاذهٔ بر در بازی می کند هر بار که در برابر
من آیذ حرمت اورا بر می خیزم که روا نبوذ که فرزند رسول فراز آیذ
و بر نخیزی نقلست که وقتی کسی مالی فرستاذ تا بر مجاوران مکّه صرف
کنند و شافعی آنجا بوذ بعضی از آن مال نزدیك او بردند گفت خذاوند
۲۵ مال جه گفته است گفت او وصیّت کرده است که این مال بر درویشان

کردندی با عقل یك نیمهٔ خلق عقل او راجح آمدی و بلال خواصّ گویذ
که از خضر برسیذم که در حق شافعی جگوئی گفت از اوتادست و در
ابتدا در هیچ عروسی و دعوت نرفتی و بیوسته گریان و سوزان بوذی هنوز
طفل بوذ که خلعت هزار ساله در سر او افگندند بس بسَلیم راعی افتاذ
۵ و در صحبت او بسی بوذ تا در تصرّف بر همه سابق شذ جنانك عبد
الله انصاری گویذ که من مذهب او ندارم امام شافعی‌را دوست می دارم
ازآنك در هر مقامی که می نگرم اورا در بیش می بینم شافعی گویذ که
رسول‌را علیه السلام بخواب دیذم مرا گفت ای بسر تو کیستی گفتم یا
رسول الله یکی از گروه تو گفت نزدیك آی نزدیك شذم آب دهن خوذ
۱۰ بگرفت تا بدهن من کند من دهن باز کردم جنانك بلب و دهان و
زبان من رسیذ بس گفت اکنون برو که خذای یار تو باذ و هم در آن
ساعت علی مرتضی‌را بخواب دیذم کی انگشتریٔ خوذ بیرون کرد و در
انگشت من کرد تا علم علی و نبی بر من سرایت کند جنانك شافعی شش
ساله بوذ که بدبیرستان می رفت و ماذرش زاهدهٔ بوذ از بنی هاشم و مردم
۱۵ امانت بذو می سبردندی روزی دو کس بیامذند و جامه‌دانی بذو سبردند
بعد از آن یکی از آن دو بیامذ و جامه‌دان خواست بخوی خوش بذو
داذ بعد از آن یکجندی آن دیگر بیامذ و جامه‌دان طلبیذ گفت بیار تو
داذم گفت نه قرار کردیم که تا هر دو حاضر نباشیم باز ندهی گفت بلی
گفت اکنون جرا داذی ماذر شافعی ملول شد شافعی در آمذ و گفت
۲۰ ای ماذر جرا ملول شذهٔ حال باز گفت شافعی گفت هیچ باك نیست مدّعی
کجاست تا جواب گویم مدّعی گفت منم شافعی گفت جامه‌دان تو بر جاست
برو و یار خوذ بیاور و بستان آن مردرا عجب آمذ و موکّل قاضی که
آورده بوذ متحیّر شذ از سخن او و برفتند بعد از آن بشاگردی مالك
افتاذ و مالك هفتاذ و اند ساله بوذ بر در سرای مالك بنشست و هر
۲۵ فتوی که بیرون آمذی بدیذی و مستفتی‌را گفتی باز گرد و بگوی که بهتر

ذکر امام شافعی رضی الله عنه

آن سلطان شریعت و طریقت آن برهان محبّت و حقیقت آن مفتی اسرار
الهی آن مهدی اطوار نامتناهی آن وارث و ابن عمّ نبی وند عالم شافعی
مطّلبی رضی الله عنه شرح او و داذن حاجت نیست که همه عالم بُر نور از
۵ شرح صدر اوست فضایل و مناقب او و شمایل او بسیارست وصف او
این تمام است که شُعبهٔ دوحهٔ نبوی است و میوهٔ شجرهٔ مصطفوی است
و در فراست و سیاست و کیاست یگانه بوذ و در مروّت و فتوّت اعجوبه
بوذ هم کریم جهان بوذ و هم جواد زمان و هم افضل عهد و هم اعلم وقت
و هم حجّة الایمّة من قُرَیْش هم مقدّم قَدِّمُوا آلَ قُرَیْشٍ ریاضت و کرامت او
۱۰ نجندانست که این کتاب حمل آن تواند کرد در سیزده سالگی در حرم گفت
سَلُونی ما شِئْتُمْ و در بانزده سالگی فتوی می داذ احمد حنبل که امام جهان
بوذ و سیصذ هزار حدیث حفظ داشت بشاگردی او آمذ و در غاشیه
داری سر برهنه کرد قومی بر وی اعتراض کردند که مردی بذین درجه
در بیش بیست و بنج سالهٔ می نشیند و صحبت مشایخ و استاذان عالی ترك می
۱۵ کند احمد گفت هرج ما یاذ داریم معانی آن می داند که اگر او بما نیفتاذی
ما بر در خواستیم ماند که از حقایق و اخبار و آیات آنج فهم کرده است
ما حدیث بیش ندانستیم امّا او جون آفتابی است جهانرا و جون عافیتی
است خلق‌را و هم احمد گفت که در فقه بر خلق بسته بوذ حق تعالی
آن در بسبب او گشاذه کرد و هم احمد گفت نمی دانم کسی‌را که منّت
۲۰ او بزرگ‌تر است بر اسلام در عهد شافعی الاّ شافعی‌را و هم احمد گفت
که شافعی فیلسوف است در جهار علم در لغت و اختلاف الناس و علم
فقه و علم معانی و هم احمد گفت در معنی این حدیث کی مصطفی علیه
السلام فرموذ که بر سر هر صذ سال مردی‌را بر انگیزانند تا دین من در
۲۴ خلق آموزاند و آن شافعی است و ثوری گفت اگر عقل شافعی‌را وزن

برسیذ که عمر من جند مانده است ملك الموت بنج انگشت بر داشت و
بذآن اشارت کرد تعبیر این خواب از بسیار کس برسیذ معلوم نمی شذ
ابو حنیفه‌را برسیذ گفت اشارت بنج انگشت به بنج علم است یعنی آن بنج
علم کس نداند و این بنج علم درین آیة است که حق تعالی می فرمایذ
۵ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِى
نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِى نَفْسٌۢ بِأَىِّ أَرْضٍ تَمُوتُ شیخ ابو علی بن
عثمان الجلا گویذ که بشام بوذم بر سر خاك بلال مؤذّن رضی الله عنه
خفته بوذم در خواب خوذرا در مکّه دیذم که بیغامبر علیه السلام از باب
بنی شیبه در آمذی و بیری‌را در بر گرفته جنانك اطفال‌را در بر گیرند
۱۰ بشفقتی تمام من بیش او دویذم و بر بایش بوسه داذم و در تعجّب آن
بوذم که این بیر کیست بیغمبر بحکم معجزهٔ بر باطن من مشرف شذ و گفت
این امام اهل دیار تست ابو حنیفه رحمة الله علیه تفلست که نوفل بن
حیّان گفت جون ابو حنیفه وفات کرد قیامت بخواب دیذم که جمله
خلایق در حساب‌گاه ایستاذه بوذند و بیغمبررا دیذم علیه السلام بر لب
۱۵ حوض ایستاذه و بر جانب او از راست و جب مشایخ دیذم ایستاذه و
بیری دیذم نیکوروی و سر و روی وی سفیذ روی بروی بیغمبر نهاذه و
امام ابو حنیفه‌را دیذم در برابر بیغامبر ایستاذه سلام کردم گفتم مرا آب
ده گفت تا بیغمبر اجازة دهذ بس بیغامبر فرموذ که اورا آب ده جای
آب بمن داذ من و اصحاب از آن جام آب خوردیم که هیج کم نشذ با ابو
۲۰ حنیفه گفتم بر راست بیغمبر آن بیر کیست گفت ابرهیم خلیل و بر جب
ابو بکر صدّیق همجنین برسیذم و بانگشت عقد می گرفتم تا هفده کس برسیذم
جون بیذار شذم هفده عقد گرفته بوذم یحیی مُعاذ رازی گفت بیغمبررا علیه
السلام بخواب دیذم گفتم أَيْنَ أَطْلُبُكَ قال عند عِلْمِ أَبِی حنیفة و مناقب
۲۴ او بسیارست و محامد او بی شمار و بوشیذه نیست برین ختم کردیم

بعضی گفتند او دهری است ابو حنیفه جشم برهم نهاذ آن مرد گفت ای
امام روشنائی جشم از توکئ باز گرفتند گفت از آنکه باز که ستر از تو بر
داشتند و گفت جون با قدری مناظره کنی دو سخن است یا کافر شوذ یا
از مذهب خوذ بر گردذ اورا بگوی که خذای خواست که علم او در ایشان
۵ راست شوذ و معلوم او با علم برابر آیذ اگر گویذ نه کافر باشذ ازآنك
جون گویذ که نخواست که علم او راست شوذ و علم با معلوم برابر آیذ
این کفر بوذ و اگر گویذ که خواست تسلیم کرد و از مذهب خویش بیزار
شذ و گفت من بخیل‌را تعدیل نکنم و گواهی او نشنوم که بخل اورا بر
آن دارذ که استقصا کنذ و زیادت از حق خویش ستانذ نقلست که مسجدی
۱۰ عمارت می کردند از بهر تبرّك از ابو حنیفه جیزی بخواستند بر امام گران
آمذ مردمان گفتند مارا غرض بتبرّك است آنج خواهذ بدهذ درستی زر
بداذ بکراهیتی تمام شاگردان گفتند ای امام تو کریمی و عالمی و در سخا
همتا نداری این قدر زر داذن جرا بر تو گران آمذ گفت نه از جهت
مال بوذ و لکن من یقین می دانم که مال حلال هرگز بآب و گل خرج
۱۵ نروذ و من مال خوذرا حلال می دانم جون از من جیزی خواستند
کراهیت آن بوذ که در مال حلال من شبهتی بدیذ آمذ و از آن سبب
عظیم می رنجیذم جون روزی جند بر آمذ آن درست باز آوردند و گفتند
بشیز است امام عظیم شاذ شذ نقلست که در بازار می گذشت مقدار ناخنی
گل بر جامهٔ او جکیذ بلب دجله رفت و می شست گفتند ای امام تو
۲۰ مقدار معیّن نجاست بر جامه رخصت می دهی و این قدر گل‌را می شوئی
گفت آری آن فتوی است و این تقوی است جنانك رسول علیه السلام
نیم گرده بلال‌را اجازة نداذ که مدّخر کنذ و یك ساله زنان‌را قوت نهاذ
و گویند که جون داود طائی مقتدا شذ ابو حنیفه‌را گفت اکنون جکنیم
گفت بر تو باذ بر کار بستن علم که هر علمی که آنرا کار نبندی جون
۲۵ جسدی بوذ بی روح و گویند خلیفهٔ عهد بخواب دیذ ملك الموت‌را ازو

کردی تا مسلهٔ که اورا مشکل بوذی کشف شذی نقلست که محمّد بن
حسن رحمة الله علیه عظیم صاحب جمال بوذ جون یکبار اورا بدیذ بعد
از آن دیگر اورا ندیذ و جون درس او گفتی اورا در بس ستونی نشاندی
که نبایذ که جشمش بر وی افتذ نقلست که داود طائی گفت بیست سال
۵ بیش امام ابو حنینه بوذم و درین مدّت اورا نگاه داشتم در خلا و ملا
سر برهنه ننشست و از برای استراحت بای دراز نکرد اورا گفتم ای
امام دین در حال خلوت اگر بای دراز کنی جه باشذ گفت با خذای
ادب گوش داشتن در خلوت اولیتر نقلست که روزی می گذشت کوذکی‌را
دیذ که در گل مانده بوذ گفت گوش دار تا نیفتی کوذك گفت افتاذن
۱۰ من سهلست اگر بیفتم تنها باشم امّا تو گوش دار که اگر بای تو بلغزذ همه
مسلمانان که از بس تو در آیند بلغزند و بر خاستن همه دشوار بوذ امام‌را
از حذاقت آن کوذك عجب آمذ و در حال بگریست و با اصحاب گفت
زینهار اگر شمارا در مسلهٔ جیزی ظاهر شوذ و دلیلی روشن‌تر نمایذ در آن
متابعت من مکنیذ و این نشان کمال انصافست تا لاجرم ابو یوسف و
۱۵ محمّد رحمهما الله بسی اقوال دارند در مسایل مختلف با آنك جنین گفته
اند که تیر اجتهاد او بر نشانه جنان راست آمذ که میل نکرد و اجتهاد
دیگران گرد بر گرد نشانه بوذ نقلست که مردی مال‌دار بوذ و امیر
المؤمنین عثمان رضی الله عنه دشمن داشتی تا حدّی که اورا جهوذ خواندی
این سخن بابو حنیفه رسیذ اورا بخواند گفت دختر تو بفلان جهوذ خواهم
۲۰ داذ او گفت تو امام مسلمانان باشی روا داری که دختر مسلمانرا بجهوذی
دهی و من خوذ هرگز نه دهم ابو حنیفه گفت سبحان الله جون روا نی
داری که دختر خوذرا بجهوذی دهی جون روا باشذ که محمّد رسول الله
دو دختر خوذ بجهوذی دهذ آن مرد در حال بدانست که سخن از کجاست
از آن اعتقاد بر گشت و توبه کرد از برکات امام ابو حنیفه نقلست که
۲۵ روزی در گرمابه بوذ یکی‌را دیذ بی ایزار بعضی گفتند او فاسقی است و

بیارم بس گستاخ‌وار در رفت و بیرون آورد و ابو حنیفه گفت این کوذك
حلال زاذه نیست تفحّص کردند جنان بوذ گفتند ای امام مسلمانان از جه
دانستی گفت اگر حلال زاذه بوذی حیا مانع آمذی نقلست که اورا بر
کسی مالی بوذ و در محلّت آن شخص شاگردی از آن امام وفات کرد امام
۵ بنماز او رفت آفتابی عظیم بوذ و در آنجا هیج سایه نبوذ الاّ دیواری که از
آن آن مرد بوذ که مال بامام می بایست داذ مردمان گفتند درین سایه
ساعتی بنشین گفت مرا بر صاحب این دیوار مالی است روا نباشذ که
از دیوار او تمتّعی بمن رسذ که بیغمبر فرموذه است کُلُّ قَرْضٍ جرَّ منفعةً فهو
رِبوا اگر منفعتی گیرم ربوا باشذ نقلست که اورا یکبار محبوس کردند یکی
۱۰ از ظلمه بیامذ و گفت مرا قلمی بتراش گفت نتراشم هر جند گفت سوذ
نداشت گفت جرا نمی تراشی گفت ترسم که از آن قوم باشم که حق تعالی
فرموذه است اُحْشُرُوا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ الآیة و هر شب سیصذ
رکعت نماز کردی روزی می گذشت زنی با زنی گفت این مرد هر شب
بانصذ رکعت نماز می کنذ امام آن بشنیذ نیّت کرد که بعد ازین بانصذ
۱۵ رکعت نماز کنم در هر شبی تا ظنّ ایشان راست شوذ روز دیگر می گذشت
کوذکان گفتند با همدیگر که این مرد که می روذ هر شب هزار رکعت نماز
می کنذ ابو حنیفه گفت نیّت کردم که هر شب هزار رکعت نماز کنم روزی
شاگردی با امام گفت مردمان می گویند که ابو حنیفه شب نمی خسبذ گفت
نیّت کردم که دگر بشب نخفتم گفت جرا گفت خذای تعالی می فرمایذ
۲۰ وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا بندگانی اند که دوست دارند که ایشانرا
بجیزی که نکرده اند یاذ کنند اکنون من بهلوی بر زمین ننهم تا از آن
قوم نباشم و بعد از آن سی سال نماز بامداذ بطهارت نماز خفتن کردی
نقلست که سر زانوی او جون سر زانوی شتر شذه بوذ از بسیاری که در
سجده بوذ نقلست که توانگری‌را تواضع کرده بوذ از بهر ایمان او گفت
۲۵ هزار ختم کرده ام کفارت آنرا و گفتند گاه بوذی که جهل بار ختم قران

که بعرفان تست لکن دیذار تو نتوانستم خواست خلیفه گفت این سخن
از حق دورست و این جوان قضارا اولیتر بس بعد از آن منصور که
خلیفه بوذ اندیشه کرد تا قضا بیکی دهذ و مشاورت کرد بر یکی از جهار
کس که فحول علما بوذند و اتّفاق کردند یکی ابو حنیفه دوم سفیان سوم
۵ شریك جهارم مِسْعَر بن کِدام هر جهاررا طلب کردند در راه که می
آمذند ابو حنیفه گفت من در هر یکی از شما فراستی گویم گفتند صواب
آیذ گفت من بحیلتی قضا از خوذ دفع کنم و سفیان بگریزذ و مسعر
خوذرا دیوانه سازذ و شریك قاضی شوذ بس سفیان در راه بگریخت و
در کشتی بنهان شذ گفت مرا بنهان داریذ که سرم بخواهند بریذ
۱۰ بتاویل آن خبر که رسول علیه السلام فرموذه است من جُعِلَ قاضیًا فقد
ذُبِحَ بغیر سکّین هرکرا قاضی گردانیذند بی کاردش بکُشتند بس ملّاح اورا
بنهان کرد و این هر سه بیش منصور شذند اوّل ابو حنیفه‌را گفت ترا
قضا می بایذ کرد گفت ایّها الامیر من مردی ام نه از عرب و سادات
عرب بحکم من راضی نباشند جعفر گفت این کار به نسبت تعلّق ندارذ
۱۵ این‌را علم بایذ ابو حنیفه گفت من این کاررا نشایم و درین قول که
گفتم نشایم اگر راست می گویم نشایم و اگر دروغ می گویم دروغ‌زن قضاء
مسلمانان‌را نشایذ و تو خلیفهٔ خذائی روا مدار که دروغ گوئی‌را خلیفهٔ
خوذ کنی و اعتماد خون و مال مسلمانان بر وی کنی این بگفت و نجات
یافت بس مسعر بیش خلیفه رفت و دست خلیفه بگرفت و گفت جگونهٔ
۲۰ و مستورات جگونه و فرزندانت جگونه اند منصور گفت اورا بیرون کنیذ
که دیوانه است بس شریك‌را گفتند ترا قضا بایذ کرد گفت من سودائی
ام دماغم ضعیف است منصور گفت معالجت کن تا عقل کامل شوذ بس
قضا بشریك داذند و ابو حنیفه اورا مهجور کرد و هرگز با وی سخن
نگفت نقلست کی جمعی کوذکان گوی می زذند گوی ایشان بمیان جمع ابو
۲۵ حنیفه افتاذ هیچ کوذکی نمی رفت تا بیرون آرذ کوذکی گفت من بروم و

عبد الله و عبد الله بن ابی أَوْفَی و واثله بن الاسقع و عایشه بنت عجرد
بس وی متقدّمست بذین دلایل که یاذ کردیم و بسیار مشایخرا دیذه بوذ
و با صادق رضی الله عنه صحبت داشته بوذ و استاذ علم فضیل و ابرهیم
ادهم و بشر حافی و داود طائی و عبد الله بن مبارك بوذ آنگاه که بسر
۵ روضهٔ سیّد المرسلین رسیذ صلوات الله علیه و گفت السلام علیك یا سیّد
المرسلین جواب آمذ که وعلیك السلام یا امام المسلمین و در اوّل کار
عزیمت عزلت کرد نقلست که توجّه بقبلهٔ حقیقی داشت و روی از خلق
بگردانیذ و صوف بوشیذ تا شبی بخواب دیذ کی استخوانهاء بیغامبر علیه
السلام از لحد گرد می کرد و بعضی‌را از بعضی اختیار می کرد از هیبت
۱۰ آن بیذار شذ و یکی‌را از اصحاب ابن سیرین برسیذ گفت تو در علم
بیغامبر علیه السلام و حفظ سنّت او بدرجهٔ بزرگ رسی جنان که در آن
متصرّف شوی صحیح از سقیم جذا کنی یکبار دیگر بیغامبررا علیه السلام
بخواب دیذ که گفت یا ابا حنیفه ترا سبب زنده گردانیذن سنّت من
گردانیذه اند قصد عزلت مکن و از برکات احتیاط او بوذ که شعبی که
۱۵ استاذ او بوذ و بیر شذه بوذ خلیفه مجمعی ساخت و شعبی‌را بخواند و علماء
بغداذرا حاضر کرد و شرطی‌را بفرموذ تا بنام هر خادمی ضیاعی بنویسذ
بعضی باقرار و بعضی بملك و بعضی بوقف بس خادم آن خطرا بیش
شعبی آورد که قاضی بوذ و گفت امیر المؤمنین می فرمایذ که برین خطها
گواهی بنویس بنوشت و جمله فقها بنوشتند بس بخدمت ابو حنیفه آوردند
۲۰ گفتند امیر المؤمنین می فرمایذ که گواهی بنویس گفت کجاست گفتند در
سرای گفت امیر المؤمنین اینجا آیذ یا من آنجا روم تا شهادت درست
آیذ خادم با وی درشتی کرد که قاضی و فقها و بیران نوشتند تو از جوانی
فضولی می کنی بس ابو حنیفه گفت لَهَا مَا کَسَبَتْ این بسمع خلیفه رسیذ
شعبی‌را حاضر کرد و گفت در شهادت دیذار شرط نیست یا هست گفت
۲۵ بلی هست گفت بس تو مرا کیْ دیذی که گواهی نوشتی شعبی گفت دانستم

خذای راضی بوذ و درویش آنست که در دلش طلب زیادتی نباشذ و بخیل آنست که حق مال خذای از خذای باز دارذ حاتم اصمّ گفت از وی وصیّت خواستم بچیزی که نافع بوذ گفت اگر وصیّت عامّ خواهی زبان نگاه دار و هرگز سخن مگوی تا ثواب آن گفتار در ترازوی خوذ بینی ۵ و اگر وصیّت خاصّ خواهی نگر تا سخن نگوئی مگر خوذرا جنان بینی که اگر نگوئی بسوزی والله اعلم

ذکر امام ابو حنیفه رضی الله عنه

آن جراغ شرع و ملّت آن شمع دین و دولت آن نعمان حقایق آن عُمان جواهر معانی و دقایق آن عارف عالم صوفی امام جهان ابو حنیفهٔ کوفی ۱۰ رضی الله عنه صفت کسی که بهمه زبانها ستوذه باشذ و بهمه ملّتها مقبول کی تواند گفت ریاضت و مجاهدهٔ او و خلوت و مشاهدهٔ او نهایت نداشت و در اصول طریقت و فروع شریعت درجهٔ رفیع و نظری نافذ داشت و در فراست و سیاست و کیاست یگانه بوذ و در مروّت و فتوّت اعجوبهٔ بوذ هم کریم جهان بوذ و هم جواد زمان هم افضل عهد و هم اعلم ۱۵ وقت وهو کان فی الدرجة القُصْوی والرتبة العُلْیا و أَنَس روایت کرد از رسول صلّی الله علیه و علی آله وسلّم که مردی باشذ در امّت من یقال له نعمان بن ثابت و کُنْیَتُهُ ابو حنیفه هو سراج امّتی صفت ابو حنیفه در توریت بوذ و ابو یوسف گفت نوزده سال در خدمت وی بوذم درین نوزده سال نماز بامداذ بطهارت نماز خفتن گزارد مالك انس گفت ابو ۲۰ حنیفه‌را جنان دیذم که اگر دعوی کردی که این ستون زرّین است دلیل توانستی گفت شافعی گفت جمله علماء عالم عیال ابو حنیفه انـد در فقه وقال علی بن ابی طالب رضی الله عنه سمعْتُ النبیّ صلّی الله علیه و علی آله وسلّم یقول طوبی لمن رآنی او رأی من رآنی و وی جند کس از صحابه ۲۴ در یافته بوذ عبد الله بن جزء الزبیدیّ و انس بن مالك و جابر بن

حساب و راحت نفس و سه جیز لازم توانگرانست رنج تن و شغل دل
و سختی حساب و گفت مرگ‌را ساخته باید بوذ که جون مرگ بیاید باز
نگردذ و گفت هرکرا جیزی دهی اگر اورا دوستر داری از آنك او ترا
جیزی دهذ تو دوست آخرتی و اگر نه دوست دنیائی و گفت من هیجیز
۵ دوست‌تر از مهمان ندارم از بهر آنك روزی و مؤنت او بر خذای است
و من در میان هیج کس نیم و مزد و ثواب مرا و گفت هرك از میان
نعمت در تنگ‌دستی افتذ و تنگ‌دستی نزدیك او بزرگتر از نعمت بسیار
نبوذ او در دو غم بزرگ افتاذه است یك غم در دنیا و یك غم در آخرت
و هرك از میان نعمت در تنگی افتذ و آن تنگی نزدیك او بزرگتر از نعمت
۱۰ بوذ در دو شاذی افتاذ یکی در دنیا و یکی در آخرت گفتند بجه شناسند
که بنده واثق است بخذای و اعتماد او بخذای است گفت بدآنك جون
اورا جیزی از دنیا فوت شوذ غنیمت شمرذ و گفت اگر خواهی که مردرا
بشناسی در نگر تا بوعدهٔ خذای ایمن‌ترست یا بوعدهٔ مردمان و گفت
تقوی‌را بسه جیز توان دانست بفرستاذن و منع کردن و سخن گفتن
۱۵ فرستاذن دین بوذ یعنی آنج آنجا فرستاذی دین است و منع کردن دنیا
بوذ یعنی مالی که بتو دهند نستانی که دنیا بوذ و سخن گفتن در دین و
دنیا بوذ یعنی از هر دو سرای سخن توان گفت که سخن دینی بوذ و
دنیاوی بوذ و دیگر معنی آنست که آنج فرستاذی دین است یعنی اوامر
بجای آوردن و منع کردن دنیا است یعنی از نواهی دور بوذن و سخن
۲۰ گفتن بهر دو محیط است که بسخن معلوم توان کرد که مرد در دین است
یا در دنیا و گفت هنصذ مردم عالم‌را برسیذم از بنج جیز که خردمند کیست
و توانگر کیست و زیرك کیست و درویش کیست و بخیل کیست هر
هنصذ یك جواب داذند همه گفتند خرذمند آنست که دنیارا دوست
۲۴ ندارذ و زیرك آنست که دنیا اورا نفریبذ و توانگر آنست که بقسمت

ایثار کنیم و اگر برسد شکر کنیم ابرهیم بر خاست و سر او در کنار گرفت
و ببوسید وقال أَنْتَ ٱلْأُستاذ والله جون از مکّه ببغداذ آمد مجلس گفت
و سخن او بیشتر در توکّل بوذ و در اثناء سخن گفت در بادیه فرو شذم
جهار دانگ سیم داشتم در جیب و همجنان دارم جوانی بر خاست و گفت
۵ آنجا که آن جهار دانگ در جیب می نهاذی خذای تعالی حاضر نبوذ و آن
ساعت اعتماد بر خذای نبوذه بوذ شقیق متغیّر شذ و بذآن اقرار کرد
و گفت راست می گوئی و از منبر فروذ آمذ نقلست کی بیری بیش او
آمذ و گفت که گناه کرده ام بسیار و می خواهم کی توبه کنم گفت دیر
آمذی بیر گفت زوذ آمذم گفت جون گفت هرك بیش از مرگ آمذه زوذ
۱۰ آمذه باشذ شقیق گفت نیك آمذی و نیك گفتی و گفت بخواب دیذم
که گفتند هرك بخذای اعتماد کند بروزی خویش خوی نیك او زیادت
شوذ و او سخی گردذ و در طاعتش وسواس نبوذ و گفت هرکه در مصیبت
جزع کرد همجنانست که نیزهٔ بر گرفته است و با خذای جنگ می کند
و گفت اصل طاعت خوفست و رجا و محبّت و گفت علامت خوف ترك
۱۵ محارم است و علامت رجا طاعت دایم است و علامت محبّت شوق و
انابت لازم است و گفت هرکه با او سه جیز نبوذ از دوزخ نجاة نیابذ
امن و خوف و اضطرار و گفت بندهٔ خایف آنست که اورا خوفی است
در آنج گذشت از حیوة تا جون گذشت و خوفی است که نمی داند تا
بعد ازین جه خواهذ بوذ و گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن
۲۰ است از خلق یك جزو خاموشی و گفت هلاك مرد در سه جیز است
گناه می کند بامیذ توبه و توبه نکند بامیذ زندگانی و توبه ناکرده می
ماند بامیذ رحمت بس جنین کس هرگز توبه نکند و گفت حق تعالی اهل
طاعت خوذرا در حال مرگ زنده گرداند و اهل معصیت‌را در حال
۲۴ زندگانی مرده گرداند و گفت سه جیز قرین فقرا است فراغت دل و سبکی

زاهد گفت شقیق منم امّا زاهد نیم هرون گفت مرا بندی ده گفت هش
دار که حق تعالی ترا بجای صدّیق نشانده است از تو صدق خواهذ جنانك
از وی و بجای فاروق نشانده است از تو فرق خواهذ میان حق و باطل
جنانك از وی و بجای ذو النورَیْن نشانده است از تو حیا و کرم خواهذ
۵ جنانك از وی و بجای مرتضی نشانده است از تو علم و عدل خواهذ
جنانك از وی گفت زیادت کن گفت خذایرا سرائی است که آنرا دوزخ
خوانند ترا دربان آن ساخته و سه جیز بتو داذه مال و شمشیر و تازیانه
و گفته است که خلق‌را بذین سه جیز از دوزخ باز دار هر حاجتمند که
بیش تو آیذ مال از وی دریغ مدار و هرکه فرمان حق‌را خلاف کند بذین
۱۰ تازیانه اورا ادب کن و هرکه یکی‌را بکُشذ بذین شمشیر قصاص خواه
بدستوری و اگر این نکنی بیش‌رو دوزخیان تو باشی هرون گفت زیادت
کن گفت تو جشمهٔ و عُمّال جویها اگر جشمه روشن بوذ بتیرگی جویها زیان
ندارذ اگر جشمه تاریك بوذ بروشنی جوی هیج امیذ نباشذ گفت زیادت
کن گفت اگر در بیابان تشنه شوی جنانك بهلاکت نزدیك باشی اگر آن
۱۵ ساعت شربتی آب یابی بجند بخری گفت بهرجه خواهذ گفت اگر نفروشذ
الاّ بنیمهٔ ملك تو گفت بدهم و گفت اگر آن آب کی بخوری از تو بیرون
نیایذ جنانك بیم هلاکت بوذ یکی گویذ من ترا علاج کنم امّا نیمهٔ از ملك
تو بستانم جکنی گفت بدهم گفت بس بجه نازی بملکی که قیمتش یك شربت
آب بوذ که بخوری و از تو بیرون آیذ هرون بگریست و اورا باعزازی
۲۰ تمام باز گردانیذ بس شقیق بمکّه شذ و آنجا مردمان بر وی جمع شذند
و گفت اینجا جستن روزی جهل است و کار کردن از بهر روزی حرام
و ابرهیم ادهم بوی افتاذ شقیق گفت ای ابرهیم جون می کنی در کار معاش
گفت اگر جیزی رسذ شکر کنم و اگر نرسذ صبر کنم شقیق گفت سگان
بلخ همین کنند که جون جیزی باشذ مراعات کنند و دُم جنبانند و اگر
۲۵ نباشذ صبر کنند ابرهیم گفت شما جگونه کنیذ گفت اگر مارا جیزی رسذ

همه گل بوئیذن بیند هیچ لشکر شکستن نه بیند نقلست که روزی می رفت
بیگانهٔ اورا دیذ گفت ای شقیق شرم نداری که دعوی خاصّگی کنی و جنین
سخن گوئی این سخن بذآن ماند کی هرکه اورا می برستذ و ایمان دارذ از
بهر روزی دادن او نعمت برست است شقیق یارانرا گفت این سخن
۵ بنویسیذ که او می گویذ بیگانه گفت جون تو مردی سخن جون منی نویسذ
گفت آری ما جون جوهر یابیم اگرجه در نجاست افتاذه باشذ بر گیریم و
باك نداریم بیگانه گفت اسلام عرضه کن که دین تو تواضع است و
حق بذیرفتن گفت آری رسول علیه السلام فرموذه است الحکمة ضالّة
المؤمن فاطلبها ولو کان عند الکافر نقلست که شقیق در سمرقند مجلس می
۱۰ گفت روی بقوم کرد و گفت ای قوم اگر مرده ایذ بگورستان و اگر کوذك
ایذ بدبیرستان و اگر دیوانه ایذ بیمارستان و اگر کافریذ کافرستان و اگر
بنده ایذ داذ مسلمانی از خوذ بستانیذ ای مخلوق برستان یکی شقیق را گفت
مردمان ملامت می کنند ترا و می گویند از دست رنج مردمان نان می
خورذ بیا تا من ترا اجرا کنم گفت اگر ترا بنج عیب نبوذی جنین کردمی
۱۵ یکی آنك خزانهٔ تو کم شوذ دوم آنك دزد ببرذ سوم آنك بشیمان شوی
جهارم آنك دور نبوذ اگر از من عیبی بینی و اجرا از من باز گیری بنجم
روا بوذ که اجل در رسذ و بی برگ مانم امّا مرا خذاوندی هست از همه
عیبها باك و منزّه است نقلست که یکی بیش او آمذ و گفت می خواهم که
بحج روم گفت توشهٔ راه جیست گفت جهار جیز گفت کذامست گفت یکی
۲۰ آنك هیج کس مرا بروزی خویش نزدیکتر از خوذ نمی بینم و هیج کس را
از روزی خوذ دورتر ار غیر خوذ نمی بینم و قضاء خذای می بینم کبا من
می آیذ هرجا که باشم و جنان دانم که در هر حال کباشم می دانم کی خذای
داناترست بحال من از من شقیق گفت أَحْسَنْتَ نیکو زادیست مبارکت
باذ نقلست که جون شقیق قصد کعبه کرد و ببغداذ رسیذ هارون الرشید
۲۵ اورا بخواند جون شقیق بنزدیك هرون رفت هرون گفت توئی شقیق

گم شده بوذ گفتند بنزد همسایهٔ شقیق است و آنکس‌را بگرفتند کی تو گرفتهٔ
بس آن همسایه‌را می رنجانیذند او التجا بشقیق کرد شقیق بیش امیر شذ
و گفت تا سه روز دیگر سگ بتو رسانم اورا خلاص ده اورا خلاص
داذ بعد از سه روز دیگر مگر شخصی آن سگ‌را یافته بوذ و گرفته اندیشه
۵ کرد که این سگ‌را بیش شقیق بایذ برد که او جوانمرد است تا مرا جیزی
دهذ بس اورا بیش شقیق آورد شقیق بیش امیر برد و از ضمان بیرون
آمذ اینجا عزم کرد و بکلّی از دنیا اعراض کرد نقلست که در بلخ قحطی
عظیم بوذ جنانك یکدیگر می خوردند غلامی دیذ در بازار شاذمان و
خندان گفت ای غلام جه جای خرّمی است نه بینی که خلق از گرسنگی
۱۰ جون اند غلام گفت مرا جه باك که من بندهٔ کسی ام کی ویرا دهی است
خاصّه و جندین غلّه دارذ مرا گرسنه نگذارذ شقیق آن جایگاه از دست
برفت گفت الهی این غلام بخواجهٔ که انبار داشته باشذ جنین شاذ باشذ
تو مالك الملوکی و روزی بذیرفتهٔ ما جرا اندوه خوریم در حال از شغل
دنیا رجوع کرد و توبهٔ نصوح کرد و روی براه حق نهاذ و در توکّل
۱۵ بحدّ کمال رسیذ بیوسته گفتی من شاگرد غلامی ام نقلست که حاتم اصمّ گفت
با شقیق بغزا رفتم روزی صعب بوذ مصافّ می کردند جنانك بجز سر نیزه
نمی توانست دیذ و تیر از هوا می آمذ شقیق مرا گفت یا حاتم خوذرا
جون می یابی مگر بنداری که دوش است که با زن خوذ در جامهٔ خواب
خفته بوذی گفتم نه گفت بخذای که من تن خوذرا همجنان می یابم که تو
۲۰ دوش در جامهٔ خواب بوذی بس شب در آمذ بخفت و خرقهٔ بالین کرد
و در خواب شذ و از اعتمادی که بر خذای داشت در میان جنان دشمنان
در خواب شذ نقلست که روزی مجلس می داشت آوازهٔ در شهر افتاذ که
کافر آمذ شقیق بیرون دویذ و کافرانرا هزیمت کرد و باز آمذ مریدی
گلی جند نزد سجّادهٔ شیخ نهاذ آنرا می بوئیذ جاهلی آن بدیذ گفت لشکر بر
۲۵ در شهر و امام مسلمانان بیش خوذ گل نهاذه و می بویذ شیخ گفت منافق

مرغك خودرا بر خاك می زد تا از گور آواز آمد که حق تعالی سفیانرا بشفقتی که بر خلق داشت بیامرزید و آن مرغك نیز بمرد و بسفیان رسید رحمة الله علیه

ذکر شقیق بلخی رحمة الله علیه

٥ آن متوکّل ابرار آن متصرّف اسرار آن رکن محترم آن قبلهٔ محتشم آن دلاور اهل طریق ابو علی شقیق رحمة الله علیه یگانهٔ عهد بوذ و شیخ وقت بوذ و در زهد و عبادت قدمی راسخ داشت و همه عمر در توکّل رفت و در انواع علوم کامل بوذ و تصانیف بسیار دارذ در فنون علم و استاذ حاتم اصمّ بوذ و طریقت از ابرهیم ادهم گرفته بوذ و با بسیار مشایخ او صحبت ١٠ داشته بوذ و گفت هزار و هفتصذ استاذرا شاگردی کردم و جند اشتروار کتاب حاصل کردم و گفت راه خذای در جهار جیزست یکی امن در روزی و دوم اخلاص در کار و سوم عداوت با شیطان و جهارم ساختن مرگ و سبب توبهٔ او آن بوذ که بترکستان شذ بتجارت و بنظارهٔ بت‌خانه رفت بت‌برستی‌را دیذ که بتی‌را می برستیذ و زاری می کرد سفیان گفت ١٥ ترا آفریذگاری است زنده و قادر و عالم اورا برست و شرم دار و بت مبرست که ازو هیج خیر و شرّ نیایذ بت‌برست گفت اگر جنین است که تو می گوئی قادر نیست که ترا در شهر تو روزی دهذ که ترا بذین جانب بایذ آمذ شقیق ازین سخن بیذار شذ و روی ببلخ نهاذ گبری همراه او افتاذ با شقیق گفت در جه کاری گفت در بازرگانی گفت اگر در بی ٢٠ روزی می روی کی ترا تقدیر نکرده اند تا قیامت اگر روی بذآن نرسی و اگر از بس روزی می روی که ترا تقدیر کرده اند مرو که خوذ بتو رسذ شقیق جون این سخن بشنیذ بیذار شذ و دنیا بر دلش سرد شذ بس ببلخ آمذ جماعتی دوستان بر وی جمع شذند کی او بغایت جوانمرد بوذ و ٢٤ علی بن عیسی بن هامان امیر بلخ بوذ و سگان شکاری داشتی اورا سگی

رویش بر زمین نهادم و بیرون آمدم تا جمع‌را خبر کنم جون باز آمدم
اصحاب همه حاضر بوذند گفتم شمارا که خبر داذ گفتند ما در خواب
دیذیم که بجنازهٔ سفیان حاضر شویذ مردمان در آمذند و حال بر وی تنگ
شذ دست در زیر کشیذ و همیانی هزار دینار بیرون آورد و گفت صدقه
۵ کنیذ گفتند سبحان الله سفیان بیوسته گفتی دنیارا نبایذ گرفت و جندین
زر داشت سفیان گفت این باسبان دین من بوذ و دین خوذرا بذین
توانستم داشت که ابلیس بذین بر من دست نبرد که اگر گفتی
امروز جه خوری و جه بوشی گفتمی اینك زر و اگر گفتی کفن نداری
گفتمی اینك زر و وسواس اورا از خوذ دفع کردمی هرجند مرا بذین
۱۰ حاجت نبوذ بس کلمهٔ شهادت بگفت و جان تسلیم کرد و گویند وارثی
بوذ اورا در بخارا بمرد علماء بخارا آن مال‌را نگاه داشتند سفیانرا خبر شذ
عزم بخارا کرد اهل بخارا تا لب آب استقبال کردند و باعزاز تمام در
بخارا بردند و سفیان هژده ساله بوذ و آن زر بذو داذند و آنرا نگاه می
داشت تا از کسی جیزی نبایذ خواست تا یقین شذ که وفاة خواهذ کرد
۱۵ بصدقه داذ و آن شب که وفات کرد آوازی شنیذند که مات الورع مات
الورع بس اورا بخواب دیذند گفتند جون صبر کردی با وحشت و تاریکی
گور گفت گور من مرغزاریست از مرغزارهاء بهشت دیگری بخواب دیذ
گفت خذای با تو جه کرد گفت یك قدم بر صراط نهادم و دیگر در
بهشت دیگری بخواب دیذ که در بهشت از درختی بدرختی می بریذی
۲۰ برسیذ که این بجه یافتی گفت بورع نقلست که از شفقت که اورا بوذ بر
خلق خذای روزی در بازار مرغکی دیذ در قفس که فریاذ می کرد و می
طبیذ اورا بخریذ و آزاذ کرد مرغکی هر شب بخانهٔ سفیان آمذی سفیان
همه شب نماز کردی و آن مرغك نظاره می کردی و گاه گاه بر وی می
نشستی جون سفیانرا بخاك بردند آن مرغك خوذرا بر جنازهٔ او می زذ و
۲۵ فریاذ می کرد و خلق بهای های می گریستند جون شیخ‌را دفن کردند

بل که بیشتر از عیان یعنی حاضر بوذ بل که ازین زیادت بوذ برسیذند
که سیّد صلّی الله علیه و سلّم گفت خذای دشمن دارذ اهل خانهٔرا که در
وی گوشت بسیار خورند گفت اهل غیبترا گفته است که گوشت
مسلمانان خورند نقلست کی حاتم اصمّرا گفت ترا جهار سخن گویم که از
٥ جهل است یکی ملامت کردن مردمانرا از نادیذن قضا است و نادیذن
قضا کافریست دوم حسد کردن براذر مسلمانرا از نادیذن قسمت است
و نادیذن قسمت از کافریست سوم مال حرام و شبهت جمع کردن از
نادیذن شمار قیامتست و نادیذن شمار قیامت از کافریست جهارم ایمن
بوذن از وعید حق و امیذ ناداشتن بوعدهٔ حق و نادیذن این همه
١٠ کافریست نقلست که جون یکی از شاگردان سفیان بسفر شذی گفتی اگر
جائی مرگ ببینیذ برای من بخریذ جون اجلش نزدیك آمذ بگریست
و گفت مرگ به آرزو خواستم اکنون مرگ سخت است کاشکی همه سفر
جنان بوذی که بعصائی و رکوه راست شذی ولکن القُدومُ علی الله شدیدٌ
بنزدیك خذای شذن آسان نیست و هرگاه که سخن مرگ و استیلاء او
١٥ شنیذی جند روز از خوذ برفتی و بهرکه رسیذی گفتی اِسْتَعِدَّ لِلْمَوْت
قبْلَ نُزوله ساخته باش مرگرا بیش از آنك ناگاه ترا بگیرذ از مرگ جنین
می ترسیذ و بآرزو می خواست و در آن وقت یارانش می گفتند خوشت
باذ در بهشت و او سر می جنبانیذ که جی می گوئیذ بهشت هرگز بمن نرسذ
یا بجون من کسی دهند بس بیماری او در بصره بوذ و امیر بصره خواست
٢٠ تا جامگی بوی دهذ اورا طلب کردند در ستورگاهی بوذ که رنج شکم داشت
و از عبادت یك دم نمی آسوذ و آن شب حساب کردند شصت بار
آب دست کرده بوذ و وضو می ساخت و در نماز می رفت بازش حاجت
آمذی گفتند آخر وضو مساز گفت میخواهم تا جون عزرائیل در آیذ طاهر
باشم نه نجس که بلیذ بجناب حضرت روی نتوان نهاذ عبد الله مهدی
٢٥ گفت که سفیان گفت روی من بر زمین نه که اجل من نزدیك آمذ

سوراخی نی دانم که در آنجا گریزذ و خوذرا نابدیذ کند که سلف کراهیت
داشته اند که جامهٔ انگشت نمای بوشند یا در کهنه یا در نو بل که جنان
می بایذ که حدیث آن نکنند نهی عن ٱلشُّهرتَیْن اینست و گفت هیچ نی
دانم اهل این روزگاررا با سلامت‌تر از خواب و گفت بهترین سلطانان
۵ آنست کبا اهل علم نشینند و از ایشان علم آموزذ و بذترین علما آنك با
سلاطین نشینند و گفت نخست عبادتی خلوتست آنگاه طلب کردن علم
آنگاه بذآن عمل کردن آنگاه نشر آن علم کردن و گفت هرگز تواضع نکردم
کسی‌را بیش از آنك کسی‌را یك حرف از حکمت دیذم و گفت دنیارا
بگیر از برای تن‌را و آخرت‌را بگیر از برای دل‌را و گفت اگر گناه‌را
۱۰ کید بوذی هیچ کس از کید آن نرستی و هرکه خوذرا بر غیر خوذ فضل
نهذ او متکبّر است و گفت عزیزترین خلقان بنج اند عالمی زاهد و فقیهی
صوفی و توانگری متواضع و درویشی شاکر و شریفی سنّی و گفت هرکه در
نماز خاشع نبوذ نماز او درست نبوذ و گفت هرکه از حرام صدقه دهذ و
خیری کند جون کسی بوذ که جامهٔ بلیذ بخون بشویذ یا ببول آن جامه
۱۵ بلیذتر شوذ و گفت رضا قبول مقدور است بشکر و گفت خُلق حسن
آدمی خشم خذای بنشاند و گفت یقین آنست که متّهم نداری خذایرا در
هرجه بتو رسذ و گفت سبحان آن خذائی که می کُشذ مارا و مال می ستاند
و ما اورا دوستر می داریم و گفت هرکرا بدوستی گرفت بدشمنی نگیرذ
و گفت نفس زذن در مشاهده حرامست و در مکاشفه حرام است و در
۲۰ معاینه حرام است و در خطرات حلال و گفت اگر کسی ترا گویذ نِعْمَ
ٱلرَّجُلُ أَنْتَ این ترا خوش تر آیذ از آنك گویند بِئْسَ ٱلرَّجُلُ أَنْتَ بدانك
تو هنوز مردی بذی و برسیذند از یقین گفت فعلی است در دل هرگاه
کی معرفت درست شذ یقین ثابت گشت و یقین آنست که هرجه بتو رسذ
۲۴ دانی که ار حق بتو می رسذ تا جنان باشی که وعدهٔ ترا جون عیان بوذ

جون امیران بوذندی نقلست که یکبار در محملی بوذ و بمکّه می رفت رفیقی
با او بوذ او همه راه می گریست رفیق گفت از بیم گناه می گریی سفیان
دست دراز کرد و کاه برگی بر داشت و گفت گناه بسیارست و لیکن
گناهان من باندازهٔ این کاه برگ قیمت ندارذ از آن می ترسم که ایمان که
۵ آورده ام یا خوذ ایمان هست یا نه و گفت دیگران بعبادت مشغول شذند
حکمتشان بار آورد و گفت گریه ده جزو است نه جزو از آن ریا است
و یکی از بهر خذای است اگر از آن یك جزو که از بهر خذا است در
سالی یك قطره از جشم بیایذ بسیار بوذ و گفت اگر خلق بسیار جائی
نشسته باشند و کسی منادی کند کی که می دانذ که امروز تا بشب خواهذ
۱۰ زیست بر خیزذ یك تن بر نخیزذ و عجب آنك اگر همهٔ خلق‌را گویند کبا
جنان کاری که در بیش است هرك مرگ‌را ساخته ایذ بر خیزیذ یك تن
بر نخیزذ و گفت برهیز کردن بر عمل سختر است از عمل و بسی بوذ که
مرد عملی نیك می کند تا وقتی که آنرا در دیوان علانیه نویسند بس بعد
از آن جندان بذآن فخر کند و جندان باز گویذ که آنرا در دیوان ریا
۱۵ نویسند و گفت جون درویش گرد توانگر گردذ بدانك مرائی است و
جون گرد سلطان گردذ بدانك دزد است و گفت زاهد آنست که در
دنیا زهد خوذ بفعل می آرذ و متزهّد آنست که زهد او بزبان بوذ
و گفت زهد در دنیا نه بلاس بوشیذن است و نه نان جوین خوردن
است ولکن دل در دنیا نابستن است و امل کوتاه کردنست و گفت
۲۰ اگر نزدیك خذای شوی با بسیاری گناه گناهی که میان تو و خذای بوذ
آسان‌تر از آنك یك گناه میان تو و بندگان او و گفت این روزگاری
است که خاموش باشی و گوشهٔ گیری زمانَ السُّکوت ولُزوم البُیوت یکی
گفت در گوشهٔ نشینم در کسب کردن جگوئی گفت از خذای بترس که
۲٤ هیج ترسگاررا ندیذم که بکسب محتاج شذ و گفت آدمی‌را هیج نیکوتر از

مشفق‌تر شوذ از دیگران و این میل بود و هرگز از کسی جیزی نگرفتی
گفتی اگر دانی که در نی مانم بگیری و روزی با یکی بدر سرای محتشمی
می گذشت آنکس بر آن ایوان نگرست اورا نهی کرد بذو گفت اگر شما
در آنجا نگه نمی کردتی ایشان جندین اسراف نکردندی بس جون شما نظر
۵ می کنید شریك باشید در مظلمت این اسراف و اورا همسایهٔ وفات کرد
بنماز جنازهٔ او شد بعد از آن شنیذ که مردمان می گفتند که او مردی
نیکو بوذ سفیان گفت اگر دانستمی که خلق ازو خشنوذ بگردند بنماز
جنازهٔ او نرفتمی زیراکه تا مرد منافق نشوذ خلق ازو خشنوذ نگردند
و سفیانرا عادت بوذ که در مقصورهٔ نشستی جون از مال سلطان مجمرهٔ
۱۰ بُرعود ساختند از آنجا بگریخت تا آن بوی نشنوذ و دیگر آنجا ننشست
نقلست که روزی جامهٔ باژگونه بوشیذه بوذ با او گفتند خواست که راست
کند نکرد و گفت این بیراهن از بهر خذای بوشیذه بوذم نخواهم که از
برای خلق بگردانم همجنان بگذاشت نقلست که جوانی‌را حج فوت شذه بوذ
آهی کرد سفیان گفت جهل حج کرده ام بتو دادم تو این آه بمن داذی
۱۵ گفت دادم آن شب بخواب دیذ که اورا گفتند سوذی کردی که اگر بهمه
اهل عرفات قسمت کنی توانگر شوند نقلست که روزی در گرمابه آمذ
غلامی امرد در آمذ گفت بیرون کنید اورا کبا هر زنی یك دیو است و
با هر امردی هژده دیو است که اورا می آرایند در جشمهاء مردان نقلست
که روزی نان می خورد سگی آنجا بوذ و بذو می داذ گفتند جرا با زن
۲۰ و فرزند نخوردی گفت اگر نان بسگ دهم تا روز باس من دارذ تا من
نماز کنم و اگر بزن و فرزند دهم از طاعتم باز دارند و روزی اصحاب‌را
گفت خوش و ناخوش طعام بیش از آن نیست که از لب بحلق رسیذ این
قدر اگر خوش است و اگر ناخوش صبر کنید تا خوش و ناخوش بنزدیك
شما یکی بوذ که جیزی که بذین زوذی بگذرذ بی آن صبر توان کرد و از
۲۵ بزرگ داشت او درویشانرا جنان نقل کنند که در مجلس او درویشان

بیمار شذ خلیفه طبیبی ترسا داشت سخت استاذ و حاذق بیش سفیان فرستاذ
تا معالجت کند جون قارورهٔ او بدیذ گفت این مردی است که از
خوف خذای جگر او خون شذه است و باره باره از مثانه بیرون می آیذ
بس آن طبیب ترسا گفت در دینی که جنین مردی بوذ آن دین باطل
۵ نبوذ در حال مسلمان شذ خلیفه گفت بنداشتم کی طبیب ببالین بیمار می
فرستم خوذ بیماررا بیش طبیب می فرستاذم نقلست که سفیانرا در حال
جوانی بشت کوژ شذه بوذ گفتند ای امام مسلمانان ترا هنوز وقت این
نیست او جواب نداذ ازآنك اورا از ذکر حق بروای خلق نبوذی تا
روزی الحاح کردند گفت مرا استاذی بوذ و مردی سخت بزرگ بوذ و
۱۰ من از وی علم می آموختم جون عمرش بآخر رسیذ و کشتی عمرش بگرداب
اجل فرو خواست شذ من بر بالین او نشسته بوذم ناگاه جشم باز کرد
و مرا گفت ای سفیان می بینی کبا ما جه می کنند بنجاه سالست تا خلق‌را
راه راست می نمائیم و بدرگاه حق می خوانیم اکنون مرا می رانند و می
گویند برو که مارا نمی شائی و گویند که گفت سه استاذرا خدمت کردم
۱۵ و علم آموختم جون کار یکی بآخر رسیذ جهود شذ و درآن وفات کرد
دیگر تَجَسَّسَ ثالث تَنَصَّرَ از آن ترس طراقی از بشت من بیامذ و بشتم شکسته
شذ نقلست که یکی دو بدرهٔ زر بیش او فرستاذ و گفت بستان کی بذرم
دوست تو بوذ و او مرید تو بوذ و این وجهی حلالست و از میراث
او بیش تو آوردم بدست بُسر داذ و باز فرستاذ و گفت بگوی که دوستی
۲۰ من با بذرت از بهر خذای بوذ بسر سفیان گفت جون باز آمذم گفتم ای
بذر دل تو مگر از سنگ است می بینی که عیال دارم و هیج ندارم بر من
رحم نمی کنی سفیان گفت ای بُسر ترا می بایذ که بخوری و من دوستی
خذای بدوستی دنیا نفروشم کی بقیامت در مانم نقلست که هدیّهٔ بیش
سفیان آوردند و قبول نکرد گفت من از تو هرگز حدیث نشنیذه ام
۲۵ سفیان گفت براذرت شنیذه است ترسم که بسبب مال تو دل من برو

بگرفت و طبانجه بر روی خوذ می زذ و می گفت جون بای بادب در
مسجد ننهاذی نامت از جریدهٔ انسان محو کردند هوش دار تا قدم جگونه
می نهی نقلست که بای در کشت‌زاری نهاد آواز آمذ که یا ثور بنگر تا
جه عنایت بوذ در حق کسی که گاهی بر خلاف سنّت بر نتواند داشت
٥ جون بظاهر بذین قدر بگیرندش سخن باطن او که تواند گفت و بیست
سال بر دوام بشب هیج نخفت نقلست که گفت هرگز از حدیث بیغمبر صلّی
الله علیه وسلّم نشنیذم که نه آنرا کار بستم و گفتی ای اصحاب حدیث
زکوة حدیث بدهیذ گفتند حدیث‌را زکوة جیست گفت آنك از دویست
حدیث به بنج حدیث کار کنیذ نقلست که خلیفهٔ عهد بیش او نماز می
١٠ کرد و در نماز با محاسن حرکتی می کرد سفیان گفت این جنین نمازی نماز
نبوذ و این نمازرا فردا در عرصات جون رگوئی بلیذ برویت باز زنند
خلیفه گفت آهسته‌تر گوی گفت اگر من از جنین مهیّی دست بدارم در
حال بولم خون شوذ خلیفه آن از وی در دل گرفت فرموذ که داری فرو
برند و اورا بر دار کنند تا دگر هیج کس بیش من دلیری نکند آن روز
١٥ که دار می زذند سفیان سر بر کنار بزرگی نهاذه بوذ و بای بر کنار سفیان
بن عُیَیْنه نهاذه بوذ و در خواب شذه این دو بزرگ‌را این حال معلوم شذ
با یکدیگر گفتند اورا خبر نکنیم ازین حال او خوذ بیذار بوذ گفت
جیست حال ایشان حال باز گفتند و دلتنگی بسیار می نموذند سفیان گفت
مرا در جان خویش جندین آویزش نیست ولکن حق کارهاء دنیا بباید
٢٠ گزارد بس آب در جشم آورد گفت بار خذایا بگیر ایشانرا گرفتنی عظیم
همین که این دعا گفت در حال خلیفه بر تخت بوذ و ارکان دولت بر
حواشی نشسته بوذند طراقی درآن سرای افتاذ و خلیفه با ارکان دولت
بیکبار بر زمین فرو شذند و آن دو بزرگ گفتند دعائی بذین مستجابی و
بذین تعجیلی سفیان گفت آری ما آب روی خوذ بذین درگاه نبرده ایم
٢٥ نقلست که خلیفهٔ دیگر بنشست معتقد سفیان بوذ جنان افتاذ کی سفیان

وقت وفاتش نزدیك رسید همه مال خوذ بدرویشان داذ مریدی بر بالین او بوذ گفت ای شیخ سه دخترك داری و دیذه از دنیا فراز می کنی ایشانرا چیزی بگذار تدبیر ایشان چه کردهٔ گفت من حدیث ایشان گفته ام وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّالِحِينَ کارساز اهل صلاح اوست کسی که سازندهٔ کارش او بوذ
۵ به از آنك عبد الله مبارك بوذ بس در وقت مرگ چشمها باز کرد و می خندیذ و می گفت لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ ٱلْعَامِلُونَ سفیان ثوری‌را بخواب دیذند گفتند خذای با تو چه کرد گفت رحمت کرد گفتند حال عبد الله مبارك چیست گفت او از آن جمله است که روزی دو بار بحضرت می روذ رحمة الله علیه

ذکر سُفْیان ثَوْری قدّس الله روحه

۱۰ آن تاج دین و دیانت آن شمع زهد و هدایت آن علمارا شیخ و باذشاه آن قدمارا حاجب درگاه آن قطب حرکت دَوْری امام عالم سُفْیان ثوری رحمة الله علیه از بزرگان دین بوذ اورا امیر المؤمنین گفتندی هرگز خلافت ناکرده و مقتداء بحق بوذ و صاحب قبول و در علم ظاهر و باطن نظیر
۱۵ نداشت و از مجتهدان پنج‌گانه بوذ و در ورع و تقوی بنهایت رسیذه بوذ و ادب و تواضع بغایت داشت و بسیار مشایخ کبار دیذه بوذ و از اوّل کار تا بآخر از آنچ بوذ ذرّهٔ بر نگشت چنانك نقلست که ابرهیم اورا بخواند که بیا تا سماع حدیث کنیم در حال بیامذ ابرهیم گفت مرا می بایست که تا خُلق او بیازمایم و از ماذر در ورع بدیذ آمذه بوذ چنانك
۲۰ نقلست که یك روز ماذرش بر بام رفته بوذ و از بام همسایه انگشتی ترشی در دهان کرد چندان سر بر شکم ماذر زذ که ماذررا در خاطر آمذ تا برفت و حلالی خواست و ابتداء حال او آن بوذ که یك روز بغفلت پای جب در مسجد نهاذ آوازی شنیذ که یا ثور ثوری از آن سبب گفتند
۲۴ چون آن آواز شنیذ هوش از وی برفت چون بهوش باز آمذ محاسن خوذ

جامه بر ایشان افگند آن عمل او از غزو فاضلتر بوذ و گفت هرکه قدر
او بنزد خلق بزرگتر بوذ او خوذرا بایذ که در نفس خویش حقیرتر بیند
گفتند داروی دل جیست گفت از مردمان دور بوذن و گفت بر
توانگران تکبّر کردن و بر درویشان متواضع بوذن از تواضع بوذ و گفت
۵ تواضع آن بوذ که هرکه در دنیا بالای تست بر وی تکبّر کنی و با آنك
فروترست تواضع کنی و گفت رجاء اصلی آنست که از خوف بدید آید
و خوف اصلی آنست که از صدق اعمال بدید آیـذ و صدق اعمال از
تصدیق بدید آیذ و هر رجا که در مقدّمهٔ آن خوف نبوذ زوذ بوذ که
آنکس ایمن گردذ و ساکن شوذ و گفت آنچ خوف انگیزذ تا در دل قرار
۱۰ گیرذ دوام مراقبت بوذ در نهان و آشکارا نقلست که پیش او حدیث
غیبت می رفت گفت اگر من غیبت کنم ماذر و پذر خوذرا غیبت کنم
که ایشان باحسان من اولیتر اند نقلست کی روزی جوانی بیامذ و در
پای عبد الله افتاذ و زار زار بگریست و گفت گناهی کرده ام از شرم
نمی توانم گفت عبد الله گفت بگوی تا چه کردهٔ گفت زنا کرده ام گفت
۱۵ ترسیذم کی مگر غیبت کردهٔ و مردی گفت که او مرا وصیّت کرد و گفت
خذایرا نگاه دار گفتم تفسیر این چیست گفت همیشه چنان باش که گوئی
خذایرا می بینی نقلست که در حال حیوة همـه مال بدرویشان داذ وقتی
اورا مهمانی آمذ هرچ داشت خرج کرد و گفت مهمانان فرستاذگان خذای
اند زن با وی بخصومت بیرون آمذ گفت زنی که درین معنی با من
۲۰ خصومت کند نشایذ کاوین وی بداذ و طلاق داذش خذاوند تعالی چنان
حکم کرد تا دختری از مهترزاذگان بمجلس وی آمذ و سخن وی خوش آمذش
بخانه رفت از پذر در خواست که مرا بزنی بوی ده پذر پنجاه هزار دینار
بدختر داذ و دختری بزنی بوی داذ بخواب نموذندش که زنی‌را از بهر
۲٤ ما طلاق داذی اینك عوض تا بدانی کـه کس بر ما زیان نکند چون

عبد الله گفت این سخن بنویسید که حکمت است نقلست که ازو برسیدند
که کدام خصلت در آدمی نافعتر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبوذ گفت
حسن ادب گفتند اگر نبوذ گفت براذری مشفق کبا او مشورتی کند
گفتند اگر نبوذ گفت خاموشی دایم گفتند اگر نبوذ گفت مرگ در حال
٥ نقلست که گفت هرك راه ادب آسان گیرذ خلل در سنّتها بدیذ آیذ و
هرك سنّتها آسان گیرذ اورا از فرایض محروم گردانند و هرکه فرایض
آسان گیرذ از معرفتش محروم گردانند و هرکه از معرفت محروم بوذ دانی
که که بوذ و گفت جون درویشان دنیا این باشند منزلت درویشان حق
جگونه باشذ و گفت دل دوستان حق هرگز ساکن نشوذ یعنی دایما طالب
١٠ بوذ که هرك بایستاذ مقام خوذ بدیذ کرد و گفت ما باندکی ادب محتاج
تریم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادیب رفتند
و گفت مردمان سخن بسیار گفته اند در ادب و نزدیك من ادب شناختن
نفس است و گفت سخاوت کردن از آنج در دست مردمان است فاضلتر
از بذل کردن از آنج در دست تست و گفت هرکه یك درم بخذاوند
١٥ باز دهذ دوستر دارم از آنك صذ هزار درم صدقه کند و هرکه بشیزی
از حرام بگیرذ متوکّل نبوذ و گفت توکّل آن نیست که تو از نفس خویش
توکّل بینی توکّل آنست که خذای از تو توکّل داند و گفت کسب کردن
مانع نبوذ از تفویض و توکّل اگر این هر دو عادت نبوذ در کسب و گفت
اگر کسی با قوّتی کسبی کند شایذ تا اگر بیمار شوذ نفقه کند و اگر بمیرذ
٢٠ هم از مال وی کفن بوذش و گفت هیجیز نیست در آدمی که ذلّ کسب
نکشیذه است و گفت مروّت خرسندی به از مروّت داذن و گفت زهد
ایمنی بوذ بر خذای با دوستی درویشی و گفت هرکه طعم بندگی کردن
نجشیذ اورا هرگز ذوق نبوذ و گفت کسی که اورا عیال و فرزندان بوذ
٢٤ ایشان در صلاح بدارذ و بشب از خواب بیذار شوذ کوذکان‌را برهنه بیند

باك نشوذ نام بت مهین بر زبان نیارذ اکنون تو مسلمان می نمائی بدانك
من در میان دو بلّهٔ ترازو نام بت مهین برده ام این جزاء آنست عبد
الله گفت باری در ملّت ما اینست که هرك اورا بشناسذ اورا یاذ نتواند
کرد که من عرف الله کلّ لسانه نقلست که یکبار بغزا رفته بوذ با کافری
۵ جنگ می کرد وقت نماز در آمذ از کافر مهلت خواست و نماز کرد جون
وقت نماز کافر در آمذ مهلت خواست تا نماز کند جون روی به بت آورد
عبد الله گفت این ساعت بر وی ظفر یافتم با تیغ کشیذه بسر او رفت
تا اورا بکشذ آوازی شنیذ که یا عبد الله أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ
مَسْئُولاً از وفای عهد خواهند برسیذ عبد الله بگریست کافر سر بر داشت
۱۰ عبد اللهرا دیذ با تیغی کشیذه و گریان گفت ترا جه افتاذ عبد الله حال
بگفت که از برای تو با من عتابی جنین رفت کافر نعرهٔ بزد گفت
ناجوانمردی بوذ که در جنین خذای عاصی و طاغی بوذ کبا دوست از
برای دشمن عتاب کند در حال مسلمان شذ و عزیزی گشت در راه دین
نقلست که گفت در مکّه جوانی دیذم صاحب جمال که قصد کرد که در
۱۵ کعبه روذ ناگاه بیهوش شذ و بیفتاذ بیش او رفتم جوان شهادت آورد
گفتم ای جوان ترا جه حال افتاذ گفت من ترسا بوذم خواستم تا بتلبیس
خوذرا در کعبه اندازم تا جمال کعبه‌را بینم هاتفی آواز داذ تدْخُلُ بيْتَ
الحبيب وفی قلبك مُعاداتُ الحبيب روا داری که در خانهٔ دوست آئی و
دل بُر از دشمنی دوست نقلست که زمستانی سرد در بازار نشابور می رفت
۲۰ غلامی دیذ با بیراهن تنهاکی از سرما می لرزیذ گفت جرا با خواجه نگوئی
که از برای تو جبّهٔ سازذ گفت جگویم او خوذ می داند و می بیند عبد
اللهرا وقت خوش شذ نعرهٔ بزذ و بیهوش بیفتاذ بس گفت طریقت ازین
غلام آموزیذ نقلست که عبد اللهرا وقتی مصیبتی رسیذ خلقی بتعزیت او
رفتند گبری نیز برفت و با عبد الله گفت خرذمند آن بوذ که جون
۲۵ مصیبتی بوی رسذ روز نخست آن کند که بعد از سه روز خواهذ کرد

بذر من گرفتی و بذآن خوار شذی آن شب عبد الله بیغمبررا علیه السلام
بخواب دیذ متغیّر شذه گفت یا رسول الله سبب تغیّر جیست گفت آری
نکتهٔ بر فرزند ما می نشانی عبد الله بیذار شذ و عزم آن کرد که آن
علوی‌زاذه طلب کند و عذر او بخواهذ علوی بجه همآن شب بیغمبررا بخواب
٥ دیذ که گفت اگر تو جنان بوذتی که بایستی او ترا آن نتوانستی گفت
علوی جون بیذار شذ عزم خدمت عبد الله کرد که عذر خواهذ در راه
بهم رسیذند و ماجرا در میان نهاذند و توبه کردند نقلست که سهل بن
عبد الله مروزی همه روز بدرس عبد الله می آمذ روزی بیرون آمذ
و گفت دیگر بدرس تو نخواهم آمذ که کنیزکان تو بر بام آمذند و مرا
١٠ بخوذ خواندند و گفتند سهل من سهل من جرا ایشانرا ادب نکنی عبد
الله با اصحاب خوذ گفت که حاضر باشیذ تا نماز بر سهل بکنیذ در حال
سهل وفات کرد بر وی نماز کردند بس گفتند یا شیخ ترا جون معلوم
شذ گفت آن حوران خلد بوذند که اورا می خواندند و من هیج کنیزك
ندارم نقلست که از وی برسیذند که از عجایب جه دیذی گفت راهی
١٥ دیذم از مجاهده ضعیف شذه و از خوف دوتا شذه برسیذم که راه بخذای
جیست گفت اگر اورا بدانی راه بذو هم بدانی و گفت من بت‌برستم و
می ترسم آنرا که ویرا نمی شناسم و تو عاصی می گردی در آنك اورا می
شناسی یعنی معرفت خوف اقتضا کند و ترا خوف نمی بینم و کفر جهل
اقتضا کند و خوذرا از خوف گذاخته می بینم سخن او مرا بند شذ و از
٢٠ بسیار ناکردنی مرا باز داشت نقلست که گفت یکبار بغزا بوذم در گوشهٔ
از بلاد روم در آنجا خلقی بسیار دیذم جمع شذه و یکی‌را بر عُقابَیْن کشیذه
و گفتند اگر یك ذرّه تقصیر کنی خصمت بت بزرگ باذ سخت زن و
گرم زن و آن بیجاره در رنجی تمام بوذ و آه نمی کرد برسیذم که کاری بذین
سختی می خوری و آه نمی کنی سبب جیست گفت جرمی عظیم از من در
٢٥ وجود آمذه است و در ملّت ما سنّتی است که تا کسی از هرج هست

باز کرد و در آنجا محرابی بوذ در نماز ایستاذ عبد الله از دور آنرا می
دیذ تا آهسته بنزدیك غلام شذ غلامرا دیذ بلاسی بوشیذه و غلّی بر گردن
نهاذه و روی در خاك می مالیذ و زاری می کرد عبد الله جون آن بدیذ
آهسته باز بس آمذ و گریان شذ و در گوشهٔ بنشست و غلام تا صبح در
۵ آنجا بماند بس باز آمذ و سر گور ببوشانیذ و در مسجد شذ و نماز بامداذ
بگزارد و گفت الهی روز آمذ و خذاوند مجازی از من درم خواهذ مایهٔ
مفلسان توئی بده از آنجا کی تو دانی در حال نوری از هوا بدیذ آمذ و
یك درم سیم بر دست غلام نشست عبد اللهرا طاقت نماند بر خاست و
سر غلام در کنار گرفت و می بوسیذ و می گفت که هزار جان فدای
۱۰ جنین غلام باذ خواجه تو بوذهٔ نه من غلام جون آن حال بدیذ گفت
الهی جون بردهٔ من دریذه شذ و راز من آشکارا گشت در دنیا مرا
راحت نماند بعزّة خوذ که مرا فتنه نگردانی و جان من بر داری هنوز
سرش در کنار عبد الله بوذ که جان بداذ عبد الله اسباب تجهیز و تکفین
او راست کرد و اورا با همان بلاس در همان گور دفن کرد همان شب سیّد
۱۵ عالمرا بخواب دیذ و ابرهیم خلیلرا علیهما السلام که آمذند هر یکی بر
براقی نشسته گفتند یا عبد الله جرا آن دوست مارا با بلاس دفن کردی
نقلست که عبد الله روزی با کوکبهٔ تمام از مجلس بیرون آمذه بوذ و می
رفت علوی بجهٔ گفت ای هندوزاذه این جه کار و بارست که ترا از
دست بر می آیذ که من کی فرزند محمّد رسول الله ام روزی جندین
۲۰ درفش می زنم تا قوتی بدست آرم و تو با جندین کوکبه می روی عبد
الله گفت از بهر آنك من آن می کنم که جدّ تو کرده است و فرموذه
است و تو آن نمی کنی و نیز گویند که جنین گفت آری ای سیّدزاذه
ترا بذری بوذ و مرا بذری و بذر تو مصطفی بوذ صلّی الله علیه وعلی آله
وسلّم از وی علم میراث ماند و بذر من از اهل دنیا بوذ از وی دنیا
۲۵ میراث ماند من میراث بذر تو گرفتم و ببرکت آن عزیز شذم و تو میراث

دیگری برسید که امسال جند خلق آمده اند یکی گفت ششصد هزار گفت
حج جند کس قبول کردند گفت از آن هیچکس قبول نکردند عبد الله
گفت جون این بشنیدم اضطرابی در من بدید آمد گفتم این همه خلایق
که از اطراف و اکناف جهان با جندین رنج و تعب مِنْ کُلِّ فَجٍّ عَمِیقٍ
۵ از راههاء دور آمده و بیابانها قطع کرده این همه ضایع گردد بس آن
فریشته گفت در دمشق کفشگری نام او علی بن موفّق است او بحج نیامده
است امّا حج اورا قبولست و همه‌را بذو بخشیدند و این جمله در کار او
کردند جون این بشنیدم از خواب در آمدم و گفتم بدمشق باید شد و
آن شخص‌را زیارت باید کرد بس بدمشق شدم و خانهٔ آن شخص‌را طلب
۱۰ کردم و آواز دادم شخصی بیرون آمد گفتم نام تو جیست گفت علی بن
موفّق گفتم مرا با تو سخنی است گفت بگوی گفتم تو جه کار کنی گفت
باره‌دوزی می کنم بس آن واقعه با او بگفتم گفت نام تو جیست گفتم
عبد الله مبارك نعرهٔ بزد و بیفتاد و از هوش بشد جون بهوش آمد گفتم
مرا از کار خوذ خبر ده گفت سی سال بوذ تا مرا آرزوی حج بوذ و از
۱۵ باره‌دوزی سیصد و بنجاه درم جمع کردم امسال قصد حج کردم تا بروم
روزی سربوشیذهٔ که در خانه است حامله بوذ مگر از همسایه بوی طعامی
می آمذ مرا گفت برو و بارهٔ بیار از آن طعام من رفتم بدر خانهٔ آن
همسایه آن حال خبر دادم همسایه گریستن گرفت و گفت بدانك سه
شبانروز بوذ که اطفال من هیج نخورده بوذند امروز خری مرده دیذم بارهٔ
۲۰ از وی جذا کردم و طعام ساختم بر شما حلال نباشذ جون این بشنیذم
آتش در جان من افتاذ آن سیصد و بنجاه درم بر داشتم و بذو دادم
گفتم نفقهٔ اطفال کن که حج ما اینست عبد الله گفت صَدَقَ المَلَكُ فی
الرؤیا وصدق المَلِكُ فی الحکم والقضا نقلست که عبد الله مکاتب غلامی
داشت یکی عبد الله‌را گفت که این غلام نبّاشی می کند و سیم بتو می دهذ
۲۵ عبد الله غمگین شذ شبی بر عقب او می رفت تا بگورستانی شذ و سر گوری

بیش افگند و دعا کرد در حال بینا شذ نقلست که روزی در دههٔ ذی
الحجّه بصحرا شذ و از آرزوی حج می سوخت و گفت اگر آنجا نیم باری بر
فوت این حسرتی بخورم و اعمال ایشان بجای آرم کی هرك متابعت ایشان
کند در آن اعمال که موی باز نکند و ناخن نجینذ اورا از ثواب حاجیان
۵ نصیب بوذ در آن میان بیرزنی بیامذ بشت دوتاه شذه عصائی در دست
گرفته گفت یا عبد الله مگر آرزوی حج داری گفت آری بس گفت ای
عبد الله مرا از برای تو فرستاذه اند با من همراه شو تا ترا بعرفات
برسانم عبد الله گفت با خوذ گفتم که سه روز دیگر مانده است از
مرو جون مرا بعرفات رساند بیرزن گفت کسی که نماز بامداذ سنّت در
۱۰ سنجاب گزارده باشذ و فریضه بر لب جیحون و آفتاب بر آمذن بمرو با
او همراهی توان کرد گفتم بسم الله بای در راه نهاذم و بجند آب عظیم
بگذشتم که بکشتی دشوار توان گذشت بهر آب که می رسیذم مرا گفتی
جشم برهم نه جون جشم برهم نهاذمی خوذرا از آن نیمهٔ آب دیذمی تا مرا
بعرفات رسانیذ جون حج بگزاردیم و از طواف و سعی و عمره فارغ شذیم
۱۵ و طواف وداع آوردیم بیرزن گفت بیا کی مرا بسری است که جند
گاهست تا بریاضت در غاری نشسته است تا اورا به بینیم جون آنجا رفتیم
جوانی دیذم زردروی و ضعیف و نورانی جون ماذررا دیذ در بای ماذر
افتاذ و روی در کف بای او می مالیذ و گفت دانم کی نیامذهٔ امّا
خذایت فرستاذه است که مرا وقت رفتن نزدیك است آمذهٔ کی مرا تجهیز
۲۰ کنی بیرزن گفت یا عبد الله اینجا مقام کن تا اورا دفن کنی بس در حال
آن جوان وفات کرد و اورا دفن کردیم بعد از آن گفت آن بیرزن که
من هیج کار ندارم باقی عمر بر سر خاك او خواهم بوذ تو ای عبد الله برو
سال دیگر جون باز آئی و مرا نه بینی مرا درین موسم بدعا یاذ دار
نقلست که عبد الله در حرم بوذ یك سال از حج فارغ شذه بوذ ساعتی
۲۵ در خواب شذ بخواب دیذ که دو فریشته از آسمان فروذ آمذند یکی از

از مرو رحلت کرد و در بغداذ مدّتی در صحبت مشایخ می بوذ بس بمکّه
رفت و بس مدّتی مجاور شذ باز بمرو آمذ اهل مرو بذو تولاّ کردند و
درس و مجالس نهاذند و در آن وقت یك نیمه از خلایق متابع حدیث
بوذند و یك نیمه بعلم فقه مشغول بوذندی همچنانك امروز اورا رضیّ
۵ الفریقین گویند بحکم موافقتش با هر یکی از ایشان و هر دو فریق در وی
دعوی کردندی و او آنجا دو رباط کرد یکی بجهت اهل حدیث و یکی
برای اهل فقه بس بحجاز رفت و مجاور شذ نقلست که یك سال حج کردی
و یك سال غزو کردی و یك سال تجارت کردی و منفعت خویش بر
اصحاب تفرقه کردی و درویشانرا خرما داذی و استخوان خرما بشمردی
۱۰ هرکه بیشتر خوردی بهر استخوانی دری بداذی نقلست که وقتی با بذخوئی
همراه شذ جون از وی جذا شذ عبد الله بگریست گفتند جرا می گریی
گفت آن بیجاره برفت و آن خوی بذ همجنان با وی برفت و از ما جذا
شذ و خوی بذ از وی جذا نشذ نقلست کی یکبار در بادیه می رفت و
بر اشتری نشسته بوذ و بدرویشی رسیذ و گفت ای درویش ما توانگرانیم
۱۵ مارا خوانده اند شما کجا می رویذ کی طُفَیلیذ درویش گفت میزبان جون
کریم بوذ طفیلی‌را بهتر دارذ اگر شمارا بخانهٔ خویش خواند مارا بخوذ خواند
عبد الله گفت از ما توانگران وام خواست درویش گفت اگر از شما وام
خواست برای ما خواست عبد الله شرم زده شذ و گفت راست می گوئی
نقلست که در تقوی تا حدّی بوذ که یکبار در منزلی فروذ آمذه بوذ و
۲۰ اسبی گرانمایه داشت بنماز مشغول شذ اسب در زرع شذ اسب‌را همان
جای بگذاشت و بیاذه برفت و گفت وی کشت سلطانیان خورده است
و وقتی از مرو بشام رفت بجهت قلمی که خواسته بوذ و باز نداذه تا باز
رسانیذ نقلست که روزی می گذشت نابینائی‌را گفتند که عبد الله مبارك
می آیذ هرج می بایذ بخواه نابینا گفت توقّف کن یا عبد الله عبد الله
۲۵ بایستاذ گفت دعا کن تا حق تعالی جشم مرا باز دهذ عبد الله سر در

ایشان کشتی است جهد کن تا درین کشتی نشینی و تن مسکین‌را ازین دریا برهانی نقلست که کسی شیخ‌را بخواب دید گفت تصوّف چیست گفت در آسایش بر خوذ ببستن و در بس زانوی محنت نشستن و جون شیخ ابو سعید ابو الخیر بزیارت شیخ آمذ ساعتی بایستاذ جون باز می گشت ۵ گفت این جائی است که هرکی جیزی گم کرده باشذ در عالم اینجا باز یابذ رحمة الله علیه والله تعالی اعلم و احکم

ذکر عبد الله مبارك رحمة الله علیه

آن زَین زمان آن رکن امان آن امام شریعت و طریقت آن ذو الجهادَین بحقیقت آن امیر قلم و بلارك عبد الله مبارك رحمة الله علیه اورا شهنشاه ۱۰ علما گفته اند در علم و شجاعت خوذ نظیر نداشت و از محتشمان اصحاب طریقت بوذ و از محترمان ارباب شریعت و در فنون علوم احوالی بسندیذه داشت و مشایخ بزرگ‌را دیذه بوذ و با همه صحبت داشته و مقبول همه بوذ و اورا تصانیف مشهورست و کرامات مذکور روزی می آمذ سُفْیان ثَوْری گفت تعالَ یا رَجُلَ المشرق فُضَیل حاضر بوذ گفت والْمغرب وما بینهما ۱۵ و کسی‌را که فُضَیل فضل نهذ ستایش او جون توان کرد ابتداء توبهٔ او آن بوذ که بر کنیزکی فتنه شذ جنانك قرار نداشت شبی در زمستان در زیر دیوار خانهٔ معشوق تا بامداذ بایستاذ بانتظار او همه شب برف می باریذ جون بانگ نماز گفتند بنداشت که بانگ خفتن است جون روز شذ دانست که همه شب مستغرق حال معشوق بوذه است با خوذ گفت ۲۰ شرمت باذ ای بسر مبارك که شبی جنین مبارك تا روز بجهت هوای خوذ بر بای بوذی و اگر امام در نماز سورتی درازتر خواند دیوانه گردی در حال دردی بدل او فرو آمذ و توبه کرد و بعبادت مشغول شذ تا بدرجهٔ رسیذ که ماذرش روزی در باغ شذ اورا دیذ خفته در سایهٔ ۲۴ گلبنی و ماری شاخی نرگس در دهن گرفته و مگس از وی می راند آنگاه

او وفات کرد بو موسی حاضر نبوذ گفت بخواب دیذم که عرش‌را بر فرق
سر نهاذه بوذم و می بردم تعجّب کردم بامداذ روانه شذم تا با شیخ بگویم
شیخ وفات کرده بوذ و خلق بی قیاس از اطراف آمذه بوذند جون جنازه
بر دشتند من جهد کردم تا گوشهٔ جنازه بمن دهند البتّه بمن نمی رسیذ بی
۵ صبر شذم در زیر جنازه رفتم و بر سر گرفتم و می رفتم و مرا آن خواب
فراموش شذه بوذ شیخ‌را دیذم که گفت یا بو موسی اینك تعبیر آن خواب
که دوش دیذی که عرش بر سر گرفته بوذی آن عرش این جنازهٔ بایزید
است نقلست که مریدی شیخ‌را بخواب دیذ گفت از منکر و نکیر جون
رستی گفت جون آن عزیزان از من سوال کردند گفتم شمارا ازین سوال
۱۰ مقصودی بر نیایذ بجهت آنك اگر گویم خذای من اوست این سخن از
من هیج نبوذ لکن باز گردیذ و از وی برسیذ که من اورا کیم آنج او
گویذ آن بوذ که اگر من صذ بار گویم که خذاوندم اوست، تا او مرا بندهٔ
خوذ نداند فایدهٔ نبوذ بزرگی اورا بخواب دیذ گفت خذای با تو جه کرد
گفت از من برسیذ که ای بایزید جه آوردی گفتم خذاوندا جیزی نیاوردم
۱۵ کی حضرت عزّت ترا بشایذ با این همه شرك نیز نیاوردم حق تعالی فرموذ
ولا لَیْلَةَ ٱللبن آن شبِ شیر شرك نبوذ گفت شبی شیر خورده بوذم و شکمم
بدرد آمذ حق تعالی با من بذین قدر عتاب فرموذ یعنی جز از من جیزی
دیگر بر کار است نقلست که شیخ‌را دفن کردند ماذر علی که زن احمد
خضرویه بوذ بزیارت شیخ آمذ جون از زیارت او باز گشت گفت می
۲۰ دانیذ که شیخ بایزید که بوذ گفتند تو به دانی گفت شبی در طواف کعبه
بوذم ساعتی بنشستم در خواب شذم جنان دیذم که مرا بر آسمان بردند
و تا زیر عرش بدیذم و آنجا کی زیر عرش بوذ بیابانی دیذم کی پهنا و
بالای آن بدیذ نبوذ و همه بیابان گل و ریاحین بوذ بر هر برگ گلی
نوشته بوذ که ابو یزید ولیّ نقلست که بزرگی گفت شیخ‌را بخواب دیذم
۲۵ گفتم مرا وصیّتی کن گفت مردمان در دریائی بی نهایت اند دوری از

خوذ برسان الهی ناز بتو کنم و از تو بتو رسم الهی چه نیکوسب واقعات
الهام تو بر خطرات دلها و چه شیرین است روش افهام تو در راه غیبها
و چه عظیم است حالتی که خلق کشف نتوانند کرد و زبان وصف آن
نداند و این قصّه بسر نیایذ و گفت الهی عجب نیست از آنك من ترا
۵ دوست دارم و من بندهٔ عاجز و ضعیف و محتاج عجب آنك تو مرا دوست
داری و تو خذاوندی و باذشاه و مستغنی و گفت الهی که می ترسم اکنون
و بتو جنین شاذم جگونه شاذمان نباشم اگر ایمن گردم نقلست که بایزید
هفتاذ بار بحضرت عزّت قرب یافت هر بار که باز آمذی زنّاری بر بستی
و باز بریذی عمرش جون بآخر آمذ در محراب شذ و زنّاری بر بست و
۱۰ بوستینی داشت باژگونه در بوشیذ و کلاه باژگونه بر سر نهاذ و گفت
الهی ریاضت همه عمر نمی فروشم و نماز همه شب عرضه نمی کنم و روزهٔ همه
عمر نمی گویم و ختمهاء قران نمی شمرم و اوقات و مناجات و قربت باز نمی
گویم و تو می دانی که بهیچ باز نمی نگرم و این که بزبان شرح می دهم نه از
تفاخر و اعتماد است بل که شرح می دهم که از هرج کرده ام ننگ می
۱۵ دارم و این خلعتم تو داذهٔ که خوذرا جنین می بینم آن همه هیجست همآن
انگار که نیست ترکانی ام هفتاذ ساله موی در گبری سفیذ کرده از بیابان
اکنون بر می آیم و تنگری تنگری می گویم الله الله گفتن اکنون می آموزم
زنّار اکنون می بُرّم قدم در دایرهٔ اسلام اکنون می زنم زبان بشهادت اکنون
می گردانم کار تو بعلّت نیست قبول تو بطاعت نه و ردّ تو بمعصیت نه
۲۰ من هرجه کردم هبا انگاشتم تو نیز هرجه دیذی از من که بسند حضرت
تو نبوذ خطّ عفو بر وی کش و گرد معصیت‌را از من فرو شوی که من
گرد بندار طاعت فرو شستم نقلست که شیخ در ابتدا الله الله بسیار می
گفتی در حالت نزع همآن الله می گفت بس گفت یا رب هرگز ترا یاذ
نکردم مگر بغفلت و اکنون که جان می روذ از طاعت تو غافل ام ندانم
۲۵ تا حضور کی خواهذ بوذ بس در ذکر و حضور جان بداذ آن شب که

راه نیست و از خوذی خوذ مرا گذر نیست مرا جه باید کرد فرمان آمذ
که خلاص تو از توئی تو در متابعت دوست ماست محمّد عربی دیذه‌را
بخاك قدم او اکتحال کن و بر متابعت او مداومت نمای تعجّب از قوی
دارم که کسی‌را جندین تعظیم نبوّت بوذ آنگاه سخن گویذ بخلاف این و
٥ معنی این ندانند جنانك بایزیدرا گفتند فردای قیامت خلایق در تحت
لوای محمّد علیه الصلوة والسلام باشند گفت بخدائی خذای که لوای من
از لوای محمّد زیادت است کی بیغامبران و خلایق در تحت لوای من
باشند یعنی جون منی‌را نه در آسمان مثل یابند و نه در زمین صفتی دانند
صفات من در غیب غایب است و آنك در سرابردهٔ غیب است ازو
١٠ سخن گفتن جهل محض است و سراسر همه غیبت است بس جون کسی
جنین بوذ جگونه این کس این کس بوذ بل که این کس‌را زبان حق بوذ
و گوینده نیز حق بوذ و گفت آنك نطق او بِي يَنْطِق بوذ و بِي يَسْمع و
بِي يَبْصُر تا لاجرم حق بر زبان بایزید سخنی گویذ و آن آن بوذ که لِوائی
أَعْظَمُ من لِواء محمّدٍ بلی لوای حق از لوای محمّد عظیم‌تر بوذ جون روا
١٥ داری که إِنِّي أَنَا اللّهُ از درختی بدیذ آیذ روا دار که لِوائی أَعْظَمُ من
لِواء محمّدٍ و سُبْحانی ما أَعْظَمَ شانی از درخت نهاذ بایزید بدیذ آیذ
والله اعلم واحکم

مناجاة شیخ بایزید قدّس الله روحه العزیز

بایزیدرا مناجاتی است بار خذایا تا کی میان من و تو منی و توئی بوذ
٢٠ منی از میان بر دار تا منیّت من بتو باشذ تا من هیج نباشم و گفت الهی
تا با تو ام بیشتر از همه ام و تا با خوذم کمتر از همه ام و گفت الهی مرا
فقر و فاقه بتو رسانیذ و لطف تو آنرا زایل نگردانیذ و گفت خذایا مرا
زاهدی نمی بایذ و قرّائی نمی بایذ و عالمی نمی بایذ اگر مرا از اهل جیزی
٢٤ خواهی گردانیذ از اهل شمّهٔ از اسرار خوذ گردان و بدرجهٔ دوستان

نداند و گفت جون بوحدانیّت رسیذم و آن اوّل لحظت بوذ کی بتوحید
نگرستم سالها در آن وادی بقدم افهام دویذم تا مرغی گشتم جشم او از
یگانگی برِّ او از همیشگی در هوای جگونگی می بریذم جون از مخلوقات غایب
گشتم گفتم بخالق رسیذم بس سر از وادی ربوبیّت بر آوردم کاسهٔ بیاشامیذم
۵ که هرگز تا ابد از تشنگیٔ او سیراب نشذم بس سی هزار سال در فضاء
وحدانیّت او بریذم و سي هزار سال دیگر در الوهیّت بریذم و سی هزار
سال دیگر در فردانیّت جون نوذ هزار سال بسر آمذ بایزیدرا دیذم و
من هرجه دیذم همه من بوذم بس جهار هزار بادیه بُریذم و بنهایت رسیذم
جون نگه کردم خوذرا دیذم در بدایت درجهٔ انبیا بس جندانی درآن بی
۱۰ نهایتی برفتم کی گفتم بالای این هرگز کسی نرسیذه است و برتر ازین مقام
ممکن نیست جون نیك نگه کردم سر خوذ بر کف بای یکی نبی دیذم
بس معلوم شذ که نهایت حال اولیا بدایت احوال انبیا است نهایت
انبیارا غایت نیست بس روح من بر همه ملکوت بگذشت و بهشت و
دوزخ بذو نموذند و بهیج التفات نکرد و هرجه در بیش او آمذ طاقت
۱۵ آن نداشت و بجان هیج بیغمبر نرسیذ الاّ کی سلام کرد جون بجان مصطفی
علیه السلام رسیذ آنجا صذ هزار دریاء آتشین دیذ بی نهایت و هزار
حجاب از نور کی اگر باوّل دریا قدم نهاذی بسوختی و خوذرا بباذ بر
داذی تا لاجرم از هیبت و دهشت جنان مدهوش گشتم کی هیج نماندم
هرجند خواستم تا میخ طناب خیمهٔ محمّد رسول الله بتوانم دیذ زهره
۲۰ نداشتم با آنك بحق رسیذم زهره نداشتم بمحمّد رسیذن یعنی هر کسی بر قدر
خویش بخذای توانند رسیذ کی حق با همه است امّا محمّد در بیششان در
حرم خاص است لاجرم تا وادی لا اله الاّ الله قطع نکنی بوادی محمّد
رسول الله نتوانی رسیذن و در حقیقت هر دو وادی یکی است جنانك
آن معنی کی گفتم کی مرید بو تراب حق‌را می دیذ و طاقت دیذار بایزید
۲۵ نداشت بس بایزید گفت الهی هرجه دیذم همه من بوذم با منی مرا بتو

زنده گردانیذ از کورهٔ امتحان خالص بیرون آمدم تا گفت لمن المُلْك گفتم
ترا گفت لمن الحُکْم گفتم ترا گفت لمن الاختیار گفتم ترا جون سخن همان
بوذ که در بدایت کار شنوذ خواست که مرا باز نمایذ که اگر سبق رحمت
من نبوذی خلق هرگز نیاسوذی و اگر محبّت نبوذی قدرت دمار از همه
۵ بر آوردی بنظر قهّاری بواسطهٔ جبّاری بمن نگرست نیز از من کسی اثری
ندیذ جون در مستی خویشتن خوذرا بهمه وادیها در انداختم و بآتش
غیرت تن‌را بر همه بوتها بگذاختم و اسب طلب در فضاء صحرا بتاختم به
از نیاز صیدی ندیذم و بـه از عجز جیزی نیافتم و روشن‌تر از خاموشی
جراغی ندیذم و سخن به از بی سخنی نشنیذم ساکن سرای سکوت شذم و
۱۰ صدرهٔ صابری در بوشیذم تا کار بغایت رسیذ ظاهر و باطن مرا از علّت
بشریّت خالی دیذ فرجهٔ از فرج در سینهٔ ظلمانی من گشاذ و مرا از تجرید
و توحید زبانی داذ لاحرم اکنون زبانم از لطف صمدانی است و دلم از
نور ربّانی است و جشمم از صنع یزدانی است بمدد او می گویم و بقوّت او
می گیرم جون بذو زنده ام هرگز نمیرم جون بذین مقام رسیذم اشارت من
۱۵ ازلی است و عبارت من ابدی است زبان من زبان توحیدست و روان
من روان تجرید است نه از خوذ می گویم تا محدّث باشم یا بخوذ می گویم
تا مذکّر باشم زبانرا او می گرداند بذآنج خواهذ و من در میان ترجمانی
ام گوینده به حقیقت اوست نه منم اکنون جون مرا بزرگ گردانیذ مرا
گفت کی خلق می خواهند که ترا بینند گفتم من نخواهم کی ایشانرا بینم اگر
۲۰ دوست داری که مرا بیش خلق بیرون آری من ترا خلاف نکنم مرا
بوحدانیّت خوذ بیارای تا خلق تو جون مرا بینند و در صنع تو نگرند
صانع‌را دیذه باشند و من در میان نباشم این مراد بمن داذ و تاج کرامت
بر سر من نهاذ و از مقام بشریّتم در گذرانیذ بس گفت بیش خلق من
آی یك قدم از حضرت بیرون نهاذم بقدم دوم از بای در افتاذم ندائی
۲۵ شنیذم کی دوست مرا باز آریذ کی او بی من نتواند بوذن و جز بمن راهی

با همه و بی آلت با آلت گفتم بار خذایا بذین مغرور نشوم و ببوذ خویش
از تو مستغنی نشوم و تو بی من مرا باشی به از آنك من بی تو خوذرا
باشم و بتو با تو سخن گویم بهتر که بی تو با نفس خوذ گویم گفت اکنون
شریعت‌را گوش دار و بای از حدّ امر و نهی در مگذار تا سعیت بنزد
۵ ما مشکور باشذ گفتم از آنجا کی مرا دینست و دلم‌را یقین است تو اگر
شکر گوئی از خوذ گوئی به از آنك رهی و اگر مذمّت کنی تو از عیب
منزّهی مرا گفت از که آموختی گفتم سایل به داند از مسئول که هم مرادست
و هم مرید و هم مجابست و هم مجیب جون صفاء سرّ من بدیذ بس دل
من ندا از رضاء حق بشنیذ و رقم خشنوذی بر من کشیذ و مرا منوّر
۱۰ گردانیذ و از ظلمت نفس و از کدورات بشریّت در گذرانیذ دانستم که
بذو زنده ام و از فضل او بساط شاذی در دل افگندم گفت هرجه
خواهی بخواه گفتم ترا خواهم که از فضل فاضلتری و از کرم بزرگتری و
از تو بتو قانع گشتم جون تو مرا باشی منشور فضل و کرم در نوشتم از
خوذم باز مدار و آنج ما دون تو است در بیش من میار زمانی مرا جواب
۱۵ نداذ بس تاج کرامت بر فرق من نهاذ و مرا گفت حق می گوئی و
حقیقت می جوئی از آنج حق دیذی و حق شنیذی گفتم اگر دیذم بتو
دیذم و اگر شنیذم بتو شنیذم نخست تو شنیذی باز من شنیذم و بر وی
ثناها گفتم لاجرم از کبریا مرا بر داذ تا در میادین عزّ او می بریذم و
عجایب صنع او می دیذم جون ضعف من بدانست و نیاز من بشناخت
۲۰ مرا بقوّت خوذ قوی گردانیذ و بزینت خوذ بیاراست و تاج کرامت بر
سر من نهاذ و در سرای توحید بر من گشاذ جون مطّلع شذ که صفات
من در صفات او برسیذ از حضرت خوذ مرا نام نهاذ و بخوذی خوذ
مرا تشریف داذ و یکتائی بدیذ آمذ دوئی بر خاست و گفت رضاء ما
آنست که رضاء تست و رضاء تو آنست که رضاء ماست سخن تو آلایش
۲۵ نبذیرذ و منی تو کس بر تو نگیرذ بس مرا زخم غیرت بجشانیذ و بازم

معراج شیخ بایزید قدّس الله روحه العزیز

این‌را بیاریم و ختم کنیم شیخ گفت بچشم یقین در حق نگرستم بعد ازآنك
مرا از همه موجودات بدرجهٔ استغنا رسانیذ و بنور خوذ منوّر گردانیذ و
عجایب اسرار بر من آشکارا کرد و عظمت هویّت خویش بر من بیذا آورد
۵ من از حق بر خوذ نگرستم و در اسرار و صفات خویش تامّل کردم نور
من در جنب نور حق ظلمت بوذ عظمت من در جنب عظمت حق عین
حقارت گشت عزّت من در جنب عزّت حق عین بندار شذ آنجا همه صفا
بوذ و اینجا همه کدورت باز جون نگاه کردم بوذ خوذ بنور او دیذم
عزّت خوذ از عظمت و عزّت او دانستم هرجه کردم بقدرت او توانستم
۱۰ کرد دیذهٔ قالبم هرجه یافت ازو یافت بجشم انصاف و حقیقت نظر کردم
همه برستش خوذ از حق بوذ نه از من و من بنداشته بوذم کی منش می
برستم گفتم بار خذایا این جیست گفت آن همه منم و نه غیر من یعنی
مباشر افعال توئی لیکن مقدّر و میسّر تو منم تا توفیق من روی ننمایذ از
طاعت تو جیزی نیایذ بس دیذهٔ من از واسطهٔ دیذن او از من دیذه بر
۱۵ دوخت و نگرش باصل کار و هویّت خویش در آموخت و مرا از بوذ
خوذ ناجیز کرد و ببقاء خویش باقی گردانیذ و عزیز کرد خوذی خوذ
بی زحمت وجود من بمن نموذ لاجرم حق مرا حقیقت بیفزوذ از حق بحق
نگاه کردم و حق‌را بحقیقت بدیذم و آنجا مقام کردم و بیارامیذم و گوش
کوشش بیاگندم و زبان نیاز در کام نامرادی کشیذم و علم کسبی بگذاشتم
۲۰ و زحمت نفس امّاره از میان بر داشتم بی آلت مدّتی قرار گرفتم و فضول
از راه اصول بدست توفیق برفتم حق‌را بر من بخشایش آمذ مرا علم ازلی
داذ و زبانی از لطف خوذ در کام من نهاذ و جشم از نور خوذ بیافریذ
همه موجودات‌را بحق بدیذم جون بزبان لطف با حق مناجات کردم و از
۲٤ علم حق علمی بدست آوردم و بنور او بذو نگرستم گفت ای همه بی همهٔ

بوذه است که گبرم و زنّار بخواهم بریذ و گفت کار زنان از کار ما بهتر
که ایشان در ماهی غسلی کنند از ناپاکی و ما در همه عمر خوذ غسلی نکردیم
در پاکی و گفت اگر در همه عمر از بایزید این کلمه درست آیذ از هیچ
باك ندارذ و گفت اگر فردا مرا در عرصات گویند جرا نکردی دوستر
۵ دارم ازآنك گویند جرا کردی یعنی هرجه کنم در وی منی من بوذ و منی
شرك است و شرك بذتر از گناه است مگر طاعتی بر من روذ که من در
میان نباشم و گفت خذای تعالی بر اسرار خلق مطّلع است بهر سرّ که
نگرذ خالی بینذ مگر سرّ بایزید که از خوذ بُر بینذ و گفت ای بسا کس
که بما نزدیك است و از ما دور است و ای بسا کس که از ما دور
۱۰ است و بما نزدیك است و گفت در خواب دیذم کی زیادت می خواستم
از حق تعالی بس از توحید جون بیذار شذم گفتم یا رب زیادت نمی
خواهم بعد از توحید و گفت حق‌را بخواب دیذم مرا گفت یا بایزید جه
میخواهی گفتم آن میخواهم که تو می خواهی فرموذ که من ترا ام جنانك تو
مرائی و گفت حق‌را بخواب دیذم برسیذم که راه بتو جونست گفت ترك
۱۵ خوذ گوی که بمن رسیذی و گفت خلق بندارند که من جون ایشان
یکی ام اگر صفت من در عالم غیب بینند همه هلاك شوند و گفت مثل من
جون مثل دریاست که آنرا نه عمق بدیذ است و نه اوّل و آخر بیذاست
و یکی از وی سوال کرد که عرش جیست گفت منم و گفت کُرسی جیست
گفت منم و گفت لوح و قلم جیست گفت منم گفتند خذایرا بندگانند بدل
۲۰ ابرهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم اجمعین گفت آن همه منم گفتند
می گویند که خذایرا بندگان اند بدل جبرئیل و میکائیل و اسرافیل گفت
آن همه منم مرد خاموش شذ بایزید گفت بلی هرکه در حق محو شذ و
بحقیقت هرجه هست رسیذ همه حق است اگر آنکس نبوذ حق همه خوذرا
۲۴ بینذ عجب نبوذ والله اعلم و احکم

جیست گفت آنك دل در کس نبندذ بجز خذای گفتند در مجاهدها جون
بوذی گفت شانزده سال در محراب بوذم و خوذرا جون زن حایض دیذم
و گفت دنیارا سه طلاق داذم و یگانه‌را یگانه شذم بیش حضرت بایستاذم
گفتم بار خذایا جز از تو کس ندارم و جون ترا دارم همه دارم جون
۵ صدق من بدانست نخست فضل که کرد آن بوذ که خاشاك نفس از بیش
من بر داشت و گفت حق تعالی امر و نهی فرموذ آنها که فرمان اورا
نگاه داشتند خلعت یافتند و بذآن خلعت مشغول شذند و من نخواستم
از وی جز ویرا و گفت جندان یاذش کردم که جملهٔ خلقان یاذش کردند
تا بجائی که یاذکرد من یاذکرد او شذ بس شناخت او تاختن آورد و
۱۰ مرا نیست کرد دگر باره تاختن آورد و مرا زنده کرد و گفت بنداشتم کی
من اورا دوست می دارم جون نگه کردم دوستی او مرا سابق بوذ و گفت
هرکسی در دریای عمل غرقه گشتند و من در دریاء برّ غرقه گشتم یعنی
دیگران ریاضت خوذ دیذند و من عنایت حق دیذم و گفت مردمان
علم از مردگان گرفتند و ما از زندهٔ علم گرفتیم کی هرگز نمیرذ همه
۱۵ بحق گویند و من از حق گویم لاجرم گفت هیجیز بر من دشوارتر از
متابعت علم نبوذ یعنی علم تعلیم ظاهر و گفت نفس‌را بخذای خواندم اجابت
نکرد ترك او کردم و تنها رفتم بحضرت و گفت دلم‌را بآسمان بردند گرد
همه ملکوت بگشت و باز آمذ گفتم جه آوردی گفت محبّت و رضا که
باذشاه این هر دو بوذند و گفت جون حق‌را بعلم خویش دانستم گفتم
۲۰ اگر بکفایت او ترا بس نیست بکفایت هیج کس ترا بسنده نبوذ تا جوارح‌را
در خدمت آوردم هر گاه کی یکی کاهلی کردی بدیگر اندام مشغول شذی تا
بایزید شذ و گفت خواستم تا سخترین عقوبتی بر تن خوذ بدانم کی جیست
هیجیز بذتر از غفلت ندیذم و آتش دوزخ با مردان آن نکند که یك ذرّه
۲٤ غفلت کند و گفت سالهاست تا نماز می کنم و اعتقادم در نفس بهر نمازی آن

داند که بحقیقت معرفت رسیده است گفت آن وقت که فانی گردد در
تحت اطّلاع حق و باقی شود بر بساط حق بی نفس و بی خلق بس او
فانی بوذ باقی و باقی بوذ فانی و مردهٔ بوذ زنده و زندهٔ بوذ مرده و محجوبی
مکشوف بوذ و مکشوفی محجوب شیخ‌را گفتند سهل عبد الله در معرفت سخن
۵ گویذ گفت سهل بر کنارهٔ دریا رفته و در گرداب افتاذه گفتند ای شیخ
انك در بحر غرق شوذ حال او جون بوذ گفت ازآنجا که دیذار خالق
است نا بروای هر دو کون بوذ و بساط گفت و گوی در نوردذ که
مَنْ عرف ٱلله کَلَّ لسانه گفتند درویشی جیست گفت آنك کسی‌را در کنج
دل خویش بای بگنجی فرو شوذ و آنرا رسوای آخرت گویند در آن گنج
۱۰ گوهری یابذ آنرا محبّت گویند هرکه آن گوهر یافت او درویش است
گفتند مرد بخذای کیْ رسذ گفت ای مسکین هرگز رسذ گفتند بجه یافتی
آنجه یافتی گفت اسباب دنیارا جمع کردم و بزنجیر قناعت بستم و در
منجنیق صدق نهاذم و بدریای نا امیذی انداختم گفتند عمر تو جندست
گفت جهار سال گفتند جگونه گفت هفتاذ سال بوذ تا در حُجُب دنیا بوذم
۱۵ امّا جهار سالست تا اورا می بینم جنانك مبرس و روزگار حجاب از عمر
نباشذ احمد خضرویه شیخ‌را گفت بنهایت توبه نی رسم شیخ گفت نهایت
توبه عزّتی دارذ و عزّت صفت حق است مخلوقی کی بدست تواند آوردن
برسیذند از نماز گفت بیوستن است و بیوستن نباشذ مگر بعد از گسستن
گفتند راه بخذای جگونه است گفت غایب شو از راه و بیوستی بالله گفتند
۲۰ جرا مدح گرسنگی می گوئی گفت اگر فرعون گرسنه بوذی هرگز أَنَا رَبُّكُمُ
ٱلْأَعْلَى نگفتی و گفت هرگز متکبّر بوی معرفت نیابذ گفتند نشان متکبّر
جیست گفت آنك در هژده هزار عالم نفسی به بینذ خبیث‌تر از نفس
خویش گفتند بر سر آب می روی گفت جوب بارهٔ بر آب بروذ گفتند
در هوا می بری گفت مرغ در هوا می برذ گفتند بشبی بکعبه می روی
۲۵ گفت جاذوی در شبی از هند بدماوند می روذ گفتند بس کار مردان

حق اورا بر قدر همّت وی و بقدر دوری او از نفس خوذ بخویش نزدیك
گرداند گفتند مارا زهد و عبادت می فرمائی و تو زیادت زهد و عبادت
نمی کنی شیخ نعرهٔ بزذ و گفت زهد و عبادت از من شکافته اند برسیذند
که راه بحق جگونه است گفت تو از راه بر خیز که بحق رسیذی گفتند
٥ بجه بحق توان رسیذ گفت بکوری و کرّی و گنگی گفتند بسیار سخنهاء بیران
شنیذیم هیچ سخن عظیم‌تر از آن سخن تو نیست گفت ایشان در بحر صفاء
معاملت گفتند و من از بحر صفاء منّت می گویم ایشان آمیخته می گویند
من خالص می گویم آمیخته آمیخته‌را باك نکنذ ایشان گفتند تو و ما و من
می گویم تو بر تو یکی وصیّت خواست گفت بر آسمان نگر نگه کرد گفت
١٠ می دانی که این کی آفریذه است گفت دانم گفت آنکس که آفریذه
است هرجا کی باشی بر تو مطّلع است ازو بُر حذر باش یکی گفت این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنج مقصود است مقیم است نه مسافر
مقیم‌را طلبیذن محال بوذ در سفر گفتند صحبت با کی داریم گفت آنك
جون بیمار شوی ترا باز برسذ و جون گناهی کنی توبه قبول کنذ و هرجه
١٥ حق از تو داند ازو بوشیذه نبوذ یکی گفت جرا شب نماز نمی کنی گفت
مرا فراغت نماز نیست من گرد ملکوت می گردم و و هر کجا افتاذه ایست
دست او می گیرم یعنی کار در اندرون خوذ می کنم گفتند بزرگ‌ترین
نشان عارف جیست گفت آنك با تو طعام میخورذ و از تو می گریزذ و
از تو می خرذ و بتو می فروشذ و دلش در حضایر قدس بشت ببالش
٢٠ انس باز نهاذه باشذ و گفت عارف آنست که در خواب جز خذای نه
بیند و با کس جز از وی موافقت نکنذ و سرّ خوذ جز با وی نگشایذ
برسیذند از امر معروف و نهی منکر گفت در ولایتی باشیذ که در وی
امر معروف و نهی منکر نباشذ که هر دو در ولایت خلق است در
٢٤ حضرت وحدت نه امر معروفست و نه نهی منکر باشذ گفتند کی مرد کیْ

بحضور بی غفلت است و گفت محبّت آنست که بسیار خودرا اندك شمری
و اندك حق بسیار دانی و گفت محبّت آنست که دنیا و آخرت‌را دوست
نداری و گفت اختلاف علما رحمتست مگر در تجرید و توحید و گفت
گرسنگی ابریست که جز باران حکمت نبارانذ و گفت دورترین خلایق
٥ بحق آن باشذ که اشارة بیش کنذ و گفت نزدیکترین خلایق بحق آنست
که بار خلق بیش کشذ و خوی خوش دارذ و گفت فراموشی نفس یاذ
کردن حق است و هرك حق‌را بحق شناسذ زنده گردذ و هرك حق‌را
بخوذ شناسذ فانی گردذ و گفت دل عارف جون جراغی است در
قندیلی از آبگینهٔ باك که شعاع او جمله ملکوت‌را روشن دارذ اورا از
١٠ تاریکی جه باك و گفت هلاك خوذ در دو جیز است یکی خلق‌را حرمت
ناداشتن و یکی حق‌را منّت ناداشتن گفتند فریضه و سنّت جیست گفت
فریضه صحبت مولی است و سنّت ترك دنیا نقلست که مریدی بسفری می
رفت شیخ‌را گفت مرا وصیّتی کن گفت بسه خصلت ترا وصیّت کنم جون
با بذخوئی صحبت داری خوی بذ اورا با خوی نیك خوذ آر تا عیشت
١٥ مهیّا و مهنّا بوذ و جون کسی با تو انعامی کنذ اوّل خذایرا شکر کن بعد
از آن آنکس‌را که حق دل او بر تو مهربان کرد و جون بلائی روی بتو
نهذ بعجز معترف گرد و فریاذ خواه که تو صبر نتوانی کرد و حق باك
ندارذ برسیذند از زهد گفت زهدرا قیمتی نیست که من سه روز زاهد
بوذم روز اوّل در دنیا و روز دوم در آخرت و روز سوم از آنج غیر
٢٠ خذا است هاتفی آواز داذ که ای بایزید تو طاقت ما نداری گفتم مراد
من اینست بگوش من آمذ که یافتی یافتی و گفت کمال رضاء من ازو تا
حدّی است که اگر بندهٔ‌را جاویذ بعلّیّین بر آرذ و مرا باسفل السافلین
جاویذ فرو برذ من راضی‌تر باشم از آن بنده برسیدند که بنده بدرجهٔ کمال
٢٤ کی رسذ گفت جون عیب خوذرا بشناسذ و همّت از خلق بر دارذ آنگاه

در حواله مشوید و اگر همه بی دولتی در راه‌تان افتد نومید مگردید که
کار خدای کُنْ فَیَکون بوذ و هرکه بخوذ فرو نگرذ و عبادت خویش خالص
بیند و از صفاء کشف خوذ حسابی بر تواند گرفت و نفس خوذرا اخبث
النفوس نبیند او از هیچ حساب نیست و گفت هرك دل خوذرا مرده
٥ گرداند بکثرت شهوات اورا درکفن لعنت بیجند و در زمین ندامت دفن
کنند و هرك نفس خوذرا بمیراند بباز ایستادن از شهوات اورا در کفن
رحمت بیجند و در زمین سلامت دفن کنند و گفت بحق نرسیذ آنك
رسیذ مگر بحفظ حرمت و از راه نیفتاذ آنك از راه افتاذ مگر بترك حرمت
کردن و گفت هرگز این حدیث‌را بطلب نتوان یافت امّا جز طالبان
١٠ نیابند و گفت جون مرید نعره زند و بانگ کند حوضی بوذ و جون
خاموش بوذ دریائی شوذ بُر دُرّ و گفت یا جنان نمای که هستی یا جنان
باش که می نمائی و گفت هرکرا ثواب خدای بفردا افتد خوذ امروز عبادت
نکرده است که ثواب هر نفسی از مجاهدات در حال حاصل است و گفت
علم عذر است و معرفت مکر است و مشاهده حجاب بس کی خواهی یافت
١٥ جیزی که می طلبی و گفت قبض دلها در بسط نفوس است و بسط دلها
در قبض نفوس است و گفت نفس صفتی است که هرگز نروذ جز بباطل
و گفت حیوة در علم است و راحت در معرفت و رزق در ذکر و گفت
شوق دار ٱلملك عاشقانست در آن دار ٱلملك تختی از سیاست فراق نهاذه
است و تیغی از هول هجران کشیذه و یك شاخ نرگس وصال بر دست
٢٠ رجا داذه و در هر نفسی هزار سر بذآن تیغ بر دارند و گفت هفت هزار
سال بگذشت و هنوز آن نرگس غَضًّا طریًّا است که دست هیج امل بذو
نرسیذه است و گفت معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات
خلق بخدای است و گفت توکّل زیستن‌را بیك روز باز آوردن است و
٢٤ اندیشهٔ فردا بالك انداختن و گفت ذکر کثیر نه بعدد است لکن

باشند و گفت هر روز هزار کس درین راه آیند شبانگاه از ایمان بر
ایند و گفت هرج هست در دو قدم حاصل آید که یکی بر نصیبهاء
خوذ نهذ و یکی بر فرمانهاء حق آن یك قدم‌را بر دارذ و آن دیگر بر
جای بدارذ و گفت هرك ترك هوا گفت بحق رسیذ و گفت هرك نزدیك
٥ حق بوذ همه جیز و همه جای اورا بوذ زیراکه حق تعالی همه جای است
و حق‌را همه جیز هست و گفت هرك بحق عارف است جاهل است و
هرك جاهل حق است عارف است و گفت عارف طیّار است و زاهد سیّار
است و گفت هرك خذایرا شناخت عذابي گردذ بر آتش و هرك خذایرا
ندانست آتش برو عذاب گردذ و هرك خذایرا شناخت بهشت‌را ثوابی
١٠ گردذ و بهشت برو وبالی گردذ و گفت عارف بهیچیز شاذ نشوذ جز بوصال
و گفت که نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و گفت آنج روایت
می کنند کی ابرهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم اجمعین گفتند خذایا
مارا از امّت محمّد گردان گمان بری که آرزوی فضایح این مشتی
ریاست‌جوی کردند کلّا و حاشا بل که ایشان درین امّت مردانی دیذند
١٥ که اقدام ایشان بر تحت ثری بوذ و سرهاء ایشان از اعلی علّیّین بر گذشته
و ایشان در میان گم شذه و گفت حظّ اولیا در تفاوت درجات از جهار
نامست و قیام هر فرقتی از ایشان بنامی است از نامهاء خذای و آن قول
خذای است هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ هرکرا حظّ او ازین نامها
زیادت‌تر بوذ بظاهر عجایب قدرت وی نگران‌تر بوذ و هرکرا حظ
٢٠ او ازین نامها باطن بوذ نگران بوذ بذآنج روذ از انوار و
اسرار و هرکرا حظ او ازین نامها اوّل بوذ شغل او بذآن بوذ که
اندر سبقت رفته است و هرکرا حظّ او ازین نامها آخر بوذ شغل او
بمستقبل بسته بوذ با آنج خواهذ بوذ و هر کس‌را ازین کشف بر قدر
٢٤ طاقت او بوذ و گفت اگر همه دولتها که خلایق‌را بوذ در حوالهٔ شما افتذ

فارغ اند مغلوب مشاهدهٔ معشوق اند که بر عاشق عشق خوذ دیذن
تاوانست و در مقابلهٔ مطلوب بطلب‌گاری خوذ نگرستن در راه محبّت
طغیانست و گفت حق بر دل اولیاء خوذ مطّلع گشت بعضی از دلها
دیذ که بار معرفت او نتوانست کشیذ بعبادتش مشغول گردانیذ و گفت
٥ بار حق جز بارگیران خاص بر ندارند که مذلّل کردهٔ مجاهده باشند و
ریاضت یافتهٔ مشاهده و گفت کاشکی کی خلق بشناخت خوذ توانندی
رسیذ که معرفت ایشانرا در شناخت خوذ تمام بوذی و گفت جهد کن تا
یك دم بدست آری که آن دم در زمین و آسمان جز حق‌را نه بینی یعنی
تا بذآن دم همه عمر توانگر نشینی و گفت علامت آنك حق اورا دوست
١٠ دارذ آن است که سه خصلت بذو دهذ سخاوتی جون سخاوت دریا و
شفقتی جون شفقت آفتاب و تواضعی جون تواضع زمین و گفت حاجیان
بقالب گرد کعبه طواف کنند بقا خواهند و اهل محبّت بقلوب گردند گرد
عرش و لقا خواهند و گفت در علم علی است که عُلَما ندانند و در زهد
زهدی است که زاهدان نشناسند و گفت هرکرا بر گزینذ فرعونی‌را بذو
١٥ گمارذ تا اورا می رنجاند و گفت این همه گفت و گوی و مشغله و بانگ
و حرکت و آرزو بیرون برده است درون برده خاموشی و سکونت و آرام
است و گفت این دلیری جندانست که خواجه غایب است از حضرت
حق و عاشق خوذ است جون حضور حاصل آمذ جه جای گفت و گویست
و گفت صحبت نیکان به از کار نیك و صحبت بذان بتّر از کار بذ
٢٠ و گفت همه کارها در مجاهده بایذ کرد آنگاه فضل خدای دیذن نه فعل
خویش و گفت هرکه خذایرا شناخت اورا با سوال حاجت نیست و نبوذ
و هرك نشناخت سخن عارف در نیابذ و گفت عارف آنست که هیجیز
مشرب‌گاه او تیره نگرداند هر کدورت که بذو رسذ صافی گردذ و گفت
٢٤ آتش عذاب آنکس‌راست که خذایرا نداند امّا خذای شناسان بر آتش عذاب

معارف از عارف نیابت دارذ و عارف بمعرفت نرسذ تا از معارف یاذ
نیارذ و گفت طلب علم و اخبار از کسی لایق است که از علم بمعلوم شوذ
و از خبر بمخبّر امّا هرکه از برای مباهات علی خواند وبذآن رتبت و
زینت خوذ طلب کند تا مخلوقی اورا بذیرذ هر روز دورتر باشذ و ازو
۵ مهجورتر گردذ و گفت دنیا جه قدر آن دارذ که کسی گذاشتن او کاری
بندارذ که محال باشذ که کسی حق‌را شناسذ و دوستش ندارذ و معرفت
بی محبّت قدری ندارذ و گفت از جویهاء آب روان آواز می شنوی که
جگونه می آیذ جون بدریا رسذ ساکن گردذ و از در آمذن و بیرون
شذن او دریارا نه زیادت بوذ و نه نقصان و گفت اورا بندگانند اگر
۱۰ ساعتی در دنیا از وی محجوب مانند اورا نپرستند و طاعتش ندارند یعنی
جون محجوب مانند نابوذ گردند و نابوذ عبادت جون کند و گفت هرك
خذایرا داند زبان بسخنی دیگر جز یاذ حق نتواند گشاذ و گفت کمترین
جیزی که عارف‌را واجب آمذ آنست که از مال و ملك تبرّا کند و حق
اینست که اگر هر دو جهان در سر دوستی او کنی هنوز اندك باشذ
۱۵ و گفت ثواب عارفان از حق حق باشذ گفت عارفان در عیان مکان
جویند و در عین اثر نگویند و اگر از عرش تا ثری صذ هزار آدم باشند
با ذرایر بسیار و اتباع و نسل بی شمار و صذ هزار فریشتهٔ مقرّب جون
جبرئیل و میکائیل قدم از عدم در زاویهٔ دل عارف نهند او در جنب
وجود و معرفت حق ایشانرا موجود نه بندارذ و از در آمذن و بیرون
۲۰ شذن ایشان خبر ندارذ و اگر بخلاف این بوذ مدّعی بوذ نه عارف و گفت
عارف معروف‌را بیند و عالم با عالم نشیند عالم گویذ من جکنم عارف گویذ
او جکند و گفت بهشت‌را نزد دوستان حق خطری نباشذ و با این همه
که اهل محبّت بمحبّت مهجور اند کار آن قوم دارند که اگر خفته اند و اگر
۲۴ بیذارند طالب و مطلوب اند و از طلب‌گاری و دوست‌داری خوذ

بهشت‌را جکند و گفت یك ذرّهٔ حلاوت معرفت در دلی به از هزار قصر
در فردوس اعلی و گفت یگانگیٔ او بسیار مردان‌مردرا عاجز گرداند و
بسی عاجزانرا بمردی رساند و گفت اگر توانید بسر قاعدهٔ فناء اوّل باز
روید تا بدین حدیث رسید و اگر نه این همه صلاح و زهد باذست کی
٥ بر شما می زند و گفت خدای شناسان ثواب بهشت اند و بهشت وبال
ایشان و گفت گناه شمارا جنان زیان ندارد که بی حُرمتی کردن و خوار
داشتن براذری مسلمان و گفت دنیا اهل دنیارا غرور در غرور است
و آخرت اهل آخرت‌را سرور در سرور است و دوستی حق اهل معرفت‌را
نور در نور و گفت در معاینه کار نقد است امّا در مشاهده نقد نقد است
١٠ و گفت عبادت اهل معرفت‌را باس انفاس است و گفت جون عارف
خاموش بوذ مرادش آن بوذ کبا حق سخن گویذ و جون جشم برهم نهذ
مقصودش آن بوذ که جون باز کند بحق نگرذ و جون سر بزانو نهذ طلب
آن کند که سر بر ندارذ تا اسرافیل صور بدمذ از بسیاری انس که بخذای
دارذ و گفت سوار دل باش و بیاذهٔ تن و گفت علامت شناخت حق
١٥ گریختن از خلق باشذ و خاموش بوذن در معرفت او و گفت هرکه بحق
مبتلا گشت مملکت ازو دریغ ندارنـد و او خوذ بهر دو سرای سر فرو
نیارذ و گفت عشق او در آمذ و هرج دون او بوذ بر داشت و از ما
دون اثر نگذاشت تا یگانه ماند جنانك خوذ یگانـه است و گفت کمال
عارف سوختن او باشذ در دوستی حق و گفت فردا اهل بهشت بزیارة
٢٠ روند جون باز گردند صورتها بر ایشان عرضه کنند هرك صورة اختیار
کرد اورا بزیارت راه ندهند و گفت بنده‌را هیج به از آن نباشذ که بی هیج
باشذ نه زهد دارذ و نه علم و نه عمل جون بی همه باشذ با همـه باشذ
و گفت این قصّه‌را الم بایذ که از قلم هیج نیایذ و گفت عارف جندان از
٢٤ معرفت بگویذ و در کوی او ببویذ که معارف نماند و عارف برسذ بس

و در دریاء عجز غرق شده گفت مدّتی گرد خانه طواف می کردم جون
بحق رسیدم خانه‌را دیدم که گرد من طواف می کرد گفت شبی دل خویش
می طلبیدم و نیافتم سحرگاه ندائی شنیدم کی ای بایزید بجز از ما جیزی
دیگر می طلبی ترا با دل جه کارست و گفت مرد نه آنست که بر بی
۵ جیزی روذ مرد آنست که هر جا کی باشذ هرجه خواهذ بیش آیذ و با
هرك سخن گویذ از وی جواب شنوذ و گفت حق مرا بجائی رسانیذ که
خلایق بجملگی در میان دو انگشت خوذ بدیذم و گفت مریدرا حلاوت
طاعت دهند جون بذآن خرّم شوذ شاذی او حجاب قرب او گردذ و گفت
کمترین درجهٔ عارف آنست که صفات حق در وی بوذ و گفت اگر بدل
۱۰ خلایق مرا بآتش بسوزانند من صبر کنم از آنجا کی منم محبّت اورا هنوز
هیج نکرده باشم و اگر گناه من و از آن همه خلایق بیامرزذ از آنجا کی
صفت رأفت و رحمت اوست هنوز بس کاری نباشذ و گفت توبه از
معصیت یکی است و از طاعت هزار یعنی عُجب در طاعت بذتر از گناه
و گفت کمال درجهٔ عارف سوزش او بوذ در محبّت و گفت علم ازل
۵ دعوی کردن از کسی درست آیذ که اوّل بر خوذ نور ذات نمایذ و گفت
دنیارا دشمن گرفتم و نزد خالق رفتم و خذایرا بر مخلوقات اختیار کردم
تا جندان محبّت حق بر من مستولی شذ که وجود خوذرا دشمن گرفتم جون
زحمات از میانه بر داشتم انس ببقاء لطف حق داشتم و گفت خذایرا
بندگانند که اگر بهشت با همه زینتها بر ایشان عرضه کنند ایشان از بهشت
۲۰ همآن فریاذ کنند که دوزخیان از دوزخ و گفت عابد بحقیقت و عامل
بصدق آن بوذ که بتیغ جهد سر همه مرادات بر دارذ و همه شهوات و
تمنّای او در محبّت حق ناجیز شوذ آن دوست دارذ کی حق خواهذ و آن
آرزو کنذ که حق شاهد او بوذ و گفت نه خذاوند تعالی برضاء خویش
۲٤ بندگانرا ببهشت می برذ گفتند بلی گفت جون رضاء خوذ بکسی دهذ آنکس

نكنيم و گفت اگر فردا در بهشت ديدار نمايذ جندان نوحه و ناله كنم كه
اهل هفت دوزخ از گريه و نالهٔ من عذاب خوذ فراموش كنند و گفت
كسانى كه بيش از ما بوذه اند هر كسى بجيزى فرو آمذه اند ما بهيچ فرو
نيامذيم و يكبارگى خوذرا فداى او كرديم و خوذرا از براى خوذ نخواهيم
٥ كه اگر يك ذرّهٔ صفات ما بصحرا آيذ هفت آسمان و زمين درهم اوفتذ
و گفت او خواست كه مارا بيند و ما نخواستيم كه اورا بينيم يعنى بندهرا
خواست نبوذ و گفت جهل سال روى بخلق كردم و ايشانرا بحق خواندم
كسى مرا اجابت نكرد روى از ايشان بگردانيذم جون بحضرت رفتم همهرا
بيش از خوذ آنجا ديذم يعنى عنايت حق در حق خلق بيش از عنايت
١٠ خوذ ديذم آنج مى خواستم حق تعالى بيك عنايت آن همهرا بيش از من
بخوذ رسانيذ و گفت از بايزيدى بيرون آمذم جون مار از بوست بس
نگه كردم عاشق و معشوق و عشق يكى ديذم كه در عالم توحيد همه يكى
توان بوذ و گفت از خذاى بخذاى رفتم تا ندا كردند از من در من كه
اى تو من يعنى بمقام الفناء فى الله رسيذم و گفت جند هزار مقامات از
١٥ بس كردم جون نگه كردم خوذرا در مقام حِزْبُ ٱللّٰهِ ديذم يعنى بمعنى الله
كه آن كُنه است راه نيست و گفت حق تعالى سى سال آينهٔ من بوذ اكنون
من آينهٔ خوذم يعنى آنج من بوذم نماندم كه من و حق شرك بوذ جون من
نماندم حق تعالى آينهٔ خويش است اينك بگويم كى آينهٔ خويشم حق است
كه بزبان من سخن گويذ و من در ميان نابديذ و گفت سالها برين درگاه
٢٠ مجاور بوذم بعاقبت حيرت بديذم و جز حيرت نصيب ما نيامذ و گفت
به درگاه عزّت شذم هيچ زحمت نبوذ اهل دنيا بدنيا مشغول بوذند و
محجوب و اهل آخرت بآخرت و مدّعيان بدعوى و ارباب طريقت و
تصوّف قومى باكل و شرب و گريه و قومى بسماع و رقص و آنها كى
٢٤ متقدّمان راه بوذند و بيش روان سپاه بوذند در باديهٔ حيرت گم شذه بوذند

روئی داری که در تو نگرد گفت ای شیخ آن نظر از برای آن میخواهم تا سر و
رویم نیکو شود شیخرا از آن سخن عظیم خوش آمد گفت راست گفتی نقلست
که یك روز سخن حقیقت می گفت و لب خویش می مزید و می گفت
هم شراب خواره ام و هم شراب و هم ساقی نقلست که گفت هفتاد زنّار از
۵ میان گشادم یکی بماند هر چند جهد کردم که گشاده شود نمی شد زاری
کردم و گفتم الٰهی قوّت ده تا این نیز بگشایم آوازی آمد که همه زنّارها
گشادی این یکی گشادن کار تو نیست و گفت بهمه دستها درِ حق بکوفتم
آخر تا بدست نیاز نکوفتم نگشادند و بهمه زبانها بار خواستم تا بزفان
اندوه بار نخواستم بار ندادند بهمه قدمها براه او برفتم تا بقدم ذلّ نرفتم
۱۰ بمنزلگاه عزّت نرسیدم و گفت سی سال بوذ تا من می گفتم چنین کن و
چنین ده و چون بقدم اوّل معرفت رسیدم گفتم الٰهی تو مرا باش و هرچه
میخواهی کن و گفت سی سال خذایرا یاذ کردم چون خاموش شذم بنگرستم
حجاب من ذکر من بوذ و گفت یکبار بدرگاه او مناجاة کردم و گفتم کَیْفَ
اَلْوُصولُ إِلَیْكَ ندائی شنیذم که ای بایزید طَلِّقْ نَفْسَكَ ثَلٰثًا ثمّ قُلِ اَللّٰه نخست
۱۵ خوذرا سه طلاق ده و آنگه حدیث ما کن و گفت اگر حق تعالی از من
حساب هفتاذ ساله خواهذ من از وی حساب هفتاذ هزار ساله خواهم از
بهر آنك هفتاذ هزار سالست تا أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ گفته است و جمله‌را در
شور آورده از بلی گفتن جمله شورها کی در آسمان و زمین است از شوق
أَلَسْتُ است بس گفت بعد از آن خطاب آمذ که جواب شنو روز شمار
۲۰ هفت اندامت ذرّه ذرّه گردانیم و بهر ذرّه دیذاری دهیم گوئیم اینك حساب
هفتاذ هزار ساله و حاصل و باقی در کنارت نهاذیم و گفت اگر هشت
بهشت‌را در کلبهٔ ما گشایند و ولایت هر دو سرای باقطاع بما دهند
هنوز بذآن یك آه کی در سحرگاه بر یاد شوق او از میان جان ما بر آیذ
۲۴ ندهیم بل که یك نفس که بدرد او بر آریم با ملك هژده هزار عالم برابر

تو نشانی می دهند که أنا عند المنکسرة قلوبهم اگر آسمانیان اند از زمینیان
می جویند و اگر زمینیان اند از آسمانیان می طلبند اگر جوانست از پیر
می طلبد و اگر پیر است از جوان می طلبد و اگر خراباتیست از زاهد
می طلبد اگر زاهد است از خراباتی می طلبد و گفت جون بمقام قرب
۵ رسیدم گفتند بخواه گفتم مرا خواست نیست هم تو از بهر ما بخواه گفتند بخواه
گفتم ترا خواهم و بس گفتند تا وجود بایزید ذرّهٔ می ماند این خواست محالست
دَعْ نَفْسَكَ وتعالَ گفتم بی زلّت باز نتوانم گشت گستاخی خواهم کرد گفتند
بگوی گفتم بر همه خلایق رحمت کن گفتند باز نگر باز نگرستم هیچ آفریده
ندیدم الاّ اورا شفیعی بوذ و حق‌را بر ایشان بسی نیکخواه‌تر از خوذ دیذم
۱۰ بس خاموش شذم بعد از آن گفتم بر ابلیس رحمت کن گفتند گستاخی کردی
برو که او از آتش است آتشی‌را آتش بایذ تو جهد آن کن که خوذرا
بذآن نیاری که سزای آتش شوی کی طاقت نیاری نقلست که گفت حق
تعالی مرا دو هزار مقام در پیش خوذ حاضر کرد و در هر مقامی مملکتی بر
من عرضه کرد من قبول نکردم مرا گفت ای بایزید جه میخواهی گفتم آنك
۱۵ هیچ نخواهم و جون کسی از وی دعائی خواستی گفتی خذاوندا خلق تو اند
و تو خالق ایشان من در میانه کیستم که میان تو و خلق تو واسطه باشم
با خوذ گفتی او دانای اسرارست مرا با این فضولی جه کار و یکی پیش
شیخ آمذ و گفت مرا جیزی آموز که سبب رستگاری من بوذ گفت دو
حرف یاذ گیر از علم جندینت بس که بدانی که خذای بر تو مطّلع است
۲۰ و هرجه می کنی می بیند و بدانی که خذاوند از عمل تو بی نیازست و یك
روز شیخ می رفت جوانی قدم بر قدم شیخ نهاذ و می گفت قدم بر قدم مشایخ
جنین نهند و بوستینی در بر شیخ بوذ گفت یا شیخ بارهٔ ازین بوستین بمن
ده تا برکت تو بمن رسذ شیخ گفت اگر تو بوست بایزید در خوذ کشی
سوذت ندارذ تا عمل بایزید نکنی و یك روز شوریذهٔ‌را دیذ که می گفت
۲۵ الهی در من نگر شیخ گفت از سر غیرت و غلبات وجد که نیکو سر و

که مریدی داشت که بیست سال بوذ تا از وی جذا نشذه بوذ هر روز
که شیخ اورا خواندی گفتی ای بسر نام تو جیست روزی مرید گفت ای
شیخ مرا افسوس میکنی بیست سالست تا در خدمت تو می باشم و هر روز
نام من می برسی شیخ گفت ای بسر استهزا نمی کنم لکن نام او آمذه است
۵ و همه نامها از دل من برده نام تو یاذ می گیرم و باز فراموش می کنم
نقلست که گفت در همه عمر خویش می بایذم که یك نماز کنم کی حضرت
اورا شایذ و نکردم شبی از نماز خفتن تا وقت صبح چهار رکعت نماز می
گزاردم هر بار که فارغ شذمی گفتمی به ازین بایذ نزدیك بوذ که صبح
بدمذ وتر بیاوردم و گفتم الهی من جهد کردم تا در خور تو بوذ امّا
۱۰ نبوذ در خور بایزید است اکنون ترا بی‌نمازان بسیار اند بایزیدرا یکی
از ایشان گیر و گفت بعد از ریاضات جهل سال شبی حجاب بر داشتند
زاری کردم کی راهم دهیذ خطاب آمذم که با کوزهٔ که تو داری و بوستینی
ترا بار نیست کوزه و بوستین بینداختم ندائی شنیذم که یا بایزید با این
مدّعیان بگوی که بایزید بعد از جهل سال ریاضت و مجاهدت با کوزهٔ
۱۵ شکسته و بوستینی باره باره تا نینداخت بار نیافت تا شما کی جندین علایق
بخوذ باز بسته ایذ و طریقت‌را دانهٔ دام هواء نفس ساخته ایذ کلّا و
حاشا که هرگز بار یابیذ نقلست که کسی گوش می داشت وقت سحرگاهی
تا جه خواهذ کرد یکبار گفت الله و بیفتاذ و خون از وی روان شذ
گفتند این جه حالت بوذ گفت ندا آمذ که تو کیستی که حدیث ما کنی
۲۰ نقلست کی شبی بر سر انگشتان بای بوذ از نماز خفتن تا سحرگاه و خادم
آن حال مشاهده می کرد و خون از جشم شیخ بر خاك می ریخت خادم در
تعجّب ماند بامداذ از شیخ برسیذ که آن جه حال بوذ مارا از آن نصیبی کن
شیخ گفت اوّل قدم کی رفتم بعرش رفتم عرش‌را دیذم جون گرگ لب
آلوذه و تهی شکم گفتم ای عرش بتو نشانی می دهند که الرّحمن علی العرش
۲۵ استوی بیا تا جه داری گفت جه جای این حدیث است که مارا نیز بدل

و جنین خالی و کارهائی بذین شگرفی و جنین تنهائی هاتفی آواز داذ
که درگاه خالی نه از آنست که کسی نمی آیذ از آنست که ما نمی خواهیم
که هر ناشُسته روئی شایستهٔ این درگاه نیست نیّت کردم که جمله
خلایق‌را بخواهم باز خاطری در آمذ که مقام شفاعت محمّدراست
٥ علیه السلام ادب نگاه داشتم خطابی شنیذم که بذین یك ادب که نگاه
داشتی نامت بلند گردانیذیم جنانك تا قیامت گویند سلطان العارفین
بایزید در پیش امام ابو نصر قُشَیری گفتند بایزید جنین حکایتی فرموذه
است که من دوش خواستم کی از کرم ربوبیّت در خواهم تا ذیل غفران
بر جرایم خلق اوّلین و آخرین بوشذ لیکن شرم داشتم کی بذین قدر
١٠ حاجت بحضرت کرم مراجعت کنم و شفاعت که مقام صاحب شریعت
است در تصرّف خویش آرم ادب نگاه داشتم قُشَیری گفت بهذه الهمّة
نال ما نال بایزید بذین همّت بلند در اوج شرف ببرواز رسیذه است
نقلست که شیخ گفت اوّل بار که بخانه رفتم خانه دیذم دوم بار که
بخانه رفتم خذاوند خانه دیذم سوم بار نه خانه دیذم و نه خذاوند خانه
١٥ یعنی در حق گم شذم که هیچ نمی دانستم که اگر می دیذم حق می دیذم و
دلیل برین سخن آنست که یکی بدر خانهٔ بایزید شذ و آواز داذ شیخ گفت
کرا می طلبی گفت بایزیدرا گفت بیجاره بایزید سی سالست تا من بایزیدرا
می طلبم نام و نشانش نمی یابم این سخن با ذو النون گفتند گفت خذای
براذرم‌را بایزید بیامرزاذ که با جماعتی که در خذای گم شذه اند گم شذه
٢٠ است نقلست که بایزیدرا گفتند که از مجاهدهٔ خوذ مارا جیزی بگو گفت
اگر از بزرگتر گویم طاقت ندارید امّا از کمترین بگویم روزی نفس‌را کاری
بفرموذم حرونی کرد یعنی فرمان نبُرد یك سالش آب ندادم گفتم یا نفس
تن در طاعت ده یا در تشنگی جان بده و گفت جگوئی در کسی که حجاب
او حق است یعنی تا او می داند که حق است حجابست او می بایذ که
٢٥ نماند و دانش او نیز نماند تا کشف حقیقی بوذ و در استغراق جنان بوذ

خلق بندارند که راه به خدای روشن‌تر از آفتابست و من چندین سالست
تا ازو می خواهم کی مقدار سر سوزنی ازین راه بر من گشاده گرداند و نی
شود نقلست که آن روز که بلائی بذو نرسیدی گفتی الهی نان فرستادی
نان خورش می باید بلائی فرست تا نان خورش کنم روزی بو موسی از
۵ شیخ برسید که بامدادت چونست گفت مرا نه بامدادست و نه شبانگاه
و گفت بسینهٔ ما آواز دادند که ای بایزید خزاین ما از طاعت مقبول
و خدمت پسندیده بُر است اگر مارا میخواهی چیزی بیاور که مارا نبوذ
گفتم خداوندا آن چه بوذ که ترا نباشذ گفت بیچارگی و عجز و نیاز و
خواری و شکستگی و گفت بصحرا شذم عشق باریده بوذ و زمین تر شده
۱۰ چنانك پای مرد بگِلزار فرو شوذ پای من بعشق فرو می شذ و گفت از
نماز جز ایستاذگی تن ندیذم و از روزه جز گرسنگی ندیذم آنچ مراست
از فضل اوست نه از فعل من پس گفت بجهد و کسب هیچ حاصل نتوان
کرد و این حدیث که مراست بیش از هر دو کونست لکن بندهٔ نیکبخت
آن بوذ که می روذ ناگاه پای او بگنجی فرو روذ و توانگر گردذ و گفت
۱۵ هر مرید که در ارادت آمذ مرا فروتر بایست آمذ و برای او با او
سخن گفت نقلست که چون در صفات حق سخن گفتی شاذمان و ساکن
بوذی و چون در ذات سخن گفتی از جای برفتی و در جنبش آمذی
و گفتی آمذ آمذ و بسر آمذ شیخ مردی‌را دیذ که می گفت عجب دارم
از کسی که اورا داند و طاعتش نکند شیخ گفت عجب دارم از کسی که
۲۰ اورا داند و طاعتش کند یعنی عجب بوذ که بر جای بماند نقلست که ازو
برسیذند که این درجه بچه یافتی و بذین مقام بچه رسیذی گفت شبی در
کوذکی از بسطام بیرون آمذم ماهتاب می تافت جهان آرامیذه و حضرتی
دیذم که هژده هزار عالم در جنب آن حضرت ذرّهٔ نموذ شوری در من
۲۴ افتاذ و حالتی عظیم بر من غالب شذ گفتم خداوندا درگاهی بذین عظیمی

گفت من میگویم که مرید من آنست که بر کنارهٔ دوزخ بایستد و هرکرا
بدوزخ برند دست او بگیرد و ببهشت فرستد و بجای او خود بدوزخ
روذ گفتند جرا بذین فضل که حق با تو کرده است خلق‌را بخذای
نخوانی گفت کسی‌را که او بند کرد بایزید جون تواند که بر دارد بزرگی
٥ بیش بایزید رفت اورا دید سر بگریبان فکرت فرو برده جون سر بر
آورد گفت ای شیخ جه کردی گفت سر بفنای خوذ فرو بردم و ببقای
حق بر آوردم یك روز خطیب بر منبر این آیت بر خواند مَا قَدَرُوا ٱللّٰهَ
حَقَّ قَدْرِهِ جندان سر بر منبر زذ که بیهوش شذ جون بهوش آمذ گفت
جون دانستی این گدای دروغ‌زن‌را کجا می آوردی تا دعوی معرفت تو
١٠ کند مریدی شیخ‌را دیذ که می لرزیذ گفت یا شیخ این حرکت تو از جیست
شیخ گفت سی سال در راه صدق قدم بایذ زذ و خاك مزابل بمحاسن بایذ
رُفت و سر بر زانوی اندوه بایذ نهاذ تا تحرّك مردان بدانی بیك دو
روز که از بس تخته بر خاستی میخواهی که باسرار مردان واقف شوی
نقلست که وقتی لشکر اسلام در روم ضعیف شذه بوذ و نزدیك بوذ کی
١٥ شکسته شوند از کفّار آوازی شنیذند که یا بایزید در باب در حال از
جانب خراسان آتشی بیامذ جنانك هراسی در لشکر کفّار افتاذ و لشکر
اسلام نصرة یافت نقلست که مردی بیش شیخ آمذ شیخ سر فرو برده بوذ
جون بر آورد آن مرد گفت کجا بوذی گفت بحضرة آن مرد گفت من
بحضرة بوذم و ترا ندیذم شیخ گفت راست می گوئی من درون برده بوذم
٢٠ و تو برون و بیرونیان درونیانرا نه بینند گفت هرکه قران نخواند و
بجنازهٔ مسلمان حاضر نشوذ و بعیادت بیماران نروذ و یتیمانرا نه برسذ و
دعوی این حدیث کند بدانیذ کی مدّعیست یکی شیخ‌را گفت دل صافی
کن تا با تو سخنی گویم شیخ گفت سی سالست تا از حق دل صافی میخواهم
٢٤ هنوز نیافته ام بیك ساعت از برای تو دل صافی از کجا آرم و گفت

و از وی بجلّی خواست و گفت بشت دوتا کردی در گرفتن عصا نقلست
که روزی یکی در آمد و از حیا مسلهٔ برسید شیخ جواب داد آنکس آب
شد مردی در آمد آبی زرد دید ایستادهٔ گفت یا شیخ این جیست گفت
یکی از در در آمد و سوالی از حیا کرد و من جواب دادم طاقت نداشت
۵ جنین آب شد از شرم نقلست که شیخ گفت یکبار بدجله رسیدم دجله آب
بهم آورد گفتم بذین غرّه نشوم که بنیم دانگ مرا بگذرانند و من سی
سال عمر خویش به نیم دانگ بزیان نیارم مرا کریم باید نه کرامت نقلست
که گفت خواستم تا از حق تعالی در خواهم تا مؤنت زنان از من کفایت
کند بس گفتم روا نبوذ این خواستن که بیغمبر علیه السلام نخواست بذین
۱۰ حرمت داشت بیغمبر حق تعالی آنرا کفایت کرد تا بیش من جه زنی جه
دیواری هر دو یکی است نقلست که شیخ در بس امامی نماز می کرد بس
امام گفت یا شیخ تو کسبی نمی کنی و جیزی از کسی نمی خواهی از کجا می
خوری شیخ گفت صبر کن تا نماز قضا کنم گفت جرا گفت نماز از بس
کسی که روزی دهندهرا نداند روا نبوذ که گزارند و یکبار یکی در
۱۵ مسجدی دید که نماز می کرد گفت اگر بنداری که این نماز سبب رسیدن
است بخدای تعالی غلط می کنی که همه بنداشت است نه مواصلت اگر نماز
نکنی کافر باشی و اگر ذرّهٔ بجشم اعتماد بوی نگری مشرك باشی نقلست که
گفت کس باشد که بزیارت ما آید و ثمرهٔ آن لعنت بوذ و کس باشد که
بیاید و فایدهٔ آن رحمت باشد گفتند جگونه گفت یکی بیاید و حالتی بر
۲۰ من غالب آید که در آن حالت با خوذ نباشم مرا غیبت کند در لعنت
افتد و دیگری بیاید حقرا بر من غالب یابد معذور دارد ثمرهٔ آن رحمت
باشد و گفت میخواهم که زوذتر قیامت بر خاستی تا من خیمهٔ خوذ بر طرف
دوزخ زدمی که جون دوزخ مرا بیند نیست شدی تا من سبب راحت
خلق باشم حاتم اصمّ مریدانرا گفت هرکرا از شما روز قیامت شفیع نبوذ در
۲۵ اهل دوزخ او از مریدان من نیست این سخن با بایزید گفتند بایزید

شذ چون به بسطام آمذ آن گلیم با راعی بوذ نقلست که از بایزید برسیذند
که پیر تو که بوذ گفت پیرزنی یك روز در غلبات شوق و توحید بوذم
چنانك موئی‌را گنج نبوذ بصحرا رفتم بیخوذ پیرزنی با انبانی آرد برسیذ مرا
گفت این انبان آرد با من بر گیر و من چنان بوذم که خوذرا نی دانستم
۵ برد بشیری اشارت کردم بیامذ انبان در پشت او نهاذم و پیرزن‌را گفتم
اگر بشهر روی جگوئی که کرا دیذم کی نخواستم کی داند که کیم گفت
کرا دیذم ظالمی رعنارا دیذم پس شیخ گفت هان جگوئی پیرزن گفت این
شیر مکلّف است یا نه گفتم نه گفت تو آنرا کی خدای تکلیف نکرده است
تکلیف کردی ظالم نباشی گفتم باشم گفت با این همه می خواهی که اهل شهر
۱۰ بدانند که او ترا مطیع است و تو صاحب کراماتی این نه رعنائی بوذ
گفتم بلی توبه کردم و از اعلی باسفل آمذم این سخن پیر من بوذ بعد
از آن چنان شذ که چون آیتی یا کراماتی روی بذو آوردی از حق تعالی
تصدیق آن خواستی پس در حال نوری زرد بدیذ آمذی بخطّی سبز برو
نوشته که لا اله الاّ الله محمّد رسول الله نوح نجیّ الله ابرهیم خلیل الله
۱۵ موسی کلیم الله عیسی روح الله بذین پنج گواه کرامت بذیرفتی تا چنان
شذ که گواه بکار نیامذ احمد خضرویه گفت حق‌را بخواب دیذم فرموذ
که جمله مردان از من می طلبند آنچ می طلبند مگر بایزید که مرا می طلبذ
نقلست که شقیق بلخی و ابو تراب نخشبی پیش شیخ آمذند شیخ طعامی فرموذ
که آوردند و یکی از مریدان خدمت شیخ می کرد و ایستاذه بوذ بو
۲۰ تراب گفت موافقت کن گفت روزه دارم گفت بخور و ثواب یك ماهه
بستان گفت روزه نتوان گشاذ شقیق گفت روزه بگشای و مزد یك ساله
بستان گفت نتوان گشاذ بایزید گفت بگذار که او رانده حضرت است
پس مدّتی نیامذ که اورا بدزدی بگرفتند و هر دو دستش جذا کردند
نقلست که شیخ یك روز در جامع عصا بر زمین فرو برده بوذ و بیفتاذ
۲۵ بر عصای پیری آمذ آن پیر دوتا شذ و عصا بر داشت شیخ بخانهٔ او رفت

نقلست که منکری بامتحان بیش شیخ آمذ و گفت فلان مسله بر من کشف
گردان شیخ آن انکار در وی بدیذ گفت بفلان کوه غاری است در آن غار
یکی از دوستان ماست از وی سوال کن تا بر تو کشف گرداند بر خاست
و بذان غار شذ اژدهائی دیذ عظیم سهمناك جون آن بدیذ بیهوش شذ و
۵ در جامه نجس کرد و بیخوذ خوذرا از آنجا بیرون انداخت و کفش در
آنجا بگذاشت و همجنان باز خدمت شیخ آمذ و در بایش افتاذ و توبت
کرد شیخ گفت سبحان الله تو کفش نگاه نی توانی داشت از هیبت مخلوقی
در هیبت خالق جگونه کشف نگاه داری که بانکار آمذهٔ که مرا فلان سخن
کشف کن نقلست که قرّائی‌را انکاری بوذ در حق شیخ که کارهاء عظیم می
۱۰ دیذ و آن بیجارهٔ محروم گفت این معاملتها و ریاضتها که او می کشذ من
هم می کشم و او سخنی می گویذ که ما در آن بیگانه ایم شیخ‌را از آن آگاهی
بوذ روزی قصد شیخ کرد شیخ نفسی بر آن قرّا حوالت کرد قرّا سه روز
از دست در افتاذ و خوذرا نجس کرد جون باز آمذ غسلی کرد بس بنزد
شیخ آمذ بعد از آن شیخ گفت تو ندانستی که بار بیلان بر خران ننهند
۱۵ نقلست که شیخ ابو سعید مجورانی بیش بایزید آمذ و خواست تا امتحانی
کنذ شیخ اورا بمریدی حوالت کرد نام او سعید راعی گفت بیش او رو که
ولایت کرامت باقطاع بذو داذه ایم جون سعید آنجا رفت راعی‌را دیذ
که در صحرا نماز می کرد و گرگان شبانی گوسفندان او می کردند جون
از نماز فارغ شذ گفت جه میخواهی گفت نان گرم و انگور راعی جوبی
۲۰ داشت و بدو نیم کرد و یك نیمه بطرف خوذ فرو برد و یك نیمه بطرف
او در حال انگور بار آورد و طرف راعی سفیذ بوذ و طرف سعید مجورانی
سیاه بوذ و گفت جرا طرف تو سفیذ است و از آن من سیاه راعی گفت
ازآنك من از سر یقین خواستم و تو از راه امتحان خواستی رنگ هر
جیزی نیز لایق حال او خواهذ بوذ بعد از آن گلیمی بسعید مجورانی داذ
۲۵ و گفت نگاه دار جون سعید بحج شذ در عرفات آن گلیم از وی غایب

شفیع آور گفت اگر شفاعت اوّلین و آخرین بتو دهند هنوز مشتی خاك
بوذ بایزید گفتِ او عجب داشت بس جون وقت سفره در آمذ مگر طعامی
بوذ خوش ابرهیم با خوذ اندیشیذ که شیخ اینست که جنین خورشهاء نیکو
خورذ شیخ این معنی بدانست جون فارغ شذند دست ابرهیم بگرفت و
٥ بکناری برد و دست بر دیوار زد دریجهٔ گشاذه گشت و دریائی بی نهایت
ظاهر شذ گفت اکنون بیا تا درین دریا شویم ابرهیم‌را هراس آورد و گفت
مرا این مقام نیست بس شیخ گفت آن جوْ که از صحرا بر گرفتهٔ و نان
بختهٔ و در انبان نهاذهٔ آن جوی بوذه است که جهاربایان بخورده اند و
بینداخته و آن جو نجس بوذه است و جنان بوذ که شیخ گفته بوذ ابرهیم
١٠ توبه کرد و یك روز مردی گفت در طبرستان کسی از دنیا برفته بوذ
من ترا دیذم با خضر علیه السلام و او دست بر گردن تو نهاذه و تو
دست بر دوش او نهاذه جون خلق از جنازه باز گشتند من در هوا
دیدم ترا که رفتی شیخ گفت جنین است که تو می گوئی نقلست که یك
روز جماعتی آمذند که یا شیخ بیم قحطست و باران نمی آیذ شیخ سر فرو برد
١٥ و گفت هین ناودانها راست کنیذ که باران آمذ در حال باران آغاز نهاذ
جنانك جند شبانروز باز نه داشت نقلست که یك روز شیخ بای فرو
کرد مریدی با او بهم فرو کرد بایزید بای بر کشیذ آن مردرا گفت
بای بر کش آن مرد بای بر نتوانست کشیذن همجنان بماند تا آخر عمر و
آن از آن بوذ که بنداشت که بای فرو کردن مردان همجنان بوذ که قیاس
٢٠ خلق دیگر نقلست که یکبار شیخ بای فرو کرده بوذ دانشمندی بر خاست
تا بروذ بای از زبر بایش بنهاذ گفتند ای نادان جرا جنین کردی از سر
بنداری گفت جه می گوئیذ طاماتی درو بسته اند بعد از آن در آن بای
خوره افتاذ و جنین گویند که بجندین فرزند آن علّت سرایت کرد یکی از
بزرگان برسیذ که جونست که یکی گناه کرد عقوبت وی بدیگری سرایت
٢٥ کذ جه معنی است گفت جون مردی سخت‌انداز بود تیر او دورتر شوذ

بوذ که گرد بسطام نگردذ اکنون یکی‌را وسوسه کرد تا در خونی افتاذ
شرط دزدان اینست که بر درگاه باذشاهان بر دار کنند و کسی از شیخ
برسیذ که ما بنزدیك تو جماعتی‌را می بینیم مانند زن و مرد ایشان کیستند
گفت ایشان فریشتگان اند که می آیند و مرا از علوم سوال می کنند و
۵ من جواب ایشان می دهم نقلست کی یك شب بخواب می دیذ که فریشتگان
آسمان اوّل بر او می آمذندی که خیز تا خذایرا ذکر گوئیم گفت من زبان
ذکر ندارم فریشتگان آسمان دوم بیامذند همآن گفتند او همآن جواب داذ
همچنین تا فریشتگان آسمان هفتم او همآن یك جواب می داذ گفتند بس
زبان ذکر او کی خواهی داشت گفت آنگاه کی اهل دوزخ در دوزخ و
۱۰ اهل بهشت در بهشت قرار گیرند و قیامت بگذرذ بس بایزید گرد عرش
خذاوند می گردذ و می گویذ الله الله و گفت شبی خانه روشن گشت گفتم
اگر شیطانست من از آن عزیزترم و بلندهمّت‌تر که اورا در من طمع افتذ
و اگر از نزدیك تست بگذار تا از سرای خدمت بسرای کرامت رسم
نقلست که یك شب ذوق عبادت می نیافت گفت بنگریذ تا هیچ در خانه
۱۵ معلوم هست بنگریستند نیم خوشهٔ انگور دیذند گفت ببریذ و با کسی دهیذ
که خانهٔ ما خانهٔ بقّالان نیست تا وقت خویش باز یافت نقلست که در
همسایگی او گبری بوذ و کوذکی داشت این کوذك می گریست که جراغ
نداشتند بایزید بدست خویش جراغی در خانهٔ ایشان برد کوذك‌شان خاموش
شذ ایشان گفتند جون روشنائی بایزید در آمذ دریغ بوذ که بسر تاریکی
۲۰ خویش شویم در حال مسلمان شذند نقلست که گبری بوذ در عهد شیخ گفتند
مسلمان شو گفت اگر مسلمانی اینست که بایزید می کند من طاقت ندارم
و اگر اینست که شما می کنیذ آرزوم نمی کند نقلست که روزی در مسجدی
نشسته بوذ مریدانرا گفت بر خیزیذ تا باستقبال دوستی شویم از دوستان
جبّار عالم بس برفتند جون بدروازه رسیذند ابرهیم هروی بر خری نشسته
۲۵ می آمذ بایزید گفت ندا آمذ از حق بدلم کی خیز اورا استقبال کن و بما

کاغذ فرا نوردیذ و داذ یعنی بایزید هیچ نیست جون موصوفی نبوذ جگونه
وصفش توان کرد تا بذآن جه رسذ که برسند که او جگونه است یا
توکّلی دارذ یا اخلاصی که این همه صفت خلق است و تخلّقوا بأَخْلاق الله
می بایذ نه بتوکّل مُحَلّی شذن مرید رفت شقیق بیمار شذه بوذ و اجلش
۵ نزدیك رسیذه و هر ساعت کسی بر بام می فرستاذ تا راه می نگرذ تا
بیش از آنك اجلش در رسذ جواب بایزید بشنوذ نفسی جند مانده بوذ
که مرید در رسیذ گفت جه گفت مرید گفت بر کاغذ نوشته است شقیق
بر خواند گفت اشهد ان لا الهٰ الاّ الله و اشهد انّ محمّدًا رسول الله و
مسلمانی باك ببرد از عیب بنداشت خویش و از آن باز بس آمذ و توبه
۱۰ کرد و جان بداذ نقلست که هزار مرید با احمد خضرویه رحمة الله علیه
در بر بایزید شذند جنانك هر هزار بر آب می توانستند رفتن و در هوا
می توانستند بریذ جنانك احمد بذیشان گفت که هرکه از شما طاقت
مشاهدهٔ بایزید نداریذ بیرون باشیذ تا ما بزیارت شیخ رویم هر هزار در
رفتند و هریکی عصائی داشتند در خانهٔ کی دهلیز شیخ بوذ بنهاذند که آن
۱۵ خانه‌را بیت العصا گویند خانه بُر عصا شذ یك مرید باز بس ایستاذ و
بر بایزید نرفت گفت من خویشتن‌را اهلیّت آن نمی بینم که بر شیخ روم من
عصاها گوش دارم جون جمع بر بایزید در آمذند بایزید گفت آن بهتر
شما کی اصل اوست در آوریذش برفتند و اورا در آوردند بایزید
خضرویه‌را گفت تا کی سیاحت و گرد عالم گشتن خضرویه گفت جون
۲۰ آب بر یك جای بایستذ متغیّر شوذ شیخ گفت کُنْ بحرًا لا تتغیّرْ جرا دریا
نباشی تا هرگز متغیّر نگردی و آلایش نبذیری بس شیخ بایزید در سخن
آمذ احمد گفت ای شیخ فروتر آی که سخن تو فهم نمی کنیم فروتر آمذ بس
دیگر بار گفت فروتر آی فروتر آمذ همجنین می گفت تا هفت بار آنگاه
سخن بابزید فهم کردند بایزید خاموش شذ احمد گفت یا شیخ ابلیس‌را
۲۵ دیذم بر سر کوی تو بر دار کرده بایزید گفت آری با ما عهد کرده

کرد چیزی دیگرم فرمای گفت علاج اینست که گفتم مرد گفت نتوانم
کرد شیخ گفت نه من گفتم که نکنی و فرمان نبری نقلست که شاگردی
از آن شقیق بلخی رحمة الله علیه عزم حج کرد شقیق ویرا گفت راه بسطام
کن تا آن پیررا زیارت کنی آن شاگرد ببسطام آمذ بایزید اورا گفت
۵ پیر تو کیست گفت شقیق شیخ گفت او چگویذ گفت شقیق از خلق فارغ
شذه است و بر حکم توکّل نشسته و او چنین گویذ که اگر آسمان روئین
گردذ و زمین آهنین گردذ و هرگز از آسمان باران نبارذ و از زمین گیاه
نرویذ و خلق همه عالم عیال من باشذ من از توکّل خوذ بر نگردم بایزید
که بشنوذ گفت اینت صعب کافری اینت صعب مشرکی که اوست اگر
۱۰ بایزید کلاغی بوذی بشهر آن مشرك نه بریذی چون باز گردی بگو اورا
که نگر خذایرا بدو گردهٔ نان نه آزمائی چون گرسنه گردی دو گرده از
جنسی از آن خویش بخواه و بارنامهٔ توکّل بیکسو نه تا آن شهر و ولایت
از شوی معاملت تو بزمین فرو نشوذ آن مرید از هول این سخن باز گشت
و بحجّ نرفت ببلخ بر شقیق شذ شقیق گفت زوذ باز گشتی گفت نه تو گفته
۱۵ بوذی که گذر بر بایزید کن بر او رفتم چنین برسیذ و من چنین جواب
داذم و او چنین و چنین گفت من از هول این سخن باز گردیذم تا ترا
بیاگاهانم شقیق زیرك بوذ عیب این سخن بر خوذ بدیذ که چنین گویند که
چهار صذ خروار کتاب داشت و مردی سخت بزرگ بوذ لکن بنداشت
بزرگانرا بیشتر افتذ پس شقیق مریدرا گفت تو نه گفتی که اگر او چنانست
۲۰ تو چگونهٔ گفت نه گفت اکنون برو و بپرس اگر او چنین است تو چگونهٔ
مرید بر خاست و باز ببسطام آمذ بایزید گفت باز آمذی گفت مرا باز
فرستاذ تا کی از تو بپرسم اگر او چنانست تو چگونهٔ بایزید گفت این
دیگر نادانیش نگر پس گفت اگر من بگویم تو ندانی گفت من از راهی
دور آمذه ام بذین امّیذ اگر مصلحت بینذ فرمایذ تا حرفی بنویسند تا رنج
۲۵ ضایع نشوذ بایزید گفت بنویسیذ بسم الله الرحمن الرحیم بایزید اینست

ولا يزال‌را جون كنم سبحان آن خذائی‌را كه بهترين خلق‌را بكمترين خلق
بروزش دهذ بس شيخ گفت دلتنگی بر من در آمذ و از طاعت نوميذ
شذم گفتم ببازار شوم زنّاری بخرم و بر ميان بندم تا ننگ من از ميان
خلق بروذ بيرون آمذم طلب می كردم دكّانی‌را ديذم زنّاری آويخته گفتم
٥ اين بيك درم بدهند گفتم بجند دهی گفت بهزار دينار من سر در بيش
افگندم هاتفی آواز داذ كه تو ندانستی كه زنّاری كه بر ميان جون توئی
بندند بهزار دينار كم ندهند گفت دلم خوش گشت دانستم كه حق‌را
عنايت است نقلست كه زاهدی بوذ از جملهٔ بزرگان بسطام صاحب تبع
و صاحب قبول و از حلقهٔ بايزيد هيج غايب نبوذی همه سخن او
١٠ شنيذی و با اصحاب او نشست كردی يك روز بايزيدرا گفت خواجه
امروز سی سالست تا صايم ٱلدّهرم و بشب در نمازم جنانك هيج نی خفتم
و در خوذ ازين علم كه می گوئی اثری نی يابم و تصديق اين علم می كنم
و دوست می دارم اين سخن‌را بايزيد گفت اگر سيصذ سال بروز بروزه
باشی و بشب بنماز يكی ذرّه ازين حديث نيابی مرد گفت جرا گفت از
١٥ جهت آنك تو محجوبی بنفس خويش مرد گفت دواء اين جيست شيخ گفت
تو هرگز قبول نكنی گفت كنم با من بگوی تا بجای آورم هرج گوئی شيخ
گفت اين ساعت برو و موی محاسن و سررا باك بسُتُره كن و اين جامه
كه داری بر كش و ازاری از گليم بر ميان بند و توبرهٔ بُر جوز بر گردن
آويز و ببازار بيرون شو و كوذكانرا جمع كن و بذايشان گوی هركه مرا
٢٠ يكی سيلی می زند يك جوز بذو می دهم همجنين در شهر می گرد هر جا كه
ترا می شناسند آنجا می رو و علاج تو اينست مرد اين بشنوذ گفت سبحان
الله لا اله الاّ الله گفت كافری اگر اين كلمه بگويذ مومن می شوذ تو
بذين كلمه گفتن مشرك شذی مرد گفت جرا شيخ گفت از جهت آنك
خويشتن‌را بزرگتر شمردی از آنك اين توان كرد لاجرم مشرك گشتی تو
٢٥ بزرگی نفس خويش‌را اين كلمه گفتی نه تعظيم خذايرا مرد گفت اين نتوانم

بوذ ندانست که او کیست بایزید بزاویهٔ خویش باز آمذ توقّف کرد تا بامداذ یکی‌را از اصحاب بخواند و گفت بربطی بجند دهند بهای آن معلوم کرد و در خرقهٔ بست و بارهٔ حلوا با آن یار کرد و بذان جوان فرستاذ و گفت آن جوانرا بگوی که بایزید عذر میخواهذ و میگویذ دوش آن
٥ بربُط بر ما زذی و بشکست این زر در بهای آن صرف کن و عوضی باز خر و این حلوا از بهر آن تا غصّهٔ شکستن آن از دلت بر خیزذ جوان جون بدانست بیامذ و از شیخ عذر خواست و توبه کرد و جند جوان با او توبه کردند نقلست که یك روز می گذشت با جماعتی در تنگنای راهی افتاذ و سگی می آمذ بایرید باز گشت و راه بر سگ ایثار کرد تا
١٠ سگ‌را باز نبایذ گشت مگر این خاطر بطریق انکار بر مریدی بگذشت که حق تعالی آدمی‌را مکرّم گردانیذه است و بایزید سلطان العارفین است با این همه بایگاه و جماعتی مریدان راه بر سگی ایثار کنذ و باز گردذ این جگونه بوذ شیخ گفت ای جوانمرد این سگ بزفان حال با بایزید گفت در سبق السبق از من جه تقصیر در وجود آمذه است و از تو جه
١٥ توفیر حاصل شذه است که بوستی از سگی در من بوشیذند و خلعت سلطان العارفین در سر تو افگندند این اندیشه بر سَرِ ما در آمذ راه برو ایثار کردم نقلست که یك روز می رفت سگی با او همراه او افتاذ شیخ دامن ازو در فراهم گرفت سگ گفت اگر خشکم هیج خللی نیست و اگر ترم هفت آب و خاك میان من و تو صلحی اندازذ امّا اگر دامن بخوذ باز زنی اگر
٢٠ بهنب دریا غسل کنی باك نشوی بایزید گفت تو بلیذ ظاهر و من بلیذ باطن بیا تا هر دو بر هم کنیم تا بسبب جمعیّت بوذ که از میان ما باکی سر بر کنذ سگ گفت تو همراهی و انبازی مرا نشائی که من ردّ خلقم و تو مقبول خلقی هرك بمن رسذ سنگی بر بهلوی من زنذ و هرك بتو رسذ گویذ سلام علیك یا سلطان العارفین و من هرگز استخوانی فردارا ننهاذه ام تو
٢٥ خمّی گندم داری فردارا بایزید گفت همراهی سگی‌را نمی شایم همراهی لم یزل

اورا جز او داند جائی که معرفت او بوذ در میان جه کار دارم خوذ
خواست او آنست ای یحیی جز وی کسی دیگر اورا نشناسذ بس یحیی
گفت بحقّ عزّت خذای که از آن فتوحی که ترا دوش بوذه است مرا
نصیبن کن شیخ گفت اگر صفوة آدم و قُدس جبرئیل و خلّت ابرهیم و
٥ شوق موسی وطهارت عیسی و محبّت محمّد علیه السلام بتو دهند زینهار
راضی نشوی و ما ورای آن طلب کنی که ما ورای کارهاست صاحب
همّت باش بهیچ فرو میا کی بهرج فرو آئی بذان محجوب شوی و احمد حرب
حصیری بر شیخ فرستاذ که بشب بر آنجا نماز کن شیخ گفت من عبادت
آسمانیان و زمینیان جمع کردم و در بالشی نهاذم و آنرا در زیر سر گرفتم
١٠ نقلست که ذو النون مصری شیخرا مصلّائی فرستاذ شیخ بذو باز داذ که
مارا مصلّی بجه کار مارا مسندی فرست تا برو تکیه کنیم یعنی کار از نیاز
در گذشت و بنهایت رسیذ بو موسی گفت ذو النون بالش تیکو فرستاذ
شیخ آن هم باز فرستاذ که شیخ این وقت بگذاخته بوذ و جز بوستی و
استخوانی نمانده بوذ گفت آنرا که تکیه‌گاه او لطف و کرم حق بوذ ببالش
١٥ مخلوق نیاز نیایذ نقلست که گفت شبی در صحرائی بوذم سر در خرقه کشیذه
مگر خوابی در آمذ ناگاه حالتی بدیذ شذ که از آن غسل بایذ کرد یعنی
احتلام و شب بغایت سرد بوذ جون بیذار شذم نفسم کاهلی می کرد که
بآب سرد غسل کذ می گفت صبر کن تا آفتاب بر آیذ آنگاه این معامله
فرا بیش گیر گفت جون کاهلی نفس بدیذم و دانستم که نماز بقضا خواهذ
٢٠ انذاخت بر خاستم و همجنان بازآن خرقه یخ فرو شکستم و غسل کردم و
همجنان در میان آن خرقه می بوذم تا وقتی که بیفتاذم و بیهوش شذم جون
بهوش باز آمذم ناگه خرقه خشك شذه بوذ نقلست که شیخ بسی در گورستان
گشتی یك شب از گورستان می آمذ جوانی از بزرگ زاذگان ولایت
بربُطی در دست می زذ جون ببایزید رسیذ بایزید لا حول کرد جوان
٢٥ بربط بر سر بایزید زذ و سر بایزید و بربط هر دو بشکست جوان مست

بو تراب گفت شیخا یك نظر و مرگ شیخ گفت در نهاذ این جوان کاری
بوذ هنوز وقت کشف آن نبوذ در مشاهدهٔ بایزید آن کار بیکبار برو افتاذ
طاقت نداشت فرو شذ زنان مصررا همین افتاذ که طاقت جمال یوسف
نداشتند دستها بیکبار قطع کردند نقلست که یحیی مُعاذ رحمة الله
۵ علیه نامهٔ نوشت به بایزید گفت جگوئی در کسی که قدحی شراب خورد
و مست ازل و ابد شذ بایزید جواب داذ که من آن ندانم آن دانم که
اینجا مرد هست که در شبانروزی دریاهاء ازل و ابد در می کشذ و نعرهٔ
هل مِنْ مزیدٍ می زنذ بس یحیی نامهٔ نوشت که مرا با تو سرّی هست
ولکن میعاد میان من و تو بهشت است که در زیر سایهٔ طوبی بگوئیم و
۱۰ قرصی با آن نامه بفرستاذ و گفت بایذ که شیخ این بکار برذ که از آب
زمزم سرشته ام بایزید جواب داذ و آن سرّ او باز یاذ کرد و گفت
آنجا کی یاذ او باشذ مارا همه نقد بهشت است و همه سایهٔ درخت طوبی
و امّا آن قرص بکار نبرم ازآنك گفته بوذی که از کذام آب سرشته ام
و نگفته بوذی که از کذام تخم کشته ام بس یحیی مُعاذرا اشتیاق شیخ بسی
۱۵ شذ بر خاست و بزیارت او آمذ نماز خفتن آنجا رسیذ گفت شیخرا تشویش
نتوانستم داذ و صبرم نبوذ بامداذ جائی که در صحرا اورا نشان می ذاذند
آنجا شذم شیخرا دیذم که نماز خفتن بگزارد و تا روز بر سر انگشت پای
ایستاذه بوذ و گفت من در حال عجب بماندم و اورا گوش می داشتم جملهٔ
شب در کار بوذ بس جون صبح بر آمذ بر زفان شیخ برفت که أعوذ
۲۰ بك أنْ أسْألَكَ هذا المقام بس یحیی بوقت خویش فرو رفت و سلام گفت
برسیذ از واقعهٔ شبانه شیخ گفت بیست و اند مقام بر ما شمردند گفتم ازین
همه هیچ نخواهم که این همه مقام حجابست یحیی مبتدی بوذ و بایزید منتهی
بوذ یحیی گفت ای شیخ جرا از خذای معرفت نخواستی و او ملك الملوکست
و گفته است هرجه خواهیذ بخواهیذ بایزید نعرهٔ بزذ و گفت خاموش ای
۲۵ یحیی که مرا بر خویش غیرت آیذ که اورا بدانم که من هرگز نخواهم که

جائی دیگر بوذ و گفت جهل سال دیذه‌بان دل بوذم جون بنگرستم زنّار
مشرکی بر میان دل دیذم و شرکش آن بوذ که جز بحق التفات کردی که
در دلی که شرك نماند بجز حق هیج میلش نبوذ تا بجیزی دگر کشش می
بوذ شرك باقیست و گفت جهل سال دیذه‌بان دل بوذم جون نگاه کردم
٥ بندگی و خذاوندی هر دو از حق دیذم و گفت سی سال خذایرا می طلبیذم
جون بنگرستم او طالب بوذ و من مطلوب و گفت سی سالست تا هر وقت
که خواهم کی حق‌را یاذ کنم دهان و زفان بسه آب بشویم تعظیم خذاوندرا
ابو موسی از وی برسیذ که صعبترین کاری درین راه جه دیذی گفت
مدّتی نفس‌را بدرگاه می بردم و او می گریست جون مدد حق در رسیذ
١٠ نفس‌را می بردم و او می خندیذ و برسیدند که درین راه جه عجبتر دیذهٔ
گفت آنك کسی آنجا هرگز وادیذ آیذ نقلست که در آخر کار او بذآنجا
رسیذه بوذ که هرجه بخاطر او بگذشتی در حال بیش او بیذا گشتی و جون
حق‌را یاذ آوردی بجای بول خون ازو زایل گشتی یك روز جماعتی بیش
شیخ در آمذند شیخ سر فرو برده بوذ بر آورد و گفت از بامداذ باز دانهٔ
١٥ بوسیذه طلب می کنم تا بشما دهم تا خوذ طاقت کشش آن دارید در نمی
یابم نقلست که بو تراب نخشبی رحمة الله علیه مریدی داشت عظیم گرم و
صاحب وجد بو تراب اورا بسی گفتی که جنین که توئی ترا بایزید می
بایذ دیذ یك روز مرید گفت خواجه کسی که هر روز صذ بار خذای
بایزیدرا بینذ بایزیدرا جه کنذ که بینذ بو تراب گفت ای مرد جون
٢٠ خذایرا تو بینی بر قدر خوذ بینی و جون در بیش بایزید بینی بر قدر
بایزید بینی در دیذه تفاوت است نه صدّیق‌را رضی الله عنه یکبار متجلّی
خواهذ شذ و جمله خلق‌را یکبار آن سخن بر دل مرید آمذ گفت برو تا
برویم هر دو بیامذند به بسطام شیخ در خانه نبوذ به بیشه آمذند شیخ از
بیشه بیرون می آمذ سبوئی آب در دست و بوستینی کهنه در بر همین که
٢٥ جشم مرید بو تراب بر بایزید افتاذ بلرزیذ و در حال خشك شذ و بمرد

بوذ که سر در فلك می کوفت جبرئیل علیه السلام بری بفرق او فرو
آورد تا آدم بمقدار کوجك‌تر باز آمذ جون روا بوذ صورتی مهتر که کهتر
گردذ بر عکس این هم روا بوذ جنانك طفلی در شکم مادر دو من بوذ
جون بجوانی می رسذ دویست من می شوذ و جنانك جبرئیل علیه السلام
۵ در صورت بشری بر مریم متجلّی شذ حالت شیخ هم ازین شیوه بوذه باشذ امّا
تا کسی بواقعهٔ آنجا نرسذ شرح سوذ ندارذ نقلست که وقتی سیبی سرخ بر
گرفت و در نگریست گفت این سیبی لطیفست بسرّش ندا آمذ که ای
بایزید شرم نداری که نام ما بر میوهٔ نهی و جهل روز نام خذای بر
دلش فراموش شذ شیخ گفت سوگند خوردم تا زنده باشم میوهٔ بسطام نخورم
۱۰ و گفت روزی نشسته بوذم بر خاطرم نگذشت که من امروز بیر وقتم و
بزرگ عصرم جون این اندیشه کردم دانستم که غلطی عظیم افتاذ بر خاستم
و بطریق خراسان شذم و در منزلی مقام کردم و سوگند یاذ کردم که از
اینجا بر نخیزم تا حق تعالی کسی بمن فرستذ که مرا بمن باز نمایذ سه شبانروز
آنجا بماندم روز جهارم مردی اعوررا دیذم بر راحله می آمذ جون در
۱۵ نگرستم اثر آگاهی در وی بدیذم باشتر اشارة کردم توقّف کن در ساعت
دو بای اشتر بخشك بر زمین فرو رفت و بایستاذ آن مرد اعور بمن باز
نگرست گفت بذآن می آوری که جشم فرا کرده باز کنم و در بسته باز
گشایم و بسطام و اهل بسطام‌را با بایزید بهم غرقه کنم گفت من از هوش
برفتم گفتم از کجا می آئی گفت از آن وقت باز که تو آن عهد بستهٔ سه
۲۰ هزار فرسنگ بیامذم آنگاه گفت زینهار ای بایزید دل نگاه دار و روی
از من بگردانیذ و برفت نقلست که شیخ جهل سال در مسجد مجاور بوذ
جامهٔ مسجد جذا داشتی و جامهٔ خانه جذا و جامهٔ طهارة جای جذا و گفت
جهل سالست که بشت بهیج دیوار باز ننهاذم مگر بدیوار مسجدی یا دیوار
رباطی و گفت خذای تعالی از ذرّه ذرّه باز خواهذ برسیذ این از ذرّهٔ
۲۵ بیش بوذ و گفت جهل سال آنج آدمیان خورند نخوردم یعنی قوت من از

می گفت نیکا شهرا که بذش من باشم نقلست که شبی بر بام رباط شذ تا خذایرا
ذکر گویذ بر آن دیوار بایستاذ تا بامداذ و خذایرا یاذ نکرد بنگریستند
بول کرده بوذ همه خون بوذ گفتند چه حالت بوذ گفت از دو سبب تا
بروز ببطّالی بماندم یك سبب آنك در کوذکی سخنی بر زفانم رفته بوذ دیگر
٥ که چندان عظمت بر من سایه انداخته بوذ که دلم متحیّر بمانده بوذ اگر دلم
حاضر می شذ زبانم کار نمی کرد و اگر زبانم در حرکت می آمذ دلم از کار
می شذ همه شب درین حالت بروز آوردم و پیر عُمر گویذ چون خلوتی
خواست کرد برای عبادتی یا فکری در خانه شذی و همه سوراخها محکم
کردی گفتی ترسم که آوازی یا بانگی مرا بشوراند و آن خوذ بهانه بوذی
١٠ و عیسی بسطامی گویذ سیزده سال با شیخ صحبت داشتم که از شیخ سخنی
نشنیذم و عادتش چنان بوذی سر بر زانو نهاذی چون سر بر آوردی آهی
بکردی و دیگر باره بر آن حالت باز شذی نقلست که سهلگی گویذ این
در حالت قبض بوذه است والاّ در روزگار بسط از شیخ هر کسی فواید
بسیار گرفته اند و یکبار در خلوت بوذ بر زفانش برفت که سُبْحانی ما
١٥ أَعْظَمَ شانی چون با خوذ آمد مریدان با او گفتند که چنین کلمهٔ بر زفان
تو برفت شیخ گفت خذاتان خصم بایزیدتان خصم اگر ازین جنس کلمهٔ
بگویم مرا باره باره بکنیذ پس هر یکی‌را کاردی بدذ که اگر نیز چنین سخنی
آیذم بذین کاردها مرا بکشیذ مگر چنان افتاذ که دیگر بار همان گفت
مریدان قصد کردند تا بکشندش خانه از بایزید انباشته بوذ اصحاب
٢٠ خشت از دیوار بیرون گرفتند و هریکی کاردی می زذند چنان کارگر می
آمذ که کسی کارد بر آب زند هیچ زخم کارگر نمی آمذ چون ساعتی چند
بر آمذ آن صورت خرد می شذ بایزید بدیذ آمذ چون صعوهٔ خُرد در
محراب نشسته اصحاب در آمذند و حال بگفتند شیخ گفت بایزید اینست
که می بینیذ آن بایزید نبوذ پس گفت الجبّار نفسه علی لسان عبده اگر
٢٥ کسی گویذ این چگونه بوذ گویم چنانك آدم علیه السلام در ابتدا چنان

خریذه بوذ اندکی ازو بسر آمذ بر خرقه بست جون ببسطام رسیذ یاذش
آمذ خرقه بگشاذ مورجهٔ ازآنجا بدر آمذ گفت ایشانرا از جایگاه خویش
آواره کردم بر خاست و ایشانرا بهمذان برد آنجا که خانهٔ ایشان بوذ
بنهاذ تا کسی که در التعظیم لِأَمْرِ الله بغایت نبوذ الشفقه علی خلق الله نا
۵ بذین حد نبوذ و شیخ گفت دوازده سال آهنگر نفس خوذ بوذم در کورهٔ
ریاضب می نهاذم و بآتش مجاهده می تافتم و بر سندان مذمّت می نهاذم و
بُتْك ملامت برو می زذم تا از نفس خویش آئینهٔ کردم بنج سال ائینهٔ خوذ
بوذم بانواع عبادت و طاعت آن آینه می زذوذم بس یك سال نظر
اعتبار کردم بر میان خویش از غرور و عشوه و بخوذ نگرستن زنّاری
۱۰ دیذم و از اعتماد کردن بر طاعت و عمل خویش بسندیذن بنج سال دیگر
جهد کردم تا آن زنّار بریذه گشت و اسلام تازه بیاوردم بنگرستم همه خلایق
مرده دیذم جهار تکبیر در کار ایشان کردم و از جنازهٔ همه باز گشتم و بی
زحمت خلق بمدد خذای بخذای رسیذم نقلست که جون شیخ بدر مسجدی
رسیذی ساعتی بایستاذی و بگریستی برسیذند که این جه حالست گفتی
۱۵ خویشتن‌را جون زنی مستحاضه می یابم که تشویر می خورذ که بمسجد در رود
و مسجد بیالایذ نقلست کی یکبار قصد سفر حجاز کرد جون بیرون شذ
باز گشت گفتند هرگز هیج عزم نقص نکردهٔ این جرا بوذ گفت روی براه
نهاذم زنگی دیدم تیغی کشیذه که اگر باز گشتی نیکو والاّ سرت از تن جذا
کنم بس مرا گفت ترکْتَ الله ببسطام وقصدْتَ البیت الحرام خذایرا ببسطام
۲۰ بگذاشتی و قصد کعبه کردی نقلست که گفت مردی در راه بیشم آمذ
گفت کجا می روی گفتم بحج گفت جه داری گفتم دویست درم گفت بیا
بمن ده کی صاحب عیالم و هفت بار گرد من در گرد کی حجّ تو اینست
گفت جنان کردم و باز گشتم و جون کار او بلند شذ سخن او در حوصلهٔ
اهل ظاهر نمی گنجیذ حاصل هفت بارش از بسطام بیرون کردند شیخ می
۲۵ گفت جه مرا بیرون کنیذ گفتند تو مردی بذی ترا بیرون می کنیم شیخ

ملامت دراز کنید و اگر بشما مکشوف گردانم حوصلهٔ شما طاقت ندارد با
شما جه باید کرد بس جون برفت و مدینه زیارت کرد امرش آمذ
بخدمت ماذر باز گشتن با جماعتی روی ببسطام نهاذ خبر در شهر اوفتاذ
اهل بسطام بدورجائی باستقبال او شذند بایزیدرا مراعات ایشان مشغول
۵ خواست کرد و از حق باز می ماند جون نزدیك او رسیذند شیخ قرصی
از آستین بگرفت و رمضان بوذ بخوردن ایستاذ جمله آن بدیذند از وی
بر گشتند شیخ اصحاب‌را گفت ندیذیت مسلهٔ از شریعت کار بستم همه خلق
مرا ردّ کردند بس صبر کرد تا شب در آمذ نیم شب ببسطام رفت فرا در
خانهٔ ماذر آمذ گوش داشت بانگ شنیذ که ماذرش طهارت می کرد و
۱۰ می گفت بار خذایا غریب مرا نیکو دار و دل مشایخرا با وی خوش
گردان و احوال نیکو اورا کرامت کن بایزیـد آن میشنوذ گریه بر وی
افتاذ بس در بزذ ماذر گفت کیست گفت غریب نُست ماذر گریان آمذ
و در بگشاذ و جشمش خلل کرده بوذ و گفت یا طینور دانی بجه جشم
خلل کرد از بس که در فراق تو میگریستم و بشتم دوتا شذ از بس که
۱۵ غم تو خوردم نقلست که شیخ گفت آن کار که باز بسین کارها می دانستم
بیشین همـه بوذ و آن رضای والده بوذ و گفت آنج در جمله ریاضت و
مجاهده و غربت و خدمت می جستم در آن یافتم کی یك شب والده از من
آب خواست برفتم تا اب آورم در کوزه آب نبوذ و بر سبو رفتم نبوذ
در جوی رفتم آب آوردم جون باز آمذم در خواب شذه بوذ شبی سرد
۲۰ بوذ کوزه بر دست می داشتم جون از خواب در آمذ آگاه شذ آب خورد
و مرا دعا کرد که دیذ کوزه بر دست من فسرده بوذ گفت جرا از دست
ننهاذی گفتم ترسیذم که تو بیذار شوی و من حاضر نباشم بس گفت آن
در فرا نیمه کن من تا نزدیگ روز می بوذم تا نیمهٔ راست بوذ یا نه و
فرمان اورا خلاف نکرده باشم همی وقت سحر آنج می جستم جندین گاه از
۲۵ در در آمذ نقلست که جون از مکّه می آمذ بهذان رسیذ تخم معصفر

جون بیرون شذ مردمان از بی او بیامذند شیخ باز نگریست گفت اینها
کی اند گفتند ایشان با تو صحبت خواهند داشت گفت بار خذایا من
از تو در می خواهم کی خلق‌را بخوذ از خوذ محجوب مگردان گفتم ایشانرا بمن
محجوب گردان بس خواست که محبّت خوذ از دل ایشان بیرون کند و زحمت
۵ خوذ از راه ایشان بر دارذ نماز بامداذ بگزارد بس بایشان نگریست گفت
إِنِّي أَنَا ٱللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَٱعْبُدُونِي گفتند این مرد دیوانه شذ اورا بگذاشتند
و برفتند و شیخ اینجا بزفان خذای سخن می گفت جنانك بر بالای منبر گویند
حکایةً عن ربّه بس در راه می شذ کلّهٔ سر یافت بر وی نوشته صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ
فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ نعرهٔ بزذ و بر داشت و بوسه داذ و گفت سر صوفی مینمایذ
۱۰ در حق محو شذه و ناجیز گشته نه گوش دارذ که خطاب لم‌یزلی بشنوذ نه
جشم دارذ که جمال لایزالی بیند نه زفان دارذ کی ثناء بزرگواری او
گویذ نه عقل و دانش دارذ که ذرّهٔ معرفت او بداند این آیت در شان
اوست و ذو النون مصری مریدی‌را ببایزید فرستاذ گفت برو و بگو که
ای بایزید همه شب می خسبی در بادیه و براحت مشغول می باشی و قافله
۱۵ در گذشت مرید بیامذ و آن سخن بگفت شیخ جواب داذ که ذو النون‌را
بگوی که مرد تمام آن باشذ که همه شب خفته باشذ جون بامداذ بر خیزذ
بیش از نزول قافله بمنزل فروذ آمذه بوذ جون این سخن بذو النون باز
گفتند بگریست و گفت مبارکش باذ احوال ما بذین درجه نرسیذه است
و بذین بادیه طریقت خواهذ و بذین روش سلوك باطن نقلست که در
۲۰ راه اشتری داشت زاد و راحلهٔ خوذ بر آنجا نهاذه بوذ کسی گفت
بیجاره آن اشترك که بار بسیار است برو و این ظالمی تمام است بایزید
جون این سخن بکرّات ازو بشنوذ گفت ای جوانمرد بر دارندهٔ بار اشترك
نیست فرو نگریست تا بار بر بشت اشتر هست بار بیك بذست از بشت
اشتر برتر دیذ و اورا از گرانی هیج خبر نبوذ گفت سبحان الله جه عجب
۲۵ کاریست بایزید گفت اگر حقیقت حال خوذ از شما بنهان دارم زبان

که آن بشنید بر دل او کار کرد لوح بنهاذ و گفت استاذ مرا دستوری
ده تا بخانه روم و سخنی با ماذر بگویم استاذ دستوری ذاذ بایزید بخانه
آمذ ماذر گفت یا طیفور بچه آمذی مگر هدیّهٔ آورده اند یا عذری
افتاذست گفت نه که بآیتی رسیذم که حق می فرمایذ مارا بخدمت خویش
۵ و خدمت تو من در دو خانه کذخذائی نتوانم کرد این آیت بر جان من
امذه است یا از خذایم در خواه تا همه آن تو باشم و یا در کار خذایم کن
تا همه با وی باشم ماذر گفت ای بُسر ترا در کار خذای کردم و حق
خویشتن بتو بخشیذم برو و خذایرا باش بس بایزید از بسطام برفت و
سی سال در شام و شامات می گردیذ و ریاضت می کشیذ و بی خوابی و
۱۰ گرسنگی دایم بیش گرفت و صذ و سیزده پیررا خدمت کرد و از همه فایده
گرفت و از آن جمله یکی صادق بوذ در پیش او نشسته بوذ گفت بایزید
آن کتاب از طاق فرو گیر بایزید گفت کذام طاق گفت آخر مدّتی است
که اینجا می آئی و طاق ندیذهٔ گفت نه مرا با آن چه کار که در پیش تو
سر از پیش بر دارم من بنظاره نیامذه ام صادق گفت چون چنین است
۱۵ برو ببسطام باز رو که کار تو تمام شذ نقلست که اورا نشان داذند که
فلان جای پیر بزرگست از دور جائی بدیذن او شذ چون نزدیك او
رسیذ آن پیررا دیذ که او آب دهن سوی قبله انداخت در حال شیخ
باز گشت گفت اگر اورا در طریقت قدری بوذی خلاف شریعت برو
نرفتی نقلست که از خانهٔ او تا مسجد چهل گام بوذ هرگز در راه خیو
۲۰ نینداختی حرمت مسجدرا نقلست که دوازده سال روزگار شذ تا بکعبه
رسیذ که در هر مصلّی گاهی سجّاده باز می افگند و دو رکعت نماز می کرد
می رفت و می گفت این دهلیز باذشاه دنیا نیست که بیکبار بذاینجا بر
توان دویذ پس بکعبه رفت و آن سال بمدینه نشذ گفت ادب نبوذ اورا
تبع این زیارت داشتن آنرا جذاگانه احرام کنم باز آمذ سال دیگر جذاگانه
۲۵ از سر بادیه احرام گرفت و در راه در شهری شذ خلقی عظیم تبع او گشتند

اجمعین آن بختهٔ جهان ناکامی شیخ بایزید بسطامی رحمة الله علیه اکبر مشایخ
و اعظم اولیا بوذ و حجّت خذای بوذ و خلینهٔ بحق بوذ و قطب عالم بوذ
و مرجع اوناد و ریاضات و کرامات و حالات و کلمات اورا اندازه نبوذ
و در اسرار و حقایق نظری نافذ و جدّی بلیغ داشت و دایم در مقام
٥ قرب و هیبت بوذ غرقهٔ انس و محبّت بوذ و بیوسته تن در مجاهده و دل
در مشاهده داشت و روایات او در احادیث عالی بوذ و بیش ازو کس‌را
در معانی طریقت جندان استنباط نبوذ که اورا گفتند که درین شیوه
نخست او بوذ که علم بصحرا زذ و کمال او بوشیذه نیست تا بحدّی که جُنَید
گفت که بایزید در میان ما جون جبرئیل است در میان ملایکه و هم او
١٠ گفت نهایت میدان جمله روندگان که بتوحید روانند بدایت میدان این
خراسانی است جمله مردان که ببدایت قدم او رسند همه در گردند و فرو
شوند و نمانند دلیل برین سخن آنست که بایزید می گویذ دویست سال
ببوستان بر گذرذ تا جون ما گلی در رسذ و شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمة
الله علیه میگویذ که هژده هزار عالم از بایزید بُر می بینم و بایزید در
١٥ میانه نه بینم یعنی آنج بایزید است در جق محو است جدّ وی گبر
بوذ و از بزرگان بسطام یکی بذر وی بوذ واقعهٔ او با او همبر بوذه
است از شکم ماذر جنانك ماذرش نقل کنذ هرگاه کی لقمهٔ بشبهت در
دهان نهاذی تو در شکم من در طبیذن آمذی و قرار نگرفتی تا باز
بر انداختی و مصداق این سخن آنست که از شیخ برسیذند که مردرا درین
٢٠ طریق جه بهتر گفت دولت ماذرزاذ گفتند اگر نبوذ گفت تنی توانا
گفتند اگر نبوذ گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبوذ گفت دلی دانا گفتند
اگر نبوذ گفت جشمی بینا گفتند اگر نبوذ گفت مرگ مفاجا نقلست که جون
ماذرش بدبیرستان فرستاذ جون بسورهٔ لقمان رسیذ و باین آیت رسیذ
أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ خذای میگویذ مرا خدمت کن و شکر گوی و ماذر
٢٥ و بذررا خدمت کن و شکر گوی استاذ معنی این آیت می گفت بایزید

جنانك نقلست ازو که گفت هفتاذ سال قدم زذم در توحید و تفرید و تجرید و تأیید و تشدید برفتم ازین همه جز گمانی بجنگ نیاوردم نقلست که جون در بیماری مرگ افتاذ گفتند جه آرزوت میکند گفت آرزو آنست که بیش ازآنك بمیرم اگر همه یك لحظه بوذ اورا بدانم بس این ۵ بیت بگفت شعر

اَلْخَوْفُ أَمْرَضَنِي وَٱلشَّوْقُ أَحْرَقَنِي * وَٱلْحُبُّ أَصْفَدَنِي وَٱللّٰهُ أَحْيَانِي

و بعد ازین یك روز هوش ازو زایل شذ یوسف حسین گفت در وقت وفاة کی مرا وصیّتی کن گفت صحبت با کسی دار که در ظاهر ازو سلامت یابی و ترا صحبت او بر خیر باعث بوذ و از خذای یاذ دهنده بوذ دیذار ۱۰ او ترا ذو النون‌را گفتند در وقت نزع که وصیّتی کن گفت مرا مشغول مداریذ که در تعجّب مانده ام در نیکوئیهاء او بس وفات کرد در آن شب که از دنیا برفت هفتاذ کس بیغمبررا بخواب دیذند گفتند گفت دوست خذای خواست آمذن باستقبال او آمذه ایم جون وفات کرد بر بیشانئ او دیذند نوشته بخطّی سبز هذا حبیب الله مات فی حبّ الله هذا قتیل ۱۵ الله بسیف الله جون جنازه اش بر داشتند آفتاب عظیم گرم بوذ مرغان هوا بیامذند و بر در بر گذاشتند و جنازهٔ او در سایه داشتند از خانهٔ او تا لب گور و در راه که اورا می بردند مؤذّنی بانگ می گفت جون بکلمهٔ شهادت رسیذ انگشت از وطا بر آورد فریاذ از مردمان بر آمذ که او زنده است جنازه بنهاذند و انگشت گشاذه بوذ او مرده هرجند جهد ۲۰ کردند انگشت بجای خوذ نشذ اهل مصر که آن حالت بدیذند جمله تشویر خوردند و گفتند توبه کردیم از جفاها که با وی کرده بوذند و کارها کردند بر سر خاك او که صفت نتوان کرد رحمة الله علیه

ذکر بایزید بسطامی رحمة الله علیه

۲٤ آن خلیفهٔ الهی آن دعامهٔ نامتناهی آن سلطان العارفین آن حجّة الخلایق

در خصی نفس خویش نه با نفس یار باش در خصی خذای و هیچ کس‌را
حقیر مدار اگرچه مشرك بوذ و در عاقبت او نگر که تواند که معرفت
از تو سلب کنند و بذو دهند و یکی ازو وصیّت خواست گفت باطن
خویش با حق گذار و ظاهر خویش بخلق ده و بخذای عزیز باش تا خذای
۵ بی نیازت کند از خلق یکی دیگر وصیّتی خواست گفت شك‌را اختیار مکن
بر یقین و راضی مشو از نفس خویش تا آرام نگیرذ و اگر بلائی روی
بتو آورذ آنرا بصبر تحمّل کن و لازم درگاه خذای باش کسی دیگر وصیّتی
خواست گفت همّت خویش‌را از بیش و بس مفرست گفت این سخن‌را
شرحی ده گفت از هرچه گذشت و از هرچه هنوز نیامذه است اندیشه
۱۰ مکن و نقد وقت‌را باش برسیذند که صوفیان چه کس اند گفت مردمانی
که خذایرا بر همه چیزی بگزینند و خذای ایشانرا بر همه بگزینذ کسی بر
او آمذ و گفت دلالت کن مرا بر حق گفت اگر دلالت می طلبی برو
بیشتر از آنست که در شمار آیذ و اگر قرب میخواهی در اوّل قدمست و
شرح این در بیش رفته است مردی بذو گفت ترا دوست می دارم گفت
۱۵ اگر تو خذایرا می شناسی ترا خذای بس و اگر نمی شناسی طلب کسی کن
که اورا شناسذ تا ترا برو دلالت کند برسیذند از نهایت معرفت گفت
هرکه بنهایت معرفت رسیذ نشان او آن بوذ که چون بوذ چنانکه بوذ آنجا
که بوذ همچنان بوذ که بیش از آنکه بوذ برسیذند که اوّل درجهٔ کی
عارف روی بذانجا نهذ چیست گفت تحیّر بعد از آن افتقار بعد از آن
۲۰ اتّصال بعد از آن حیرت برسیذند از عمل عارف گفت آنك ناظر حق
بوذ در کلّ احوال برسیذند از کمال معرفت نفس گفت کمال معرفت
نفس گمان بذ بردن است بذو و هرگز گمان نیکو نابردن و گفت حقایق
قلوب فراموش کردن نصیبهٔ نفوس است و گفت از خذای دورترین
۲۴ کسی است که در ظاهر اشارت او بخذای بیشتر است یعنی بنهان دارذ

توان شناخت و نور خدای خلق است و اصل خلق نور محمّد است
علیه السلام بس خلق‌را بمحمّد توان شناخت و گفتند در خلق جگوئی گفت
جمله خلق در وحشت اند و ذکر حق کردن در میان اهل وحشت
غیبت بوذ و برسیذند که بنده مفوّض کی بوذ گفت جون مایوس بوذ
۵ از نفس و فعل خویش و بناه با خدای دهذ در جمله احوال و اورا
هیج بیوند نماند بجز حق گفتند صحبت با کی داریم گفت با آنك اورا ملك
نبوذ و بهیج حال ترا منکر نگردذ و بتغیّر تو متغیّر نشوذ هرجند آن تغیّر
بزرگ بوذ از بهر آنك تو هرجند متغیّرتر باشی بدوست محتاج‌تر باشی
گفتند بنده‌را کی آسان گردذ راه خوف گفت آنگاه کی خویشتن بیمار شمرذ
۱۰ و از همه جیزهـا برهیز کند از بیم بیماری دراز گفتند بنده بجه سبب مستحقّ
بهشت شود گفت به بنج جیز استقامتی که در وی گشتن و بار نبوذ و اجتهادی
که در او بهم سهو نبوذ و مراقبتی خذایرا سرًّا و جهرًا و انتظاری مرگ‌را
بساختن زاد راه و محاسبهٔ خوذ کردن بیش از آنك حسابت کنند برسیذند
که علامت خوف جیست گفت آنك خوف ویرا ایمن گرداند از همـه
۱۵ خوفهاء دیگر گفتند از مردم که واصیانت‌تر است گفت آنك زبان خویش‌را
نگاه دارتر است گفتند علامت توکّل جیست گفت آنك طمع از جملهٔ خلق
منقطع گرداند بار دیگر برسیذند از علامت توکّل گفت خلع ارباب و
قطع اسباب گفتند زیادت کن گفت انداختن نفس در عبودیّت و بیرون
آوردن نفس از ربوبیّت برسیذند کی عزلت کیْ درست آیذ گفت آنگاه
۲۰ کـه از نفس خوذ عزلت گیری و گفتند انـدوه کرا بیشتر بوذ گفت
بذحوی‌ترین مردمانرا برسیذند که دنیا جیست گفت هرجه ترا از حق
مشغول میکند دنیا آنست گفتند سفله کیست گفت آنك راه بخدای نداند
یوسف حسین ازو برسیذ که با کی صحبت کنم گفت با آنك تو و من در
۲۴ میان نبوذ و یوسف حسین گفت مرا وصیّتی کن گفت با خدای یار باش

ایشانرا اگر منعی کنند و گفت هرکه بخلق انس گرفت بر بساط فرعون
ساکن شد و هرك غایب ماند از گوش با نفس داشتن از اخلاص دور
افتاذ و هرکرا از جملهٔ جیزها نصیب حق آمذ بس هیچ باك ندارذ اگر همه
جیزی اورا فوت شوذ دون حق جون حضور حق حاصل دارذ و گفت
هر مدّعی که هست بدعوی خویش محجوبست از شهود حق و از سخن حق
و اگر کسی‌را حق حاضر است او محتاج دعوی نیست امّا اگر غایب است
دعوی اینجاست که دعوی نشان محجوبانست و گفت هرگز مرید نبوذ تا
استاذ خوذرا فرمان‌برنده‌تر نبوذ از خذای و گفت هرك مراقبت کند
خذایرا در خطرات دل خویش بزرگ گرداند خذای اورا در حرکات
۱۰ ظاهر او و هرکه بترسذ با خذای گریزذ و هرك در خذای گریزذ نجاة یابذ
و گفت هرك قناعت کند از اهل زمانه راحت یابذ و مهتر همه گردذ و
هرك توکّل کند اُستوار گردذ و هرك تکلّف کند در آنج بکارش نمی آیذ
ضایع کند آنج بکارش می آیذ و گفت هرك از خذای بترسذ دلش بگدازذ
و دوستی خذای در دلش مستحکم شوذ و عقل او کامل گردذ و گفت هرك
۱۵ طلب عظیمی کند مخاطرهٔ کرده است عظیم و هرك قدر آنج طلب می کند
بشناسد خوار گردذ بر جشم او قدر آنج بذل بایذ کرد و گفت آنك
تاسّف اندك میخوری بر حق نشان آنست که قدر حق نزدیك تو اندك
است و گفت هرك دلالت نکند ترا ظاهر او بر باطن او با او همنشین
مباش و گفت اندوه مخور بر مفقود و ذکر معبود موجود و گفت
۲۰ هرکه بحقیقت خذایرا یاذ کند فراموش کند در جنب یاذ او
جمله جیزها و هرك فراموش کند در جنب ذکر خذای جمله جیزها
خذای نگاه دارذ برو جمله جیزها و خذای عوض او بوذ از همه جیزها
و ازو برسیذند که خذای بجه شناختی گفت خذایرا بخذا شناختم و خلق‌را
۲۴ برسول یعنی الله است ونور الله است که خذای خالق است خالق‌را بخالق

بآتش بسوزند یك ذرّه همّت ایشان غایب نماند ازآنك بذو انس دارند
و گفت علامت انس آنست که بخلقت انس ندهند انس با نفس خویشت
دهند تا با خلقت وحشت دهند بس با نفس خویشت انس دهند و گفت
مفتاح عبادت فکرتست و نشان رسیدن مخالفت نفس و هواست و مخالفت
۵ آن ترك آرزوهاست هرك مداومت کند بر فکرت بدل عالم غیب به بیند بروح
و گفت رضا شاذ بوذن دلست در تلخی قضا و گفت رضا ترك اختیارست
بیش از قضا و تلخی نایافتن است بعد از قضا و جوش زدن دوستیست
در عین بلا گفتند کیست داننده‌تر بنفس خویش گفت آنك راضی است
بذآنج قسمت کرده اند و گفت اخلاص تمام نشوذ مگر کی صدق بوذ درو
۱۰ و صبر برو و صدق تمام نگردذ مگر اخلاص بوذ درو و مداومت برو
و گفت اخلاص آن بوذ که طاعت از دشمن نگاه دارذ تا تباه نکنذ
و گفت سه جیز علامت اخلاص است یکی آنك مدح و ذم نزدیك او
یکی بوذ و رؤیت اعمال فراموش کند و هیچ ثواب واجب ندارذ در آخرت
بذآن عمل و گفت هیجیز ندیذم سخت‌تر از اخلاص در خلوت و گفت
۱۵ هرجه از جشمها به بینند نسبت آن با علم بوذ و هرجه از دلها بدانند نسبت
آن با یقین بوذ و گفت سه جیز از نشان یقین است یکی نظر بحق
کردنست در همه جیزی دوم رجوع کردنست با حق در همه کاری سوم
یاری خواستن است ازو در همه حالی و گفت یقین دعوت کند بکوتاهی
امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد دعوت کند بحکمت و حکمت
۲۰ نگریستن اندر عواقب بار آرذ و گفت صبر ثمرهٔ یقین است و گفت
اندکی از یقین بیشتر است از دنیا از بهر آنك اندکی یقین دل‌را بُر از
حبّ آخرت گرداند و باندکی یقین جمله ملکوت آخرت مطالعه کند
و گفت علامت یقین آنست که بسی مخالفت کند خلق‌را در زیستن و
۲۴ بترك مدح خلق کند و اگر نیز عطائی دهند و فارغ گردذ از نکوهیذن

و گفت شرم هیبت بوذ اندر دل با وحشت از آنج بر تو رفته است از
ناکردنیها و گفت دوستی ترا بسخن آرذ و شرم خاموش کند و خوف بی
آرام گرداند و گفت تقوی آن بوذ که ظاهر آلوذه نکند بمعاصیها و باطن
بفضول و با خذای عزّ وجلّ بر مقام ایستاده بوذ و گفت صادق آن بوذ
۵ که زبان او بصواب و بحق ناطق بوذ و گفت صدق شمشیر خدایست عزّ
وجلّ هرگز آن شمشیر بر هیچ گذر نکرد الاّ آنرا باره گردانیذ و گفت صدق
زبانی محزونست و سخن بحق گفتن موزون و گفت مراقبت آنست که
ایثار کنی آنج حق بر گزیذه است یعنی آنج بهتر بوذ ایثار نکنی و عظیم
دانی آنج خذای آنرا عظیم داشته است جون از تو ذرّهٔ در وجود آیذ
۱۰ بسبب ایثار بگوشهٔ جشم بذآن باز ننگری و آنرا از فضل خذای بینی نه
از خویش و دنیا و هرج آنرا خرد شمرده است بذآن التفات نکنی و دست
ازین نیز بیفشانی و خویشتن‌را درین اعراض کردن در میان نه بینی
و گفت وجد سرّیست در دل و گفت سماع وارد حق است که دلها بذو
بر انگیزذ و بر طلب وی حریص کند که آنرا بحق شنوذ بحق راه یابذ و
۱۵ هرك بنفس شنوذ در زندقه افتذ و گفت توکّل از طاعت خذایان بسیار
بیرون آمذنست و بطاعت یك خذای مشغرل بوذن و از سببها بُریذن
و گفت توکّل خوذرا در صفت بندگی داشتن است و از صفت خذاوندی
بیرون آمذن و گفت توکّل دست بداشتن تدبیر بوذ و بیرون آمذن از
قوّت و حیلت خویش و گفت انس آنست که صاحب اورا وحشت
۲۰ بدیذ آیذ از دنیا و از خلق مگر از اولیاء حق از جهت آنك انس
گرفتن با اولیا انس گرفتن است بخذای و گفت اولیارا جون در عیش
انس اندازند گوئی با ایشان خطاب می کنند در بهشت بزفان نور و جون
در عیش هیبت اندازند گوئی با ایشان خطاب می کنند در دوزخ بزفان
۲۴ نار و گفت فروتر منزل انس گرفتگان بخذای آن بوذ که اگر ایشانرا

من که خداوندم گوش او باشم تا بمن شنوذ و جشم او باشم تا بمن بیند و
زفان او باشم تا بمن گویذ و دست او باشم تا بمن گیرذ و گفت زاهدان
باذشاهان آخرت اند و عارفان باذشاهان زاهدانند و گفت علامت محبّت
حق آنست که ترك کند هرچه اورا از خذای شاغلست تا او ماند و شُغل
۵ خذای و بس و گفت علامت دل بیمار جهار جیزاست یکی آنست که از
طاعت حلاوت نیابذ دوم از خذای ترسناك نبوذ سوم آنك در جیزها
بجشم عبرت ننگرذ جهارم آنك فهم نکند از علم آنج شنوذ و گفت علامت
آنك مرد بمقام عبودیّت رسیذه است آنست که مخالف هوا بوذ و تارك
شهوات و گفت عبودیّت آنست که بندهٔ او باشی بهمه حال جنانك او
۱۰ خذاوند تُست بهمه حال و گفت علم موجود است و عمل بعلم مفقود و
عمل موجود است و اخلاص در عمل مفقود و حبّ موجود است و صدق
در حبّ مفقود و گفت توبهٔ عوامّ از گناه است و توبهٔ خواصّ از غفلت
و گفت توبه دو قسم است توبهٔ انابت و توبهٔ استجابت توبهٔ انابت آنست
که بنده توبه کند از خوف عقوبت خذای و توبهٔ استجابت آنست که توبه
۱۵ کند از شرم کرم خذای و گفت بر هر عضوی توبهٔ است توبهٔ دل نیّت
کردن است بر ترك حرام و توبهٔ جشم فرو خوابانیذن است جشم‌را از
محارم و توبهٔ دست ترك گرفتن است در گرفتن مناهی و توبهٔ بای ترکِ
رفتن است بملاهی و توبهٔ گوش نگاه داشتن است گوش‌را از شنوذن
اباطیل و توبهٔ شکم خوردن حلالست و توبهٔ فرج دور بوذن از فواحش
۲۰ و گفت خوف رقیب عملست و رجا شفیع محسن و گفت خوف جنان بایذ
که از رجا بقوّت‌تر بوذ که اگر رجا غالب آیذ دل مشوّش شوذ و گفت
طلب حاجت بزفان فقر کنند نه بزفان حکم و گفت دوام درویشی با
تخلیط دوستر دارم از آنك دوام صفا با عُجب و گفت ذکر خذای غذاء
۲۴ جان منست و ثنا بر او شراب جان منست و حیا ازو لباس جان منست

خویش‌را بمعرفت امّا عارف نبوذ که اگر عارف بوذی خایف بوذی که
إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَاءُ و گفت ادب عارف زبر همه ادبها بوذ
زیراکی اورا معرفت مؤدّب بوذ و گفت معرفت بر سه وجه است یکی
معرفت توحید و این عامّهٔ مؤمنانراست دوم معرفت حجّت و بیان است
۵ و این حکما و بلغا و علماراست سوم معرفت صفات وحدانیّت است و
این اهل ولایت اللهراست آن جماعتی که شاهد حق اند بدلهای خویش
تا حق تعالی بر ایشان ظاهر می گرداند آنج بر هیچ کس از عالمیان ظاهر
نگرداند و گفت حقیقت معرفت اطّلاع حق است بر اسرار بذآنج لطایف
انوار معرفت بذآن نه بیوندذ یعنی هم بنور آفتاب آفتاب‌را توان دیذ و گفت
۱۰ زینهار که بمعرفت مدّعی نباشی یعنی اگر مدّعی باشی کذّاب باشی دیگر
معنی آنست که جون عارف و معروف در حقیقت یکیست تو در میان
جه بدیذ می آئی دیگر معنی آنست که اگر مدّعی باشی یا راست می گوئی
یا دروغ اگر راست می گوئی صدّیقان خویشتن‌را ستایش نکنند جنانك
صدّیق رضی الله عنه می گفت لَسْتُ بخیرکم و درین معنی ذو النون گفته
۱۵ است که اکبر ذنبی معرفتی ایّاه و اگر دروغ گوئی عارف دروغ‌زن نبوذ
و دیگر معنی آنست که تو مگوی که عارفم تا او گویذ و گفت آنك عارف
تراست بخذای تحیّر او در خذای سخت‌تر است و بیشتر از جهت انك
هرکه بآفتاب نزدیکتر بوذ در آفتاب متحیّرتر بوذ تا بجائی رسذ که او او
نبوذ جنانك از صفت عارف برسیذند گفت عارف بیننده بوذ بی علم و بی
۲۰ عین و بی خبر و بی مشاهده و بی وصف و بی کشف و بی حجاب ایشان
ایشان نباشند و ایشان بذیشان نباشند بل که ایشان کی ایشان باشند
بحق ایشان باشند گردش ایشان بگردانیذن حق باشذ و سخن ایشان
سخن حق بوذ بر زبانهاء ایشان روان گشته و نظر ایشان نظر حق بوذ
بر دیذهاء ایشان راه یافته بس گفت بیغمبر علیه السلام ازین صفت
۲۵ خبر داذ و حکایت کرد از حق تعالی که گفت جون بندهٔ دوست گیرم

بوی نماید خواری نفس خویش و ذلیل نکند بندهٔرا بذلّی ذلیل تر از آنك
محجوب کند اورا تا ذلّ نفس نه بیند و گفت یاری نیکو باز دارنده از
شهوات باس جشم و گوش داشتن است و گفت اگر ترا بخلق اُنس است
طمع مدار که هرگزت بخدای اُنس بدید آید و گفت هیجیز ندیدم رساننده
٥ تر باخلاص از خلوت که هرکه خلوت گرفت جز خدای هیچ نه بیند و هرکه
خلوت دوست دارد تعلّق گیرد بعمود اخلاص و دست زند برکنی از
ارکان صدق و گفت باوّل قدم هرجه جوئی یابی یعنی اگر هیچ می نیابی
نشانی است که هنوز درین راه یك قدم ننهادهٔ که تا ذرّهٔ از وجود می
ماند ذرّهٔ راه نداری و گفت گناه مقرّبان حسنات ابرارست و گفت
١٠ جون بساط محمّد بگسترانند گناه اوّلین و آخرین بر حواشی آن بساط
محو گردد و ناجیز شود و گفت ارواح انبیا در میدان معرفت افگندند
روح بیغامبر ما علیه السلام از بیش همه روحهـا بشد تا بروضهٔ وصال
رسید و گفت محبّ خدایرا کاس محبّت ندهند مگر بعد از آنك خوف
دلش‌را بسوزد و بقطع انجامد و گفت شناس که خوف آتش در جنب
١٥ فراق بمنزلت یك قطرهٔ آبست که در دریاء اعظم اندازند و من نمی دانم
جیزی دیگر دل گیرنده‌تر از خوف فراق و گفت هر جیزرا عقوبت است
و عقوبت محبّت آنست که از ذکر حق تعالی غافل ماند و گفت صوفی
آن بوذ که جون نگوید نطقش حقایق حال وی بوذ یعنی جیزی نگوید که
او آن نباشد و جون خاموش باشد معاملتش معبّر حال وی بوذ و بقطع
٢٠ علایق حال وی ناطق بوذ گفتند عارف که باشد گفت مردی باشد از
ایشان جذا از ایشان و گفت عارف هر ساعتی خاشع‌تر بوذ زیراکه بهر
ساعتی نزدیکتر بوذ و گفت عارف لازم یك حال نبوذ که از عالم غیب هر
ساعتی حالتی دیگر برو می آید تا لاجرم صاحب حالات بوذ نه صاحب
٢٤ حالت و گفت عارفی خایف می باید نه عارفی واصف یعنی وصف میکند

بوذ و گفت مردمان ترسگار باشند بر راه باشند جون ترس از دل ایشان
برفت گمراه گردند و گفت بر راه راست آنست که از خذای ترسانست
جون ترس بر خاست از راه بیوفتاذ و گفت علامت خشم خذای بر بنده
ترس بنده بوذ از درویشی و گفت فساد بر مرد از شش جیز در آیذ یکی
۵ ضعف نیّت بعمل آخرت دوم تنهاء ایشان که رهین شهوات گشته بوذ
سوم با قرب اجل درازی امل بر ایشان غالب گشته بوذ جهارم رضاء
مخلوقان بر رضای خالق گزیده باشند بنجم متابعت هوارا کرده باشند ششم
آنك زلّتهاء سلف حجّت خویش کرده باشند و هنرهای ایشان جمله دفن
کرده تا فساد بر ایشان بیذا گشته است و گفت صاحب همّت اگرجه کژ
۱۰ بوذ او بسلامت نزدیکست و صاحب ارادت اگرجه صحیح است او منافق
است یعنی آنك صاحب همّت بوذ اورا ارادت آن نبوذ که هرگز بهیج
سر فرو آرذ که صاحب همّت‌را خواست نبوذ و صاحب ارادت زوذ
راضی گردذ و بجائی فرو آیذ و گفت زندگانی نیست مگر با مردمانی که
دل ایشان آرزومند بوذ بتقوی و ایشانرا نشاط بوذ بذکر خذای و گفت
۱۵ دوستی با کسی کن که بتغیّر تو متغیّر نگردذ و گفت اگر خواهی که اهل
صحبت باشی صحبت با یاران جنان کن که صدّیق کرد با نبیّ الله علیه
السلام که در دین و دنیا بهیج مخالف او نشذ لاجرم حق تعالی صاحبش
خواند و گفت علامت محبّت خذای آنست که متابع حبیب خذای بوذ
علیه السلام در اخلاق و افعال و اوامر و سُنَن و گفت صحبت مدار با
۲۰ خذای جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس جز بمخالفت و با
دشمن جز بعداوت و گفت هیج طبیب ندیذم جاهلتر ازآنك مستانرا در
وقت مستی معالجه کنذ یعنی سخن گفتن کسی‌را که او مست دنیا باشذ بی
فایده بوذ بس گفت مست‌را دوا نیست مگر هشیار شوذ آنگاه بتوبه دوای
۲۴ او کنند و گفت خذای عزّ وجلّ عزیز نکنذ بندهٔرا بعزّی عزیزتر ازآنك

يا ابا الفيض دیذی که دیذ و بذیرفت و آن تخم ببر آمذ و مرا آشنائی
داذ و آگاهی بخشیذ و بخانهٔ خوذم خواند ذو النون از آن سخن در شور
شذ گفت خذاوندا بهشتی بمشت ارزن بگیری جهل ساله ارزان می فروشی
هاتفی آواز داذ که حق تعالی هرکرا خواند نه بعلّت خواند و هرکرا راند
٥ نه بعلّت راند تو ای ذو النون فارغ باش که کار الفعّال لِما یُرید با
قیاس عقل تو راست نیوفتذ نقلست که گفت دوستی داشتم فقیر وفات
کرد اورا بخواب دیذم گفتم خذای با تو چه کرد گفت مرا بیامرزیذ و
قرموذ که ترا آمرزیذم که ازین سفلگان دنیا هیچ نستذی با همه احتیاج
نقلست که گفت هرگز نان و آب سیر نخوردم تا نه معصیتی کردم خدایرا
١٠ یا باری قصد معصیتی در من بدیذ نیامذ نقلست که هرگه کی در نماز
خواست ایستاذ گفتی بار خذایا بکذام قدم آیم بدرگاه تو و بکذام دیذه
نگرم بقبلهٔ تو و بکذام زفان گویم راز تو و بکذام لغت گویم نام تو از بی
سرمایگی سرمایه ساختم بدرگاه آمذم که جون کار بضرورت رسیذ حیارا
بر گرفتم جون این بگفتی تکبیر بیوستی و بسی گفتی که امروز که مرا
١٥ اندوهی بیش آیذ با او گویم اگر فردام ازو اندوهی رسذ با کی گویم و در
مناجات گفتی اللّهمّ لا تعذّبْنی بذلّ الحجاب خذاوندا مرا بذلّ حجاب عذاب
مکن و گفت سبحان آن خذائی که اهل معرفت‌را محجوب گردانیذ از جملهٔ
خلق دنیا بحُجُب آخرت و از جملهٔ خلق آخرت بحُجُب دنیا و گفت سختترین
حجابها نفس دیذنست و گفت حکمت در معدهٔ قرار نگیرذ که از طعام بُر
٢٠ آمذ و گفت استغفار بی آنك از گناه باز ایستی توبهٔ دروغ‌زنان بوذ
و گفت فرّخ آنکس که شعار دل او ورع بوذ و دل او بالك از طمع
بوذ و محاسب نفس خویش فیما صنع و گفت صحّت تن در اندك
خوردن است و صحّت روح در اندکی گناه و گفت عجب نیست ازآنك
٢٤ ببلائی مبتلا شوذ بس صبر کند عجب از آنست که ببلائی مبتلا شوذ راضی

زندیق و اباحتی و کشتنی بوذ مگر هرج کند بفرمان شرع کند نقلست کی
ذو النون گفت اعرابی دیذم در طواف تنی نزار و زرد و استخوان
بگذاخته برو گفتم تو محبّی گفت بلی گفتم حبیب تو بتو نزدیکست یا از
تو دور گفت نزدیك گفتم موافق است یا ناموافق گفت موافق گفتم سبحان
۵ الله محبوب تو بتو قریب و تو بذین زاری و بذین نزاری اعرابی گفت
ای بطّال أَمَا علمْتَ انّ عذاب القُرب والموافقة أَشَدُّ من عذاب البُعد
والمخالفة ندانستهٔ که عذاب قرب و موافقت سخت‌تر بوذ هزار بار از عذاب
بعد و مخالفت نقلست که ذو النون گفت در بعضی از سفرهاء خویش
زنی‌را دیذم ازو سوال کردم از غایت محبّت گفت ای بطّال محبّت‌را غایت
۱۰ نیست گفتم جرا گفت از بهر آنك محبوب‌را نهایت نیست نقلست که
نزدیك براذری رفت از آن قوم که در محبّت مذکور بوذند اورا ببلائی
مبتلا دیذ گفت دوست ندارذ حق‌را هرك از درد حق الم یابذ ذو النون
گفت لکن من جنین می گویم که دوست ندارذ اورا هرك خوذرا مشهور
کند بدوستی او آن مرد گفت أَسْتَغْفِرُ الله واتوب الیه نقلست که ذو النون
۱۵ بیمار بوذ کسی بعیادت او در آمذ بس گفت الم دوست خوش بوذ ذو
النون عظیم متغیّر شذ بس گفت اگر اورا می دانستی بذین آسانی نام او
نبردی نقلست که وقتی نامهٔ نوشت ببعضی از دوستان که حق تعالی ببوشاناذ
مرا و ترا ببردهٔ جهل و در زیر آن برده بدیذ آراذ آنجه رضای اوست
که بسا مستور که در زیر سترست که دشمن داشتهٔ اوست نقلست که
۲۰ گفت در سفری بوذم صحرا بُر برف بوذ و گبری‌را دیذم دامن در سر
افکنده و از صحراء برف می رفت و ارزن می باشیذ ذو النون گفت ای
دهقان جه دانه می باشی گفت مرغکان جینه نیابند دانه می باشم تا این
تخم ببر آیذ و خذای رحمت کند گفتم دانهٔ که بیگانه باشذ از گبری نبذیرذ
گفت اگر نبذیرذ بیند آنج می کنم گفتم بیند گفت مرا این بس باشذ بس
۲۵ ذو النون گفت جون بحج رفتم آن گبررا دیذم عاشق آسا در طواف گفت

حکایت بذبختی خویش میکنم و نه از آن می گویم که دلم از طاعت کردن
بگرفت لیکن می ترسم که اگر عمری مانده است آن باقی همچنین خواهذ بوذ
و من عمری حلقه بامیذی می زذم که آوازی نشنوذه ام صبر برین بر من
سخت می آیذ اکنون تو طبیب غمگانی و معالج دانایانی بیچارگی مرا تدبیر
۵ کن ذو النون گفت برو و امشب سیر بخور و نماز خفتن مکن و همه
شب بخسب تا باشذ که دوست اگر بلطف ننمایذ بعتاب بنمایذ اگر برحمت
در تو نظری نمی کنذ بعُنف در تو نظری کنذ درویش برفت و سیر بخورد
دلش نداذ که نماز خفتن ترك کنذ و نماز خفتن بگزارد و بخفت مصطفی‌را
بخواب دیذ گفت دوستت سلام می گویذ و می فرمایذ که مخنّث و نامرد
۱۰ باشذ آنك بدرگاه ما آیذ و زوذ سیر شوذ که اصل در کار استقامت
است و ترك ملامت حق تعالی می گویذ مراد جهل ساله در کنارت نهاذم
و هرچه امیذ می داری بذانت برسانم و هرچه مراد تست حاصل کنم و
لیکن سلام ما بذان رهزن مدّعی ذو النون برسان و بگوی ای مدّعی دروغ
زن اگر رسوای شهرت نکنم نه خذاوند تو ام تا بیش با عاشقان و
۱۵ فروماندگان درگاه مکر نکنی و ایشانرا از درگاه ما نفور نکنی مرید بیذار
شذ گریه برو افتاذ آمذ تا بر ذو النون و حال بگفت ذو النون این سخن
بشنوذ که خذا مرا سلام رسانیذه است و مدّعی و دروغ‌زن گفته از شاذی
بپهلو می گردیذ و بپای و هوی می گریست اگر کسی گویذ چگونه روا
بوذ کی شیخی کسی‌را گویذ نماز مکن و بخسب گویم ایشان طبیبان اند
۲۰ طبیب گاه بوذ که بزهر علاج کنذ چون می دانست که گشایش کار او
درین است بذانش فرموذ که خوذرا دانست که او محفوظ بوذ نتواند که
نماز نکنذ چنانك حق تعالی خلیل‌را فرموذ علیه السلام که بُسررا قربان
کن و دانست که نکنذ چیزها روذ در طریقت کبا ظاهر شرع راست
نیایذ چنانك بکشتن خلیل‌را امر کرد و نخواست و چنانك غلام کشتن
۲۵ خضر که امر نبوذ و خواست و هرك بذین مقام نارسیذه قدم آنجا نهذ

بوی داذ قبول نکرد و گفت تو اسیری و در بند جوانمردی نبوذ از
جنین اسیر و غریب و بندی جیزی ستذن بس فرمان شذ که اورا
بزندان برید جهل شبانروز در حبس بماند هر روز خواهر بشر حافی از
دوك خویش یك قرص بر او می بردی آن روز که از زندان بیرون می
۵ آمذ آن جهل قرص همجنان نهاذه بوذ که یکی نخورده بوذ خواهر بشر حافی
جون آن بشنوذ اندوهگن شذ گفت تو می دانی که آن قرصها حلال بوذ
و بی منّت جرا نخوردی گفت زیراکه طبقش بالك نبوذ یعنی بر دست
زندانبان گذر می کرد جون از زندان بیرون آمذ بیفتاذ و بیشانیش بشکست
نقلست که بسی خون برفت امّا یك قطره نه بر روی و نه بر موی و
۱۰ نه بر جامهٔ او افتاذ و آنج بر زمین افتاذ همه نابدید شذ بفرمان خذای
عزّ وجلّ بس اورا بیش خلیفه بردند و سخن اورا ازو جواب خواستند
او آن سخن‌را شرحی بداذ متوکّل گریستن گرفت و جمله ارکان دولت در
فصاحت و بلاغت او متحیّر بماندند تا خلیفه مرید او شذ و اورا عزیز
و مکرّم باز گردانیذ نقلست که احمد سلمی گفت بنزدیك ذو النون شذم
۱۵ طشتی زرّین دیذم در بیش او نهاذه و گرد بر گرد او بویهاء خوش از
مشك و عبیر مرا گفت توئی که بنزدیك ملوك شوی در حال بسط من
از آن بترسیذم و باز بس آمذم بس یك درم بمن داذ تا به بلخ از آن یك
درم نفقه می کردم نقلست کی مریدی بوذ ذو النون‌را جهل جهلّه بداشت
و جهل موقف بایستاذ و جهل سال خواب شب در باقی کرد و جهل
۲۰ سال بباسبانی حجرهٔ دل نشست روزی بنزدیك ذو النون آمذ گفت جنین
کردم و جنین با این همه رنج دوست با ما هیج سخن نمی گویذ نظری بما
نمی کند و بهیجم بر نمی گیرذ و هیج از عالم غیب مکشوف نمی شوذ و این
همه که می گویم خوذرا ستایش نمی کنم شرح حال می دهم که این بیجارگی که
در وُسع من بوذ بجای آوردم و از حق شکایت نمی کنم شرح حال می دهم
۲۵ که همه جان و دل در خدمت او دارم امّا غم بی دولتی خویش می گویم و

النون‌را سکبائی آرزو می کرد و آن آرزو بنفس نمی داذ شب عیدی بوذ
نفس گفت جه باشذ که فردا بعیدی مارا لقمهٔ سکبا دهی گفت ای نفس
اگر خواهی که جنین کنم امشب با من موافقت کن تا همه قرانرا در دو
رکعت نماز بر خوانم نفس موافقت کرد روز دیگر سکبا بساخت و بیش
۵ او بنهاذ و انگشت‌را باك کرد و در نماز ایستاذ گفتند جه بوذ گفت درین
ساعت نفس با من گفت که آخر بآرزوی ده ساله رسیذم گفتم که بخذای
که نرسی بذان آرزو و آنکس که این حکایت می کرد جنین گفت که ذو
النون درین سخن بوذ که مردی در آمذ با دیگی سکبا بیش او بنهاذ گفت
ای شیخ من نیامذه ام مرا فرستاذه اند بذانك من مردی حمّالم و کوذکان
۱۰ دارم از مدّتی باز سکبا می خواهند و سیم فراهم می آیذ دوش بعیدی این
سکبا ساختم امروز در خواب شذم جمال جهان‌آرای رسول‌را صلّی الله
علیه وعلی آله وسلّم بخواب دیذم فرموذ کی اگر خواهی که فردا مرا به
بینی این‌را بنزد ذو النون بر و اورا بگوی که محمّد بن عبد الله بن عبد
المطّلب شفاعت می کنذ که یك نفس با نفس خوذ صلح کن و لقمهٔ جند
۱۵ بکار بر ذو النون بگریست گفت فرمان‌بردارم نقلست که جون کار او
بلند شذ کس‌را جشم بر کار او نمی رسیذ اهل مصر بزندقه بر وی گواهی
می داذند و جمله برین متّفق شذند و متوکّل خلیفه‌را از احوال او آگاه
کردند متوکّل کس فرستاذ تا ویرا بیاوردند ببغداذ و بند بر بای او
نهاذند جون بدرگاه خلیفه رسیذ گفت این ساعت مسلمانی بیاموختم از
۲۰ بیرزنی و جوانمردی از سقّائی گفتند جون گفت جون بدرگاه خلیفه رسیذم
و آن درگاه با عظمت و حاجبان و خادمان دیذم خواستم تا اندك تغیّری
در من بدیذ آیذ زنی با عصائی بیش آمذ و در من نگریست گفت یا
تن که ترا بیش او می برند نترسی که او و تو هر دو بندگان یك خذاوند
جلّ جلاله ایذ تا خذای نخواهذ با بنده هیج نتوانند کرد بس در راه سقّائی
۲۵ دیذم باکیزه آبی بمن داذ و بکسی کبا من بوذ اشارت کردم یك دینار

که روزی باذشاه‌زاذهٔ با کوکبهٔ از در مسجد بر من گذشت من این سخن
می گفتم که هیچ احمق‌تر از آن ضعیفی نبوذ کبا قوی درهم شوذ او در آمذ
و گفت این چه سخن است گفتم آدمی ضعیف چیزیست با خذای قوی
در هم می آیذ آن جوانرا لون متغیّر شذ بر خاست و برفت روز دیگر باز
۵ آمذ و گفت طریق بخذای چیست گفتم طریقی است خرد و طریقی است
بزرگتر تو کذام می خواهی اگر طریق خردتر می خواهی ترك دنیا و شهوات
و ترك گناه بگو و اگر طریق بزرگ میخواهی هرچه دون حقّ است ترك
وی بگوی و دل از همه فارغ کن قال واللّه لا اختارُ الاّ الطریق الاکبر
گفت بخذای که جز طریق بزرگتر نخواهم روز دیگر بشمینهٔ در بوشیذ و در
۱۰ کار آمذ تا از ابدال گشت بو جعفر اعور گفت نزدیك ذو النون بوذم
جماعتی یاران او حاضر بوذند از طاعت جمادات حکایت می کردند و
تختی آنجا نهاذه بوذ ذو النون گفت طاعت جمادات اولیارا آن بوذ که
این ساعت این تخت‌را بگویم که گرد این خانه بگرد در حرکت آیذ چون
سخن بگفت در حال آن تخت گرد خانه گشتن گرفت و بجای خویش باز
۱۵ شذ جوانی آنجا حاضر بوذ آن حال بدیذ گریستن بر وی افتاذ تا جان
بداذ بر همان تختش بشستند و دفن کردند نقلست که وقتی یکی بنزدیك
او آمذ و گفت وامی دارم و هیچ ندارم که وام بگزارم سنگی از زمین بر
داشت و باو داذ آن مرد آن سنگ‌را ببازار برد زمرّد گشته بوذ بچهار
صذ درم بفروخت و وام باز داذ نقلست که جوانی بوذ بیوسته بر صوفیان
۲۰ انکار کردی یك روز ذو النون انگشتری خوذ بوی داذ و گفت این‌را
ببازار بر و بیك دینار گرو کن آن جوان برفت و انگشتری ببازار برد
بدرمی بیش نمی گرفتند جوان خبر باز آورد اورا گفت بجوهریان بر و
بنگر تا چه میخواهند ببرد بهزرا دینار خواستند خبر باز آورد جوانرا گفت
علم تو بحال صوفیان همچنانست که علم آن بازاریان باین انگشترین جوان
۲۵ توبه کرد و از سر آن انکار بر خاست نقلست که ده سال بوذ تا ذو

جزو شذند دوزخ بیش ایشان آوردم همه برمیذند و براگنده شذند از بیم دوزخ بس یك جزو ماند که نه بدنیا فریفته شذند و نه ببهشت میل کردند و نه از دوزخ بترسیذند گفتم بندگان من بدنیا نگاه نکردیت و ببهشت میل نکردیت و از دوزخ نترسیذیت جه می طلبیذ همه سر بر آوردند
۵ و گفتند انت تعلم ما نُرید یعنی تو می دانی که ما جه میخواهیم نقلست که یك روز کوذکی بنزدیك ذو النون در آمذ و گفت مرا صذ هزار دیناراست میخواهم که در خدمت تو صرف کنم و آن زر بدرویشان تو بکار برم ذو النون گفت بالغ هستی گفت نی گفت نفقهٔ تو روا نبوذ صبر کن تا بالغ شوی بس جون کوذك بالغ گشت بیامذ و بر دست شیخ توبه کرد و آن
۱۰ زرها بدرویشان داذ تا آن صذ هزار دینار نماند روزی کاری بیش آمذ و درویشانرا جیزی نماند که خرج کردندی کوذك گفت ای دریغ کجاست صذ هزار دیگر تا نفقه کردمی بر این جوانمردان این سخن‌را ذو النون بشنوذ دانست که وی بحقیقت کار نرسیذه است که دنیا بنزد او خطیر است ذو النون آن کوذك‌را بخواند و گفت بدکان فلان عطّار رو و بگوی
۱۵ از من تا سه درم فلان دارو بدهذ برفت و بیاورد گفت در هاون کن و خرد بسای آنگاه بارهٔ روغن بر وی افگن تا خمیر گردذ و از وی سه مهره بکن و هر یك‌را بسوزن سوراخ کن و بنزدیك من آر کوذك جنان کرد و بیاورد ذو النون آنرا در دست مالیذ و درو دمیذ تا سه باره یاقوت گشت که هرگز آن جنان ندیذه بوذ گفت اینهارا ببازار بر و قیمت
۲۰ کن ولیکن مفروش کوذك ببازار برد و بفوذ هر یکی‌را بهزار دینار بخواستند بیامذ و با شیخ بگفت ذو النون گفت بهاون نه و بسای و بآب انداز جنان کرد و بآب انداخت گفت ای کوذك این درویشان از بی نانی گرسنه نیند لکن این اختیار ایشانست کوذك توبه کرد و بیذار گشت و بیش این جهانرا بر دل وی قدر نماند نقلست که گفت سی سال خلق‌را
۲۵ دعوت کردم یك کس بدرگاه خذای آمذ جنانك می بایست و آن آن بوذ

جشم مردمان اعتبار شذ و ازین سبب نام او ذو النون آمذ و عبادت
و ریاضت اورا نهایتی نبوذ تا بحدّی که خواهری داشت در خدمت او
جنان عارفه شذه بوذ که روزی این آیت می خواند وَظَلَّلْنا عَلَيْكُمُ ٱلْغَمَامَ
وَأَنْزَلْنا عَلَيْكُمُ ٱلْمَنَّ وَٱلسَّلْوَى روی بآسمان کرد و گفت الهی اسرائیلیانرا
۵ منّ و سلوی فرستی و محمّدیانرا نه بعزّت تو کی از بای ننشینم تا منّ و
سلوی نه بارانی در حال از روزن خانه منّ و سلوی باریذن گرفت از
خانه بیرون دویذ روی ببیابان نهاذ و گم شذ و هرگزش باز نیافتند نقلست
که ذو النون گفت وقتی در کوهها می گشتم قومی مبتلایان دیذم گرد
آمذه بوذند برسیذم کی شمارا جه رسیذه است گفتند عابدی است اینجا در
۱۰ صومعهٔ هر سال یکبار بیرون آیذ و دم خوذ برین قوم دمذ همه شفا یابند
باز در صومعه شوذ تا سال دیگر بیرون نیایذ صبر کردم تا بیرون آمذ
مردی دیذم زردروی نحیف شذه جشم در مغاك افتاذه از هیبت او لرزه
بر من افتاذ بس بجشم شفقت در خلق نگاه کرد آنگاه سوی آسمان نگریست
و دمی جند در آن مبتلایان افگند همه شفا یافتند جون خواست که در
۱۵ صومعه شوذ من دامنش بگرفتم گفتم از بهر خذای علّت ظاهررا علاج
کردی علّت باطن‌را علاج کن بمن نگاه کرد و گفت ذو النون دست از
من باز دار که دوست از اوج عظمت و جلال نگاه می کند جون ترا بیند
که دست بجز از وی در کسی دیگر زذهٔ ترا بآنکس باز گذارذ و آنکس‌را
بتو و هر یکی بیکی دیگر هلاك شویت این بگفت و در صومعه رفت
۲۰ نقلست که یك روز یارانش در آمذند اورا دیذند که می گریست گفتند
سبب جیست گریه‌را گفت دوش در سجده جشم من در خواب شذ خذاوندرا
دیذم گفت یا ابا الفیض خلق‌را بیافریذم بر ده جزو شذند دنیارا بر
ایشان عرضه کردم و نُه جزو از آن ده جزو روی بدنیا نهاذند یك
جزو ماند آن یك جزو نیز بر ده جزو شذند بهشت‌را بر ایشان عرضه
۲۵ کردم نُه جزو روی ببهشت نهاذند یك جزو بماند آن یك جزو نیز ده

برفت و اعتماد بر توکّل بدید آمد و توبهٔ او محقّق شد بس از آن جند
منزل برفت جون شبانگاه در آمد در ویرانهٔ در آمد و در آن ویرانه خمرهٔ
زر و جواهر بدید و بر سر آن خمره تختهٔ نام الله نوشته یاران وی زر و
جواهر قسمت کردند ذو النون گفت این تخته که برو نام دوست منست
۵ مرا دهیت آن تخته بر گرفت و آن روز تا شب بر آن تخته بوسه می داد
تا کارش ببرکات آن بجائی رسید که شبی بخواب دید که گفتند یا ذو النون
هر کس بزر و جواهر بسنده کردند که آن عزیز است تو برتر از آن بسنده
کردی و آن نام ماست لاجرم در علم و حکمت بر تو گشاده گردانیدیم
بس بشهر باز آمد گفت روزی می رفتم بکنارهٔ روذی رسیدم کوشکی‌را دیدم
۱۰ بر کنارهٔ آب رفتم و طهارت کردم جون فارغ شدم ناگاه جشم من بر بام
کوشك اوفتاذ کنیزکی دیدم بر کنگرهٔ کوشك ایستاذه بغایت صاحب جمال
خواستم تا ویرا بیازمایم گفتم ای کنیزك کرائی گفت ای ذو النون جون
از دور بدید آمدی بنداشتم دیوانهٔ جون نزدیکتر آمدی بنداشتم عالی جون
نزدیکتر آمدی بنداشتم عارفی بس نگاه کردم نه دیوانهٔ و نه عالی و نه
۱۵ عارفی گفتم جگونه می گوئی گفت اگر دیوانه بوذی طهارت نکردتی و اگر
عالم بوذی بنامحرم ننگرستی و اگر عارف بوذی جشمت بدون حق نیفتاذی
این بگفت و نابدید شد معلوم شد که او آدمی نبوذ تنبیه مرا آتشی در
جان من افتاذ خویشتن بسوی دریا انداختم جماعتی‌را دیدم که در کشتی
می نشستند من نیز در کشتی نشستم جون روزی جند بر آمد مگر بازرگانی‌را
۲۰ گوهری در کشتی گم شد یك بیك‌را از اهل کشتی می گرفتند و می
جستند اتّفاق کردند که با تست بس مرا رنجانیذن گرفتند و استخفاف
بسیار کردند و من خاموش می بوذم جون کار از حد بگذشت گفتم
آفریذگارا تو می دانی هزاران ماهی از دریا سر بر آوردند هر یکی گوهری
در دهان ذو النون یکی‌را بگرفت و بذان بازرگان داذ اهل کشتی جون
۲۵ آن بدیذند در دست و بای او افتاذند و ازو عذر خواستند و جنان در

جه حالتست گفت این تن با من قرار نمی گیرذ در طاعت حق تعالی و
با خلق آمیختن می خواهذ ذو النون گفت بنداشتم که خون مسلمانی ریخته
است یا کبیرهٔ آورده است گفت ندانستهٔ که جون با خلق آمیختی همه
جیز از بس آن بیایذ گفتم هول زاهدی گفت از من زاهدتر می خواهی
۵ که بینی گفت خواهم گفت بذین کوه در شو تا ببینی جون بر آمذم جوانی‌را
دیذم کی در صومعهٔ نشسته و یك بای بیرون صومعه بریذه و انداخته و
کرمان می خوردند نزدیك او رفتم و سلام کردم و از حال او برسیذم
گفت روزی درین صومعه نشسته بوذم زنی بذاینجا بگذشت دلم مایل شذ
بذو تنم تقاضاء آن کرد تا از بی او بروم یك بای از صومعه بیرون نهاذم
۱۰ اوازی شنوذم که شرم نداری از بس سی سال که خذایرا عبادت کرده باشی
وطاعت داشته اکنون طاعت شیطان کنی و قصد فاحشهٔ کنی این بای‌را
که از صومعه بیرون نهاذه بوذم ببریذم و اینجا نشسته ام تا جه بدیذ آیذ و
با من جه خواهند کرد تو بر این گناه‌کاران بجه کار آمذی اگر می خواهی
که مردی از مردان خذایرا به بینی بر سر این کوه شو ذو النون گفت از
۱۵ بلندی که آن کوه بوذ بر آنجا نتوانستم رفت بس خبر او برسیذم گفتند
دیرگاهست تا مردی در آن صومعه عبادت می کند یك روز مردی با او
مناظره می کرد که روزی بسبب کسب است او نذر کرد که من هیج نخورم
که درو سبب کسب مخلوقات بوذ جند روز بر آمذ هیج نخورد حق تعالی
زنبورانرا فرستاذ که گرد او می بریذند اورا انگبین می ذاذند ذو النون
۲۰ گفت ازین کارها و سخنها دردی عظیم بدلم فرو آمذ دانستم که هرك توکّل
بر خذای کند خذای کار او بسازذ و رنج او ضایع نگذارذ بس در راه که
می آمذم مرغکی نابینارا دیذم بر درختی نشسته از درخت فرو آمذ من
گفتم این بیجاره علف و آب از کجا می خورذ بمنقار زمین‌را بکاویذ دو سُکره
بدیذ آمذ یکی زرّین بر کنجذ و یکی سیمین بر گلاب آن مرغ سیر بخورد و
۲۵ بر درخت بریذ و سُکرها نابدیذ شذ ذو النون اینجا بیکبارگی از دست

بام دوك می ریسم و مشعلهٔ ظاهر گردذ از آن خلیفه که می گذرذ بروشنائی
آن مشعله گاه هست که جند باره دوك می ریسم روا بوذ یا نه احمد
گفت تو باری کهٔی که این دامنت گرفته است که این عجبست گفت من
خواهر بشر حافی ام احمد زار بگریست و گفت این جنین تقوی جز از
۵ خاندان بشر حافی بیرون نیایذ و گفت ترا روا نبوذ زینهار گوش دار
تا آب صافی تیره نشوذ و اقتدا بذان مقتدای باك کن براذر خویش تا
جنان شوی که اگر خواهی تا در مشعلهٔ ایشان دوك ریسی دست تو ترا
طاعت ندارذ براذرت جنان بوذ کی هرگاه که دست بطعامی دراز کردی
که شبهت بوذی دست او طاعت نداشتی گفت مرا سلطانی است که
۱۰ دل گویند اورا رغبت تقوی است من یارای آن ندارم کی بی دستوری او
سفر کنم

ذکر ذو النون مصری رحمة الله علیه

آن بیشوای اهل ملامت آن شمع جمع قیامت آن برهان مرتبت و تجرید آن
سلطان معرفت و توحید آن حجّة النقر فخری قطب وقت ذو النون مصری
۱۵ رحمة الله علیه از ملوکان طریقت بوذ و سالك راه بلا و ملامت بوذ در
اسرار و توحید نظر عظیم دقیق داشت و روشی کامل و ریاضات و کرامات
وافر بیشتر اهل مصر اورا زندیق خواندندی باز بعضی در کار او متحیّر
بوذندی تا زنده بوذ همه منکر او بوذندی و تا بمرد کس واقف نشذ بر
حال او از بس که خوذرا بوشیده نموذ و سبب توبهٔ او آن بوذ که اورا
۲۰ نشان داذند که بفلان جای زاهدی است گفت قصد زیارت او کردم
اورا دیذم خویشتن‌را از درختی آویخته و می گفت ای تن مساعدت کن
با من بطاعت و اگر نه همجنین بدارمت تا از گرسنگی بمیری گریه بر من
افتاذ عابد آواز گریه بشنیذ گفت کیست که رحم می کنذ بر کسی که شرمش
۲٤ اندکست و جرمش بسیار گفت بنزدیك او رفتم و سلام کردم گفتم این

کرده بوذی بذانج او کند راضی بوذی و گفت اگر ترا جیزی عُجب آیذ از
سخن گفتن خاموش باش و جون از خاموشی عُجب آیذ سخن گوی و گفت
اگر همه عمر در دنیا بسجدهٔ شکر مشغول گردئی شکر آن نگزارده باشی که او
در ازل حدیث دوستان کرد جهد کن تا از دوستان باشی جون وقت
۵ مرگش در آمذ در اضطرابی عظیم بوذ و در حالتی عجب گفتند مگر زندگانی‌را
دوست می داری گفت نی و لیکن بحضرت باذشاه باذشاهان شذن صعبست
نقلست که در مرض موت بوذی یکی در آمذ و از دست‌تنگی روزگار
شکایت کرد بیراهن بذو داذ و بیراهنی بعاریت بستذ و بذان بیرهن بدار
آخرت خرامیذ نقلست که تا بشر زنده بوذ هرگز در بغداذ هیج ستور روث
۱۰ نینداخته بوذ در راه حرمت اورا که بای برهنه رفتی یك شب مردی
ستوری داشت ستوررا دیذ که در راه روث افگند فریاذ بر آورد که
بشر حافی نماند نگرستند جنان بوذ گفتند بجه دانستی گفت بذانك تا او
زنده بوذ در جمله راه بغداذ روث ستوری نبوذ این بر خلاف عادت
دیذم دانستم که بشر نمانده است بعد از مرگ اورا بخواب دیذند گفتند
۱۵ خذای با تو جه کرد گفت با من عتاب کرد گفت در دنیا از من جرا
جندین ترسیذی أَمَا علمْتَ انّ ٱلکرم صفتی ندانستی که کرم صفت منست
دیگری بخواب دیذ برسیذ که حق با تو جه کرد گفت مرا آمرزیذ و
فرموذ کُلْ یا من لم یأکلْ واشربْ یا من لم یشربْ لِأَجْلی بخور ای آنك
از برای ما نخوردی و بیاشام ای آنك از برای ما نیاشامیذی دیگری
۲۰ بخوابش دیذ گفت خذای با تو جه کرد گفت مرا بیامرزیذ و یك نیمه
از بهشت مرا مباح گردانیذ و مرا گفت یا بشر تا بوذی اگر مرا در
آتش سجده کردتی شکر آن نگزاردی که ترا در دل بندگان خوذ جای داذم
دیگری بخوابش دیذ گفت خذای با تو جه کرد گفت فرمان آمذ که مرحبا
ای بشر آن ساعتی که ترا جان بر می داشتند هیج نبوذ در روی زمین از
۲۵ تو دوستر نقلست که یك روز ضعینهٔ بر امام احمد حنبل آمذ و گفت بر

عزیز باشذ و در آخرت شریف گو از سه جیز دور باش از مخلوقان
حاجت مخواه و کس‌را بذ مگوی و بهمانی کس مرو و گفت حلاوت
آخرت نیابذ آنك دوست دارذ کی مردمان ویرا بدانند و گفت اگر در
قناعت هیچ سوذ نیست جز بعزّت زندگانی کردن کفایت است گفت اگر
۵ دوست داری که خلق ترا بدانند این دوستی سَرِ محبّت دنیا بوذ و گفت
هرگز حلاوت عبادت نیابی تا نگردانی میان خوذ و میان شهوات دیوار
آهنین و گفت سخت‌ترین کارها سه است بوقت دست‌تنگی سخاوة و ورع
در خلوت و سخن گفتن بیش کسی که ازو بترسی و گفت ورع آن بوذ
که از شبهات بالك بیرون آئی و محاسبهٔ نفس در هر طرفة العینی بیش
۱۰ گیری و گفت زهد ملکی است کی قرار نگیرذ مگر در دلی خالی و گفت
اندوه ملکی است که جون جائی قرار گرفت رضا ندهذ کی هیجیز با او قرار
گیرذ و گفت فاضلترین جیزی که بندهٔرا داذه اند معرفت است والصبر
فی الفقر و گفت اگر خذایرا خاصگان اند عارفان اند و گفت صوفی آنست
که دل صافی دارذ با خذای و گفت عارفان قومی اند که نشناسند مگر
۱۵ خذای و ایشانرا کرامی ندارند مگر برای خذای و گفت هرکه خواهذ که طعم
آزادی بجشذ گو سرّرا باك گردان و گفت هرکه عمل کند خذایرا بصدق
وحشتی عظیم با خلقش بیش آیذ و گفت سلامی بر ابناء دنیا کنیذ بدست
داشتن سلام بر ایشان و گفت نگرستن در بخیل دل‌را سخت گرداند و گفت
ادب دست بداشتن میان براذران ادبست و گفت با هیجکس ننشستم و
۲۰ هیجکس با من ننشست که جون از هم جذا شذیم مرا یقین نشذ که اگر
بهم نه نشستیمی هر دورا به بوذی و گفت من کاره مرگم و کاره مرگ
نبوذ مگر کسی که در شك بوذ و گفت کامل نباشی تا دشمن تو ایمن نبوذ
و گفت اگر خذایرا طاعت نی داری باری معصیتش مکن یکی در بیش او
۲۴ گفت توکّلْتُ علی الله بشر گفت بر خذای دروغ می گوئی اگر برو توکّل

بخانه در آمدم مردی‌را دیدم گفتم تو کیستی که بی دستوری در آمدی
گفت برادر تو خضرم گفت دعا کن مرا گفت خدای گرداندن طاعت
خود بر تو آسان گرداناد و گفت طاعت تو بر تو پوشیده گرداناد نقلست
که یکی با بشر مشاورت کرد که دو هزار درم دارم حلال میخواهم که بحج
۵ شوم گفت تو بتماشا می روی اگر برای رضای خدای می روی برو وام کسی
بگزار یا بده بیتیم و یا بمردی مُقِلّ حال که آن راحت که بدل مسلمانی رسد
از صد حج اسلام بسندیده‌تر گفت رغبت حج بیشتر می بینم گفت ازآنك
این مالها نه از وجه نیکو بدست آورده‌ی تا بناوجوه خرج نکنی قرار
نگیری نقلست کی بشر بر گورستان گذر کرد گفت همه اهل گورستانرا
۱۰ دیدم بر سر کوه آمده و شغبی در ایشان افتاده و با یك دگر منازعه می
کردند جنانك کسی قسمت کند جیزی گفتم بار خدایا مرا شناسا گردان
تا این جه حالست مرا گفتند آنجا برو و بپرس رفتم و برسیدم گفتند کی
یك هفته است که مردی از مردان دین بر ما گذر کرد و سه بار قُلْ
هُوَ ٱللّٰهُ أَحَدٌ بر خواند و ثواب بما داد یك هفته است تا ما ثواب آنرا
۱۵ قسمت می کنیم هنوز فارغ نگشته ایم نقلست که بشر گفت مصطفی‌را صلّی
الله علیه و سلّم بخواب دیدم مرا گفت ای بشر هیج می دانی که جرا خدای
تعالی بر گزید ترا از میان اقران تو و بلند گردانید دَرجهٔ تو گفتم نی یا
رسول الله گفت بسبب آنك متابعت سنّت من کردی و صالحانرا حرمت
نگاه داشتی و برادرانرا نصیحت کردی و اصحاب مرا و اهل بیت مرا
۲۰ دوست داشتی خدای تعالی ترا ازین جهت بمقام ابرار رسانید نقلست که
بشر گفت یك شب مرتضی‌را بخواب دیدم گفتم مرا بندی ده گفت جه
نیکوست شفقت توانگران بر درویشان برای طلب ثواب رحمن و ازآن
نیکوتر تکبّر درویشان بر توانگران از اعتماد بر کرم آفریدگار جهان نقلست
که اصحاب‌را گفت سیاحت کنید که جون آب روان بوذ خوش گردذ
۲۵ و جون ساکن شوذ متغیّر و زرد شوذ و گفت هرکه خواهذ که در دنیا

و او در رضا سخن می گفت یکی از ایشان گفت یا ابا نصر هیچیز از خلق
قبول نمی کنی برای جاه‌را اگر محقّق در زهد و روی از دنیا بگردانیدهٔ از
خلق چیزی می ستان تا جاهت نماند در چشم خلق و آنچ از ایشان می
ستانی در خُفیه بدرویشان می ده و بر توکّل می نشین و قوت خویش از
۵ غیب می ستان این سخن عظیم سخت می آمد بر اصحاب بشر گفت جواب
بشنوید آنکه گفت فُقَرا سه قسم اند یك قسم آنند که هرگز سوال نکنند
و اگر بدهندشان نیز نگیرند این قوم روحانیان اند که جون خداوندرا
سوال کنند هرجه خواهند خدا بدهد و اگر سوگند بخدای دهند درحال
حاجت ایشان روا شوذ یك قسم دیگر آنند که سوال نکنند و اگر بدهند
۱۰ قبول کنند و این قوم از اوسط اند و ایشان بر توکّل ساکن باشند بر
خدای تعالی و این قوم آنها اند که بر مائدهٔ خلد نشینند و یك قسم آنند
که بصبر نشینند و جندانك توانند وقت نگاه دارند و دفع دواعی می
کنند آن صوفی جون جواب بشنوذ گفت راضی گشتم بذین سخن خداوند
از تو راضی باذ و بشر گفت بعلی جرجانی رسیذم بر جشمهٔ آبی بوذ جون
۱۵ مرا بدیذ گفت آیا امروز جه گناه کردم که آدمی‌را می بینم گفت از بس
او بدویذم گفتم مرا وصیّتی کن گفت فقررا در بر گیر و زیستن با صبر
کن و هوارا دشمن گیر و مخالفت شهوات کن و خانهٔ خوذرا امروز خالی‌تر
از لحد گردان جنانك خانهٔ تو جنان بوذ که آن روز که درلحدت بخوابانند
تا مرفّه و خوش بخدای توانی رسیذ نقلست کی گروهی بر بشر آمدند که
۲۰ از شام آمده ایم بحج رویم رغبت کنی با ما گفت بسه شرط یکی آنك هیچ
بر نگیریم و هیچ نخواهیم و اگر جیزی‌مان بدهند نبذیریم گفتند ناخواستن
و بر ناگرفتن توانیم امّا اگر فتوحی بدیذ آیذ نتوانیم کی نگیریم گفت شما
توکّل بر زاد حاجیان کرده ایذ و این بیان آن سخن است که در جواب
آن صوفی گفته است که اگر در دل کرده بوذی که هرگز از خلق جیزی
۲۵ قبول نخواهم کرد این توکّل بر خذای بوذی نقلست که بشر گفت روزی

شهوت دل خاموشی بینم روایت کنم نقلست که بشررا گفتند بغداذ مختلط
شده است بل که بیشتر حرامست تو جه می خوری گفت ازین می خورم
که شما می خورید و ازین می آشامم که شما می آشامید گفتند بس بجه رسیذی
بذین منزلت گفت بلقمهٔ کم از لقمهٔ و بدستی کوتاه‌تر از دستی و کسی که
۵ می خورذ و می گریذ با کسی که می خورذ و می خندذ برابر نبوذ بس
گفت حلال اسراف نه بذیرذ یکی ازو برسیذ که جه جیز نان خورش
کنم گفت عافیت نان خورش کن نقلست که مدّت جهل سال اورا بریان
آرزو می کرد و بهاء آن اورا بدست نیامده بوذ و گویند سالها بوذ تا دلش
باقلا می خواست و نخورده بوذ نقلست که هرگز آب از جوئی که سلطانان
۱۰ کنده بوذندی نخوردی یکی از بزرگان گفت بنزد بشر بوذم سرمائی بوذ
سخت اورا دیذم برهنه می لرزیذ گفتم که یابا نصر در جنین وقت جامه
زیادت کنند تو بیرون کردهٔ گفت درویشانرا یاذ کردم و مال نداشتم کی
بایشان مواسا کنم خواستم کی بتن موافقت کنم ازو برسیذند که بذین
منزلت بجه رسیذی گفت بذانك حال خویش از غیر خذای بنهان
۱۵ داشتم جملهٔ عمر گفتند جرا سلطانانرا وعظ نکنی که ظلم بر ما می روذ
گفت خذایرا ازآن بزرگتر دانم که من اورا بیش کسی یاذ کنم که اورا
نداند احمد بن ابرهیم المتطیّب گفت بشر مرا گفت که معروف‌را بگوی که
جون نماز کنم بنزدیك تو آیم من بیغام بداذم منتظر می بوذیم نماز بیشین
بکردیم نیامذ نماز دیگر بگزاردیم نیامذ نماز خفتن بگزاردیم با خویشتن گفتم
۲۰ سبحان الله جون بشر مردی خلاف کند این عجبست و جشم همی داشتم و
بر در مسجد همی بوذیم تا بشر بیامذ سجّادهٔ خویش بر گرفت و روان شذ
جون بدجله رسیذ بر آب برفت و بیامذ و حدیث کردند تا وقت سحر
باز گشت و همجنان بر آب برفت من خویشتن از بام بینداختم و آمذم و
دست و بای اورا بوسه داذم و گفتم مرا دعائی بکن دعا کرد و گفت
۲۵ آشکارا مکن تا زنده بوذ با هیج کس نگفتم نقلست که جماعتی بر او بوذند

بسیار بر او رفتی و در حق او ارادة تمام داشت تا بحدّی که شاگردانش
گفتند این ساعت تو عالمی در احادیث و فقه و اجتهاد و در انواع علوم
نظیر نداری هر ساعت از بس شوریدهٔ می روی جه لایق بوذ احمد گفت
آری ازین همه علوم که بر شمردیت من این همه به ازو دانم امّا او خذاوندرا
۵ به از من داند بس بر او رفتی و گفتی حدِّثْنی عن ربّی مرا از خذای من
سخنی بگوی نقلست که بشر خواست که شبی بخانه در آیذ یك بای برون
خانه نهاذ و تا روز همجنان ایستاذه بوذ و متحیّر و شوریده و گویند نیز که
در دل خواهرش افتاذ کی امشب بشر مهمان تو خواهذ بوذ درِ خانه
برُفت و آبی بزذ و منتظر آمذن بوذ ناگاه بشر بیامذ جون شوریدهٔ گفت
۱۰ ای خواهرم بر بام می شوم قدم بنهاذ و بایهٔ جند بر آمذ و تا روز همجنان
ایستاذه بوذ جون روز شذ فروذ آمذ و بنماز جماعت شذ بامداذ باز آمذ
خواهرش گفت کی ایستادن‌را سبب جه بوذ گفت در خاطرم آمذ که در
بغداذ جندین کس اند که نام ایشان بشر است یکی جهوذ و یکی ترسا
و یکی مغ و مرا نام بشر است و بجنین دولتی رسیده و اسلام یافته ایشان
۱۵ جه کردند که از بیرون نهاذندشان و من جه کردم کی بجنین دولتی
رسیذم در حیرت این مانده بوذم نقلست که بلال خواصّ گفت در تیه
بنی اسرائیل می رفتم مردی با من می رفت الهامی بدل من آمذ که او
خضر است گفتم بحق حق کی بگوی که ترا نام جیست گفت براذر تو
خضر است گفتم در شافعی جه گوئی گفت از اوتاد است گفتم در احمد
۲۰ حنبل جگوئی گفت از صدّیقانست گفتم در بشر جگوئی گفت از بس او
جون او نبوذ نقلست که ابو عبد الله جلا گویذ ذو النّون‌را دیذم اورا
عبادت بوذ و سهل‌را دیذم اورا اشارت بوذ و بشررا دیذم اورا ورع
بوذ مرا گفتند تو بکذام مایل‌تری گفتم به بشر بن الحارث که استاذ
ماست نقلست که هنت قمطره از کتب حدیث داشت در زیر خاك دفن
۲۵ کرد روایت نکرد گفت ازآن روایت نمی کنم که در خوذ شهوت می بینم اگر

عالم بوذ مولد او از مرو بوذ ببغداذ نشستی و ابتداء توبهٔ او آن بوذ
که شوریذه روزگار بوذ یك روز مست می رفت کاغذی یافت بر آنجا
نوشته بسم الله الرحمن الرحیم عطری خریذ و آن کاغذرا معطّر کرد و
بتعظیم آن کاغذرا در خانه نهاذ بزرگی آن شب بخواب دیذ که گفتند
۵ بشررا بگوی طیّبتَ اسمنا فطیّبناك وتجلّتَ اسمنا فتجلّناك طهّرتَ اسمنا فطهّرناك
فبعزّتی لأُطیّبنّ اسمك فی الدّنیا والآخرة آن بزرگ گفت مردی فاسق است
مگر بغلط می بینم طهارت کرد و نماز بگزارد و بخواب رفت همین خواب
دیذ همچنین تا بار سوم بامداذ بر خاست ویرا طلب کرد گفتند بمجلس
خمر است رفت خانهٔ کی در آنجا بوذ گفت بشر آنجا می بوذ گفتند بوذ
۱۰ ولکن مست است و بی خبر گفت بگوئیت که بتو پیغامی دارم گفت
بگوئیذ کی پیغامی که داری گفت پیغام خذای گریان شذ گفت آه عتاب
دارذ یا عقابی کنذ گفت باش تا یارانرا بگویم با یاران گفت ای یاران
مرا خواندند رفتم و شمارا بدروذ کردم که بیش هرگز مرا درین کار نه
بینیذ بس جنان شذ کی هیچ کس نام وی نشنوذی الّا کی راحتی بدل وی
۱۵ برسیذی و طریق زهد بیش گرفت و از شدّة غلبهٔ مشاهدهٔ حق تعالی هرگز
کفش در پای نکرد حافی از آن گفتند با او گفتند جرا کفش در پای
نکنی گفت آن روز که آشتی کردند پای برهنه بوذم باز شرم دارم که
کفش در پای کنم و نیز حق تعالی میگویذ زمین‌را بساط شما گردانیذم بر
بساط باذشاهان ادب نبوذ با کفش رفتن جمعی از اصحاب خلوت جنان
۲۰ شذند که بکلوخی استنجا نتوانند کرد آبی از دهن بر زمین نتوانند انداخت
که جمله درو نور الله بینند بشررا نیز همین افتاذ بل که نور الله جشم
روندهٔ گردذ بِی یَبْصُر جز خذای خوذرا نه بینذ هرکرا خذای جشم او شذ
جز خذای نتواند دیذ جنانك خواجهٔ انبیا علیهم السلام در پس جنازهٔ
ثعلبه بسر انگشت پای می رفت فرموذ ترسم که پای بر سر ملایکه نهم و
۲۵ آن ملایکه جیست نور الله المؤمن ینظر بنور الله نقلست که احمد حنبل

با وی بوذند گفتند از ما هیچکس زاد و راحله ندارذ ابرهیم گفت خذایرا
اُستوار داریذ در رزق آنگاه گفت در درخت نگریذ اگر زر طمع داریذ
زر گردذ همه درختان مغیلان زر شذه بوذند بقدرة خذای تعالی نقلست که
یك روز جماعتی با او می رفتند بحصاری رسیذند در بیش حصار هیزم
٥ بسیار بوذ گفتند امشب اینجا باشیم کی هیزم بسیار است تا آتش کنیم آتش
بر افروختند و بروشنائی آتش نشستند هر کسی نان تهی می خوردند و
ابرهیم در نماز ایستاذ یکی گفت کاشکی مرا گوشت حلال بوذی تا برین
آتش بریان کردیمی ابرهیم نماز سلام داذ و گفت خذاوند قادرست که
شمارا گوشت حلال دهذ این بگفت و در نماز ایستاذ در حال غرّیذن
١٠ شیر آمذ شیری دیذند که آمذ گوره خری در بیش گرفته بگرفتند وکباب
می کردند و می خوردند و شیر آنجا نشسته بوذ در ایشان نظاره می کرد
نقلستِ که جون آخر عمر او بوذ نابیذا شذ جنانك بتعیین بیذا نیست
خاك او بعضی گویند در بغداذ است و بعضی گویند در شام است و بعضی
گویند آنجاست که خاك لوط بیغامبر صلّی الله علیه و سلّم کی بزیر زمین
١٥ فرو برده است با بسیار خلق وی در آنجا گریخته است از خلق و هم آنجا
وفات کرده است نقلست که جون ابرهیمرا وفات رسیذ هاتفی آواز داذ
أَلا إِنّ أَمانَ الارض قد مات آگاه باشیذ که امان روی زمین وفات
کرد همه خلق متحیّر شذند تا این جه تواند بوذ تا خبر آمذ کی ابرهیم ادهم
قدّس الله روحه العزیز وفات کرده است

٢٠ ذکر بشر حافی رحمة الله علیه

آن مبارز میذان مجاهده آن مجاهز ایوان مشاهده آن عامل کارگاه هدایت آن
کامل بارگاه عنایت آن صوفی صافی بشر حافی رحمة الله علیه مجاهدهٔ عظیم
داشته است و شانی رفیع و مشارٌ الیه قوم بوذ فضیل عیاض در یافته
٢٤ بوذ و مرید خال خوذ بوذ علی بن حشرم و در علم اصول و فروع

و مردمان آن درخت‌را رُمّان العابدین نام کردند ببرکهٔ ابرهیم و عابدان در
سایهٔ او نشستندی نقلست که با بزرگی بر سر کوهی نشسته بوذ و سخن می
گفت این بزرك ازو برسیذ که نشان آن مرد که بکمال رسیده بوذ جیست
گفت اگر کوه‌را گویذ که برو در رفتن آیذ در حال کوه در رفتن آمذ
۵ ابرهیم گفت ای کوه من ترا نمی گویم که برو و لیکن بر تو مثل می زنم
نقلست که رجا گویذ کبا ابرهیم در کشتی بوذم باذ بر خاست و جهان
تاریك شذ گفتم آه کشتی غرق شذ آوازی از هوا در آمذ که از غرقه
شذن کشتی مترسیذ که ابرهیم ادهم با شماست در ساعت باذ بنشست و
جهان تاریك روشن شذ نقلست که ابرهیم وقتی در کشتی نشسته بوذ
۱۰ باذی بر خاست عظیم جنانك کشتی غرقه خواست شذن ابرهیم نگاه کرد
کرّاسهٔ دیذ آویخته کرّاسه بر داشت و در هوا بداشت گفت الهی مارا
غرقه کنی کتاب تو در میان ما باشذ در ساعت باذ بیارامیذ آواز آمذ
که لا أَفْعَلُ نقلست که وی در کشتی خواست نشستن و سیم نداشت
گفتند هر کسی‌را دیناری بباید داذ دو رکعت نماز گزارد و گفت الهی
۱۵ از من جیزی میخواهند و ندارم در وقت آن دریا همه زر شذ مشتی بر
گرفت و بذیشان داذ نقلست که روزی بر لب دجله نشسته بوذ و خرقهٔ
ژندهٔ خوذ باره می دوخت سوزنش در دریا افتاذ کسی ازو برسیذ که ملکی
جنان از دست بداذی جه یافتی اشارة کرد بدریا که سوزنم باز دهیت
هزار ماهی از دریا بر آمذ هر یکی سوزنی زرّین بدهان گرفته ابرهیم گفت
۲۰ سوزن خویش خواهم ماهیکی ضعیف بر آمذ سوزن او بدهان گرفته گفت
کمترین جیزی که یافتم به ماندن ملك بلخ اینست دیگرهارا تو ندانی نقلست
که یك روز بسر جاهی رسیذ دلو فرو گذاشت بُر زر بر آمذ نگوسار کرد
باز فرو گذاشت بر مروارید بر آمذ نگوسار کرد وقتش خوش شذ گفت
الهی خزانه بر من عرضه میکنی می دانم که تو قادری و دانی که بذین
۲۵ فریفته نشوم آیم ده تا طهارت کنم نقلست که وقتی بحج می رفت دیگران

سر او زد و سر اورا بشکست و خون روان شد و رسنی در گردن او
کرد و می آورد مردم شهر پیش آمدند جون جنان ذیذند گفتند ای نادان
این ابرهیم ادهم است ولی خدای آن مرد در پای او افتاد و ازو عذر
خواست و بحلّی می خواست و گفت مرا گفتی من بنده ام گفت کیست که
٥ او بنده نیست گفت من سر تو بشکستم تو مرا دعائی کردی گفت آن
معاملت تو با من کردی ترا دعاء نیك می کردم نصیب من ازین
معاملت که تو کردی بهشت بوذ نخواستم کی نصیب تو دوزخ بوذ گفت
جرا اشارت بگورستان کردی و من آباذانی خواستم گفت ازآنك هر روز
گورستان معمورتر است و شهر خراب‌تر یکی از اولیای حق گفت بهشتیانرا
١٠ بخواب دیذم هر یکی دامنی بر کرده گفتم این جه حالتست گفتند ابرهیم
ادهمرا نادانی سر بشکسته است اورا جون در بهشت آرند فرمایذ که تا
گوهرها بر سر او نثار کنند این دامنها و آستینها بر از آنست نقلسب که
وقتی بمستی بر گذشت دهانش آلوذه بوذ آب آورد و دهان آن مست
بشست و می گفت کی دهنی که ذکر حق بر آن دهان رفته باشذ آلوذه
١٥ بگذاری بی حرمتی بوذ جون این مرد بیذار شذ اورا گفتند زاهد خراسان
دهانت‌را بشست آن مرد گفت من نیز توبه کردم بس از آن ابرهیم بخواب
دیذ کی گفتند تو از برای ما دهنی شستی ما دل ترا بشستیم نقلست که
صنوبری گویذ کی در بیت المقدّس با ابرهیم بوذم در وقت قیلوله در زیر
درخت اناری فرو آمذ و رکعتی جند نماز کردیم آوازی شنوذم از آن
٢٠ درخت که یابا اسحاق مارا کرامی گردان و ازین انارها جیزی بخور ابرهیم
سر در بیش افکند سه بار درخت همان می گفت بس درخت گفت یابا
محمّد شفاعت کن تا از انار ما بخورذ گفتم یابا اسحاق می شنوی گفت آری
جنین کنم بر خاست و دو انار باز کرد یکی بخورد و یکی بمن داذ ترش بوذ
و آن درخت کوتاه بوذ جون باز گشتم وقتی باز بآن درخت انار رسیذم
٢٥ درخت دیذم بزرك شذه و انار شیرین گشته و در سالی دو بار انار کردی

باغ آمذ و گفت انار شیرین بیار بیاوردم ترش بوذ گفت نار شیرین بیار
طبقی دیگر بیاوردم هم ترش بوذ گفت ای سبحان الله جندین گاه در باغی
باشی نار شیرین ندانی گفت من باغ ترا نگاه می دارم و طعم انار ندانم
که نه جشیذه ام مرد گفت بذین زاهدی که توئی گمان برم که ابرهیم ادهمی
۵ جون این بشنیذم از آنجا برفتم نقلست کی گفت یك شب جبرئیل‌را بخواب
دیذم که از آسمان بزمین آمذ صحیفهٔ در دست سوال کردم که تو جه
خواهی کرد گفت نام دوستان حق می نویسم گفتم نام من بنویس گفت
از ایشان نه‌ی گفتم دوست دوستان حقّم ساعتی اندیشه کرد بس گفت
فرمان رسیذ که اوّل نام ابرهیم ثبت کن که اومیذ درین راه از نومیذی
۱۰ بدیذ آیذ نقلست که گفت شبی در مسجد بیت المقدّس خویشتن‌را در میان
بوریائی بنهان کردم که خادمان نمی گذاشتند تا کسی در مسجد باشذ جون
بارهٔ از شب بگذشت در مسجد گشاذه شذ بیری در آمذ بلاسی بوشیذه
و جهل تن در قفای او هر یك بلاسی بوشیذه آن بیر در محراب شذ
و دو رکعت نماز گزارد و بشت بمحراب باز نهاذ یکی از ایشان گفت
۱۵ امشب یکی درین مسجد است که نه از ماست آن بیر تبسّم کرد و گفت
بُسر ادهم است جهل روز است تا حلاوة عبادت نمی یابذ جون این
بشنوذم بیرون آمذم و گفتم جون نشان می دهی بخدای بر تو که بگوی
که بجه سبب است گفت فلان روز در بصره خرما خریذی خرمائی
افتاذه بوذ بنداشتی که از آن تست بر داشتی و در خرماء خوذ بنهاذی
۲۰ جون این بشنوذم ببر خرمافروش رفتم و ازو بحلّی خواسب خرمافروش
اورا بحلّ کرد و گفت جون کار بذین باریکی است من ترك خرما
فروختن گفتم از آن کار توبه کرد و دکّان بر انداخت و از جملهٔ
ابدال گشت نقلست که ابرهیم روزی بصحرا رفته بوذ لشکری بیش آمذ
گفت تو جه کسی گفت بندهٔ گفت آباذانی از کذام طرفست اشارت
۲۵ بگورستان کرد آن مرد گفت بر من استخفاف می کنی و تازیانهٔ جند بر

مشغول می شویت کسی که جنین بوذ دعاء او جگونه مستجاب باشذ نقلست
که برسیذند کی مردرا جون گرسنه شوذ و جیزی ندارذ جه کند گفت
صبر کند یك روز و دو روز و سه روز گفتند تا ده روز صبر کرد جه
کند گفت ماهی بر آیذ گفتند آخر هیج نخواهـذ گفت صبر کند گفتند تا
۵ کی گفت تا بمیرذ که دیت بر کُشنده بوذ نقلست که گفتند گوشت گرانست
گفت ما ارزان کنیم گفتند جگونه گفت نخریم و نخوریم نقلست کـه یك
روزش بدعوتی خوانده بوذند مگر منتظر کسی بوذند دیر می آمذ یکی از
جمع گفت او مردی تیز رو بوذ گفت ای شکم تا مرا از تو جه می بایذ
دیذ بس گفت نزدیك ما گوشت بس از نان خورند شما نخست گوشت
۱۰ خوریذ در حال بر خاست که غیبت کردن گوشت مردمان خوردنست
نقلست کی قصد حمّامی کرد و جامهٔ خَلَق داشت راه نداذندش حالتی برو
بدیذ آمذ گفت با دست تهی بخانهٔ دیو راه نمی دهند بی طاعت در خانهٔ
رحمن جون راه دهند نقلست که گفت وقتی در بادیه متوکّل می رفتم سه
روز جیزی نیافتم ابلیس بیامذ و گفت باذشاهی و آن جندان نعمت بگذاشتی
۱۵ تا گرسنه بجج می روی با تجمّل بجج هم توان شذ که جندین رنج بتو نرسذ
گفت جون این سخن از وی بشنوذم بسر بالائی برفتم گفتم الهی دشمن‌را
بر دوست گماری تا مرا بسوزانذ مرا فریاذ رس که من این بادیه‌را بمدد
تو قطع توانم کرد آواز آمذ که یا ابرهیم آنج در جیب داری بیرون انداز
تا آنج در غیب است ما بیرون آوریم دست در جیب کردم جهار دانگ
۲۰ نقره بوذ که فراموش مانده بوذ جون بینداختم ابلیس از من برمیذ و قوتی
از غیب بدیذ آمـذ نقلست که گفت وقتی جند روز گرسنه بوذم بخوشه
جینی رفتم هر باری که دامن بر از خوشه کردم مرا بزذندی و بستاندندی
تا جهل بار جنین کردند جهل و یکم جنین کردم و هیج نگفتند آوازی
شنیذم که این جهل بار در مقابلهٔ آن جهل سبر زرّین است که در بیش
۲۵ تو می بردند نقلست که گفت وقتی باغی بمن داذند تا نگاه دارم خذاوند

رزق اوست من از کجا خورم ابرهیم گفت نیکو بوذ که رزق او خوری و
در وی عاصی شوی دوم جون خواهی کی معصیتی کنی جائی کن که ملك
او نبوذ گفت این سخن مشکلتر بوذ که از مشرق تا بمغرب بلاد الله است
من کجا روم گفت نیکو نبوذ که ساکن ملك او باشی و در وی عاصی
۵ شوی سوم جون خواهی که معصیتی کنی جائی کن کی او ترا نه بیند گفت
این جگونه توانـذ بوذ او عالم الاسرار است و دانندهٔ ضمایر است ابرهیم
گفت نیك باشذ که رزق او خوری و ساکن بلاد او باشی و در نظر
او معصیتی کنی در . ائی که ترا بیند جهارم گفت جون ملك الموت
بنزدیك تو آیذ بگوی مهلتم ده تا توبه کنم گفت او این سخن از من قبول
۱۰ نکند ابرهیم گفت بس قادر نهٔی که ملك الموت‌را از خوذ دفع کنی تواند
بوذ که بیش از آنك بیایذ توبه کنی و آن این ساعت‌را دان و توبه کن
بنجم جون منکر و نکیر بر تو آیند هر دورا از خویشتن دفع کن گفت
نتوانم گفت بس کار جواب ایشان آماذه کن ششم آنست که فرداء قیامت
گناه‌کارانرا فرمایند که بدوزخ بریت تو بگو که من نمی روم گفت آنرا
۱۵ تمامست و در حال توبه کرد و بر توبه بوذ شش سال تا از دنیا رحلت
کرد نقلست که از ابرهیم برسیذند که سبب جیست که خذاوندرا می
خوانیم و اجابت نمی آیذ گفت از بهر آنك خذایرا می دانیذ و طاعتش
نمی داریذ و رسول‌را می دانیذ و طاعتش نمی داریذ و متابعت سنّت وی
نمی کنیذ و قران می خوانیذ و بذان عمل نمی کنیذ و نعمت خذای می
۲۰ خوریذ و شکر نمی کنیذ و می دانیذ که بهشت آراسته است برای مطیعان
و طلب نمی کنیذ و می شناسیذ کی دوزخ ساخته است با اغلال آتشین برای
عاصیان و ازآن نمی گریزیت و می دانیذ که مرگ هست و ساز مرگ نمی
سازیت و ماذر و بذر و فرزندانرا در خاك می کنیت و از آن عبرت
نمی گیریت و می دانیذ کی شیطان دشمنست با او عداوت نمی کنیت بل
۲۵ که با او می سازیت و از عیب خوذ دست نمی داریذ و بعیب دیگران

آیذ بر مرکب شکر نشینم و بیش او باز روم و جون معصیتی بدیذ آیذ بر
مرکب توبه نشینم و بیش وی باز روم و جون محنتی بدیذ آیذ بر مرکب
صبر نشینم و بیش وی باز روم و جون طاعتی بدیذ آیذ بر مرکب اخلاص
نشینم و بیش وی باز روم و گفت تا عیال خوذرا جون بیوگان نکنی و فرزندان
۵ خوذرا جون یتیمان نکنی و در شب در خاکدان سگان نخسبی طمع مدار
که در صفّ مردان راه دهندت و درین حرف که گفت آن محتشم درست
آمذ که باذشاهی بگذاشت تا بذین جای رسیذ نقلست که روزی جماعتی از
مشایخ نشسته بوذند ابرهیم قصد صحبت ایشان کرد گفتند برو که هنوز
از تو گند باذشاهی می آیذ با آن کردار اورا این گویند تا دیگرانرا جه
۱۰ گویند نقلست که ازو برسیذند که جرا دلها از حق محجوبست گفت زیراکه
دوست داری آنج حق دشمن داشته است بدوستی این گلخن فانی که سرای
لعب و لهواست مشغول شذهٔ و ترك سرای جنّات نعیم مقیم گفتهٔ ملکی و
حیوتی و لذّتی که آنرا نه نقصانی بوذ و نه انقطاع نقلست که یکی گفت
مرا وصیّتی بکن گفت خداوندرا یاذ دار و خلق‌را بگذار دیگری‌را وصیّت
۱۵ کرد گفت بسته بگشای و گشاذه ببند گفت مرا این معلوم نمی شوذ گفت
کیسهٔ بسته بگشای و زبان گشاذه ببند و احمد خضرویه گفت ابرهیم
مردی‌را در طواف گفت درجهٔ صالحان نیابی تا از شش عقبه نگذری یکی
آنك در نعمت بر خوذ ببندی و در محنت بر خوذ بگشائی و در عزّ بر
بندی و در ذلّ بگشائی و در خواب بر بندی و در بیداری بگشائی و در
۲۰ توانگری ببندی و در درویشی بگشائی و در امل ببندی و در اجل و
در آراسته بوذن و در ساختگی کردن مرگ بگشائی نقلست که ابرهیم نشسته
بوذ مردی نزدیك او آمذ گفت ای شیخ من بر خوذ بسی ظلم کرده ام
مرا سخنی بگوی تا آنرا امام خوذ سازم ابرهیم گفت اگر قبول کنی از من
شش خصلت نگاه داری بعد از آن هرجه کنی زیان ندارذ اوّل آنست که
۲۵ جون معصیتی خواهی که بکنی روزی وی مخور گفت هرجه در عالم است

جنبندهٔ بسیار درو افتاده بوذ و مرا می خوردند ناگاه از آن جامها که در
خزینه نهاده بوذم یاذم آمذ نفس فریاذ بر آورد که آخر این جه رنجست
آنجا نیز نفس بمراد دیذم نقلست که یکبار در بادیه بر توکّل بوذم
جند روز جیزی نیافتم دوستی داشتم گفتم اگر بر وی روم توکّلم باطل
۵ شوذ در مسجد شذم و بر زبان براندم که توکّلتُ علی الحیّ الذی لا
یموت لا اله الاّ هو هاتفی آواز داذ که سبحان آن خذائی که باك گردانیذه
است روی زمین‌را از متوکّلان گفتم جرا گفت متوکّل کی بوذ آنك برای
لقمهٔ که دوستی مجازی بوی دهذ راهی دراز در بیش گیرذ و آنگاه گویذ
توکّلتُ علی الحیّ الّذی لا یموت دروغی‌را توکّل نام کردهٔ و گفت وقتی
۱۰ زاهدی متوکّل‌را دیذم برسیذم که تو از کجا خوری گفت این علم بنزدیك
من نیست از روزی دهنده برس مرا با این جه کار و گفت وقتی غلامی
خریذم گفتم جه نامی گفت تا جه خوانی گفتم جه خوری گفت تا جه دهی
گفتم جه بوشی گفت تا جه بوشانی گفتم جه کنی گفت تا جه فرمائی گفتم
جه خواهی گفت بنده‌را با خواست جه کار بس با خوذ گفتم ای مسکین
۱۵ تو در همه عمر خذایرا همجنین بنده بوذهٔ بندگی باری بیاموز جندانی بگریستم
که هوش از من زایل شذ و هرگز اورا کسی ندیذ مربّع نشسته اورا
برسیذند که جرا هرگز مربّع ننشینی گفت یك روز جنین نشسته آوازی
شنیذم از هوا کی ای بُسر ادهم بندگان در بیش خذاوندان جنین نشینند
راست بنشستم و توبه کردم نقلست که وقتی ازو برسیذند که بندهٔ کیستی
۲۰ بر خوذ بلرزیذ و بیفتاذ و در خاك گشتن گرفت آنگاه بر خاست و این بر
آیت بر خواند إِنْ كُلُّ مَنْ فِي ٱلسَّمَوَاتِ وَٱلْأَرْضِ إِلَّا آتِي ٱلرَّحْمٰنِ عَبْدًا
اورا گفتند جرا اوّل جواب نداذی گفت ترسیذم که گویم بندهٔ اویم او
حق بندگی از من طلب کند گویذ حق بندگیٔ ما جون گزاردی و اگر
گویم نه نتوانم هرگز این خوذ کسی گفت نقلست که ازو برسیذند که
۲۵ روزگار جون می گذاری گفت جهار مرکب دارم باز داشته جون نعمتی بدیذ

دیگری ازو برسید که بیشهٔ تو جیست گفت تو ندانستهٔ که کارکنان خدای‌را
به بیشه حاجت نیست نقلست که یکی ابرهیم‌را گفت ای بخیل گفت من
ولایت بلخ مانده ام و ترك ملکی گرفتم من بخیل باشم تا روزی مزیّنی موی
او راست می کرد مریدی از آن او آنجا بگذشت گفت جیزی داری همیانی
۵ زر آنجا بنهاذ وی بمزیّن داذ سایلی برسیذ از مزیّن جیزی بخواست مزیّن
گفت بر گیر ابرهیم گفت در همیان زراست گفت می دانم ای بخیل الغنا
غِنَی القلب لا غِنَی المال گفت زراست گفت ای بطّال بآنکس می دهم که
می داند کی جیست ابرهیم گفت هرگز آن شرم‌را با هیچ مقابله نتوانم کرد
و نفس‌را بمراد خویش آنجا دیذم ویرا گفتند تا درین راه آمذی هیچ شاذی
۱۰ بتو رسیذه است گفت جند بار بکشتی در بوذم و مرا کشتی‌بان نمی شناخت
جامهٔ خَلَق داشتم و موئی دراز و بر حالی بوذم که ازآن اهل کشتی جمله
غافل بوذند و بر من می خندیذند و افسوس می کردند و در کشتی مسخرهٔ
بوذ هر ساعتی بیامذی و موی سر من بگرفتی و بر کندی و سیلی بر گردن
من زذی من خوذرا بمراد خوذ یافتمی و بذان خواری نفس خوذ شاذ
۱۵ می شذمی که ناگاه موجی عظیم بر خاست و بیم هلاك بدیذ آمذ ملّاح
گفت یکی از اینهارا در دریا می بایذ انداخت تا کشتی سبك شوذ مرا
گرفتند تا در دریا بیندازند موج بنشست و کشتی آرام گرفت آن وقت
که گوشم گرفته بوذند تا در آب اندازند نفس‌را بمراد دیذم و شاذ شذم
یکبار دیگر بمسجدی رفتم تا بخسبم رها نمی کردند و من از ضعف و ماندگی
۲۰ جنان بوذم که بر نمی توانستم خاست بایم گرفتند و می کشیذند و مسجدرا
سه بایگاه بوذ سرم بر هر بایهٔ که بیامذی بشکستی و خون روان شذی
نفس خوذرا بمراد خویش دیذم و جون مرا برین سه بایگاه بر انداختندی
بر هر بایگاهی سرّ اقلیمی بر من کشف شذ گفتم کاشکی بایهٔ مسجد زیادت
بوذی تا سبب دولت زیادت بوذی یکبار دیگر آن بوذ که در حالی گرفتار
۲۵ آمذم مسخرهٔ بر من بول کرد آنجا نیز شاذ شذم یکبار دیگر بوستینی داشتم

او دیر می آیذ بیائیذ تا ما نان بخوریم و بخسبیم تا او بعد ازین بگاه‌تر آیذ
و مارا در بند ندارذ جنان کردند جون ابرهیم بیامذ ایشانرا دیذ خفته
بنداشت که هیج نخورده بوذند و گرسنه خفته اند در حال آتش در گیرانیذ
و بارهٔ آرد آورده بوذ خمیر کرد تا ایشانرا جیزی سازذ تا جون بیذار
۵ شوند بخورند تا روز روزه توانند داشت یاران از خواب در آمذند اورا
دیذند محاسن بر خاك نهاذه و در آتش بُف بُف می کرد و آب از جشم او
می رفت و دوذ گرد بر گرد او گرفته گفتند جه می کنی گفت شمارا خفته
دیذم گفتم مگر جیزی نیافته ایذ و گرسنه بخفته ایذ از جهت شما جیزی
می سازم تا جون بیذار شویذ تناول کنیذ ایشان گفتند بنگریذ که او با
۱۰ ما در جه اندیشه است و ما با او در جه اندیشه بوذیم نقلست که هرك
با او صحبت خواستی داشت شرط بکردی گفتی اوّل من خدمت کنم و
بانگ نماز من گویم و هر فتوحی که باشذ دنیائی هر دو برابر باشیم وقتی
مردی گفت من طاقت این ندارم ابرهیم گفت من در عجب مانده ام از
صدق تو نقلست که مردی مدّتی در صحبت ابرهیم بوذ مفارقت خواست
۱۵ کردن گفت یا خواجه عیبی که در من دیذهٔ مرا خبر کن گفت در تو
هیج عیبی ندیذه ام زیراکه در تو بجشم دوستی نگرسته ام لاجرم هرجه از تو
دیذه ام مرا خوش آمذه است نقلست که عیال‌داری بوذ نماز شام می
رفت و هیجیز نداشت از طعام و گرسنه بوذ و دلتنگ که باطفال و عیال
جگویم که دست تهی می روم در دردی عظیم می رفت ابرهیم‌را دیذ ساکن
۲۰ نشسته گفت یا ابرهیم مرا از تو غیرت می آیذ که تو جنین ساکن و فارغ
نشستهٔ و من جنین سرگردان و عاجز ابرهیم گفت هرجه ما کرده ایم از
حجّها و عبادتهاء مقبول و خیرات مبرور این جمله‌را بتو داذیم تو یك
ساعت اندوه خوذرا بما داذی نقلست که مُعتصم برسیذ از ابرهیم که جه
بیشه داری گفت دنیارا بطالبان دنیا مانده ام و عقبی‌را بطالبان عقبی رها
۲۵ کرده ام و بگریذم در جهان ذکر خذای و در آن جهان لقاء خذای

كنم سه شب ديگر هيچ نيافت همچنين جهار صذ ركعت نماز كرد تا شب
هفتمين رسيذ ضعفى در وى بذيذ آمذ گفت الهى اگرم بدهى شايذ در
حال جوانى بيامذ گفتش بقوتى حاجت هست گفت هست اورا بخانه برد
جون در روى او نگريست نعرهٔ بزذ گفتند جه بوذ گفت من غلام تو
٥ ام و هرجه دارم از آن تست گفت آزاذت كردم و هرجه در دست تو
است بتو بخشيذم مرا دستورى ده تا بروم و بعد ازين گفت عهد كردم
الهى بجز از تو هيچ نخواهم كى از كسى نان خواستم دنيارا بيش من
آوردى نقلست كه سه تن همراه او شذند يك شب در مسجدى خراب
عبادت مى كردند جون بخفتند وى بر در ايستاذ تا صبح اورا گفتند جرا
١٠ جنين كردى گفت هوا عظيم سرد بوذ و باذ سرد خويشتن‌را بجاى در
كردم تا شمارا رنج كمتر بوذ نقلست كه عطاء سلمى آورده است باسناد
عبد الله مبارك كى ابرهيم در سفرى بوذ و زادش نماند جهل روز صبر
كرد و گل خورد و با كس نگفت تا رنجى از وى به براذران وى نرسذ
نقلست كه سهل بن ابرهيم گويذ با ابرهيم ادهم سفر كردم من بيمار شذم
١٥ آنج داشت بفروخت و بر من نفقه كرد آرزوئى از وى خواستم خرى
داشت بفروخت و بر من نفقه كرد جون بهتر شذم گفتم خر كجاست گفت
بفروختم گفتم بر كجا نشينم گفت يا براذر بر گردن من نشين سه منزل مرا بر
گردن نهاذ و ببرد نقلست كه عطاء سلمى گفت يكبار ابرهيم‌را نفقه نماند
بانزده روز ريگ خورد گفت از ميوهٔ مكّه جهل سالست تا نخورده ام و
٢٠ اگرنه در حال نزع بوذى خبر نكردمى و از بهر آن نخورد كه لشكريان بعضى
از آن زمينهاء مكّه خريذه بوذند نقلست كى جندين حج بياذه بكرد از جاه
زمزم آب بر نكشيذ گفت زيراكه دلو و رسن آن از مال سلطان خريذه
بوذند نقلست كه هر روزى بمزدورى رفتى و تا شب كار كردى و هرج
بستذى در وجه ياران خرج كردى امّا تا نماز شام بگزاردى و جيزى
٢٥ بخريذى و بر ياران آمذى شب در شكسته بوذى يك شب ياران گفتند

شب بی خواب و بی قرار گفت بیا تا بحث حال او کنیم تا هیچ از شیطان
درین حالت راه یافته است یا همه خالص است جنانك می باید بس با
خوذ گفت آنج اساس کارست تفحّص باید کرد بس اساس کار و اصل
کار لقمه است بحث لقمهٔ او کرد نه بر وجه حلال بوذ گفت الله اکبر
۵ شیطانیست بس جوانرا گفت من سه روز مهمان تو بوذم باز تو بیا و
جهل روز مهمان من باش جوان گفت جنان کنم ابرهیم از مزدوری لقمه
خوردی بس جوانرا بیاورد و لقمهٔ خویش می داذ جوانرا حالتش گم شذ
و شوقش نماند و عشقش نابدیذ گشت آن گرمی و بی قراری و بی خوابی
و گریهٔ وی باك برفت ابرهیم‌را گفت آخر تو با من جه کردی گفت آری
۱۰ لقمهٔ تو بوجه نبوذ شیطان با آن همه در تو می رفت و می آمذ جون لقمهٔ
حلال بباطن تو فرو شذ آنج ترا می نموذ جون همه نموذِ شیطانی بوذ
بلقمهٔ حلال که اصل کارست بدیذ آمذ تا بدانی که اساس این حدیث
لقمهٔ حلال بوذ نقلست که سفیانرا گفت هرك شناسذ آنج می طلبذ خوار
گردذ در جشم او آنج بذل باید کرد سفیانرا گفت تو محتاجی باندك
۱۵ یقین اگرجه علم بسیار داری نقلست که یك روز ابرهیم و شقیق هر دو
بهم بوذند شقیق گفت جرا از خلق می گریزی گفت دین خویش در کنار
گرفته ام و ازین شهر بذان شهر و ازین سر کوه بذان سر کوه می گریزم
هرکه مرا بیند بندارذ که حمائی ام یا وسواس دارم تا مگر دین از دست
ابلیس نگاه دارم و بسلامت ایمان از دروازهٔ مرگ بیرون برم نقلست کی
۲۰ در رمضان بروز گیاه دروذی و آنج بداذندی بدرویشان داذی و همه
شب نماز کردی و هیج نخفتی گفتند جرا خواب با دیذهٔ تو آشنا نشوذ
گفت زیراکه یك ساعت از گریستن نمی آسایم جون بذین صفت باشم
خواب مرا جگونه جایز بوذ جون نماز بگزاردی دست بروی خوذ باز
نهاذی گفتی می ترسم که نباید کی برویم باز زنند نقلست که یك روز هیج
۲۵ نیافت گفت الهی اگرم هیج ندهی بشکرانه جهار صذ رکعت نماز زیادت

عبرت و بیشتر سخن او ثنا بوذ و مدحت حق و بیشتر عمل او طاعت و
بیشتر نظر او در لطایف صنع بوذ و قدرت و گفت سنگی دیذم در راهی
افگنده و بر وی نبشته که اقلبْ واقرأْ بر گردان و بر خوان بر گردانیذم
و بر خواندم بذان سنگ نوشته بوذ که جون تو عمل نکنی بذانج می دانی
٥ جگونه می طلبی آنج نمی دانی و گفت درین طریق هیجیز بر من سخت‌تر از
مفارقت کتاب نبوذ که فرموذند که مطالعه مکن و گفت گران‌ترین اعمال
در ترازو آن خواهذ بوذ فردا که امروز بر تو گران‌ترست و گفت سه
حجاب بایذ که از بیش دل سالك بر خیزذ تا در دولت برو گشاذه گردذ
یکی آنك اگر مملکت هر دو عالم بعطای ابدی بذو دهند شاذ نگردذ از
١٠ برای آنك بموجودی شاذ گردذ و هنوز مردی حریص است والحریص
محروم دوم حجاب آنست که اگر مملکت هر دو عالم اورا بوذ و ازو
بستانند بافلاس اندوهگن نگردذ از برای آنك این نشان سخط بوذ
والساخط معذّب سوم آنك بهیج مدح و نواخت فریفته نگردذ که هرك
بنواخت فریفته گردذ حقیرهمّت گردذ و حقیرهمّت محجوب بوذ عالی همّت
١٥ بایذ که بوذ نقلست که یکی‌را گفت خواهی که از اولیا باشی گفت بلی
گفت بیك ذرّهٔ دنیا و آخرت رغبت مکن و روی بخذای آر بکلّیّت و
خویشتن از ما سوی الله فارغ گردان و طعام حلال خور بر تو نه صیام
روزست و نه قیام شب و گفت هیجکس در نیافت بایگاه مردان بنماز و
روزه و غزو و حج مگر بذانك بدانست که در حلق خویش جه در می آرذ
٢٠ گفتند جوانی است صاحب وجد و حالتی دارذ و ریاضتی شگرف میکند
ابرهیم گفت مرا آنجا بریت تا اورا به بینم ببردند جوان گفت مهمان من
باش سه روز آنجا باشیذ و مراقبت حال آن جوان کرد زیادت از آن
بوذ که گفته بوذند جملهٔ شب بی خواب و بی قرار بوذ یك لحظه نمی
٢٤ آسوذ و نمی خفت ابرهیم‌را غیرتی آمذ گفت ما جنین فسرده و وی جملهٔ

کند تا شوهر گرسنه و برهنه دارذش گفتند نه گفت من از آن زن نمی کنم
کی هر زنی که من کنم گرسنه و برهنه ماند اگر توانی خوذرا طلاق دهی
دیگری بر فتراك با خویشتن غرّه جون کنم بس از درویشی که حاضر بوذ
برسیذ که زن داری گفت نی گفت فرزند داری گفت نی گفت نیك
۵ نیك است درویش گفت جگونه گفت آن درویش که زن کرد در کشتی
نشست و جون فرزند آمذ غرق شذ نقلست که یك روز درویشی‌را دیذ
که می نالیذ گفت بنداریم که درویشی‌را رایگان خریذهٔ گفت درویشی‌را
خرند گفت باری من بملك بلخ خریذم هنوز بـه ارزذ نقلست که کسی
ابرهیم‌را هزار دینار آورد که بگیر گفت من از درویشان نستانم گفت من
۱۰ توانگرم گفت ازآنك داری زیادت بایذت گفت بایذ گفت بر گیر که
سر همه درویشان توئی خوذ این درویشی نمی بوذ گذائی بوذ سخن اوست
که گفت سخت ترین حالی که مرا بیش آیذ آن بوذ که جائی برسم که مرا
بشناسند که در آمذندی خلق و مرا بشناختندی و مرا مشغول کردندی
آنگاه مرا از آنجا بایذ گریخت ندانم که کذام صعبتر است بوقت ناشناختن
۱۵ ذلّ کشیذن یا بوقت شناختن از عزّ گریختن و گفت ما درویشی جستیم
توانگری بیش آمذ مردمان دیگر توانگری جستند ایشانرا درویشی بیش آمذ
مردی ده هزار درم بیش او برد نبذیرفت گفت میخواهی کـه نام من از
میان درویشان باك کنی باین قدر سیم نقلست که جون واردی از غیب
برو فرو آمذی گفتی کجا اند ملوك دنیا تا بـه بینند که این جه کار و
۲۰ بارست تا از ملك خود شان ننگ آیذ و گفت صادق نیست هرکه شهوت
طلب کند و گفت اخلاص صدق نیّت است با خذای تعالی و گفت هرك
دل خوذرا حاضر نیابذ در سه موضع نشان آنست که در برو بسته اند
یکی در وقت خواندن قران دوم در وقت ذکر گفتن سوم در وقت نماز
۲۴ کردن و گفت علامت عارف آن بوذ که بیشتر خاطر او در تفکّر بوذ و در

دل آویزیذی جون این ندا بشنیذم دعا کردم کی یا ربّ العزّه مرا فریاذ
رس اگر محبّت او مرا از محبّت تو مشغول خواهذ کرد یا جان او بر دار
یا جان من در حقّ او اجابت افتاذ اگر کسی‌را ازین حال عجب آیذ گویم
که ابرهیم بسر قربان کرد عجب نیست نقلست که ابرهیم گفت شبها فرصت
۵ می جستم تا کعبه‌را خالی یابم از طُوّاف و حاجتی خواهم هیچ فرصت نمی یافتم
تا شبی بارانی عظیم می آمذ برفتم و فرصت‌را غنیمت شمردم تا جنان شذ
که کعبه ماند و من طوافی کردم و دست در حلقه زذم و عصمت خواستم
از گناه ندائی شنیذم که عصمت میخواهی تو از گناه همه خلق از من همین
میخواهند اگر همه‌را عصمت دهم دریاهاء غفّاری و غفوری و رحمانی و رحیمی
۱۰ من کجا شوذ بس گفتم اللّهُمَّ اغفرْ لی ذنوبی ندائی شنوذم که از همه جهان
با ما سخن گوئی و سخن خوذ گوئی آن به که سخن تو دیگران گویند در
مناجات گفته است الهی تو می دانی که هشت بهشت در جنب اکرامی کبا
من کردهٔ اندکست و در جنب محبّت خویش و در جنب اُنس داذن مرا
بذکر خویش و در جنب فراغتی که مرا داذهٔ در وقت تفکّر کردن
۵ من در عظمت تو و دیگر مناجات او این بوذ یا ربّ مرا از ذلّ معصیت
بعزّ طاعت آور می گفتی الهی آه من عرفك فلم یعرفْك فکیف حال من
لم یعرفْك آه آنك ترا می داند نمی داند بس جگونه باشذ حال کسی که
ترا نداند نقلست که گفت بانزده سال سختی و مشقّت کشیذم تا ندائی
شنیذم که کُنْ عبدًا فاسترحْتَ برو بنده باش و در راحت افتاذی یعنی
۲۰ فاستقمْ کما اُمِرْتَ نقلست که ازو برسیذند که ترا جه رسیذ که آن مملکت‌را
بماندی گفت روزی بر تخت نشسته بوذم ائینهٔ در بیش من داشتند در آن
ائینه نگاه کردم منزل خوذ گور دیذم و در آن مونسی نه سفری دراز دیذم
در بیش و مرا زادی نه قاضئی عادل دیذم و مرا حجّت نه مُلك بر دلم
سرد شذ گفتند جرا از خراسان بگریختی گفت آنجا بسی می شنیذم که
۲۵ دوست جون بوذ و جگونه گفتند جرا زنی نمی خواهی گفت هیج زن شوئی

که بهیچ زن و کوذك نگاه مکنیذ و تو خوذ بغلامی نیکوروی نگاه کردی
گفت شما دیذیت گفتند دیذیم گفت جون از بلخ بیامذم بُسری شیرخواره
رها کردم جنین دانم که این غلام آن بُسرست روز دیگر یاری از بیش
ابرهیم بیرون شذ و قافلهٔ بلخرا طلب کرد و بمیان قافله در آمذ بمیان خیمهٔ
۵ دیذ از دیبا زذه و کرسی در میان خیمه نهاذه و آن بسر بر آن کرسی
نشسته و قران می خواند و می گریست آن یار ابرهیم بار خواست و گفت
تو از کجائی گفت من از بلخ گفت بسر کیستی بسر دست بر روی نهاذ و
گریه برو افتاذ و مصحف از دست بنهاذ گفت من بذررا نه دیذه ام مگر
دی روز نمی دانم که او هست یا نه و می ترسم کی اگر گویم بگریزذ کی او
۱۰ از ما گریخته است بذر من ابرهیم ادهم است ملك بلخ آن مرد اورا بر
گرفت تا سوی ابرهیم آورذ ماذرش با او بهم بر خاست و آمذ تا نزدیك
ابرهیم و ابرهیم با یاران بیش رکن یمانی نشسته بوذند از دور نگاه کرد آن
یار خوذرا دیذ با آن کوذك و ماذرش جون آن زن اورا بدیذ بخروشیذ
و صبرش نمانـد گفت اینك بذرت رستخیزی بدیذ آمذ که صفت نتوان
۱۵ کرد جملهٔ خلق و یاران یکبار در گریه آمذند جون بسر بخوذ باز آمذ بر
بذر سلام کرد ابرهیم جواب داذ و در کنارش گرفت و گفت بر کذام
دینی گفت بر دین اسلام گفت الحمد لله دیگر برسیذ که قران می دانی
گفت دانم گفت الحمد لله دیگر برسیذ که علم آموخته گفت آموخته ام
گفت الحمد لله بس ابرهیم خواست تا بروذ بسر البتّه دست ازو رها
۲۰ نمی کرد و ماذرش فریاذ در بسته بوذ ابرهیم روی سوی آسمان کرد گفت
الهی أغِثنی بس اندر کنار او جان بداذ یاران گفتند یا ابرهیم جه افتاذ
گفت جون اورا در کنار گرفتم مهر او در دلم بجنبیذ ندا آمذ که ای ابرهیم
تدّعی محبّتنا وتُحِبّ معنا غیرنـا دعوی دوستی ما کنی و با ما بهم دیگری
دوست داری و بدیگری مشغول شوی و دوستی بانبازی کنی و یاران‌را
۲۵ وصیّت کنی که بهیچ زن بیگانه و کوذك نگاه مکنیذ و تو بذان زن و کوذك

حرم باستقبال او بیرون آمده اند ابرهیم گفت که جه می خواهید از آن
زندیق ایشان در حال سیلی درو بستند گفتند مشایخ مکّه باستقبال او
می شوند تو اورا زندیق میگوئی گفت من میگویم زندیق اوست جون
ازو در گذشتند ابرهیم روی بخود کرد و گفت هان میخواستی که مشایخ
۵ باستقبال تو آیند باری سیلی جند بخوردی الحمد لله که بکام خوذت
بدیذم بس در مکّه ساکن شذ رفیقانش بدیذ آمذند و او از کسب دست
خوذ خوردی دروذگری کردی نقلست که جون از بلخ برفت اورا بسری
ماند بشیر جون بزرگ شذ بذر خویش‌را از ماذر طلب کرد ماذر حال
بگفت که بذر تو گم شذ به بلخ منادی فرموذ که هرکرا آرزوی حج است
۱۰ بیائیذ جهار هزار کس بیامذند همه‌را نفقه داذ و اشتر خویش داذ و بحجّ
برد بامّیذ آنك خذای دیذار یذرش روزی کند جون بمکّه در آمذند بدر
مسجد حرام مرقّع داران بوذند برسیذ ایشانرا که ابرهیم ادهم‌را شناسیذ
گفتند یار ماست مارا میزبانی کرده است و بطلب طعام رفته نشان وی
بخواست بر اثر وی برفت ببطحاء مکّه بیرون آمذند بذررا دیذ بای برهنه
۱۵ و سر برهنه با بشتهٔ هیزم همی آمذ گریه برو افتاذ و خوذرا نگاه داشت
بس بی او گرفت و ببازار آمذ و بانگ می کرد من یشتری الطیّب بالطیّب
حلالی بحلالی که خرذ نانوائی خواندش و هیزم بستذ و نانش بداذ نان
بسوی اصحاب خوذ برد و بیش ایشان نهاذ بسر ترسیذ که اگر گویم که
من کیم ازو بگریزذ برفت تا با ماذر تدبیر کند تا طریق جیست اورا با
۲۰ دست آوردن ماذرش بصبر فرموذ گفت صبر کن تا حج بگزاریم جون
بسر رفت ابرهیم با یاران نشسته بوذ وصیّت کرد یاران‌را که امروز درین
حج زنان باشند و کوذکان جشم نگه داریذ همه قبول کردند جون حاجیان
در مکّه آمذند و خانه‌را طواف کردند ابرهیم با یاران در طواف بوذ بُسری
صاحب جمال در بیش آمذ ابرهیم نیز بذو نگریست یاران آن بدیذند ازو
۲۵ عجب داشتند جون از طواف فارغ شذند گفتند رحمك الله مارا فرموذی

و گوش ایشان روان شذه گرد آن قوم بر آمذم یکی‌را رمقی هنوز مانده بوذ
برسیذم که ای جوانمود این جه حالتست گفت ای بُسر ادهم علیك بالملآء
والمحراب دور دور مرو که مهجور گردی و نزدیك نزدیك میا کی رنجور
گردی کس مباذا که بر بساط سلاطین گستاخی کند بترس از دوستی کی
۵ حاجیانرا جون کافران روم می کشذ و با حاجیان غزا می کند بدانك ما
قومی بوذیم صوفی قدم بتوکّل در بادیه نهاذیم و عزم کردیم که سخن نگوئیم
و جز از خذاوند اندیشه نکنیم و حرکت و سکون از بهر او کنیم و بغیری
التفات ننمائیم جون بادیه گذاره کردیم و باحرام‌گاه رسیذیم خضر علیه السلام
بما رسیذ سلام کردیم و او سلام‌را جواب داذ شاذ شذیم گفتیم الحمد لله
۱۰ کی سفر برومند آمذ و طالب بمطلوب بیوست که جنین شخصی باستقبال ما
آمذ حالی بجانبهاء ما ندا کردند که ای کذّابان و مدّعیان قولتان و عهدتان
این بوذ مرا فراموش کردیذ و بغیر من مشغول گشتیذ برویذ که تا من
بغرامت جان شما بغارت نبرم و بتیغ غیرت خون شما نریزم با شما صلح
نکنم این جوانمردان‌را که می بینی همه سوختگان این باز خواست اند هلا
۱۵ ای ابرهیم تو نیز سر این داری بای در نه و الاّ دور شو ابرهیم حیران و
سرگردان آن سخن شذ گفت گفتم ترا جرا رها کردند گفت گفتند ایشان
بخته اند تو هنوز خامی ساعتی جان کن تا تو نیز بخته شوی جون بخته
شذی تو نیز از بی در آئی این بگفت و او نیز جان بداذ

خون ریز بوذ همیشه در کشورِ ما * جان عود بوذ همیشه در مجمرِ ما
۲۰ داری سر ما و گرنه دور از برِ ما * ما دوست کشیم و تو نداری سرِ ما

نقلست که جهارده سال در قطع بادیه کرد که همه راه در نماز و تضرّع
بوذ تا بنزدیك مکّه رسیذ بیران حرم خبر یافتند همه باستقبال او بیرون
آمذند او خویشتن در بیش قافله انداخت تا کسی اورا نشناسذ خادمان
از بیش برفتند ابرهیم‌را بدیذنـد در بیش قافله می آمذ اورا ندیذه بوذند
۲۵ ندانستند جون بذو رسیذند گفتند ابرهیم ادهم نزدیك رسیذه است که مشایخ

هر خانهٔ سه سال و که دانست که او در شبها و روزها در آنجا در جه
کار بوذ که مردی عظیم و سرمایهٔ شگرف می بایذ تا کسی بشب تنها در
آنجا بتواند بوذ روز بنج شنبه ببالای غار بر رفتی و بشتهٔ هیزم گرد کردی
و صبح گاه روی بنشابور کردی و آنرا بفروختی و نماز جمعه بگزاردی و
۵ بذان سیم نان خریذی و نیمهٔ بدرویش داذی و نیمهٔ بکار بردی و بذان
روزه گشاذی و تا دگر هفته باز آن ساختی نقلست که در زمستان شبی در
آن خانه بوذ و بغایت سرد بوذ و او بخ فرو شکسته بوذ و غسلی کرده
جون همه شب سرما بوذ و تا سحرگاه در نماز بوذ وقت سحر بیم بوذ که از
سرما هلاك گردذ مگر خاطرش آتشی طلب کرد بوستینی دیذ در بشت
۱۰ اوفتاذه و در خواب شذ جون از خواب در آمذ روز روشن شذه بوذ
و او گرم گشته بنگرست آن بوستین اژدهائی بوذ با دو جشم جون دو
سکرهٔ خون عظیم هراسی درو بدیذ آمذ گفت خذاوندا تو این‌را در
صورت لطف بمن فرستاذی کنون در صورت قهرش می بینم طاقت نمی دارم
در حال اژدها برفت و دو سه بار بیش او روی در زمین مالیذ و
۱۵ نابدیذ گشت نقلست که جون مردمان از کار او آگاه شذند ار غار
بگریخت و روی بمکّه نهاذ و آن وقت که شیخ بو سعید رحمة الله علیه
بزیارت آن غار رفته بوذ گفت سبحان الله اگر این غار بُر مشك بوذی
جندین بوی نداذی که جوانمردی بصدق روزی جند اینجا بوذه است این
همه رَوْح و راحت گذاشته است بس ابرهیم از بیم شهرت روی در بادیه
۲۰ نهاذ یکی از اکابر دین در بادیه بذو رسیذ نام مهین خذاوند بذو آموخت
و برفت او بذان نام مهین خذایرا بخواند در حال خضررا دیذ علیه السلام
گفت ای ابرهیم آن براذر من بوذ داود که نام مهین در تو آموخت بس
میان خضر و او بسی سخن برفت و بیر او خضر بوذ علیه السلام که
اوّلش او در کشیذه بوذ باذن الله تعالی و در بادیه که می رفت گفت
۲۵ بذات العرق رسیذم هفتاذ مرقّع بوش‌را دیذم جان بداذه و خون از بینی

سراسیمه در صحرا می گشت جنانك نمی دانست که جه می کند در آن سرگشتگی
از لشکر جدا افتاد در راه آوازی شنوذ که انتبهْ بیذار گرد ناشنیذه کرد و
برفت دوم بار همین آواز آمذ هم بگوش در نیاورد سوم بار همان شنوذ
خویشتن‌را از آن دور افگند جهارم بار آواز شنوذ که انتبهْ قبل ان تُنَبَّهَ
۵ بیذار گرد بیش از آن کت بیذار کنند اینجا یکبارگی از دست شذ ناگاه
آهوئی بدیذ آمذ خویشتن‌را مشغول بذو کرد آهو بذو بسخن آمذ که مرا
بصید تو فرستاذه اند تو مرا صید نتوانی کرد أَلِهذا خُلِقْتَ او بهذا أُمِرْتَ
ترا از برای این کار آفریذه اند که می کنی هیج کار دیگر نداری ابرهیم
گفت آیا این جه حالیست روی از آهو بگردانیذ همان سخن که از آهو
۱۰ شنیذه بوذ از قربوس زین آواز آمذ فزعی و خوفی درو بدید آمذ و کشف
زیادت گشت جون حق تعالی خواست تا کار تمام کند سدیگر بار از گوی
گریبان همان آواز آمذ آن کشف اینجا بتمام رسیذ و ملکوت برو گشاذه
گشت فرو آمذ و یقین حاصل شذ و جمله جامه و اسب از آب جشمش
آغشته گشت توبهٔ کرد نصوح و روی از راه یکسو نهاذ شبانی‌را دیذ نمذی
۱۵ بوشیذه و کلاهی از نمذ بر سر نهاذه گوسفندان در بیش کرده بنگریست غلام
وی بوذ قباء زرکشیذه و کلاه معرّق بذو داذ و گوسفندان بذو بخشیذ و
نمذ ازو بستذ و در بوشیذ و کلاه نمذ بر سر نهاذ و جملهٔ ملکوت بنظارهٔ
او بایستاذند که زهی سلطنت که روی ببُسر ادهم نهاذ جامهٔ نجس دنیا
بینداخت و خلعت فقر در بوشیذ بس همجنان بیاذه در کوهها و بیابانهاء
۲۰ بی سر و بن می گشت و بر گناهان خوذ نوحه می کرد تا بمرو روذ رسیذ
آنجا بُلی است مردی‌را دیذ که از آن بُل در افتاذ و اگر آبش ببردی در
حال هلاك شذی از دور بانگ کرد اللّهمَّ احفظْه مرد معلّق در هوا بماند
تا برسیذند و اورا بر کشیدند و در ابرهیم خیره بماندند تا این جه مردی
است بس از آنجا برفت تا بنشابور افتاذ گوشهٔ خالی می جست که بطاعت
۲۵ مشغول شوذ تا بذان غار افتاذ که مشهورست نه سال ساکن غار شد در

اصحاب ابو حنیفه ویرا بچشم تقصیر نگرستند بو حنیفه گفت سیّدنا ابرهیم
اصحاب گفتند این سیادت بچه یافت گفت بذانك دایم بخدمت خداوند
مشغول بوذ و ما بخدمت تنهاء خوذ مشغول و ابتداء حال او آن بوذ که
او باذشاه بلخ بوذ و عالمی زیر فرمان داشت و جهل شمشیر زرّین و جهل
٥ گرز زرّین در پیش و بس او می بردند یك شب بر تخت خفته بوذ نیم
شب سقف خانه بجنبیذ جنانك کسی بر بام می روذ آواز داذ که کیست
گفت آشناست اشتری گم کرده ام برین بام طلب می کنم گفت ای جاهل
اشتر بر بام می جوئی گفت ای غافل تو خذایرا در جامهٔ اطلس خفته بر
تخت زرّین می طلبی ازین سخن هیبتی بدل او آمذ و آتش در دلش افتاذ
١٠ تا روز نیارست خفت جون روز بر آمذ بصفّه باز شذ و بر تخت نشست
متفکّر و متحیّر و اندوهگن ارکان دولت هر یکی بر جایگاه خویش ایستاذند
غلامان صف کشیذند و بار عام داذند ناگاه مردی با هیبت از در در
آمذ جنانك هیچ کس‌را از حشم و خدم زهره نبوذ که گویذ تو کیستی
جمله‌را زفانها بگلو فرو شذ همجنان می آمذ تا پیش تخت ابرهیم گفت جه
١٥ می خواهی گفت درین رباط فرو می آیم گفت این رباط نیست سرای
منست تو دیوانهٔ گفت این سرای پیش ازین از آن که بوذ گفت از آن
بذرم گفت پیش از آن گفت از آن بذر بذرم گفت پیش از آن گفت
از آن فلان کس گفت پیش از آن گفت از آن بذر فلان کس گفت همه
کجا شذند گفت برفتند و بمردند گفت پس نه رباط این بوذ که یکی می
٢٠ آیذ و یکی می گذرذ این بگفت و نابدیذ شذ و او خضر بوذ علیه السلام
سوز و آتش جان ابرهیم زیاده شذ و دردش بر درد بیفزوذ تا این جه
حالست و آن حال یکی صذ شذ که دیذ روز با شنیذ شب جمع شذ و
ندانست که از جه شنیذ و نشناخت که امروز جه دیذ گفت اسب زین
کنیذ که بشکار می روم که مرا امروز جیزی رسیذه است نمی دانم جیست
٢٥ خداوندا این حال بکجا خواهذ رسیذ اسب زین کردند روی بشکار نهاذ

و نخواهذ زاذ نقلست که روزی مقرئی خوش خوان بیش او آمذ و آیتی
بر خواند گفت اورا بیش بسر من بریذ تا بر خواند و گفت زینهار تا
آیتی بر نخوانی که صفت دوزخ و قیامت بوذ که اورا طاقت آن نبوذ
اتّفاقًا مقری سورة القارعة بر خواند در حال نعرهٔ بزذ و جان بداذ جون
۵ اجلش نزدیك آمذ دو دختر داشت عیال‌را وصیّت کرد که جون من بمیرم
این دخترانرا بر گیر و بر کوه بو قُبَیس بر رو و روی سوی آسمان کن و
بگوی که خذاوندا فضیل مرا وصیّتی کرد و گفت تا من زنده بوذم این
زینهاریانرا بطاقت خویش می داشتم جون مرا بزندان گور محبوس گردانیذی
زینهازیانرا باز داذم جون فضیل‌را دفن کردند عیالش همجنان کرد که او
۱۰ گفته بوذ بر سر کوه شذ و دخترکانرا آنجا برد و مناجاة کرد و بسی
بگریست و نوحة آغاز کرد همان ساعت امیر یمن با دو بسر خوذ آنجا
بگذشت ایشانرا دیذ با گریستن و زاری گفت شما از کجائیذ آن زن حال
بر گفت امیر گفت این دخترانرا باین بسران خویش داذم هر یکی‌را ده
هزار دینار کاوین کردم تو بذین بسنده کردی گفت کردم در حال عماریها
۱۵ و فرشها و دیباها بساخت و ایشانرا بیمن برد من کان للّه کان الله له
عبد الله مبارك گفت جون فُضَیل بمرد اندوه همه بر خاست

ذکر ابرهیم بن ادهم رحمة الله علیه

آن سلطان دنیا و دین آن سیمرغ قاف یقین آن گنج عالم عزلت آن خزینهٔ
سرای دولت آن شاه اقلیم اعظم آن بروردهٔ لطف و کرم بیر وقت ابرهیم
۲۰ بن ادهم رحمه الله علیه متّقی وقت بوذ و صدّیق دولت بوذ و حجّت و
برهان روزگار بوذ و در انواع معاملات ملّت و اصناف حقایق حظّی تمام
داشت و مقبول همه بوذ و بسی مشایخ‌را دیذه بوذ و با امام ابو حنیفه
صحبت داشته بوذ و جُنَید گفت رضی الله عنه مفاتیح العلوم ابرهیم کلیذ علماء
۲۴ این طریقت ابرهیم است و یك روز بیش ابو حنیفه رضی الله عنه در آمذ

می خندیذ و عجبی ندیذه ایذ و نصیحت می کنیذ و شب بیذار نبوذه ایذ
و گفت خذای عزّ وجلّ میگویذ ای فرزند آدم اگر تو مرا یاذ کنی من
ترا یاذ کنم و اگر تو مرا فراموش کنی من ترا فراموش کنم و آن ساعت
که تو مرا یاذ نخواهی کرد آن بر تست نه از تست اکنون می نگر تا جون
٥ میکنی و گفت خذای گفته است یکی از بیغامبرانرا که بشارت ده گناه‌کارانرا
که اگر توبه کنیذ بپذیرم و بترسان صدّیقان‌را که اگر بعدل با ایشان کار
کنم همه‌را عقوبت کنم یك روز کسی بر او در آمذ گفت مرا بندی ده
گفت أَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلْوَاحِدُ ٱلْقَهَّارُ یك روز بسر خوذرا
دیذ که یك دینار زر می سخت تا بکسی دهذ آن شوخ که در نقش درست
١٠ زر بوذ باك می کرد گفت یا بسر این ترا از ده حجّ و ده عُمره فاضلتر
و یکبار بسر اورا بول بسته آمذ فضیل دست بر داشت گفت یا ربّ
بدوستی من ترا که ازین رنجش برهان هنوز بر نخاسته بوذ که شفا بدیذ
آمذه بوذ بس در مناجاة گفتی خذاوندا رحمتی بکن که بر توبهٔ من عالی و
عذابم مکن تو که بر من قادری و بس گفتی الٓهی مرا گرسنه می داری و
١٥ عیال مرا گرسنه می داری و مرا و عیال مرا برهنه می داری و مرا
بشب جراغ نمی دهی و تو این با اولیاء خویش کنی بکذام منزلت فضیل
این دولت یافت از تو نقلست که سی سال هیچ کس لب او خندان ندیذه
بوذ مگر آن روز که بسرش بمرد تبسّمی بکرد گفتند خواجه این جه وقت
اینست گفت دانستم که خذای راضی بوذ بمرگ این بُسر من موافقت رضاء
٢٠ اورا تبسّمی بکردم و در آخر کار می گفت از بیغمبرانم رشك نیست که
ایشان هم لحد هم صراط هم قیامت در بیش است و جمله با کوتاه دستی
نفْسی نفْسی خواهند گفت و از فرشتگان رشك نیست که خوف ایشان
زیادت از خوف بنی آدم است و ایشانرا درد بنی آدم نیست وهرکرا این
٢٤ درد نبوذ من آن نخواهم لکن از آن کس رشکست که هرگز از ماذر نزاذ

کور و کرّش گرداند بدل و گفت وقتی بذانك می کردند ریا می کردند
اکنون بذانچ نمی کنند ریا می کنند و گفت دست بداشتن عمل برای خلق
ریا بوذ و عمل کردن برای خلق شرك بوذ و اخلاص آن بوذ که حق
تعالی اورا ازین دو خصلت نگاه دارذ و گفت اگر سوگند خورم که من
۵ مُرائی ام دوستر دارم ازآنك سوگند خورم که من مُرائی نیم و گفت اصل
زهد راضی بوذنست از حق تعالی بهرچه کند و سزاوارترین خلق برضاء
خذای تعالی اهل معرفت اند و گفت هرکه خذایرا بشناسذ بحقّ معرفت
برستش او کند بحقّ طاقت و گفت فتوّت در گذاشتن بوذ از براذران
و گفت حقیقت توکّل آنست که بغیر الله امیذ ندارذ و از غیر الله نترسذ
۱۰ و گفت متوکّل آن بوذ که واثق بوذ بخذای عزّ وجلّ که نه خذایرا در
هرچه کند متّهم دارذ و نه شکایت کند یعنی ظاهر و باطن یك رنگ بوذ
در تسلیم و گفت جون ترا گویند خذایرا دوستداری خاموش باش که اگر
گوئی نه کافر باشی و اگر گوئی دارم فعل تو بفعل دوستان نماند و گفت
شرمم گرفت از خذای از بس که در مبرز رفتم و در هر سه روزش یکبار
۱۵ حاجت بوذی و گفت بسا مردا کی بمبرز روذ و باك بیرون آیذ و بسا مردا
که در کعبه روذ و بلیذ بیرون آیذ و گفت جنگ کردن با خردمندان
آسان‌ترست که حلوا خوردن با بی خردان و گفت هرك در روی فاسقی
بخندذ خوش در ویران کردن مسلمانی سعی می کند و گفت هرك ستوری‌را
لعنت کند ستور گویذ آمین از من و تو هرکه بخذای عاصی‌ترست لعنت
۲۰ برو باذ و گفت اگر مرا خبر آیذ که ترا یك دعا مستجابست هرجه خواهی
بخواه من آن دعا در حق سلطان صرف کنم از بهر آنك اگر در صلاح
خویش دعا کنم صلاح من بوذ تنها و در صلاح سلطان صلاح همه خلق
بوذ و گفت دو خصلت است که دلرا فاسد کند بسیار خفتن و بسیار
۲۴ خوردن و گفت در شما دو خصلت است که هر دو از جهلست یکی آنك

امّت امیدوارتر بخدای و ترسنده‌تر از خدای الاّ ابن سیرین رضی الله عنهما
و گفت اگر همه دنیا بمن دهند حلال وبی حساب ننگ دارم چنانك شما از
مردار ننگ دارید و گفت جملهٔ بدیهارا در یك خانه جمع کرده اند و
کلید آن دنیادوستی است و جمله نیکیهارا در یك خانه جمع کرده اند
۵ و کلید آن دشمنی دنیاست و گفت در دنیا شروع کردن آسانست امّا
از میان باز بیرون آمدن و خلاص یافتن دشواراست و گفت دنیا
بیمارستانست و خلق درو چون دیوانگان و دیوانگانرا در بیمارستان غُلّ
و قید باشد و گفت بخدای اگر آخرت از سفالی بوذی باقی و دنیا از
زرّ فانی سزا بوذی که رغبت خلق بسفال باقی بوذی فکیف که دنیا نیست
۱۰ الاّ سفال فانی و آخرت زر باقی و گفت هیچ کس‌را هیچ نداذند از دنیا
تا از آخرتش صد چندان کم نکردند از بهر آنك ترا بنزدیك خدای آن
خواهذ بوذ که کسب کردهٔ و می کنی اکنون خواه بسیار کن خواه اندك
کن و گفت بجامهٔ نرم و طعام خوش لـذّة مگیرید که فردا لذّة آن جامه
و آن طعام نباشذ و گفت مردمان که از یکدیگر بریذه شذند بتکلّف شذه
۱۵ اند هرگاه کی تکلّف از میان بر خیزذ گستاخ یکدیگررا بتوانند دید و گفت
خدای عزّ وجلّ وحی فرستاذ بکوهها که من بر یکی از شما با پیغمبری سخن
خواهم گفت همه کوهها تکبّر کردند مگر طور سینا برو سخن گفت با موسی
تواضع اورا و گفت از تواضع فروتنی کردنست و فرمان بردن و هرج
گویذ فرا بذیرفتن و گفت هرك خویشتن‌را قیمتی داند اورا اندر
۲۰ تواضع نصیبی نیست و گفت سه چیز مجوئیذ که نیابیذ عالمی که علم او
بمیزان عمل راست بوذ مجوئیذ که نیابیذ و بی علم بمانیذ و عاملی که
اخلاص او با عمل موافق بوذ مجوئیذ که نیابیذ و بی عمل بمانید و براذری
بی عیب مطلبیذ که نیابیذ و بی براذر بمانیذ و گفت هرك با براذر خوذ
۲۴ دوستی ظاهر کند بزفان و در دل دشمنی او دارذ خدای لعنتش کند و

بر بیایم و هم از آنجا باز گرد و گفتی میخواهم تا بیمار شوم تا بنماز جماعت
نیاید شد تا خلقم‌را نباید دید و گفت اگر توانید که در جایگاهی ساکن
شوید که نه کس شمارا داند و نه شما کس‌را عظیم نیکو بوذ جنین کنید
و گفت منّتی عظیم فرا بذیرم از کسی که بر من بگذرذ و مرا سلام نکند
۵ و جون بیمار شوم بعیادة من نیاید و گفت جون شب در آید شاذ شوم
که مرا خلوتی بوذ بی تفرقه با حق و جون صبح بر آید اندوهگن شوم از
کراهیت دیذار خلق که نیاید کی در آیند و مرا ازین خلوت تشویش دهند
و گفت هرکرا از تنها بوذن وحشت بوذ و بخلق انس دارذ از سلامت
دوراست و گفت هرك سخن از عمل شمرذ سخنش اندك بوذ مگر در آنك
۱۰ اورا بکار آید و گفت هرك از خذای ترسذ زفان او گنگ بوذ و گفت
جون حق تعالی بندهٔ‌را دوست دارذ اندوهش بسیار دهذ و جون دشمنش
دارذ دنیا بر وی فراخ گرداند و گفت اگر اندوهگینی در میان امّتی
بگریذ جملهٔ امّت‌را در کار آن اندوهگن کنند و گفت هر جیزی‌را زکوتی
است و زکوة عقل اندوه طویل است جنانك عجبست که کسی در بهشت
۱۵ بوذ و می گریذ و ازینست که کان رسول الله صلّی الله علیه و سلّم
متواصل الاحزان و گفت عجبتر ازآن بوذ حال کسی که در دنیا بوذ و می
خندذ و نمی داند که عاقبت کار جون خواهذ بوذ و گفت بنج جیزست
از علامات بذبختی قساوة دل و نابوذن اشك و بی شرمی و رغبت در
دنیا و درازی امل و گفت جون خوف در دل ساکن شوذ جیزی که
۲۰ بکار نیاید بر زفان آنکس نگذرذ و بسوزذ از آن خوف منازل شهوات و
حبّ دنیا و رغبت در دنیا از دل دور کند و گفت هرك از خذای
بترسذ جمله جیزها ازو بترسذ و هرك از خذای نترسذ از جمله جیزها بترسذ
و گفت خوف و هیبت از خذای بر قدر علم بنده بوذ و زهد بنده در دنیا
۲۴ بر قدر رغبت بنده بوذ در آخرت و گفت هیج آدمی‌را ندیذه ام درین

نی بینم گفت اگر شما ترسنده بوذی ترسکاران از شما بوشیده نبوذندی که
ترسنده‌را نه بیند مگر ترسنده و ماتم زده ماتم زذگانرا تواند دیذ گفتند مرد
در کذام وقت در دوستی حق بغایت رسذ گفت جون منع و عطا هر دو
برو یکسان شوند بغایت محبّت رسیده است گفتند جگوئی در کسی که
۵ خواهذ که لبّیك گویذ و زهره ندارذ گفتن از بیم آنك نبایذ که گویند لا
لبّیك گفت امیذ جنان می دارم که در آن موقف هرکه خوذرا جنین بیند
هیج لبّیك گوی ورای او نبوذ گفتند اصل دین جیست گفت عقل گفتند
اصل عقل جیست گفت حلم گفتند اصل حلم جیست گفت صبر احمد
حنبل گفت رضی الله عنه که از فضیل شنوذم که هرك ریاست طلب کرد
۱۰ خوار شذ و گفت فضیل‌را گفتم کی مرا وصیّتی کن گفت دُم باش سر مباش
ترا این بسنده است بشر حافی گفت رضی الله عنه ازو برسیذم که زهد
فاضلتر یا رضا گفت رضا فاضلتر ازآنك راضی هیج منزل طلب نکند بالای
منزل خویش سفیان ثوری گفت رضی الله عنه که یك شب بر او رفتم
جملهٔ شب آیات و اخبار و آثار می گفتم جون بر خاستم گفتم اینت مبارك
۱۵ شبی که دوش بوذ و اینت ستوذه نشستی که این شب بوذ هاناکه این
نشست بهتر از وحدة فضیل گفت اینت شوم شبی که دوش بوذ و اینت
نکوهیده نشستی که نشست دوش بوذ گفتم جرا جنین گوئی گفت جملهٔ شب
تو در بند آن بوذی تا سخنی نیکو از کجا گوئی که مرا خوش آیذ و من
بستهٔ آن بوذم تا جوابی نیکو از کجا بسند آیذ هر دو بیکدیگر و بسخن
۲۰ یکدیگر از خذا باز مانده بوذیم تنهائی‌را دان بهتر و مناجاة با خذای یك روز
عبد الله مبارك‌را دیذ که روی بذو نهاذه بوذ گفت آنجا که رسیدهٔ باز
گرد یا نه من باز گردم می آئی تا تو مشتی سخن بر من بیمائی و من مشتی
نیز بر تو بیمایم نقلست که یك روز یکی قصد او کرد گفت بجه آمدهٔ گفت
برای آسایش و مرا بدیذار تو راحت است گفت بخذای که این بوحشت
۲۵ نزدیکترست و نیامذی الاّ بذانك تو مرا فریبی کنی بدروغ و من ترا دروغی

گفت بلی وام خداوندست بر من بطاعت اگر مرا بذین گیرذ وای بر من
گفت ای فضیل وام خلق می گویم گفت سپاس خذایرا عزّ وجلّ که مرا
از وی نعمت بسیار است و هیچ گله ندارم تا با بندگانش بگویم بس هرون
صرّهٔ هزار دینار پیش او نهاذ که این حلالی است از میراث ماذر منست
۵ فضیل گفت یا امیر المؤمنین این بندهاء من ترا هیچ سوذ نداشت و هم
اینجا ظلم آغاز نهاذی و بیداذگری پیش گرفتی گفت چه ظلم است گفت من
ترا بنجات می خوانم تو مرا در بلا می اندازی این ظلم بوذ من ترا می گویم
آنچ داری بخداوند آن باز ده تو بدیگری که نمی بایذ داذ می دهی سخن مرا
فایدهٔ نیست این بگفت و از پیش او بر خاست و زر بدر بیرون انداخت
۱۰ هرون برون آمذ و گفت آوه أَیُّ رجلٍ هُوَ او خوذ چه مردی است مَلَك
بر حقیقت فضیل است و صولت او عظیم است و حقارت دنیا در چشم
او بسیار نقلست که یك روز کوذکی چهارساله در کنار داشت مگر دهان
بر وی نهاد چنانك عادت پذران بوذ آن کوذك گفت ای پذر مرا دوست
داری گفت دارم گفت خذایرا دوست داری گفت دارم گفت دل چند
۱۵ داری گفت یکی آنگاه گفت بیك دل دو دوست توان داشت در حال
بدانست که آن نه آن کوذك میگویذ بل آن تعریفی است بحقیقت از غیرت
حق دست بر سر زذن گرفت و توبه کرد و دل از طفل ببرید و دل
بحق داذ نقلست که یك روز بعرفات ایستاذه بوذ آن همه خلق می گریستند
با چندان تضرّع و زاری و گریستن و خواهش کردن گفت ای سبحان الله
۲۰ اگر چندین مردم بیکبار بنزدیك مردی شوند و از وی یك دانگ سیم
خواهند چه گوئیذ آن همه مردم‌را نومیذ کنذ آن مرد گفت نه گفت بر
خداوند تعالی آمرزش همه آسان‌تر است ازآنك بر آن مرد دانگی سیم که
بدهذ که او اکرم الاکرمین است امیذ آنست که همه‌را آمرزیذه گرداند در
عرفات شبانگاه ازو برسیذند که حال این مردمان چون می بینی گفت همه
۲۵ آمرزیذه اند اگر من در میان ایشان نه امی گفتند چونست که ما هیچ ترسنده

هرون دست بیش برد فضیل‌را دست بذو باز آمذ گفت ما أَلْیَنَ هذا ٱلکفَّ
لو نجا من النار جه نرم دستی است اگر از آتش خلاص یابذ این بگفت
و بر خاست و در نماز ایستاذ هرون نیك متغیّر شذ و گریه بذو افتاذ
گفت آخر سخنی بگو فضیل سلام باز داذ و گفت بذرت عمّ مصطفی بوذ
۵ علیه السلام در خواست که مرا بر قومی امیر گردان گفت یا عمّ یك نَفَس
ترا بر تو امیر کردم یعنی یك نفسْ تو در طاعت خذای بهتر از هزار سالْ
طاعت خلق ترا إِنّ الإمارة یوم القیامة الندامة هرون گفت زیادت کن گفت
جون عمر بن عبد العزیزرا بخلافت نصب کردند سالم بن عبد الله و رجاء
ابن حیوة و محمّد بن کعب‌را بخواند و گفت من مبتلا شذم بذین بلیّات
۱۰ تدبیر من جه جیز است که این‌را بلا می شناسم اگرجه مردمان نعمت
می دانند یکی گفت اگر میخواهی که فردا از عذاب خذای نجات بوذ
بیران مسلمانانر جون بذر خویش دان و جوانانرا براذر و کوذکانرا جون
فرزندان نگاه کن با ایشان معاملت جنان کن کبا بذر و براذر و فرزند
کنند گفت زیاده کن گفت دیار اسلام جون خانهٔ تست و اهل آن عیالان
۱۵ تو زُرْ اباك وأَكْرِمْ اخاك وأَحْسِنْ على ولدك زیارت کن بذررا و کرامت
کن براذررا و نیکوئی کن بجای فرزند بس گفت می ترسم از روی خوب
تو که بآتش دوزخ مبتلا شوذ از خذای تعالی بترس وجواب خذایرا ساخته
کن و بیذار و هشیار باش که روز قیامت حق تعالی ترا از آن یك یك
مسلمان باز خواهذ برسیذ و انصاف هر یك از تو طلب خواهذ کرد اگر
۲۰ شبی بیرزنی در خانهٔ بی برگ خفته باشذ دامن تو گیرذ و بر تو خصمی کنذ
هرون بسی بگریست جنانك هوش ازو زایل خواست شذ فضل وزیر گفت
بس که امیر المؤمنین‌را بکشتی گفت خاموش باش ای هامان که تو و قوم
تو اورا هلاك می کنیذ و آنگاه مرا میگوئی اورا بکشتی کشتن اینست هرون‌را
بذین سخن گریستن زیادت شذ آنگاه روی بفضل کرد گفت ترا هامان
۲۵ از آن میگویذ که مرا بجای فرعون نهاذ بس هرون گفت ترا وام هست

بس برفتند تا بمکّه رسیذند حق تعالی راه بر ایشان آسان گردانیذ و آنجا
مجاور گشت و بعضی اولیارا در یافت و با امام ابو حنیفه مدّتی هم صحبت
بوذ و روایات عالی دارذ و ریاضات شگرف و در مکّه سخن برو گشاذه
شذ و مکّیان بر وی جمع شذندی وهمه‌را سخن گفتی تا حال او جنان گشت
۵ که خویشان و اقرباء او از باورد بر خاستند و بدیذار او آمذند و در
بزذند و در نگشاذ و ایشان باز نمی گشتند فضیل بر بام خانه آمذ و گفت
اینت بی‌کار مردمانی که شما هستیذ خذای کارتان بدهاذ و مثل این سخن
بسی بگفت تا همه گریان شذند و از دست بیفتاذند و عاقبت همه نا امیذ
از صحبت او باز گشتند و او همجنان بر بام می بوذ و در نگشاذ نقلست
۱۰ که یك شب هرون الرشید فضل برمکی‌را کی یکی از مقرّبان بوذ گفت که
امشب مرا بر مردی بر که مرا بمن نمایذ که دلم از طاق و طرنب تنگ در
آمذه است فضل اورا بدر خانهٔ سفیان عُیَیْنه برد در بزذند گفت کیست
گفت امیر المؤمنین گفت جرا رنجه می شذ مرا خبر بایست کرد تا من
خوذ بیامذمی هرون فضل‌را گفت این آن مرد نیست کی من می طلبم این
۱۵ همان طال بقائی می زند که ما در آنیم سفیان‌را از آن واقعه خبر داذند
گفت جنانك شما می طلبیذ فضیل عیاض است آنجا بایذ رفت آنجا رفتند
و این آیت بر می خواند که أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ ٱجْتَرَحُوا ٱلسَّيِّآتِ أَنْ يَجْعَلَهُمْ
كَٱلَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا ٱلصَّالِحَاتِ الآية هرون گفت اگر بند می طلبم این
کفایت است معنی آیت آنست که بنداشتند کسانی که بذکرداری کردند که
۲۰ ما ایشانرا برابر داریم با کسانی که نیکوکاری کردند و ایمان آوردند بس
در بزذند فضیل گفت کیست گفت امیر المؤمنین است گفت بنزدیك
من جه کار دارذ و من با او جه کار دارم گفت جه طاعت داشتن
اولوا الامر واجبست گفت مرا تشویش مدهیذ گفت بدستوری در آیم یا
بحکم گفت دستوری نیست اگر باکراه می در آئیذ شما دانیذ هرون در رفت
۲۵ جون نزدیك فضیل رسیذ فضیل جراغ‌را بُف کرد تا روی او نبایذ دیذ

که او توبه کرد بس همه روز می رفت و می گریست و خصم خشنوذ می
کرد تا در باورد جهوذی بماند ازو بحلّی میخواست بحلّ نمی کرد آن جهوذ
با جمع خوذ گفت امروز روزیست که بر محمّدیان استخفاف کنیم بس گفت
اگر میخواهی که بحلّت کنم تلّی ریگ بوذ که بر داشتن آن در وُسع آدمی
٥ دشوار بوذی مگر بروزگار گفت این از بیش بر گیر فضیل از سر عجز
باره باره می انداخت و کار کجا بذان راست می شذ همی جون در ماند
سحرگاهی باذی در آمذ و آنرا نا بدیذ کرد جهوذ جون جنان دیذ متحیّر شذ
گفت من سوگند دارم که تا تو مرا مال ندهی من ترا بحلّ نکنم اکنون
دست بذین زیر نهالی کن و آنجا زر مشتی بر گیر و مرا ده سوگند من
١٠ راست شوذ و ترا بحلّ کنم فضیل بخانهٔ جهوذ آمذ و جهوذ خاك در زیر
نهالی کرده بس دست بزیر نهالی در کرد و مشتی دینار بر داشت و اورا
داذ جهوذ گفت اسلام عرضه کن اسلام عرضه کرد تا جهوذ مسلمان شذ
بس گفت دانی که جرا مسلمان گشتم ازانك تا امروز درستم نبوذ که دین
حق کذامست امروز درست شذ که دین حق اسلام است از بهر آنك در
١٥ توریت خوانده ام که هرکه توبه راست کند دست که بر خاك نهذ زر شوذ
من خاك در زیر نهالی کرده بوذم آزمایش ترا جون دست بخاك بردی
زر گشت دانستم که توبهٔ تو حقیقت است و دین تو حقّست القصّه فضیل
یکی‌را گفت از بهر خذای دست و بای من ببند و مرا بنزدیك سلطان بر
که بر من حدّ بسیار واجب است تا بر من حد براند مرد همجنان کرد
٢٠ جون سلطان اورا بدیذ درو سیمای اهل صلاح دیذ گفت من این نتوانم
بفرموذ تا اورا باعزاز بخانه باز بردند جون فضیل بدر خانه رسیذ آواز
داذ اهل خانه گفتند که آواز او بگشته است مگر زخمی خورده است فضیل
گفت بلی زخمی عظیم خورده ام گفتند بر کجا گفت بر جان بس در آمذ
زن‌را گفت ای زن من قصد خانهٔ خذای دارم اگر خواهی تا بای تو گشاذه
٢٥ کنم زن گفت من هرگز از تو جذا نروم و هرجا که تو باشی با تو باشم

آخر ما در همه کاروان یك درم نقد نیافتیم تو ده هزار درم باز می دهی
فضیل گفت این مرد بمن گمان نیکو برد من نیز بخدای گمان نیکو برده
ام کی مرا توبه دهذ گمان او راست گردانیذم تا حق گمان من راست
گرداند بعد از آن روزی کاروانی بزذند و کالا ببردند و بنشستند و طعام
۵ می خوردند یکی از اهل کاروان برسیذ که مهتر شما کذامست گفتند با ما
نیست از آن سوی درختی است بر لب آبی آنجا نماز می کند گفت وقت
نماز نیست گفت تطوّع کند گفت با شما نان نخورذ گفت بروزه است
گفت رمضان نیست گفت تطوّع دارذ این مردرا عجب آمذ بنزدیك او
شذ با خشوعی نماز می کرد صبر کرد تا فارغ شذ گفت الضّدّان لا یجتمعان
۱۰ روزه و دزدی جگونه بوذ و نماز و مسلمان کشتن باهم جه کار فضیل گفت
قران دانی گفت دانم گفت نه آخر حق تعالی میفرمایذ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا
بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا مرد هیج نگفت و از کار او متحیّر شذ
نقلست که بیوسته مروّتی و همّتی در طبع او بوذ جنانك اگر در قافله زنی
بوذی کالاء وی نبردی و کسی که سرمایهٔ او اندك بوذی مال او نستذی
۱۵ و با هر کسی بمقدار سرمایه جیزی بگذاشتی و همه میل بصلاح داشتی و در
ابتدا بر زنی عاشق بوذ هر جه از راه زذن بدست آوردی بر او آوردی
و گاه و بیگاه بر دیوارها می شذی در هوس عشق آن زن و می گریست
یك شب کاروانی می گذشت در میان کاروان یکی قران می خواند این
آیت بگوش فضیل رسیذ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ
۲۰ آیا وقت نیامذ که این دل خستهٔ شما بیذار گردذ تیری بوذ که بر جان او
آمذ جنان آیت بمبارزت فضیل بیرون آمذ و گفت ای فضیل تا کی تو
راه زنی گاه آن آمذ که ما نیز راه تو بزنیم فضیل از دیوار فرو افتاذ
و گفت گاه گاه آمذ از وقت نیز بر گذشت سراسیمه و کالیو و خجل
و بی قرار روی بویرانهٔ نهاذ جماعتی کاروانیان بوذند می گفتند برویم
۲۵ یکی گفت نتوان رفت که فضیل بر راهست فضیل گفت بشارت شمارا

ذكر فُضَيْل عياض رحمة الله عليه

آن مقدّم تايبان آن معظّم نايبان آن آفتاب كرم و احسان آن درياء ورع
وعرفان آن از دو كون كرده اعراض بير وقت فضيل عياض رحمة الله
عليه از كبار مشايخ بوذ و عيّار طريقت بوذ و ستوذهٔ اقران و مرجع قوم
٥ بوذ و در رياضات و كرامات شانى رفيع داشت و در ورع و معرفت بى
همتا بوذ اوّل حال او آن بوذ كه در ميان بيابان مرو و باورد خيمه زذه
بوذ و بلاسى بوشيذه و كلاهى بشمين بر سر نهاذه و تسبيحى در گردن افگنده
و ياران بسيار داشتى همه دزدان و راه‌زن بوذند و شب و روز راه زذندى
و كالا بنزديك فضيل آوردندى كه مهتر ايشان بوذ و او ميان ايشان
١٠ قسمت كردى و آنچ خواستى نصيب خوذ بر داشتى و آنرا نسخه كردى و
هرگز از جماعت دست نبداشتى و هر جاكرى كه بجماعت نيامذى اورا
دور كردى يك روز كاروانى شگرف مى آمذ و ياران او كاروان گوش مى
داشتند مردى در ميان كاروان بوذ و آواز دزدان شنوذه بوذ دزدان‌را
بديذ بدرهٔ زر داشت تدبير مى كرد كه اين‌را بنهان كنذ با خويشتن گفت
١٥ بروم و اين بدره‌را بنهان كنم تا اگر كاروان بزنند اين بضاعت سازم جون
از راه يكسو شذ خيمهٔ فضيل بديذ بنزديك خيمه اورا ديذ بر صورة و جامهٔ
زاهدان شاذ شذ و آن بدره بامانت بذو سبرد فضيل گفت برو و در آن
كنج خيمه بنه مرد جنان كرد و باز گشت بكاروان گاه رسيذ كاروان زذه
بوذند همه كالاها برده و مردمان بسته و افگنده همه‌را دست بگشاذ و جيزى
٢٠ كه باقى مانده بوذ جمع كردند و برفتند و آن مرد بنزديك فضيل آمذ تا
بدره بستاند اورا ديذ با دزدان نشسته و كالاها قسمت مى كردند مرد جون
جنان بديذ گفت بدرهٔ زر خويش بدزد داذم فضيل از دور اورا بديذ
بانگ كرد مرد جون بيامذ گفت جه حاجت است گفت هم آنجا كه نهاذهٔ
٢٤ بر گير و برو مرد بخيمه در رفت و بدره بر داشت و برفت ياران گفتند

مرا فردای قیامت بدوزخ فرستی سرّی آشکارا کنم که دوزخ از من بهزار ساله
راه بگریزد و گفتی الهی مارا از دنیا هرجه قسمت کردهٔ بدشمنان خود ده
و هرجه از آخرة قسمت کردهٔ بدوستان خود ده که مرا تو بسی و گفتی
خداوندا اگر ترا از بیم دوزخ می برستیم در دوزخم بسوز و اگر بامّید بهشت
۵ می برستیم بر من حرام گردان و اگر برای تو ترا می برستیم جمال باقی دریغ
مدار و در مناجات می گفت بار خذایا اگر مرا فردا در دوزخ کنی من
فریاد بر آورم که ویرا دوست داشتم با دوست این کنند هاتفی آواز داد
که یا رابعه لا تَظُنّی بنا ظَنَّ السَّوْءِ بما گمان بد مبر که ما ترا در جوار
دوستان خود فرود آریم تا با ما سخن ما می گوئی و در مناجات می گفت
۱۰ الهی کار من و آرزوی من در دنیا از جملهٔ دنیا یاد تست و در آخرت
از جملهٔ آخرت لقای تست از من اینست که گفتم تو هرجه خواهی می کن
و در مناجات یك شب می گفت که یا رب دلم حاضر کن یا نماز بی دل
بپذیر جون وقت مرگش در آمد مردمان بیرون شذند و در فراز کردند
آوازی شنیذند که یَا أَیَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ٱرْجِعِی إِلَی رَبِّكِ رَاضِیَةً الآیة
۱۵ زمانی بوذ هیچ آواز نیامذ در باز کردند جان بداذه بوذ بزرگان جنین گفتند
که رابعه بدنیا در آمذ و بآخرت رفت و هرگز با حق گستاخی نکرد و
هیچ نخواست و نگفت که مرا جنین دار و جنین کن تا بذان جه رسذ که
از خلق جیزی خواستی بعد از مرگ اورا بخواب دیذند گفتند حال گوی
تا از منکر و نکیر جون رستی گفت آن جوانمردان در آمذند گفتند که
۲۰ مَنْ رَبُّكِ گفتم باز گردید و خذایرا بگوئید کبا جندین هزار هزار خلق
بیرزنی ضعیفهٔرا فراموش نکردی من که در همه جهان ترا دارم هرگز ت
فراموش نکنم تا کسی‌را فرستی که خذای تو کیست محمّد بن اسلم الطوسی
و نعی طرطوسی که در بادیه سی هزار مردرا آب داذند هر دو بسر خاك
رابعه آمذند گفتند آن لاف که می زذی که سر بهر دو سرای فرو نیارم
۲۵ حال بکجا رسید آواز آمذ که رسیذم بذانج دیذم رحمة الله علیها

نیست در دعوی خویش هرکه صبر نکند بر زخم مولای خویش رابعه گفت
ازین سخن بوی منی می آید شقیق گفت لیس بصادقٍ فی دعواه من لم
یشکرْ علی ضرب مولاه صادق نیست در دعوی خویش هرکه شکر نکند بر
زخم مولای خویش رابعه گفت ازین به باید مالك دینار گفت لیس بصادقٍ
۵ فی دعواه من لم یتلذّذ بضرب مولاه صادق نیست در دعوی خویش هرکه
لذّت نیابد از زخم دوست خویش رابعه گفت به ازین می باید گفتند تو
بگوی گفت لیس بصادقٍ فی دعواه من لم یَنْسَ الضّرب فی مشاهدة مولاه
صادق نیست در دعوی خویش هرکه فراموش نکند الم زخم در مشاهدهٔ
مطلوب خویش این عجب نبود که زنان مصر در مشاهدهٔ مخلوق الم زخم
۱۰ نیافتند اگر کسی در مشاهدهٔ خالق بذین صفت بود بدیع نبود نقلست که
از بزرگان بصره یکی در آمد و بر بالین او نشست و دنیارا می نکوهید
سخت رابعه گفت تو سخت دنیا دوست می داری اگر دوستش نمی داری
جندینش یاد نکردئی که شکنندهٔ کالا خریدار بود اگر از دنیا فارغ بودی
بنیك و بد یاد او نکردتی امّا از آن یاد می کنی که مَنْ أَحَبَّ شَیْئًا أَکْثَرَ
۱۵ ذِکْرَهُ هرکه جیزی دوست دارد ذکر آن بسی کند حسن گفت یك روز نماز
دیگر بر رابعه رفتم او جیزی بخواست بخت گوشت در دیگ افکنده بود
آب در کرده جون با من در سخن آمد گفت این سخن خوشتر از دیگ
بختن همجنان حدیث می کرد تا نماز شام بگزاردیم بارهٔ نان خشك بیاورد
وکوزهٔ آب تا روزه بگشائیم رابعه رفت تا دیگ بر گیرد دست او بسوخت
۲۰ نگاه کردیم دیگ بخته شده بود و می جوشید بقدرة حق تعالی بیاورد و با
آن گوشت بخوردیم و خوردنی بود که بذان خوشی طعام هرگز نخورده بودیم
رابعه گفت بیمار بر خاسته دیگ جنین سازد سفیان گفت در نزدیك رابعه
شدم در محراب شد و تا روز نماز می کرد و من در گوشهٔ دیگر نماز می
کردم تا وقت سحر بس گفتم بجه شکر کنیم آنرا که مارا توفیق داد تا همه
۲۵ شب ویرا نماز کردیم گفت بذانك فردا روزه داریم گفت بار خذایا اگر

گفتم چیزی بگو گفت اگر دعائی بگوئی این رنج بر تو سهل کند روی بذو
کرد و گفت یا سفیان تو ندانی که این رنج بمن که خواسته است نه خداوند
خواسته است گفت بلی گفت چون می دانی بس مرا می فرمائی که ازو
درخواست کنم بخلاف خواست او دوست‌را خلاف کردن روا نبوذ بس
۵ سفیان گفت یا رابعه چه چیزت آرزوست گفت یا سفیان تو مردی از
اهل علم باشی چرا چنین سخن گوئی که چه آرزو می کنذت بعزّة الله که
دوازده سالست که مرا خرماء تر آرزو می کند تو دانی که در بصره خرمارا
خطری نیست من هنوز نخوردم که بنده ام و بنده‌را با آرزو چه کار اگر
من خواهم و خداوندم نخواهذ این کفر بوذ آن بایذ خواست که او خواهذ
۱۰ تا بندهٔ بحقیقت او باشی اگر او خوذ دهذ آن کاری دگر بوذ سفیان گفت
خاموش شذم و هیچ نگفتم بس سفیان گفت در کار تو چون سخن نمی توان
گفت در کار من سخنی بگوی گفت تو نیك مردی اگر نه آنست که دنیارا
دوست داری و گفت روایت حدیث دوست داری یعنی این جاهیست
سفیان گفت مرا رقّت آورد گفتم خداوندا از من خوشنوذ باش رابعه گفت
۱۵ شرم نداری که رضاء کسی جوئی که تو ازو راضی نه‌ئی نقلست که مالك
دینار گفت در بر رابعه شذم و اورا دیذم با کوزهٔ شکسته که از آنجا آب
خوردی و وضو ساختی و بوریائی کهنه و خشتی کی وقتی سر بر آنجا نهاذی
و گفت دلم درد گرفت گفتم مرا دوستان سیم‌دار هستند اگر میخواهی تا از
برای تو چیزی از ایشان بستانم گفت ای مالك غلطی عظیم کردی روزی
۲۰ دهندهٔ من و از آن ایشان یکی نیست گفتم هست گفت روزی دهنده
درویشانرا فراموش کرده است بسبب درویشی و توانگران‌را یاذ می کند
بسبب توانگری گفتم نه بس گفت چون حال می داند چه با یاذش دهم
او چنین خواهذ ما نیز چنان خواهیم که او خواهذ نقلست که یك روز
حسن بصری و مالك دینار و شقیق بلخی در بر رابعه رفتند و او رنجور
۲۵ بوذ حسن گفت لیس بصادقٍ فی دعواه من لم یصبرْ علی ضرب مولاه صادق

رابعه گفت من شرم دارم که دنیا خواهم از کسی که دنیا جمله ملك اوست
بس جگونه توانم خواست دنیا از کسی که در دست او عاریت است مرد
گفت اینت بلند همّتی بیرزنی بنگر که اورا جگونه بذین بالا بر کشیذه اند
که دریغ می آیذش که وقت خویش مشغول کنذ بسؤالی ازو نقلست که
۵ جماعتی بامتحان بر او در شذند و خواستند که برو سخنی بگیرند بس گفتند
همه فضیلتها بر سر مردان نثار کرده اند و تاج نبوّت بر سر مردان نهاذه
اند و کمر کرامت بر میان مردان بسته اند هرگز بیغمبری هیچ زن نیامذه
است رابعه گفت این همه هست ولکن منی و خوذ برستی و أَنَا رَبُّكُمُ
ٱلْأَعْلَى از گریبان هیچ زن بر نیامذه است و هیچ زن هرگز مخنّث نبوذه است
۱۰ اینها در مردان وادید آمذه است نقلست کی وقتی بیمار شذ و بیماری سخت
بوذ برسیذند که سبب این جه بوذ گفت نظرْتُ الی الجنّة فأدّبنی ربّی در
سحرگاه دل ما بسوی بهشت نظر کرد دوست با ما عتاب کرد این بیماری
از عتاب اوست بس حسن بصری بعیادت او آمذ گفت خواجهٔ دیذم
از خواجگان بصره بر در صومعهٔ رابعه کیسهٔ زر بیش نهاذه می گریست
۱۵ گفتم ای خواجه جرا می گریی گفت از برای این زاهدهٔ زمان که اگر برکات
او از میانهٔ خلق بروذ خلق هلاك شوذ و گفت جیزی آورده ام برای تعهّد
او و ترسم که بنستاند تو شفاعة کن تا قبول کنذ حسن در رفت و بگفت
رابعه بگوشهٔ جشم بذو نگریست گفت هو یرزق من یَسُبّه فلا یرزق من یُحِبّه
کسی که اورا ناسزا می گویذ روزی ازو باز نمی گیرذ کسی که جانش جوش
۲۰ محبّت او می زنذ رزق ازو جگونه باز گیرذ که تا من اورا شناخته ام بُشت
در خلق آورده ام و مال کسی نمی دانم کی حلالست یا نی جون بستانم که
بروشنی جراغ سلطانی بیراهن بدوختم که دریذه بوذم روزگاری دلم بسته شذ
تا یاذم آمذ بیراهن بدریذم آنجا کی دوخته بوذم تا دلم گشاذه شذ آن
خواجه‌را عذر خواه تا دلم در بند ندارذ عبد الواحد عامر گویذ من و سفیان
۲۵ ثوری ببیمار بُرسی رابعه در شذیم از هیبت او سخن ابتدا نتوانستم کرد سفیانرا

مرده بوذ قصد کرد تا در تاریکی آب باز خورذ کوزه از دستش بیفتاذ
و بشکست رابعه بنالیذ و آهی بر آورد که بیم بوذ که نیمهٔ خانه بسوزذ گفت
الهی این جیست کبا من بیچاره می کنی آوازی شنوذ که هان اگر میخواهی
تا نعمت جمله دنیا وقف تو کنم امّا اندوه خویش از دلت وا برم که اندوه
٥ و نعمت دنیا هر دو در یك دل جمع نیایذ ای رابعه ترا مرادیست و مارا
مرادی ما و مراد تو هر دو در یك دل جمع نیائیم گفت جون این خطاب
بشنوذم جنان دل از دنیا منقطع گردانیذم و امل کوتاه کردم که سی
سالست که جنان نماز کردم کی هر نمازی که گزاردم جنان دانستم که این
واپسین نمازهاء من خواهذ بوذ و جنان از خلق سر بریذه گشتم که جون
١٠ روز بوذ از بیم آنك نبایذ که کسی مرا ازو بخوذ مشغول کنذ گفتم
خذاوندا بخوذم مشغول گردان تا مرا از تو مشغول نکنند نقلست کی بیوسته
می نالیذی گفتند ای عزیزهٔ عالم هیج علّتی ظاهر نمی بینیم و تو بیوسته با درد
و ناله می باشی گفت آری علّتی داریم از درون سینه که همه طبیبان عالم
از معالجهٔ آن عاجز اند و مرهم جراحت وصال دوست است تعلّلی می کنیم
١٥ تا فردا بوذ که بمقصود برسیم که جون درد زذه نه ایم خوذرا بدردزذگان
می نمائیم که کم ازین نمی بایذ نقلست که جماعتی از بزرگان بر رابعه رفتند
رابعه از یکی برسیذ که تو خذایرا از بهر جرا برستی گفت هفت طبقهٔ دوزخ
عظمتی دارذ و همه‌را بذو گذر می بایذ کرد ناکام از بیم هراس دیگری گفت
درجات بهشت منزلی شگرف دارذ بس آسایش موعود است رابعه گفت
٢٠ بذ بندهٔ بوذ که خذاوند خویش‌را از بیم و خوف عبادت کنذ یا بطمع مزد
بس ایشان گفتند تو جرا می برستی خذایرا طمع بهشت نیست گفت الجار
ثمّ الدّار گفت مارا نه خوذ تمامست که دستوری داذه اند تا اورا برستیم
اگر بهشت و دوزخ نبوذی اورا طاعت نبایستی داشت استحقاق آن نداشت
که بی واسطه تعبّد او کنند نقلست که بزرگی بر او رفت جامهٔ او سخت با
٢٥ خلال دیذ گفت بسیار کسانند که اگر اشارة کنی در حق تو نظری کنند

و گفت ثمرهٔ معرفت روی بخدای آوردنست و گفت عارف آن بوذ که دلی
خواهذ از خدای جون خدای دلی دهذش در حال دل بخدای باز دهذ تا
در قبضهٔ او محفوظ بوذ و در ستر او از خلق محجوب بوذ صالح مُرّی بسی
گفتی که هرك دری می زند زوذ باز شوذ رابعه یکبار حاضر بوذ گفت با
٥ که گوئی که این در بسته است و باز خواهند گشاذ هرگز کی بسته بوذ
تا باز گشایند صالح گفت عجبا مردی جاهل و زنی ضعیف دانا یك روز
رابعه مردی‌را دیذ که می گفت وا اندوها گفت جنین گوی که وای از
بی اندوهیا کی اگر اندوهگن بوذی زهرت نبوذی که نفس زنی نقلست
که وقتی یکی‌را دیذ که عصابهٔ بر سر بسته بوذ گفت جرا عصابه بستهٔ
١٠ گفت سرم درد می کند رابعه گفت ترا جند سالست گفت سی سالست
گفت بیشتر عمر در درد و غم بوذهٔ گفت نه گفت سی سال تنت درست
داشت هرگز عصابهٔ شکر بر نبستی به یك شب که درد سرت داذ عصابهٔ
شکایت در می بندی نقلست که جهار درم سیم بیکی داذ که مرا گلیمی
بخر که برهنه ام آن مرد برفت و باز گردیذ گفت یا سیّده جه رنگ خرم
١٥ رابعه گفت جون رنگ در میان آمذ بمن ده آن سیم بستذ و در دجله
انداخت یعنی که هنوز گلیم نابوشیذه تفرقه بدیذ آمذ وقتی در فصل بهار
در خانه شذ و سر فرو برد خادمه گفت یا سیّده بیرون آی تا صنع بینی
رابعه گفت تو باری در آی تا صانع بینی شغلتْنی مشاهدة الصانع عن
مطالعة المصنوع نقلست که جمعی بر او رفتند اورا دیذند که اندکی گوشت
٢٠ بدندان باره می کرد گفتند که کارد نداری تا گوشت باره کنی گفت من
از بیم قطیعت هرگز کاردجه در خانه نداشتم و ندارم نقلست که یکبار هفت
شبانروز بروزه بوذ و هیج نخورده بوذ و بشب هیج نخفته بوذ همه شب بنماز
مشغول بوذ گرسنکی از حد بگذشت کسی بدر خانه اندر آمذ و کاسهٔ خوردنی
بیاورد رابعه بستذ و برفت تا جراغ بیاورذ جون باز آمذ گربه آن کاسه
٢٥ بریخته بوذ گفت بروم و کوزهٔ بیاورم و روزه بگشایم جون کوزه بیاورد جراغ

گفت بذان جهان گفتند بذین جهان چه می کنی گفت افسوس می دارم
گفتند چگونه گفت نان این جهان می خورم و کار آن جهان میکنم گفتند
شیرین زبانی رباط‌بانی‌را شائی گفت من خوذ رباط‌بانم هرچه اندرون
منست بیرون نیارم و هر چه بیرون منست در اندرون نگذارم اگر کسی
٥ در آیذ و بروذ با من کار ندارذ من دل نگاه می دارم نه گِل گفتند
حضرت عزّت‌را دوست می داری گفت دارم گفتند شیطانرا دشمن داری
گفت نه گفتند چرا گفت از محبّت رحمٰن بروای عداوت شیطان ندارم
که رسول‌را علیه السلام بخواب دیذم که مرا گفت یا رابعه مرا دوست
داری گفتم یا رسول الله کی بود که ترا دوست ندارذ ولکن محبّت حق
١٠ مرا جنان فرو گرفته است که دوستی و دشمنی غیررا جای نماند گفتند
محبّت چیست گفت محبّت از ازل در آمذه است و بر ابد گذشته و در
هشذه هزار عالم کس‌را نیافته که یك شربت ازو در کشذ تا آخر وا حق
شذ و ازو این عبارت در وجود آمذ که يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ گفتند تو اورا که
می برستی می بینی گفت اگر ندیذمی نه برستیذمی نقلست که رابعه دایم
١٥ گریان بوذی گفتند این جندین چرا می گریی گفت از قطیعت می ترسم
کبا او خو کرده ام نبایذ که بوقت مرگ ندا آیذ که مارا نمی شائی گفتند
بنده راضی کی بوذ گفت آنگاه که از محنت شاذ شوذ جنانك از نعمت گفتند
کسی گناه بسیار دارذ اگر توبه کند در گذارذ گفت جگونه توبه کند مگر
خذایش توبه دهذ و در گذارذ و سخن اوست که یا بنی آدم از دیذه بحق
٢٠ منزل نیست و از زفانها بذو راه نیست و سمع شاه‌راه زحمت گویندگان
است و دست و بای ساکنان حیرت اند کار با دل افتاذ بکوشیذ تا دلرا
بیذار داریذ که جون دل بیذار شذ اورا بیار حاجت نیست یعنی دل بیذار
آنست که گم شذه است در حق و هرکه گم شذ یار چه کند الفناء فی الله
آنجا بوذ و گفت استغفار بزبان کار دروغ زنانست و گفت اگر ما بخوذ
٢٥ توبه کنیم بتوبهٔ دیگر محتاج باشیم و گفت اگر صبر مردی بوذی کریم بوذی

سه جیز فرستاذ بارهٔ موم و سوزنی و موئی بس گفت جون موم باش عالم‌را
منوّر دار و تو می سوز و جون سوزن باش برهنه بیوسته کاری کن جون
این هر دو کرده باشی بموئی هزار سالت کار بوذ نقلست که حسن رابعه‌را
گفت رغبت کنی تا نکاحی کنیم و عقد بندیم گفت عقد نکاح بر وجودی
٥ فرو آیذ اینجا وجود بر خاسته است کی نیست خوذ گشته ام و هست شذه
بذو و همه از آن او ام در سایهٔ حکم او ام خطبه ازو بایذ خواست نه از
من گفت ای رابعه این بجه یافتی گفت بآنك همه یافتها گم کردم درو
حسن گفت اورا جون دانی گفت یا حسن جون تو دانی ما بیجون دانیم
نقلست که یك روز حسن بصومعهٔ او رفت و گفت از آن علمها که نه
١٠ بتعلیم بوذه فروذ آمذه بوذ مرا حرفی بگوی رابعه گفت کلابهٔ ریسمان رشته
بوذم تا بفروشم و از آن قوتی سازم بفروختم و دو درست سیم بستذم یکی
درین دست گرفتم یکی در آن دست ترسیذم که اگر هر دو در یك دست
گیرم جفت گردذ و مرا از راه برذ فتوحم امروز این بوذ گفتند حسن
میگویذ که اگر یك نفس در بهشت از دیذار حق محروم مانم جنان بنالم
١٥ و بگریم کی جمله اهل بهشت‌را بر من رحمت آیذ رابعه گفت این نیکوست
امّا اگر جنانست که اگر در دنیا یك نفس از حق غافل می مانذ همین
ماتم و گریه و ناله بدیذ می آیذ نشان آنست که در آخرت جنان خواهذ
بوذ که گفت و اگر نه نجنانست گفتند جرا شوهر نکنی گفت سه جیز از
شما بپرسم مرا جواب دهیذ تا فرمان شما کنم اوّل آنك در وقت مرگ ایمان
٢٠ بسلامت بخواهم برد یا نه گفتند ما نمی دانیم دوم آنك در آن وقت که
نامها بدست بندگان دهند نامهٔ بدست راست خواهند داذ یا نه سوم
آنك در آن ساعت که جماعتی از دست راست می برند و جماعتی از
دست جب مرا از کذام سوی خواهند برد گفتند نمی دانیم گفت اکنون
این جنین کسی که این ماتم در بیش دارذ جگونه مرا بروای عروسی بوذ
٢٥ ویرا گفتند از کجا می آئی گفت از آن جهان گفتند کجا خواهی رفت

سر بدریچه برون کرده بوذ و می گریست آب جشم حسن بر جامهٔ رابعه
رسیذ بر نگریست بنداشت کی بارانست جون معلوم او شذ که آب جشم
حسن بوذ حالی روی سوی حسن کرد و گفت ای استاذ این گریستن از
رعونات نفس است آب جشم خویش نگاه دار تا در اندرون تو دریائی
٥ شوذ جندانك درآن دریا دلرا بجوئی باز نیابی الاّ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ حسن‌را
این سخن سخت آمذ امّا تن زذ تا یك روز که رابعه‌را دیذ و نزدیك آب
بوذ حسن سجّاده بر سر آب افکند گفت ای رابعه بیا تا اینجا دو رکعت
نماز بگزاریم رابعه گفت ای حسن خوذرا در بازار دنیا آخرتیانرا
عرضه بایذ داذ جنان بایذ که ابناء جنس تو از آن عاجز باشند بس رابعه
١٠ سجّاده در هوا انداخت و بر آنجا بریذ و گفت ای حسن بذانجا آی تا
مردمان مارا بینند حسن‌را آن مقام نبوذ هیج نگفت رابعه خواست که دل
او بدست آورذ گفت ای حسن آنج تو کردی ماهی همان بکند و آنج من
کردم مگسی این بکند کار ازین هردو بیرونست و بکار مشغول بایذ شذ
نقلست که حسن بصری گفت یك شبانروز در بر رابعه بوذم و سخن
١٥ طریقت و حقیقت گفتم که نه در خاطر من بر گذشت که مردی ام و نه
بر خاطر او بگذشت که زنی ام آخر الامر جون بر خاستم نگاه کردم
خویشتن‌را مفلسی دیذم و رابعه‌را مخلصی نقلست که شبی حسن و یاری دو
سه بر رابعه شذند رابعه جراغ نداشت ایشانرا دل روشنائی خواست رابعه
بدهن بُف کرد در سرانگشت خویش و آن شب تا روز انگشت او جون
٢٠ جراغ می افروخت و تا صبح بنشستند در آن روشنائی اگر کسی گویذ این
جون بوذ گویم جنانك دست موسی علیه السلام اگر گویذ او بیغمبری بوذ
گویم هرك متابعت نبی کند اورا از نبوّت ذرّهٔ نصیب تواند بوذ جنانك
بیغمبر می فرمایذ من ردّ دانقًا من الحرام فقد نال درجةً من النبوّة هرکه
یك دانگ از حرام با خصم دهذ درجهٔ از نبوّت بیابذ و گفت خواب
٢٥ راست یك جزو است از جهل جزو نبوّت نقلست که وقتی رابعه حسن‌را

این کذبانو فرستاذه است رابعه شمار کرد هژده گرده بوذ گفت مگر که این
بنزدیك من نفرستاذه است کنیزك هر جند گفت سوذ نداشت کنیزك بستذ
و ببرد مگر دو گرده از آنجا بر گرفته بوذ از بهر خویش از کذبانو بُرسیذ
آن هر دو بر آنجا نهاذ و باز در آورد رابعه بشمرد بیست گرده بوذ بستذ
٥ گفت این مرا فرستاذه است و در بیش ایشان بنهاذ می خوردند و تعجّب می
کردند بس بذو گفتند این جه سرّ بوذ که مارا نان تو آرزو کرد از بیش
ما بر گرفتی و بدرویش داذی آنگاه آن نان گفتی که هژده گرده است از
آن من نیست جون بیست گرده شذ بستذی گفت جون شما در آمذیت
دانستم که گرسنه ایذ گفتم دو گرده در بیش دو بزرگ جون نهم جون
١٠ سایل بدر آمذ سایل‌را داذم و حق تعالی‌را گفتم الهی تو گفتهٔ که یکی‌را
ده باز می دهم و درین بیقین بوذم اکنون دو گرده برای رضاء تو بداذم
تا بیست باز دهی برای ایشان جون گرده هژده آوردند بدانستم که از
تصرّفی خالی نیست یا از آن من نیست نقلست که وقتی خادمهٔ رابعه بیازی
می کرد که روزها بوذ تا طعامی نساخته بوذند بیاز حاجت بوذ خادمه
١٥ گفت از همسایه بخواهم رابعه گفت جهل سالست تا من با حق تعالی عهد
دارم که از غیر او هیج نخواهم گو بیاز مباش در حال مرغی از هوا در
آمذ بیازی بوست کرده در تابه انداخت گفت از مکر ایمن نیم ترك
بیه بیاز بگفت و نان تهی بخورد نقلست که یك روز رابعه بکوه رفته بوذ
خیلی از آهوان و نخجیران و بزان و گوران گرد او در آمذه بوذند و درو
٢٠ نظاره می کردند و بذو تقرّب می نموذند ناگاه حسن بصری بدیذ آمذ
جون رابعه‌را بدیذ روی بذو نهاذ آن حیوانات که حسن‌را بدیذند همه
بیکبار برفتند رابعه خالی بماند حسن که آن بدیذ متغیّر شذ رابعه‌را بدیذ
گفت که ایشان از من جرا رمیذند و بتو انس گرفتند رابعه گفت تو
امروز جه خوردهٔ گفت اندکی بیه بیاز گفت تو بیه ایشان خوری جگونه
٢٥ از تو نگریزند نقلست که وقتی رابعه‌را بر خانهٔ حسن گذر افتاذ حسن

و قدم در راه ما ننهی و هفتاذ مقام بنگذاری حدیث فقر با تو نتوان
گفت ولکن بر نگر رابعه بر نگریست دریائی خون دیذ در هوا ایستاذه
هاتفی آواز داذ کی این همه آب دیذهٔ عاشقان ماست که بطلب وصال ما
آمذند که همه در منزلگاه اوّل فرو شذند که نام و نشان ایشان در دو
٥ عالم از هیچ مقام بر نیامذ رابعه گفت یا ربّ العزّة یکی از دولت ایشان
بمن نمای در وقت عذر زنانش بدیذ آمذ هاتفی آواز داذ کی مقام اوّل
ایشانست که هفت سال بپهلو می روند تا در راه ما کلوخی‌را زیارت کنند
جون نزدیك آن کلوخ رسند هم بعلّت ایشان راه بکلّیّت بر ایشان فرو
بندند رابعه تافته شذ گفت خذاوندا مرا در خانهٔ خوذ می نگذاری و نه
١٠ در خانهٔ خویشم می گذاری یا مرا در خانهٔ خویش بگذار یا در مکّه بخانهٔ
خوذم آر سر بخانه فرو نمی آوردم ترا می خواستم اکنون شایستگی خانهٔ تو
ندارم این بگفت و باز گشت نقلست که یك شب در صومعه نماز می کرد
ماندگی درو اثر کرد در خواب شذ از غایت استغراق حصیر در جشم او
شکست و خون روان شذ و اورا خبر نبوذ دزدی در آمذ جاذری داشت
١٥ بر گرفت خواست که بیرون آیذ راه در باز نیافت جاذر بنهاذ و برفت
راه باز دیذ برفت و باز جاذر بر گرفت بیامذ باز راه نیافت باز جاذر
بنهاذ همجنین جند کرّت تا هفت بار از گوشهٔ صومعه آواز آمذ که ای مرد
خوذرا رنجه مدار که او جندین سالست تا خوذرا بما سبرده است ابلیس
زهره ندارذ که گرد او گردذ دزدی‌را کی زهرهٔ آن بوذ که گرد جاذر او
٢٠ گردذ برو رنجه مباش ای طرّار اگر یك دوست خفته است یك دوست
بیذار است و نگاه دارذ نقلست که دو بزرگ دین بزیارت او در آمذند
هر دو گرسنه بوذند با یکدیگر گفتند بوك طعامی بما دهذ که طعام او از
جایگاه حلال بوذ جون بنشستند ایزاری بوذ دو گرده برو نهاذه ایشان شاذ
شذند سایلی فرا در آمذ رابعه هر دو گرده بذو داذ ایشان هر دو متغیّر
٢٥ شذند و هیج نگفتند زمانی بوذ کنیزکی در آمذ و دستهٔ نان گرم آورد و گفت

رابعه گفت مرا ربّ البيت می بايذ بيت جكنم استقبال مرا از من تقرّب
الیّ شبرًا تقرّبْتُ اليه ذراعًا می بايذ كعبه‌را جه بينم مرا استطاعت كعبه
نيست بجمال كعبه جه شاذی نمايم نقلست كه ابرهيم ادهم رضی الله عنه
جهارده سال تمام سلوك كرد تا بكعبه شذ از آنك در هر مصلّا جائی دو
٥ ركعت می گزارد تا آخر بذانجا رسيذ خانه نديذ گفت آه جه حادثهٔ است
مگر جشم مرا خللی رسيذه است هاتفی آواز داذ كه جشم ترا هيج خلل نيست
امّا كعبه باستقبال ضعيفهٔ شذه است كه روی بذانجا دارذ ابرهيم‌را غيرت
بشوريذ گفت آيا اين كيست بدويذ رابعه‌را ديذ كه می آمذ و كعبه با
جای خويش شذ جون ابرهيم آن بديذ گفت ای رابعه اين جه شور و كار
١٠ و بارست كه در جهان افكندهٔ گفت شور من در جهان نه افكنده ام تو
شور در جهان افكندهٔ كه جهارده سال درنگ كردهٔ تا بخانه رسيذهٔ گفت
آری جهارده سال در نماز باديه قطع كرده ام گفت تو در نماز قطع كردهٔ
من در نياز رفت و حجّ بگزارد و زار بگريست گفت ای بار خذای تو
هم بر حجّ وعدهٔ نيكو داذهٔ و هم بر مصيبت اكنون اگر حجّ بذيرفتهٔ ثواب
١٥ حجّم گو اگر نه بذيرفتهٔ اين بزرگ مصيبتی است ثواب مصيبتم گو بس باز
گشت و ببصره باز آمذ و بعبادت مشغول شذ تا ديگر سال بس گفت
اگر بارسال كعبه استقبال كرد من امسال استقبال كعبه كنم جون وقت
در آمذ شيخ ابو علی فارمذی نقل می كند كه روی بباديه نهاذ و هفت
سال بيهلو می گرديذ تا بعرفات رسيذ جون آنجا رسيذ هاتفی آواز داذ كه
٢٠ ای مدّعی جه طلب است كه دامن تو گرفته است اگر مارا ميخواهی تا يك
تجلّی كنم كه در وقت بگدازی گفت يا ربّ العزّه رابعه‌را بذين درجه
سرمايه نيست امّا نقطهٔ فقر می خواهم ندا آمذ كه يا رابعه فقر خشك سال
قهر ماست كه در راه مردان نهاذه ايم جون سر يك موی بيش نمانده باشذ
كه بحضرت وصال ما خواهند رسيذ كار بر گردذ وصال فراق شوذ و تو
٢٥ هنوز در هفتاذ حجابی از روزگار خويش تا از تحت اين حُجُب بيرون نيائی

خواهذ بوذ که مقرّبان آسمان بتو بنازند بس رابعه بخانهٔ خواجه باز آمذ
و بیوسته بروز روزه می داشت و خدمت می کرد و در خدمت خذای تا
روز بر بای ایستاذه می بوذ یك شب خواجهٔ او از خواب بیذار شذ در
روزن خانه فرو نکریست رابعه دیذ سر بسجده نهاذه بوذ و می گفت الهی
٥ تو دانی که هوای دل من در موافقت فرمان تست و روشنائی جشم من
در خدمت درگاه تست اگر کار بدست منستی یك ساعت از خدمت
نیاسایی ولکن هم تو مرا زیر دست مخلوق کردهٔ این مناجاة می کرد و
قندیلی دیذ از بالای سر او آویخته معلّق بی سلسلهٔ و همه خانه از فروغ
آن نور گرفته خواجه جون آن بدیذ بترسیذ بر خاست و بجای خوذ باز
١٠ آمذ و بتفکّر بنشست تا روز شذ جون روز شذ رابعه‌را بخواند و بنواخت
و آزاذ کرد رابعه گفت مرا دستوری ده تا بروم دستوری داذ ازآنجا بیرون
آمذ و در ویرانهٔ رفت بس از آن ویرانه برفت و صومعهٔ گرفت و مدتی
آنجا عبادت کرد بعد از آن عزم حجّش افتاذ روی ببادیه نهاذ خری داشت
رخت بر وی نهاذ در میان بادیه خر بمرد مردمان گفتند این بار تو ما
١٥ بر داریم گفت شما بروید که من بر توکّل شما نیامذه ام مردمان برفتند
رابعه تنها بماند سر بر کرد گفت الهی باذشاهان جنین کنند با عورتی غریب
عاجز مرا بخانهٔ خوذ خواندی بس در میان راه خر مرا مرگ داذی و مرا
به بیابان تنها بگذاشتی هنوز این مناجات تمام نکرده بوذ که خر بجنبیذ و
بر خاست رابعه بار بر وی نهاذ و برفت راوی این حکایت گفت بمدّتی
٢٠ بس از آن خرك‌را دیذم که در بازار می فروختند بس روزی جند ببادیه
فرو رفت گفت الهی دلم بگرفت کجا می روم من کلوخی و آن خانه سنگی
مرا تو هم اینجا می بایی تا حق تعالی بی واسطه بدلش فرو گفت که ای
رابعه در خون هژده هزار عالم می شوی ندیذی که موسی دیذار خواست
جند ذرّهٔ تجلّی بکوه افکندیم بجهل باره بطرقیذ اینجا باسی قناعت کن نقلست
٢٥ که وقتی دیگر بمکّه می رفت در میان راه کعبه‌را دیذ که باستقبال او آمذ

نداشت که نافش جرب کند و جراغی نبوذ و رکوئی نبوذ که درو بیجذ و
اورا سه دختر بوذ رابعه جهارم ایشان آمذ رابعه از آن گفتندش بس
عیالش آواز داذ که بفلان همسایه شو قطرهٔ روغن خواه تا جراغ در گیرم
و او عهد داشت که هرگز از هیج مخلوق هیج نخواهذ برون آمذ و دست
٥ بدر همسایه باز نهاذ و باز آمذ و گفت در باز نمی کند آن سر بوشیده بسی
بگریست مرد در آن اندوه سر بزانو نهاذ بخواب شذ بیغمبررا علیه السلام
بخواب دیذ گفت غمگین مباش که این دختر که بزمین آمذ سیّدهٔ است
که هفتاذ هزار از امّت من در شفاعت او خواهند بوذ بس گفت فردا ببر
عیسی زاذان شو امیر بصره بر کاغذی نویس که بذان نشان که هر شب
١٠ بر من صذ بار صلوات فرستی و شب آذینه جهار صذ بار صلوات فرستی
این شب آذینه که گذشت مرا فراموش کردی کفارت آنرا جهار صذ
دینار حلال بذین مرد ده بذر رابعه جون بیذار شذ گریان شذ بر خاست
و آن خط بنوشت و بدست حاجی بامیر فرستاذ امیر که آن خط بدیذ
گفت دو هزار دینار بدرویشان دهیذ شکرانهٔ آنرا کی مهتررا علیه السلام
١٥ از ما یاذ آمذ و جهار صذ دینار بذان شیخ دهیذ و بگوئیذ که می خواهم
که در بر من آئی تا ترا به بینم امّا روا نمی دارم که جون تو کسی بیش
من آیذ من آیم و ریش در آستانت بمالم امّا خذای بر تو کی هر حاجت
کی بوذ عرضه داری مرد زر بستذ و هرجه بایست بخریذ بس جون رابعه
بارهٔ مهتر شذ و ماذر و بذرش بمرد در بصره قحطی افتاذ و خواهران متفرّق
٢٠ شذند رابعه بیرون رفت ظالمی اورا بدیذ و بگرفت بس بشش درم بفروخت
و خریذار اورا کار میفرموذ بمشقّت یك روز می گذشت نامحرمی در بیش
آمذ رابعه بگریخت و در راه بیفتاذ و دستش از جای بشذ روی بر خاك
نهاذ و گفت بار خذایا غریبم و بی ماذر و بذر یتیم و اسیر مانده و ببندگی
افتاذه و دست گسسته و مرا ازین غمّی نیست الّا رضاء تو می بایذم که
٢٥ دانم که تو راضی هستی یا نه آوازی شنوذ کی غم مخور که فردا جاهیت

جان داده بوذ بس از وفات اورا بخواب دیذند نیمهٔ روی سیاه شذه گفتند
چه بوذه است گفت وقتی بر استاذ می شذم امردی‌را دیذم در وی نظر
کردم بار خذای بفرموذ تا مرا ببهشت بردند دوزخ بر راه بوذ ماری از
دوزخ خویشتن بمن انداخت نیمهٔ از رویم بگزیذ گفت نفحهٔ بنظرهٔ اگر بیش
۵ کردتی بیش گزیذمی رحمة الله علیه

ذکر رابعه رحمة الله علیها

آن مخدّرهٔ خدر خاص آن مستورهٔ ستر اخلاص آن سوختهٔ عشق و اشتیاق
آن شیفتهٔ قرب و احتراق آن گم شذهٔ وصال آن مقبول الرجال ثانیهٔ مریم
صفیّه رابعه العدویّه رحمة الله علیها اگر کسی گویذ ذکر او در صفّ رجال
۱۰ جرا کردهٔ گویم که خواجهٔ انبیا علیهم السلام میفرمایذ که إنّ الله لا ینظر
الی صُوَرکم الحدیث کار بصورت نیست به نیّت است کما قال علیه السلام
یُحْشَرُ ٱلنّاسُ علی نیّاتهم اگر رواست دو ثلث دین از عایشهٔ صدّیقه رضی الله
عنها فرا گرفتن هم روا بوذ از کنیزکی از کنیزکان او فایذهٔ دینی گرفتن جون
زن در راه خذای مرد بوذ اورا زن نتوان گفت جنانك عبّاسهٔ طوسی گفت
۱۵ که جون فردا در عرصات قیامت آواز دهند که یا رجال نخست کسی که
بای در صفّ رجال نهذ مریم بوذ علیها السلام کسی که اگر در مجلس
حسن حاضر نبوذی ترك مجلس کردی وصف او در میان رجال توان کرد
بل معنی حقیقت آنست کی اینجا که این قوم هستند همه نیست توحید اند
در توحید وجود من و تو کی ماند تا بمرد و زن جه رسذ جنانك بو
۲۰ علی فارمذی میگویذ رضی الله عنه نبوّت عین عزّت و رفعت است مهتری
و کهتری در وی نبوذ بس ولایت همجنین بوذ خاصه رابعه کی در معاملت
و معرفت مثل نداشت و معتبر جمله بزرگان عهد خویش بوذ و بر اهل
روزگار حجّتی قاطع بوذ نقلست که آن شب کی رابعه بزمین آمذ در همه
۲۴ خانهٔ بذرش هیج نبوذ کی بذرش سخت مُقلّ حال بوذ و یك قطره روغن

بخدمت حسن رفت تا جنان شذ كه قوت‌را كِشْت جو بدست خوذ كردى
و آن جو آرد كردى و بآب نم داذى و بآفتاب نهاذى تا خشك شذى
و بهفتهٔ يكبار از آن بخوردى و بعبادت مشغول بوذى و بيش از آن نخوردى
گفتى از كرام الكاتبين شرم دارم كى بهفتهٔ يكبار با خبث‌خانه بايذ شذ
٥ نقلست كى عتبه‌را ديذند جائى ايستاذه و عرق از وى مى ريخت گفتند
حال جيست گفت در ابتدا جماعتى بهمان آمذند ايشانرا ازين ديوار همسايه
بارهٔ كلوخ باز كردم تا دست بشويند هر وقت كه آنجا رسم از آن خجالت
و ندامت جندين عرق از من بجكذ اگرجه بحلّى خواسته ام عبد الواحد بن
زيدرا گفتند هيچ كس‌را دانى كه وى از خلق مشغول شذ بحال خويش
١٠ گفت يكى‌را دانم كى اين ساعت در آيذ عتبة الغلام در آمذ گفت در
راه كرا ديذى گفت هيچ كس‌را و راه‌گذر وى بر بازار بوذ نقلست كى
هرگز عتبه هيچ طعام و شراب خوش نه خوردى ماذر وى گفت كبا خويشتن
رفق كن گفت رفق وى طلب مى كنم كه اندك روزى جند رنج كشذ و
جاويذ در راحت و رفق مى باشذ نقلست كه شبى تا روز نخفت و مى گفت
١٥ اگرم عذاب كنى من ترا دوست دارم و اگرم عفو كنى من ترا دوست دارم
و عتبه گفت شبى حورى‌را بخواب ديذم گفت يا عتبه بر تو عاشقم نگر جيزى
نكنى كه بسبب آن ميان من و تو جذائى افتذ عتبه گفت دنيارا طلاق
داذم طلاقى كه هرگز رجوع نكنم تا آنگاه كه ترا بينم نقلست كه روزى يكى
بر او آمذ و او در سردابهٔ بوذ گفت اى عتبه مردمان حال تو از من
٢٠ مى برسند جيزى بمن نماى تا به بينم گفت بخواه جت آرزواست مرد گفت
رطبم مى بايذ و زمستان بوذ گفت بگير زنبيلى بذو داذ بُر رطب نقلست
كه محمّد سمّاك و ذو النون بنزديك رابعه بوذند عتبه در آمذ و بيراهنى
نو بوشيذه و مى خراميذ محمّد سمّاك گفت اين جه رفتن است گفت جگونه
٢٥ بنه خرامم و نام من غلام جبّار است اين كلمه بگفت و بيفتاذ بنگرستند

اجابت و گفت تو در روزگاری افتادهٔ کی بقول از فعل راضی شده اند و بعلم از عمل خرسند گشته اند پس تو در میان بترین مردمان و بترین روزگار ماندهٔ کسی از وی سوال کرد که مال تو چیست گفت مال من رضای خداوندست و بی نیازی از خلق و لا محاله هرکه بحق راضی بوذ از ۵ خلق مستغنی بوذ و فراغت او از خلق تا حدّی بوذ که بقصّابی بگذشت گوشت فربه داشت گفت ازین گوشت بستان گفت سیم ندارم گفت ترا زمان دهم گفت من خویشتن‌را زمان دهم نکوتر از آن که تو مرا زمان دهی و من خوذ آراسته گردانم قصّاب گفت لاجرم استخوانهای پهلوت بدیذ آمذه است گفت کرمان گوررا این بس بوذ بزرگی گفته است از مشایخ که ۱۰ بنزدیك بو حازم در آمذم ویرا یافتم خفته زمانی صبر کردم تا بیذار شذ گفت درین ساعت پیغامبررا بخواب دیذم صلّی الله علیه وسلّم کی مرا بتو پیغام داذ و گفت حقّ ماذر نگاه داشتن ترا بسی بهتر از حج کردن باز گرد و رضاء او طلب کن من از آنجا باز گشتم و بمکّه نرفتم رحمة الله علیه

ذکر عُتْبة الغلام رحمة الله علیه

۱۵ آن سوختهٔ جمال آن گم شذهٔ وصال آن بحر وفا آن کان صفا آن خواجهٔ ایّام عتبة الغلام رحمة الله علیه مقبول اهل دل بوذ و روشی عجب داشت ستوذه بهمه زفانها و شاگرد حسن بصری بوذ وقتی بکنار دریا می گذشت عتبه بر سر آب روان شذ حسن بر ساحل عجب بماند بتعجّب گفت ایا این درجه بچه یافتی عتبه آواز داذ که تو سی سالست تا آن میکنی که او ۲۰ می فرمایذ و ما سی سالست تا آن می کنیم کی او می خواهذ و این اشارت بتسلیم و رضاست و سبب توبهٔ او آن بوذ که در ابتدا بکسی بیرون نگرست ظلمتی در دل وی بدیذ آمذ آن سر بوشیذه‌را خبر کردند کس فرستاذ که از ما کجا دیذی گفت چشم سر بوشیذه چشم بر کند و بر طبقی نهاذ و ۲۴ پیش وی فرستاذ و گفت آنچ دیذی می بین عتبه بیذار شذ و توبه کرد و

ذكر ابو حازم مكّى رحمة الله عليه

آن مخلص متّقى آن مقتداء مهتدى آن شمع سابقان آن صبح صادقان آن فقير غنى ابو حازم مكّى رحمة الله عليه در مجاهده و مشاهده بى نظير بوذ و بيشواى بسى مشايخ بوذ و عمرى دراز يافته بوذ و بو عمرو عثمان مكّى در شان او ٥ مبالغتى تمام دارذ و سخن او مقبول همه دلهاست و كليذ همه مشكلها و كلام او در كتب بسيار است هركى زياده خواهذ مى طلبذ امّا از جهت تبرّك‌را كلمهٔ جند نقل مى كنيم و بر حدّ اختصار رويم كى اگر زيادت شرح او دهيم سخن دراز گردذ و اين تمام است كه بدانى كه از بزرگان تابعين بوذه است و بسيار كس‌را از صحابه ديذه است جون انس بن مالك و بو ١٠ هريره رضى الله عنهما هشام بن عبد الملك از ابو حازم برسيذ كه آن جيست كه بذان نجاة يابيم درين كار گفت هر درمى كه بستانى از جائى ستانى كه حلال بوذ و بجائى صرف كنى كه بحق بوذ گفت اين كه تواند كرد گفت انك از دوزخ گريزان بوذ و بهشت‌را جويان بوذ و طالب رضاى رحمٰن بوذ و سخن اوست كه بر شما باذ كه از دنيا احتراز كنيذ كه بمن درست ١٥ جنين رسيذه است كه روز قيامت بندهٔ‌را كه دنيارا عظيم داشته بوذ بباى كنند بر سر جمع بس منادى كنند كى بنگريذ كه اين بندهٔ است كه آنج حق تعالى آنرا حقير داشته است و آنج خداى دشمن داشته او دوست و عزيز داشته است و آنج خداى انداخته است او بر گرفته و گفت در دنيا هيجيز نيست كه بذان شاذ شوى كه نه در زير وى جيزى است كه بذان ٢٠ اندوهگن شوى امّا شاذى صافى خوذ نيافريذه است و گفت اندكى از دنيا ترا مشغول گرداند از بسيارى آخرت و گفت همه جيز اندر دو جيز يافتم يكى مرا و يكى نه مرا آنكه مراست اگر بسيار از آن بگريزم هم سوى من آيذ و آنك نه مراست اگر بسى جهد كنم بجهد خويش هرگز در دنيا نيابم ٢٤ و گفت اگر من از دعا محروم مانم بر من بسى دشوارتر از آن بوذ كه از

یکی از وی فوت شوذ نمی داند کدامست جه بایذ کرد حبیب گفت هذا
قلْب غفل عن الله فَلْیُوَدَّبْ این دل کسی بوذ که از خذاوند غافل باشذ
اورا ادب بایذ کرد و هر بنج نمازرا قضا بایذ کرد احمد در جواب او متحیّر
بماند شافعی گفت نگفتم ایشانرا سوال نتوان کرد نقلست که حبیب‌را خانهٔ
۵ تاریك بوذ سوزنی در دست داشت بیفتاذ و گم شذ در حال خانه روشن
گشت حبیب دست بر جشم نهاذ گفت نی نی جز بجراغ باز ندانم جست
نقلست که سی سال بوذ که حبیب عجمی کنیزکی داشت روی او تمام ندیذه
بوذ روزی کنیزك خوذرا گفت ای مستوره کنیزك مارا آواز ده گفت نه
من کنیزك تو ام گفت مارا درین سی سال زهره نبوذه است که بغیر وی
۱۰ بهیجیز نگاه کنم ترا جگونه توانستی دیذ نقلست که در گوشهٔ خالی نشستی
گفتی هرگزش جشم روشن مباذ کی جز تو بینذ و هرکرا بتو انس نیست
بهیج کس انسش مباذ و در گوشهٔ نشستی و دست از تجارت بداشتی گفتی
با یزدان ثقة است یکی برسیذ که رضا در جیست گفت در دلی که غبار
نفاق درو نبوذ نقلست کی هرگاه کی در بیش او قران خواندندی سخت
۱۵ بگریستی بزاری بذو گفتند تو عجمی و قران عربی نمی دانی که جه می
گویذ این گریه از جیست گفت زبانم عجمی است امّا دلم عربی است
درویشی گفت حبیب‌را دیذم در مرتبهٔ عظیم گفتم آخر او عجمی است این
همه مرتبه جیست آوازی شنیذم که اگرجه عجمی است امّا حبیب است
نقلست که خونی‌را بر دار کوذند هم در آن شب اورا بخواب دیذند در
۲۰ مرغزار بهشت طواف می کرد با حلّهٔ سبز بوشیذه گفتند یا فلان تو مرد
قتّال این از کجا یافتی گفت در آن ساعت که مرا بر دار کردند حبیب
عجمی بر گذشت بگوشهٔ جشم بمن باز نگرست این همه از برکات آن نظرست
۲۴ رحمة الله علیه

نگاهش دار نقلست که حسن بجائی خواست رفت بر لب دجله آمد و با
خوذ جیزی می اندیشید که حبیب در رسید گفت یا امام بجه ایستاذهٔ
گفت بجائی خواهم رفت کشتی دیر می آید حبیب گفت یا استاذ ترا جه
بوذ من علم از تو آموختم حسد مردمان از دل بیرون کن و دنیارا بر دل
٥ سرد کن و بلارا غنیمت دان و کارها از خذای بین آنگاه بای بر آب نه
و برو حبیب بای بر آب نهاذ و برفت حسن بیهوش شذ جون با خوذ
آمذ گفتند ای امام مسلمانان ترا جه بوذ گفت حبیب شاگرد من این
ساعت مرا ملامت کرد و بای بر آب نهاذ و برفت و من بمانده ام اگر
فردا آواز آیذ که بر صراط آتشین بگذریذ اگر من همجنین فرو مانم جه
١٠ توانم کرد بس حسن گفت ای حبیب این بجه یافتی گفت بذانك من دل
سفیذ می کنم و تو کاغذ سیاه حسن گفت علی نفع غیری ولم ینفعْنی علم
من دیگرانرا منفعت است و مرا نیست و بوذ که ازینجا کسی‌را گمان افتذ
که درجهٔ حبیب بالای مقام حسن بوذ نه جنانست که هیج مقام در راه
خذای بالاء علم نیست و از بهر این بوذ که فرمان بزیادت خواستن هیج
١٥ صفت نیامذ الاّ علم جنانك در سخن مشایخ است که کرامات درجهٔ جهاردهم
طریقت است و اسرار و علم در درجهٔ هشتاذم از جهت آنك کرامات از
عبادت بسیار خیزذ و اسرار از تفکّر بسیار و مثل این حال سلیمانست که
این کار که او داشت در عالم کس نداشت دیو و بری وحوش و طیور
مسخّر باذ و آب و آتش مطیع بساطی جهل فرسنگ در هوا روان با آن
٢٠ همه عظمت زفان مرغان و لغت موران مفهوم باز این همه کتاب که از عالم
اسرار است موسی‌را بوذ علیه السلام لاجرم او باز آن همه کار متابع او بوذ
نقلست که احمد حنبل و شافعی رضی الله عنهما نشسته بوذند حبیب از
گوشهٔ در آمذ احمد گفت من اورا سوالی خواهم کرد شافعی گفت ایشانرا
سوال نشایذ کرد که ایشان قومی عجب باشند احمد گفت جاره نیست
٢٥ جون حبیب فراز رسیذ احمد گفت جگوئی در حق کسی که ازین بنج نماز

بارهٔ نمك بیش حسن نهاذ حسن خوردن گرفت سایلی بدر آمذ حبیب آن
دو قرص و نمك بذو داذ حسن همچنان بماند گفت ای حبیب تو مردی
شایستهٔ اگر بارهٔ علم داشتی به بوذی که نان از بیش مهمان بر گرفتی و همه
بسایل داذی بارهٔ بسایل بایست داذ و بارهٔ بمهمان حبیب هیچ نگفت ساعتی
۵ بوذ غلامی می آمذ و خوانی بر سر نهاذه بوذ و برهٔ بریان و حلوا و نان
باکیزه و بانصذ درم سیم در بیش حبیب نهاذ و حبیب سیم بدرویشان
داذ و خوان بیش حسن نهاذ جون حسن بارهٔ بریان بخورد حبیب گفت
ای استاذ تو نیك مردی اگر تو بارهٔ یقین داشتی به بوذی با علم یقین
بایذ وقتی نماز شام حسن بدر صومعهٔ او بگذشت و قامت نماز شام گفته
۱۰ بوذ و در نماز ایستاذه حسن در آمذ حبیب الحَمْدرا الهَمْد می خواند گفت
نماز در بی او درست نیست بذو اقتدا نکرد و خوذ بانگ نماز بگزارد جون
شب در آمذ بخفت حق‌را تبارك و تعالی بخواب دیذ گفت ای بار خذای
رضای تو در جه جیزست گفت یا حسن رضاء من در یافته بوذی قدرش
ندانستی گفت بار خذایا آن جه بوذ گفت اگر تو نماز کردی از بس
۱۵ حبیب رضاء ما در یافته بوذی و این نماز بهتر از جمله نماز عمر تو خواست
بوذ امّا ترا سقم عبارت از صحّت نیّت باز داشت بسی تفاوتست از زبان
راست کردن تا دل یك روز کسان حجّاج حسن‌را طلب می کردند در
صومعهٔ حبیب بنهان شذ حبیب‌را گفتند امروز حسن‌را دیذی گفت دیذم
گفتند کجا شذ گفت درین صومعه در صومعه رفتند هرجند طلب کردند
۲۰ حسن‌را نیافتند جنانك حسن گفت هفت بار دست بر من نهاذند و مرا
ندیذند حسن از صومعه بیرون آمذ و گفت ای حبیب حق استاذ نگاه
نداشتی و مرا نشان داذی حبیب گفت ای استاذ بسبب راست گفتن من
خلاص یافتی که اگر دروغ گفتمی هر دو گرفتار شذیی حسن گفت جه
خواندی که مرا ندیذند گفت ده بار آیة ٱلکُرسی بر خواندم و ده بار آمن
۲۵ الرسول و ده بار قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ أَحَدٌ و باز گفتم الهی حسن‌را بتو سبردم

كردم با من این نیکوئی کرد اگر بیشتر کنم دانی که جکند بکلّیت روی از
دنیا بگردانید و عبادت می کرد تا از بزرگان مستجاب الدعوة گشت جنانك
دعای او مجرّب همگنان شد بلك روزی بیرزنی بیامذ و در دست و بای
او افتاذ و بسی بگریست که بُسری دارم که از من غایب است دیرگاهست
و مرا طاقت فراق نماند از بهر خذای دعائی بگوی تا بوذ که حق تعالی
ببرکت دعای تو اورا بمن باز رساند گفت هیج سیم داری گفت دو درم
دارم گفت بیار بدرویشان ده و دعائی بگفت و گفت برو که بتو رسیذ
زن هنوز بدر سرای نرسیذه بوذ که بُسررا دیذ فریاذ بر آورد گفت اینك
بُسر من و اورا ببر حبیب آورد گفت حال جگونه بوذ گفت بکرمان بوذم
١٠ استاذ مرا بطلب گوشت فرستاذه بوذ گوشت بستذم و بخانه باز می رفتم باذم
در ربوذ آوازی شنیذم که ای باذ اورا بخانهٔ خوذ باز رسان ببرکهٔ دعای
حبیب و ببرکهٔ دو درم صدقه اگر کسی گویذ باذ جگونه آورد گویم جنانك
جهل فرسنگ شاذروان سلیمان علیه السلام می آورد و عرش بلقیس در هوا
می آورد نقلست که حبیب‌را روز ترویه به بصره دیذند و روز عرفه بعرفات
١٥ وقتی در بصره قحطی بدیذ آمذ حبیب طعام بسیار بنسیه بخریذ و بصدقه
داذ و کیسهٔ بر دوخت و در زیر بالین کرد جون بتقاضا آمذندی کیسه
بیرون کردی بر از درم بوذی وامها بداذ و در بصره خانهٔ داشت بر سر
جارسوی راه و بوستینی داشت که تابستان و زمستان آن بوشیذی وقتی
بطهارت حاجتش آمذ بر خاست و بوستین بگذاشت خواجه حسن بصری
٢٠ فراز رسیذ بوستین دیذ در راه انداخته گفت این عجبی این قدر نداند
که این بوستین اینجا رها نباید کرد که ضایع شود بایستاذ و نگاه می داشت
تا حبیب باز رسیذ سلام گفت بس گفت ای امام مسلمانان جرا ایستاذهٔ
گفت ای حبیب ندانی که این بوستین اینجا رها نباید کرد که ضایع شوذ
و بگو تا باعتماد که بگذاشتهٔ گفت باعتماد آنك ترا بر گماشت تا نگاه داری
٢٥ نقلست که روزی حسن بر حبیب آمذ بزیارت حبیب دو قرص جوین و

شذ کسی دیگر بیامذ و دعوی کرد هیچ نبوذ جاذر زن بداذ و دیگری دعوی
کرد بیراهن خوذ بذو داذ برهنه بماند و بر لب فُرات در صومعهٔ شذ و
آنجا بعبادت خذای مشغول شذه همه شب و روز از حسن علم می آموخت
و قران نمی توانست آموخت عجمی ازین سببش گفتند جون روزگاری بر
٥ آمذ بی برگ و بی نوا شذ زن از وی نفقات و دربایست طلب می کرد
حبیب بدر بیرون آمذ و قصد صومعه کرد تا عبادة بیش گرفت و جون
شب در آمذ بر زن باز آمذ زن اورا برسیذ که کجا کار کردی کی جیزی
نیاوردی حبیب گفت آنکس که من از جهت او کار می کردم بس کریمست
و از کرم او شرم دارم که از وی جیزی خواهم او خوذ جون وقت آیذ
١٠ بدهذ که می گویذ هر ده روز مزد می دهم بس هر روز بذان صومعه می
رفت و عبادت می کرد تا ده روز روز دهم جون نماز بیشین رسیذ اندیشه
در دلش افتاذ که امشب بخانه جی برم و با زن جگویم و بذان تفکّر فرو
شذ در حال خذاوند تعالی حمّالی‌را بدر خانهٔ وی فرستاذ با یك خروار
آرد و یك حمّال دیگر با یك مسلوخ و یك حمّال دیگر با روغن و
١٥ انگبین و توابل و حویج حمّالان آن بر داشته بوذند و جوانمردی ماه‌روی
با ایشان و اندر صرّهٔ سیصذ درم سیم بدر خانهٔ حبیب آمذ و در بزذ زن
در آمذ گفت جه کار تست آن جوان نیکوروی گفت این جمله‌را
خذاوندگار فرستاذه است حبیب‌را بگوی که تو در کار افزای تا ما در
مزد بیفزائیم این بگفت و برفت جون شب در آمذ حبیب خجل‌زذه و
٢٠ غمگین روی بخانه نهاذ جون بدر خانه رسیذ بوی نان و دیگ می آمذ
زن حبیب بیش او باز رفت و رویش باك کرد و لطف کرد جنانك
هرگز نکرده بوذ گفت ای مرد این کار از بهر آنك می کنی آنکس بس
نیکو مهتری است با کرامت و شفقت اینك جنین و جنین فرستاذه بدست
جوانمردی نیکوروی و گفت حبیب جون بیایذ اورا بگوی که تو در کار
٢٥ افزای تا ما در مزد بیفزائیم حبیب متحیّر شذ و گفت ای عجب ده روز کار

خواهی ترا دهم گفت شاید آن گردن گوسفند از وی بستد وبخانه برد زنرا
گفت این سوذست دیگی بر نه زن گفت نان نیست و هیزم نیست اورا
گفت نیك وا رفتم تا از جهت بای مزد هیزم و نان بستانم برفت و همه
بستد و بیاورد و زن دیگ بر نهاذ و جون دیگ بخته شذ زن خواست
٥ که در کاسه کند سائلی فرا در آمد و جیزی خواست حبیب بانگ بر وی
زذ که آنج ما داریم اگر شمارا دهیم توانگر نشویذ و ما درویش شویم سایل
نومیذ شذ زن خواست که در کاسه کند سر دیگ بر گرفت همه خون
سیاه گشته بوذ زن باز گشت زردروی شذه دست حبیب گرفت و سوی
دیگ آورد و گفت نگاه کن که از شومی رباء تو و از بانگ که بر درویش
١٠ زذی بما جه رسیذ بذین جهان خود جه باشذ بذان جهان تا جه خواهذ
بوذ حبیب آن بدیذ آتشی بدلش فرو آمذ که هرگز دیگر آن آتش بنه
نشست گفت ای زن هرجه بوذ توبه کردم روز دیگر بیرون آمذ بطلب
معاملان روز آذینه بوذ کوذکان بازی می کردند جون حبیب‌را بدیذند
بانگ در گرفتند که حبیب رباخوار آمذ دور شویذ تا گرد او بر ما نه
١٥ نشینذ که جون او بذبخت شویم این سخن بر حبیب سخت آمذ روی بمجلس
نهاذ و بر زفان حسن بصری جیزی برفت که بیکبارگی دل حبیب‌را غارة
کرد هوش ازو زایل شذ بس توبه کرد و حسن بصری در یافت و دست
در فتراك او زذ جون ازآن مجلس باز گشت اوام‌داری اورا بدیذ خواست
که از حبیب بگریزذ حبیب گفت مگریز تا اکنون ترا از من می بایسب
٢٠ گریخت اکنون مرا از تو می بایذ گریخت و از آنجا باز گشت کوذکان بازی
می کردند جون حبیب‌را بدیذند گفتند دور باشیذ تا حبیب تایب بگذرذ
تا گرد ما برو ننشینذ که در خذای عاصی شویم حبیب گفت الهی و سیّدی
بذین یك روز کبا تو آشتی کردم این طبل دلها بر من بزذی و نام من
بنیکوئی بیرون داذی بس منادی کرد که هرکرا از حبیب جیزی می بایذ
٢٥ ستذ بیائیذ و بستانیذ خلق گرد آمذند و آن مال خویش جمله بداد تا مفلس

جرا بوشیذهٔ خاموش بوذ گفت جرا جواب ندهی گفت خواهم که بگویم از
زهد نه کی بر خویشتن ثنا گفته باشم یا از درویشی نه کی از حق تعالی
گله کرده باشم یك روز بُسررا دیذ که می خرامیذ ویرا آواز داذ و گفت
هیچ دانی که تو کیستی ماذرت‌را بدویست درم خریذم و بذرت جنانست
٥ که در میان مسلمانان ازو کمتر کس نیست این خرامیذن تو از کجاست و
کسی از وی برسیذ که جگونهٔ گفت جگونه بوذ کسی که عمرش می کاهذ
و گناهش می افزایذ و در معرفت جنان بوذ که سخن اوست که ما رأیتُ
شیئًا الّا ورأیت الله فیه هیجیز ندیذم الّا کی خذایرا درآن جیز دیذم و ازو
سوال کردند که خذایرا می شناسی ساعتی خاموش سر فرو افگند بس گفت
١٠ هرك اورا بشناخت سخنش اندك شذ و تحیّرش دایم گشت و گفت سزاوارست
کسی‌را که خذای بمعرفت خوذش عزیز گردانیذه است که هرگز از مشاهدهٔ
او بغیر او باز ننگرذ و هیجکس‌را برو اختیار نکند و گفت صادق هرگز
صادق نبوذ تا بذانکه اُمّیذ می دارذ بیم‌ناك نبوذ یعنی بایذ کی خوف و
رجاش برابر بوذ تا صادق و مومن حنیفی بوذ بذانك خَیرُ الْاُمور أَوْسَطُها
١٥ رحمة الله علیه

ذکر حبیب عجمی رحمة الله علیه

آن ولیّ قبّهٔ غیرت آن صفیّ بردهٔ وحدت آن صاحب یقین بی گمان آن
خلوت نشین بی نشان آن فقیر عدمی حبیب عجمی رحمة الله علیه صاحب
صدق وصاحب همّت بوذ وکرامات و ریاضات کامل داشت و در ابتدا
٢٠ مال‌دار بوذ و ربا داذی و ببصره نشستی و هر روز بتقاضای معاملان
خوذ شذی اگر سیمی نیافتی بای‌مزد طلب کردی و نفقهٔ خوذ هر روز از
آن ساختی روزی بطلب وام‌داری رفته بوذ آن وام‌دار در خانه نبوذ جون
اورا ندیذ بای‌مزد طلب کرد زن وام‌دار گفت شوهرم حاضر نیست و من
٢٤ جیزی ندارم که ترا دهم گوسفند کشته بوذیم جز گردن او نمانده است اگر

که مالك دينار و محمّد واسع‌را در بهشت فرو آوريذ گفت بنگرستم تا ازين
دو كذام بيشتر در بهشت روذ مالك از بيش در شذ گفتم اى عجب
محمّد واسع فاضلتر و عالم تر گفتند آرى امّا محمّد واسع‌را در دنيا دو بيراهن
بوذ و مالك‌را يك بيراهن اين تفاوت ازآنجاست كه اينجا هرگز بيراهنى با
٥ دو بيراهن برابر نخواهذ بوذ يعنى صبر كن تا از حساب يك بيراهن افزون
بيرون آئى رحمة الله عليه

ذكر محمّد واسع رحمة الله عليه

آن مقدّم زهّاد آن معظّم عبّاد آن عالم عامل آن عارف كامل آن توانگر قانع
محمّد واسع رحمة الله عليه رحمةً واسعةً در وقت خوذ در شيوهٔ خوذ بى
١٠ نظير بوذ و بسيار كس از تابعين‌را خدمت كرده بوذ و مشايخ مقدّم‌را يافته
بوذ و در طريقت و شريعت حظّى وافر داشت در رياضت جنان بوذ كه
نان خشك در آب مى زذ و مى خورد و مى گفت هركى بذين قناعت
كند از همه خلق بى نياز گردذ و در مناجات گفتى الهى مرا برهنه و گرسنه
مى دارى همجنانك دوستان خوذرا آخر من اين مقام بجه يافتم كى حال من
١٥ جون حال دوستان تو بوذ و گاه بوذى كه از غايت گرسنگى با اصحاب بخانهٔ
حسن بصرى شذى و آنج يافتى بخوردى جون حسن بيامذى بذان شاذ
شذى و سخن اوست كه گفتى فرّخ آنكس كه بامداذ گرسنه خيزذ و شبانگاه
گرسنه خفتذ و بذين حالت از خذاى راضى باشذ كسى ازو وصيّت خواست
گفت وصيّت مى كنم ترا بذانك باذشاه باشى در دنيا و آخرت مرد گفت
٢٠ اين جگونه بوذ گفت جنانك در دنيا زاهد باشى يعنى جون در دنيا زاهد
باشى بهيج كس طمع نبوذ و همه خلق‌را محتاج بينى لاجرم تو غنى و باذشاهى
كه جنين باشذ باذشاه دنيا باشذ و باذشاه آخرت باشذ يك روز مالك
دينار‌را گفت نگاه داشتن زفان بر خلق سخت تراست از نگاه داشتن درم
٢٤ و دينار و يك روز در بر قُتَيْبه بن مُسْلم شذ با جامهٔ صوف گفت صوف

برهیز ازین سحّاره یعنی دنیا کی دلهاء علما مسخّر خویش گردانیده است و گفت
هرکه حدیث کردن بمناجاة با خذای عزّ وجلّ دوستر ندارذ از حدیث مخلوقان
علم وی اندکست و دلش نابینا و عمرش ضایع است و گفت دوست ترین
اعمال بنزدیك من اخلاص است در اعمال و گفت خذای عزّ وجلّ وحی
٥ کرد بموسی علیه السلام که جُفتی نعلین ساز از آهن و عصائی از آهن و
بر روی زمین همواره می رو و آثار و عبرتها می طلب و می بین و نظارهٔ
حکمتها و نعمتهاء ما می کن تا وقتی که آن نعلین دریده گردذ و آن عصا
شکسته و معنی این سخن آنست کی صبور می بایذ بوذ که إِنَّ هٰذا الدّین
متین فأَوْغِلْ فیه بالرفق و گفت در توریت است و من خوانده ام کی حق
١٠ تعالی میگویذ شوّقناکم فلم تشتاقوا زمّرناکم فلم ترقصوا شوق آوردم شما مشتاق
نه گشتیذ سماع کردم شمارا رقص نه کردیذ و گفت خوانده ام در بعضی
از کُتُب مُنْزَل که حق تعالی امّت محمّدرا دو جیز داده است که نه جبرئیل‌را
داده است و نه میکائیل‌را یکی آنست که فَاذْکُرُونِی أَذْکُرْکُمْ جون مرا یاذ
کنیذ شمارا یاذ کنم و دیگر اُدْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ جون مرا بخوانیذ اجابت
١٥ کنم و گفت در توریت خوانده ام که حق تعالی می گویذ ای صدّیقان تنعّم
کنیذ در دنیا بذکر من که ذکر من در دنیا نعمتی عظیم است و در آخرت
جزائی جزیل و گفت در بعضی کتب مُنْزَلست که حق تعالی میفرمایذ کبا
عالی که دنیا دوست دارذ کمترین جیزی کبا او بکنم آن بوذ که حلاوة
ذکر خویش از دل او ببرم و گفت هرکه بر شهوات دنیا غلبه کند دیو از
٢٠ طلب کردن او فارغ بوذ و کسی در آخر عمر وصیّتی خواست گفت راضی
باش در همه اوقات بکار سازی که کار سازیء تو می کند تا برهی جون
وفات یافت از بزرگان یکی بخوابش دیذ گفت خذای با تو جه کرد گفت
خذایرا دیذم جلّ جلاله با گناه بسیار خوذ امّا بسبب حسن ظنّی که بذو
٢٤ داشتم همه محو کرد و بزرگی دیگر قیامت بخواب دیذ که ندائی در آمذی

اجلش نزديك آمده بوذ شهادت بر وى عرضه كردم نگفت هرجند جهد
كردم كه بگوى ى گفت ده يازده ده يازده آنگاه گفت اى شيخ بيش من كوهى
آتشين است هرگاه كى شهادت آرم آتش آهنگ من ى كند از بيشهٔ وى
برسيذم گفتند مال بسلف داذى و بيمانه كم داشتى جعفر سليمان گفت با
٥ مالك بمكّه بوذم جون لبّيك اللهمّ لبّيك گفتن گرفت بيوفتاذ و هوش از
وى برفت با خوذ آمذ گفتم سبب افتاذن جه بوذ گفت جون لبّيك گفتم
ترسيذم كى نبايذ كى جواب آيذ كه لا لبّيك الله لا لبّيك نقلست كى جون
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ گفتى زار زار بگريستى بس گفتى اگر اين آيت
از كتاب خذاى نبوذى و بذين امر نبوذى نخواندمى يعنى ى گويم ترا ى
١٠ برستم و خوذ نفس ى برستم و ى گويم از تو يارى ى خواهم و بدر سلطان
ى روم و از هر كسى شكر و شكايت ى نمايم نقلست كى جمله شب بيذار
بوذى و دخترى داشت يك شب گفت اى بذر آخر يك لحظه بخفت
گفت اى جان بذر از شبيخون قهر ى ترسم يا از آن ى ترسم كى نبايذ كه
دولتى روى بمن نهذ و مرا خفته يابذ و گفتند جونى گفت نان خذاى ى
١٥ خورم و فرمان شيطان ى برم اگر كسى در مسجد منادى كند كه كى بذترين
شماست بيرون آيذ هيجكس خويشتن در بيش من ميفكنيذ مگر بقهر ابن
مبارك رضى الله عنه بشنوذ گفت بزرگى مالك ازين بوذ و صدق اين
سخن‌را گفتست كه وقتى زنى مالك‌را گفت اى مرائى جواب داذ كه بيست
سالست كه هيج كس مرا بنام خوذ نخواند الاّ تو نيك دانستى كه من كيستم
٢٠ و گفت تا خلق‌را بشناختم هيج باك ندارم از آنك كسى مرا حمد گويذ يا
از آنك مرا ذم گويذ از جهة آنك نديذه ام و نشناخته ستايندهٔ الاّ مفرط
و نكوهندهٔ الاّ مفرط يعنى هركى غلوّ كند در هرجه خواهى گير آن از حساب
نبوذ كه خَيْرُ ٱلْأُمور أَوْسَطُها و گفت هر براذرى و يارى و همنشينى كه ترا
از وى فايدهٔ دينى نباشذ صحبت اورا از بس بشت انداز و گفت دوستى
٢٥ اهل اين زمانه‌را جون خوردنى بازار يافتم ببوى خوش بطعم ناخوش و گفت

هیچ کاسته نشذه است و شکم شما کی هر روز رطب می خوریذ هیچ افزون
نشذه است جون جهل سال بر آمذ بی قراری در وی بدیذ آمذ از آرزوی
رطب هرجند کوشیذ صبر نتوانست کرد عاقبت جون جند روز بر آمذ و
آن آرزو هر روز زیادت می شذ و او نفس‌را منع می کرد در دست نفس
٥ عاجز شذ گفت البتّه رطب نخواهم خورد مرا خواه بکش خواه بمیر تا شب
هاتفی آواز داذ که رطب می بایذ خورد نفس‌را از بند بیرون آور جون
این جواب داذند و نفس وی فرصتی یافت فریاذ در گرفت مالك گفت
اگر رطب خواهی یك هفته بروزه باشی جنانك هیچ افطار نکنی و شب در
نماز تا بروز آوری تا رطب دهمت نفس بذان راضی شذ یك هفته در قیام
١٠ شب و صیام روز بآخر آورد بس ببازار رفت و رطب خریذ و رفت
بمسجد تا بخورذ کوذکی از بام آوازی داذ که ای بذر جهوذی رطب
خریذه است و در مسجد می روذ تا بخورذ مرد گفت جهوذ در مسجد جه
کار دارذ در حال بذر کوذك بیامذ تا آن کذام جهوذ است مالك‌را دیذ
در بای وی افتاذ مالك گفت این جه سخن بوذ که این کوذك گفت مرد
١٥ گفت خواجه معذور دار کی او طفلست نمی داند و در محلّت ما جهوذانست
و ما بروزه باشیم بیوسته کوذك ما جهوذانرا می بینند که بروز جیزی می
خورند بندارند که هرکه بروز جیزی خورذ جهوذ است این از سر جهل
گفت از وی عفو کن مالك آن بشنوذ آتشی در جانش افتاذ و دانست
کی آن کوذك‌را زفان غیب بوذه است گفت خذاوندا رطب ناخورده نامم
٢٠ بجهوذی بداذی بزفان بی گناهی اگر رطب خورم نامم بکفر بیرون دهی بعزّة
تو اگر هرگز رطب خورم نقلست که یکبار آتشی در بصره افتاذ مالك عصا
و نعلین بر داشت و بر سر بالائی شذ و نظاره می کرد مردمان در رنج و
تعب در قماشه افتاذه گروهی می سوختند و گروهی می جستند گروهی رخت
می کشیذند و مالك می گفت نجا المخفّون و هلك المثقّلون جنین خواهذ
٢٥ بوذ روز قیامت نقلست که روزی مالك بعیادة بیماری شذ گفت نگاه کردم

بگفت و جان بداذ نقلست کی وقتی مالك خانه بمزد گرفته بوذ جهوذی برابر
سرای او سرائی داشت و محراب آن خانهٔ مالك بدر سرای جهوذ داشت
جهوذ بدانست خواست که بقصد اورا برنجانذ چاهی فرو برد و منفذی
ساخت آن چاه‌را نزدیك محراب و مدّتی بر آن چاه می نشست و بوشینه
٥ نماند کی بر جه جمله بوذ که روزی آن جهوذ دلتنگ شذ ازآنك مالك
البتّه هیچ می نگفت بیرون آمذ گفت ای جوان از میان دیوار محراب
نجاست بخانهٔ تو نی رسذ گفت رسذ ولکن طغاری و جاروبی ساخته ام
جون جیزی بذین جانب در آیذ آنرا بر دارم و بشویم گفت ترا خشم نبوذ
گفت بوذ ولکن فرو خورم کی فرمان جنین است وَٱلْكَاظِمِينَ ٱلْغَيْظَ مرد
١٠ جهوذ در حال مسلمان شذ نقلست کی سالها بگذشتی که مالك هیچ ترشی
و شیرینی نخوردی هر شبی بدکان طبّاخ شذی و دو گرده خریذی و بذان
روزه گشاذی گاه گاه جنان افتاذی که نانش گرم بوذی بذان تسلّی یافتی
و نان خورش او آن بوذی وقتی بیمار شذ آرزوی گوشت در دل او افتاذ
ده روز صبر کرد جون کار از دست بشذ بدکان روّاسی رفت و دو سه
١٥ باجهٔ گوسفند بخریذ و در آستین نهاذ و برفت روّاس شاگردی داشت در
عقب او بفرستاذ و گفت بنگر تا جه می کند زمانی بوذ شاگرد باز آمذ گریان
گفت از اینجا برفت جائی که خالی بوذ آن باجه از آستین بیرون کرد و دو
سه بار ببوییذ بس گفت ای نفس بیش از اینت نرسذ بس آن نان و باجه
بدرویشی داذ و گفت ای تن ضعیف من این همه رنج که بر تو می نهم
٢٠ مبندار کی از دشمنی می کنم تا فرداء قیامت بآتش دوزخ بنه سوزی روزی
جند صبر کن باشذ که این محنت بسر آیذ و در نعمتی افتی که آنرا زوال
نباشذ گفت ندانم کی آن جه معنیست آن سخن‌را که هرکه جهل روز گوشت
نخورذ عقل او نقصان گیرذ و من بیست سالست که نخورده ام و عقل من
هر روز زیادتست نقلست کی جهل سال در بصره بوذ که رطب نخورده
٢٥ بوذ آنکه کی رطب برسیذی گفتی ای اهل بصره اینك شکم من از وی

در ایمان نهاده ام تا با دهریّی برابر گردم آوازی شنوذ که تو ندانستی که
دست تو دست دهری‌را حمایت کرد دست او تنها در آتش نهاذندی تا
بدیذی نقلست که مالك گفت وقتی بیمار شذم و بیماری بر من سخت شذ
جنانك دل از خوذ بر گرفتم آخر جون بارهٔ بهتر شذم بجیزی حاجت آمذم
٥ بهزار حیله ببازار آمذم که کسی نداشتم امیر شهر در رسیذ جاکران بانگ
بر من زذند که دورتر برو و من طاقت نداشتم و آهسته می رفتم یکی در
آمذ و تازیانه بر کتف من زذ کنتم قطع الله یدك روز دیگر مردرا دیذم
دست بریذه و بر جهارسو افگنده نقلست کی جوانی بوذ عظیم مفسد و نابکار
در همسایگی مالك و مالك بیوسته ازو می رنجیذ از سبب فساد امّا صبر می
١٠ کرد تا دیگری گویذ القصّه دیگران بشکایت بیرون آمذند مالك بر خاست
و بر او آمذ تا امر معروف کنذ جوان سخت جبّار و مسلّط بوذ مالك‌را
گفت من کسِ سلطانم هیج کس‌را زهرهٔ آن نبوذ کی مرا دفع کنذ یا ازینم
باز دارذ مالك گفت ما با سلطان بگوئیم جوان گفت سلطان هرگز رضای
من فرو ننهذ هرجه من کنم بذان راضی بوذ مالك گفت اگر سلطان نمی
١٥ تواند با رحمان بگویم و اشارت بآسمان کرد جوان گفت او از آن کریم‌تراست
که مرا بگیرذ مالك در ماند باز بیرون آمذ روزی جند بر آمذ فساد از
حدّ در گذشت مردمان دیگر باره بشکایت آمذند مالك بر خاست تا اورا
ادب کنذ در راه کی می رفت آوازی شنیذ که دست از دوست ما بدار
مالك تعجّب کرد ببر جوان در آمذ جوان که اورا بدیذ گفت جه بوذست
٢٠ که بار دیگر آمذی گفت این بار از برای آن نیامذم که ترا زجر کنم آمذه
ام تا ترا خبر کنم کی جنین آوازی شنیذم خبرت می دهم جوان که آن بشنوذ
گفت اکنون جون جنین است سرای خویش در راه او نهاذم و از هرجه
دارم بیزار شذم این بگفت و همه بر انداخت و روی بعالم در نهاذ مالك
گفت بعد از مدّتی اورا دیذم در مکّه افتاذه و جون خلالی شذه و جان
٢٥ بلب رسیذه می گفت که او گفته است دوست ماست رفتم برِ دوست این

اتّفاق کردند که هیچ کس شایسته‌تر ازو نیست و نزدیك او آمذند و در
نماز بوذ صبر کردند تا فارغ شذ گفتند بشفاعت آمذه ایم تا تو این تولیت
قبول کنی مالك گفت الٰهی تا یك سال ترا عبادت کردم بریا هیچکس در
من ننگرست اکنون که دل بتو داذم و یقین درست کردم که نخواهم بیست
٥ کس بنزدیك من فرستاذی تا این کار در گردن من کنند بعزّة تو که نخواهم
آنگه از مسجد بیرون آمذ و روی در کار آورد و مجاهده و ریاضت بیش
گرفت تا جنان معتبر شذ و نیکو روزگار که در بصره مردی بوذ توانگر
بمرد و مال بسیار بگذاشت دختری داشت با جمال دختر بنزدیك ثابت
بنّانی آمذ و گفت ای خواجه می خواهم که زن مالك باشم تا مرا در کار
١٠ طاعت یاری دهذ ثابت با مالك بگفت مالك جواب داذ که من دنیارا
سه طلاق داذه ام این زن از جملهٔ دنیاست مطلّقهٔ ثلاثه‌را نکاح نتوان کرد
نقلست که مالك وقتی در سایهٔ درختی خفته بوذ ماری آمذه بوذ و یك
شاخ نرگس در دهان گرفته و اورا باذ می کرد نقلست که گفت جندین
سال در آرزوی غزا بوذم جون اتّفاق افتاذ که بروم رفتم آن روز که حرب
١٥ خواست بوذ مرا تب بگرفت جنانك عاجز گشتم در خیمه رفتم و بخفتم در
غم آنگه با خوذ می گفتم ای تن اگر ترا نزدیك حق تعالی منزلتی بوذی
امروز ترا این تب نگرفتی بس در خواب شذم هاتفی آوازم داذ که تو اگر
امروز حرب کردتی اسیر شذی و جون اسیر شذی گوشت خوك بداذندی
جون گوشت خوك بخوردتی کافرت کردندی این تب ترا تحفهٔ عظیم بوذ
٢٠ مالك گفت از خواب در آمذم و خذایرا شکر کردم نقلست که مالك‌را
با دهریٔ مناظره افتاذ کار بر ایشان دراز شذ هر یك می گفتند من بر
حقّم اتّفاق کردند که دست مالك و دست دهری هر دو برهم بندند و بر
آتش نهند هر کذام کی بسوزذ او بر باطل بوذ و در آتش آوردند دست
هیچ کذام نسوخت و آتش بگریخت گفتند هر دو بر حق اند مالك دلتنگ
٢٥ بخانه باز آمذ و روی بر زمین نهاذ و مناجات کرد که هفتاذ سال قدم

بزرگان این طایفه بوذ ویرا کرامات مشهور بوذ و ریاضات مذکور و دینار
نام بذرش بوذ و مولود او در حال عبودیّت بذر بوذ اگرچه بنده زاذه بوذ
از هر دو کون آزاذه بوذ و بعضی گویند مالك دینار در کشتی نشسته بوذ
جون بمیان دریا رسیذ اهل کشتی گفتند غلّهٔ کشتی بیار گفت ندارم
٥ جندانش بزذند که هوش ازو بیرون رفت جون بهوش باز آمذ گفتند غلّهٔ
کشتی بیار گفت ندارم جندانش بزذند که بیهوش شذ جون بهوش باز آمذ
دیگر گفتند غلّهٔ بیار گفت ندارم گفتند بایش گیریم و در دریا اندازیم
هرجه در آب ماهی بوذ همه سر بر آوردند هر یکی دو دینار زر در دهان
گرفته مالك دست فرا کرد و از یك ماهی دو دینار بستذ و بذیشان داذ
١٠ جون کشتی‌بانان جنین دیذند در بای او افتاذند او بر روی آب برفت
تا نابیذا شذ ازین سبب نام او مالك دینار آمذ و سبب توبهٔ او آن بوذ
که او مردی سخت با جمال بوذ و دنیادوست و مال بسیار داشت و او
بدمشق می بوذ و مسجد جامع دمشق معاویه کرده بوذ و آنرا وقف بسیار
بوذ مالك‌را طمع آن بوذ که تولیت آن مسجد بذو دهند بس برفت و در
١٥ گوشهٔ مسجد سجّاده بیفگند و یك سال بیوسته عبادت می کرد بامّیذ آنك
هرکه اورا بدیذی در نمازش یافتی و با خوذ می گفت اینت منافق تا
یکسال برین بر آمذ و شب از آنجا بیرون آمذی و بتماشا شذی یك شب
بطرب مشغول بوذ جون یارانش بخفتند آن عودی که می زذ از آنجا آوازی
آمذ که یا مالِكُ ما لَكَ أن لا تتوبَ یا مالك ترا جه بوذ که توبه نمی کنی
٢٠ جون آن بشنوذ دست از آن بداشت بس بمسجد رفت متحیّر با خوذ اندیشه
کرد گفت یك سالست تا خذایرا می برستم بنفاق به از آن نبوذ که خذایرا
باخلاص عبادت کنم و شرمی بدارم ازین جه میکنم و اگر این تولیت بمن
دهند نستانم این نیّت بکرد و سرّ بخذای تعالی راست گردانیذ آن شب با
دلی صادق عبادت می کرد روز دیگر مردمان باز بیش در مسجد آمذند
٢٥ گفتند درین مسجد خللها می بینیم متولّی بایستی که تعهّد کردی بس بر مالك

بتشنیع دامن امام مسلمانان گیرم حسن گفت مرا وقت خوش گشت و آب
از جشمم روانه گشت طلب کردم تا آنرا در قران نظیر یابم این آیت یافتم
إِنَّ ٱللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ همه گناهت
عفو گردانم امّا اگر بگوشهٔ خاطر بدیگری میل کنی و با خذای شریك کنی
هرگزت نیامرزم نقلست کی یکی ازو برسید که جگونهٔ گفت جگونه بوذ
حال قومی که در دریا باشند و کشتی بشکند و هر کسی بتختهٔ بمانند گفت
صعب باشذ گفت حال من همجنان باشذ نقلست که روز عید بر جماعتی
بگذشت که می خندیذند و بازی می کردند گفت عجب از کسانی دارم که
بخندند و از حقیقت حال خوذ ایشانرا خبر نه نقلست که یکی‌را دیذ که
در گورستان نان می خورد گفت او منافق است گفتند جرا گفت کسی‌را
که در بیش این مردگان شهوت بجنبذ گوئی که بآخرت و مرگ ایمان ندارذ
این نشان منافق بوذ نقلست که در مناجات گفتی الٓهی مرا نعمت داذی
شکر نکردم بلا بر من گماشتی صبر نکردم بذان که شکر نکردم نعمت از
من باز نگرفتی بذانك صبر نکردم بلا دایم نگردانیذی الٓهی از تو جه آیذ
جز کرم و جون وقت وفاتش نزدیك آمذ بخندیذ و هرگز کس اورا خندان
ندیذه بوذ و می گفت کذام گناه کذام گناه و جان بداذ بیری اورا بخواب
دیذ و گفت در حال حیوة هرگز نخندیذی در نزع آن جه حال بوذ گفت
آوازی شنیذم که یا ملك الموت سخت بگیرش که هنوزش یك گناه مانده
است مرا از آن شاذی خنده آمذ گفتم کذام گناه و جان بداذم بزرگی آن
شب که او وفات کرد بخواب دیذ که درهاء آسمان گشاذه بوذی و منادی
می کردند که حسن بصری بخذای رسیذ و خذای ازو خوشنوذ است روّح
الله روحه

ذکر مالك دینار رحمة الله علیه

آن متمکّن هدایت آن متوکّل ولایت آن بیشوای راستین آن مقتدای راه دین
آن سالك طیّار مالك دینار رحمة الله علیه صاحب حسن بصری بوذ و از

کسانی که بیش از شما بوده اند قدر آن نامه دانسته اند که از حق بایشان
رسید بشب تامّل کردندی و بروز کار بذان کردندی و شما درس کردید
و بذان عمل نکردیت اِعراب و حروف درست کردید و بذان بارنامهٔ دنیا
می سازیت و گفت بخدای که زر و سیم‌را هیچ کس عزیز ندارذ که نه خذای
۵ اورا خوار گرداند و گفت هر احمقی که قومی‌را بیند که از بس او روان
شوند بهیچ حال دل او بر جای نماند و گفت هرجه کسی‌را خواهی فرموذ
بایذ کی اوّل فرمان‌بردار باشی و گفت هرکه سخن مردمان بیش تو آرذ
سخن تو بیش دیگران برذ اورا نه لایق صحبت باشذ و گفت براذران بیش
ما عزیز اند که ایشان یار دین اند و اهل و فرزند یار دنیا و خصم دین
۱۰ و گفت هرجه بنده بر خوذ و ماذر و بذر نفقه کند آنرا حساب بوذ مگر
طعامی که بیش دوستان و مهمانان نهذ و گفت هر نمازی که دل در وی
حاضر نبوذ بعقوبت نزدیکتر بوذ و گفتند خشوع جیست گفت بیی که در
دل ایستاذه بوذ و دل آنرا ملازم گرفته گفتند مردی بیست سال است
تا بنماز جماعت نیامده است و با کس اختلاط نکرده‌است و در گوشهٔ
۱۵ نشسته است حسن بیش او رفت و گفت جرا بنماز جماعت نیائی و اختلاط
نکنی گفت مرا معذور دار که مشغولم گفت بجه مشغولی گفت هیچ نفس از
من بر نمی آیذ که نه نعمتی از حق بمن رسذ و نه معصیتی از من بذو بشکر
آن نعمت و بعذر آن معصیت مشغولم حسن گفت همچنین باش که تو بهتر
از منی برسیذند که ترا هرگز وقت خوش بوذه است گفت روزی بر
۲۰ بام بوذم زن همسایه با شوهر می گفت که قرب بنجاه سالست که در خانهٔ
تو ام اگر بوذ و اگر نبوذ صبر کردم در سرما و گرما و زیادتی نه طلبیذم
و نام و ننگ تو نگاه داشتم و از تو بکس گله نکردم امّا بذین یك جیز
تن در ندهم که بر سر من دیگری گزینی این همه برای آن کردم تا تو مرا
۲۴ بینی همه نه آن که تو دیگری‌را بینی امروز بدیگری التفات می کنی اینك

اعمال فکرتست و ورع و گفت اگر بدانی که در من نفاقی نیست از هرچه
در روی زمین است دوستر داشتمی و گفت اختلاف ظاهر و باطن و دل و
زبان از جملهٔ نفاق است و گفت هیچ مومن نبوذه است از گذشتگان و
نخواهذ بوذ از آیندگان الاّ که بر خوذ می لرزند که نبایذ کی منافق باشیم
۵ و گفت هرکه گویذ مومنم حقّا کی مومن نیست بیقین وَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ
أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى و گفت مومن آنست که آهسته بوذ و جون حاطب اللیل
نه بوذ یعنی جون کسی نبوذ که هرجه تواند کرد بکند هرجه بزبان آیذ
بگویذ و گفت سه کس‌را غیبت نیست صاحب هوارا و فاسق‌را و امام
ظالم‌را و گفت در کفارت غیبت استغفار بسنده است اگرجه بحلّی نخواهی و گفت
۱۰ مسکین فرزند آدم راضی شذه بسرائی که حلال آنرا حساب است و حرام
آنرا عذاب و گفت جان فرزند آدم از دنیا مفارقت نکند الاّ بسه حسرت
یکی آنك سیر نشذ از آنك جمع کرده بوذ دوم آنك در نیافته بوذ آنك
امیّذ داشته بوذ سیوم آنك زادی نیکو نساخت برای جنان راهی که بیش
او آمذ یکی گفت فلان کس جان می کند گفت جنین مگوی که او هفتاذ
۱۵ سال بوذ تا جان می کند اکنون از جان کندن باز خواهذ رست تا بکجا
خواهذ رسیذ و گفت نجات یافتند سبك‌باران هلاك شذند گران‌باران و گفت
بیامرزاذ خذای عزّ وجلّ قومی‌را که دنیا ایشانرا ودیعت بوذ ودیعت‌را
باز داذند و سبك‌بار برفتند و گفت بنزدیك من زیرك و دانا آنست که
خراب کند دنیارا و بذان خرابی دنیا آخرت‌را بنیاذ کند و خراب نکند
۲۰ آخرت‌را و بذان خرابی آخرت دنیارا بنیاذ نهذ و گفت هرکه خذایرا شناخت
اورا دوست دارذ و هرکه دنیارا شناخت اورا دشمن دارذ و گفت هیچ
ستوری بلگام سخت اولیتر از نفس تو نیست در دنیا و گفت اگر خواهی
که دنیارا بینی که بعد از تو جون خواهذ بوذ بنگر که بعد از مرگ دیگران
۲۴ جونست و گفت بخذای که نه برستیذند بتانرا الاّ بدوستی دنیا و گفت

و این علامت اخلاص بوذ و گفت مردرا علمی بایذ نافع و عملی کامل و
اخلاصی با وی و قناعتی بایذ مشبع و صبری با وی جون این هر سه آمذ
از آن بس ندانم تا با وی جکنند و گفت گوسفند از آدمی آگاه‌تراست
از آنك بانگ شبان اورا از جرا کردن باز دارذ و آدمی‌را سخن خذای
۵ از مراد خویش باز نمی دارذ و گفت هم‌نشینی با بذان کردن مردم‌را بذگمان
کند در نیکان و گفت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوستر از آن دارم
که بطلب کردن دنیا خواند و گفت معرفت آنست که در خوذ یك ذرّه
خصومت نیابی و گفت بهشت جاودانی بذین عمل روزی جند اندك نیست
به نیّت نیکو است و گفت اوّل که اهل بهشت ببهشت نگرند هفتصذ
۱۰ هزار سال بیخوذ شوند از بهر آنك حق تعالی بر ایشان تجلّی کند اگر در
جلالش نگرند مست هیبت شوند و اگر در جمالش نگرند غرق وحدت
شوند و گفت فکر آینهٔ است که حسنات و سیّات تو بذو بتو نمایند و گفت
هرکرا سخن نه از سر حکمت است عین آفت است و هرکرا خاموشی نه از
سر فکرت است آن بر شهوت و غفلتست و هر نظر که نه از سر عبرت
۱۵ است آن همه لهو و زلّت است و گفت در توریت است که هر آدمی که
قناعت کرد بی نیاز شذ وجون از خلق عزلت گرفت سلامت یافت وجون
شهوت‌را زیر بای آورد آزاذ گشت وجون از حسد دست بداشت مودّت
ظاهر شذ وجون روزی جند صبر کرد برخورداری جاویذ یافت و گفت
بیوسته اهل دل بخاموشی معاودت می کنند تا وقتی که دهاء ایشان در
۲۰ نطق آیذ بس از آن بر زبان سرایت کند و گفت در ورع سه مقامست
یکی آنك بنده سخن نگویذ مگر بحق خواه در خشم باش خواه راضی دوم
آنك اعضای خوذرا نگاه دارذ از هرجه خشم خذای در آن باشذ سوم
آنك قصد او در جیزی بوذ که خذای تعالی بذان راضی باشذ و گفت
۲۴ مثقال ذرّهٔ از ورع بهتر از هزار مثقال نماز و روزه و گفت فاضلترین همه

روشنائی باذی در جراغ دمیذ و گفت بگوی تا بکجا رفت این روشنائی تا
من بگویم که از کجا آوردم و عورتی روی برهنه و هر دو دست گشاده و
جشم آلوذه با جمالی عظیم از شوهر خوذ با من شکایت می کرد گفتم اوّل
روی بوش گفت من از دوستی مخلوق جنانم که عقل از من زایل شذه است
۵ و اگر مرا خبر نمی کردی همجنین ببازار فرو خواستم شذ تو با این همه
دعوی در دوستی او جه بوذی اگر تو نابوشیذگی روی من ندیذی مرا
ازین نیز عجب آمذ نقلست که جون از منبر فرو آمذی تنی جندرا ازین
طایفه باز گرفتی و گفتی هاتُوا بَنَشْرِ ٱلنُّورِ بیائیذ تا نور نشر کنیم روزی یکی
نه از اهل این حدیث با ایشان همراه شذ حسن اورا گفت تا تو باز گردی
۱۰ نقلست که روزی یاران خوذرا گفت شما مانده ایذ باصحاب رسول علیه
السلام ایشان شاذی نموذند حسن گفت بروی و بریش نه بجیزی دیگر که
اگر شمارا بر آن قوم جشم افتاذی همه در جشم شما دیوانه نموذندی و اگر
ایشان‌را بر سرایر شما اطّلاع افتاذی یکی‌را از شما مسلمان نگفتندی که ایشان
مقدّمان بوذند بر اسبان رهوار رفتند جون مرغ برنده و باذ وزنده و ما
۱۵ بر خران بشت‌ریش مانده ایم نقلست کی اعرابی بیش حسن آمذ و از صبر
سوال کرد گفت صبر بر دو گونه است یکی بر بلا و مصیبت و یکی بر
جیزها کی حق تعالی مارا از آن نهی کرده است و جنانك حقّ صبر بوذ
اعرابی‌را بیان کرد اعرابی گفت ما رَأَیْتُ أَزْهَدَ مِنْكَ من زاهدتر از تو
ندیذم و صابرتر از تو نشنیذم حسن گفت ای اعرابی زهد من بجمله از جهت
۲۰ میل است و صبر من از جهت جزع اعرابی گفت معنی این سخن بگوی
که اعتقاد من مشوّش کردی گفت صبر من در بلا یا در طاعت ناطق
است بر ترس من از آتش دوزخ و این عین جزع بوذ و زهد من در
دنیا رغبت است در آخرت و این عین نصیبهٔ طلبی است بس گفت صبر
آنکس قوی است که نصیبهٔ خوذ از میان بر گیرذ تا صبرش حق‌را بوذ
۲۵ نه ایمنی تن خوذرا از دوزخ و زهدش حق‌را بوذ نه وصول خوذرا ببهشت

نقلست که جنان شکستگی داشت که در هرکه نگرستی اورا از خود بهتر
دانستی روزی بکنار دجله می گذشت سیاهی دید با قرّابهٔ و زنی پیش او
نشسته و از آن قرّابه می آشامید بخاطر حسن بگذشت که این مرد از من
بهتر است باز شرع حمله آورد که آخر از من بهتر نبوذ کبا زنی نامحرم
۵ نشسته و از قرّابه می آشامذ او درین خاطر بوذ که ناگاه کشتیء گران‌بار
برسیذ و هفت مرد در آن بوذند و ناگاه در گشت و غرقه شذ آن سیاه
در رفت و شش تن‌را خلاص داذ پس روی بحسن کرد و گفت بر خیز
اگر از من بهتری من شش تن‌را نجات داذم تو این یك تن‌را خلاص ده
ای امام مسلمانان در آن قرّابه آبست و آن زن ماذر منست خواستم تا ترا
۱۰ امتحان کنم تا تو بچشم ظاهر می بینی یا بچشم باطن اکنون معلوم شذ که بچشم
ظاهر دیذی حسن در پای او افتاذ و عذر خواست و دانست که آن گاشتهٔ
حق است پس گفت ای سیاه جنانك ایشانرا از دریا خلاص کردی مرا
از ذریاء بندار خلاص ده سیاه گفت جشمت روشن باذ بعد از ان جنان
شذ که البتّه خوذرا به از کسی دیگر ندانستی تا وقتی سگی دیذ و گفت
۱۵ الهی مرا بذین سگ بر گیر سوال کردند که تو بهتری یا سگ گفت اگر
از عذاب خذای خلاص یابم من بهتر ازو باشم والاّ بعزّت و جلال خذای
که او از صذ جون من به نقلست که حسن گفت از سخن جهار کس عجب
داشتم کوذکی و مستی و مخنّثی و زنی گفتند جگونه گفت روزی جامه از
مخنّثی که برو می گذشتم در کشیذم گفت خواجه حال ما هنوز بیذا نشذه
۲۰ است تو جامه از من بر مدار که کارها در ثانی الحال خذای داند که جون
شوذ و مستی‌را دیذم که در میان وحل می رفت افتان خیزان فقُلْتُ له
ثَبِّتْ قَدَمَكَ یا مِسْكِینُ حتّي لا تَزِلَّ گفتم قدم ثابت دار تا نیفتی گفت
تو قدم ثابت کردهٔ با این همه دعوی اگر من بیفتم مستی باشم بگل آلوذه
بر خیزم و بشویم این سهل باشذ امّا از افتاذن خوذ بترس این سخن در
۲۵ دلم عظیم اثر کرد و کوذکی وقتی جراغی می برد و گفتم از کجا آوردهٔ این

من بسوزد زیراکه آتش مخلوق خدای است و مخلوق مأمور باشد اکنون
تو هفتاد سال اورا پرستیدهٔ بیا تا هر دو دست بر آتش نهیم تا ضعف
آتش و قدرة خدای تعالی مشاهده کنی این بگفت و دست در آتش نهاد
و می داشت که یك ذرّه از وجود وی متغیّر نشد و نسوخت شمعون جون
۵ جنین دید متحیّر شد و صبح آشنائی دمیدن گرفت حسن‌را گفت مدّت هفتاد
سال است تا آتش‌را پرستیده ام اکنون نفسی جند مانده است تدبیر من
جیست گفت آنك مسلمان شوی شمعون گفت اگر خطّی بدهی که حق
تعالی مرا عقوبت نکند ایمان آورم ولیکن تا خط ندهی ایمان نیارم حسن
خطّی بنوشت شمعون گفت بفرمای تا عدول بصره گواهی نویسند بعد ازان
۱۰ بنوشتند بس شمعون بسیار بگریست و اسلام آورد و حسن‌را وصیّت کرد
که جون وفات کنم بفرمای تا بشویند و مرا بدست خوذ در خاك نه و
این خط در دست من نه که حجّت من این خط خواهذ بوذ این وصیّت
کرد و کلمهٔ شهادت بگفت و وفات کرد اورا بشستند و نماز کردند و دفن
کردند و آن خط در دست او نهاذند حسن آن شب از اندیشه در خواب
۱۵ برفت که این جه بوذ که من کردم من خوذ غرقه ام غرقهٔ دیگررا جون
دست گیرم مرا خوذ بر ملك خوذ هیج دستی نیست بر ملك خدای جرا
سجّل کردم درین اندیشه در خواب رفت شمعون‌را دید جون شمعی تابان
تاجی بر سر و حلّهٔ در بر خندان در مرغزار بهشت خرامان حسن گفت
ای شمعون جگونهٔ گفت جه می برسی جنین که می بینی حق تعالی مرا در
۲۰ جوار خوذ فروذ آورد بفضل خوذ و دیدار خوذ نموذ بکرم خوذ و آنج از
لطف در حق من فرموذ در صفت و عبارت نیایذ اکنون تو باری از ضمان
خوذ برون آمذی بستان این خط خوذ کی مرا بیش بذین حاجت نماند
جون حسن بیذار شذ آن کاغذ در دست دید گفت خذاوندا معلومست
که کار تو بعلّت نیست جز بمحض فضل بر در تو که زیان کند گبر
۲۵ هفتاذساله‌را بیك کلمه بقرب خوذ راه دهی مومن هفتاذساله‌را کی محروم کنی

بس گفت آن پیر که دیذی با جامهٔ سفیذ که بس از نماز پیشین آمذ و پیش
از همه برفت و همه اورا تعظیم کردند آن حسن بوذ هر روز نماز پیشین
ببصره کذ و اینجا آیذ و با ما سخن گویذ و نماز دیگر ببصره روذ آنگاه
گفت هرکه جون حسن امامی دارذ دعا از ما جرا خواهذ نقلست که در
۵ عهد حسن مردی‌را اسبی بزیان آمذ و آن مرد فرو ماند حال خوذ با حسن
بگفت حسن آن اسب‌را از بهر جهاد بجهار صذ درم از وی بخریذ و سیم
بداذ شبانه آن مرد مرغزاری در بهشت بخواب دیذ و اسبی در آن مرغزار
و جهار صذ کُرّه همه خنگ برسیذ که این اسبان از آنِ کیست گفتند بنام
تو بوذ اکنون بنام حسن کردند جون بیذار شذ پیش حسن آمذ و گفت
۱۰ ای امام بیع اقالت بدیذ کن که بشیمانم حسن گفت برو که آن خواب که
تو دیذهٔ من بیش از تو دیذم آن مرد غمگین باز گشت شب دیگر حسن
کوشکها دیذ و منظرها بخواب برسیذ که از آنِ کیست گفت آن کسی‌را که
بیع اقالت کذ حسن بامداذ آن مردرا طلب کرد و بیع اقالت کرد نقلست
که همسایهٔ داشت آتش برست شمعون نام بیمار شذ و کارش بنزع رسیذ
۱۵ حسن‌را گفتند همسایه‌را در یاب حسن ببالین او شذ اورا بدیذ از آتش
و دوذ سیاه شذه گفت بترس از خذای که همه عمر در میان آتش و دوذ
بسر بردهٔ اسلام آر تا باشذ که خذای بر تو رحمت کذ شمعون گفت مرا
سه جیز از اسلام باز می دارذ یکی آنك شما دنیا می نکوهیذ و شب و روز
دنیا می طلبیذ دوم آنك میگوئیذ که مرگ حقّ است و هیج ساختگی مرگ
۲۰ نمی کنیذ سوم آنك می گوئیذ دیذار حقّ دیذنی است و امروز همه آن می
کنیذ که خلاف رضاء اوست حسن گفت این نشان آشنایان است بس
اگر مومنان جنین می کنند تو جه می گوئی ایشان بیگانگی او مُقِرّ اند و تو
عمر خوذ در آتش‌برستی صرف کردی تو که هفتاذ سال آتش برستیذهٔ و
من که نبرستیذه ام هر دورا بدوزخ در آورند ترا و مرا بسوزذ و حقّ تو
۲۵ نگاه ندارذ امّا خذاوند من اگر خواهذ آتش‌را زهره نبوذ که موئی بر تن

اجابت می بینم نقلست که بزرگی گفت با حسن و جماعتی بحج می رفتم در
بادیه تشنه شذیم بسر جاهی رسیذیم دلو و رسن ندیذم حسن گفت جون من
در شروع نماز شوم شما آب خوریذ بس در نماز شذ تا بسر آب شذیم آب
بر سر جاه آمذه بوذ باز خوردیم یکی از اصحاب رکوهٔ آب بر داشت آب
۵ بجاه فرو شذ جون حسن از نماز فارغ شذ گفت خذایرا استوار نداشتیذ
تا آب بجاه فرو رفت بس از آنجا برفتیم حسن در راه خرمائی بیافت بما
داذ بخوردیم دانهٔ زرّین داشت بمدینه بردیم و ازان طعام خریذیم و بصدقه
داذیم نقلست که ابو عمرو امام القُرّا قران تعلیم کردی ناگاه کوذکی صاحب
جمال بیامذ که قران آموزذ ابو عمرو بنظر خیانت در وی نگریست قران
۱۰ تمام از أَلِف ٱلْحَمْد تا سین مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ فراموش کرد آتشی در وی
افتاذ و بی قرار شذ و بنزدیك حسن بصری رفت و حال باز گفت و زار
بگریست گفت ای خواجه جنین کار بیش آمذ و همه قران فراموش کردم
حسن از آن کار اندوهگن شذ و گفت اکنون وقت حجّ است برو و حجّ
بگزار جون فارغ شوی بمسجد خَیْف رو که بیری بینی در محراب نشسته وقت
۱۵ بر وی تباه مکن بگذار تا خالی شوذ بس با او بگوی تا دعا کند بو عمرو
همجنان کرد و در گوشهٔ مسجد بنشست بیری با هیبت دیذ خلقی بگرد او
نشسته جون زمانی بر آمذ مردی در آمذ با جامهٔ سفیذ باکیزه خلق بیش
او باز شذند و سلام کردند و سخن گفتند با یکدیگر جون وقت نماز شذ
آن مرد برفت و خلقی با وی برفتند آن بیر خالی ماند ابو عمرو گفت من
۲۰ بیش او رفتم و سلام کردم گفتم الله الله مرا فریاذ رس و حال باز گفتم
بیر غمناك شذ و بدنبال جشم در آسمان نگاه کرد هنوز سر در بیش نیاورده
بوذ که قران بر من گشاذه شذ بو عمرو گفت من از شاذی در بایش
افتاذم بس گفت ترا بمن که نشان داذ گفتم حسن بصری گفت کسی‌را که
امامی جون حسن باشذ بکسی دیگر جه حاجت باشذ بس گفت حسن مارا
۲۵ رسوا کرد ما نیز اورا رسوا کنیم او بردهٔ ما بدرّیذ ما نیز بردهٔ او بدرّیم

همه از بیم فرو ریزند نقلست که در حال کودکی معصیتی بر حسن رفته
بوذ هرگاه کی بیراهنی نو بدوختی آن گناه بر گریبان بیراهن نوشتی بس
جندان بگریستی که هوش از وی برفتی وقتی عُمَر عبد العزیز رضی الله عنه
بنزدیك حسن نامهٔ نوشت و در آن نامه گفت مرا نصیحتی کن کوتاه جنانك
۵ یاذ دارم و این امام خویش سازم حسن بر ظهر نامه نوشت که یا امیر
المومنین جون خذای با تو است بیم از کی داری و اگر خذای با تو نیست
امّیذ بکه می داری وقتی دیگر حسن بذو نامه نوشت کی آن روز آمذه گیر
کی باز بسین کسی کی مرگ بر وی نوشته اند بیمرذ و السلام او جواب
داذ که روزی آمذه گیر که دنیا و آخرت هرگز خوذ نبوذ وقتی ثابت بنّانی
۱۰ رحمة الله علیه بحسن نامهٔ نوشت که می شنوم کی بحج خواهی رفت می خواهم
که در صحبت تو باشم جواب نوشت که بگذار تا در ستر خذای زندگانی
کنیم که با یکدیگر بوذن عیب یکدیگررا ظاهر کند و یکدیگررا دشمن گیریم
نقلست که سعید جُبَیْررا در نصیحت گفت سه کار مکن یکی قدم بر بساط
سلاطین منه اگر همه محض شفقت بوذ بر خلق و دوم با هیچ سربوشیذه در
۱۵ خلوت منشین و اگرجه رابعه بوذ و تو اورا کتاب خذای آموزی سوم
هرگز گوش خوذ عاریت مده امیررا اگرجه درجهٔ مردان‌مرد داری که از
آفت خالی نبوذ و آخر الامر زخم خویش بزنذ مالك دینار گفت از حسن
برسیذم کی عقوبت عالم جی باشذ گفت مردن دل گفتم مرگ دل جیست
گفت حبّ دنیا بزرگی گفت سحرگاهی بدر مسجد حسن رفتم بنماز در مسجد
۲۰ بسته بوذ و حسن در درون مسجد دعا می کرد و قومی آمین می گفتند
صبر کردم تا روشن‌تر شذ دست بر در نهاذم گشاذه شذ در شذم حسن‌را
دیذم تنها متحیّر شذم جون نماز بگزاردیم قصّه با وی بگفتم و گفتم خذایرا
مرا ازین کار آگاه کن گفت با کس مگوی هرشب آذینه بریان نزد من
می آیند و من با ایشان علم می گویم و دعا می کنم ایشان آمین میگویند
۲۵ نقلست که جون حسن دعا کردی حبیب عجمی دامن بر داشتی و گفتی

او نقل کرد کی مرد باشذ از مومنان که بشوی گناهان جندین سال در
دوزخ بماند گفت کاجکی که حسن از آنها بوذی که بعد از جندین سال
از دوزخ بیرون آوردندی نقلست کی یك روز این حدیث می خواند که
آخِرُ من یَخْرُجُ من النّار رَجُلٌ یقال له هُنّاد آخر کسی که از دوزخ بیرون
۵ آیذ مردی بوذ نام او هنّاد حسن گفت کاجکی من آن مرد بوذمی یکی از یاران
گفت شبی حسن در خانهٔ من می نالیذ گفتم این نالهٔ تو از جیست با جنین
روزگاری که تو داری بذین آراستگی گفت از آن می نالم و می گریم که نبایذ
کی بی علم و قصد حسن کاری رفته باشذ یا قدمی بخطا بر داشته یا سخنی
بزبان آمذه بوذ که آن بر درگاه حق تعالی بسندیذه نبوذ بس حسن را گفته باشذ
۱۰ برو کی اکنون ترا بر درگاه ما قدری نماند بس ازین هیجیز از تو نخواهیم بذیرفت
نقلست که یك روز بر در صومعهٔ او کسی نشسته بوذ حسن بر بام صومعه
نماز می کرد در سجده جندان بگریست که آب از ناودان فرو جکیذن گرفت
و بر جامهٔ این مرد افتاذ آن مرد در بزذ گفت این آب باك هست یا نه
تا بشویم حسن گفت که بشوی که با آن نماز روا نبوذ که آب جشم
۱۵ عاصیانست نقلست که یکبار بجنازهٔ رفت جون مرده را در گور نهاذند و خاك
فرو کرده بوذند حسن بر سر آن خاك بنشست و جندانی بذان خاك فرو
گریست که خاك گل شذ بس گفت ای مردمان اوّل و آخر لحدست آخر
دنیا گورست و اوّل آخرت نکری گوراست که القَبْرُ أَوَّلُ مَنْزِلٍ من منازل
الآخرة جه می نازیذ بعالمی که آخرش اینست یعنی گور و جون نمی ترسیذ
۲۰ از عالمی که اوّلش اینست یعنی گور جون اوّل و آخر شما اینست ای اهل
غفلت کار اوّل و آخر بسازیذ تا جماعتی که حاضر بوذند جندان بگریستند
که همه یك رنگ شذند نقلست که یك روز بگورستان می گذشت با
جماعتی درویشان بذیشان گفت درین گورستان مردان اند که سر همّت
ایشان به بهشت فرو نمی آمذه است لکن جندان حسرت با خاك ایشان
۲۵ تعبیه است که اگر ذرّهٔ از آن حسرت بر اهل آسمان و زمین عرضه کنند

کنم که وقت آزمایش است حجّاج بنشست حسن یك ذرّه بذو ننگریذ و
ازان سخن که می گفت بنگردیذ تا مجلس تمام کرد آن بزرگ دین گفت
حسن حسن است آخر حجّاج خویشتن آنجا افگند که حسن بوذ و بازوش
بگرفت و گفت اُنظُرُوا الی الرَّجُلِ اگر می خواهیذ که مردی‌را به بینیذ در
۵ حسن نگریذ حجّاج‌را بخواب دیذند در عرصات قیامت افتاذه و گفتند جه
می طلبی گفت آن می طلبم که موحّدان طلبند و این ازان بوذ که در حالت
نزع می گفته بوذ خذاوندا بذین مشتی تنگ‌حوصله نمای که غنّارم و أَکْرَمُ
الْأَکْرَمِین ام کی همه یك دل و یك زبان اند که مرا فرو خواهی برد مرا
بستیزهٔ ایشان بر آور و بذیشان نمای که فَعَّالٌ لِمَا یُرِیدُ منم این سخن
۱۰ حسن‌را بر گفتند گفت بذان مانذ که این خبیث بطرّاری آخرت نیز بخواهذ
برد نقلست که مرتضی رضی الله عنه به بصره در آمذ مهار اشتر بر میان
بسته و سه روز بیش درنگ نکرد جملهٔ منبرها بفرموذ تا بشکستند و مذکّرانرا
منع کردند بمجلس حسن آمذ حسن سخن می گفت سؤال کرد که تو عالمی
یا متعلّم گفت هیچ کذام سخنی از بیغامبر بمن رسیذه است باز می گویم مرتضی
۱۵ رضوان الله علیه اورا منع نکرد و گفت این جوان شایستهٔ سخن است بس
برفت حسن بفراست بدانست که او کیست از منبر فرو آمذ از بی او دوان
شذ تا درو رسیذ دامنش بگرفت گفت از بهر الله وضو ساختن در من آموز
جائی است کی آنرا باب الطشت گویند طشت آوردند تا وضو در حسن
آموخت و برفت یکبار در بصره خشك سالی افتاذ دویست هزار خلق برفتند
۲۰ و منبری بنهاذند و حسن‌را بر منبر فرستاذند تا دعائی گویذ حسن گفت
می خواهیذ تا باران بارذ گفتند بلی برای این آمذه ایم گفت حسن‌را از
بصره بیرون کنیذ و جندان خوف برو غالب بوذه است که جنان نقل کرده
آمذ که جون نشسته بوذی گفتی در بیش جلّاد نشسته است و هرگز کس
لب او خندان ندیذی دردی عظیم داشته است نقلست کی روزی یکی‌را
۲۵ دیذ که می گریست گفت جرا می گریی گفت بمجلس محمّد کعب قُرَظی بوذم

وسؤال کردند که طبیبی که بیمار بوذ دیگرانرا معالجه جون کند گفت تو
نخست خوذرا علاج کن آنگاه دیگرانرا گفت سخن من بشنویذ که علم من
شمارا سوذ دارذ و عمل من شمارا زیان ندارذ و سؤال کردند که یا شیخ
دلهاء ما خفته است که سخن تو در دلهاء ما اثر نمی کند جکنیم گفت کاشکی
۵ خفته بوذی که خفته‌را بجنبانی بیذار گردذ دلهاء شما مرده است که هر جند
می جنبانی بیذار نمی گردذ سوال کردند که قومی اند کی در سخن مارا جندان
می ترسانند که دل ما از خوف باره می شوذ این روا بوذ گفت امروز با
قومی صحبت داریذ که شمارا بترسانند و فردا ایمن باشیذ بهتر که صحبت با
قومی داریذ که شمارا ایمن کنند و فردا بخوف اندر رسیذ گفتند قومی بمجلس
۱۰ تو می آیند و سخنهاء تو یاذ می گیرند تا بران اعتراض کنند و عیب آن
می جویند گفت من خویشتن‌را دینه ام کی طمع فردوس اعلی ومجاورة حق
تعالی می کند و هرگز طمع سلامت از مردمان نکند که آفریذگار ایشان از
زبان ایشان سلامت نمی یابذ گفتند کسی میگویذ کی خلق‌را دعوت مکنیذ
تا بیش خوذرا باك نکنیذ گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر در آنك
۱۵ این کلمه در دل ما آراسته کند تا درِ امر معروف و نهی مُنْکَر بسته آیذ
گفتند مؤمن حسد کند گفت براذران یوسف‌را علیه السلام فراموش کردیذ
ولکن جو رنجی از سینه بیرون نیفکنیذ زیان ندارذ حسن مریدی داشت
که هرگاه کی آیتی از قران بشنوذی خویشتن‌را بر زمین زذی یکبار بذو
گفت ای مرد اگر اینج می کنی توانی که نکنی بس آتش نیستی در معاملهٔ
۲۰ جمله عمر خوذ زذی و اگر نتوانی که نکنی مارا بده منزل از بس بشت
بگذاشتی بس گفت الصَّعْقَةُ من اَلشَّیْطانِ هرکه بانگی ازو بر آیذ آن نیست
الاّ از شیطان و اینجا حکم غالب کرده است که نه همه جائی جنین بوذ و
شرح این خوذ او گفته است یعنی اگر تواند کی آن باطل کند و آن صعقه
ازو بدیذ آیذ از شیطانست یك روز مجلس می داشت حجّاج در آمذ با
۲۵ لشکریان بسیار و تیغهاء کشیذه بزرگی حاضر بوذ گفت امروز حسن‌را امتحان

وحشم و نعمت و مال و خزینه در پیش او عاجز است سلام بر تو باذ تا
سال دیگر این بگوید و باز گردذ این سخن بر دل حسن جنان کار کرد
کی دلش از کار برفت در حال تدبیر باز گشتن کرد و سوی بصره آمذ و
سوگند خورد که نیز در دنیا نه خندذ تا عاقبت کارش معلوم نشوذ و
۵ جنان خویشتن‌را در انواع مجاهده و عبادت افگند کی در عهد او کس‌را
ممکن بالای آن ریاضت کشیذن نبوذ تا ریاضت بجائی رسیذ کی گفتند
هفتاذ سال طهارت او در طهارت‌جای باطل می شذ و در عزلت جنان
شذ که امیذ از جمله خلق بریذه کرد تا لاجرم از جمله با سر آمذ جنانك
یك روز یکی در جمعی بر بای خاست و گفت حسن مهتر و بهتر ما جراست
۱۰ بزرگی حاضر بوذ گفت از جهت آنك امروز جملهٔ خلایق‌را بعلم او حاجتست
و او بیك جو بخلق محتاج نیست همه در دین بذو حاجتمندند و او در
دنیا از همه فارغ است مهتری و بهتری اینجا بوذ در هفتهٔ یکبار مجلس وعظ
گفتی و هر باری که بمنبر بر آمذی جو رابعه‌را ندیذی مجلس بترك گرفتی
و فرو آمذی گفتند ای خواجه جندین محتشمان و خواجگان و بزرگان
۱۵ آمذند اگر بیرزنی مِقْنَعه‌داری نیایذ جه باشذ او گفتی آری شربتی که ما
از برای حوصلهٔ بیلان ساخته باشیم در سینهٔ موران نتوانیم ریخت و هرگاه
که مجلس گرم شذی روی برابعه کردی که ای در گلیم بوشیذه هٰذا من
جَمَراتِ قَلْبِكِ یا سیّده این همه گرمی از یك اخگر دل تست اورا سؤال
کردند که جمعی بذین انبوهی که در بای منبر تو می نشینند دانیم که شاذ
۲۰ شوی گفت ما بکثرت جمع شاذ نشویم و لیکن اگر یك درویش حاضر
بوذ دل ما شاذ شوذ باز سؤال کردند کی مسلمانی جیست و مسلمان
کیست گفت مسلمانی در کتابهاست و مسلمانان در زیر خاك اند ازو سؤال
کردند که اصل دین جیست فقال اَلْوَرَعُ گفتند آن جیست که ورع‌را تباه
کند فقال اَلطَّمَعُ و سؤال کردند که جنّات عدن جیست گفت کوشکی
۲۵ است از زر درو نیایذ الّا بیغامبری یا صدّیقی یا شهیدی یا سلطانی عادل

و بذر عاشق او بصد هزار دل ناگاه بیمار شد و جملهٔ اطبّاء حاذق در
معالجهٔ او عاجز آمدند عاقبت وفات کرد در آن خیمه بگور کردند هر سال
یکبار بزیارت او بیرون شوند اوّل سباهی بی قیاس گرد خیمه در گردند و
گویند ای ملك‌زاده ما ازین حال که ترا بیش آمذست اگر بجنگ راست
٥ شذی ما همه جانها فدا کردیی تا ترا باز ستذمانی امّا این حال که ترا بیش
آمذست از دست کسی است کبا او بهیچ روی کارزار نمی توانیم کرد و
مبارزت نتوان کرد این گویند و باز گردند آنگاه فیلسوفان و دبیران بیش
روند و گویند این حال کسی کرده است که بدانش و فیلسوفی و علم و
خرده شناسی با او هیچ نتوان کرد که همه حکماء عالم در بیش او عاجز اند
١٠ و همه عالمان در جنب علم او جاهل و اگر نه تدبیرها کردیی و سخنها گفتیمی
که در آفرینش همه عاجز ازان شذندی این گویند و باز گردند آنگاه بیران
بحرمت بشکوه بیش روند و گویند ای باذشاه زاذه این حال که ترا بیش
آمذه است اگر بشفاعت بیران راست آمذی ما همه شفاعت و زاری کردیی
و ترا آنجا نگذاشتیمی امّا این حال ترا از کسی بیش آمذه است که شفاعت
١٥ هیچ بنده سوذ ندارذ این بگویند و بروند آنگاه آن کنیزکان ماه‌روی با
طبقهاء زر و جواهر بیش روند و گرد خیمه بگردند و گویند ای قیصرزاذه
ما این حال که ترا بیش آمذه است اگر بمال و جمال راست آمذی ما همه
خوذرا فدا کردیی و مالهاء عظیم بذاذیی و ترا نگذاشتیمی امّا این حال ترا
از کسی بیش آمذه است که آنجا مال و جمال‌را اثری نیست این گویند
٢٠ و باز گردند بس قیصر با وزیر بزرگ در خیمه روذ و گویذ بدان ای
جشم و جراغ بذر و ای میوهٔ دل بذر و ای جگرگوشهٔ بذر بدست بذر
جیست بذر برای تو لشکر گران آورد و فیلسوفان و بیران و شفیعان و
رای‌زنان آورد و صاحب جمالان و مال و نعمتهاء الوان آورد و خوذ بیامذ
اگر بذین همه کاری بر آمذی بذر هرجه بتوانستی کرد بجای آوردی امّا
٢٥ این حال از کسی بیش آمذه است کی بذر با این همه کار و بار و لشکر

در کنار وی نهادند پیغامبر علیه السلام بذو دعا کرد هرچه یافت از برکات دعای او یافت نقلست کی جون حسن در وجود آمذ اورا پیش عُمَر آوردند گفت سَمُّوهُ حَسَناً فانّه حَسَنُ الوجْهِ اورا نام حسن کنید که نیکوروی است اُمّ سَلَمَه رضی الله عنها برورش و تعهّد او قبول کرد بحکم شفقتی که بر وی برد شیرش بدیذ آمذ تا بیوسته می گفتی اللهُمَّ اجْعَلْهُ إماماً یُقْتَدَی بِهِ خذاوندا اورا مقتدای خلق گردان تا جنان شذ کی صذ وسی تن‌را از صحابه در یافته بوذ و هفتاذ بَدْری‌را یافته و ارادت او به علی بوذه است رضی الله عنهما و در علوم رجوع باز او کرده است و طریقت ازو گرفت و ابتداء توبهٔ او آن بوذ که او گوهرفروش بوذ اورا الحسن اللولوئی گفتندی تجارت روم کردی و با امیران و وزیران قیصر ستذ و داذ کردی رضی الله عنه وقتی بروم شذ و نزدیك وزیر رفت و ساعتی سخن گفت وزیر گفت ما بجائی خواهیم شذ اگر موافقت کنی گفت حکم تراست موافقت می کنم بفرموذ تا اسبی برای حسن بیاوردند تا با وزیر بر نشست و برفتند جون بصحرا رسیذند حسن خیمهٔ دیذ از دیباء رومی زذه باطناب ابریشم و میخهاء زرّین در زمین مُحْکَم کرده حسن بیکسو بایستاذ و آنگاه سپاهی جند گران بیرون آمذند همه آلت حرب بوشیذه گرد آن خیمه در گشتند وجیزی بگفتند و برفتند آنگاه فیلسوفان و دبیران قرب جهار صذ در رسیذند گرد آن خیمه در گشتند وجیزی بگفتند و برفتند بعد ازان سیصذ از بیران نورانی با محاسنهاء سفیذ روی بخیمه نهاذند وگرد آن خیمه در گشتند وجیزی بگفتند و برفتند بس ازان کنیزکان ماه‌روی زیادت از دویست هر یکی طبقی از زر و سیم وجواهر بر گرفته گرد خیمه بگشتند وجیزی بگفتند و برفتند آنگاه قیصر و وزیر بزرگ در خیمه شذند و بیرون آمذند و برفتند حسن گفت من متحیّر و عجب بماندم با خوذ گفتم این جه حالست جون فروذ آمذیم من ازو برسیذم گفت قیصر روم‌را بسری بوذ که ممکن نبوذ بجمال او آدمئی و در انواع علوم کامل و در میدان مردانگی بی نظیر

کارا نَفَس خذائی از میان جنین جای بر آید وقت نماز اوّل بیرون شذی
و بس از نماز خفتن باز آمذی و بهر محلّتی که فرو شذی کوذکان ویرا سنگ
زذندی گفتی ساقهاء من باریکست خردتر بر داریذ تا بای من شکسته و
خون آلوذه نشوذ تا از نماز باز نمانم کی مرا غم نماز است نه غم بای در
٥ آخر عمر جنین گفتند که سفیذی برو بدیذ آمذ و آن وقت بر موافقت
امیر المومنین علی رضی الله عنه در صفّین حرب می کرد تا کشته شذ عاش
وحیدًا و مات شهیدًا رضی الله عنه بدانك قومی باشند که ایشانرا اُوَیسیان
گویند ایشانرا به بیر حاجت نبوذ که ایشانرا نبوّت در حجر خوذ برورش
دهذ بی واسطهٔ غیری جنانك اُوَیس‌را داذ اگرجه بظاهرا خواجهٔ انبیارا
١٠ ندیذ امّا برورش ازو می یافت نبوّت می برورد و حقیقت هم‌نفس می بوذ
و این عظیم عالی مقامیست تا کرا آنجا رسانند و این دولت روی بکه نمایذ
ذٰلِكَ فَضْلُ ٱللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَٱللّٰهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ

ذکر حسن بصری رحمة الله علیه

آن برورذهٔ نبوّت آن خو کردهٔ فتوّت آن کعبهٔ عمل و علم آن خلاصهٔ ورع
١٥ و حلم آن سبق برده بصاحب صدری صدر سنّت حسن بصری رضی الله
عنه مناقب او بسیار است و محامد او بی شمار است صاحب علم و معامله
بوذ و دایم خوف و حزن حق اورا فرو گرفته بوذ و ماذر او از موالی اُمّ
سَلَمَه بوذ جون ماذرش بکاری مشغول شذی حسن در گریه آمذی اُمّ
سلَمَه رضی الله عنها بستان در دهانش نهاذی تا او بمکیذی قطرهٔ جند شیر
٢٠ بدیذ آمذی جندان هزار برکات که حق ازو بدیذ آورد همه از اثر شیر
اُمّ سَلَمَه بوذ نقلست کی حسن طفل بوذ یك روز از کوزهٔ بیغامبر علیه
السلام آب خورد در خانهٔ اُمّ سَلَمَه بیغامبر گفت علیه السلام این آب که
خورد گفتند حسن گفت جنانك ازین آب خورد علم من بذو سرایت
٢٤ کند نقلست که روزی بیغامبر علیه السلام بخانهٔ اُمّ سَلَمَه در آمذ حسن‌را

گفت دست دراز کردم تا گرده بر گیرم گرده در دست خویش دیدم
گوسفند نابدید شد محامد او بسیاراست و فضایل وی بی شمار در ابتدا
شیخ ابو القسم گرگانی‌را رضی الله عنه ذکر آن بوذست مدّتی که می گفته
است اُوَیْس اُوَیْس اُوَیْس ایشان دانند قدر ایشان و سخن اوست کی
۵ گفت من عرف اللهَ لا یَخْفَی علیه شیءٌ هرکه خذایرا شناخت هیچیز برو بوشیده
نماند دیگر معنی آنست کی هرکه بشناخت تا شناسنده کیست دیگر معنی آنست
که هرك اصل بدانست فروع دانستن آسان بوذش که بچشم اصل در فروع
نگرذ دیگر معنی آنست کی خذایرا بخذای بتوان شناخت که عرفتُ ربّی بربّی
بس هرکه خذایرا بخذای داند همه جیزی می داند و سخن اوست که السّلامة
۱۰ فی الوحدة سلامت در تنهائی است و تنها آن بوذ که فرد بوذ در وحدة و
وحدة آن بوذ که خیال غیر در نگنجذ تا سلامت بوذ اگر تنها بصورت
گیری درست نبوذ که الشّیطان أَبْعَدُ من الاثْنَیْن حدیث است و سخن اوست
که علیك بقلبك بر تو باذ بدل تو یعنی بر تو باذ که دایم دل حاضر داری
تا غیر درو راه نیابذ و سخن اوست که طلبتُ الرّفعةَ فوجدتُهُ فی التّواضع
۱۵ وطلبت الرّیاسة فوجدته فی نصیحة الخلق وطلبت المروّة فوجدته فی الصدق
و طلبت الفخر فوجدته فی الفقر و طلبت النّسبة فوجدته فی التقوی و طلبت
الشّرف فوجدته فی القناعة وطلبت الرّاحة فوجدته فی الزهد معانی این سخنها
معلومست ومشهور نقلست که همسایگان او گفتند ما اورا از دیوانگان شمردیمی
آخر از وی درخواست کردیم تا اورا خانهٔ ساختیم بر در سرای خویش
۲۰ و یك سال و دو سال بسر آمذی که اورا وجهی نبوذی که بذان روزه
گشاذی طعام او آن بوذی که گاه گاه استهٔ خرما بر جیذی و شبانگاه
بفروختی و در وجه قوت صرف کردی و بذان افطار کردی و اگر خرماء
خشك یافتی نگاه داشتی تا روزه بذان گشاذی و اگر خرماء خشك بیشتر
یافتی استهٔ خرما بفروختی و بصدقه بداذی و جامهٔ وی خرقهٔ کهنه بوذ
۲۵ که از مزبلها بر جیذی و باك بشستی و برهم دوختی و با آن می ساختی عجبا

سه بار تسبیح گفتن سنّت است این از آن می کنم کی می خواهم که مثل عبادت
آسمانیان کنم از وی برسیدند که خشوع در نماز چیست گفت آنك اگر
نیزه بر پهلوش زنند در نماز خبرش نبوذ گفتند چونی گفت چگونه باشذ
کسی که بامداذ بر خیزذ و نداند کی شبانگاه خواهذ زیست یا نه گفتند
۵ کار چگونه است گفت وا قِلّةَ زادٍ وا طُولَ طریقاهٔ گفت آه از بی زادی
و درازی راه و گفت اگر تو خذایرا تعالی برستش کنی بعبادة آسمانها و
زمینها از تو بنه بذیرذ تا باورش نداری گفتند چگونه باورش داریم گفت
ایمن نباشی بذانچ ترا فرا بذیرفته است و فارغ نه بینی خویش‌را تا در برستش
او بچیزی دیگرت مشغول نبایذ بوذ و گفت هرك سه چیز دوست دارذ
۱۰ دوزخ بذو از رگ گردنش نزدیکتر بوذ طعام خوش خوردن و لباس نیکو
بوشیذن و با توانگران نشستن اُوَیْس‌را گفتند رضی الله عنه که درین نزدیکی
تو مردی است سی سالست که گوری فرو کرده است و کفنی در آویخته و
بر سر آن نشسته است و می گریذ و نه بشب قرار گیرذ و نه بروز اُوَیْس
گفت مرا آنجا بریذ تا اورا به بینم اُوَیْس‌را نزدیك او بردند اورا دیذ
۱۵ زرد گشته و نحیف شذه و چشم از گریه در مغاك افتاذه بذو گفت یا فُلانُ
شغلك القَبْرُ عنِ ٱلله ای مرد سی سالست تا گور و کفن ترا از خذای مشغول
کرده است و بذین هر دو باز ماندهٔ و این هر دو بُتِ راه تو آمذه است
آن مرد بنور او آن آفت در خویش بدیذ حال برو کشف شذ نعرهٔ بزذ
و در آن گور افتاذ و جان بداذ اگر گور و کفن حجاب خواهذ بوذ حجاب
۲۰ دیگران بنگر که چیست و چندست نقلست که اُوَیْس یکبار سه شبانروز هیچ
نخورده بوذ روز چهارم بامداذ بیرون آمذ بر راه یك دینار زر افکنده بوذ
گفت از آن کسی افتاذه باشذ روی بگردانیذ تا گیاه از زمین بر چینذ
و بخورذ نگاه کرد گوسفندی می آمذ گردهٔ گرم در دهان گرفته پیش وی
بنهاذ گفت مگر از کسی ربوذه باشذ روی بگردانیذ گوسفند بسخن آمذ
۲۵ گفت من بندهٔ آن کسم که تو بندهٔ اوئی بستان روزی خذای از بندهٔ خذای

خذای بمرد محمّد رسول الله بمرد ابو بکر خلیفهٔ وی بمرد عُمَر براذرم بمرد
و دوستم بمرد وا عُمَراهْ وا عُمَراهْ گفتم رَحِمَكَ الله عُمَر نه مرده است
گفت حق تعالی مرا خبر داذ از مرگ وی بس گفت من و تو از جملهٔ
مردگانیم و صلوات داذ و دعائی سبك بگفت و گفت وصیّت اینست که
۵ کتاب خذای و راه اهل صلاح فرا پیش گیری یك ساعت از یاذ مرگ
غافل نباشی و جون با نزدیك قوم خویش رسی ایشانرا بند ده و نصیحت
از خلق خذای باز مگیر یك قدم بای از موافقت جماعت کشیده مدار که
آنگاه بی دین شوی و ندانی و در دوزخ اُفتی و دعائی جند بگفت و گفت
رفتی یا هَرِم بن حیّان نیز نه تو مرا بینی و نه من ترا و مرا بدعا یاذ دار
۱۰ کی من نیز ترا یاذ دارم و تو ازین جانب برو تا من ازان جانب بروم
گفت خواستم تا یك ساعتی با وی بروم نگذاشت و بگذشت و می گریست
و مرا بگریستن آورد من از قفاء وی می نگریستم تا بکوی فرو شذ و نیزش
ازان بس خبر وی نیافتم و گفت بیشتر سخن که با من گفت از امیرَیْن
بوذ فاروق و مرتضی رضی الله عنهما و ربیع خثیم گویذ برفتم تا اُوَیْس‌را
۱۵ بینم در نماز بامداذ بوذ جون فارغ شذ گفتم صبر کنم تا از تسبیح باز بردازذ
درنگی کردم همجنان از جای بر نخاست تا نماز بیشین بگزارد و نماز دیگر
بکرد حاصل سه شبانروز از نماز نبرداخت و هیج نخورد و هیج نخفت شب
جهارم اورا گوش می داشتم خواب در جشمش آمذ در حال با حق بمناجاة
آمذ گفت خذاوندا بتو بناه می گیرم از جشم بسیارخواب و از شکم بسیارخوار
۲۰ گفتم مرا این بسنده است اورا تشویش ندادم و باز گردیذم اُوَیْس‌را می
آرند که در همه عمر خویش هرگز شب نخفت یك شب گفتی هٰذه لیلة القیام
و دیگر شب گفتی هٰذه لیلة الرُّکوع و دیگر شب گفتی هٰذه لیلة السُّجود یك
شب بقیامی بسر بردی و یك شب برکوعی و یك شب بسجودی گفتند یا
اُوَیْس جون طاقت می داری شبی بذین درازی بر یك حال گفت ما خوذ
۲۵ هنوز یکبار سُبْحانَ رَبِّیَ الْأَعْلَی نه گفته باشیم در سجودی که روز آیذ خوذ

دوستی وی و از رحمت که مرا بر وی آمد از ضعیفی حال وی اُوَیْس نیز
بگریست گفت و حیّاك الله یا هَرِمَ بنَ حیّانَ جگونهٔ یا براذر من و ترا
که راه نموذ بمن گفتم نام من و بذر من جون دانستی و مرا بجه شناختی
هرگز نادیذه گفت نَبَّأَنِی ٱلْعَلِیمُ ٱلْخَبِیرُ آنك هیجیز از علم و خبر وی بیرون
۵ نیست مرا خبر داذ و روح من روح ترا بشناخت که روح مومنان با
یکدیگر آشنا باشذ اگرجه یکدیگررا ندیذه باشند گفتم مرا جیزی روایت
کن از رسول علیه السلام گفت من ویرا در نیافته ام اخبار وی از دیگران
شنیذه ام و نخواهم که راه حدیث بر خویش گشاذه کنم و نخواهم کی محدّث
و مفتی و مذکّر باشم کی مرا خوذ شُغل هست که بذین نی بردازم گفتم
۱۰ آیتی بر من خوان تا از تو بشنوم بس دست من بگرفت و گفت أَعوذُ
بِٱللهِ مِنَ ٱلشَّیْطانِ ٱلرَّجِیمِ و زار بگریست بس گفت جنین میگویذ خذا جلّ
جلاله وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنْسَ إِلاَّ لِیَعْبُدُونِ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَاءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا
بَیْنَهُمَا لاَعِبِینَ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلاَّ بِٱلْحَقِّ وَلَکِنَّ أَکْثَرَهُمْ لا یَعْلَمُونَ تا اینجا که
إِنَّهُ هُوَ ٱلْعَزِیزُ ٱلرَّحِیمُ بر خواند آنگاه یك بانگ بکرد بنداشتم کی عقل
۱۵ ازو زایل شذ بس گفت ای بسر حیّان جه آورد ترا اینجا گفتم تا با تو
اُنس گیرم و بتو بیاسایم گفت من هرگز ندانستم کی کسی خذایرا بشناخت
و بهیج جیز دیگر اُنس تواند گرفت و بکسی دیگر بیاسوذ هَرِم گفت مرا
وصیّتی کن اُوَیْس گفت مرگرا زیر بالین دار جون که بخفتی و بیش جشم
دار که بر خیزی و در خُردی گناه منگر در بزرگی آن نگر که در وی عاصی
۲۰ شوی که اگر گناه خُرد داری خذاوندرا خُرد داشته باشی و اگر بزرگ داری
خذاوندرا بزرگ داشته باشی هرِم گفت کجا فرمائی که مقام کنم گفت بشام
گفتم آنجا معیشت جگونه بوذ اُوَیْس گفت أُفْ لهٰذه القُلوبِ قد خالطها
الشَّكُّ ولا تنفعها الموعظة اُف ازین دلها که شكّ برو غالب شذه است
بند نه بذیرذ گفتم مرا وصیّتی دیگر کن گفت یا بسر حیّان بذرت بمرد
۲۵ آدم و حوّا بمرد نوح و ابرهیم خلیل بمرد موسی عمران بمرد داود خلیفهٔ

اگر در دوستی درست بوذیت جرا آن روز که دندان مبارك او شکستند
بحکم موافقت دندان خوذ نشکستیذ که شرط دوستی موافقت است و بس
دندان خوذ بنموذ یك دندان در دهان نداشت گفت من اورا بصورت
نادیذه موافقت او کردم کی موافقت از دین است بس هر دورا رقّت جوش
۵ آورد بدانستند که منصب موافقت و ادب منصبی دیگرست کی رسول‌را
ندیذه بوذ و از وی می بایست آموخت بس فاروق گفت یا اُوَیْس مرا
دعائی بکن گفت در ایمان میل نبوذ دعا کرده ام و در هر نماز تشهّد می
گویم اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمؤمنین و المؤمنات اگر شما ایمان بسلامت بگور بریذ
خوذ شمارا دعا در یابذ و اگر نه من دعا ضایع نکنم بس فاروق گفت مرا
۱۰ وصیّتی کن گفت یا عُمَر خذایرا شناسی گفت شناسم گفت اگر بجز از خذای
هیچ کس دیگر نشناسی ترا به گفت زیادت کن گفت یا عُمَر خذای ترا
می داند گفت داند گفت اگر بجز خذای کس دیگر ترا نداند ترا به
بس فاروق گفت باش تا جیزی بیاورم برای تو اُوَیْس دست در گریبان
کرد و دو درم بر آورد گفت من این‌را از اشتربانی کسب کرده ام اگر
۱۵ تو ضمان می کنی که من جندان بزیم که این بخورم آنگاه دیگر بستانم زمانی
بوذ بس گفت رنجه گشتیذ باز گردیذ که قیامت نزدیکست آنگاه آنجا مارا
دیذار بوذ که باز گشتی نبوذ که من اکنون بساختن زاذ راه قیامت مشغولم
جون اهل قرن از کوفه باز گشتند اُوَیْس‌را حرمتی و جاهی بدیذ آمذ در
میان ایشان سر آن نمی داشت از آنجا بگریخت و بکوفه شذ و بعد ازان
۲۰ کسی اورا ندیذ الاّ هَرِم بن حیّان رضی الله عنه هَرِم گفت جون آن حدیث
بشنوذم کی درجهٔ شفاعت اُوَیْس تا جه حدّ است آرزوی وی بر من غالب
شذ بکوفه رفتم و اورا طلب کردم تا ویرا باز یافتم بر کنار فرات وضو
می کرد و جامه می شست ویرا بشناختم کی صفت او شنیذه بوذم سلام
کردم و جواب داذ و در من نگرست خواستم تا دستش فرا گیرم دست نداذ
۲۵ گفتم رَحِمَكَ الله یا اُوَیْسُ و غفر لك جگونهٔ گریستن بر من افتاذ از

نبخشی بیغامبرت حواله اینجا کرده است و رسول فاروق و مرتضی است
الهی همه کار خویش کردند کنون کار تو مانده است خطاب آمذ کی
جندینی بتو بخشیذم مرقّع در بوش می گفت نه همه‌را خواهم باز خطاب آمذ
که جندین هزار دیگر بتو بخشم مرقّع ببوش می گفت نه همه خواهم باز خطاب
۵ می آمذ که جندین هزار هزار دیگر بتو بخشم مرقّع ببوش می گفت همه‌را
خواهم همچنان در مناجات می گفت و می شنوذ تا صحابه‌را صبر نبوذ برفتند
تا او در چه کارست بذو رسیذند جون اُوَیْس ایشانرا بدیذ گفت آه
جرا آمذیذ اگر این آمذن شما نبوذی مرقّع در نبوشیذمی تا همه امّت محمّدرا
بنه خواستمی صبر بایست کرد فاروق اورا دیذ گلیمی اشتری خوذ فرا
۱۰ گرفته و سر و بای برهنه توانگری هژده هزار عالم در تحت آن گلیم دیذ
فاروق از خویشتن و از خلافت خوذ دلش بگرفت گفت کیست کی این
خلافت از ما بخرذ بگردهٔ اُوَیْس گفت کسی که عقل ندارذ جه می فروشی
بینداز تا هرکرا بباید بر گیرذ خریذ و فروخت در میان جه کار دارذ تا
صحابه فریاذ بر آوردند که جیزی که از صدّیق قبول کردهٔ کار جندین
۱۵ هزار مسلمان ضایع نتوان گذاشت که یك روز عدل تو بر هزارساله عبادت
شرف دارذ بس اُوَیْس مرقّع در بوشیذ و گفت بعدد موی شتر و گاو
و گوسفند ربیعه و مضر از امّت محمّد علیه السلام بخشیذند از برکات این
مرقّع اینجا تواند بوذ که کسی گمان برذ که اُوَیْس از فاروق در بیش بوذ
و نه جنین است امّا خاصیّت اُوَیْس تجرید بوذ فاروق آن همه داشت تجرید
۲۰ نیز می خواست جنانك خواجهٔ انبیا علیه السلام در بیرزنان می زذ که
محمّدرا بدعا یاذ داریذ بس مرتضا خاموش بنشست فاروق گفت یا اُوَیْس
جرا نیامذی تا مهتررا بدیذی گفت آنگاه شما دیذیت گفتند بلی گفت
مگر جبّهٔ اورا دیذید اگر شما اورا دیذیت بگوئیذ تا ابروی او بیوسته
بوذ یا گشاذه ای عجب جندان اورا دیذه بوذند امّا از هیبت که اورا بوذ
۲۵ نشان باز نتوانستند داذ گفت شما دوست محمّد هستیذ گفتند هستیم گفت

بلی قومی‌را بذو فرستادند فاروق رضی الله عنه خبر اُوَیْس از ایشان بپرسید
گفتند نی دانیم گفت صاحب شرع مرا خبر داده است و او گزاف نگوید
مگر شما اورا نی دانید یکی گفت هُوَ أَحْقَرُ شأنًا من أن یطلُبَهُ أمیرُ
المؤمنین گفت او از آن حقیرتراست کی امیر المومنین اورا طلب کند
۵ دیوانهٔ احمق و از خلق وحشی باشد گفت اورا طلب می کنیم کجاست
گفتند در وادی عُرَنَة یحمی الإبِلَ دران وادی اشتر نگاه می دارد تا
شبانگاه نانش دهیم شوریدهٔ است در آباذانیها نیاید و با کس صحبت ندارد
و آنج مردمان خورند او نخورد غم و شادی نداند جون مردمان بخندند او
بگرید وجون بگریند او بخندد گفت اورا می طلبیم بس فاروق و مرتضی
۱۰ رضی الله عنهما آنجا شدند اورا دیدند در نماز و حق تعالی ملکی‌را بذو
گماشته تا اشتران اورا نگاه می داشت جون بانگ حرکت آدمی بیافت نماز
کوتاه کرد جون سلام باز داد فاروق بر خاست و سلام کرد او جواب
داد فاروق گفت ما اسمُكَ جیست نام تو قال عَبْدُ الله گفت بندهٔ خدای
قال عُمَرُ کُلُّنا عَبیدُ الله گفت همه بندگان خدائیم ترا خاص نام جیست
۱۵ گفت اُوَیْس قال أرِنی یَدَكَ الیُمْنَی گفت بنمای دست راست بنمود آن سپیدی
که رسول علیه السلام نشان کرده بوذ بدید فقبَّلَ یَدَهُ بوسه داذ اورا
گفت که رسول علیه السلام ترا سلام رسانیده است گفته است کی امّتان
مرا دعا کن قال أنْتَ أوْلَی بالدُّعاءِ لجمیع المؤمنین گفت تو اولیتری بدعا
گفتن مسلمانان که بر روی زمین از تو عزیزتر کسی نیست فاروق گفت
۲۰ من خوذ این کار می کنم تو وصیّت رسول علیه السلام بجای آور گفت
یا عُمَرُ لَعَلَّهُ غَیْری بنگر نباید که آن دیگری بوذ گفت بیغمبر ترا نشان
کرده است بس اُوَیْس گفت مرقّع بیغمبر بمن دهید تا دعا کنم ایشان
مرقّع بذو داذند بس گفتند بپوش و دعا کن گفت صبر کنید تا حاجت
بخواهم در نپوشید از بر ایشان دور دور برفت و آن مرقّع فرو کرد و روی
۲۵ بر خاك نهاذ و می گفت الهی این مرقّع در نپوشم تا همه امّت محمّدرا بمن

کسی مر کسی‌را طلب کند خطاب آید که کرا طلب می کنی گوید اُوَیْس‌را
آواز آید که رنج مبر که جنانك در دار دنیا ویرا ندیذی اینجا نیز هم نه
بینی گوید الٰهی کجاست فرمان رسذ که فی مَقْعَدِ صِدْقٍ گوید مرا نه بیند
فرمان رسذ که کسی مارا می بیند ترا جرا بیند باز خواجهٔ انبیا گفت
٥ علیهم السلام کی در امّت من مردی است که بعدد موی گوسفندان ربیعه و
مضر اورا در قیامت شفاعت خواهذ بوذ و جنین گویند که در عرب هیچ
قبیله‌را جندان گوسفند نبوذ که این دو قبیله‌را صحابه گفتند این که باشذ
گفت عَبْدٌ من عَبیدِ الله بندهٔ از بندگان خذای گفتند ما همه بندگانیم نامش
جیست گفت اُوَیْس گفتند او کجا بوذ گفت بقرن گفتند او ترا دیذه است
١٠ گفت بدیذهٔ ظاهر ندیذه است گفتند عجب جنین عاشق تو و او بخدمت تو
نشتافته است گفت از دو سبب یکی از غلبهٔ حال دوم از تعظیم شریعت
من که بیر ماذری دارذ عاجزهٔ است ایمان آورده بجشم بخلل و بدست و
بای سست شذه بروز اُوَیْس اشتروانی کند و مزد آن بر نفقات خوذ و
ماذر خوذ خرج کند گفتند ما اورا ببینیم صدّیق‌را گفت تو اورا در عهد
١٥ خوذ نه بینی امّا فاروق و مرتضی‌را گفت رضی الله عنهم که شما اورا ببینیذ
و وی مردی شعرانی است و بر بهلوی جب وی و بر کف دست وی
جندانك یك درم سفیذاست و آن نه سفیذی برص است جون اورا در
یابیذ از من سلامش رسانیذ و بگوئیذ تا امّت مرا دعا گویذ باز خواجهٔ
انبیا گفت علیهم السلام أَحَبُّ العِبادِ الی الله الأَتْقِیآءُ الأَخْفِیآءُ بعضی گفتند
٢٠ یا رسول الله ما این در خویشتن نمی یابیم سیّد علیه السلام گفت شتروانی
است بیمن اورا اُوَیْس گویند قدم بر قدم او نهیذ نقلست که جون خواجهٔ
انبیارا علیهم السلام وفاة نزدیك رسیذ گفتند یا رسول الله مرقّع تو بکه
دهیم گفت باُوَیْس قرنی جون فاروق و مرتضی از بعد وفاة مصطفی علیه
السلام بکوفه آمذند فاروق در میان خطبه گفت یا أَهْلَ نَجْدٍ قُوموا ای
٢٥ اهل نجد بر خیزیذ بر خاستند گفت از قرن کسی در میان شما هست گفتند

ترا ضایع گذارد بنجم فاسق که ترا بیك لقمه بفروشد و بکمتر از یك لقمه
گفتند آن جیست کمتر از یك لقمه گفت طمع دران و گفت حق تعالی‌را
در دنیا بهشت است و دوزخ است بهشت عافیت است و دوزخ بلاست
عافیت آنست که کار خود با خدای گذاری و دوزج آنست که کار خدای
۵ با نفس خویش گذاری و گفت مَنْ لَمْ یَکُنْ له سِرّ فهو مُضِرّ اگر صحبت اعدا
مضرّ بوذی اولیارا بآسیه ضرری رسیذی از فرعون و اگر صحبت اولیا
نافع بوذی اعدارا منفعتی رسیذی زن نوح و لوطرا ولکن بیش از قبضی
و بسطی نبوذ و سخن او بسیار است تأسیس‌را جند کلمه گفتیم و ختم
کردیم

ذکر اُوَیْس القَرَنی رضی الله عنه

۱۰

آن قبلهٔ تابعین آن قدوهٔ اربعین آن آفتاب بنهان آن همنفس رحمان
آن سُهَیل یَمَنی اُوَیْس قَرَنی رضی الله عنه قال النبیّ صلّی الله علیه و
سلّم أُوَیْسُ القَرَنیُّ خَیْرُ التابعین بإحسانٍ و عطفٍ ستایش کسی کی
ستایندهٔ او رَحْمَةً لِلْعالَمین بوذ و نفس او نفس رَبِّ العالَمین بوذ بزبان
۱۵ من کجا راست آیذ گاه گاه خواجهٔ انبیا علیهم السلام روی سوی یمن
کردی و گفتی إِنّی لَأَجِدُ نَفَسَ الرّحمنِ مِنْ قِبَلِ الیَمَنِ یعنی نسیم رحمت
از جانب یمن می یابم و باز خواجهٔ انبیا گفت علیهم السلام که فردای
قیامت حق تعالی هفتاذ هزار فرشته‌را بیافرینذ در صورت اُوَیْس تا
اُوَیْس‌را در میان ایشان بعرصات بر آورند و ببهشت روذ تا هیچ آفریذه
۲۰ الاّ ما شاء الله واقف نگردذ که در آن میان اُوَیْس کذامست که جون
در سرای دنیا حق‌را در زیر قبّهٔ تواری عبادت می کرد و خویش‌را
از خلق دور می داشت تا در آخرت نیز از جشم اغیار محفوظ ماند که
أَوْلِیائی تَحْتَ قِبابی لا یَعْرِفُهُمْ غَیْری و در اخبار غریب آمذه است که فردا
۲۴ خواجهٔ انبیا علیهم السلام در بهشت از حجرهٔ خوذ بیرون آیذ جنانك

جیزست یا در جیزست ویا از جیزست او کافر بوذ و گفت هر آن معصیت
بنده‌را بحق نزدیك گرداند که اوّل آن ترس بوذ و آخر آن عذر و گفت
هر آن طاعت که اوّل آن امن بوذ و آخر آن عُجْب آن طاعت بنده‌را از
خذای دور گرداند زیراکی ازین معنی بنده‌را بحق نزدیك گرداند مُطیع با
٥ عُجْب عاصی است و عاصی با عذر مُطیع از وی برسیذند که درویش صابر
فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگررا دل بکیسه بوذ و
درویش‌را با خذای و گفت عبادت جز بتوبه راست نیایذ که حق تعالی توبه
مقدّم گردانیذ بر عبادت کما قال الله تعالی اَلتّائِبُونَ اَلعابِدُونَ و گفت ذکر
توبه در وقت ذکر خذای غافل ماندنست از ذکر و خذایرا یاذکردن
١٠ بحقیقت آن بوذ که فراموش کنذ در جنب خذای جمله اشیارا بجهت آنك
خذای اورا عوض بوذ از جملهٔ اشیا و گفت در معنی این آیت یَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِهِ مَنْ یَشَآءُ خاص گردانم برحمت خویش هرکرا خواهم واسطه و عِلَل
و اسباب از میان بر داشته است تا بدانند که عطاء محض است و گفت
مومن آنست کی ایستاذه است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاذه
١٥ است با خذاوند خویش و گفت هر که مجاهده کنذ بنفس برای نفس بکرامات
برسذ و هرك مجاهده کنذ با نفس برای خذاوند برسذ بخذاوند و گفت الهام
از اوصاف مقبولانست و استدلال ساختن که بی الهام بوذ از علامت
راندگانست و گفت مکر خذای در بنده نهان‌تراست از رفتن مورجه در
سنگ سیاه بشب تاریك و گفت عشق جنون الهیست نه مذموم است و
٢٠ نه محمود و گفت سِرّ معاینه آنگاه مرا مسلّم شذ که رقم دیوانگی بر من
کشیذند و گفت از نیکبختی مرد است که خصم او خردمنداست و گفت از
صحبت پنج کس حذر کنیذ یکی از دروغ گوی که همیشه با وی در غرور
باشی دوم احمق که آن وقت که سوذ تو خواهذ زیان تو بوذ و نداند
٢٤ سوم بخیل که بهترین وقتی از تو ببُرّذ چهارم بذدل که در وقت حاجت

جند بوذ گفت هزار دینار اورا بخانه برد و هزار دینار بوی داذ بعد ازان
آن مرد زر خوذ باز یافت زر صادق باز برد و گفت غلط کرده بوذم صادق
گفت ما هرجه داذیم باز نگیریم بعد ازان مرد از یکی برسیذ که او کیست
گفتند جعفر صادق آن مرد خجل شذ و برفت نقلست که صادق روزی
۵ تنها در راهی می رفت الله الله می گفت سوخته بر عقب او می رفت و بر
موافقت او الله الله می گفت صادق گفت الله جبّه ندارم الله جامه ندارم
در حال دستی جامهٔ زیبا حاضر شذ جعفر در بوشیذ آن سوخته بیش رفت
و گفت ای خواجه در الله گفتن با تو شریك بوذم آن کهنهٔ خوذ بمن ده
صادق‌را خوش آمذ و آن کهنه بوی داذ نقلست که یکی بیش صادق آمذ
۱۰ و گفت خذایرا بمن نمای گفت آخر نشنیذهٔ که موسی‌را گفتند لَنْ تَرانی
گفت آری امّا این ملّت محمّد است که یکی فریاذ می کند رَأَی قَلْبی رَبّی
دیگری نعره می زند که لَمْ أَعْبُدْ رَبًّا لَمْ أَرَهُ صادق گفت اورا ببندیذ و
در دجله اندازیذ اورا ببستند و در دجله انداختند آب اورا فرو برد باز
بر انداخت گفت یا ٱبنَ رسولِ ٱلله ٱلغیاث ٱلغیاث صادق گفت ای آب
۱۵ فرو برش فرو برد باز بر آورد گفت یا ٱبنَ رسولِ ٱلله ٱلغیاث ٱلغیاث
گفت فرو بر همچنین جند کرّت آب‌را می گفت که فرو بر فرو می برد
جون بر می آورد می گفت یا ٱبنَ رسولِ ٱلله ٱلغیاث ٱلغیاث جون از همه
نومیذ شذ و وجودش همه غرق شذ و امیذ از خلایق منقطع کرد این
نوبت که آب اورا بر آورد گفت الٰهی ٱلغیاث ٱلغیاث صادق گفت اورا
۲۰ بر آریذ بر آوردند و ساعتی بگذاشتند تا باز قرار آمذ بس گفت حق‌را
دیذی گفت تا دست در غیری می زذم در حجاب می بوذم جون بکلّی بناه
بذو بردم و مضطرّ شذم روزنهٔ در درون دلم گشاذه شذ آنجا فرو نگرستم
آنج می جستم بدیذم و تا اضطرار نبوذ آن نبوذ که أَمَّنْ یُجِیبُ ٱلْمُضْطَرَّ
إِذا دَعَاهُ صادق گفت تا صادق می گفتی کاذب بوذی اکنون آن روزنه‌را
۲۵ نگاه دار که جهان خذای بذانجا فروست و گفت هرکی گویذ خذای بر

جدّش رسول است و ماذرش بتولست او بذین حیرانی است داوود کی
باشذ کی بمعاملهٔ خوذ مُعْجَب شوذ نقلست کی با موالی خوذ روزی نشسته
بوذ ایشانرا گفت بیائیذ تا بیعت کنیم و عهد بندیم کی هرك از میان ما
در قیامت رستکاری یابذ همه‌را شفاعت کنذ ایشان گفتند یا ابن رسول الله
۵ ترا بشفاعت ما چه حاجت که جدّ تو شفیع جمله خلایق است صادق گفت
من بذین افعال خوذ شرم دارم کی بقیامت در روی جدّ خوذ نگرم نقلست
کی جعفر صادق مدّتی خلوت گرفت و بیرون نیامذ سُفْیان ثَوْری بدر خانهٔ
وی آمذ و گفت مردمان از فواید انفاس تو محروم اند جرا عزلت گرفتهٔ
صادق جواب داذ کی اکنون جنین روی دارذ فَسَدَ ٱلزّمان و تغیّر ٱلإخوان
۱۰ و این دو بیت بخواند شعر

ذَهَبَ ٱلْوَفَاءُ ذَهابَ أَمْسِ ٱلدّاهِبِ * و ٱلنّاسُ بَیْنَ مَخالِلٍ و مآرِبِ
یُفْشونَ بَیْنَهُمُ ٱلْمَوَدَّةَ و ٱلوفا * و قُلوبُهُمْ مَحْشُوَّةٌ بِعَقارِبِ

نقلست کی صادق‌را دیذند کی خزّی گرانمایه بوشیذه بوذ گفتند یا ٱبنَ رسول
ٱلله لَیْسَ هٰذا من زیّ اهل بَیْتِكَ دست آنکس بگرفت و در آستین کشیذ
۱۵ بلاسی بوشیذه بوذ که دست‌را خلیذه می کرد گفت هٰذا للحقّ و هٰذا للخلق
نقلست کی صادق‌را گفتند همه هنرها داری زهد و کرم باطن و قُرَّةُ العَیْنِ
خاندانی ولکن بس متکبّری گفت من متکبّر نیم لیکن کبر کبریائی است که
من جون از سر کبر خوذ بر خاستم کبریای او بیامذ و بجای کبر من
بنشست بکبر خوذ کبریائی نشایذ کرد امّا بکبریای او کبر شایذ کرد نقلست
۲۰ کی صادق از ابو حنیفه برسیذ کی عاقل کیست گفت آنك تمییز کنذ میان
خیر و شرّ صادق گفت بهایم نیز تمییز توانند کرد میان آنك اورا بزنند
و آنك اورا علف دهند ابو حنیفه گفت نزدیك تو عاقل کیست گفت
آنك تمییز کنذ میان دو خیر و دو شرّ تا از دو خیر خیر ٱلخیرَیْن اختیار
کنذ و از دو شرّ خیر الشرَّیْن بر گزینذ نقلست کی همیانی زر از یکی برده
۲۵ بوذند آنکس در صادق آویخت که تو بردی و اورا نشناخت صادق گفت

از پیوستگان پیغامبر صلّی الله علیه که کدام فاضلتر گفت از پیران صدّیق
و فاروق و از جوانان عثمان و علی و از زنان عایشه و از دختران فاطمه
رضی الله عنهم اجمعین نقلست که منصور خلیفه شبی وزیررا گفت کی برو
و صادق‌را بیار تا بکُشم وزیر گفت او در گوشهٔ نشسته است و عزلت
۵ گرفته و بعبادت مشغول شده و دست از مُلك کوتاه کرده و امیر المومنین‌را
از وی رنجی نه از کشتن وی چه فایده بوذ هرچند گفت سوذی نداشت
وزیر برفت بطلب صادق منصور غلامانرا گفت چون صادق در آیذ و من
کلاه از سر بر دارم شما اورا بکُشیذ وزیر صادق‌را در آورد منصور در
حال بر جست و پیش صادق باز دویذ و در صدرش بنشاند بدو زانو
۱۰ پیش او بنشست غلامانرا عجب آمذ پس منصور گفت چه حاجت داری
صادق گفت آنك مرا پیش خوذ نخوانی و بطاعت خذای بگذاری پس
دستوری داذ و باعزازی تمام روانه کرد در حال لرزه بر منصور افتاذ و
دواج بر سر در کشیذ و بیهوش شذ گویند سه نماز از وی فوت شذ چون
باز هوش آمد وزیر برسیذ کی آن چه حال بوذ گفت چون صادق از در
۱۵ در آمذ ژادهائی دیذم کی با وی بوذ کی لبی بزیر صُفّه نهاذ و لبی بزبر صُفّه
و مرا گفت بزبان حال اگر تو اورا بیازاری ترا با این صُفّه فرو برم و من
از بیم آن اژدها ندانستم کی چه می گویم از وی عذر خواستم و چنین بیهوش
شذم نقلست کی یکبار داود طائی پیش صادق آمذ و گفت ای پسر رسول
خذای مرا بندی ده کی دلم سیاه شذه است گفت یابا سلیمان تو زاهد زمانهٔ
۲۰ ترا به بند من چه حاجتست گفت ای فرزند پیغمبر شمارا بر همه خلایق
فضلست و بند داذن همه بر تو واجب است گفت یابا سلیمان من از
آن می ترسم کی بقیامت جدّ من دست در من زند کی چرا حقّ متابعت
من نگزاردی این کار بنسبت صحیح و بنسبت قوی نیست این کار بمعاملت
شایستهٔ حضرت حق بوذ داوود بگریست و گفت بار خذایا آنك معجون
۲۵ طینت او از آب نبوّتست و ترکیب طبیعت او از اصل برهان و حجّت

بعد از ایشان بوذه است و جون از اهل بیت بوذ و سخن طریقت او
بیشتر گفته است و روایت از وی بیشتر آمذه است کلمهٔ جند از آنِ او
بیاوریم که ایشان همه یکی اند جون ذکر او کرده شود از آنِ همه بوذ نه
بینی که قومی که مذهب او دارند مذهب دوازده امام دارند یعنی یکی
۵ دوازده است و دوازده یکی اگر تنها صفت او گویم بزبان و عبارة من
راست نیایذ که در جملهٔ علوم و اشارات و عبارات بی تکلّف بکمال بوذ
و قدوهٔ جملهٔ مشایخ بوذ و اعتماد همه بر وی بوذ و مقتداء مطلق بوذ هم
الٰهیانرا شیخ بوذ و هم محمّدیانرا امام و هم اهل ذوق‌را بیش‌رو و هم اهل
عشق‌را بیشوا هم عُبّادرا مقدّم هم زُهّادرا مکرّم هم صاحب تصنیف حقایق
۱۰ هم در لطایف تفسیر و اسرار تنزیل بی نظیر بوذ و از باقر رضی الله عنه
بسیار سخن نقل کرده است و عجب دارم از آن قوم کی ایشان خیال
بندند کی اهل سنّت و جماعت‌را با اهل بیت جیزی در راه است کی
اهل سنّت و جماعت اهل بیت‌را بایذ گفت بحقیقت و من آن نی دانم
کی کسی در خیال باطل مانده است آن می دانم کی هرکه بمحمّد ایمان دارذ
۱۵ و بفرزندانش ندارذ بمحمّد ایمان ندارذ تا بحدّی که شافعی در دوستی اهل
بیت تا بحدّی بوذه است که برفضش نسبت کردند و محبوس کردند و
او دران معنی شعری گفته است و یك بیت اینست شعر

لَوْ کان رَفْضًا حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ * فَلْیَشْهَدِ الثَّقَلانِ أَنّی رافِضُ

که فرموذه است یعنی اگر دوستی آل محمّد رفض است گو جمله جِنّ و
۲۰ اِنس گواهی دهیذ برفض من و اگر آل و اصحاب رسول دانستن از اصول
ایمان نیست بسی فضولی که بکار نمی آیذ می دانی اگر این نیز بدانی زیان
ندارذ بل که انصاف آنست که جون باذشاه دنیا و آخرت محمّدرا می
دانی وُزَرآءِ اورا بجای خوذ می بایـذ شناخت و صحابه‌را بجای خوذ و
فرزندان اورا بجای خوذ می بایذ شناخت تا سُنّی باك باشی و با هیج کس
۲۵ از بیوستگان باذشاهت کار نبوذ جنانك از ابو حنیفه رضی الله عنه برسیذند

ذکر ابو محمّد رویم
ذکر ابن عطاء
ذکر ابرهیم رقّی
ذکر یوسف اسباط
ذکر ابو یعقوب نهرجوری
ذکر سمنون محبّ
۵ ذکر ابو محمّد مرتعش
ذکر محمّد بن فضل
ذکر ابو الحسین بوشنجی
ذکر محمّد علی حکیم ترمذی
ذکر ابو الخیر اقطع
ذکر عبد الله روعدی
۱۰ ذکر ابو بکر ورّاق
ذکر عبد الله منازل
ذکر علی سهل اصفهانی
ذکر خیر نسّاج
ذکر ابو حمزهٔ خراسانی
ذکر احمد مسروق
ذکر عبد الله احمد مغربی
ذکر ابو علی جرجانی
ذکر ابو بکر کتّانی
۱۵ ذکر عبد الله محمّد خفیف
ذکر ابو محمّد جریری
ذکر حسین منصور حلاّج

قدّس الله ارواحهم بعد از آن آغاز کنیم بتوفیق الله تعالی از مقامات امام جعفر صادق رضی الله عنه

ذکر ابن محمّد جعفر الصادق علیه السلام

۲۰ آن سلطان ملّت مصطفوی آن برهان حجّت نبوي آن عامل صدّیق آن عالم تحقیق آن میوهٔ دل اولیا آن جگر گوشهٔ انبیا آن ناقد علی آن وارث نبی آن عارف عاشق جعفر الصادق رضی الله عنه گفته بوذیم که اگر ذکر انبیا و صحابه و اهل بیت کنیم کتابی جذاگانه بایذ ساخت این کتاب شرح اولیاست ۲۴ که بعد از ایشان بوذه اند امّا بسبب تبرّك بصادق ابتدا کنیم که او نیز

ذكر ذكر ذكر
ذو النون مصرى بايزيد بسطامى عبد الله مبارك
ذكر ذكر ذكر
سفيان ثورى شقيق بلخى ابو حنيفه كوفى
٥ ذكر ذكر ذكر
محمّد بن ادريس الشافعى احمد بن حنبل داود طائى
ذكر ذكر ذكر
حارث محاسبى سليمان دارائى محمّد سمّاك
ذكر ذكر ذكر
١٠ محمّد اسلم احمد حرب حاتم اصمّ
ذكر ذكر ذكر
سهل بن عبد الله تسترى معروف كرخى سرى سقطى
ذكر ذكر ذكر
فتح موصلى احمد حوارى احمد خضرويه
١٥ ذكر ذكر ذكر
ابو تراب نخشبى يحيى معاذ رازى شاه شجاع كرمانى
ذكر ذكر ذكر
يوسف بن الحسين ابو حفص حدّاد حمدون قصّار
ذكر ذكر ذكر
٢٠ منصور عمّار احمد عاصم الانطاكى عبد الله بن خبيق
ذكر ذكر ذكر
جنيد بغدادى عمرو عثمان مكّى بو سعيد خرّاز
ذكر ذكر ذكر
٢٤ ابو الحسين نورى ابو عثمان حيرى عبد الله بن الجلا

باشذ دیگر باعث آن بوذ که تا فردا نظر شفاعتی در کار این عاجز کنند
و مرا جون سگ اصحاب کهف اگر همه باستخوانی بوذ نومیذ نگردانند نقلست
که جمال موصلی رحمة الله علیه عمری خون خورد و جان کند و مال و
جاه بذل کرد تا در محاذات جوار روضهٔ خواجهٔ انبیا علیه السلام یك
۵ گورجای یافت آنگاه وصیّت کرد که بر سر خاکم نویسیذ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ
ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ سگی قدمی جند بر اثر دوستان تو زذ اورا در کار ایشان
کردی من نیز دعوی دوستی دوستان تو می کنم خذاوندا اگرجه من این
سخن‌را از هیج کسی هیجکسی نیم امّا محبّ ایشانم بحقّ جان باك انبیا و اولیا
و عُلَما که منِ غریب عاجزرا ازین قوم محجوب مگردان و ازان نظر خاص
۱۰ که با ایشان میرسذ محروم مکن و این کتابرا سبب درجهٔ قُرب گردان نه
سبب درکهٔ بُعد إِنَّكَ وَلِيُّ الْإِجَابَة اکنون اسامی این بزرگان که درین کتابند
یاذ کنیم بعد ازان شرح مقامات و کرامات و حالات ایشان آغاز نهیم
بعون الله تعالی

فهرست کتاب

۱۵ و ذکر اولیاء الله قدّس الله ارواحهم

ذکر	ذکر	ذکر
امام جعفر صادق	اویس قرنی	حسن بصری
ذکر	ذکر	ذکر
مالك دینار	محمّد واسع	حبیب عجمی
۲۰ ذکر	ذکر	ذکر
ابو حازم مکّی	عُتبه بن الغلام	رابعه العدویّه
ذکر	ذکر	ذکر
۲۴ فُضیْل عیاض	ابرهیم ادهم	بشر حافی

این عهدیست که این شیوه سخن بکلّی روی در نقاب آورده است و مدّعیان بلباس اهل معانی بیرون آمده و اهل دل جون کبریت احمر عزیز شده کما قال الجُنَیْد للشِّبلیّ رحمة الله علیهما اذا وجدتَ من یوافقك علی کلمةٍ ممّا نقول فتمسّكْ به جُنَیْد شبلی‌را گفت اگر در همه عالم کسی یابی که در یك
٥ کلمه ازین که تو می گوئی موافق تو بوذ دامنش گیر دیگر باعث آن بوذ کی جون می بینم کی روزگاری بدیذ آمده است که الأَخْیَرُ شرٌّ و اشرار النّاس اخیار النّاس‌را فراموش کرده اند تذکرهٔ ساختم اولیارا و این کتاب‌را تذکرة الاولیا نام نهاذم تا اهل خسران روزگار اهل دولت‌را فراموش نکنند و گوشه نشینان و خلوت گرفتگانرا طلب کنند و با ایشان رغبت نمایند تا در
١٠ نسیم دولت ایشان به سعادت ابدی بیوسته گردند دیگر باعث آن بوذ که جون این سخنی بوذ کی بهترین سخنها بوذ از جند وجه یکی آنك دنیارا بر دل مرد سرد کند و دوم آنك آخرت‌را با یاذ مرد دهذ سوم آنك دوستی حق در دل مرد بدیذ آیذ جهارم آنك مرد جون این نوع سخن‌را شنوذ زاد راه بی بایان ساختن گیرذ جمع کردن جنین سخنها از جملهٔ واجبات بوذ و
١٥ توان گفتن که در آفرینش به ازین کتاب نیست ازانك سخن ایشان شرح قران و اخباراست که بهترین جمله سخنهاست و توان گفتن که این کتابی است که مخنّثانرا مرد کذ و مردانرا شیرمرد کذ و شیرمردانرا فرد کذ و فردانرا عین درد کذ که هرکه این کتاب‌را جنانکه شرطست بر خواند آگاه گردد که آن جه درد بوذه است در جانهاء ایشان که این جنین
٢٠ کارها و این جنین شیوهٔ سخنها از دل ایشان بصحرا آمذست و من یکروز بیش امام مجد الدّین خوارزمی در آمذم اورا دیذم که میگریست گفتم خیرست گفت زهی سپاه سالاران که درین امّت بوذه اند بمثابة انبیا علیهم السلام که عُلَمآءُ أُمّتی کأَنبیاءِ بنی اسرائیل بس گفت ازان میگریم که دوش گفته بوذم که خذاوندا کار تو بعلّت نیست مرا ازین قوم یا از نظارگیان
٢٥ این قوم گردان که قسمی دیگررا طاقة ندارم میگریم که بوذ که مستجاب شده

باعث آن بوذ که جون قران و اخبار را لغت و نحو و تصریف می بایست
و بیشتر خلق از معانی آن بهره نمی توانست گرفت این سخنان که شرح
آنست و خاص و عام را در وی نصیب است اگرجه بیشتر بتازی بوذ با
زبان بارسی آوردم تا همه را شامل بوذ دیگر باعث آن بوذ که جون ظاهرا
٥ می بینم کی اگر یك سخن بر خلاف تو می گویند بخون آنکس سعی می کنی
وسالها بذان یك سخن کینه می گیری جون سخن باطل را در نفس تو جندین
اثرست سخن حق را در دل تو هم اثر تواند بوذ هزار جندان اگرجه تو
از آن خبر نیابی جنانك از امام عبد الرحمن إسکاف برسیذند که کسی
قران میخواند و نمی داند که جی می خواند آنرا هیج اثری بوذ گفت کسی
١٠ دارو می خورذ و نمی داند که جی می خورذ اثر می کند قران اثر نکند
بل که بسی اثر بکند فکیف اگر خوذ داند که جه می خواند اثر آن بسیار
بوذ دیگر باعث آن بوذ که دلی داشتم که جز این سخن نمی توانستم گفت
و شنیذ مگر بکره و ضرورت و ما لا بُدّ لاجرم از سخن ایشان وظیفهٔ
ساختم اهل روزگار را تا بوذ که بذین مایه هم کاسهٔ یابم جنانك شیخ ابو علی
١٥ سیاه گویذ کی مرا دو آرزوست یکی آنك تا سخنی از سخنهاء او می شنوم
دیگر آنك تا کسی از کسان او می بینم بس گفت من مردی اُمّی ام نه
جیزی توانم نوشت ونه جیزی توانم خواند یا کسی بایذم که سخن او گویذ
تا من می شنوم یا من می گویم و او می شنوذ اگر در بهشت گفت و گوی
او نخواهذ بوذ بو علی از بهشت بیزارست دیگر باعث آن بوذ که امام ابو
٢٠ یوسف همذانی رحمة الله علیه را برسیذند که جون این روزگار بگذرذ و
این طایفه روی در نقاب تواری آرند جکیم تا بسلامت بمانیم گفت هر روز
هشت ورق از سخن ایشان می خوانیذ بس وردی ساختن اهل غفلت را
فرض عین دیذم دیگر باعث آن بوذ که بی سببی از کوذکی باذ دوستی این
طایفه در دلم موج می زذ و همه وقت مفرّح دل من سخن ایشان بوذ بامیذ
٢٥ آنك المَرْءُ مع من احبّ بقدر وُسع خویش سخن ایشانرا جلوه کردم که

خوش گشت ترا در کار خوش آمدِ او کردم و گرنه آن بوذی دیذی که
با تو جه کردمی دیگر باعث آن بوذ که شیخ ابو علی دقّاق‌را گفتند که در
سخن مردان شنیذن هیچ فایده هست جون بذان کار نی توانیم کرد گفت
بلی در وی دو فایده هست یکی آنك اگر مرد طالب بوذ قوی همّت گردذ
٥ و طلبش زیاده کند دوم آنك اگر کسی در خوذ دماغی دارذ آن دماغ‌را
فرو شکند و دعوی از سر او بیرون کند و نیك او بذ نمایذ و اگر کور
نیست خوذ مشاهده کند کما قال الشیخ المحفوظ رحمة الله علیه لا تَزِنِ الْخَلْقَ
بمیزانك وَزِنْ نفسك بمیزان الموقنین لتعلمَ فضلهم و إفلاسك گفت خلق‌را
بترازوی خوذ وزن مکن امّا بترازوی مردان خوذرا بسنج تا بدانی فضل
١٠ ایشان و افلاس خوذ دیگر باعث آن بوذ که جُنَیْدرا گفتند مریدرا جه
فایده بوذ درین حکایات و روایات گفت سخن ایشان لشکریست از لشکرهاء
خذای تعالی که بذان مریدرا اگر دل شکسته بوذ قوی گردذ و از آن
لشکر مدد یابذ و حجّت این سخن آنست که حق تعالی میفرمایذ وَكُلًّا نَقُصُّ
عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ ما ای محمّد قصّهٔ گذشتگان با
١٥ تو می گوئیم تا دل تو بذان آرام گیرذ و قوی گردذ دیگر باعث آن بوذ
که خواجهٔ انبیا صلوات الله علیه می فرمایذ عند ذکر الصالحین تنزّل الرحمة
اگر کسی مایده نهذ که بر آن مایده رحمت بارذ تواند بوذ که اورا از آن
مایده بی فایده باز نگردانند دیگر باعث آن بوذ تا بوذ که از ارواح مقدّسهٔ
ایشان مددی بذین شوریده روزگار رسذ و بیش از اجل اورا در سایهٔ
٢٠ دولتی فرو آورذ دیگر باعث آن بوذ که جون بعد از قران و احادیث
بهترین سخنها سخن ایشان دیذم و جمله سخن ایشان شرح احادیث و قران
دیذم خوذرا بذین شُغل در افگندم تا اگر از ایشان نیستم باری خوذرا
بایشان تشبّه کرده باشم کی من تشبّه بقومٍ فهو منهم جنانك جُنَیْد رحمة الله
علیه گفت کی مدّعیانرا نیکو داریذ کی ایشان محقّق نمایند و بای ایشان‌را
٢٥ بوسه دهیذ که اگر همّتی بلند نداشتندی بجیزی دیگر دعوی کردندی دیگر

الله صلّی الله علیه و سلّم فقال أُوتیتُ جوامعَ الکَلِم و اختصر فی الکلام اختصارًا و اسانید بیفگندم و سخن بوذ که در یك کتاب نقل از شیخی بوذ و در کتابی دیگر از شیخی دیگر بخلاف آن و اضافاتِ حکایات و حالاتِ مختلف نیز هم بوذ آن قدر احتیاط که توانستم بجای آوردم دیگر سبب شرح ۵ نادادن آن بوذ که خوذرا در میان سخن ایشان آوردن ادب ندیذم و ذوق نیافتم و سخن خوذرا در میان جنین سخنان خوش ندیذم مگر جائی اندك اشارت کرده آمد برای دفع خیال نامحرمان و نااهلان دیگر سبب آن بوذ که هرکرا در سخن ایشان بشرحی حاجت خواهذ افتاذ اولیتر کی بسخن ایشان نگرذ و باز شرح دهذ دیگر سبب آن بوذ کی اولیا مختلف اند بعضی ۱۰ اهل معرفت اند و بعضی اهل معاملت اند و بعضی اهل محبّت اند و بعضی اهل توحید اند و بعضی همه اند و بعضی بصفتی اند و بعضی دون صفتی و بعضی بی صفت اند اگر یك یکرا شرح می داذم کتاب از شرط اختصار بیرون می شذ و اگر ذکر انبیا و صحابه و اهل بیت می کردم یك کتاب دیگر می بایست جذاگانه و شرح قومی جگونه در زبان من گنجذ که ایشان ۱۵ خوذ مذکور خذای و رسول اند و محمود قران و اخبار اند و آن عالم عالی دیگر است و جهانی دیگر انبیا و صحابه و اهل بیت سه قوم اند إن شاء الله در ذکر ایشان کتابی جمع کرده آیذ مارا تا از آن سه قوم مثلّثی از عطّار یاذگار ماند و مرا در جمع کردن این حدیث جند جیز باعث بوذ یکی رغبت براذران دین که التماس می کردند دیگر باعث آن بوذ تا ۲۰ از من یاذگاری ماند تا هرکه بر خواند از آنجا گشایشی یابذ مرا بدعاء خیر یاذ دارذ و بوذ کی بسبب گشایش او مرا در خاك گشایش دهند جنانك یحیی عمّار کی امام هری بوذ و استاذ شیخ عبد الله انصاری بوذ جون وفات کرد اورا بخواب دیذند برسیذند که خذای با تو جی کرد گفت خطاب فرموذ که یحیی با تو کارها داشتم سخت لیکن روزی در مجلسی ۲۵ مارا می ستوذی دوستی از دوستان ما آن جایگه بگذشت آن بشنیذ وقتش

الی نعیم الدارَیْن من شواهد الغیب المکنون بما لا یُبصره لواحظ العیون ولا یستشرف له طوالع العقول و نواجم الظنون و بلغ قلوبهم بما کاشفها به من نهایات المطالب و غایات الهِمَم و اقتنع عن اسرارهم ممّا طالعها به من اقاصی المقاصد و غایات الغُمَم و استصفی ارواحهم بما یستملکه من انوار الجلایا
۵ القدسیّة عن شوائب الانوار و کدورات الظُلَم صلّی الله علیه و علی آله و اصحابه ما ذرّ شارق لُطْف من مشرق فضل و ما وقب غاسق بُعْد من اُفُق طرد ما ابتُلِیَ بالبُعْد العاشق و ما اومض بارق هدایة من سحاب عنایة و ما لفظ ناطق صِدْق بکلمة عِشْق و ما تقلقل قدم شوق فی بادیة ذوق و سلّم تسلیمًا کثیرًا

آغاز کتاب

۱۰ جون از قران و احادیث گذشتی هیچ سخن بالای سخن مشایخ طریقت نیست رحمة الله علیهم کی سخن ایشان نتیجهٔ کار و حالست نه ثمرهٔ حفظ و قالست و از عیانست نه از بیانست و از اسرارست نه از تکرار است و از علم لَدُنی است نه از علم کسبی است و از جوشیذنست نه از کوشیذنست و از عالم ادّبنی ربّی است نه از عالم علّمنی اَبی است کی
۱۵ ایشان ورثهٔ انبیا انـد صلوات الله علیهم اجمعین و جماعتی‌را از دوستان رغبتی تمام می دیذم بسخن این قوم و مرا نیز میلی عظیم بوذ بمطالعهٔ حال ایشان و سخن بسیار بوذ اگر همه‌را جمع می کردم دراز می شذ التقاطی کردم از برای خویش و از برای دوستان و اگر تو نیز ازین بردهٔ از برای تو و اگر کسی سخن ایشان زیاده ازین خواهذ در کُتُب متقدّمان و متأخّران
۲۰ این طایفه بسیار یافته می شوذ از آنجا طلب کنذ و اگر طالبی شرح کلمات این قوم مُشبع طلب کنذ و در کتاب شرح القلب و کتاب کشف الاسرار و کتاب معرفة النفس و الربّ زبر و زیر آیذ و بذان معانی محیط شوذ هرکی این سه کتاب‌را معلوم کرد گمان ما آنست که هیچ سخن این طایفه الاّ ما شاء الله بر وی بوشیذه نماند و اگر اینجا شرح این کلمات دادمی هزار
۲۵ کاغذ بر آمذی امّا طریق ایجاز و اختصار سبردن سنّت است کما فخر رسول

بسم الله الرّحمن الرحيم

الحمد لله الجوّاد بافضل انواع النعمآء المنّان باشرف اصناف العطآء المحمود
فى اعالى ذُرَى العزّ والكبريآء المعبود باحسن اجناس العبادات فى اعماق
الارض واطباق السمآء ذى العظمة والجبروت والبهآء والجلالة والملكوت والسنآء
٥ الّذى علا فاحتجب بانوار المجد والقُدْس والثنآء عن أعْيُن الناظرين وابصار
البُصرآء ودنا فاقترب من بصاير المحترقين فى وهج العنآء وربط طَرَفَ بقآء
المنغمسين فى لُجَج بحار توحيده بالفنآء وخلط شَرَفَ فنآء المتغلغلين فى قعر
قربة البهآء بمحض البقآء واغناهم بعزّة الفقر اليه عن ذلّ الركون الى الاشيآء
واولاهم التوفيق للحمد عمّا هو فى خزانة الآلآء واغناهم بالفنآء عن البقآء وبالبقآء
١٠ عن الفنآء فصاروا بنور فنآء الفنآء مخلَّصين عن هوآء الاهوآء وحطّوا رحال
الأُنس بفِنآء القُدْس مودّعين بفنآء الفنآء و انقطعوا بالنور الحقيقىّ عن تخايل
الاظلال و تماثيل الافيآء الّتى هى اعيان الدهمآء و اشخاص الإنشآء نحمده على
ان كفانا كَيْدَ من عادانا فيه و دفع عنّا شرّ من ناوانا بقلبه و آوانا بفيه و
شغل عنّا كُلَّ شاغلٍ عنه و الّف بيننا و بين كلّ مؤلّف بيننا و بينه و جعلنا
١٥ خَدَمًا و عبادًا له و اكرمنا بشريف خطابه و كريم كتابه و جعلنا متّبعين
لحبيبه ثمّ من جملة احِبّايه و نشهد ان لا اله الاّ الله وحده لا شريك له
يوازيه ولا نظير له يضاهيه فان نظرْنا الى الاوصاف الالوهيّة فلا اله الاّ هو
و ان تاملْنا الوجود فلا هو الاّ هو و نشهد انّ محمّدًا عبده و رسوله و نبيّه
و صفيّه ارسله بالحقّ الى كافّة الخلق فحلّ برفيع محلّه عقد اهل الزيغ و الضلال
٢٠ و فلّ بحدّه عدد زُمَر الخِزْى و النكال و اطفأ بنوره نار الغواية و بوّأ انصارَهُ
دارَ الهداية و اضاء قلوب المهتدين بهدْيه بانوار جواهر الدين و وفّقهم لاقتنآء
مفاخر ذخاير اليقين و بصّرهم بغوامض سراير النبيّين وخصّ الاصفيآء و الاتقيآء
٢٢ من اتباعهم الّذين نفضوا ايديهم عن الكونَيْن و رفضوا عن قلوبهم الالتفات

یافت میشود و لیکن پُر واضح است که غرض اصلی از وضع همچو کتابی غیر این امور است و اصلا نظر مصنّفِ آن بمسائل تاریخی و دقّت در نقل و ضبط وقایع بطور صحّت نبوده مقصود عمده نصیحت و موعظه و تمثیل و تهذیب اخلاق و نحو آن بوده است و این امور توقّف بصحّت تاریخ ندارد و با مغلوط و مخلوط بودن آن هم غرض بانجام می رسد.

صادق عَمَرا و حال آنکه وفات جعفر صادق در سنهٔ ۱٤۸ و وفات بایزید در سنهٔ ۲٦۱ بود و مابین این دو تاریخ ۱۱۳ سال فاصله است مگر اینکه بگوئیم بایزید بسطامی هم از آن عمرهای کذائی داشته است که اشاره بآن شد و امثال ذلك که بسیار فراوان است، و احادیث موضوعه مثل «قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ نُعْمَانُ بْنُ ثَابِتٍ وَ كُنْيَتُهُ أَبُو حَنِيفَةَ هُوَ سِرَاجُ أُمَّتِي» و نحو آن که در صحاح معتبره اصلا منقول نیست، و امور غریبه (با قطع نظر از خوارق عادات) مانند چهل روز گِل خوردن کسی و پانزده روز ریگ خوردن دیگری و نمردن و مانند آنکه سَهْل بن عبد الله تستری روزه میگرفت و هر هفتاد روز یکمرتبه افطار میکرد و مانند آنکه یکی بر بامی در سجده میگریست اشکش از ناودان جاری شده بر جامهٔ یکی از عابرین چکید و آن شخص در خانه‌را کوفت و پرسید که این آب ناودان پاك بود یا نجس و مانند آنکه کسی از یکی از بزرگان مسألهٔ از حیا پرسید وی جواب داده آن شخص از شرم آب شد و بروی زمین ریخت و زمین تر شد کسی دیگر آمد پرسید که این آب چیست گفت فلانی است که از شرم آب شد و امثال ذلك،

محمّـد بن عبد الوهّـاب القزوینی

لندن، ۲٤ شوّال سنه ۱۳۳۲

بغداذ کردی برای من کردی و من اینج کردم برای خدا کردم» (ص ۳۲۹)،
و دیگر این کلمات: پانجه = پانزده

هژده
هشده } = هجده

دینه = دیروز
نبایذ = مباذا
بخفت = بخواب (امر حاضر)
بوك = بُوَدْ که یعنی شاید
سدیگر = سوم و نحو ذلك که در این کتاب صفحه خالی از آن نیست

و آخر الأمر بایـد بخاطر آورد که این کتاب اگر از حیث نظر تاریخی ملاحظه شود معلوم خواهد شد که در ضبط وقایع و صحّت مطالب خالی از مسامحه نیست و اعتماد بدان نمیتوان کرد و مطالب ضعیف و مشکوك بلکه مکذوب و غیر مطابق واقع و احادیث موضوع و امور بسیار غریب (با قطع نظر از خوارق عادات و کرامات) و اغلاط تاریخی[1] در آن بسیار

[1] امور مکذوبه مانند مسلمان شدن چهل و دو هزار گبر و ترسا و جهود بواسطهٔ ظهور کرامات از جنازهٔ احمد بن حنبل (ما ظهور کرامات را انکار نمیکنیم بلکه اسلام فجائی ۴۲ هزار نفررا تکذیب می نمائیم چه اگر صحّت داشت باید اقلاً یك نفر از مؤرّخین آنرا نقل کرده باشد) و اسلام آوردن چهار صد نفر از علماء نصاری مرسلین از جانب قیصر بواسطهٔ کرامت شافعی و گوهر فروش بودن حسن بصری و بروم رفتن او برای تجارت و امثال ذلك، و اغلاط تاریخی مانند آنکه پیغمبر روزی بخانه آمد حسن بصری را در کنار او گذاشتند و حال آنکه حسن در سنهٔ ۲۱ دو سال از خلافت عمر باقی مانده متولّد شد و مانند شاگردی کردن بایزید بسطامی جعفر

آنرا بر داشت و جائی نیافت که آنرا بنهاذی (ص ۴۳۵)
(یعنی بنهَدْ)،

و دیگر آنکه ماضی بعید[1] از فعل بودن‌را که اکنون همان بلفظ ماضیِ معیّن[2] یعنی «بود» استعمال میکنند در این کتاب بلفظ حقیقی آن یعنی «بوذه بوذ» استعمال کرده مثال:

آنجا که آن چهار دانگ در جیب می نهاذی خدای تعالی حاضر نبوذ و آن ساعت اعتماد بر خدای نبوذه بوذ (ص ۲۰۰)،

و دیگر آنکه در جمع مخاطب خواه ماضی خواه مضارع که مستعملِ آن در فارسی «کردید» و «کنید» است در این کتاب آنرا هم «کردید» و «کنید» استعمال میکند مانند معمول و هم «کردیت» و «کنیت» بقلب دال بتاء و هر دورا علی السّواء استعمال می نماید بدون اکثریّت یا ترجیح احدهما بر دیگری و مثالش بسیار است،

و دیگر ادخالِ بائی است که در اوّل افعال ملحق میشود بر حرف نفی (نه) مانند «بنه خواستمی» «بنه سوزی» «بنه خواهم» و استعمال مشهور آن است که در این مورد اصلا باء بر فعل داخل نکنند،

امّا قسم سوّم یعنی خصایص لغوی در این کتاب بسیار است و در ضمن مطالعه بسیار دیده میشود و ما بچند مثال از آن اقتصار می نمائیم،

یکی قلب کردن باء است بواو مانند کاوین = کابین، اشتروانی = اشتر بانی، اشتروار = اشتربار و غیرها،

و دیگر عکس آن مانند کجابه = کجاوه،

و دیگر قلب باء بفاء مانند زفان = زبان،

و دیگر قلب باء فارسی بواو مانند وادید = پدید،

و قلب شین بجیم مانند کا جکی = کا شکی،

و استعمال «اینج در مقابل آنج مانند اینکْ و آنکْ مثل: «هرچه در

---

[1] Pluperfect. [2] «Passé défini», or Simple Past.

اگر تو چنان بوذتی که بایستی او ترا آن نتوانستی گفت (ص ۱۸٤)،
کاشکی تو از مسلمانان بوذتی (ص ۲٤۷)،

مثال دوّم: اگر شما در آنجا نگه نمیکردتی ایشان چندین اسراف نکردندی پس چون شما نظر میکنیذ شریك باشیذ در مظلمت این اسراف (ص ۱۹۱)،

مثال سوّم: اگر دست دیگر بیرون بوذی نصیب وی بداذمانی (ص ۳۲۹)، و در جای دیگر میگوید: این حال که ترا پیش آمذه است اگر بمال و جمال راست آمذی مالهای عظیم بداذیمی (ص ۲٦)،
کاشکی بیامذی و هر دینی که بخواستی ما موافقت او کردمانی (ص ۲٦۹)،
کاشکی گوسفندی بوذی تا بریان کردمانی (ص ۳۲٤) واین بعینه نظیر این عبارت است در جای دیگر: کاشکی گوشت حلال بوذی تا بر این آتش بریان کردیمی (ص ۱۰٦)،

و دیگر آنکه از این کتاب معلوم میشود که برای مطیعیٔ ماضی[1] (در غیر مورد تمنّی) صیغهٔ مخصوصی داشته‌اند و اکنون در ایران مطیعیِ ماضی و حال را بیك صیغه استعمال میکنند:

مثال: بار دیگر بساخت و بنزدیك او آورد هم فراغت نیافت که بخوردی، (ص ۲٤۱) (یعنی بخورَد چنانکه اکنون گویند)،
می بایست که ترا دیذمی (ص ۲۷٦) (یعنی ببینم)،
مریدرا زهره نبوذی که پیش او بنشستی (ص ۳۲٦) (یعنی بنشیندْ)،

---

[1] Subjunctive past.

هرگز از کسی چیزی نگرفتی گفتی اگر دانی که در نی مانم بگیری (ص ۱۹۱)،
کاشکی که بدانی که مرا دشمن میدارذ (ص ۲٤٤)،
اگر همهٔ عمر بشکر مشغول گردئی آخ (مفرد مخاطب: ص ۱۱۲)،
اگر بیم دوزخ نبوذی یك تن بطاعت نباشذی (ص ۳۰۳)،
کاشکی خلق بشناخت خود توانندی رسیذ (ص ۱٦٤)،
و دیگر آنکه برای شرطیّهٔ ماضی[1] و مطیعهٔ ماضی[2] (در خصوص مورد تمنّی) که در فارسی دو شکل مشهور دارند باینطریق:

	مفرد	جمع
متکلّم	کردمی یا میکردم	کردیمی یا میکردیم
مخاطب	.... میکردی	.... میکردید
غایب	کردی یا میکرد	کردندی یا میکردند

در این کتاب برای مفرد مخاطب غالبًا کردتی استعمال میکند و گاه برای جمع مخاطب نیز کردتی استعمال می نماید،[3] و بجای متکلّم مع الغیر کردمانی استعمال میکند،
مثال اوّل: تو اگر امروز حرب کردتی اسیر شدی ... و چون گوشت خوك بخوردّتی کافرت کردندی (ص ٤۲)،
اگر دیوانه بوذی طهارت نکردتی (ص ۱۱٦)،

جلد اوّل را تصفّح کردم و احتمال میدهم در جلد دوّم پیدا شود،

[1] Conditional past. [2] Past optative.

[3] جناب پرفسر ادوارد برون دام ظلّه العالی در تعلیقهٔ که چند وقت قبل به بنده مرقوم داشته بودند نوشته بودند که بجای کردیمی و کردیدی و کردندی کردمانی و کردتانی و کردشانی استعمال میکند بنده کردتانی و کردشانی را پیدا نکردم و احتمال میدهم در جلد دوّم پیدا شود،

امّا قسم اوّل مثل آنکه بجمع و اسم جمع ذوی العقول ضمیر منرد راجع می نماید، مثال: آدم و حوّا بمُرد و نوح و ابراهیم و خلیل بمُرد (ص۲۰) یعنی بمردند، بیشتر خلق از معانئ آن بهره نمی توانست گرفت (ص۵) یعنی نمی توانستند،

و دیگر آنکه لفظ (را) که در فارسی علامت منعول بـه و منعول له بلا واسطه است گاه در منعول بواسطه در می آورد مثال:

دنیارا بگیر از برای تن‌را و آخرت‌را بگیر از برای دل‌را (ص۱۹۳)،

خدای‌را از بهر چرا پرستی (ص۶۹) یعنی از بهر چه،

او برای ترا که بندهٔ بَدَم مرا دشمن میدارد (ص۲۳۹) یعنی برای تو و نحو ذلك،

امّا قسم دوّم یعنی خصایص صرفی یکی مثل آنکـه برای شرطیّهٔ حال[1] و مطیعی حال[2] صیغهٔ مخصوصی استعمال میکند که جای دیگر بنظر نرسیده جز بعض صیغ آن نادرًا در بعضی اشعار قدماء و آن این است: کُنَمی، کُنِی، کُنَدی ....، ....،[3] کنندی مثال:

اگر توانی خودرا طلاق دهی (ص۹۳)،

مثل کی بجای که و آنك = آنکه، آنج = آنچه، هرج = هرچه، کبا = که با، هیچیز = هیچ چیز، سختر = سخت تر، ودیگر نوشتن یاء مخاطب بعد از هاء مخفیّه مانند مانندهٔی و بوذهٔی و نهٔی و کهٔی یعنی مانـدهٔ و بوذهٔ و نهٔ (یعنی نیستی) و کهٔ (یعنی کیستی)، و دیگر نوشتن چیم و پاء فارسی مثل جیم و باء عربی با یك نقطه، و دیگر اظهار نقطهٔ ذال در آنمواضع که بقاعدهٔ مشهورِ دال و ذال (ما قبل وی ار ساکن جز وای بود، دال است وگر نه ذال معجم خوانند) باید ذال معجمه باشد و امثال ذلك.

[1] Conditional present. [2] Present Optative.

[3] دو صیغهٔ متکلّم مع الغیر و جمع مخاطب‌را پیدا نکردم چون بنده فقط

سخت و سخنان حکمت آمیز و نصایح و مواعظ بسیار سودمند بحال هیئت اجتماعیّه وعامّهٔ ناس که از ایشان منقول است، و از این حیثیّات این کتاب اهمیّتی بسیار عظیم و تأثیری بسیار قویّ دارد بلکه میتوان گفت در این باب عدیم النّظیر است، و یکی از صوفیّه کلماتِ مشایخِ این کتاب‌را علیحده جمع کرده است (حاجی خلیفه نمرهٔ ۲۷۹۷)

و دیگر از حیث انشاء و اسلوب عبارت آن، در انشاء این کتاب دو صفتْ نیك ظاهر است یکی سادگی و یکی شیرینی و در این دو صفت بکمال و بالاترین درجه است [1] و در زبان فارسی کتابی جامع ایندو صفت بدین درجه سراغ ندارم که اینرا بدانکتاب تشبیه کنم و البتّه کتابی که برای عبرت و پند عموم مردم ساخته شده است باید در کمال سادگی و خالی از هر گونه تصنّع وتکلّفی باشد والاّ مقصود اصلی فوت میشود

درعبارت این کتاب بعضی استعمالات غریب و مخصوص یافت میشود که نظیرش یا هیچ دیده نشده یا اقلاً در عبارات نثر بنظر نرسیده و مخصوص بشعر است و این استعمالات غریب از این سه قسم خارج نیست بعضی خصایص نحوی است و بعضی صرفی و پارهٔ لغوی [2]

---

[1] در اوایل تراجم ملتزم شده است که چند سطر عبارت مسجّع البتّه بیاورد و صاحب ترجمه‌را با صفتی از اوصاف او تسجیع نماید وگاهگاه بسبب همین التزام بعضی سجعهای بسیار با تکلّف و رکیك دیده میشود مثلا «آن از دو کون کرده اعراض، پیر وقت فُضَیْل بن عیاض» ومثل «آن زمین کرده بتن مطهّر، آن فلك کرده بجان منوّر آلخ» ص۲۲۸. و نیز در اوایل تراجم لفظ «بوذ» و «داشت»را بسیار مکرّر میکند بحدّیکه در بعضی مواضع ده مرتبه تکرار لفظ «بوذ» دیده میشود،

[2] بعضی خصایص رسم الخطّی نیز یافت میشود ولی آن تخصیص باین کتاب ندارد بلکه رسم الخطّ غالبِ کتبی است که قبل از قرن هفتم نوشته شده است

و مناقب صوفیّه و مشایخ طریقت تألیف نموده‌اند مانند کتاب طبقات الصّوفیّة لابی عبد الرّحمن محمّد بن الحسین السُّلَمیّ النّیسابوری المتوفّی سنة ۴۱۲ [1] و حلیة الاولیاء لابی نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی المتوفّی سنة ۴۳۰ که در مقدّمهٔ صفوة الصّفوة نام آن برده شده است و مناقب الأبرار و محاسن الأخیار لمجد الدّین ابی عبد الله الحسین بن نصر المعروف بابن خمیس الکعبیّ الجُهَنیّ الموصلیّ الشّافعیّ المتوفّی سنة ۵۵۲ [2] و صفوة الصّفوة لجمال الدّین ابی الفرج عبد الرّحمن بن علّی بن الجوزیّ البغدادیّ الحنبلیّ المتوفّی سنة ۵۹۷ [3] و غیرها و غیرها (رجوع کنید بفهرست عربیّ بریتش میوزیوم در باب «تراجم صوفیّه»)، ولی در زبان فارسی آنچه در نظر است دو کتاب است که قبل از تذکرة الأولیاء تألیف شده یکی کشف المحجوب لأرباب القلوب لابی الحسن علیّ بن عثمان الجُلّابی الغزنویّ المتوفّی سنة ۴۶۵ [4] و یکی ترجمهٔ طبقات الصوفیّهٔ مذکور للسُّلَمیّ که آنرا شیخ الأسلام ابو اسمعیل عبد الله بن محمّد الأنصاری الخزرجیّ الهرویّ المتوفّی سنة ۴۸۱ در مجالس وعظ و تذکیر املا نموده و بعضی تراجم مشایخ دیگر که در آن کتاب مذکور نشده‌اند و بعضی از اذواق و مواجید خود بران افزوده و چون آن کتاب بزبان هروی قدیم بوده است مولانا عبد الرّحمن جامی آنرا تلخیص و تهذیب نموده و بزبان معمول عصر خود در آورده و نفحات الأنس معروف‌را ساخته است (و غیر ازاین کتب مذکوره نیز شاید بوده است ولی معروف نیست یا بنده نمیدانم)

و دیگر از حیث بیان مقامات عارفین و مناقب صوفیّه و مکارم اخلاق مشایخ طریقت و سیرهٔ اولیا و صالحین و شرح مجاریٔ حالات و چگونگیٔ اوضاع ایشان در زهد و ورع و ریاضات شاقّه و مجاهدات بسیار

---

[1] Add. 18,520 بریتیش میوزیوم،
[2] Add. 23367 ایضا،
[3] Or. 3018, Add. 18521, 18522 ایضًا،
[4] Or. 219 ایضًا،

همهٔ قرائن بهتر و مُفیدتر است آن است که در اوّل کتاب مظهر العجایب اسمِ شیخ نجم الدّین کُبْرَیرا می برد بطریقی که معلوم میشود در وقت نظم آن کتاب متوفّی بوده است:

این چنین گفته است نجم الدّین ما * آنکه بوده در جهان از اولیا
آن ولیِّ عصر و سلطان جهان * منبع احسان و نور عارفان
شیخ نجم الدّین کبری نام او * وز جهان جان و دل پیغام او

وبدیهی است که اگر شیخ نجم الدّین در حیات بود بلفظ «بوده» تعبیر نمی کرد و چون وفات شیخ نجم الدّین کبری باتّفاق مؤرّخین در سنهٔ ٦١٨ در فتنهٔ مغول و فتح خوارزم بوده است[1] پس بطور قطع و یقین استفاده میشود که عطّار بعد از سنهٔ ٦١٨ زنده بوده است و نیز فی الجمله میتوان استنباط کرد که تألیف تذکرة الاولیاء قبل از ٦١٨ بوده چه در مقدّمهٔ این کتاب یعنی مظهر العجایب اسم تذکرة الاولیاءرا در ضمن کتب مؤلّفهٔ خود ذکر میکند

امّا اهمّیّت و قدر این کتاب یعنی تذکرة الأولیاء از چند راه است، یکی از حیثِ قِدَم مَتْن با ملاحظهٔ قلّت وجود نثر در زبان فارسی عموماً و در آن اعصار خصوصًا و اگر بخواهیم کتبی که در زبان فارسی در حدود قرن پنجم وششم هجری نوشته شده است بشماریم شاید برای رسانیدن عدد آنها بعقد عشرات باید مقداری فکر کنیم و شاید هم بعد از فکر بسیار محتاج شویم بتفحّص در فهارس، پس در این صورت کتابی که از آن عصر بدست بیاید و باینرجه شیرین و ساده نوشته شده باشد خیلی قدر خواهد داشت، وقبل از تذکرة الأولیاء بزبان عربی کتب بسیار در تراجم اولیاء

[1] رجوع کنید بتاریخ امام یافعی (Add. 16645, f. 497b) و نفحات (Add. 16717, f. 201a) و مجالس المؤمنین (Add. 23541, f. 317a) و هفت اقلیم (Or. 203, f 403b) و سفینة الأولیاء (Or. 224. f. 97b) ورياض العارفين (Or. 3536, f. 54b).

*

روز سه شنبه بوقتِ استوا * بیستم روزی بُد از ماه خدا
پانصد و هفتاد و سه بگذشته سال * هم ز تاریخ رسول ذو الجلال [1]

دیگر آنکه عطّار با شیخ مجد الدّین بغدادی که اورا شیخ مجد الدّین خوارزمی نیز گویند معاصر بوده و بقول جامی در نفحات از مریدان او بوده و در مقدّمهٔ تذکرة الاولیاء صَ ٦ میگوید «من یکروز پیش امام مجد الدّین خوارزمی در آمدم الخ» و وفات شیخ مجد الدّین در سنهٔ ٦٠٦ یا ٦١٦ بوده پس تقریبًا عصر عطّار معلوم میشود که کَیْ بوده، و یکی دیگر که از

[1] در مفتاح الفتوح که منسوب است بعطّار و مندرج است در کلّیّات عطّار (نمرهٔ 559 در کتبخانهٔ دیوان هند) این تأریخ‌را دارد:

بسال ششصد و هشتاد و دو چار * شهور سال‌را بُد آخر کار
ز ذو الحجّه گذشته بُد ده و پنج * که مدفون کردم اندر دفتر این گنج

و همچنین در آخر کنز الأسرار منسوب بعطّار که در همین مجموعه است این بیت مسطور است:

رساند نفع‌را بر خاص و عام این * که در ششصد نود نُه شد تمام این

ولی ایندو کتاب از عطّار نیست مفتاح الفتوح از شخصی است «زنجانی» چنانکه از مطالعهٔ آن واضح میگردد و کنز الأسرار معلوم نیست از کیست، و با وجود آنکه رسم عطّار آن است که در دیباچهٔ غالب کتبش کتابهای سابقش‌را اسم میبرد در ایندو کتاب هیچ جا اسمی از سائر کتبش نبرده است و بعلاوه در مفتاح الفتوح گوید «من در عمرم تألیفی جز این نکرده‌ام»، و در هیچ یك از کتب تذکره و در حاجی خلیفه اسمی از ایندو کتاب در ضمن تألیف عطّار نیست، و دو تاریخ مذکور در آخر آندو کتاب اقوی دلیل است بر نبودن آنها از عطّار و آیْتَه (Ethé) در فهرست کتب فارسیهٔ دیوان هند ملتفت آن دو بیت مفتاح الفتوح نشده و بیت کنز الأسرار‌را حمل بر غلط بودنِ نسخه کرده است و این سهو است.

طویل میدهند چنانکه بعطّار صد و چهارده سال عمر داده‌اند[1] و آنچه یقین است آن است که عمر عطّار بهفتاد و اند سال رسیده چنانکه خود در دیوان گوید:

مرگ در آورده پیش وادی صد ساله راه
عمرِ تو افگنده شب بر سر هفتاد و اند

و زیاده بر این معلوم نیست چقدر در حیات بوده، وفوت عطّاررا بواسطهٔ شهادت در فتنهٔ مغول می نویسند و این هم بهیچوجه معلوم نشد و در تاریخ گزیده در ترجمهٔ عطّار هیچ اشاره باین امر نمیکند و ولادتِ اورا از دولتشاه ببعد در سنهٔ ٥١٢ نوشته اند و این‌را هم باید تحت الشّکّ محفوظ داشت

امّا آنچه از خودِ کلمات عطّار در تعیین عصر وی بقرائن معلوم میشود این است:

آخرترین حادثهٔ که عطّار در مثنویّاتش اشاره بدان میکند فتنهٔ اترالِ غُزّاست (Add. 16787, f. 216b) که در سنهٔ ٥٤٨ بوده است، دیگر آنکه در یك نسخهٔ منطق الطّیر (بریتش میوزیوم Or. 1227 ورق آخر وکتبخانهٔ دیوان هند 559 f. 145a) ایندو بیت موجود است

---

[1] عجب آن است که عرفا و مرتاضین غالبًا عمرهای بسیار طولانی می نموده‌اند بقسمی که گاه خارج از عادت میشده است مثلا ابو محمّد جریری بیشتر از صد سال عمر داشته و ابو الحسین قرافی صد و ده سال و ابو الحسین علی زرین مَرْوِی و ابو بکر دقّی هر کدام صد و بیست سال و ابو عبد الله مغربی صد و بیست و دو سال و ابو الحسین سیروانی صد و بیست وچهار سال و قطب الدّین حیدر و ناصر خسرو هر کدام صد و چهل سال و ابو الرّضا رتن هندی هزار و چهار صد سال! (رجوع کنید بتذکرهای اولیا).

شمار بیت بیت اینها بگویم
من از کِشت معانی تخم رُویم
دویست و دو هزار وشصت بیت است
زیاده تا یکی میدان که قیداست (کذا)

امّا تأریخ وفات شیخ عطّار باید دانست که ارباب تذکره وغیرهم چنان اختلافی در آن نموده‌اند که بسبب بُعدِ تفاوت بین الأقدم والأحدث اعتماد از همهٔ آنها بر داشته میشود باین تفصیل:

سنهٔ ٥٨٩ هـ (دولتشاه وقاضی نور الله)
„ ٥٩٧ „ (فهرستِ عربی ولاتینیٔ قدیم بریتش میوزیوم صـ ٤٨)
„ ٦١٩ „ (دولتشاه وحاجی خلیفه وتقیّ کاشی وامین احمد رازی)
„ ٦٢٧ „ (جامی در نفحات و دولتشاه و حاجی خلیفه و امین احمد رازی وقاضی نور الله و محمّد دارا شکوه در سفنیة الاولیاء و تقیّ کاشی و رضا قلیخان) [1]
„ ٦٤٢ „ (حاجی خلیفه)

و تفاوت بین اقدم و احدث این تواریخ یعنی بین ٥٨٩ و ٦٤٢ چهل وسه سال است که خود یك جیلی [2] است و ارباب تذکره غالبًا در اینگونه اختلافات آنکه از همه مؤخّرتر است صحیح گرفته و بصاحب آن عمری

این امر که مقصودش «سیّوده» است یعنی چهل آن است که در هفت اقلیم گوید «آورده اند که ویرا چهل رساله نظم است از مثنوی وغیره»

[1] کثرت عدد آنهائی که در ٦٢٧ ذکر کرده‌اند نباید سبب ترجیح آن قرار داد چه تمامًا از نفحات نقل کرده‌اند و این جای شكّ نیست ولی چون جامی در نقل تأریخ وفیات ضابط و ثقه است میتوان اعتماد باین قول نمود ولی یقین نمیتوان کرد،

[2] یعنی «Generation».

ناصرِ خسرو چو در یُمگان نشست * آه او از چرخ این کیوان گذشت
کرد کُنجِ عزلت این جاگَهْ قبول * او شنید این جایگَهْ گفتِ رسول
بود فرزندِ رسول آن مرد دین * با خوارج بود اورا جنگ و کین
چون نبود او مردِ میدانِ سگان * زآن چو لعل اندر بدخشان شد نهان
گوشهٔ یُمگان گرفت و کُنج کُوه * تا نبیند روی شومِ آن گروه
من چو آن سلطان گرفتم گوشهٔ * چون بمعنی داد مارا توشهٔ

و در جای دیگر گوید: (دیوان)

مرا گویند کو عزلت گرفته است * درین عزلت خدارا یاد دارم
سرِ کس می ندارم چون کنم من * مگر من طبع بوتیمار دارم

وبسببِ کثرت تألیفِ رسایل و نظمِ اشعار عطّاررا در عصر خودش بپُرگوئی منسوب میکرده اند چنانکه خود گوید (خسرونامه):

کسی کو چون منی‌را عیب جوی است * همین گوید که او بسیار گوی است
ولیکن چون بسی دارم معانی * بسی گویم تو مشنو می تو دانی

و در جائی دیگر بعد از ذکر سیزده کتاب [1] از تألیفِ خودش میگوید که عددِ ابیات این کتب با کتب دیگرش که بچهل کتاب میرسد ۲۰۲۰۶ بیت است آیا این مرد چقدر شعر بنظم آورده و چقدر عمر صرف آنها کرده! گوید:

بدان خودرا که سیّ وده کتب‌را
نهادم بر طریق علم اسما [2]

---

[1] جوهر الذّات، مظهر العجایب، وصلت نامه، اسرار نامه، الٰهی نامه، مصیبت نامه، بلبل نامه، اشتر نامه، تذکرة الأولیاء، معراج نامه، مختار نامه، جواهر نامه، شرح القلب. و تذکرة الأولیاء هم که نثر است لا بُدّ نباید آن‌را محسوب داشته باشد.

[2] در اصل نسخه این طوراست «بدان خودرا که سیوده کتب‌را» و مؤیّد

داد خواهم از تو آنجا پیش حق * غیر از این فردا نمیخواهم سبق
زان بسوزی «مظهرم» کان اسم اوست * غافل از سرّ خدا و دید دوست
ای سمرقندی حذر از سوزشش * چون کنی ز آتش در اینجا پوششش
هم بسوزی جملگی مدحِ ورا * از خدا شرمی بدار ای بی حیا
لعنتِ حق باد بر سوزنده‌اش * چونکه یزدان از در خود رانده‌اش
تو یزیدِ عصرِ مائی ای پلید * میکنی نفس حُسَیْن اینجا شهید
ای سمرقندی مکن اینکار تو * می فرستی خویش‌را در نار تو
مظهرم گوئی ببایـد سوختن * چشم مظهر خوان ببایـد دوختن
در جهان خوانند مظهررا کسان * بر تو خواهند کرد لعنت بیکران
من تورا کردم حواله با خدا * میدهد ای سگ ترا آخر جزا
آنچه بر من کردهٔ پیش آیدت * گرگِ مردم خوار اینجا خایدت
زیر و بالا گردد اینجا حال تو * جملگی تاراج گردد مال تو
ای پسر چون بشنوی از زورِ او * لعنتی کن بر روان و گورِ او
روح مارا شاد گردان ای جوان * لعنتی بر کفر آن نادان رسان
بر من اندر این جهان بگذشت این * تو سزا یابی بمحشر اے لعین
ای لعین بگذشت این ظلمت بمن * تا ابد ماند بدنیا این سخن

و در این کتاب در اظهارِ تشیّع خود بصراحت وبدون تقیّه گوید:

شیعهٔ پاکست عطّار ای پسر * جنسِ این شیعه بجانِ خود بخر
ما ز فاروق التجا بر کنده ایم * پی ز نورَیْن شما ببریده ایم
بو حنیفه‌را ز دست بگذار تو * خود برو اندر پی کرّار تو

و در اواخر عمر خصوصًا بعد از این واقعه از غوغای مردم و از ترس آزار و اذای اهل ظاهر بکلّی از مردم کنارهٔ گرفته و در گوشهٔ عزلت آرامیده است و در اشارت بدین معنی و تاسّی بحکیم ناصر خُسْرَو علویّ می فرماید: (لسان الغیب)

این «لسان» از پیش احمد گفته‌ام * در مقام مکّه‌اش بنوشته‌ام
و در آن کتاب همه جا باین واقعه اشارت میکند و همه جا لعنت بر آن فقیه می نماید و از دست ظلم او می نالد، و اشعار این کتاب نیز مانند اشعار مظهر العجایب سُست و ضعیف و بسا از اوقات منکسر الوزن است ولی ما ناچار بعضی از ابیات آنرا که مُشْعِر بدین وقایع است انتخاب و مرتّب نموده در اینجا ذکر میکنیم:

من کتابِ مظهر از حقّ گفته ام * وز لسان مصطفی بنوشته ام
اندرو گفتار لَوْ کشف الغطاست * مدح و اَوْصاف علّی المرتضی است
ظلم بیحد کرد بر من آن فقیه * هست با شیطان درین معنی شبیه
بهر جورم کردهٔ خلقان تو جمع * تا بسوزی‌ام درین میدان چو شمع
گفتهٔ عطّار اینجا رافضی است * پیروِ اتباع اولاد علی است
پیش عطّار است تفضیل علی * کُشْتنی باشد در این صورت بلی
لعنت حق باد بر کذّاب شوم * کو بما کرده بجمعی او هجوم
بر سر مسند بُراق ترکان * در چنین ظلمی گشاده او زبان
بر سر من کرده ترکان اتّفاق * تا بریزد خون که دارد او نفاق
اے فقیه اینجا بمن پیچیدهٔ * فتوئی در خون من بنوشتهٔ
قصدِ جان و مال و عرضم کردهٔ * پارهٔ جانم ز من ببریدهٔ
در بدر از دست تو افتاده‌ام * در تو کلّ دل بجانان داده‌ام
گردِ عالم گشته‌ام از دستِ تو * گفته‌ام بیدادیت‌را کو بکو
خط بخون دوستان بنوشتهٔ * کلبهٔ احزانش ویران کردهٔ
جمع گشتند خلق بهر قتل ما * جُرْمِ عطّار است حبِّ مرتضی
با من مسکین چها کردند خلق * خواستند تا تیغ رانندم بحلق
عاقبت مارا ز دست این سگان * حق خلاصی داد از وهم و گمان
بُغْضِ حیدر سود نبود ای فقیه * آن زیانِ جانت باشد ای سفیه
تو ز بغض او بسوزے مظهرم * دردِ این سوزش بمحشر میبرم

و دیوان عطّاررا مطالعه کرده باشد برای او قدری مشکل است اعتقاد کند که صاحب مظهر العجایب با آنها یکی بوده است و ظاهرًا علّت این انحطاط خمود طبع است در سنّ کهولت، و این کتاب‌را بنام علیّ ابن ابی طالب عم که یکی از القاب او «مظهر العجایب» است ساخته و در این کتاب بر خلاف کتب سابقه بر این که صریحًا اظهار میدارد که از اهلِ سنّت وجماعت است اظهار تشیّع می نماید و ائمّهٔ اثنی عشررا مدح میکند و در مناقب علیّ مخصوصًا غلوّ میکند و بغیبت مهدیّ معتقد است، لهذا بعد از ظهور این کتاب یعنی مظهر العجایب فقیهی از فقهاء ذیجاه مقتدر که اهل سمرقند بوده است و نامش‌را ذکر نمیکند بعطّار تهمت رَفْض زده و کتاب مظهر العجایب‌را سوزانیده و فتوی بر وجوبِ قتل عطّار نوشته و اورا در محضر حکومت بُراق ترکمان [1] بمحاکمه و استنطاق حاضر ساخته و عوامّ و اتراك‌را بر او شورانیده‌است تا اموال اورا بغارت بُرده‌اند و خانه‌اش‌را خراب کرده‌اند و اورا نفی بلد نموده از خانمان و وطن آواره ساخته اند و میخواسته اند تا اورا بکُشند ولی خداوند اورا بطریقی که ذکر نمیکند محفوظ داشته و از کشتن نجات داده است، بعد از این واقعه کتاب «لسان الغیب‌را» که ظاهرًا آخرین تألیف اوست [2] در مکّه بنظم آورده چنانکه گوید:

---

[1] معلوم نشد براق ترکمان کیست، [شاید که قتلق سلطان بُراق حاجب باشد که از اولاد گورخان بزرگ و از اُمراء خوارزمشاهیّه بود و در سنه ٦١٩ فتح کرمان نمود، رجوع کنید بتأریخ کرمان تصنیف محمّد ابرهیم ص ٢٠٠-٢٠١]،

[2] چنانکه از همان کتاب مُستفاد میشود چه مکرّر میگوید سخنم‌را ختم کردم بر «لسان الغیب» و در مقدّمهٔ آن بیست کتاب از تألیف خود اسم می برد و در بریتیش میوزیوم این کتاب موجود نیست و در کتبخانهٔ دیوان هند دو نسخه از آن موجود است یکی در کلّیّات عطّار 559 و یکی 350.

از این ابیات در همان کتاب مُستناد میشود علی الظّاهر:

دریغا سیّ و نه سالِ تمامت * بکردم در معانیها سلامت (کذا)
همه اوقات من در پیش مردان * برفت از دست کو مرد صفادان
و لیکن شکر گویم صد هزارت * که دارم ملك اسرارم مدارت
ز بهر عارفان دارم کتبها * که گویندم دعا در صبح اعلی
ز بحر علم دارم صد کتب من * در او بنهاده‌ام اسرار لُب من

و عطّار هیچ گاه زبان بمدح کسی از ملوك و امراء عصر خود نگشوده‌است و در تمام کتبش یك مدیحه پیدا نمی شود وخود در اشارت بدین معنی گوید:

بعمرِ خویش مدح کس نگفتم * دُری از بهر دنیا من نسفتم

و در کتاب اشتر نامه (Add. 7736, f. 14a, 15a) ادّعا میکند که حضرت رسول‌را بخواب دیده و آنحضرت آب دهان در دهان او افگنده و آنچه یافته است از اثرِ آن است، میگوید:

یك شبی در خواب دیدم روی او * عاشق و بیدل دویدم سوی او
دست من بگرفت آن شاه جهان * در دهان من فگند آبِ دهان
گفت اے عطّار بر اسرار من * لایقی در دیدن انوار من
آنچه حق در جسم و جانت داده‌است * گنج مخفی در دلت بنهاده‌است
ما عیان کردیم این گنج ترا * دست‌بردی دادم این رنج ترا
این بگفت و روی خود پنهان نمود * بعد از آن روی دلم با جان نمود
این همه من زان محمّد یافتم * ز آنکه سوی قرب او بشتافتم

یکی از تآلیف آخرئ عطّار مظهر العجایب است و در مقدّمهٔ این کتاب غالب کتب مصنّفه اش‌را که از جمله تذکرة الأولیاء است نام می برد و اشعار این کتاب بالنّسبه بسایر اشعار عطّار تفاوت واضح دارد در پستی و سستی و قدری رکاکت و هرکس منطق الطّیر و الهی نامه و خسرو وگل

بعد از این مذکور خواهد شد معلوم میشود که مولدِ عطّار نیشابور بوده [1] ودر طلب مشایخ و اولیا سفر بسیار نموده و ریّ و کوفه و مصر و دمشق و مکّه و هندوستان و ترکستان‌را سیاحت نموده و بالآخرة باز در نیشابور رحل اقامت افگنده میگوید:

شهرِ شابورم تولّدگاه بود * در حرمگاهِ رضاام راه بود
چار اقلیم جهان گردیده‌ام * دامن ملک دگر بوسیده‌ام
مرقد اثنا عشر رُفتم بچشم * میزنم بر دشمنانشان سنگ بشم
اولیارا ظاهر و باطن همه * دیده چون موسی میان این رمه
در حرمگَهْ چند گشتم معتکف * تا یقینم گشت سرّ من عرف
سر بر آورده بمحبوبیّ عشق * سیر کرده مکّه و مصر و دمشق
کوفه وری تا خراسان گشته‌ام * سیُحن وجیحونش‌را ببریده ام
ملك هندستان وترکستان زمین * رفته چون اهل خطا از سوی چین
عاقبت کردم به نیشابور جای * اوفتاد از من بعالم این صدای
در نشابورم بکنج خلوتی * با خدای خویش کرده وحدتی

و در اوان طفولیّت سیزده سال در مشهد رضا در خراسان اقامت داشته است چنانکه در مظهر العجایب (Add. 6621 f. 52a) گوید:

شهِ من در خراسان چون دفین شد * همه ملك خراسان انگبین شد
بوقت کودکی من سیزده سال [2] * بمشهد بوده‌ام خوشوقت وخوشحال

و سی و نه سال در جمع اشعار و کلمات عرفا اشتغال داشته است چنانکه

---

[1] پس حاجی خلیفه سهو کرده است که همه جا اورا «هَمَدانی» می نویسد.

[2] در اصل نسخه اینطوراست «مسورده سال» و این محتمل است که سیزده خوانده شود و محتمل است که «هیژده» باشد یکی از املاهای «هجده» که در تذکرة الأولیاء بسیار استعمال کرده است، و محتمل است «هیوده» باشد یعنی «هنده» ولی نمیدانم این املا آنوقت مستعمل و صحیح بوده یا نه،

نموده است و گویا در آن عصر مانند حال در ایران «عطّار» کسی‌را میگفته اند که همه اصناف داروهارا بفروشد یا بسازد و شغل عطّاری در سابق مانند «فارماسئ» حالیه در اروپا با طبّ متلازم بوده است و غالبا دواسازهای معتبر طبّ میدانسته اند و بمعالجهٔ امراض می پرداخته اند، مِنْ جمله در خسرونامه (Add. 16,787 f. 285b.) میگوید از زبان یکی از دوستانش:

بمن گفت ای بمعنی عالم افروز * چنین مشغول طب گشتی شب و روز
طب از بهر تنِ هر ناتوان است * ولیکن شعر و حکمت قوتِ جان است
سه سال است اینزمان تا لب ببستی * بزهد خشك در کنجی نشستی
اگرچه طب بقانون است امّا * اشارات است در شعر معمّا

و در همین کتاب (f. 286a) گوید:

مصیبت نامه کاندوه جهان است * الٰهی نامه کاسرار عیان است
بداروخانه کردم هر دو آغاز * چگویم زود رَسْتم زین وآن باز
بداروخانه پانصد شخص بودند * که در هر روز نبضم می نمودند
میان آن همه گفت و شنیدم * سخن‌را به ازاین روئی ندیدم

و در کتاب اسرار نامه همین مجموعه (f. 187b) گوید:

بشهر ما بخیلی گشت بیمار * که نقدش بود صد بدره ز دینار
ز من آزادمردی کرد درخواست * که باید کرد اورا شربتی راست

و رضاقلیخان در ریاض العارفین نیز همین استنباطرا کرده ولی بعلاوه میگوید «شیخ مانند آبای معظّم خود صاحب ثروت و مکنت بوده وعطّار خانهای نیشابور همگی متعلّق باو بوده و استاد او در فنّ معالجت شیخ مجد الدین بغدادی حکیم خاصّهٔ سلطان محمّد خوارزمشاه بوده» معلوم نشد سندِ این مذکورات چیست و نمیگوید از کجا نقل کرده از ابیات منقوله در فوق بیش از آنچه ما ذکر کردیم استنباط نمیشود، از کتاب لسان الغیب که

که در سنه ۷۳۰ یعنی صد و اند سال بعد از لباب الألباب تألیف شده و در آن کتاب (نسخهٔ بریتش میوزئوم Add. 22,633, f. 241b) آنچه در ترجمهٔ عطّار نوشته فقط این عبارت است «عطّار و هو فرید الدین محمّد نیشابوری سخنان شور انگیز دارد اشعار او بسیار است تذکرة الاولیاء و منطق الطیر از سخنان اوست و غیره» و بعد از تاریخ گزیده نفحات الانس جای ترجمهٔ حال عطّاررا مشوب با بعضی حکایاتِ افسانه مانند ذکر میکند، و کتب دیگر از قبیل تذکرهٔ دولتشاه و مجالس المؤمنینِ قاضی نور الله ششتری و هفت اقلیم امین احمد رازی و تذکرهٔ تقیّ الدین کاشانی و غیرها هرچه نوشته اند بعضی از آنها حرفًا بحرف نقل از نفحات الانس است و بعضی دیگر شبیه بجعلی و مصنوعی می نماید که بهیچ وجه اعتمادرا نشاید، پس نقل و تکرارِ مسطورات ایشان در اینجا چندان مفید نخواهد بود هرکه خواهد بدانها رجوع نماید[1] و مناسب چنان است که آنچه از حالات عطّار بقرائن از اشعار خودش مستفاد میگردد در اینجا ذکر نمائیم چه هیچ ترجمهٔ حالی بهتر از کلام خود صاحب ترجمه نیست،

اوّلاً از کلماتش بطور یقین استفاده میشود که شیخ عطّار بفنّ طبّ مشغول بوده و دارو خانهٔ بسیار معتبری که مطبّ نیز ظاهرا بوده است داشته و گاه تا پانصد مریض در داروخانه حاضر میشده اند و شیخ بمعالجت آنها می پرداخته و در همان حال بساختنِ کتب و نظمِ اشعار و زهد و سلوك نیز اشتغال داشته و ظاهرًا وجه تلقّب او بعطّار هم همین بوده‌است یعنی بعلّت اینکه دواخانهٔ بزرگ داشته و دوا می ساخته است و معالجهٔ مَرْضَی می

[1] نفحات الانس (چاپ کلکتّه) ص ۶۹۷ — ۶۹۹: تذکرهٔ دولتشاه (چاپ لَیْدَن) ص ۱۸۷: هفت اقلیم (نسخهٔ بریتش مئوزیوم، Or. 203, f. 219a): مجالس المؤمنین (نسخهٔ ب. م. Add. 23,541 f. 326a): سفینة الأولیاء محمّد دارا شکوه (نسخهٔ ب. م. Or. 224, f. 162a): ریاض العارفین (نسخهٔ ب. م. Or. 3536, f. 41a): تذکرهٔ تقیّ الدین کاشانی (دیوان هند، 2561, f. 360b)

میتوان استنباط نمود که عطّار در وقت تألیف کتاب لباب الالباب حیاة داشته است، و چون تألیف کتاب مذکور در حدود سنه ٦١٧ بوده [1] پس یقین میشود که عطّار تا سنه ٦١٧ زنده بوده است،
بعد از لباب الالباب کتابی که از همه قدیمتر باشد ظاهرًا تاریخ گزیده است

---

[1] بدلیل اینکه در جلد اوّل که حالا در شهر لَیْدَن چاپ می شود در یك جائی (صَ ٤٢ : سَ ٢٢) بعد از ذکر اسم علاء الدین محمّد خوارزمشاه میگوید «اعلی الله شأنه» و از عبارات بعد همانجا نیز معلوم میشود که در وقت تألیف این کتاب محمّد خوارزمشاه زنده بوده است پس تألیف کتاب باید قبل از سنه ٦١٧ که سال فوت خوارزمشاه است باشد، ازین گذشته (در صَ ٤٢ : سَ ١٩) از ترکان خاتون مادر محمّد خوارزمشاه باین عبارت تعبیر میکند «خداوند ملکه ترکان دام ملکها» و این صریح است در اینکه ترکان خاتون آنوقت در عین شوکت و اُبّهت معروف خود که با شوکت پسرش برابری میکرده است بوده و حال آنکه ترکان خاتون در آخر سنه ٦١٦ از خوارزم از خوف چنگیز و لشکر مغول فرار کرده پناه بقلعهٔ ایلال در مازندران برد و کمی بعد از آن اسیر گردید و شیرازهٔ دولت و ملکش از هم بگسیخت (سیرة جلال الدین للنسوی صَ ٣٨ ببعد)، پس این صریح است در اینکه تألیف کتاب قبل از ٦١٦ یا اقلاً در همان سال قبل از پریشان شدن اوضاع ترکان خاتون بوده است و حال آنکه در جائی دیگر (صَ ١١٥ : سَ ١٢ و ١٦) دو بار ذکر سنهٔ سبع عشره و ستّمائة و بالخصوص آخر ماه رمضان آن سال‌را میکند و از این مستفاد میشود که تألیف این موضع از کتاب بعد از تاریخ مارّ الذکر بوده است، و این تنافی‌را بهیچ چیز نمیتوان حمل کرد مگر باین که بگوئیم کتاب‌را در مواقع مختلفه نوشته آنجارا قبل از ٦١٦ و این موضع‌را در ٦١٧ یا بعد از آن،

امّا ترجمهٔ حال شیخ عطّاررا در کتابی که قدیمتر از لباب الالباب باشد نیافتم ولی افسوس که عوفی در ترجمهٔ حال او هیچ معلوماتی بدست نمیدهد فقط بنوشتن چند سطر عبارات با تکلّف و تصنّع اکتفا کرده بذکر اشعار او می پردازد، و چون اورا در باب دوازدهم که مخصوص است بذکر شعراء بعد از عهد سنجر ذکر می کند از این معلوم میشود که شهرت او بعد از سنه ۵۵۲ که سال فوت سنجر است بوده بعلاوهٔ اینکه مثنویّات عطّار پُر است از ذکر سنجر و بسیاری از اوقات از او تعبیر میکند مثل تعبیر کردن از اشخاص متوفّی، و از سیاق تعبیر عوفی از عطّار[1] فی الجمله

و اسامیٔ کتب مشهوره که منسوب است بعطّار اینهاست: (۱) الهی نامه (۲) اسرارنامه (۳) مصیبت نامه (٤) منطق الطیر (٥) وصلت نامه (٦) وصیّت نامه (دو کتاب است نباید بیکدیگر اشتباه نمود چنانکه بعضی کرده اند) (۷) بلبل نامه (۸) پند نامه (۹) جواهر نامه = جوهر الذات (۱۰) هیلاج نامه (۱۱) بِیسَرْ نامه (۱۲) خسرو نامه = خسرو و گل = گل و هرمز (۱۳) حیدر نامه (١٤) مختار نامه (١٥) اشتر نامه = شتر نامه (١٦) دیوان (۱۷) شرح القلب (۱۸) مظهر العجایب (۱۹) لسان الغیب (۲۰) تذکرة الاولیاء (۲۱) هفت وادی و غیرها، و باید دانست که عطّار نیز حال عمر خیّام و مولوی رومی‌را پیدا کرده است یعنی بسیاری از رسائل منظومه که در کلّیّات‌های عطّار نسبت باو داده‌اند ازو نیست و امر در باب عطّار بدتر است چه بعمر خیّام و مولوی رومی بعضی رباعیّات و بعضی ابیات مثنوی نسبت داده‌اند و بعطّار چند کتاب بتمامها که بمجرّد یکدفعه مطالعه واضح میگردد که از او نیست،

[1] چه همه جا از او بصیغهٔ حال «هست» و «است» تعبیر می نماید نه بلفظ «بود» و «داشت» و نحو ذلك که از سایر شعراء متوفّی تعبیر میکند، و دیگر اینکه لفظ «رحمة الله علیه» یا «قدّس سرّه» و نحوه بر عنوان او نمی افزاید،

مقدّمهٔ انتقادی

در شرح احوال شیخ عطّار

از تصنیف

میرزا محمّد بن عبد الوهّاب قزوینی،

مصنف کتاب ابو حامد یا ابو طالب محمّد بن ابی بکر ابراهیم بن مصطفی بن شعبان الملقّب بفرید الدین المشهور بعطّار از عرفا و شعرای بزرگ بوده‌است و صاحب تآلیف و تصانیف بسیار است که بیشتر آنها منظوم می باشد و مشهور است که بعدد سور قرآن یعنی صد و چهارده تصنیف از کتاب و رساله و نظم و نثر نوشته است چنانکه قاضی نور الله شُشْتری در مجالس المؤمنین گوید:

همان خریطه کشِ داروی فنا عطّار * که نظمِ اوست شفابخشِ عاشقانِ حزین
مقابل عدد سورهٔ کلام نوشت * سفینه‌های عزیز و کتابهای گزین

ولی آنچه از کتب او بنظر رسیده و خودش نیز در کتابهای خودش از آنها بالخصوص اسم می برد قریب سی کتاب است[1] و بعد مذکور خواهد شد که چهل رسالهٔ منظومه دارد،

---

[1] رجوع کنید بفهرستهای رِئُو و آیْتَه و اِسپرَنْگَر و اِسْتِیوَارْت یعنی فهرستهای نسخهای عربی و فارسی که در کتابخانه‌های بریتِش مِئُوزِیُوم و دیوان هند در لندن و کتابخانهٔ بادْلی در اَکسْفُوْرْد و غیرها محفوظ است، ولی این مطلب‌را باید در نظر داشت که از روی ذکر کتب در فهارس مذکوره یقین بصحّتِ نسبت نمیتوان کرد چنانکه استیوارت و اسپرنگر و ایته کتاب مفتاح الفتوح و کتاب کنز الاسرار‌را بعطّار نسبت داده‌اند از روی اینکه در کلّیّات منسوب باو بوده و این سهو است چنانکه مذکور خواهد شد،

النصف الاول

من

كتاب

تذكرة الأولياء

من تصنيف

الشيخ أبي حامد محمد بن أبي بكر ابراهيم الشهير بفريد الدين

عطار النيسابوري

كه در قرن سابع هجري نوشته شد

وحالا بتاريخ ١٣٢٢ هجري مطابق ١٩٠٥ ميلادي

بسعي واهتمام وتصحيح

أقل عباد

رنولد ألن نيكلسون

مدرس بزبان فارسي در دار الفنون كمبريج

بزيور طبع آراسته كرديد

ويليه

ان شاء الله النصف الثاني

طبع في مطبعة بريل في مدينة ليدن

وهي من مدائن ممالك الفلمنك المحروسة

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY
Los Angeles
This book is DUE on the last date stamped below.

REC'D LD-URL
MAR 20 1985
REC'D LD-URL
QL APR 6 1987
MAR 30 1987
REC'D LD-URL
MAR 30 1987
REC'D LD-URL
SEP 24 1987
SEP 24 1987
REC'D LD-URL
FEB 20 1998
MAR 16 1998
ILL/STA
DUE 2 WKS FROM DATE RECEIVED

REC'D LD-YRL
QL OCT 18 1999
AUG 02 1999
OCT 10 2005
UCLA ILL
NON-RENEWABLE

3 1158 01018 3597

THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LOS ANGELES